THE
WILLIAM R. PERKINS
LIBRARY
OF
DUKE UNIVERSITY

Rare Books

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
Duke University Libraries

http://www.archive.org/details/deinuentionedial00agri

RODOLPHI AGRICOLÆ Phrisij, de Inuentione Dialectica lib. III.

Cum Scholiis Ioannis Matthæi Phrissemij.

Omnia accuratiùs quàm antehac
ſuo loco reſtituta.

PARISIIS,
Ex officina Simônis Caluarini, in vico Bellouaco, ad Virtutis insigne.

1559.

Epitaphium Rodolphi Agricolæ

HERMOLAO BARBARO AVTHORE.

Inuida clauſerunt hoc marmore fata Rodolphum
Agricolam, Phriſii ſpémque decúſque ſoli.
Scilicet hoc viuo meruit Germania laudis
Quicquid habet Latium, Græcia quicquid habet.

A278D

Humaniſsimo ac integerrimo viro DOMINO MATTHIÆ VVAGENER, ædis D. Antonij apud Coloniam Agrippinam præceptori digniſsimo, Ioannes Matthæus Phriſſemius.

S. D.

SEntio non defuturos mihi, vir humaniſsime, qui quod dici à Græcis ſolet, nihil referre, ſis ne planè inimicus an importune beneuolus, id in neminẽ perinde atque in me hoc tempore cenſeant dici poſſe: neque fortaſſe immeritò. Impulit enim hûc me amor erga te meus, impulit ſingularis quædam tui beneuolentia: vt quæ Scholia per æſtatẽ hanc ſucciſiuis (vt aiũt) operis nõ tam ſcripſi, quã effudi in Dialectica Rodolphi Agricolæ, ea & dedicarem tibi, & ſub tuo nomine, ſi quam forſan ea re vtilitatem ſtudioſis afferre poſſem, ſinerem in vulgum prodire. Sed enim quis non videat, quàm hic importunus ſit amor? quàm non apta tempori beneuolentia? Solent alij, ſi cui ſuas vigilias nuncupant, ea id facere de cauſa, vt illius, cui eas inſcribunt, nomen reddant illuſtrius, poſteríſque commẽdent. Ego, tantum abeſt vt ſplendorem aliquẽ acceſſurum hinc credam nomini tuo, vt verear etiam ne quid exiſtimationi decedat, néue minore alij poſthac tui admiratione teneantur, quòd nõ magis te ſuſpexerim ego, quàm vt tam vile hoc munuſculum vel inuito obtruderem: haud ſecus, atque ruſtici quidam ineptiores ſolent, qui cùm egregiè à ſe honoratum vo-

lunt hospitẽ aliquem, ita illum licet inuitum deprecãtémque, pyris, malis, aliisque id genus nugis à se oneratum dimittunt, vt nec ponderi ferendo vllo modo sit par, & omnino non habere hospitem ruri malit, quam eiusmodi subinde xeniis honorari. Et præstabat id quidem. Quanquam & in accipiendo liberalitatem quandam inesse aiunt, putántque nõ minus regium esse, parua interim ab amicis tenuioribus, exporrecta hilaríque fronte cum offeruntur accipere, quàm vel maxima dare. Ita laudari solet magnus ille Persarum rex Artaxerxes, cognomento Memor: qui cum rusticus ei, nescio quis, aquam vtraque manu è proximo hausta flumine obtulisset, benigno illam iucundóque vultu accepit: & de rustico altero, ingens sibi malum porrigenti, Persolem (inquit) hic vir is mihi esse videtur, qui ex parua etiam vrbe magnam possit efficere: animum videlicet eius à quo dabatur magis spectandum ratus, quàm quod offerebatur munus. Quod ego vt & te facturum nunc sperem, tua isthæc toties iam cognita mihi spem facit humanitas: cui vni assignes licet, quicquid à me peccatum hic est. quãdo sola ea hos nobis animos fecit, vt quò affectus vocabat, quò inclinabat voluntas, ab eo ne nos pudor aliquis reuocaret. Hoc si intellexero non fuisse vsquequaque ingratum tibi, causa erit profectò, quamobrem ipse mihi debeam non immeritò gratulari: vt cui tanto ea res futura sit gratior, tanto maius gaudium allatura, quanto minus, vllis meis in te meritis datum id erit. Neque abs te periturus sum aliud præterea quicquam, nisi vt aliis per hoc commendatiora esse hæc sinas: quòd nõ sint excluſa à te, agíq; gratias tibi, si quis forsan existet è multis vnus, qui nõ omnem planè operam his legendis perdidisse se arbitretur. Nam patrocinio

cuiuſquam vel ob id mihi credo non fore opus, quòd hæc mihi etiã ipſi humiliora videntur, quàm aduerſus quæ vires ſuas experiri velit aliquis ex albo eruditorum. Quocirca ſatis (vt dixi) erit ſub tectum recipi: ſatis erit, munus hoc leuidenſe non excludi à te. Et qua id fronte excludas, pro quo etiam eſt cur habeas gratiã, quoquo tandem tu id animo complectare? Placebit enim, eo ipſo gratia habenda erit quòd placeat. Non placebit, nihilominus erit quãobrem mihi habeas gratiã tu, cui ſemel ego documẽto futurus ſim importunitate hac mea, obeſſe etiam ſolere nonnunquam humanitatem nimiam: atque proinde ita eſſe hanc temperandã in poſterum, vt ne aliis quoque idoneus videare, quem & ipſi, meum exemplum ſecuti, eiuſmodi xeniolis non tam honorent quàm onerent. Vale. Coloniæ, Anno 1523. Nonis Auguſti.

Argumentum operis.

RElíquũ eſt, vt de argumẽto operis pauca dicamus. Nam de vtilitate vel ob hoc mihi nihil dicendũ eſt in præſentia, quòd certum illud eſſe ſciã apud ſtudioſos omnes, non poſſe illud nõ vtiliſsimum eſſe, à quo iſti bona ingenia tantopere ſtudeant auocare. Fiet autem id non incommode, ſi quædam paulo altius repetẽdo, à vulgatiſsima illa artium diuiſione incipiamus.

Artiũ igitur (inquiunt) tria in vniuerſum ſunt genera. ſiquidẽ aliæ earum ad cognoſcendas rerum naturas, aliæ ad vitã formãdã, aliæ ad artificium orationis dicẽdiq; regulas pertinẽt. Primi generis quæ ſunt, eæ à Græcis phyſicæ, à Latinis naturales dicũtur. Quæ ſecundi, has illi ethicas, nos morales vocamus. Quæ tertij, eas λογικὰς illi, quòd circa orationis artificiũ verſentur, appellãt: ex noſtris ſunt qui vocẽt rationales. Artium tria genera.

Iam in omni oratione, quæ modo digna ſit legi, tria hæc exiguntur, vt ſit emendata, vt elegãs, vt probabilis. Quocirca tres etiã artes circa huius curam verſantur. Grãmatica, Dialectica, & Rhetorica: quarum prima, quo modo emẽdatè loquamur docet: altera, quo modo probabiliter: tertia, quo modo polite atque ornate ſeu eleganter. Tria in oratione quaque exigi.

Claret ergo ex iis, Dialecticen eſſe artem probabiliter de vna quauis re diſſerendi, quatenus natura eius rei qua de agitur probabilitatis eſt capax. Dialectica quid.

Duo necessaria differẽti.

Quisquis autem probabili vti vult oratione de re aliqua, ei duo cum primis necessaria sunt: alterum, vt inueniat ea quibus res proposita in hanc aut illam partẽ probari queat: alterum, vt inuẽta illa velut indice quodam probet, conueniántne instituto suo an non conueniant: ne qua fraus aut deceptio inter dicendum suboriatur.

Dialecticæ partes duæ.

Hinc fit, vti tota hæc disserendi facultas, quam Dialecticen dicimus, in duas diducatur partes, vnã inueniẽdi, alteram iudicandi. Inueniẽdi pars ea est, quæ certos quosdam ostendit locos, è quibus velut thesauris quibusdam, in rem quãuis cõfirmãdam refellendámue argumẽta ducantur. Iudicandi, quæ formulas ac præcepta quædã argumentãdi tradit, quibus ceu perpendiculis atq; normis quibusdam facilè explores, idonea sint argumẽta quæ inueneris instituto tuo an non idonea, prosint an officiant magis, apta sint an inepta. Neque enim vt quærenti quicquã primum occurret, ita & cõmodissimum erit in causam eam, de qua erit dicẽdum nobis: nõ magis, quàm aut lapis quiuis temerè oblatus, ad vnam quamuis ædificii partem fulciendam est aptus: aut vniuersis morborum generibus, vna aliqua salubris est medicina. Ergo quemadmodũ fabri, nihil nisi exanimatũ exploratúmq; prius, operi suo solẽt inserere: ita ne nos quidẽ, temerè vnum quiduis operi nostro, hoc est orationi qua fidem facere volumus, infulcire debemus: sed velut delectu quodam inspicienda omnia, optima eligenda.

Quam Dialecticæ partem tradat Rodolphus.

Harum partiũ quemadmodum prior, ita & difficilior ea est, qua docetur inuẽtio. Quocirca etiam hanc sibi initio explicandam existimauit Rodolphus: deinde traditurus & alteram, si vita longior contigisset.

Primo libro quę doceãtur

Porro inuentionẽ continent loci quidam. Vt enim piscator, venator, auceps certos quosdam definitósque locos habere solent, in quibus etsi non semper, tamen plerũque id quod quærunt inueniant: ita & Dialecticus certos quosdam habeat locos oportet, è quibus ceu latebris quibusdam argumẽta in rem omnem ducãtur. Atque hos locos primo libro copiosissimè describit Rodolphus, singulos ita explicans ac diducens, vt facillimè quid ex quoque duci in rem quanuis possit dispiciatur.

Quæ secũdo.

Sed enim tanquam militi parum profutura sint quamlibet bona arma, qui quẽadmodũ vtendum iis sit armis ignoret: ita ne loci quidem vtilitatem aliquã afferent nobis, nisi qua via, quoq; modo, ex iis copia discẽdi sit paranda sciamus. Hęc causa fuit, cur secundum librum adiecerit de locorum vsu. Etiam si in eodem libro traditur & alia multa, quemadmodum cum ad eum locum ventum erit, dicemus.

Quæ tertio.

Fit autẽ hoc sæpenumero, vti parum admodum profuerit causam docuisse, nisi præterea & affectib⁹ moueatur auditor, & voluptate quadã demulceatur. ac ne doceri quidem causa commodè queat, nisi quæ inuenta à nobis sunt, ea sic disponãtur, vt sint ad fidẽ faciendã idonea. Proinde accesit his liber tertius, quo de his trib⁹ ita differit Rodolphus, vt nec eruditius nec elegãtius iis de rebus differi possit. Estque res planè digna, cuius cum primis ratio habeatur ab eo, qui cũ laude aliqua vel dicere vel scribere velit, & quod cupiat dicẽdo efficere. Quid enim admirabilius, quid potẽti⁹, quid efficacius, quàm & in spem cũ libet oratione erigere homines, & in metũ deiicere, & lætitia ipsos sibi auferre, & doloré lachrymásque vel inuitis exprimere? denique dicẽdo consequi illud, vt non cũ velint ipsi, sed cum tibi libeat, misereantur, indignẽtur, inuideant, faueãt, irascãtur? Quid dulcius, quid iucũdius, quàm honesta quadam voluptate ita afficere animos hominũ, vt quamobrem ita afficiantur ipsi nesciant, & tamẽ afficiãtur: itaque extra se positi sint, vt cum nulla sit manendi necessitas, tamẽ perinde vt sic atena illa Herculis Gallici alligati sint, discedere à dicẽte non queãt? Quid ornatius, quid decentius, quàm quæ lógo labore inuẽta sunt, ea sic collocare, vt pulcherrimo omnia ordine tanquam in domo diligẽtis patris familiæ disposita videãtur? Atq; hæc sunt quæ cum aliis quibusdam nõ copiosè minus, quàm eruditè tertio libro docet Rodolphus: ne quis rerũ ignarus, ea modo de causa minoris putet facienda hæc, quòd non habeat eadem Petrus Hispanus.

Rodolphus Agricola Plinio

SVO S. P. D.

ABsolui tãdem libros, quos de inuẽtione Dialectica tuo suasu rogatúq; aggressus sum scribere. Scis tu quidem eos partim parãti iter, partim in itinere, excidisse mihi verius, quã scriptos esse. Suntq; vni tibi scripti, cui si satisfacient, defuncti erunt munere suo. Non addo huc si nõ satisfacient. quippe cum tibi beneuolentia nostra, omnes etiam nugas meas approbare possit. Quanquam autem vni tibi destinauerim eos, vt qui populi os iudiciúmque in re præsertim tã scrupulosa reformidem: memor tamen eius quod dici solet, oratorem nulla alia re tam excitari ad dicendum, quàm audientium corona, scripsi eos tanquam populum mihi lectorem adhibiturus, quò maiorẽ ipse mihi diligentiã sollicitudinémq; operis circundarem, minúsque indulgerem desidiæ causis, & conarer (si quâ possem) non solum iudici tibi fidere, sed in causa spem aliquam habere. Quod si quemadmodum Lucilius dicebat, Consentinis & Tarentinis se scribere, sic ego possem dicere, solis me Phrisiis meis ita scripsisse, minus esset verendum fortasse, vt populum admitteremus. Nunc quando studiorum partem, mentione potius quàm vsu peruulgatam, tractauimus more minime peruulgato, & contra veterem vulgatámq; persuasionẽ ausus nõnunquã sum liberè proferre, quid mihi videretur: multorũ fortasse subeunda nobis esset cẽsura. Quòd si quis eos in manus sumpserit, vel Philosophus, vel ex magnis professoribus his patroníque linguæ latinæ: quid ni?

nónne tibi protinus videris audire. Quis nouus hic noſtris ſucceßit ſedibus hoſpes? Ergo (vt initio dixi) tibi deſtinati, tibi deditiſunt. Hæc opera tibi eſt impenſa. Et quemadmodum ſecundum iuriſconſultos, filius qui in adoptionem datur, omnia ſanguinis gentiſque exuit iura, & in alterius tranſit nomen: alius in eum vitæ neciſque accipit poteſtatẽ: ſic ego iſtos manu mea emiſſos, tuo poſthac permitto arbitrio. Ego omnem proeis ſollicitudinem depono: tu ſi voles, emittes. Quod ſi bene ceſſerit, nec laudem putabo meam: nec dedecus, ſi ſecus: tuum in vtranque partem æſtimabitur conſilium, ego dicar obſequutus tibi, dicar præſtitiſſe quod potuerim, plurimum certè ſi potuiſſem præſtaturus. Cæterum in hoc opere, præterquam quod ſtilum exercui, plane videor mihi operã perdidiſſe. Nam niſi quis meliores literas attigerit, nõ video magnopere quid poſſit prodeſſe ei propter multitudinem exemplorum, quæ ab eruditioribus ſcriptoribus erant eruenda, & idcirco negligetur ab eis, vt qui balbi præter balba nihil intelligant. Contrà, eorum qui eruditi ſunt, vel videri volũt, quotuſquiſque vlla artis præcepta attingit? aut ſi attingat, nonne tibi videris ad primum protinus conſpectum audire, vnde nobis ex vltima barbarie nouus Anacharſis iſte, qui poſt Ariſtoteles, Cicerones, Quintilianos, aliquid inuenturum ſe credat? Quemadmodum apud poëtam tamen ſcriptum eſt, Victurus genium debet habere liber: Ita multos libros hoc ſolo credo viuere, quia geniũ habeant. Qui ſi nobis ſit, viuemus etiam: ſin minus, feram æquo animo interitum eius, quem tot támque præclara ſubierunt ingenia. quibus vt laborem eruditionis diligentiæq; ſuæ impartirent, mortalium ignauia fuit indigna. Vale.

SCHOLIA IN EPISTOLAM
PRÆCEDENTEM.

ABſolui tandem.) Scopus totius huius epiſtolæ hic eſt quanquam hi de inuẽtione Dialectica libri, vni Plinio ſcripti deſtinãtque ſint, nõ minori tamẽ cura eos elaboratos eſſe, quàm ſi euulgãdi ſint omnibus. quocirca etſi ipſe premi eos quã edi malit, facere tamẽ ſe poteſtatẽ Plinio, vt pro ſuo is arbitratu, eos vel emittat vel ſupprimat. Porrò qui ſit Plinius, cui hoſce libros dedicauit Rodolphus, ipſe in epiſtola quadam ad Iacobum Barbirianũ, his verbis docet. Eſt oppidũ, inquit, vicinũ nobis, quod Cãpos vocãt. Eò pridie decollationis Baptiſtæ, negotii cuiuſdã, tũ animi quoque leuãdi cauſa, domo profectus eram. Illic reddũtur mihi literæ ex Theodorico Plinio, ornato homine, & mei amãtiſsimo: qui iuris ciuilis, doctor in primis eruditus, in cõſilio eſt comitis Palatini. Credo te vidiſſe illũ ſuperiore anno, in comitatu domini Auguſtenſis, quia perpetuo magiſtrũ Adolphum noſtrum aſſectabatur, iuuenis decora facie, & flauis criſpantibúſque capillis inſignis. Hæc Rodolphus. Ego coniectura quadã adducor, vt credã eum Plinio hoc in Italia familiariter vti cœpiſſe, cum ingenii excolẽdi cauſa ageret Ferrariæ. Scis tu quidẽ eos partim parãti iter.) Fui ego aliquando in ea opinione, vt putarẽ eo de itinere hic loqui Rodolphum, quod cum Ioãne Dalburgio epiſcopo Vormacienſi fecit Romã, cũ is à Philippo comite Palatino orator miſſus eſſet ad ſummum pontificem Inocẽtium eius nominis octauum, nouã illi gratulaturus dignitatem. Sed cum in epiſtola quadam quã Groningæ adhuc agẽs Rodolphus ſcripſit ad Alexandrum Hegium, mẽtio horum librorum fiat, & in alia itẽ epiſtola ad Iacobũ Barbirianũ, cui titulus eſt de formando ſtudio, neceſſium profectiõ eſt, ante profectionẽ illam abſolutos eos fuiſſe: cũ & poſterior hæc epiſtola ante annum miſſa fuerit ex Heidelberga, quã oratio illa quæ inter Rodolphi opuſcula extat, apud Innocẽtiũ habita ſit. modo ne lectori imponat aſcriptus vtrobiq; annotũ numerus. Quod vt ſit ita, ex ea tamẽ epiſtola quæ eſt ad Hegiũ, ſatis cõſtat ante id tẽporis ſcriptos fuiſſe, Mihi dũ rem expẽdo diligẽtius, de itinere eo loqui videtur, quo ex Italia, vbi aliquod iam annos abfuerat, eſt reuerſus in Phriſios. Quanquam vtinam de tẽpore quo ſcripti ſint parũ cõſtaret, libri omnes extarẽt. Excidiſſe mihi verius quàm ſcriptos eſſe.) Excidere ea dicũtur, quæ ſubito neque cõſiderate ſatis effuſa, rudia impolitáque adhuc, in alienas manus perueniũt. Hinc Anthonius apud Ciceronẽ libro de oratore primo, Tũ ego (inquit) hac eadem opinione adductus, ſcripſi etiam illud quodam in libello, qui me imprudente & inuito excidit, & peruenit in manus hominum. Et apud eundem Craſſus, Petimus ab Antonio, inquit, vt ea quæ cõtinet, neque adhuc protulit, ex quibus vnum librum excidiſſe iamdudum queſtus eſt, explicet nobis & illa dicẽdi myſteria enuncier. Ac rurſus in eodem opere, libros Rhetoricorũ iuueni ſibi excidiſſe Cicero ait. Oratorem nulla alia re &c.) Quid in excitando oratore poſſit corona aſtantium, Cicero explicat in libro de claris oratoribus, vbi poſt multa alia, Nec enim poſſet idẽ (inquit) Demoſthenes dicere, quod dixiſſe Antimachũ clarũ poëtam ferũt, qui cùm conuocatis auditoribus legeret eis magnũ illud quod nouiſtis volumen ſuũ, & cũ legẽtem omnes præter Platonem reliquiſſent: Legam, inquit, mihi ominus: Plato enim mihi vnus eſt inſtar multorum millium. Et rectè. Poëma enim recõditum, paucorũ approbatione: oratio popularis, aſſenſu vulgi debet moueri. At ſi eundem hũc Platonẽ vnũ auditorem haberet Demoſthenes, cum eſſet relictus à cæteris, verbum facere non poſſet. Quid tu Brute poſſes, ſi te, vt Curionem quondam, concio reliquiſſet? Ego verò, inquit ille, vt me tibi iudicem, in eis etiam cauſis, in quibus omnis nobis res cum iudicibus eſt, non cum populo, tamen ſi à corona relictus ſim, non quicquã dicere. Quòd ſi quemadmodum Lucilius dicere ſolebat.) Aemulatus eſt locum Ciceronis primo li-

Theodoricus Plinius iureconſultus.

In quo itinere hi lib. ſcripti ſint.

Excidere.

Orator multitudine gaudet.

Lucilii ſatyrici poëtæ verbum.

bro de bonorum atque malorum finibus: quo in loco verba illius sic habent, Nec verò, inquit, vt noster Lucilius, recusabo, quo minus omnes mea legant. Vtinam esset ille Persius, Scipio verò & Rutilius multo essent magis, quorum ille iudicium reformidas, Tarentinis ait se, & Consentinis, & Siculis scribere. Meminit eiusdem rei quanquam paulo diuersiùs secundo libro de Oratore: Cur autem Lucilius Tarentinos, Consentinos ac Siculos, scriptorum suorum iudices non formidaret, illud nimirum in causa fuit, quod ij homines luxu perditi, palatum (quemadmodum dicere solebat Cato) sapientius haberent quam mentem. Vt populum admitteremus.) Ductum ab iis qui publice ea quæ elucubrassent recitare solebant populo, illiusque iudicium accensurâ subire. Mentione potius quàm vsu peruulgatam.) Verissimum hoc est. siquidem nomen quidem Dialecticæ identidem omnes occinimus, vsum eius tam pauci norunt, quàm multi eum nosse se arbitrantur. Ausus est dicere quidam, vtinam non tam verè quàm falsè, bonam partem eorum qui hodie Dialectica docent, non intelligere id ipsum studiorum genus quo alantur. Nolim tam acerbe ego. Tantum illud demiror, qui fiat, vt cum sciant vtique viri longe doctissimi, alium quendam esse Dialecticæ vsum, quàm vt perpetuo graculorum more in vmbra garriamus: ita tamen ipsi totos triginta annos artis tradant præcepta, vt de vero interim vsus eius ne verbum quidem. Disputatur quotidie, versetúrne Dialectica circa primas an secundas intentiones, sitne speculatiua an practica, realis an rationalis. Et vt hic quisque clamat fortissime, ita maxime à præceptore laudari solet. At si quis interim roget illud, quemnam finem statuamus vociferationum istarum, aut quisnam fructus expectãdus sit ex studio Dialecticæ scholam egressis, hoc tam nescimus omnes, quàm scire omnium referebat. Vel ex magnis professoribus his.) Εἰρωνικῶς dictum aduersus istos, qui cum ne nomẽ quidem bonarum artium quid sibi velit satis intelligant, harum tamẽ professores patronique haberi volunt: quales fumus ferẽ, qui vocamur magistri artium, ac proinde ita placemus nobis, quasi vnà cùm purpureo illo pileolo conferatur & eruditio: aut quisquis philosophicam gestet cucullã, is continuo idoneus sit erudiendæ iuuentuti. Satis ad docendos alios esse putamus ipsum magistri nomen. cui postea quã addiderimus tria ex Petro Hispano sophismata, iam vel cœlum digito cõtingere nobis videmur. Teneas licet historias omnes, poëtas cunctos intelligas, nihil sit in Rhetorum libris quod non excusseris, nisi tamẽ huc accesserit magisterium, nihil es. Cõtra, si duobus aut tribus ad summum syllogismis instructus, aureis aliquot mercatus es magistrorum in artibus: hic demum cristas licet erigere, hic repente doctus euadis: neq; ita longe iam abest, quin cum poëta Horatio, sublimi ferias vertice sidera. Id quod à nemine ita accipi velim, quasi ego cõtemnẽdas cẽsẽã promotiones, sed quòd nolim ad has aditum patere indignis, optéque eruditionis illas testimonium esse, nõ pecuniæ. Si quis reclamãtibus nobis probatum aliquem authorẽ iuuentuti audet prælegere, hic iã parũ reuerẽtialiter se habet aduersum seniores, huic præcluduntur gymnasia, hunc periurum & destructorem facultatis artium vociferamur, planéque dignum esse cẽsemus, quem oderint omnes, qui saxis obruatur. Quasi verò quisquã æquè obsit facultati artium, atq; nos ipsi, qui, dum dolosi spes refulgeat nummi, dignos iuxtà atque indignos ad promotiones admittimus. Hinc est, vt qui nosse aliquid sibi videntur, ij quod pecunia sola cõparari videnti, cõtemnant: qui autẽ planè sunt rudes, ii studia negligãt: & quemadmodum dicere solebat Alexandri pater Philippus, nullam vrbẽ inexpugnabilem esse: in quam ingredi posset asinus onustus auro: ita vulgo iam dictitẽt isti, nullã se timere repulsam, dũ loculos habeãt differtos pecunia. Hæc est pestis illa, qua ad extremam prope internitionem est redacta facultas nostra. Hãc de medio tollamus oportet, si qui illam cupimus reuiuiscere, Digni modo à nobis promoueãtur, repellãtur indigni, ita breui futurũ est, vt in pristinã illam dignitatem suã facultas nostra restituatur. Fallimur quidẽ vicinitate verborũ, & quicquid nostro officit quæstui, id facultati artiũ obesse interpretamur. Hoc definamus facere nos, & aut nullos aut pauciſsimos

Vsum Dialectices pauci norunt.

Professores inepti.

certe aduersarios habebit facultas artiũ, cui is demũ ex animo fauere mihi videtur, qui id agit, nõ vt ditescat ipse, nõ vt sit plenũ ærariũ: sed vt quã plurimi sint, qui in ea do ctri euadãt, quique velut supellectile quadã bonarum artium instructi, nõ modo vnam facultatẽ hanc nostrã: sed vniuersitatẽ totã apud exteros reddãt illustriorẽ. Secundũ vos iuricõsultos.) Hoc est, secundũ iurecõsultos, in quorũ albo & tu es. Vt ad vniuersum referatur iurecõsultorum genus, nõ ad vnũ Plinii. Sic Terẽtius, Quæ vestra ibi do est, id est, virorũ. Filius qui in adoptionẽ datur.) Hac de re agitur apud iurescõsultos, primo digestorũ libro, capite de adoptionib', & emãcipationibus. Et institutionũ imperialiũ libro primo, titulo, quib' modis soluatur ius patriæ potestatis. Quod autẽ addit Rodolphus, patrẽ adoptiuum vitæ necisque in filiũ adoptiuum habere potestatem, id fortasse accipiendum cautius, quãdo huc nequaquã se extẽdit potestas patris.

Sic ego istos manu mea emissos.) Ductum à seruis, qui manumitti dicebantur, cùm eis à dominis concederetur libertas. Siquidem manumissio aliud non est quàm datio libertatis. Institut. cap. de libertinis. Et. ff. de manumissionibus. Nouus Anacharsis iste). Qui talis videri velit, qualis fuit Anacharsis: qui cum natus esset apud Scythas homines omnium maxime barbaros, insignis tamen studiis philosophiæ euasit. Vita eius est apud Diogenem Laërtium, & Plutarchus mẽtionem de eo facit in vita Solonis. Dicere is solebat, leges sanè quàm similes esse telis araneorum, & quemadmodum hæ infirmiora animalcula retinentes, valẽtiora transmittunt: ita legibus humiles quidẽ pauperésque constringi, diuites autẽ & præpotẽtes non alligari. Post Aristoteles & Cicerones.) Longe hoc festiuius, longe etiam acrius, quàm si numero singulari idẽ dixisset. Sed quemadmodum scriptum est apud poëtam.) Martialẽ libro epigrãmatõn sexto. Est autem carmen longe festiuissimum, quare non pigebit totum ascribere. Anacharsis.

Rem factam Pompillus habet. Faustine legetur,
Et nomen toto sparget in orbe suum.
Sic leue flauorum valeat genus Vsipiorum,
Quisquis & Ausonium non amat imperium.
Ingentosa tamen Pompilli scripta feruntur,
Sed fama non est, hoc mihi crede. satis.
Quàm multi tinuas pascunt blattásque diserti,
Et redimunt soli carmina docta coci.
Nescio quid plus est quod chartis sæcula donat,
Victurus genium debet habere liber.

Rodolphi Agricolæ Phrisij de In
VENTIONE DIALECTICA,
LIBER I.

Quæ origo locorum, & quæ eorundem vtilitas. *Cap. I.*

Propriũ orationis munus esse, vt doceat.

ORatio quæcunque de re quaque instituitur, omníſq; adeò ſermo quo cogitata mẽtis noſtræ proferimus, id agere, hócque primum & propriũ habêre videtur officium, vt doceat aliquid eũ qui audit. Cuius rei quod certius quis propiúſque capiat indiciũ, quã quòd ſoli omnium animantium homini, vt rationis doctrinæq; capaci, parens ille & author rerum deus, loquendi atque orationis indulſerit munus? Quod ſi eſt ſignum rerum, quas is qui dicit animo complectitur, oratio: liquet hoc eſſe proprium opus ipſius, vt oſtendat id atque explicet, cui ſignificando deſtinatur. Nec me præterit maximis authorum placuiſſe, tria Obiectio. *eſſe quæ perfecta oratione fiant: vt doceat, vt moueat, vt delectet. & docêre quidem rem facilem eſſe, & quam quiſque tantum non inertiſſimæ mentis præſtare poſſit. concutere verò affectibus audientem, & in quẽcunque velis animi habitum transformare, allicere item, audiendíque voluptate tenere ſuſpenſum, nõ niſi ſummis & maiore quodam muſarum afflatu inſtinctis cõtingere ingeniis. Nec ſanè inficias iuero, eſſe iſta* Dilutio. *præcipua bene dicẽdi præmia, ſequíque orationẽ, verùm ſequi verius quàm effici, potiúſque acceſſionẽ eſſe ipſius quàm pro-*

Lib. 2. cap. 4. & lib. 3. de affectibus.

prium opus. Sed de his alio loco explicatiùs dicendũ erit. Hoc in præsentia dixisse sufficiat, posse docere orationem, vt non moueat, nõ delectet: mouere aut delectare, vt non doceat, non posse. Itaque precantes, conquerentes, sed & interrogãtes quoque, quanquam aliud agere videntur, hoc tamẽ primum efficiunt, vt discant audientes, cuius desiderio teneantur, quo vrgeantur dolore, quid sit quod scire velint. Docemus autem nonnunquam hoc tantum pacto, vt intelligat auditor: quandoque, vt fiat illi fides. Fidem facimus, vel credenti, & velut sponte sequentem ducimus: vel peruincimus non credentẽ, atque repugnantem trahimus. Alterum expositione fit, alterum argumentatione conficitur. Expositionem voco orationem, quæ solam dicentis mentem explicat, nullo, quo fides audienti fiat, adhibito. Argumentationem verò, orationẽ, qua quis rei de qua dicit fidem facere conatur. Cum vero nulli dubiæ rei queat ex se constare fides, sed ex aliis quibusdam notioribus atq; magis exploratis de vnoquoque certitudinem colligamus necesse est: iámq; alij mentis acumine freti, vberius expediriúsque argumentum, id est (vt inquit Cicero) probabile inuentum ad faciendã fidem excogitent: alij contrà hebetiore mentis vi, ad rerum obtutum caligent, & vel nihil vel serò quid quaque de re dici possit, inuenire queant: vtilissimum videntur fecisse, qui sedes quasdam argumentorũ (quos locos dixerunt) excogitauere: quorum admonitu, velut signis quibusdam, circũferremus per ipsas res animũ, & quid esset in vnaquaq; probabilẽ aptúmq; instituto orationis nostræ, perspiceremus. Vtilem autem esse hanc locorum rationem apparet, cum magnæ parti humanorum studiorum (quãdoquidem pleraq; in ambiguo hærẽt, & dissentiẽtium certaminibus sunt exposita. Exigua enim portio eorũ quæ discimus certa & immota

Duplex docẽdi ratio: de quo fusius libro 2. cap. 12. & seq.

Cur loci inueuti.

In Partitionibus.

Locorum dialecticorũ vtilitas.

est, adeóq; si Academiæ credimus, hoc solũ scimus quòd nihil scimus. Certè pleraque, pro cuiusque ingenio, vt accõmodatissimè ad probandũ quisque excogitare potuerit, aliò atq; alio trahuntur.) Tum verò eis præcipue confert, qui tractãt illa, quorum nullæ traditæ sunt artes. dico, qui consilio rempublicã gubernant: quos de pace, bello, cæteríque ciuitatis negotiis in rem præsentẽ sæpe senatui, sæpe populo fidem facere oportet, quiq; in iudiciis ũtẽ accusare, defendere, petere, abnuere, quíque populũ docere iustitiam, religionem, pietatem, in professo habent. Quanquam enim & istorum nõnulla comprehensa sint artibus. subtiliora tamen illa & ex mediis scholis deducta, velut exilia nimium, vel non intrant crassiores vulgi animos, vel non hærent: rudioribus & ex medio depromptis tanquam popularibus robustioribúsque mouentur magis. Vt delicatiores aures lyra citharáue delectat, ita militem non nisi tuba accẽderis. Crassis enim (quod in prouerbio est) crassa conueniunt. Nec instruere solum os facultas ista, & tantum dicendi copiam subministrare. sed prouidentiam animi, & recte consulendi quoq; aperire viam videtur. Quando non alia re prudentiam cõstare apparet, quàm perspicere quid in quaq; re sit positum, & consentanea repugnantiáque, & quò quidque ducat, quídue euenire possit, colligere. Indicio fuerint duo vtriusque linguæ disertissimi, Demosthenes & Cicero: quorum vt prudentissima fuit oratio, ita quanquam nonnulla æmuli reprehendẽda sibi in ipsorum vita sumpsere, consiliorum tamen prudentiáque laus ipsis est vel inuidia consentiente concessa. Nanque dicere prudenter, nisi qui prudenter cogitarit, non potest. Fit enim, vt quod prouiderit quis, non faciat: dici certe quod non prouiderit nemo. Sed hæc de origine locorum, déque ipsorum vtilitate, hactenus præfatos esse sufficiat.

Cic. 3. de oratore.

Quintil. lib. 6. cap. 9. Rodol. lib. 1. ca. de euentis.

Cic. in Partit. Nihil est aliud eloquentia nisi copiose loquẽs sapiẽtia.

Quintil. Dicere bene nemo potest, nisi qui prudenter intelligit. Idem Cic. in Oratore.

ORatio quæcunque)Tametsi inquit, ad perfectam illud pertinet orationẽ, vt doceat, moueat, delectet: proprium tamẽ eius munꝰ atque officium est, docere. reliqua duo, potius accessio quædã eius sunt, quàm proprium opus. Quisquis autẽ docere cupit rẽ aliquã, ita vt & fidẽ de ea faciat, is argumẽtis id conetur oportet. Quę cum nõ cuiuis semper ad manum in prõptúque sint, vtilissimus nimirum labor eorum fuit, qui locos quosdã descripserunt argumẽtorum, è quibus ceu receptibus ac thesauris quibusdã ea erui in rem quãque possent. Nec me præterit,)Id Cicero his verbis docet in bruto, Tria sunt enim, vt quidem ego sentio, quæ sint efficienda dicendo: vt doceatur is apud quẽ dicetur, vt delectetur, vt moueatur. Idem in Oratore, Erit igitur eloquẽs is qui in foro causisque ciuilibus ita dicet, vt probet, vt delectet, vt flectat. Probare necessitatis est, delectare suauitatis, flectere victoriæ. Habet eadẽ Fabius libro. 3. cap. 5. Tria sunt, inquiẽs, quæ præstare debet orator, vt doceat, moueat, delecter. Vtilem autem esse)Tria paucis attingit, ad quæ conducunt in primis loci. Primũ, ad omnia humanitatis ac bonarum artiũ studia. Deinde, ad tractãdas res eas, quæ nullis etiãnum comprehensæ sint artibus. Postremò, ad prouidentiã animi rectéque consultandum. Si Academiæ credimus.)Nam Academici ἀκαταληψίαν illam suã probant adeo, vt nihil certò cõprehendi cognoscíq; posse arbitrarẽtur. Sed de his rursum lib. 2. ca. 4.

Idẽ. Cic. lib. de opt. genere Orat.

Ad tria vtiles loci.

ἀκαταληψία. Academicorum Socratis verbum.

Hoc solum scimus.)Socrati in more fuisse aiunt, vt diceret, se hoc vnum scire, quòd esset insciꝰ atque omnis scientiæ expers. Lactantio visum est, hanc Socratis sẽtentiã esse ἀσύγγνωστον, hoc est, in cõsistẽtem, quæque ipsa se iugulet, ac falsam cõuincat. Crassis enim, vt est prouerbio.)Id quàm sit verũ, docet Plutarchus exẽplo Ateæ regis Scytharum. Is Ateas siue (vt quædam exẽplaria habent) Anteas, Ismeniã optimum tibicinem bello captum, tibia canere in conuiuio iusserat. Quem cum cæteri, qui in cõuiuio eo aderant, ad stuporem vsque admirentur: at mihi, rex ait, lõgè iucundior foret vox hinnientis equi. Notũ est græcũ illud, Μαθέσθαι πρόν πως εἰπὲ καὶ σαφέσθαι πρόν, Quãtumuis rudiùs dicito, dum planiùs. Demosthenes & Cicero.)Non defuisse qui in horũ vita aliquid reprehẽderint, id constare vel ex Fabio potest, qui ita & in Demosthenẽ multa falso conficta fuisse, & Ciceroni nulla in re optimi ciuis voluntatem defuisse cõtẽdit, vt aliorum tamen interim sententiã non dissimulet. Notus sanè in Demosthenem iocus eius, qui dicebat non ἀνάγκην esse quod pateretur Demosthenes, sed ἀργυράγκην, quò minus dicere posset contra legatos Mileſiorũ. Jam quæ & quãta illi obiecit Aeschines? quæ vt maxima ex parte mẽdacia fuerint, omnia tamẽ falsa fuisse, mihi ego persuadere nõ possum. Quin verò & Ciceroni duas illas sellas, quibus solitus esset sedere, obiecit Laberius: illud nimirũ significãs, parũ integra eum fide fuisse inter Põpeium & Cæsarem. Vt taceã interim, quod in aperto idem mẽdacio deprehensus, ita elapsus est, vt diceret, prudentis & cauti patrisfamiliãs esse, quod emere velit, id se emptũ negare, propter competitores emptionis. Sed quis est, cui ignota sint hæc?

Quintilianus lib. 12. ca. 14.

Gellius lib. 11. cap. 9.

Macrobius libro 2. & 7. Gellius li. 12 cap. 12.

Quæ quibus probandis conueniant, quomodo inueniendum diiudicandúmque medium seu argumentum, & quid locus.

Cap. II.

QVando igitur de locis dicturi sumus, commodißimum fuerit definire quid sit locus: Id, quò cuncta magis in aperto sint, altius repetentes, paulò vberiùs explicemus. Dictum est nobis paulò ante, nullam rem de qua ambigitur, ipsam per se probari posse. Quod clarius sanè

*arbitror esse, quàm vt ostendendũ sit. non minus, quàm tenebras si visum oculósque admittere debeãt, illato alicunde lumine indigere. Relinquitur ergo, quicquid confirmandum est, ex aliquo alio fidem assequi. Nec tamen probandis omnibus omnia conueniunt. Quid enim differenti de optimo ciuitatis statu, & vtiliùs ne sit eã principis vnius arbitrio, quàm populi consensu regi profuerit scire, respirant néc ne sub aqua pisces? Quid item suadentem Cæsari vt inferat bellum Pompeio, adiuuerit, ecquid habitent ex aduersa nobis regione orbis terrarum homines, quos ἀντίχθονας Græci vocant? Itaque differentibus à re præsenti abhorrentia, neque vlla ex parte coniuncta instituto orationis suæ, dici solet, Quorsum hæc? Et, Video quid dicas, quid velis dicere non video. Quanquam autem sit apud Aristotelem, omne verum vero consentire, neque possint plura vera discrepantia esse: aliud tamen est consentire ipsa, aliud fidem astruere. Ergo vt ad alterius confirmationem aliquid possit adhiberi, coniunctum quadã ratione, & velut cognatum esse oportet illi cui probando adhibetur: taléque videri, vt non subsistere res sine illo, si affirmes: non subuerti, si neges, *possit. Id quô faciliùs accipi possit, crassiore quidem sed apertiore exemplo ostendamus. Videmus in metienda rerum magnitudine, si duo sint proposita quæ æqualia esse vel inæqualia ostendere velimus, si huiusmodi res sint, vt applicari altera alteri nequeat, accipitur tertium aliquid, quod possit vtrique adhiberi: neque temerè illud aut quoduis, sed quod alteri saltem illorum sit æquale. Id deinde alteri adhibitũ si fuerit, & illi æquale, iam æqualia illa inter se dicimus: sin inæquale, inæqualia. Quoniam certum exploratúmque est, eam magnitudinum esse proprietatem vt quæcunque duæ cuiquam tertiæ sint æquales, sint*

Non enim citra delectum quicquid primum occurrerit, quolibet in loco inferciendum.

Hoc Aristo. negat: ait Plinius lib. 9. Cap. 7.

Rem quãque per ea tantũ posse probari, quæ ipsi modo quodã cognata sint. de quo Rodol. lib. 2. cap. 18.

*non possit.

& inter se æquales, & quarumcunque duarũ altera tertiæ alicui æqualis sit, altera inæqualis, sint & inæquales inter se. Quorsum hæc? vt ostendam, quemadmodum in magnitudinibus dixi, sic in omni rerum natura esse, vt quæcunque duo cuiquam tertio consentanea sint, inter se quoque esse consentanea. Consentanea autem voco, quorum possit alterum de altero dici. Vt homini & substantiæ conuenit in animali, quoniã omne animal est substãtia, & omnis homo est animal, sequitur ergo conuenire ipsis inter se, hoc est, omnem hominem esse substantiam. Et contrà quorũcunque duorum alterũ consentaneum est alicui tertio, alterũ dissidens, ea quoq; inter se dissident. Vt lapidi & homini. Lapidi quidem animal dissidet, homini verò cõuenit: certum igitur est, lapidem & hominem inter se dissidere. Si qua duo itaque conueniant inter se nécne, velis perspicere, si sint eiusmodi, vt quemadmodum magnitudines diximus applicari nõ posse, sic & ista cõsentanea sint an dissentanea, ex ipsis perspici nequeat, necesse est tertium aliquod inuenias, quod alteri horum consentaneum esse certum sit. Idque alteri deinde comparatum, proinde vt illi fuerit cõsentaneum vel dissentaneum, ita esse inter se ambo, quæ proposita fuerant, sciamus. Id tertium, tum medium argumẽtationis dicitur, quoniam proposita velut extrema duo coniungit, tum quia probabiliter propositis iungitur, instrumẽtumq; est faciendæ de illis fidei, vocatur argumentum. Hãc partem excogitandi vel medij vel argumenti, vocant dialectici inuẽtionis. Altera est pars, quæ iudicãdi vocatur. Ea cuiusmodi sit, ex prædicta eadẽ similitudine indicemus. Cũ mensurã aliquã metiendarum duarũ magnitudinũ sumpserimus, ea si proba debeat esse, necesse est certa & firma sit: quòd si aut extendi possit, aut in arctũ contrahi, & quemadmodum ait

Quem in modum inueniẽdũ diiudicandúmq; sit argumentum.

Plutarch. Regula primùm recta sit oportet, deinde quæ applicentur corrigat. vt ad lineã applicandus est lapis, non ad lapidẽ linea.

Aristoteles de regula Lesbia, quæ ad parietis flectitur formam, sic ista aptetur magnitudini metiendæ, fallax nimirũ erit. Hoc pacto, vnum illud cui vel consentanea vel dissidẽtia ea quæ proponũtur diximus esse debere, id si opinione solũ atque aspectu, nõ reuera sit vnũ, fallemur argumentatione: euenétq;, vt quæ cõsentanea esse ostẽdi argumẽtatione credimus, dissideãt maximè: & contrà, pro dissidentibus cõsentanea capiamus. Vt si dicamus, aliquod animal est irrationale, homo est animal, ergo homo est irrationalis: videntur quidẽ iungi in animali irrationale & homo: sed perspicuũ est, nõ esse idẽ animal, de quo irrationale dicitur, & quod dicitur de homine: sed nominis tantũ ambitu, & generis similitudine idẽ videri. Quòd si adhibito iudicio legem syllogismi obserues, dicásque, omne animal est irrationale, homo est animal, ergo homo est irrationalis: iam quando pro consentancis accipiuntur ea quæ dissidẽt, vt omne animal irrationale esse, nihil mirum est, homo & animal quanquã consentanea sint, hominẽ tamen & irrationale dissidere. Vt ergo certũ sit atque liquidũ, id quod in argumentum assumimus, nõ facie, sed reuera vnũ esse, adhibita est inuentioni hæc iudicij pars: cui omnis de modis figurísque syllogismorum præceptio, & cautio omnis captiosarum argumẽtationum, quas fallacias dixere, subseruit. Sed nos de priore illa quæ ad inueniendum pertinet, his libris loquemur.

Intuentẽ ergo illa quæ dixi de ea, nõ latebit verũ esse quod proposuimus, omnia quæ vel pro re quaq; vel contrà dicuntur, cohærere, & esse ea quadam (vt ita dicam) naturæ societate coniuncta. Res autẽ numero sunt immẽsæ, & proinde immẽsa quoque proprietas atque diuersitas earũ. Quò fit, vt omnia quæ singulis cõueniant aut discrepent, sigillatim nulla oratio, nulla vis mẽtis humanæ possit cõplecti. Inest tamẽ omnibus,

tametsi suis quæque discreta sint notis, communis quædã habitudo, & cuncta ad naturæ tendunt similitudinẽ, vt quòd est omnibus substãtia quædã sua, omnia ex aliquibus oriũtur causis, & omnia aliquid efficiunt. Ingeniosissimi itaq; virorum, éx effusa illa rerum varietate, cõmunia ista capita, vt substantiam, causam, euentum, quæq; reliqua mox dicemus, excerpsere. vt cum ad considerãdam rem quampiam animũ aduertissemus, sequentes ista, statim per omnem rei naturam & partes, pérque omnia consentanea & dissidentia iremus, & duceremus inde argumentum propositis rebus accõmodatũ. Hæc igitur communia, quia perinde vt quicquid dici vlla de re potest, ita argumenta omnia intra se continent, idcirco locos vocauerunt, quod in eis velut receptu & thesauro quodã omnia faciẽdæ fidei instrumenta sint reposita. Nõ ergo aliud est locus, quam cõmunis quædam rei nota, cuius admonitu, quid in quaque re probabile sit, potest inueniri. Sit ergo nobis locus hoc pacto definitus.

Loci cur appellati.

Cic. 4. de Finibus.

Qui locus. Cic. in Top. Partit. rodol ph. lib. 2. cap. 26. lib. 3. cap. 2. Cic. 2. de Oratore.

Quãdo igitur.) Toto capite hoc dicit, Argumẽta quibus confirmare aut refellere volumus aliquid, ea coniuncta modo quodã ei rei esse oportet, quæ in disceptationẽ venit. Iam cum infinita rerum multitudo id faciat, vt singulatim ea quæ singulis cõiuncta sunt rebus, explicari non queant: hinc est, quòd excellenti ingenio viri, omnẽ hãc multitudinẽ in communia quædam capita digesserẽt, eáque vocarunt argumentorũ locos, propterea, quod in iis ceu thesauro, atque receptu quodã, argumẽta cuiusque rei confirmandæ refutandæue lateant reposita, vt cum vsus fuerit, inde promantur.

Vide Plutarchum, in vita Homeri.

De optimo reip. statu.) Tres enĩ formæ sunt rerum publicarum, monarchia, aristocratia, democratia. Suadentem Cæsari.) Vide Lucanũ lib. 1. pharsal. Quos ἀντίχθονας) ἀντὶ cõtra seu ex aduerso est, χθὼν terra. Hinc ἀντίχθονες dicti, quòd in aduersa nobis terræ parte habitẽt. Sunt enim ij, qui aliovocabulo dicuntur ἀντίποδες, eo quòd cõtraria atque aduersa nobis signãt vestigia. Lactãtius & Augustinus esse hos negãt: asserũt

Lactãt. lib. 3. August. de ciuitate dei, ca. 16. Plin. lib. 4 Macrobius in somnium.

præter alios multos Plinius & Macrobius. Hodie certo esse à plerisque creduntur.

Quorsum hæc?) Diuus Hieronymus in epistola quadã aduersus errores Ioãnis epi scopi Hierosolymitani, Vetus (inquit) narrat historia, quidã cum diserte diceret, ferretúrque impetu & volubilitate verborum, causamque omnino non tangeret, prudẽs auditor & iudex, Bene, inquit, bene, sed quò istud tuum tam bene?

Regula Lesbia.

Quemadmodũ ait Aristoteles lib. 5. moralium.) Τὸ γὰρ ἀορίστου ἀόριστος καὶ ὁ κανὼν ὥσπερ τῆς λεσβίας οἰκοδομῆς ὁ μολύβδινος κανών. πρὸς γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινεῖται, καὶ ὁ μένει κανών. Ea verba hunc in modum vertit Erasmus, Siquidẽ infinitæ rei infinita item regula, quemadmodum plumbea Lesbiæ ædificationis regula. Ad lapidis enim figuram transmouetur, neque manet regula. Dicitur itaque regula Lesbia,

quoties præpoſtere, non ad rationem factum, ſed ratio ad factum accommodatur.

Cõmunis quædã rei nota.) id eſt ſignum, index. Vt enim quondam ſtatuæ illæ mercuriales, nunc ferreæ iſtæ aut ligneæ manus, quas crucibus in biuiis affixas videm⁹ indicant viatori, quà vertendum ſit iter: ita hi loci eum qui inuenire cupiat argumẽta, veluti manu apprehẽſum, ducunt eò quò tẽdit. Venator is qui incert⁹ vagatur, ignarus quibus in locis feræ deliteſcere ſoleant, raro onuſtus præda domum reuertitur: at qui latibula earum cognita habet, qui ſedes nouit, is etſi vnum forte aut alterum domicilĩ vacuũ inuenit: nunquam tamẽ diſcedit ita, quin aliis luſtratis locis ſi non omnĩ no, certè quadãtenus voti cõpos redeat domũ. Hunc in modũ & argumẽta inuenire qui velit, nunquam ei ex ſententia opus procedet, niſi certos quoſdã definitóſque habeat locos, è quib⁹ ea ceu latebris quibuſdã ducãtur. Quocirca rectè dictũ illud, locun eſſe notã ac ſignum, quod nos admoneat eorum, quæ probabiliter de re quaque in hãc aut illam partẽ dici poſſint. Porrò quẽadmodum non omne mare omnem gignit piſcẽ, neque in vna quapiam terra omnis herba naſcitur: ita neque fieri poteſt, vti vno loco omnem in rem ſuppetant argumenta. Quãobrem deſperãdum non erit, ſi excuſſo loco vno aut altero parum ſuccedat. Inſpiciendi ſunt omnes, & quod negabit prim⁹ id alter tertiúſue, aut etiã quartus ſuppeditabit. Erit fortaſsis, cum luſtratis omnibus, nihil tamen quod ſit in rem noſtrã inueniem⁹. at ne ſic quidẽ abiiciẽdus erit clypeus, nec arena cedendum, imò verò redeundum ad caput, & per ſingulos rurſum locos eundum, videdúmque, ſi quid fortè prius oculos noſtros ſubterfugerit, ſi quid minus diligenter expẽſum ſit. Quod ſi faciemus, nunquam erit res vlla, in quã non aliquot certè argumenta habere poſſimus. qua de re plura libro ſecundo.

Loci definitio.

Se poſt Ariſtotelem, Ciceronem, Quintilianum, Themiſtium, Boëtium, de locis ſcripſiſſe, non vt ſcriberet aliquid melius, ſed vt explicatius fuſiúſque de ea ageret, & ad captum iuuentutis magis ſeſe accõmodaret.

Cap. III.

POſſum equidem videri craßiùs effuſiúſque aggreſſus eſſe iſtis de rebus dicere, quàm vel pro natura ipſarum, vel pro more illorum qui antè nos iſta tradiderunt. Nec ego quidem ſum tam rudis veri, vt neſciam poſſe ſubtiliùs iſta ſpinoſiúſque dici: cum ſit nihil alioqui facilius, quàm ſuæ quódq; relinquere naturæ, & de obſcuris obſcurè diſſerere: contrà verò magni ſudoris eſſe, Cerberum ab inferis extrahere, hoc eſt, abſtruſa & in rerum interiore receſſu latentia proferre in lucem, & tanquam ſpectanda proponere. Sed cupio explicare iſta meæ turbæ, id eſt craßioribus atque harum rerũ imperitis, quando doctis quidem ſuperuacuus eſt præceptor. Vellem itaque me nõ dicere modò iſta, ſed vel pingere ſi res id caperet, vel ſculpere etiam poſſe: & tum quoque pulchrè mecum agi putarem, ſi non ſic etiam mihi ſoli iſta viderer elaboraſſe, ſed

Difficile eſſe de rebus obſcuris, nõ obſcure diſſerere.

Ezechielẽ picturis olim docuiſſe author eſt Hierõ. in cõm. in eundem.

Digreſsio, ad rem prę ſentē appoſita.

aliquibus profuturus labor meus, aliquorum eſſe ſtudia iuuaturus? Quæ mens vtinam fuiſſet pleriſque maximis & pari ingenio facundiáque viris. haberemus apertiora illuſtrioráque in philoſophia profectò omnia. Vt enim eos tranſeam,

Vt Lucretius, Democritus, Heraclitus, Orpheus.

qui rerum omnium naturam vel ad numeros conati ſunt, vel ad figuras redigere, vt eos etiam, qui omnia inuolucris atque ambagibus quibuſdam velut myſteria texerunt. iam qui obſcuritatem in dicendo ſecuti, rerum lumen orationis tenebris obruerunt: credas eos illa quæ ſciebant noluiſſe prodere,

Ariſtoteles. Vide Cic. 2. de Finib.

& reticere nequiuiſſe. De Ariſtotele dicam. Hic enim propemodum ſolus omnium priſcæ ætatis philoſophorum permanſit in manibus, hunc ſolum qui philoſophiæ deſtinantur attingunt, hunc primum pueri diſcunt, huic vltimum ſenũ ſtudium immoritur: hũc artes omnes, omnia ſtudiorum genera, terunt, trahunt, diſcerpunt. Magnus vtique vir, & quem iure omnis miretur poſteritas. Nec enim vel memoriæ viri, abſoluẽdis omnis philoſophiæ partibus optimè de ſtudiis meriti, obiectum quicquam velim: vel laudi, quam tot ſæculorum firmauit opinio, putem quicquam detrahi poſſe. Sed vi-

Ariſtotelis inſcribẽdo obſcuritas.

detur mihi dolendũ eſſe, ſediſſe illud animo grauiſſimi hominis, vt non ſimpliciter atque apertè proferret, quæcunque inuenerat: vt præter laborem, quem ipſa rerum eſſet habitura obſcuritas, alia nobis etiam ex ipſo ſubiiceretur difficultas, quò neceſſe haberemus mentem ipſius velut oraculi ſuſpenſam &

Ariſtotelem aliter docuiſſe domi quã libris euulgauerit.

ambiguam, indagine perquirere. Themiſtius itaque author eſt, longè aliter omnia foras eſſe edita ab illo, quàm ſint domi tradita: dementiæq; ſimile eſſe, ſiquis legendis libris ipſius ſperet illius ſe ſententiam conſecuturum, Sed quid Themiſtium dico? Ipſe de ſe locupletiſſimus eſt teſtis. Scribit enim quadam ad Alexandrum epiſtola, edidiſſe ſe quæ ad philoſo-

phiam pertinent: sed perinde tamen, nisi qui ab eo audierint eadem ista, ac si edita non essent futura. Nos tamen omnes illius non sententias modo, sed verba etiam pertinacissimè & mordicus tenemus, ac siquis mouere quicquam tentet, aut discedat transuersum (quod aiunt) digitum ab eis, non aliter atque qui secatur vrũtúrque clamamus: facilíúsque tulerimus, de mysteriis summáque religionis aliquid auferri.

Ego Aristotelem summo ingenio, doctrina, eloquentia, rerum peritia, prudentiáque, & vt semel dicam, summum quidem hominem; sed hominem tamẽ fuisse puto, hoc est, quẽ & latere aliquid potuerit, quíque vt non omnia primus inuenerit, ita aliis post se inueniẽda aliqua reliquerit: qui etiam nõ omnia quæ inuenerat, credíderit in vulgus prodẽda: & nõnunquam fortasse contradicẽdi studio, quo maxima ferè tentantur ingenia, nõ tam quid ipse sentiret, quàm contrà quod alius sensisset, dicẽdum putaret. Plurima ille rectè, sed & alius aliquid non malè. Quò iustiorem ego veniam credo illis esse oportere, si qui fuerunt, qui putarent non vtique illi tanquam scopulo vsquequaque adhærescẽdum esse: neque de suis desperarunt ingeniis: cum ingrati possit & iniquè de parente omnium natura existimantis videri, credere ipsam omnia sua in vno illo partu effundentem munera, reliquæ posteritati humani generis in omne æuum sterilem effœtámque manere voluisse. Verum vt de re nostra dicamus, scripsit de locis octo libros, eruditè & diserte, sicut omnia: sed angustius videtur eorum concluisse materiam. Voluit enim cuncta de quibuscunque disseremus, intra quatuor quæstiones contineri. vt quæreretur, definitióne esset, an genus, an proprium, an accidens. vt sint hæ quæstiones eiusmodi, sítne animal rationale, definitio hominis: sítne hominis genus, animal. sítne

Censura Rodolphi de Aristotele.

Qua sane libi dine à Platone desciuit auth. Laertio.

Quintil. lib. 10. cap. 2.

Plutarch. in libro de audiẽdis poẽtis.

Causa primacur topica Arist. minus satisfaciunt studiosis.

proprium hominis, docibile esse: sit ne accidens eius, albū esse. Sanè quicquid vlla de re quærimus, intra aliquod horū quatuor recidit, neque enim plura sunt, quæ possunt vlla de re dici. Sed non id agimus, vt de istis semper quæramus sub nominibus illis, quæ ab Aristotele sunt posita. nec enim quæro semper, sit ne album, accidens hominis: sed simpliciter, sit ne homo albus. Sic etiam, non. sitne definitio defectus solis, interpositio lunæ inter solem & aspectū nostrum: sed, sit ne solum hoc illud. Nam fuerunt etiam qui aliud aliquid crederēt esse defectum solis. Sic de aliis etiam nō quærimus, sit ne hominis genus animal, & proprium docibile, sed per se: sítne homo animal, & sítne docibilis. Verum hæ quæstiones omnes, de quibus nos loquimur, quoniam solum id agunt, vt sciamus, sit ne hoc in illo, vt cū quæro, sit ne homo animal, id percontor, insit ne animal in homine, & reliqua in hunc modū. quia etiam insit nécne, de accidēte primum solet quæri: poterat idcirco videri, quod ad has quæstiones pertinet, satis esse accidentis tractatu explicatum. Esset hæc aliqua ratio, si omnia quæ ad ostendendum inesse aliquid accōmodata sunt, recensuisset Aristoteles, cum de accidente loqueretur.

Obiectio.

Dilutio complectens causam secundā.

Causa tertia.

Sed neque locos describit, neque numerum ipsorum facit, aut nomina. sed deducta ex locis argumenta quæstioni propositæ applicat. Deinde pleraque pro locis ponit, quæ nullius propria sunt loci. vt cùm dicit, inspiciendum esse, quibus insit aliquid omnibus, vel quibus nullis, id est, de quibus vniuersaliter aliquid affirmetur vel negetur. Ea de quibus affirmatur, dicit esse species. Quid ergo? definitio, genus, proprium, non omnibus insunt? Iam pleraq; etiam accidētia (si debemus accidens vocare quicquid non est aliquid trium illorum) insunt omnibus. Nam quod non de aliquibus non negetur vni-

Quarta.

Accidēs quid sit, vide Arist. 2. Top.

uersaliter, Nihil propemodum est. quicquid enim affirmatur de aliquo eiam diuerso naturæ suæ negatur. Iam quod dicit, præscribendum esse differenti, quas res oporteat vocare vulgus, quas contrà: sic etiam, si proposita sit res tenuior ad differendum, quo pacto ad vberiorem aliquam elabendum: si pleraque alia, quæ non res nobis subiiciunt vnde posßimus deducere argumentum, sed differentis tantum astus artésque continent: haud video quo pacto ista posßint loci vocari. Quid ergo? non vtiliter præcipiuntur ista? Vtilißimè certè. Quis negat? Sed non tamen quicquid differenti vtile est, locus erit. Nisi & didicisse multa, & diligenter id quod in disceptationem venit perspexisse, & contentiosius aliquando aliquid affirmare, locos credere velimus: cum sine prioribus illis nemo commodè differere queat, & constans assecueratio persæpe argumenti impleat fidem.

Aristot. Top. cap. 1.

Cauilli submotio.

Adde, quòd videtur nimis arctos dedisse fines dialecticæ, qui iis quatuor quæstionibus terminauit eam. Cum doceat enim rationem argumentandi, vel (quod idem est) probabiliter dißerendi dialecticæ, videtur tam latè distentos habere terminos, quàm sunt omnia de quibus ratione atque via aliqua differi posßit: neque vllam certam sibi præfinire materiã, sed arma tantũ dare, quibus parati instructiq; simus in omne certamen. Sed de his quisque vt videbitur statuat, illud res ipsa conuincit, magni & immensi laboris esse, auulsos ab illis quæstionibus quas ipse instituit, locos, in alium aliquem differendi vsum traducere. Quiqui itaquæ philosophiæ hodie nomen vsurpant, cupiúntque paulò videri doctiores, libros illos legunt quidem: cumque Peripateticos & haberi se & dici velint, quæ præcipua semper Peripateticorũ fuit laus, de qualibet re proposita in vtranque partem aptè expediteque differẽ-

Quita causa vide lib. 2. capite. 5.

Causa sexta.

di, eam tamen vt præstent, multum vtiq; abest. Dictata potius (vt inquit Cicero) & in scholis multis iã seculis per manus tradita decantant. Qua id causa credã fieri, nisi id (quod opinor) difficillimum est maximíque negotij, ex instituta Aristolis locorum ratione, facultatem promptè copioseq; disserẽdi expedire? Sequuti ergo alij, certos definitósque in omnem vsum disputãdi fecere locos. E quibus Cicero & in libro quem ad Quintum fratrem de oratore scripsit, & in partitionibus ad filium, enumerare eos satis putauit. Ad Trebatium autẽ, libro vni huic rei destinato, copiosius omnia executus est. Sed vir vt multarum magnarúmque artium, ita iuris etiam peritus, habita præsertim Trebatij ratione ad quem scribebat, qui & ipse inter primos ius profitebatur, omnia ex iure ciuili exempla deduxit. Quo fit, vt nonnulla paulò obscuriora sint, non assuetis auribus. Quintilianus deinde in quinto institutionum, tradidit eos magis (quantum videtur) vt obseruatum aliis sequeretur morem, quàm quia putaret ad institutum suum magnopere pertinere. Itaqae est videre, ab dialecticis rhetoribúsque acceptos locos, permixtos ab eo, & in vnum confusos aceruum. Themistius post hos & Boëtius eandem rem tractauerunt. Boëtius non aliud sanè videtur egisse, quã vt relatum Ciceronem & Themistium, quemque per se primum, deinde conferret, & singulos vtriusque locos, alterum alteri hinc inde coaptaret. Themistium, qui post Boëtium scripserunt, maluerunt sequi. Omnes tamen satis crediderunt, locos vel nominare, vel pauciſsimis verbis signare, quid essent. Credo quòd arbitrati sint, altiorem locorum notitiam ex penitiore philosophia petendam. Haud dubie verum est: sed lõgum id est, nec omnibus vacat, & breuius aptioréque compendio, quãtum ad consonam rem necessarium est, id confici po-

Ciceronis Topica.

Quintilianus de locis.

Themistius Boetius.

test, vt dicatur hic in huiusmodi operæ, quæ sit proprietas vniuscuiusq;. Ego, vt qui in nullius iurauerim verba, vt quisque placuit author, aut sicubi nemo satis, pro authore ratione sum secutus. Non equidem, quòd melius aliquid effecturũ me sperẽ, quàm maximi illi doctissimíque viri (quî possẽ enim?) sed crassius effusiúsque ista (vt prædixi) tradam: assequárque, vt si minus hæc subtiliter disputata esse, saltem, quod voto meo sufficit, apertius explicata videantur.

Sic Horat. Nullius addictus iurare in verba magistri.

Cerberũ ab inferis evtrahere.) Id Herculem fecisse scribunt poëtæ tragici, qui cũ ab Eurystheo abducẽdi canis gratia missus esset ad inferos, Palladis beneficio id quod iussus erat perfecit, quemadmodũ apud Homerũ octauo libro Iliados refert Pallas ipsa. Non dicere modo ista) Vt qui aurium sensu capere hæc non possent, saltem visu perciperent. Ad numeros.) Hi fuerunt Pythagorici, de quibus in placitis philosophorum ita Plutarchus, Rursus ab alterius auspicatus philophiæ Pythagoras Mnesarchi, Samius, qui primus philosophiã hoc nomine appellauit, principia rerũ numeros esse censuit, & eorum symmetrias, id est accommodatas proportiones. Ad figuras.) Ab hac sententia rõ ita longe videntur distare ea, quæ disserit apud Platonẽ Timæus. Aristoteles certe tale quidda Platoni ascribit in libris de cælo, aduersus illũ (vt videri vult) docens, corpora ex planicriebus constare non posse. Qui omnia inuolucris.) Mirũ in ad Pythagorica illa alludit symbola. Ac vetustissimi quidẽ illi philosophi, sacratiora esse philosophiæ mysteria arbitrabãtur, quàm quæ temere proferenda essent in vulgũ. Qui obscuritatem in dicendo.) Horum ex numero tantum non primus sit Heraclitus ille Ephesius, qui & cognomen inde inuenit, dict' σκοτεινὸς apud Græcos, hoc est tenebricosus. Hunc omnes artes.) Quæ enim ars hodie ita docetur, vt non cerebro insulciãtur placita Aristotelis? Quanquam hac in re longe primas tenent quidam concionatores, qui ita demũ egregie institui credunt rudem plebeculã, si quàm sæpissimẽ eis in ore obambulet gentilis ille (vt vocant ipsi) Magister. Veluti oraculi) Oracula enim inuolucris quibusdam obscurari solebant, & hûc modum multis imponere. Notissima est responsio data Epirotarum regi Pyrrho, Dico te Aeacida Romanos vincere posse. Quo pacto & Alexandrum illum Molossum, & Annibalem Cathaginensem deceptos fuisse, referunt Appianus & Liuius. Adriano quoque imperatori deum cõsulenti de euentu belli aduersus Parthos, quàm inuolutè responsum sit, explicat Macrobius libro Saturnaliorũ primo, cap. 23 Quadam ad Alexandrum epistola.) Ea est eiusmodi, Ἀριστοτέλης βασιλεῖ ἀλεξάνδρῳ εὖ πράττειν. Ἐγραψάς μοι περὶ τῶν ἀκροαματικῶν λόγων, οἰόμενος δεῖν αὐτοὺς ἀντοὺς ἐν ἀποῤῥήτοις εἶναι καὶ ἐκδεδομένους, καὶ μὴ ἐκδεδομένους. οὔτε γὰρ ἐσμὲν τοῖς ἡμῶν ἀκούσασιν. ἔρρωσο. Eorum verborũ sententiam ita reddit Gellius, Ἀκροαματικοὺς libros, quos æditos quereris, nõ perinde vt arcana ab scõditos, neque editos scito esse, neq; nõ editos, quoniã iis solis qui nos audiũt, cognobiles erunt. Ac si quis mouere.) Conuellere, arguere, minus probare. Transuersum quod aiunt.) Id est, vel minimum, tantillum. Similia sunt, latum culmum, latum pedem, transuersum digitum discedere. Non aliter atque.) Clamamus inquit præ indignatione haud secus ac solent ij, quos medici secant, aut cauterio adurunt.

Cerberus extractus ab inferis.

Numeri Pythagoricorũ.

Plato.

Symbola Pythagorica.

Heraclitus.

Aristoteles.

Oraculorum obscuritas.

Gellius libro 20. cap. 4.

Ego Aristotelem.) Summus nimirum (inquit) vir fuit Aristoteles, at non istamen, cui oporteat adhære per omnia. Cuius rei triplicem affert causam. Primũ, quòd quem admodũ nihil a nouit, ita quædam etiã verisimile est ipsum nescisse. Deinde, quòd nõ omnia quæ inuenisset, putarit esse proferẽda in lucem. Postremo, quòd maior ei cura interim fuerit contradicendi aliis, quàm veri inueniendi. Verum vt.) Sex in summa

Censura Rodolphi de Aristotele.

Cēsura de topicis Aristotelis.

causas enumerat, propter quas topica Aristotelis minus videantur satisfacere studiosis. Primam, quòd materiam eorum librorum angustiis nimium sepserit terminis. Alteram, quòd non omnia ea enumerat Aristoteles quibus ineſſe aliquid, aut non ineſſe ostenditur. Tertiam, quòd locos neque describat, neque in certum aliquem cogat numerū, ac ne nominet quidē. Quartam, quòd quædam pro locis ponat, quæ nullius propriè sunt loci. Quintam, quòd totius etiam dialecticæ, nedum horum librorum, arctos nimiū terminos esse voluerit. Postremam, quòd tam inuoluta obscuráque sint apud illū omnia, vti summæ difficultatis sit, ex ipsius quæstionibus ac locis, disserēdi vsum copiámque parare. Ex his secunda, tertia, & quarta, non ponūtur à Rodolpho vt principales causæ, sed vt particulæ dilutionis cuiusdā, qua occurrentem dimouet obiectionem. Voluit enim cuncta, &c.) Fuit qui hunc locum ita acciperet, quasi Rodolphus plura velit esse prædicata (vt vocant) dialectica quàm quatuor. Verum longè aliud agit Rodolphus quod vt intelligatur, nosse debemus, tria esse genera quęstionū, Vnum, quo quæritur an sit res: vt sint ne antipodes, sint ne aliquid mânes & subterranea regna. Alterum, quo quæritur num hoc illi insit: vt sit nécne deus omnipotens, noceat an prosit plus eloquētia. Hic enim illud in dubium vertitur, ecquid omni potētia insit in deo, & in eloquentia plus ne insit cōmodi an incommodi. Tertium, quo ambigitur, quo modo vnum alteri insit, nū vt finitio, vt genus, vt proprium, vt accidens. Quod genus sunt illa, nū animal rationale sit definitio hominis, sit ne virtus genus iustitiæ. Iam Aristoteles in Topicis ita loqui videtur, quasi ad dialecticum pertineat solum postremū hoc quæstionum genus, non etiam duo illa priora. Atque hoc est quod conuellit Rodolphus, putās omnia hæc quæstonum genera ex æquo ad dialectici munus pertinere: qua de re plenius libro 2. cap. 7. Pleraq; pro locis ponit.) Quæ hic recenset Rodolphus, apud Aristotelem in secundo libro sunt Topicorum. Constans assevera-

Topicorum lib. 1. cap. 3.

Tria quæstionum genera.

Laus Peripateticorum.

tio.) Hoc ipsum & Quintilianus docet libro vndecimo: vim persuadendi cōstare asse ueratione, quæ interim plus ipsis valeat probationibus. In vtráque partē.) Cicero in secūda Tusculana, Itaq; mihi semper (inquit) Peripateticorū Academiæq; cōsuetudo, de omnibus rebus in contrarias partes disserēdi non ob eam causam solū placuit, quòd aliter non posset, quicquid in vnaquaque re verisimile esset, inueniri: sed etiam, quod esset ea maxima dicēdi exercitatio, qua princeps vsus est Aristoteles, deinde qui eū secuti sunt. Eadē fermè sententia apud eundem Ciceronem, est quinto libro de finibus.

Dictata in scholis canere.

Dictata potius vt inquit Cicero.) Verba Ciceronis quarto libro de bonorum ac malorum finibus sic habent, Cúmque duæ sint partes quibus perfectè ratio & oratio compleantur, vna inueniēdi, altera disserendi, hanc posteriorem & Stoici & Peripatetici, priorem autem illi egregiè tradiderunt, Stoici omninóue attigerūt quidem. Nam è quibus locis quasi thesauris argumenta depromerētur, vestri ne suspicati quidē sunt, superiores autem artificio & via tradiderūt. Quæ quidem res efficit, ne necesse sit iisdē de rebus semper quasi dictata decantare, neque à cōmentariolis suis discedere, &c. Ad Trebatiū autē.) De his Topicis Cicero ipse libro familiarū epistol. septimo, ad Trebatium scribēs, Itaque vt primum (inquit) Velia nauigare cœpi, institui topica Aristotelica conscribere, ab ipsa vrbe cōmonitus amantissima tui. Eum librum tibi misi, Regij scriptum, quam planissimè res illa scribi potuit. Sin tibi quædam videbuntur obscuriora, cogitare debebis, nullā artē literis sine interprete, & sine aliqua exercitatione percipi posse. Fabius quoque libro quinto institut. de Ciceronis topicis loquens, Et ille quidem (inquit) non his exemplis vtitur, quia ad Trebatium scribens, ex iure eadu cere maluit. ego apertiora posui. Magis, quātū videtur.) Hæc verba quid sibi velint, planius intelligi potest ex decimo octauo libri cap. secūdi. Quo in loco docet Rodolphus, tractatum de locis ad solum dialecticum, non etiam pertinere ad rhetorem.

Ciceronis Topica.

Loci quomodo diuidantur. *Cap. IIII*

CVm (vt diximus) nihil ad faciendam de altero fidē posit assumi, quod non aliqua parte cum ipso sit cohærens, illud in primis sciamus oportet, quædam ita cohærere rebus, vt ipsis insint fixa rebus, alia vt extra ipsas sint. In ipsis sunt rebus, vt si probem moriturum Ciceronem, quòd homo est, quòd ex corruptibilibus compositus est elementis, quòd doloribus morbísque obnoxius sit. Hæc omnia planum est ineſſe Ciceroni. At si dicam, mortali patre mortalíque matre natum, & omnes ante ipsum homines mortuos esse, nihílque nisi deum & diuina esse immortale: Hæc omnia, pater matérque, & cūcti ante ipsum homines, & deus diuináque, extra Ciceronem sunt. Hanc itaque faciamus primam diuisionem locorum, vt alij interni sint, alij externi. Rursus ea quæ in rebus sunt, alia in substantia earum ipsarum, alia circa substantiam sunt. In substantia sunt, è quibus res idipsum quod sunt accipiūt, qualis definitio. Quanquam ea non tam in substantia videtur, quàm ipsamet rei esse substātia. Prætera illa quæ complectitur definitio, vt est genus, & propria rei notio, quam differentiam vocamus. Atque ea quoniam vel idem est rei quod proprium dicimus, vel pro ea proprio maximè vtimur, locum illius proprij quoque significemus nomine. Partes etiam in substantia sunt totius, quando nisi ex ipsis confici res non potest. Tum etiam quæ coniugata dicuntur, id est, quæ solo nominis quodam deflexu distant, vt sunt sapiens & sapientia, candidum & candor. Tametsi enim sapientia non insit in substantia sapientis quatenus homo est: cum tamē de sapiente disseritur quatenus sapiens est, certum est esse in substātia ipsius sapientiam: & nec intelligi quidem, nedum esse sine ipsa posse. Addamus etiam istis speciem & totum. E quibus species,

Locorū alios internos esse, alios externos.

Internorū locorū diuisio. Cic. idem. 2. de oratore.

quanuis non videatur in substantia esse generis, tamen quia pars ipsius est, & genus quãuis sine singulis speciebus fortasse, sine omnibus tamen esse non potest: & totum itidem, quanuis possint sine ipso permanere partes nõnullis in rebus, hoc ipsum tamen quòd partes sunt, sine toto habere nõ possunt. Pleræque etiam partes eius sunt conditionis, vt manere sine toto non possint. neque enim desectam manum, neque euulsum oculũ, magis dixeris esse id, quod ante fuerunt, quàm eadem vel picta, vel ære aut alia quauis materia expressa. Verùm hæc vtcũque sint, haud ita multum in præsentia retulerit nostra. id quod sufficit, quando cognatissima sunt ista, iunctúmque habent tractatum, nos in eundem ea ordinem redigamus. Circa substantiam sunt ea, quæ cum rei insint, modum quendã ipsi affectionémque afferũt. Ea duplici est conditione accipere. aut manent enim quietíque habent faciem: vt sunt decor, robur, sanitas. Aut in agitatione fluxúque quodam sunt posita: vt pugnare, dormire, currere. Vocemúsque illa adiacentia, hæc actus. Iũgamus istis illa, quibus hæc insunt. Ea sunt quæ ὑποκείμενα Aristoteles, nos vsitato sanè verbo subiecta dicimus. Sic eloquentiæ subiectum dicimus Ciceronem, & seueritatis Catonem, & quamque rem, prout quodque adiacens aut actus in ipsa est. Internorum itaque locorum, hæc sit nobis enumeratio. Externi verò ad hunc maximè sese modum habent.

Diuisio externorum locorum.

Quædam nanque eorum quæ sunt extra rem, necessario quodam vinculo coniuncta sunt rei. Eáque aut sunt huiusmodi, vt per ipsa res fiat, quæ causæ vocantur. vel efficiens, vt ædium faber, vel finis, vt ædium habitatio. Quibus etiam iũguntur ea, quæ Cicero tum effecta vocat, tum euenta: mihi maximè placet euenta dici. Vt sint propriè, quæ ab efficiente fiunt, effecta, vt à sutore calceus. quæ propter finem, destina-

ta, vt calceus ob tutandos pedes. Hæcq; vno nomine possunt vocari cognata. Alia sunt quæ dicimus applicita, quæ sunt eiusmodi, vt non fiat quidē per se ipsa res, sed habitudinē quandam noménque accipiat ab ipsis. Eorúmque aliud rem ipsam complectitur, vt locus. Aliud actus ipsius metitur, vt tempus. Aliud alio quodam modo cum ipsa re cohæret. ea sunt quæ connexa dicere placuit, qualia sunt diuitiæ, regnum, amicitia. Rursus autem, alia eorum quæ extra rem sunt, necessitate nulla rei cohærent. Quorum quædam eius sunt generis, vt ea ipsa & res, cum altero alterum, & sine altero esse, & non esse possit, eáque dicimus accidentia. Alia sunt quorum alteri infestum est alterum, ínque mutuam vicissim perniciem tendunt: ea repugnantia vocamus. Et accidentium quidem, aliqua hoc pacto se habent, vt vnum vni conferatur. Idque vel res rei, vt iurgium cædi, pallor ægritudini, ea dicimus cōtingentia. Vel verba rei, quod vel singulis fit dictionibus, vt cum nomen rei cum re componimus, vel orationem rei, vt laus viro forti, vituperatio sceleri, ea vocamus pronunciata. Aut duo conferūtur in vno tertio, quorum alterum altero vel maius est, vt rex populari, opibus. vel minus, vt discipulus magistro, eruditione. vel par, vt iustus iusto, probitate. Aut duo in duobus conferuntur, vt hyems & senecta, in frigore & segnitie. tempestas & ira, in iactatione maris & perturbatione mentis. vocantúrque hæc similia: illa verò comparata. At repugnantium, quædam dicuntur opposita quorum vnum aduersatur vni, & certa resistit lege, vt frigidum calido, cæcitati visus. Quædam, vel vt vulgus, disparata: vel vt Seneca videtur velle, distantia dicuntur. Ea sunt, quæcunque non possunt id ipsum esse alterum quod alterum, vt homo, equus, bos.

Huius capitis epilogus,

Item homo & candor, candórque & velocitas, distant, quia nullum eorum aliud est alij idem: Hæc est ergò locorum summa, vt sint interni qui in substantia, definitio, genus, species, proprium, totum, pars, cõiugata. Qui circa substantiam sunt adiacentia, actus, subiectum. Externi autẽ, quæ cognata dicuntur, efficiens, finis, effecta, destinata. Quæ applicita, locus, tempus, cõnexa. Quæ accidunt, contingentia, pronunciata, nomen, comparata, similia. Quæ repugnant, opposita, distãtia. Non ignoro autem alios authores alia nonnullorum locorum quàm nos nomina tradidisse: quosdam plures, etiã pauciores quosdam feciſſe. Qui si quibus magis placebũt, nihil impedio, habẽt quos sequantur. mihi naturam ordinémque rerum sequenti, visum est apertißimè eos simul & distinctißimè hoc pacto posse explicari.

DIVISIO LOCORVM.

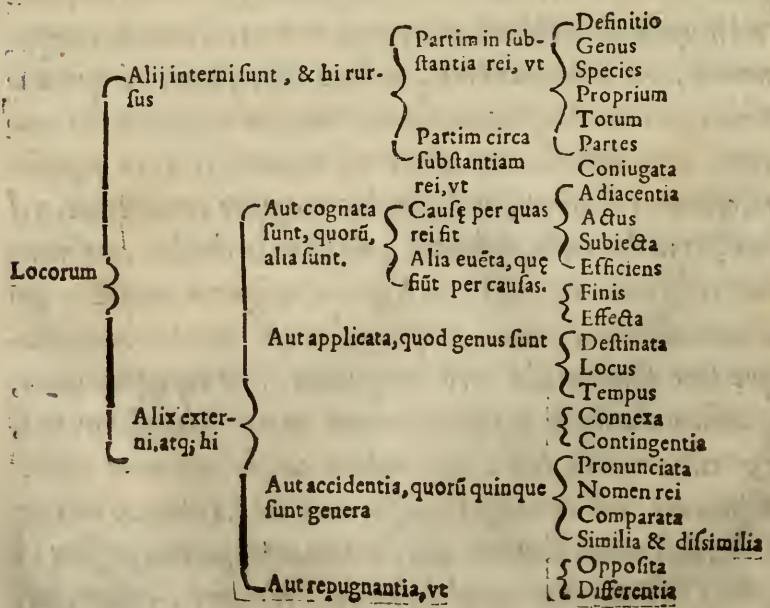

CVm vt prædiximus.) Quam initio diuisionem locorum affert Rodolphus, eã habet & Cic. Themistius triplices locos, fecit, internos, externos, & medios. Quo autem facilius memoriæ commendari possent loci Rodolphi, superiori eos descriptione velut ob oculos spectandos exposuimus.

E quibus species.) Neque species (inquit) proprie est in substãtia generis, neque totum in substantia partium: fecit tamen archisima quædam horũ cognatio velutíque necessitudo, vt & generi speciem, & totum partibus, in explicandis locis coniũgeremus. Cætera quæ dicũtur hoc capite, partim satis aperta sunt, partim suis quæque locis explicabuntur, quare his omissis reliqua aggrediamur.

DE LOCIS INTERNIS, QVI SVNT in substantia rei.

Quid definitio, quid genus, quid species, quid differentia. quid inter finitionem descriptionémque intersit. Ad quem modum res vniuscuiusque inquirenda sit definitio. Et de generalibus aliquot legibus definiendi.

Cap. V.

IN hunc modum velut semina quædam, & initia, & numerus locorum descriptus sit. Nunc rursus à capite ordientes, singulos exactius, & vberiùs exequamur. Primus locus (vt diximus) est definitionis. Ea est oratio, qua quid sit res explicatur. Conuenitque inter omnes, debere confici eam ex genere & differẽtia: vt sit definitio hominis, animal rationale. in qua animal, genus est. rationale, differentia. homo, id scilicet quod definitur, species dicitur. Genus est quod de pluribus specie differentibus in quid est prædicatur, vt quærenti, quid est homo, quid est asinus, quid est bos? bene respondetur, homo est animal, asinus est animal, bos est animal. Species, in quã sub se comprehensam diuiditur genus, vt homo est species animalis. Comprehenditur enim sub animali. Nam qui omne animal dicit, etiam dicit & hominem, & diuiditur in ipsum: animaliũ enim dicimus, aliud homo est, aliud brutum. Differentia est propria rei nota, qua secundum idipsum quòd talis est, ab aliis distinguitur rebus. Estque nobis vel maximè omnibus è rebus verarum differentiarum penuria: adeoque putant nonnulli, non cognosci vllius à nobis rei propriam

Definitio quid. Hoc autem de philosophis intelligendum magis quàm ororib' qui angustias has quasi cõpedes oderuut. Genus quid.

Species.

Differentia.

verámque differentiam: habere autem nos, quod ferè in reliquis rebus facere solemus: pro vera quæ proxima veræ videtur accedere. Ea est in homine rationale. Est enim rationale propria hominis nota, nulli quippe animali nisi homini inest. cõuenítque homini, quatenus talis est, hoc est, homo eò maximè videtur homo esse, quòd sit capax rationis. Reliqua enim, vt est bipedem esse, & erectũ ingredi, & manus habere, aut non sunt propria soli homini, aut vt sint propria, non tamen hominis, sed partis, hoc est, corporis sunt notæ. Et de rationali paucíque admodum alius, sint nécne verè differentiæ, sunt qui putent, sunt qui negent. In reliquis nemo ferè est, qui constanter vllius rei differentiam veram cognosci posse affirmet. ambitu quodam & loquendi circuitu aliquid quod locũ eius teneat effingimus, multáque persæpè colligimus, quorum quodque latiùs pateat, quàm hoc ipsum quod definitur: iũcta tamen æquãtur, & proprium quiddam ipsius efficiunt. Vt si definiã asinum esse animal solidis pedibus, auritũ & fœcundum, nihil est istorum quæ post genus quod est animal sumũtur, quòd non generalius sit quàm asinus. nam & equus & mulus solidis sunt pedibus, & mulus lepúsque auriti sunt, & omnia ferè animalia fœcunda. eò tamen quòd solidis pedibus dictum est, omnia præter equum & mulũ excludũtur. quòd auritum, equus: quòd fœcundum, mulus excluditur. Itaque tandem velut gradibus quibusdam ad id quod definitum est, peruenitur. Quidam hanc definiendi formam, descriptionem vocauêre. Ego cum hoc nomine Ciceronem atque Aristotelem Græcè quidem, sed idem significante, vsos videam, non est quòd maiores requiram authores. Neque enim aliud videtur esse definire, quàm rem intra fines naturæ suæ concluſam explicare. quod si alia ratione facere possemus, esset fortasse ratio

Descriptio quo distet à finitione.

mutandi nominis. nunc pro vera definiendi via, eam quæ sola est, optimum fuerit accipere. Descriptio enim, quæ poëtis crebrò, nonnunquam oratoribus in vsu est, ea verbosius rem exprimit, nec in id adhibetur, vt quid sit res indicet: sed qualis sit, velut inspiciendam ante oculos ponat. Tradere vlla inueniendæ definitionis præcepta, haud in promptu est. Illud est certum, quisquis definire quippiam volet vtilissimum esse, cognitam sibi naturam eius & diligenter perlustratam habere. Id si fuerit, facilè inueniet primum in ipsa re quiddã commune, in quo cum aliis quæ simili sunt natura conueniat. Sumamus exemplo nobis ius definiendum. Inueniemus primum, ius vim quandam in se habere cogendi & iussum, vnde nomen videtur traxisse. Itaque erit ius nobis vel placitum vel decretum quoddam. Veruntamen non omne decretũ ius erit. nam & homines seruis, & patres filiis, & philosophi discipulis decreta ædunt, quæ tamen ius non vocamus. Cogitemus igitur aliquid quo ista excludamus. Videmus potestatem quandã esse istis, sed minorem quàm vt iura facere possint. addamus ergo esse placitũ maioris potestatis, hoc est, vel populi, vel in quem populus potestatem suam transtulit, vt senatus, vt princeps. Quid ergo? Quicquid iusserit princeps, si seruis vt lectum sternant, vt cœnam instruant, ius erit? non videtur. sed quod ciuitati iussum est, idque quod ad statum eius tuendum pertinet. Sed neque id quidẽ ius erit, si vel partem aliquam ciuitatis grauius premat, vel finitimos contra fas naturæ gentiúmue lædat. Aequum ergo esse oportebit. Circumferamus diligenter oculos, videamúsque, ecquid intra complexum definitionis possit venire, quod nomine definiti non contineatur sed & contrà quoque, contineatúrne aliquid definito, quod definitio non admittat. quæ si non vi-

Definiendi præcepta.

debũtur, colligamus iam à capite omnia, dicamúsque, Ius est decretum maioris potestatis ad tuendum ciuitatis statum, ex æquo & bono institutum. Tradamus & aliud exemplum, iuuemúsque quantũ possumus prima discentium studia. Quæ ramus quid sit ciuitas. Certũ est ex hominibus constare eam, nec posse ex vno tantum homine confici: itaque relinquitur multitudinem esse, erítque id genus ipsius. Sed multitudo, si passim vaga, ruri aut in syluis agat, ciuitas non erit. idcirco collectam facimus. At ne illa quidem, si decem aut centũ sint, ciuitatem efficient. quoniã cò conduntur ciuitates, vt mutuis succurrere casibus, cõmunia pericula depellere, vtq; ipsi præsidio sibi & adiumento esse sine expectatione opis externæ possint, quod quidem in tali numero contingere non potest. necesse igitur erit eam esse frequentiam, vt statum rerum suarum per se tueri queat. Iam verò vt sint quanuis multi, sed dissideant animis, non consulant in commune, non vitæ genere cõueniant: illam non ciuitatem dicas, sed hostes potius tãquam feras vnam in caueam coniectos. quapropter vinculo quodam legum, concordiam ipsorum firmatã esse oportet. Quòd si iam nihil aliud deesse nobis putamus, erit nimirũ expleta definitio. Dicemus itaque ciuitatem esse multitudinem collectam, ad statum rerum suarum tuẽdum per se sufficientem, quæ consensu sit legum vitæq; coniuncta. Sunt autem in summa rectè definiendi leges, vt definitio neque plura cõplectatur quàm definitum, neque pauciora: sed de quocũque vnum dicitur, dicatur & alterum. Deinde, vt quid sit res, hoc est, substantiam eius explicet. Prætcr hæc, vt aperta, hoc est, neque ambiguis nominibus, quæ in multas ducũtur significationes: neque obscuris aut ex longinquo trãslatis, cõstet. Profuerit ad hanc rem, crebras aliorum definitiones soluere, & rationem

Auguſt. li. 15. cap. 18. de ciuit. dei. Cic. in Paradox.

Plat. in lib. de repub. Cic. in Ora. pro Seſtio.

Generales.

singulorum verborum exigere, iudiciúmque parare, & vsu tractãdæ rei viam nobis patefacere. Iuuabit etiam notas res atque explicatu faciles definire. quod si diligenter & cum ratione fiat, paulatim & difficiliorũ spes erit. Vtilis est hæc definiẽdi ratio, cum propter rerum cognitionẽ, quæ definitione explicatæ mirum est quo pacto velut certum quoddam signũ destinandarum cogitationum proponãt animo: tum quòd parat authoritatem differenti. Neque enim melius rem noscere videtur, quàm qui quid ea sit breuiter & aptè possit explicare. Verum de definitione hactenus.

Ea est oratio.) Sic Cicero ad Brutum: Siquidem definitio est oratio, quæ quid sit id de quo agitur, ostẽdit quambreuissimè. Et in primo de oratore: Est enim definitio (inquit) rerum earum, quæ sunt eius rei propriæ, quàm definire volumus, breuis & circũscripta quædam explicatio. Conuenítque inter omnes.) Præstiterit sanè ex genere & differentia eã cõficiomodo ea semper adsint ad manuũ, sintque eiusmodi, vt per ea res cõmodè explicari possit. Quod si nõ sit, longe præstabilius fuerit, per causas, per euẽta, per accidentia, aut alia quæuis rem dilucidè explicare, quàm per genus & differẽtiã definire obscurius. Genus est quod.) Hanc finitionẽ generis parum probat Laurentius, propterea quòd interroganti quid sit res, tota respondenda sit definitio, nõ solũ genus: modo satisfacere velimus interroganti, neque dimidiatem dare respõsionẽ. Atque est sanè aliquid quod opponit Laurentius, neque mihi in præsẽtia satis succurrit, quod modo id quod obiicitur possit dilui, nisi dicere ausis, aliud esse respõdere benè, aliud totam interrogationem absoluere. Qua de re alio quodam in loco ita ad verbum scribit Rodolphus. Quòd dicimus autem, quæstionẽ generis esse interrogationi quid est inclusam, id verum est: quoniã bene respondetur, quid est homo? est animal. Verũtamen non sic, vt totam interrogationem absoluat, nisi addideris enim differentiã vel proprium, nõ videberis, satisfeciſſe quæstioni. Quò fit, vt cum de solo genere quæramus, solitum sit interrogari, nõ quid est, sed cuius generis rerum est. Vt cuius generis rerum est lumen? substantia ne an accidens? Et sentire, nõ quid sit interrogamus, cũ scire volumus, agere sit an pati: sed ad quod genᵒ pertineat, actionis ne an passionis. Hęc Rodol. lib. 2. cap. 7. Verũ vtcũque res cadat, nihil est quod imputetur Agricolæ, quando nõ ipse, sed Aristoteles huius author est finitionis, apud quẽ primo τῶν τοπικῶν libro sic legis, γένος δέ ἐστι, τό κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει, ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον, id est, Genus vero est id quòd de pluribᵒ & differentibᵒ specie, in quid est prædicatur. Cicero lib. primo de oratore genᵉ finit hoc modo, Genus autem id est, quod sui similis cõmunione quadam, specie autem differentis, duas aut plures complectitur partes. Quæ finitio cum prima fronte videatur obscurior, breui est explanãda exemplo. Virtus est genus quoddam: cõplectitur enim plures partes, hoc est, species, nempè prudentiam, iustitiam, fortitudinem & temperatiam, quæ partes cum communione quadam generis sui, id est inter se similes sint, tamen specie differũt. Rursum genus est animal: duas enim partes complectitur, hominem & brutũ, quæ partes etsi specie sunt differentes, tamẽ communione quadam ipsius generis nulla inter eas est dissimilitudo: quoniam ipsa animalis ratio ex æquo cõuenit vtrique. Hæc vel idcirco ascribẽda putaui, ne quis parum prudens, fidem habeat cõmentariis iis, qui hodie in hũc Ciceronis

Definitio.

Vide de hoc Fabium lib. 7. Cap. 4 & Antonium. 2. de Oratore.

Genus.

librum circunferuntur, qui vix dici queat, quàm ineptè hunc explicent locum.

Differẽtia est propria rei nota.) id est, indiciũ, signum. Metaphora ducta, opinor, à pecudibus, quibus iniuriarũ etiam iucidi solẽt notæ quædã, quò facilius aliæ ab aliis dignoscantur. Quidam hanc definiendi formam.) Horum ex numero & Themistius fuit, & post eũ Boëtius, id quod ex Topicis Boëtianis liquere potest. Aristoteles si exempla eius quę in quinto sunt topicorum libro cõsideres, proprij vocabulo hoc definiendi genus comprehendisse videtur. Nisi si quis credat obstare illud, quòd eodẽ in loco, quiditatẽ rei, proprio explicari negat. Descriptio enim.) Hac de re ita Laurẽt. Valla, Quippe descriptio est qualitatũ omniũ, quæ alicui rei adsunt, & eiusdẽ actionũ explicatio. Quam sententiam & Ciceronis verba cõfirmant in partitionibus: vbi non dubiũ (inquit) est id quidem, quin definitio genere declaretur & proprietate quadam, aut etiam cõmunium frequentia, ex quibus proprium quid sit eluceat. Sed quo niã de propriis oritur quandoque magna dissensio, definiendum est sæpe ex cõtrariis sæpè etiam ex dissimilibus, sæpè ex paribus. Quãobrem descriptiones quoque sunt in hoc genere sæpè aptæ, & enumeratio cõsequentium, imprimisque commouet explicatio vocabuli & nominis. Vides hic finitionis vocabulũ sumi tam late, vt cõplectatur & eã definiẽdi rationẽ, cui descriptionis nomẽ dedit Boëtius: & præterea discriptionem velut diuersum quiddam adiũgi, quod & in topicis facit. Idem tamẽ aliis quibusdã in locis nomẽ descriptionis apertè pro definitione posuit: vt primo libro de Oratore, vbi hũc in modũ loquitur Antonius, Philosophi denique ipsius, qui de sua vi ac sapiẽtia, vnus omnia penè profitetur, est tamẽ quædã descriptio &c. Quo in loco descriptionẽ pro finitione poni, nemo negabit, nisi qui locum ipsum nũquam viderit.

Descriptio.

Tradere vlla inueniendæ definitionis præcepta.) Quàm rationem colligendæ definitionis affert Rodolphus, eam est mutuatus ex topicis Cic. cuius equidem verba non grauatus fuissem ascribere, nisi liber vulgò esset in manibus. Ius est decretũ.) A Celso iurecõsulto ius definitur hoc modo, Ius est ars boni & æqui. ff. de iustitia & iure. Cic. de Orat. Ius (inquit) est legitimæ atque vsitatæ in rebus causisque ciuiũ æqualitatis cõseruatio. Sunt autem in sum.) Quæcunque definiendi leges tradũtur, huc spectant, vt cõuertatur definitio cum eo quod definitur, & naturam eius commodè explicet. Eam legem quisquis non violarit, hunc securum esse iussero legum reliquarum.

Generis & speciei vocabulis quomodo sit hic vsurus. Cap. VI.

GEnus, species, differẽtia, quid sint, prædiximus. Illud quod ad nomen generis & speciei pertinet, nõ ab re fuerit annotasse, eos, qui exactius ista distingunt, addere istis indiuiduũ. Vt sit genus, quod in quid de pluribus specie differentibus: Species, quæ de pluribus numero differẽtibus: Indiuiduum, quod de solo vno dicatur. Vt animal de homine, de boue, de leone dicitur. Homo de Scipione, Cicerone, Catone, Cato de se solo Catone. Quanquam autem & Censorius Cato & Vticẽsis, vterque Catones dicantur, illud non fit propter cõmunem in ipsis speciem: propter hanc enim homines dicuntur, non Catones, sed ob solam nominum similitudinẽ. Res quidem hoc pacto se habet, sed quod ad speciẽ attinet, ea indiuiduis cõpara-

Indiuiduum.

ta, hoc nomine fortè parum aptè notatur. Speciei nanque nomen istud, sola comparatione ad genus videtur indictum: dictámque speciē esse, vel (vt Ciccro maluit) formam, quod confusum & informe genus expoliret, & speciendum (sic enim veteres loquebantur) nobis exhiberet. Indiuiduis autem comparata, nō iam specici retinet, sed generis potius accipit faciem. Ad argumentandi rationem, nihil propemodum differre videntur, genus & species, species & indiuiduum. Quemadmodum enim si omne animal currit, hominē necesse est currere, & si homo non currit, aliquod animal non currit, sic etiam, si omnis homo currit, Ciceronem necesse est currere,* & si currit Cicero, necesse est aliquem hominem currere. Nobis ergo, ne inter dicendum cogamur subinde sine vllo vsu perturbare nomina, vocentur promiscuè in locis recensendis genus, quicquid de pluribus prædicatur in quid: & species, illa de quibus id prædicatur.*

Speciē indiuiduis collatâ speciei rationē amittere.

* Hæc verba in aliis exemplaribꝰ omissa sunt, verū in exemplari manu Rodolphi scripto inueniuntur.

Quomodo hic vsurus sit nomine generis & speciei.

Sed genus quemadmodum de speciebus dicitur, sic etiam diuiditur in eas. Diuiditur autem adiectione differētiæ. Animal enim rationali & irrationali assumpto, in hominem & brutum. Et differentiarum verarum (vt superius diximus) quia propemodum egeni sumus, consilium (quod in inopia fieri solet) oportet ex necessitate sumamus: vt quemadmodum in definiendo, sic in diuidendo, aliquid quod locum ipsarum expleat, mutuemur. Vt si diuidere brutum velimus, dicamus aliud in terra, aliud in aëre, aliud in aqua vitam ducere. Vel item dicamus, bruta omnia aut natare, aut volare, aut ingredi, aut repere.

Genus, species, differentia.) Quæ hoc capite dicuntur, huc tendūt, vocabulo generis hic vtendum esse tam latè, vt quicquid de pluribus siue speciē siue numero solo diuersis in quid prædicatur, generis nomen recipiat: speciē verò dici, de quocūque genꝰ sit sumptum prædicatur, siue illud reuera species sit, siue etiā indiuiduum. Sed quod ad speciem attinet,) Species, inquit, tum demū species dicēda est, cum refertur ad ge- Genus. Species.

nus: nam indiuiduis colata, rationem speciei amittit, & faciem ac similitudinem quandam induit generis. Vel vt Cicero mauult forma.) Ciceronis hac de re verba inuenies lib. huius cap. 9. vbi agitur de discrimine totius & genetis, formarum & partium.

Quid diuisio, quæ eius vtilitas, qua lege & quot modis fiat, cum aliis quibusdam. Cap. VII.

Diuidēdi vtilitas triplex. Vide Boëtiū in lib. de diuisione. Plat. in Phædro & de regno. Fab. lib. 4. cap. 3. lib. 11. cap. 1.

ET quia diuisionis locus nos admonet, quid sit ipsa & quo pacto tractanda exequamur. Per quàm vtilis enim est diuidendi ratio, tum ad rei quæ diuiditur naturam demonstrãdam (proximum enim est, vt cum quid sit vnumquodque dixeris, deinde quotuplex sit ostendas) tum ad definiendum. Definire nanque non aliud videtur, quàm ex genere per differentias diuisio, in speciem descendere. Præcipuè verò ad differendi orationisque copiam, vt vnum aliquid quod multa ambitu suo complectitur, in partes spargas, late enim funditur, quod ex vno veluti corpore in suas spargitur partes. quemadmodum multa si in vnum colligas, in angustum aguntur.

Diuisio quid. Diuidendi lex parum firma.

Diuisio igitur, est generis in species per differētias diductio. Placuitque omnem diuisionē duabus differentiis è diuerso positis debere perfici. Deinde, vt repugnent eæ differentiæ, hoc est, vt nequaquam in idem conuenire possint. Postremò, vt quicquid in genere continetur, id totum differentiæ explicent. Aequa quidem lex, sed difficilis obseruatio. Et corpus sanè per animatum & inanimatum diuidi hoc pacto videtur.

Cic. in Orat. & 2. de Finibus.

Prima causa cur hæc lex non semper obseruari possit.

Animal etiam per rationale & irrationale. Sed contingit, vt videantur sub vno genere multæ esse species. Vbi ergo diuidere id volumus, capimus vnius alicuius speciei differentiam, deinde aliarum specierum, quia vnam aliquā cōmunem differentiam non inuenimus, circuimus ipsam differentiæ alterius negatione, quēadmodum in diuisione animalis videmus fieri. Irrationale enim non nisi negationē rationalis explicat. quamobrem vera differentia esse non potest: cum omnis spe-

cies ex differentia constituatur: nihil autem constituitur ex negatione. Labascit ergò continuo vera illa diuidẽdi lex. Deinde cuius felicitatis est, vt vel prior differentia vera sit, quando vel paucas, vel planè nullas esse veras in confesso est? Ergo & hanc vndecunque datur arcessimus, fitq; vt altera non sit vera, altera nullo modo differentia sit: appareátque multo ista dici speciosius, quam rectius posse obseruari. Accedit istis, quòd cum vnam fortasse differentiam aliquo modo eloquamur, vt sit verbi causa volatile, & speciem quoque inuenimus, quæ est auis. Ediuerso, quorundam cum differentiam aliquã inueniamus, desit speciei nomẽ. vt bipes esse, animalis sit differẽtia fortasse, nullam tamen ei speciem tribuere possit. Sic & piscis nota est species, in reddenda differentia fortasse laboretur. Nobis sicut primum esset, & voto forsan optandum, vt legitimis duabus differentiis diuideremus, ita proximum erit, vt qualibuscunque, duabus tamen: sin minus poterimus duabus, at quotcũque poterimus diuidamus, dummodo vniuersam, eius quod diuiditur, complectamur latitudinem. quamobrem nõ per ea modò quæ in substãtia eius sunt quod diuiditur, sed per omnes locos qui circa, quique extra substãtiam sunt, ducitur diuisio. Sanè eorum quæ in substantia sunt, aptissima per quam diuidatur est forma, quòd ea perfectæ differentiæ origo est. Nam corporum, aliud animatum est, aliud expers animæ: hæc ex forma ducta est diuisio. 1

Deinde proxima, quæ ex materia ducitur. Vt arborum 2
aliæ ex semine sunt, aliæ sponte nascuntur. Hinc iam ab ad- 3
iacẽtibus accipitur, Vt animalium, aliud mansuetum, aliud Arist. lib. 9. de animalib.
ferum. Et contrà quoque diuiduntur adiacentia in ea quibus adiacent, Vt feritas, alia serpentis, alia auis, alia reliquarum beluarum est. Et per actus fit diuisio, Vt hominum, 4 5

6 alius ſtudio, alius lucro, alius voluptati operam dat. Et per efficientia, Vt animalium, aliud parentis efficacia, aliud calo-
7 re ſolis, aliud putrefactione gignitur. Et per effecta. Vt ani-
8 malium, aliud fœtum, aliud ouum, aliud vermem parit. Et
Ariſt. de animalib. lib. 1. ex fine, vt rerum domeſticarum, aliæ ad neceſſitatem, aliæ ad
9 voluptatem, aliæ ad vſum pertinent. Contrà quoque ex iis quæ ad finem pertinent, vt opum parandarum cauſa, alij iuſtam operã nauãt, alij fœnerantur, alij vi rapiunt, alij frau-
10 de ſubducunt. Iam verò, animalium aliud terra, aliud ma-
Ariſt. li. 1. de natura animalium. ri degit: ex loco eſt. Et flores, aut hyberni ſunt, aut verni,
11 12 aut æſtiui, aut autumnales: ex tempore eſt. Et homines alij ſerui ſunt, alij domini, alij neutrum: ex connexis ſumitur.

13 Contingentia etiam diuiſioni conueniunt: vt muſicorum,
14 quidam literas ſciunt, quidam ignorant. Et pronunciata, vt quidam hominum laudati ſunt, quidam vituperati, qui-
15 dam ſilentio latent. Attulerit etiam aliquid comparatio, vt populares, quidam infra regem ſunt opibus, aliqui pares, non-
16 nulli ſuperiores. Et à ſimilibus diuiſionem expreſſerimus: vt aliorum vitæ propoſitum, induſtria formicam imitatur, alio-
rum ſegnities ſimilis eſt muſcis: Oppoſita & differentia
17 prorſus à diuidendi ratione abhorrent. Neceſſe eſt enim, vt quicqd diuiditur, de iis prædicetur in quæ diuiſum eſt. Nihil autem de his quæ repugnant ſibi prædicatur: quò fit, vt ne di-
uidi quidem poſſit per ea quæ ſibi repugnãt. Nomen rei præ-
18 terij, quoniam parum accommodatum credidi diuiſioni.
Quanquam fuerunt, qui facerent diuiſionẽ eius in res ſignificatas. Vt taurũ diuiderent in domeſticum animal, & ſidus, & mõtem. Quod qua ratione diuiſionem appellent non vi-
deo, cum id vel ratio loquendi coarguat. Nec enim quiſquam tam ineptus ſit, vt dicat: taurorum, alius animal, alius ſidus,

alius mons est. Similiter longè minus diuisio est rei in nomina. Vt non patiar, non feram, nõ sinam. Nisi quis diuisionem etiã putet esse, Anna soror, soror Anna, cũ hic quemadmodũ & illic, idẽ diuerso sono, quanquam non verborum, constructionis tamen, repetatur. Diducitur tamẽ vnum, & in multa explicatur. Diducitur quidẽ, sed non ita, vt id diuisio vocari possit. Neque enim ignorandum nobis est, posse tripliciter aliquid quod vnũ sit, in plura diduci. Diuisione, quæ quomodo fiat, diximus. Partitione, quã mox dicemus. Et enumeratione. Ea fit, quoties multa, quæ vni alicui insunt, recẽsemus, vt cum dicimus, Cicero eloquens fuit & prudens, & vindex appetitæ dominationis: & reliqua, quæ in immẽsum extendi possunt. Certum est nõ diuidi in ista Ciceronem, quoniã Cicero indiuiduus est, nec partes etiam esse Ciceronis ista. Enumeratio ergò est multorum, quæ ad vnum aliquod redigũtur. Hoc pacto & multa vnius verbi significata, & vnius rei nomina, non diuidendo diducimus, sed enumerando recẽsemus. Nonnulli artis admodum finibus clauserunt totam hanc rationem diuidendi, vt omnem diuisionem quæ non fit per ea quæ in substantia sunt, dicerent, aut subiecti esse in accidentia, aut accidentis in subiecta, aut accidẽtis in accidentia. Liberũ est & suum cuique iudicium. Mihi visum est quàm copiosissimè possem aperire rem istam, quoniam vsus eius latè patet. Nec ignoro, posse eis quorum aures non sint iis audiẽdis imbutæ, videri rem perplexiorẽ esse. quòd tamen, quanuis exigua animi intentio, molliet: modo non pigeat tantisper subsidium petere à communi studiorum artifice labore. fructus certè laborum, quod affirmare ausim, non pœnitebit.

Verba sunt Cic. in Catil.

Dido apud Virgil. lib. 4. Aeneid.

Cauilli amotio.

Cap. 9. Enumeratio quando fiat.

Perquã vtilis est.) Ad tria ait in primis conducere diuisionem, ad plene cognoscẽdam rẽ eam quæ diuiditur, ad aptè definiendum, ad differendi orationisque copiam. Diuisionis vtilitas.

Diuisio igitur.) Astrictius capit nomen diuisionis quàm alij solent. Quã de re plura cap. nono, quem locũ legas oportet, modo hunc velis plane intelligere. Placuitque

omnem diuisionē.) Treis affert causas, quamobrem nō semper duabus inter se pugnā tibus differentiis diuisio posit absolui. Primam, quòd nullius penè generis vtraq; no bis differentia sit cognita, sed alteram negatione ferè exprimamus: alterā, quòd in ple risque ne altera quidem illa, quæ affirmatione affertur, vera est differētia: postremā, quòd sæpe differentia inuenta, ignota adhuc est species: & rursum nota specie, differē tia tamen manet incognita. Deinde cuius felicitatis est.) Ratæ (inquit) & maximæ cuiusdam felicitatis est, si vel prior illa quàm affirmatione exprimimus, vera sit differentia, propterea quòd vel paucas vel nullas potius veras esse cōstat, tātū abest, vt cognitam habeamus vtramque. Sic Cicero in Antonium, Et quidē cuius temperātiæ fuit, de M. Antonio quærentem, abstinere maledicto? Vt arborum aliæ.) Plinius lib. 16. cap. 33. Arbores (inquit) quas naturæ debeamus, tribus modis nascuntur, spōte, semine, aut ab radice. Nomen rei præterij.) Hanc hodie vocant diuisionem vocis in significata, cuius sententiæ authorem laudāt Boëtium. Eius ego hac de re verba subieci. Est enim, inquit, diuisio generis in species: est rursus diuisio cū totū in partes: eius alia, cum vox significans multa, in significationes proprias recipit sectionē. Ex his tribus diducēdi generibus, Rodolphus solum primum illud diuisionem appellat, alterum partitionem, enumerationem tertium. Georgius Trapezūtius, postremū hoc, distinctionem vocat, reliqua duo iisdem nominibus quibus Rodolphus.

Quid Aristoteles proprij nomine designauerit. Quot eius acceptiones enumerauerit Porphyrius. Et quomodo hic eius nomine vtendum.

Cap. VIII.

ARistoteles proprium vocauit, quicquid omni & soli inesset & semper, Vt homini proprium, natum esse se ridere. Omni enim inest homini, & soli inest, & semper homo natus est ridere. Diuisitque in definitionem, & id quòd communi nomine (quoniam aliud non suppetebat) proprium dixit. Eodémque proprij nomine complexus est differentia. Sanè differentia, quòd ipsum nomē præ se fert, dicetur commodius, quoties generi quod diuidit comparatur. Rationali enim & irrationali, animal ab animali differt. Aut quoties species cui definiendæ adhibetur, reliquis confertur speciebus ab illa differentibus. Suæ enim speciei comparata, substantiæ pars est, rectius proprium dicitur, quàm differentia. Nec ego istud sic accipi velim, tanquam idem putem esse differentiam, & id quod propriam passionem (quæ quid sit, & quo pacto à differentia distet, persequi non nostri est instituti, nec enim satis de eo conuenit omnibus) sed vt ostendam

placere mihi, in præsentia dici proprium, quo pacto Aristoteles voluit, quicquid de eo cui id proprium esse volumus, conuersim dicitur. vt quemadmodum dico, omnis homo est capax disciplinæ: sic dicam, omne capax disciplinæ est homo. & sicut omnis virtus est expetenda, sic, omne expetendum est virtus. Porphyrius in Isagoge quadrupliciter dixit proprium dici. Quandoque enim quod soli ineſt & non omni, vt nautam esse vel musicum homini, nihil enim præter hominem dici potest nauta, vel musicus. nec omnis tamen homo nauta vel musicus dicitur. Quandoque quod ineſt omni & non soli, vt viuere omni ineſt homini, sed non soli, nam & omnia animalia & plantæ viuere dicuntur. Tertio, quod ineſt omni, soli, sed non semper, vt canescere homini, quod non nisi senio contingit. Quarto, quod omni soli & semper ineſt, vt erudibilem esse, homini. de solo enim & de omni & semper dicitur, idque verè est & exactè proprium, quo modo & nos hoc loco accipi proprium volumus. Quoniam autem (vt prædiximus) in reddenda sua cuique rei differentia laboramus, propriam ferè passionem, quàm vulgò proprij significamus nomine, quoniam differentiæ nomen vsus à proprio secreuit, eam in locum differentiæ subdimus: & eam quoque si pro arbitrio & vbicunque res posceret, paratam & ad manum haberemus, esset qualecunque quidem, sed aliquid tamē, minus enim in definiendis distinguēdisque fluctuaremus rebus. Nunc pro differentia ponimus proprium, neque id vnum, aut satis firmum, aut certum, sed sæpè ex multis collectum, & tum quoque ambiguum, & anceps. Notum est quid Platoni acciderit, qui cum diligenter hominis proprium reddidisse videretur, bipedem esse & implumem, & definiret hominē esse animal bipes implume: Diogenes Cynicus, gallinaceum, cui

Propriū quadrifariam dici secundum Porphyr.

Insultus Diogenis in Plat. 10. us.

dempserat plumas, in auditorium illius proiiciens: hic est (inquit) homo Platonis. Ergò (vt dicimus) nobis proprium, cui hũc locum tribuimus, sit illud, quod quarta huius nominis significatione Porphyrius posuit. Idque siue differentia sit, siue passio, vel suis posita nominibus, vel dicendi circuitu explicata, non multum refert. Reliqua quæ aliis proprij modis cõprehensa sunt, inter adiacentia aut actus numerabuntur.

Differẽtia an iungenda sit proprio.

Eodémque proprij nomine.) Mirũ videri possit, quo modo dicat Rodolphus, differentiam proprij nomine ab Aristotele comprehensam fuisse, cum ille generi eã adiũgendã esse cõfirmet. Verba eius hæc sunt, Πᾶσα δὲ πρότασις καὶ πῶν πρόβλημα, ἢ γένος, ἢ ἴδιον, ἢ συμβεβηκός δηλοῖ. καὶ γὰρ τὴν διαφορὰν ὡς οὖσαν γενικὴν, ὁμῶ τῷ γένει τατ]έον. Omnis, inquit, propositio atq; omne problema, aut genus, aut propriũ, aut accidẽs indicat. Etenim differentia, generalis cum sit, cum genere collocari debebit. Non me clam est, esse qui dicant Aristotelem de ea modò differentia loqui: quam nostri isti vocant genericam. qui fortasse dicerent aliquid, si apud Aristotelem scriptum sic foret, καὶ γὰρ τὴν διαφορὰν τὴν γενικὴν, ὁμῶ τῷ γένει τατ]έον, vt repetitus articulus secerneret hãc ab ea quam specificam nominant. Nunc illud propius ad rem nostram, ὡς οὖσαν plane indicat, nullam distinctionẽ subesse in verbis seius. Quanquã illud interim video à quibusdam verti in dubium, sit ne differẽtia vlla, quæ cum specie infima cõuertatur. Sanè Boëtius hac in re varius est, vt qui in Isagogen Porphyrianam scribens, ait differẽtia nunquã de vna sola specie prædicari: contra in categoriis Aristotelicis, dicat quasdam esse differẽtias, quæ non nisi de vna sola specie prædicẽtur. Quod autem in definitione differentiæ dicitur, prædicari eam de pluribus differentibus specie, id non ita accipiendum esse, quasi semper fiat, sed quòd frequẽtius. Mihi posterior hæc sentẽtia magis arridet, quam & natura ipsa rerum veriorem esse cõuincit. Etenim si genus vnumquodque in species per differentias diuiditur, quis non videat differẽtias generis eius, quod proximum infimæ speciei est cũ sua quanque specie oportere conuerti? sed hęc πάρεργα. Illud proprius ad rem nostram. Si Aristoteles eo quem citauimus loco, de generali tantum differentia locutus est, cui igitur prædicato subiiciemus eam, quę specifica dicitur? Alexãder Aphrodiseus, Quare, inquit, differẽtias generica dicitur? Quia in substantia eius est de quo prædicatur, quemadmodũ & genus: & quod ambo implẽt ac perficiũt essentiam vniuscuiusque eorum quorum sunt propria: tum etiam quòd in pluribus ineſt & ipsã: & de pluribus specie differẽtibus prædicatur: neque enim aliud quicquam interest inter genus & differẽtiam, nisi quòd differentia non prædicatur in quid est. Hactenus ille. Ex his vtique duæ illæ rationes quæ primo ponũtur, de quauis differentia intelligi possunt: Tertiá eo intellectu ego accipio: quo Boëtius differentiæ finitionẽ, quòd si recipiatur, nihil obstabit, quo minus de omni differentia intelligenda sint verba Aristotelis. Sed quid hæc ad Rodolphum, qui nõ generi sed proprio differentiam ait iunctam esse ab Aristotele? Quid dicemus? An hoc fortasis, quod cõtinuo ipse, quanquã aliud agens, subiungit, duobus modis differẽtiam, comparari posse? primum generi, atque hac ratione propriè dici differentiam, & cum genere coniũgendam esse. Deinde speciei suæ, quam cũ genere sumpta constituit: quo pacto nõ tã differentiam quàm proprium appellari debere. ac proinde proprii quoque appellatione cõprehensam. Cui sententiæ suffragatur & ratio. Nam authore Aristotele ipso, quicquid conuersim de re prædicatur: id aut definitio est, aut proprium: differentia cõuer-

In commẽtariis quos ædidit in Topica Arist.

sim prædicatur de sua specie, & definitio eius nō est, erit itaq; propriū. Fabius tamen Quintilianus libro quinto eam modò differentiam appellat, quæ cum re non cōuertitur: quæ autem conuertuntur, ea propria vocat. Vt canescere homini.) Aristoteles quinto libro de generatione animalium, solos viros scribit calvescere, nō etiam fœminas. Hic est (inquit) Ridet platonē Cynicus, magis ipse ridendus. Neque enim à Platone implume animal dicitur, quod vtcūque plumis nudatum est, sed cui natura plumas non dedit.

Homo qua ratione à Platone implume animal dicatur.

Genus & species quomodo cum toto & partibus conueniant, quomodo rursus distent. Quæ discrimina partium. Quid materia, Quid forma.

Cap. IX.

TOtum & partes sequuntur, quorum nonnunquam cum genere & specie confunduntur nomina, vt genus totum, species partes vocemus, & diuisionem partitionémque inuicem alteram pro altera accipiamus. Sed iā quid inter res interesit quærenti etiam ipsa distinguenda sunt nomina. Et simile fortasse quiddā habent, quòd quemadmodum genus species suas comprehendit, ita totum intra se partes suas complectitur. Sed hoc differunt, quod quemadmodum genus ad constituendam singularum specierum substantiam adsit oportet: sic totum non singularum partium substantiam constituit. Pleræque enim, vt interierit totum, permanere tamē possunt. Et contrà, Quemadmodum ad conciendam totius substantiam, vnamquāque partium est adhiberi necesse: sic ad explendam generis substantiam, non vtique vnamquanque speciem adesse natura illius exposcit. Præterhoc quoque, genus de speciebus suis affirmatur, totum de partibus nequaquā. Quanquā Cauillum. *enim & carnis partes, carnem: & ligni, lignum esse dicimus: non tamen vel ea caro, vel id lignum sunt, cuius sunt partes. Acutè itaque, vt omnia, & breuiter Quintilianus ista distinxit, ita definiens, Diuisio est plurium rerum in singulas: partitio, singularum in partes, discretio. Partium autem & proinde totius etiam non vna est ratio. Quædam pertinent ad substantiam: Quædam ex quantitate nomen habēt:*

Partium diuisio prima.

Quædam virtutis sunt atque efficaciæ cuiusdam. Substantiæ sunt, vt paries domus est pars, ligna nauis. Quantitatis, vt iis quæ extensa sunt, pedale, bipedale, tripedale, & quadrupedale, dicimus enim decempedalis rei partes. & in tempore, præteritum, instans, futurum, & in numeris denarij sunt partes, vnum, duo, tria, quatuor. Virtutis autem sunt partes, quemadmodum dicimus plus roboris Achilli fuisse quàm Aiaci, & duplo plus luminis soli esse, quàm lunæ. Sic quoque animæ quatuor partes facimus, viuificandi, sentiendi, mouendi, & intelligendi. Eæ verò substantiæ sunt partes, aliæ de proximo subſtantiam constituunt, vt sunt materia & forma, qualia sunt in homine corpus & animus, in arbore vita & lignum. quarum huiusmodi conditio est, vt si qua partium desit, non esse res, nõ tueri nomen suum possit. Aliæ ad integritatem rei explendam pertinent, quarum nonnullæ deesse rei queant, vt non intercidat, vt pedes, manus, caput, hominis sunt partes, nam pedes aut manus deesse homini possunt, vt quanquam vel mutilus vel mancus, homo tamen sit & dicatur. Atque eæ quidem, vt breuiter dicatur, constitutæ rei sunt partes, illæ constituendæ. Est & alia quædam partium differentia, quòd hæ quidem eiusdem sunt generis, quas ὁμογενεῖς, Græci vocant, nos cognatas dicere possumus. Vt partes ligni, omnes sunt lignum: partes lapidis, lapis. Hæ rursus, ἑτερογενεῖς, hoc est (vt ita dicamus) multigenæ, quæ non in idem genus veniunt: vt partes domus, ligna & lapides, non sunt domus. Partes hominis, carnes, nerui, ossa, quæque sunt istis similes, non sunt homo. Sed materiam & formam, quæ hæ vel maximè omniũ præcipuæ sunt partes, exactius explicare ad physicum pertinuerit. nos satis habebimus, quoniam crebrò per os redit mentio earum quomodocũ-

quę datur, pingui (quòd aiunt) Minerua ipsas indicare. Materia ergò, est subiectum ex quo aliquid generatur primum, & in quod corrumpitur vltimum. Itaque ipsa nec generari potest, nec corrumpi. Forma, est modus quidam materiæ, quo sibi contingit, vt huius vel illius speciei capiat nomen. Volenti igitur scire cuiusmodi res sit materia, hoc pacto proximum fuerit rimari. Demus in exemplum hominem. Semoueamus intellectu animam. Facile id quidem est, quòd quotidianæ nos mortis conspectus docet. Difficiliora sunt quæ sequuntur. Separemus tamen intellectu omnem colorem, deinde omnem habitudinem corporis, vt est calor, frigus, durũ, molle, & reliqua id genus. Deinde figuram, vt quod diductos habeat pedes, quòd distentus in brachia est, quòd in caput erectus. Postremo omnem magnitudinis modum mensurámque demamus. Id quod iam reliqui habemus, materia est. Dices fortasse, nihil video relictum, neque tale quicquam concipere possum animo, quod omnibus istis priuatum sit. Dabo vt concipi possit. Est videre in monumentis operosius extructis, in quibus conditum sit corpus aliquod, tandem tẽporis diuturnitate nihil præter pulueres terrámque remanere, & hoc idem quod homo fuit (vt loquimur) terra est. Certúmque est quiddam ibi esse, quod antè humanitatis habuit in se speciem. Idque ipsum terræ iam faciem habere, & posse ipsum postea quandoque, vel igne excoctum in lapidem durescere, vel in herbas excultum virescere, vel aliam quauis naturæ formam accipere. Vides item non colorem, non figuram, nõ vllam habitudinem corporis, quæ conspici tangíue possit, eandem, quam prius esse. Ergò perpetuum illud, quod prius homo, postea terra est, in aperto est, nihil esse eorum quæ tãgi cerníue possunt: cum hoc manserit, illa cuncta intercide-

Materia quid Sic in. 1. Physicor. Arist.

Forma quid.

rint. Solidum itaque illud & omnibus iactationibus permutationibúsque rerum naturæ expositum, ipsum immutatum, est materia vera illa & quam primam vocant. Quòd verò carnem & ossa hominis vocamus materiam, & lapides atque ligna domus, similitudine quadam dicimus.

At forma est in hoc assumpto corpore, quemadmodum cũ homo fuit, anima (ex ea enim habuit quòd homo erat) ita iã cum mutatũ est in terram, id à quo habet quòd terra est. Sic & si deinde solidetur in lapidem, id quo lapis est, si in aquam diluatur, id quo aqua erit, erit & forma ipsius. Cerni ista nõ possunt, concipi tamẽ posse, non quidem qualia sunt, sed quòd aliquid sint, in prospectu est: & materiã semper manere, formam verò aliam alia fluctuum in morem continenter pro-

Sic. Horat. in Arte, Publica materies priuati iuris erit.

pelli, & nouam ab ipsa rebus subinde faciem afferri. Dicitur & aliter materia, id quod negotio alicui propositum est, circa quod elaboret: vt materiam infamiæ dicimus impudicitiam, sic & virtutem materiam laudis: & curarum materiam, & libri, & studiorum dicimus. Sed nos quoque ne nimis longo materiæ tractatu fastidio materiam præbeamus, pergamus ad reliqua.

Quid interfit inter diuisionem & partitionem. Species seu forma. Inter formas & partes quid interfit.

Totum & partes sequuntur. Quò & hunc locũ & superiorem illum de specie planius intelligamus, asscribenda videntur verba Ciceronis in Topicis. Ea sic habẽt, Partitionum autẽ, & diuisionum genus quale esset ostendimus. Sed quid inter sẽ differãt, planius dicendũ est. In partitione quasi mẽbra sunt: vt corpus, caput, humeri, manus, latera, crura, pedes, &c. In diuisione formæ: quas Græci εἴδη vocãt, nostri, si qui fortè hæc tractant, species appellãt, non pessimè id quidẽ, sed inutiliter, ad mutuãdos casus in dicẽdo. Nolim enim, ne si latinè quidem dici possit, specierum & speciebus dicere: & sæpe his casibus vtendum est, at formis & formarum velim. Cum autẽ vtroque verbo idem significetur, commoditatem in dicendo non arbitror negligendã. Et in eodẽ rursus libro, Formas qui putat idem esse quòd partes, confundit artem: & similitudine quadã conturbat, & non satis acutè, quæ sunt secernẽda, distinguit. Hæc in Topicis. Verum is ipse, qui hic tam solicitè formas secernit à partibus, in libris de oratore ipse formas seu species, partes appellat. Acutè itaque.) Quintilianus lib. 7. Sit igitur, inquit, vt supra significaui, Diuisio rerum plurium in singulas, partitio singularũ in partes discretus ordo, & recta quædã collocatio, prioribus sequentia annectens. Et superius libro 5. de Cicerone loquens: Diuisione autem adiuuari, inquit, finitionem docet, eámque differre à partitione, quòd hæc sit totius in partes, illa generis in formas.

Et in tempore.) Instans, præteritum & futurum, mihi ad substantiam tẽporis magis, quàm ad quantitatem pertinere videntur. Forma est.) Oppido quàm eleganter formam definit. Vt autem satisfiat & rudioribus, explicationis causa truncus ille Ficulnus apud Horatium in exemplũ. Is ergo trũcus, quatu diu rude & inutile erat lignũ, neque scamni neque priapi nomẽ habeat, erat tamen vtriusuis harum appellationum capax. Vnde ergo, vt priapus postea diceretur, nõ scamnum? nimirum ex delineatione illa quàm à fabro acceperat. Atq; hæc delineatio, hæc expolitio, hic modus ita à fabro ei trunco additus, forma illius priapi erat. Eundem in modũ, sutor ex eodẽ corio, vel peronẽ, vel sandalium, vel cothurnum potest efficere. Quod itaque ad materiã, hoc est, ad corium attinet, nullum ei horum nominum cõpetit, potest autẽ vnumquoduis competere. Quî ergo fit, vt postea opere perfecto, vnius tantum, nõ etiam reliquorũ nomen accipiat? Mirũ ni ex figura ac modo, eo quem addidit ei corio sutor: atque hic iã modus, vel peronis, vel cothurni, vel sandalij forma dicetur. Itidẽ res habet in naturalibus. Quòd lignũ est fit carbo, fit deinde cinis. Materia eadẽ, forma diuersa: quã & nomina diuersa sequuntur. Vides ergo opinor, formã esse, à qua res habet, vti huius aut illius speciei nomen accipiat. Quod verò carnem.) Caro, ossa, lapides, ligna, ferrum, aurum, argentum, propriè an similitudine quadã materiæ nomen sortiantur, id iam non disputo. Hoc scio, vsitati esse genus sermonis, vt argẽteæ patinæ materiã dicamus esse argentum: aureæ, aurum: stanneæ: stãnum: atque item in cæteris. Et quòd ad inuentionem pertinet argumentorum, probè in hæc omnia materiæ vocabulum cõpetit: quocirca hoc certè loco, qnæcunque eius generis sunt, ea hoc nomine nõ ineptè significari possunt. At forma est,) Quemadmodum hominis, inquit, forma est anima, quippe à qua habet vt homo esse dicatur: ita in hoc assumpto corpore, in puluere inquã hoc, in quem transmutatum iam est corpus humanũ, forma esse dicetur id à quo habet, quòd aut terra aut puluis est. Quòd si contingat eundẽ hunc puluerem solidari in lapidem, iam priori rursum forma abiecta, illud eius materiæ forma esse dicetur, cuius aduentu lapidis nomen acceperit.

Forma. Olim truncus eram ficulnus Satyr. 8.

Materiæ nomen quibus competat.

De coniugatis & eorum vsu.
Cap. X.

LOcorum qui in substantia sunt, postremus, sunt cõiugata, quæ nomen istud acceperunt, quòd ipsa vocis similitudine sub vnũ sunt iugũ deuincta, vt est sub sapientia sapiens & sapere, & sub iustitia iustus & iustè. Aristoteles istis addidit quæ casus vocauit. Vt sint verbi causa, coniugata ea, quæ cum eo cõferuntur, ex quo primum denominãtur, quemadmodum diximus. Casus verò ea, quæ à primo illo decidentia deriuatáque, cum eo ipso componuntur, vt sapiens & sapienter, iustúsque & iustè, fortis fortiter. Nos Ciceronem secuti, quando tenui admodum limite discreta sunt ista, coniugata in commune dicemus, quòd nõ incommodè fieri posse, Aristoteles ipse etiam videtur sensisse.

Cõiugata vnde habeãt nomina.

Casus & coniugata quo distinguantur.

Sũt autẽ nonnulla, quorũ cõiugata facilius in re intelligas,

quàm inuenias in nomine, vt virtutis, vt officij, vt somni, quēadmodum enim à calore calidum, & ab industria industrium dicimus, & in quocunque calor est, & industria, hunc calidum & industrium vocamus: sic à virtute quòd deducas nomē non facile sit inuenire. nanque vt à somno somniculosum, & ab officio officiosum: sic à virtute virtuosum dici, latinè loquendi ratio fortasse non permiserit. Vtque etiam ita loquare, non tamen conueniunt nomina ista nostro instituto. nec enim in quocunque somnus est, somniculosum: nec qui officiū quoduis faciat, officiosum: nec virtuosum dixeris, qui vnam aliquam habet virtutem, itaque quod ad argumenti inueniendi rationem pertinet, quærēdum in talibus est nomen, quod non idem sonet, sed idem significet, & à virtute quidem voces probum, à somno dormientem, ab officio industrium.

Non ita crebrū huius loci esse vsum, sed ob id tamen non esse negligēdum.

Sanè loci istius non tam creber est ad argumētandum quàm aliorum plerorumque vsus. quando enim à proximo distant coniugata, & non re modò, sed nomine plerunque arctissimè iunguntur, ex æquo ferè vel nota sunt vtraque vel ignota. Fitque vt frustra altero coniugatorum coneris aduersus eum, qui alterum auersetur: aut quisquis alterum det, de altero nō dubitet. Qui enim negat, quisquis bonus vir est, eum felicem esse: difficulter illi persuaseris hac via, quòd in bonitate sit posita felicitas. tantundem enim laboris in vtrouis horum sibi approbando sumes: aut quantum assentiatur huic parti, consistere in bonitate felicitatem, tātum etiam eadem opera de eo, quòd omnis vir bonus felix sit, contētionis remittat. Vbi tamen res dederit vt eo vti possimus, nō negligendus erit. Quādoque enim acuminis, quandoque virium multum, quandoque vtrunque habebit. Elegāter itaque apud Terentium est,

In Heauton.

Homo sum, humani nihil alienum à me puto. Inspiciendus

ergo locus & pertractandus est. Aliquid forte vel ex seipso, vel quod ad alios locos pertineat, dabit: & quod in altero coniugatorum quærentes non inuenissemus, illius in altero nos admonebit. Vt qui potentiæ vel bona vel mala, vel si qua alia insunt perquirere volet, facilius in nomine potentium & magis ad manum posita cõsequetur, eorum cum pericula, cautionem, beneuolentiam, inuidiam, virtutes, scelera, honestos fœdósque exitus, aliáque huius conditionis in vtranque partem spectauerit ad definiendum quoque nonnihil profuerit. Apertiùs enim vtcunque ex sapientis persona & actionibus officiisque peruideas & eruas quid sit sapientia, quàm ex ipso sapientiæ nomine. Sic & amicitia quid sit, ex amicis: & anima quid sit, ex animatis. & contrà etiam, si qua via altera horum cognita tibi fuerint, facilè ad altera definiẽda regrediare. Eorum autem argumentorum, quæ exempla vocant rhetores, nonnullorum vis ex hoc pendet loco. Nam cum dicat quis, virtutem sufficere ad tuendam felicitatem: idque probet, quòd in paupertate Curius, in exilio Rutilius, in tormentis Regulus, miseri non fuerint, ista solum ex eo capiunt vim docendi, quòd in omnibus iis virtus fuerit, quòdque viri boni sint habiti. sic si quis regnare malum esse cõfirmet, doceátque exitu Cyri, Cambysis, Alexandri, Pyrrhi, in promptu est videre, hic à regnandi nomine, ad reges orationem esse deflexam.

Aristot. 1. Rhetor.

De his vide Fabiũ lib. 5. cap. 11.

Vide Gelliũ lib. 6. cap. 4.

Locorum qui in substãtia sunt.) Boëtius topicarum differentiarum libro. 2. Casus, inquit, est alicuius nominis principalis inflexio in aduerbiũ, vt à iustitia inflectitur iustè. Casus igitur a iustitia id quod dicimus iustè. Cõiugata verò dicũtur, quę ab eodẽ diuerso modo deducta fluxerunt: vt à iustitia, iustũ, iustus. Hæc igitur inter se & cũ ipsa iustitia cõiugata dicũtur. Aristotelis disputatio de coniugatis, etsi obscurissima est, tamẽ huc spectare mihi videtur: vt quęcũque ab vno aliquo principali nomine fluũt, ea omnia vna cũ nomine illo principali cõiugata dicãtur, vt sapiẽtia, sapiẽs, sapere, sapienter. Casus verò, sola ea dicantur aduerbia, quæ à nomine aliquo principali descendũt. vt à fortitudine fortiter, à prudentia prudenter. Ea quia locus Rodolphi, quo Aristotelis sententiam recenset, mihi videtur corruptior, non inutile fuerit opinor, si ipsa

Huius capitis epilogus.

Aristotelis verba ex 2. top. huc adscribamus. λέγεται δὲ σύσοιχα μὲν τὰ τοιάδε οἷον τὰ δίκαια καὶ ὁ δίκαιος, τῇ δικαιοσύνῃ. καὶ τὰ ἀνδρεῖα καὶ ὁ ἀνδρεῖος, τῇ ἀνδρείᾳ. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ποιητικὰ καὶ τὰ φυλακτικὰ, σύσοιχα ἐκείνων ἐστὶν, ὧν ἐστὶ φυλακτικὰ ἢ ποιητικὰ, οἷον τὰ ὑγιεινὰ, ὑγιείας, καὶ τὰ ἐνεκτικὰ, ἐνεξίας. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. σύσοιχα μὲν οὖν τὰ τοιαῦτα εἴωθε λέγεσθαι. πλώσεις δὲ, οἷον τὸ δικαίως καὶ ἀνδρείως, καὶ ὑγιεινῶς, καὶ ἐνεκτικῶς, καὶ ὅσα τοῦτον τὸν τρόπον λέγεται. δοκεῖ δὲ καὶ τὰ κατὰ τὰς πλώσεις σύσοιχα εἶναι. οἷον τὸ μὲν δικαίως, τῇ δικαιοσύνῃ, τὸ ἀνδρείως, τῇ ἀνδρείᾳ. σύσοιχα δὲ λέγεται τὰ κατὰ τὴν αὐτὴν συσοιχίαν ἅπαντα, οἷον δικαιοσύνη, δίκαιος, δίκαιον, δικαίως. Hoc est: Cõiugata porrò eiusmodi quædam dicũtur, vt si iusta & iustus coniugata esse dicantur iustitiæ, fortia autem & fortis fortitudini. Itidem verò & quæ vim habent efficiendæ aut conseruandæ rei cuiuspiam, coniugata sunt rerum earum, quas vel conseruare vel efficere possunt, quomodo ea, quæ sanitatem efficiunt aut conseruant, coniugata sunt sanitatis: & quæ bonum corporis habitum, illius ipsius habitus coniugata dicuntur, in aliisque eodem modo. quare coniugata quidem eiusmodi dici solent. Casus autem, vt iustè, fortiter, salubriter, *euectice, & quæcunque ad eundem dicuntur modum. Quanquam & casus ipsi coniugata esse videntur, vt iustè ad iustitiam, ad fortitudinem fortiter. siquidem coniugata dicuntur omnia ea, quæcunque sub eandem coniugationẽ cadunt: vt iustitia, iustus, iustum, iuste. Nos Ciceronẽ secuti.) Is in Topicis scribit hoc modo: Coniugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis eiusdem. Eiusdem autem generis verba, sunt quæ orta ab vno, varie commutantur, vt sapiens, sapienter, sapientia. Hæc verborum coniugatio συζυγία dicitur. ex qua huiusmodi est argumentum, Si compascuus ager est, ius est compascere. Sunt autem nonnulla.) Ait huiusmodi quoddam discrimen esse coniugatorũ, quale nostri hodie dialectici afferũt inter ea quæ dicũtur denominatiua: quorũ alia significatione sola, alia sola voce, alia tam voce quàm significatione, denominatiua vocãt. Sanè loci istius.) Quàm rarus sit vsus loci huius, facilè perspici potest ex verbis Quintiliani, apud quẽ quinto institutionum libro sic legis: His illud adiicere ridiculũ putarem, nisi eo Cicero vteretur, quod coniugatũ vocant. Vt eos qui rem iustam faciãt, iustè facere: quod certè nõ eget probatione. Vbi tamen res dederit. Sic Cicero eo vsus est quinto libro de Finibus: Paupertas si malum est, mẽdicus non malus esse nõ potest, quamuis sit sapiẽs. Rursus: Dolere malum: in cruce qui angitur, beatus esse nõ potest. Et secũdo de Oratore: Si pietati summa tribuẽda laus est, debetis moueri, cum Q. Metellum tam piè lugere videatis. Ibidem: Lucilij pectus hoc non est sed liberum: quà enim libet pascitur. Quanquã postremũ hoc non inepte duci videatur à nomine. In paupertate Curius.) Alludit ad locum Senecæ in libro de prouidentia, vbi de fortuna ille loquens: Contumaciſsimum quemque (inquit) & rectiſsimũ aggreditur, aduersus quem suam vim intendat, ignémque experitur in Mutio, paupertaté Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo &c. De paupertate M. Curij, lege Valerium Maximum, libro quarto, capite tertio. In exilio Rutilius.) Hic etsi vir erat innocentiæ summæ, tamen cum à publicanorũ iniuria Asiam defendisset, inuisus equestri ordini, penes quẽ tum iudicia erãt, Smyrnam in exiliũ missus est. Vnde cũ reuocaretur postea à victore Sylla, maluit in exilio innocens mori, quã eo vnde iniq; eiectus erat reuerti. Meminit eius rei præter alios Cicero libro de oratore primo, & tertio libro de natura deorum. Idẽ Fabius Quin. libro vndecimo, & in epitome Liuiana L. Florus. Cyri.) Hunc quo modo Sarmatæ vicerint occiderintque, & caput eius Regina Thomiris in vtrẽ humano sãguine plenum immiserit, primo historiarum libro narrat Herodotus. Cambysis.) Hic quẽadmodum regno à Magis occupato, Aebatanis Syriæ vrbe decesserit, idem Herodotus refert libro quarto. Alexãdri.) Hunc post euersum regnum Persarum, Babylone diem extremum obiisse scribunt historiographi. Fuerunt qui tradiderint Aristotelẽ Antipatro id cõsilium dedisse, vt Alexandrum veneno de medio tolleret, idque venenum fuisse Aristotelis ingenio dignum, nẽpe aquam quandam gelidiſsimã ex Nonacriæ petra sudãtẽ: præ nimio frigore, nulla alia re quã equina vngula potuerit cõtineri. Sed de his

*ἐυεκτικῶς

*Miser fortaſſe legendum apud Ciceronem.

Seneca.

Paupertas Curij. Rutilius.

Cyrus.

Cambyſes.

Alexander.

tu plura apud Plutarchum. Pyrrhi.)Is Argiuorum vrbem incautius cum exercitu ingressus, cum recipere sese in castra vellet, muliercula quædã superiori è loco tegulã capiti eius ita impegit, vt tenebris ante oculos obortis ex equo delaberetur: cõtinuoq; à milite quodam Antigoni, cui Zopyro nomen erat, occisus est. author Plutarchus. Pyrrhus.

DE LOCIS IIS, QVI CIRCA SVBstantiam rei esse dicuntur.

Quid adiacens, quæ adiacentium diuersitas, quæ quibus maximè insint rebus. Cap. XI.

CIrca substãtiam diximus esse adiacẽtia & actus. Adiacens vocamus modum rei inexistẽtem, quo aliquid aliud quàm secundum substantiæ suæ denominationem vocatur. Vt prudẽtia est modus quidam hominis. cũ enim interroges, cuiusmodi vir sit Cato: rectè respondeas, prudens, Itaque capit ex prudentia nomẽ aliud quoddam quàm substãtiæ suæ: neque enim Cato à substãtia sua prudens, sed homo vocatur. Multiplex est hic locus, variósque flexus habet. In summa quidem omnia, quæ adiacent rebus, aut sensibus cõprehendũtur, aut cognoscuntur intellectu. Sensu comprehẽduntur, primum cõmunia illa pluriũ sensuum. Multitudo, id est numeri omnes. Magnitudo, quæ tribus in rebus posita est, in lõgitudine, latitudine, & crassitudine. Figura, cuiusmodi est planũ, obliquum, rectum, curuũ, triangulum, quadrangulum, circulare, & reliqua id genus. Comprehenditur & motus, sed hic alterius loci est: ad actus enim pertinet. Deinde quæ singulorũ sensuum sunt propria. Vt visus lucidum, obscurum, perspicuũ, opacum, coloratum: auditus, sonus: gustus, sapor: olfactus, odor: tactus, calidũ, frigidum, humidum, siccum, durũ, mole, asperum, læue, & reliqua quæ tactu percipiuntur. Hæc sunt semina omnis nostræ scientiæ, hæc omnis humanorũ ingeniorum iactatio. Ex iis variè coniunctis coagmentísque, omniũ rerum species, multitudinem, varietatémque discreuimus. Itaq; dubitet quis, quercláne dignius sit tam in arcto humani

Adiacentium diuisio prima

Quæ percipiãtur sensu.

Cic. de Finib. Quicquid animo cernimus, id omne oritur à sensib⁹. Idẽ Arist. 1. poster. Vide plin. li. 7. & Lactant. lib. 4.

ingenij vim esse concluſam, an potiùs admiratione, quòd tã, exiguis initiis ad tãtam rerum inueſtigationem, licet dubiam licet incertam, ad inueſtigationem tamen potuerit peruenire.

Plin. lib. 36. cap. 16.

Intellectu verò comprehenduntur, quæcunque ex iſtis animus, agitatione mentis colligit atque decerpit. Vt in magnete colorem quidem & figuram videmus: vim qua ad ſe ferrum rapit, intellectu deprehendimus. Sic in hæmatite, ſic in ſmaragdo, alterius ruborem, alterius virorem oculis eſt cognoſcere, cauſam autem qua hic impudicitiæ impatiens eſt, ille ſanguinem ſiſtit, mens ſola perſpexit. Velocem eſſe curſum, viſu quidem diiudices: velocitatem in quieſcente non niſi intellectu, vel ex curſu quem vidiſti, vel ex membrorum argutia agilitatéque colligas. Sic robur etiam in eo qui nihil ferat: ſic reliqua. Adiacentium quædam natiua ſunt, quædam parantur & accedunt. Natiua ſunt, vt in igne calor, in aqua humor, in terra ſiccitas. Accedentia ſunt, qualia in aqua calor, cum igni adhibetur: rigor, cum vehementiùs perfrixit: in cera liquor cum funditur. Quæ accedunt autem, eorum quædam facilè dimouentur ab eo, in quo ſunt. Vt ruborem ex pudore contractum, pallorem ex metu, continuo vbi cauſæ deſierint, etiam deficere videas. Quædam verò difficulter auferuntur, qualia ſunt, quæ vel in aliquod, quod natura capax ſit eorum, veniunt: vt additus nonnullis rebus vel color vel ſapor, & in nonnullis animis pauor ſemel acceptus, vel amor, vel odium, non niſi morte finitur. qualia etiam quæ longo vſu exercitióque venerunt in conſuetudinem, vt ſunt ſtudia & artes humanæ, & animi motus, qui crebrò repetiti, propè in naturam trãſeunt. Sed natiuorum, cum in omnibus rebus, tũ præcipuus eſt in eis quæ ſenſus ſunt expertia, locus. Qualis eſt vis quædam tuendi conſeruandique ſui, tum aliud

Secunda diuiſio adiacẽtiũ.

Subdiuiſio eorũ quæ accedunt.

Natiua adiacentia quibus potiſsimum inſint.

aliquid ſimile ſibi efficiendi, Vt ignis calore, aqua ſe frigore tuetur, terra duritie reſiſtit, aër liquiditate elabitur. Iam cuncta aliquid gignere ſimile nituntur, vt ignis ignem, aqua aquam, in herbis arboribúſque fruges ſunt & fructus producendarum aliarum ſemina. Iam in lapidibus gẽmíſque, iam in reliquis omnibus, quæcunque terra maríque naſcuntur, varia poteſtas, noxia reliquis rebus, vel ſalutaris, pro cuiuſque naturæ diuerſitate, Sic in animalibus, alia ad corpus pertinent, alia ad animam. Ad corpus, vt fœcunditas, vt proſperior naturæ valetudo, robur, velocitas, pulchritudo, contrariáque iſtis. Ad animam, ſentiendi memorandíque vis, feritas, manſuetudo, docilitas, indocilitas, aſtus, ſocordia, iſtíſque ſimilia. Natiua enim eſt quædam hæc omnibus adiacẽs vis, qua cuncta in deſtinatum debitúmque naturæ ſuæ ferũtur opus. Neque enim author ille rerum ſegnéque quicquã aut ſine vſu eſſe voluit: ſed tanquam in prudentis patrisfamiliâs domo, cuncta vt eſſent in officio efficit. Accedunt & eis quæ ſenſuum expertia ſunt multa, plura tamen animalibus, quoniam natúræ vigore in plures ſe conatus attollentia, in plura incurrant oportet. Ergo in corpore eſt ægritudo & ſanitas, & melior deteriórque habitudo, fames, ſitis, ſatietas, ſomnus, vigilia, & meditatione parata velocitas, & vſu robur firmatum, & cultu decor additus. In anima, vt in equo, inſtitutio formandi gradus ad certum numerum, in cane venatio: & in reliquis animalibus, quæcunque vel homine mõſtrante, vel rerum vſu percipiunt. Nam & efferatiora quædam fiunt vſu, quædam contrà manſueſcunt, & vitare pericula, & inſidias ſtruere conſuetudine addiſcunt. Homo quoniam maximè (vt dici ſolet) animus eſt, maximè quoque hac parte cõſpicitur: ergò prima ferè in eo peruidentur animi affectiones,

Eiuſmodi miraculorũ plenus eſt Plinius.

Ariſt. 1. poli. ſubindica naturã non gignere ſingula ad plures vſ? ſed vnũquodque ad ſuũ peculiarem proprióque finem. Quibus potiſsimè inſint adiacentia ea, quæ forinſecus accedunt.

Quintil. lib. 1. cap 1.

ira, amor, metus, ſpes, gaudium, dolor, inuidia, miſericordia & reliqua. Et iſta quidem nonnunquam ſic intelligi poſſunt, vt ſint natiua. Quoniam plerique, alius ad aliud iſtorum, naturæ inſtinctu ſunt propenſiores. Quandoq; vt ſint vſu parata. Cuicunque enim iſtorum frequentius regendum ſe quis aut ferēdúmque permiſerit, id totum demum occupat hominem, iuríſque ſui facit: & ſequitur illā quam ἕξιν Græci, noſtrorum nonnulli verbum è verbo habitum: qui optimè fortaſſe, conſuetudinem dicunt. Tum etiam accipiuntur iſta, vt ſint temporariæ & veloces quædam animi affectiones. Vt dicimus permotione aliqua efferbuiſſe quem, at metu trepidaſſe, amore exarſiſſe. Itaque pro hac diuerſitate, haud difficile fuerit diſcernere, quorſum, id eſt, in quod adiacentium genus, oporteat iſta conferri. Poſt iſta ſunt quæ ratione duce conſequimur, vt ſunt artes omnes hominum. Quarum aliæ ad ſolam pertinēt rerum cognitionem, aliæ ad actionem. Ad cognitionem pertinent, quæ naturam rerum qualitatéſque & cauſas omnium, quæ terra, mari, cæléque fiunt, ſcrutantur: quæque diſſerendi emendatè, credibiliter, politè, rationem tradunt. Actionis artes ſunt, quæ vel ea docent, quibus corpus tuemur, vt eſt agricultura, vt militia, vt mecatura, & fabriles omnes, & manuariæ (vt ita dicamus) artes. Vel ea tradunt, quibus emendatur animus, & mores hominum, vitáque formatur. Nec ipſæ ſolum artes hûc referuntur, ſed etiam quæ hauriūtur ex eis virtutes, prudentia, religio, pietas, beneuolentia, iuſtitia, tolerantia, magnanimitas, temperantia, modeſtia, benignitas, & quæcunque aliæ ſunt, quibus legitimè nos & ſecundum rectæ rationis ſpiritualis præſcriptum tales aduerſum deum, homines, nóſque ipſos quales ius fáſque eſt eſſe, præbemus. Vt ergò cuncta quaſi in ſummam redigamus, Adia-

Vide Cic. in Top. Rodol. lib. 2. cap. 2. Auguſt. lib. 2 capitu. 30. de doctrina chriſtiana.

Dictorū epilogus.

centia quæcunque ad rationis intelligendíque vim pertinent, in solo homine quæruntur. Sensus, & mouendi vis & quæcunque circa ea sunt, in omnibus spectantur animalibus: Ali, crescere, firmari, consumi, communia sunt omnium viuentiũ. Nam quæ corpori insunt, in omnibus reliquis, quæ videri tãgíque possũt, est inuenire. Et horum quædam natiua sunt rebus, quæ perpetuò insunt ipsis: quædam diuturnitate firmantur, quædam permutantur subinde, & velut in diẽ eunt atq; redeunt. Horum omnium, alia sensu, alia intellectu cõprehenduntur: non quod quicquid sentitur, non & intelligatur etiã: aut quicquam in intellectu sit, quod non aliqua via ad ipsum sit per sensus profectum: sed quòd alia quæ prima sese nobis cognoscenda offerunt, viámque mentis, per sensus aperiunt: alia vt intellectus ex iis ipsis colligũtur. Ita alia ei ad quod primũ, hæc ei ad quod potissimum pertinent, attribuere visum est.

Adiacẽs vocamus) Adiacentium vocabulo ea ferè cõplectitur Rodolphus, quæ quã titates qualitatésq; ab Aristotele in categoriis dicũtur, quatenus hæc ad sua referũtur subiecta: alio nanq; relata, a lia sortiũtur & nomina. Verbi causa, Virtus relata ad animũ, adiacẽs est: eadem cum ad felicitatẽ refertur, de numero est destinatorũ: cum ad vitium, repugnans: cum ad iustitiam & temperantiam, genus: cum ad habitum animi species. Multiplex est hic locus.) Duas ponit in summa diuisiones adiacentiũ. Nam principio, adiacentia omnia, aut percipiuntur sensu, aut intellectu comprehẽduntur. Deinde, quædã eorũ natiua sunt, quædam forinsecus accedunt. Partes diuisionis vtriusque, partim Rodolphus ipse satis dilucidè explicat, partim nos suo quãque loco explicaturi sumus. Sensu comprehenduntur.) Duo genera Aristoteles facit eorum, quæ cõprehenduntur sensu, alia enim sentiri secũdum se, alia secundum accidens. Secundum se ea sẽtiri dicũtur, quæ ipsa in causa sunt, cur sensu percipiãtur. vt color visu, sapor gustu, olfactu odor. Secũdum accidens, quæ non sua sed alterius cuiuspiam gratia sensu cõprehendũtur, quemadmodũ homo, vocis modo quam facit gratia audiri potest. & cur videatur, in causa est color. Rodolphus de priori tãtum genere loquitur. quorũ eiusmodi rursum discrimẽ est: vt partim communia, partim propria dicantur. Cõmunia sunt, quæ plurib⁹ cõprehendi sensibus possũt, vt magnitudo, numerus, quies, motus, figura. Propria, quæ singulis modò sensibus cognoscũtur, vt color visu, son⁹ auditu, olfactu, odor, sapor gustu, iactu, frigidũ, calidum, humidum, siccũ. quæq; alia eius generis sunt. Hæc sunt semina.) Aristotelẽ authorem secutus hoc dicit, qui putat omnẽ cognitionẽ nostrã oriri à sensibus. In hæmatite.) Gemma est, nomẽ à virtute atque effectu habens nempe à sistendo sanguine, αἷμα enim Græcis sanguinẽ esse nemo ignorat. Plinius lib. trigesimo septimo. cap. decimo. In smarado.) Et huius gẽmæ mentio fit apud Plinium, libro eodem, capite septimo. Quædã natiua.) Natiua adiacẽtia sunt, quæ intrinsecus ex ipsa re oriũtur, velutíque innata sunt. Accedere dicũtur ea, quæ extrinsecus in rem cadũt. Verbi causa, Sunt quibus natura corpus tam firmum ac patiens dedit, vt laborẽ,

Adiacentium diuersitas.

Inediam, frigus, aliáq; id genus facilè ferre posſint. Sūt rursus, quibus etsi natura id largita non est, longa tamen exercitatione ac cōsuetudine id assequuntur, vt & ipsa adtoleranda, ea quæ dixi idonei euadant. Hæc ergo corporis patiētia ac firmitudo, in prioribus quidē illis natiuū est adiacens, posterioribus verò accedit. Quæ accedunt autē.) Ad hæc plenè intelligēda, plurimum momēti attulerint ea, quæ de qualitate in categoriis tradit Aristoteles. In consuetudinem.) Ita interpretatur. quam Græci ἕξιν Latinorū quidem habitum vocant. Cicero cum alibi tum secūdo de oratore, & secutus hūc Quintilianus, consuetudinē nominant. Qualis est vis quædam tuendi.) Non hoc accipiendum, quasi hæc solis insint illis quæ sensu carent: sed quod in illis nihil insit hac præstantius. Alioqui & in animātibus quoque ea reperiri vel Cicero in officiis docet: Principio (inquiens) generi animantiū omni est à natura attributum, vt se vitam, corpúsque tueatur: declinétque ea quæ ei nocitura videātur: quæque sint ad viuēdum necessaria inquirat & paret: vt pastum, vt latibula, vt alia eiusdem generis. Cōmune autē animantium omniū est coniunctionis appetitus, procreādi causa, & cura quædam eorum quæ procreata sunt. Vt essent in officio.) Vt nusquā desideret, vt officio suo fungerentur. Ergo prima ferè) Triplicia adiacentia tribuit animo hominis: affectiones, artes, virtutes. Et ista quidē. Affectiones ait trifariam cōsiderari posse: vt natiuitas, vt vsu atque exercitatione quæsitas, vt téporarias momētāsque quasdā animi motiones, quæ vt repente aduenium, ita abeunt quoque subito ac recedūt. Id apud Aristotelē dicere liceat hoc modo hæc interim in secunda, interim in prima, interim in tertia esse specie qualitatis. Porrò Boëtius in categorias Aristotelis scribens, ait non esse absurdū, si res eadem diuersis cōsiderata modis, diuersis item generibus subiiciatur. nequid obturbēt hic isti, qui inter omnia ea quæ sub diuersa genera cadūt, realé nescio quā subesse aiūt distinctionē. Qua in parte erroris coarguere eos poterat vel Thomas ille Aquinas, qui figuras & patibiles qualitates, prout variè cōsiderantur, modo ad primū, modo ad tertium, aut quartum genus qualitatum pertinere existimat. Verū hæc nō perinde arridebunt scio Dominico de Flandria: quare ne is nobis negotiū faceſſat, & in sua arena imparatos adoriatur, his missis, cætera persequamur. Regendū auferēdúmque) Id tū fit, cū adeò nobis affectus dominantur, vt quodcūque impulerint illi, vel nolētes sequi cogamus. Sanè initio non difficillimum est obuiam ire affectibus, at postquā semel acriter rūm tertióque illis fueris obsecutus tantas interim colligunt vires, vt inuitū quoque ac renitenté quoquouersus impellāt) Quarum aliæ. Artium, inquit, aliæ cognitiuæ sunt, aliæ actiuæ. Cognitiuæ sunt, quarū finis cognitió est, vt sunt quas physicas vocant ac mathematicas, quæq; sermonis artificium docent, vt grámatica, rhetorica, dialectica. Actiuæ, quarū finis est actio, vt sunt quæ partim mechanicæ, partim morales dicūtur. Sed de his rursum libri sequentis capitulo secundo & nono. Quintilianꝰ secundi institutionum libri capite decimonono, tria artium genera facit, inspectiuum, administratiuum, & effectiuum. τὸ θεωρητικὸν, τὸ πρακτικὸν, καὶ τὸ ποιητικὸν.

Cicer. de his fusc. 5. de Finibus.

Affectioni triplex consideratio.

An species eadem possit diuersis subesse generibus.

Dominicus. De Flandria.

Artium diuersitas.

Actuum nomen quid hic designet, quomodo diuidatur, & quanta huius locò commoditas. Cap. XII.

Actus quid.

AB adiacentibus oriuntur actus, vnumquodque enim pro modo naturæ suæ, vtque aliter alitérue affectum est, agit. Actus autem in præsentia non ita accipiendus est vt à passione distinguatur: sed vt sit actus, id quocunque aliquo modo exerceri afficique dicimur. Ita & timere, & dolere, & ægrotare, quiescere etiam & vacare, nobis actus erunt. om-

nia enim, cum actus rei scrutamur, venient considerandа: & argumenti aliquid in hanc illámue partem dabunt.

Possumus (si videtur) actus pro adiacentinm, è quibus nascũtur, varietate distinguere: Vt sint alij qui proueniant ex natiuis, vt in igne calere, lucere in sole, in animali pasci, moueri, natare, volare, dormire, ingredi, vigilare. Alij, qui à consuetudine firmatis veniant, vt scribere, orare, mederi, iaculari, gubernare. Alij, qui ex subitis prodeant affectionibus, & breui momento prætereuntibus, vt rubere ex pudore, ex metu concuti, ex lætitia gestire. Sunt etiam qui nihil efficiunt, sed intra se consumuntur: vt sunt currere, ambulare, volare, videre, audire, intelligere. Quidam, qui præter seipsos opus absoluunt: vt ædificare, domum efficit: texere, pannum: scribere, literas. Et hi quidem, qui nihil extra se efficiunt, alij quidem propter finem aliquem fiunt. Vt qui ambulat, vel idcirco id facit, vt aliquò perueniat, vel sanitatis causa. qui videt, vt aliquid perciat. qui dormit, vt lassitudinem ponat. Alij, vel carent fine, vel in prospecto non habent. Vt gaudere planè caret fine: nemo enim est, qui quem in vsum gaudeat, dicere possit, nisi vt gaudeat. Sic etiam dolere, ægrotare, metuere: sperare, irasci. Si quem enim interroges, quem in vsum irascatur, in nullum dicat: sed quia iniuria prouocatus sit, facere aliter non posse. Sic etiam qui amat. Quanquam hic fortasse possit dicere, finem sibi esse, potiri re cupita: & irascens ita dicat, finem sibi esse vindictam. Verùm hi fortè fines sunt eorum, qui amore atque ira perciti agunt. Amoris certè & iræ non sunt fines: cum vtrunque assequi & commodius fortassè possent, vt non amore & ira sese torquerent. Inconsultus est enim omnis animi subitus affectus: & ad eam partem animi

Diuisio actuũ prima.

Altera eorũdẽ diuisio.

Diuisio tertia

Obiectio.

Dilutio.

pertinent, quæ rationis est expers: neque prospicere finem pos-
Diuisio quarta. *sunt, Et alij quidem ex præteritis nascuntur tantùm, vel præsentibus. Alij etsi oriantur ex futuris, & partem aliquam percipiant futuri: non tamen vt fiant illa, sic afficimur: sed quia illa ventura arbitramur, concutimur animo & consistere nequimus. Quod in timore apertius est & inuidia.*
Arist. rhetor. 1. cap. & 10. *Quæ tamen certum est eiusdem naturæ & conditionis esse, qua reliquos omnes. Causa huius est, quoniam ista agendi voce passionem significat. Omnis autem actio (non illa quam nos iam communi vocabulo actum dicimus, sed ea, quæ propriè physicis hoc nomine signatur) finem aliquem respicit, propter quem suscipitur ipsa. Isque finis, vel res ea est, quæ patitur, vel circa ipsam est. Patiens autem non ad aliud, quatenus patiens est, sed ad agens respectat. Itaque finem habere nō potest. Neque enim agens ei finis est, cum ipsum sit agentis finis. Nisi fortè ea sit rei conditio, vt id quod patitur, actione aliqua in agens recurrat. Vt nauem fabricanti qua ipse sit nauigaturus, finis primùm quidem nauigatoris est nauis. Deinde rursus, quia nauis portat tuetúrque ipsum qui fabricatus est, ipse inuicem finis est nauis. Hoc enim pacto fieri potest, vt agens atque patiens vicissim alterum alteri finis fiant, cum proinde vtrunque agat atque patiatur. Sed vel scrupulosiora fortasse sunt ista, vel non ita multum præsenti rerum tractat ui necessaria. Illud annotandum videtur, quædam nomina agendi faciem habere, cum reuera adiacentia sint. Quædā contrà, adiacentium voce actum significant. Neque enim calere, & albere aliud sunt, quàm calidum esse, & album: quæ certū est esse adiacētia. Sic & scire, & cognoscere & quiescere. Ac ediuerso, cursus currendi actum, & sermo locu-*

tionem, & locutio loquendi actum significat. Quod igitur propriè actus est, id oportet, vt sit in quadam agitatione, hoc quod Græci ἐντελέχειαν *vocant, positum, id est, vt vel fieri aliquid, aut perire, vel item augeri, aut diminui, vel qualitatum alteratione permutari, vel in transpositione aliqua locíque commutatione intelligatur. Quod enim in vno fixóque gradu consistit, certum est nequaquam agi posse. Magno vsui sunt hi loci eis, qui de rerum proprietate naturáque differunt. Vtque etiam de aliis differatur, plurimum tamen fidei parãt ducta hinc, hoc est ex interioribus rerum penetralibus argumenta, atque è natura eorum de quibus oratio est deprompta. Aut hæc enim rerum natura est, aut siqua alia est, ignota nobis esse (nisi me tamen caligo ingenij mei fallit) fatendum est. Hæc enim ferè videntur esse illa, quæ mẽtis humanæ possit complecti vis. Reliqua, vt intra altiores rerum naturæ sinus recondita, aut ignoramus, aut ex istorum comparatione, magis quid non sint dicere, quàm quid sint comprehendere valemus.*

Vsus adiacẽtium & actuũ.

Ab adiacentibus.) Principiò quid sit actus definit. Deinde quatuor affert actuum diuisiones, atque discrimina. Hinc tres notatiunculæ subiiciuntur. Postremò, quãta sit, vel huius, vel præcedentis loci commoditas, explicatur. Finitio.) Actus hic dicitur illud, quocunque aliquo modo affici, exerceriq; dicimur. Prima diuisio. Actus partim à natiuis adiacentibus oriuntur, partim ex his proueniunt adiacentibus, quæ vsu consuetudinéque firmantur, partim ex subitis illis momentaneisque animi corporisue affectionibus. Diuisio secunda. Actuum alij operis aliquid extra sese efficiunt, vt texere, ædificare: alij intra se consumuntur, vt currere, ambulare.

Tertia. Eorum actuum qui nihil extra se operis efficiunt, quidem propter certũ aliquem finem fiunt, quidam nullum definitum finem habent. Quarta. Actuum eorum qui definitum finem non habẽt, alij ex præteritis, ac præsentibus causis oriũtur, alij ex futuris. Notatio prima. Omnis actio propriè dicta, finem aliquem spectat, passio nunquam. Secunda. Sunt quæ ex figura verbi actus esse videãtur, cum re vera sint adiacentia. Quædam rursus adiacentia, cum sint actus. Tertia. Omnis actio propriè dicta, in motu, atque agitatione quadam est posita. Quæ sequuntur, ea per se satis aperta sunt. Et ad eam animi partem pertinent.) Philosophi, tres faciunt animi partes, rationẽ, irascentiã & cupiditatẽ. Quã de re ita Apuleius in libello qui inscribitur de dogmate Platonis, At enim cum tres partes animi dicat esse, rationabilẽ, id est men-

Animi partes tres.

tis optimã portionem, hanc ait capitis arcem tenere: iraſcétiam verò procul à ratione ad domicilíũ cordis deductam eſſe, obſequi eam, & reſpõdere in loco ſapientiæ: cupidinem, atque appetitus: poſtremã portionẽ, infernas ab dominis ſedes obtinere, vt popinas quaſuã, & latrinarũ latebras, diuerſoria nequitiæ, atque luxuriæ. Hactenus Apuleius. Porrò illud leuiculũ, verba hęc pertinét, & poſſunt, ad ſenſum magis eorũ quæ præcedunt, quàm ad verba referri. Quoniã iſta.) Monẽt dialectici, quædam eſſe verba, quæ cum actiui ſint generis, tamẽ re vera paſſionem ſignificẽt, vt timere, metuere, inuidere, audire, guſtare, ridere. Cuius rei & Priſcian⁹ meminit. Neque enim calere) Quid? calere ergò actus nõ eſt? Atqui tu id verbũ Rodolphe paulo ſuperius in hoc albo recẽſuiſti, cum ageres de actibus iis, qui ex natiuis adiacẽtibus proueniũt. Quid dicemus? An hoc fortaſsis, Rodolphũ ſuperius ad ſolam reſpexiſſe vocẽ, hic rem ſignificatã magis quàm vocem ſpectaſſe? Quanquã & hic vnus videri poteſt ex locis illis, de quibus ſumus dicturi poſtea: quos ſi recognouiſſet Rodolphus, emẽdatiores profecto in lucem exiſſent. Id oportet vt ſit.) Longum ſit recenſere, quàm diuerſa ſuper nomine ἐντελέχεια ſcripſerint authores: dũ principio illud in dubiũ vertitur, ἐντελέχεια ſcribi debeat per τ literam, an ἐνδελέχεια per δ. quorũ poſterius hoc continuatã quãdam ac perennem ſignificat motionem: illud prius, verbũ è verbo perfectihabiam. Prior lectio arridet pluriბ⁹, vt videre eſt apud Budæum, quam & Plutarchus ſecutus videtur, cũ in placitis philoſophorũ ſic ait: Ἀριστοτέλης ἐντελέχειαν πρώτην σώματος φυσικοῦ, ὀργανικοῦ, δυνάμει ζωὴν ἔχοντος, τὴν δὲ ἐντελέχειαν ἀκουστέον ἀντὶ τῆς ἐνεργείας. Hoc eſt, quẽ admodum interpretatur Budæus: Ariſtoteles animam cenſet eſſe entelechiam primam corporis naturalis, potentia inſtrumẽti vitam habentis. Entelechiam autem, id eſt, verbũ ex verbo perfectihabiam, proefficiẽtia intelligere oportet. Hæc Plutarchus. Cicero poſteriorem lectionem in Tuſculanis ſecutus eſt: cuius ſententiam pro viribus defẽdunt Philippus Beroaldus, & Angelus Politianus. Vtri rectius ſentiãt, viderit deus aliquis, Rodolphus ad Ciceronis propius quàm ad aliorũ ſententiam accedere mihi videtur: neque tã alludere ad locum eum qui eſt primo libro de anima: quàm qui eſt tertio phyſicorũ, vbi motum quoque ἐντελέχειαν eſſe ait Ariſtoteles. Lucianus ludens more ſuo, quodã in loco ait, eã quæ prius dicta fuit ἐνδελέχεια, poſt ἐντελέχειαν dici cœpiſſe, & in locũ, τοῦ δ ſucceſsiſſe τὸ τ. Budæus ait ἐντελέχειαν dici quaſi τοῦ ἐντέλους συνοχὴν, id eſt perfecti corporis comprehẽſionem: quæ etymologia, an quemadmodum probè quadrat animæ, ita motibus quoque cõueniat, ſecum expendat lector. Sanè Ariſtoteles vtrobique eodem nomine vſus eſt.

ἐντελέχεια.

Subiecti vocabulum quot modis accipiatur, quomodo hic eo vtendum & obiecta ſenſuũ proprie ſubiecta non eſſe.

Cap. XIII.

SVbiecti nomen in varias ſignificationes ductum eſt. Dicimus enim ſubiectum (vnde origo eſt nomini) id quod iactum eſt ſub aliud. Vnde inquit Poëta, Pedibúſque rotarum
Virg. 2. Aen. *Subiiciunt lapſus. Item per tranſlationem. Parcere ſubiectis*
Virg. 6. Aen. *& debellare ſuperbos. Iam in pronunciatis ſubiectum eſt, de quo aliquid dicitur. vt cum dicimus, homo eſt animal, homo eſt ſubiectum. Sic etiam ſubiectum, in quo eſt aliquid. vt prudẽtiæ ſubiectum hominẽ dicimus, & ſubiectum formæ ma-*

teriam. Dicimus etiã id, circa quod tractatus actióque rei cuiuspiam versatur sic subiectum visus, colorem dicimus: subiecta artium, ea quæ præcipuè sibi considerandа sumpserunt. Dicitur & aliter, octo enim significationes fecere, sed quo modo vel plures fieri possent, & quæ omnes recidant in eas quas diximus. In præsentia autem nobis sit subiectum, adiacentiũ quidem id, cui aliquid ineſt: actuum verò, & istud ipsum, & illud etiam quod actioni alicuius est obiectum. Illi nanque actus, qui aliquid extra se efficiunt, necesse est habeant subiectũ ex quo proficiscantur: deinde aliud, quod expositum sit ipsis & in quod tendant: vt*calescere, primùm oportet in igne esse, is enim est qui calefacit. Deinde nisi sit aliquid in quod explicet vim suam, & in quo efficiat calorem, non poterit calefacere. Agentium enim actus (inquit Aristoteles) in patiente sunt accommodato. Sentiendi autem & intelligendi, ea quæ obiecta dicuntur, non sunt fortè nisi nominis similitudine subiecta. Sentiendi enim subiecta, efficientia verius dicentur. Color enim, per aëra perspicuum inuisibilibus quibusdam simulacris, & imaginem ipsius perferentibus, sparsus, vbi incurrerit in oculum, ferit ipsum, & ad videndum excitat. Sic sonus auditũ mouet, & odor olfactum. & reliqua quæ sentiuntur, vbi partem illam corporis nostri, qua percipi possunt, attigerunt, euocant animæ vim, quæ per eam se partem exerit, & ad se apprehendenda impellunt. Quæ mens nostra deinde accepta à sensibus cognoscit primùm, deinde variè multiplicitérque composita inter se atque diuisa, formas omnes rerum habitudinésque & genera ordinémque cunctorũ elicit, discernit, disponit, inque varios artium scientiarúmque distribuit vsus. Hæc ergo si intuebimur, facilè nobis liquebit sensum ab iis quæ sentiuntur patimentem ab iis quæ intelli-

Rodol. lib. 1. cap. 6.

Quid hic subiectum.

*calefacere.

Obiecta sensuum & mentis.

gũtur, imaginem quandam & simulacrum patiendi accipere. Quo fit, vt existentia tantùm & præsentia sentiri possint, intelligãtur autem & absentia, & quæ interierũt, quæque nõdum sunt nata. Sic ea quæ sensibus obiiciuntur, similiora sunt efficientibus. Artes omnes scientiæque, eis circa quæ versantur comparatæ, pronunciatis poterunt ascribi. Ea cuiusmodi sint, suo loco dicetur. Subiectum autem propriè omnium id est, quod ex decem primis rerum generibus, Græci οὐσίαν, nos essentiam (si per grammaticos liceret) verbum è verbo diceremus, nunc substantiam dicimus. Huic enim reliqua omnia innixa: hæc receptaculum est fundamentúmque omnium. Magnitudo autem, quam inter adiacẽtia numerauimus, si substantiæ cõparetur, adiacentibus accedit: sin reliquis conferatur adiacentibus, subiecti habet vicem. non quidem vt in ipsa sint adiacentia, sed quòd nequeant nisi illius interuentu, ea præsertim quæ corpori adiacẽt, in substantia reponi. Neque enim quicquam album vel nigrum, sine vlla magnitudine cogitare possumus, nec calidum vel frigidum, nec durum vel molle, nec aliorum huiusmodi quicquam. Quare si dicam, musicum album esse: musicũ certum est à musica dici, id autẽ est adiacens. patet ergo, non esse subiectum albi. Sic iustum probum esse, iustus non est subiectum probitatis. iustus enim à iustitia nomen habet, iustitia verò non subiectum est probitatis, sed species. Si autem dicam hominem prudentem esse, homo est subiectum: substantia enim est homo. Ita aquã frigidam, aqua substantiæ est nomen. Ita bouem occidi, bos substantia est in quam tendit, occidendi actus: sic, vt in ipsam se recipiat. Ex quibus facilè perspicitur id quod diximus, ea quæ sensibus mentísque agitationi exposita sunt, non satis rectè ad hanc nostram rationem posse subiecta dici. Quid ergò,

Omnium subiectum esse substantiam.

Quãtitas quo modo subiectum dicatur.

si quis cum quærat de illis, per hunc se quærere locum credat? Erratum erit quidem, sed cuius iubeã securum esse eum qui inuenire cupiet. Id enim agat, vt inueniat: si potest ex propriis locis, optimum quidem erit: certiore nãque cursu intentionem mentis diriget. Sin minus potest ex propriis, at vndecunque potest, dummodo inueniat. In artibus enim, quæ operis gratia discuntur, non quàm exactè præceptionum fines distinguas, sed quàm commodè illis vtare, solet æstimari.

Iam in pronunciatis.) Cicero prima Tusculana pronunciatũ vocat quod Græci ἀξίωμα, M. Varro proloquium, hodie partim enũciationem, partim propositionẽ appellant. Aristoteles in libro περὶ ἑρμηνείας, ἀπόφανσιν. Ea est oratio perfecta, verũ falsúmue significans. Vt, Trahit sua quemque voluptas. Non omnia possumus omnes. Adeò à teneris consuescere multum est. Octo enim significationes fecere.) Fecere (inquit) octo significationes verbi huius, sed ita id fecerũt, vt ad hũc modum fieri posset & plures, quæ tamẽ omnes nó tã fuerint diuersæ ab iis quas diximus, quin in eas possint recidere. Agentiũ enim actus.) Id vulgo hunc in modum efferri consueuit, Actus actiuorum sunt in patiente prædispositio. Ex Aristotele secundo libro de anima. Sentiendi enim subiecta.) Obiecta (inquit) sensuum, egunt potius in sensus ipsos, quã illorum actioni subiiciãtur: ac rursum sensus, etsi agere videantur, patiuntur tamẽ veriùs quàm agant. Id quod de auditu, gustu, odoratu, tactu, quæstionem non habet, de visu sunt qui dissentiant. Qua de re cõpluscula Macrobius libro septimo circa finẽ, & Aulus Gellius libri quinti capite decimo octauo, vt pręteream dissertationẽ illam Aristotelis in libro περὶ αἰσθήσεως καὶ αἰσθητικοῦ aduersus Platonẽ. Quod ex decem primis.) Hæc à dialecticis enumerantur, substantia, quãtitas, ad aliquid, qualitas, actio, passio, vbi, quãdo, situm esse, & habere. Græci οὐσίαν, nos essentiam.) Quintilianus libro tertio: Aristoteles, inquit, elemẽta decẽ cõstituit, circa quæ versari videatur omnis quæstio: οὐσίαν, quam Plautus essentiam vocat: nec sane est aliud eius nomẽ Latinum &c. Meminit idem author eiusdem Vocabuli libro secundo, capite decimo quinto. Et rursum octauo libro capite tertio. Multa, inquit, ex Græco formata noua, ac plurimas à Sergio Flauióque, quorũ dura quædã admodũ videntur vt ens & essentia: quæ cur tãtopere aspernemur nihil video, nisi quod iniqui iudices aduersus nos sumus, ideóque paupertate sermonis laboramus. Seneca in epistola quadã negat τὸ ὂν καὶ τὴν οὐσίαν latinè exprimi posse. Qua de re plura Laurẽtius Valla. Sed quod nequeãt.) Id hodie in scholis, haud scio quàm aptè, dici solet ad hunc modum. duplex esse subiectũ accidentium, vnum quo, alterum quo subiectum quod, illud vocant, cui ipsi accidẽtia verè insunt: vt est sola substantia. Subiectũ quo, sine cuius interuẽtu, principali illi subiecto inesse non possunt. quod genus est magnitudo, id est, quantitas continua.

Pronunciatũ ἀξίωμα.

Proloquium ἀπόφανσις.

Essentia, οὐσία.

DE LOCIS EXTERNIS, ET PRINcipio de his quæ cognata vocantur.

Quæ vocentur cognata, quid causa, quot causarum sint genera, quid efficiens, quid finis, & quomodo efficiens diuidatur.
Cap. XIIII.

EXterni loci sequuntur, quorum prima sunt quæ cognata dicuntur. De quibus dicturus, veniam mihi verbi istius impetratam velim, quemadmodum in reliquis nonnullorum nominibus, non aduersas optauerim lectoris aures. Vt enim traderem locos alia distinctione & ordine, quam sunt ab aliis ante me tractati, res ipsa mihi persuasit. Oportebit itaque penes illam, vt huius facti mei, sic etiam nominum ipsorum, vel rationem esse vel culpam. Nec inueni sanè quo alio nomine complecterer causas, & euenta, quàm cognatorum cùm sint alteris altera nascendi ac proueniendi origine coniuncta.

Causarum genera quot. Vide Cic. in partit. Cap. 9.

Sunt ergò cognata (vt diximus) causæ & euenta. Causas Aristoteles quique eum secuti sunt, quatuor fecerunt: materiam, ex qua res fit: formam, per quam est. efficientem, à qua fit: finem, propter quam fit. Sed materia & forma in partibus dicta sunt: efficientem & finem dicemus. Causam igitur in præsentia dicimus rem, cuius vi euenit aliquid. Vt autem aliquid eueniat, necesse est esse id, quod vim efficiendi habeat, cuius efficientia fieri formarique res possit. Deinde id, si non aliquo ad agendum moueatur stimulo, iners segnéque manebit. adeò nihil fit in rerum natura temerè, & cui ratio non constet: omniáque propositum sibi destinatúmque finem habent, propter quem faciant cuncta. Qui tametsi rebus ipsis nõnunquam sit ignoratus, vt sunt ea, quæ expertia sensus, naturæ tantum in agendo sequuntur impetum: author tamen ille cõditórque nouit, cuius in agendo numini & iussis parẽt. Id ergo quod faciendæ rei præbet operam, efficiens est. Id cuius gra-

Causa quid.

Efficiens.

tia fit res, finem vocamus. Vltimum est enim in agendo, & quod vbi consecuti sumus, desinimus vlterius tendere. Est autem potissima causarum omnium, finis. Nam materia formæ expers, rudis est & inculta, nec in vllius rei transit nomen. Forma si desit, efficientis vis prouenire nequit. Efficiens nisi finis cupiditate permotum manet, otiosum. Facilè itaque liquet, finem, quanquam vsu effectúque postremus sit, omniũ tamen esse proposito atque institutione primum. Efficientium duplex est conditio. Alia nanque necessitatem in agẽdo sequuntur, alia delectum. Necessitate agunt, quæcũque consilij iudicíque expertia sunt: vt ignis proposito sibi quod vri possit, nequit non vrere. Et terra verno tempore non herbam, non quicquid aliud pro loci cælíue ingenio solet, potest non procreare. Delectu agunt, quibus liberum est agere vel non agere, vt homines illis in rebus, quas consilio rationéque administrant. fortasse & brutorum nonnulla, quæ docilia sunt, & iudicium quoddam quandámque deliberationis imaginem habent. Quanquam Aristoteles putat, non agere ea, sed agi potius: proinde enim vt specie rerum perceptarum mouentur, rapi, nec contra id quod videtur, obniti posse: opinionémque sequi, non quam velint, sed quam à rebus acceperint: nec posse non trahi eo, quod expetendum ipsis videtur: nec non fugere, quod apparet vitandum. At verò si nonnunquam inter duo velut in ancipiti pendeant, id non euenire, quia cõsilio in hanc vel illam deducantur partem: sed quia duabus propositis rebus, & ex æquo ferè ad se rapientibus, non aliter quàm nauis inter diuersas dissidentésque deprehẽsa fluctus, incerta & dubia videtur cui potissimum cedat, vtq; illa persæpè, non quà gubernatori visum est agitur, sed quà vndarum rapuit cumulus violentior: sic ista non suum nutum habent, sed in-

Finis.

Potissima causarum, finis.

Efficientium diuisio prior. Vide Cic. in Top.

Arist. reclamat Plutarch'lib. an Brutis insit ratio, & comment. an prudentio ra terrestria an marina.

ditam tantum à rebus commodi aut incommodi ſpeciem ſequũtur. Hominem autem cum diu multúmque pẽſitata re deliberauerit, non tamen quod res ſuadet, ſed quod animus iubet, ſequi crebrò videmus. Poteſt enim in ea quæ deliberando damnauit, præceps contra conſilij ſui ſentẽtiam ruere: & cõtra, toto impetu fugere, quæ ſibi maximè expetenda ſunt viſa. Verùm hæc vtcunque ſint, non planè liberum eſſe brutis agendarum rerum arbitrium, non videtur abhorrere à vero: delectũ tamen agere, quando malarum eſt ipſis bonarúmque rerũ diſcrimen, nemo (quod equidem credam) repugnet. Rurſus quæ neceßitate agũt, eorum quædam naturæ conatu, alia externa vi agunt. Conatu naturæ agunt ea, quorum agendi principiũ eſt intra ipſa, nullo extero adiuuante. Vt ignis vrit, quoniam caloris vis qua vrit, natiua eſt ipſi. Itaque non deficit res iſtas agendi vis, neque ceſſant agere, quandiu eſt copia ipſis alicuius, in quod efficaciam ſuam explicare poſſunt. Violentè vel (vt diximus) vi externa agere dicuntur quibus ab alio vis eſt agendi inſerta, Vt aqua feruens calefacit: verum non ſua, ſed ignis vi, à quo calorem accepit. Sic lapides, & ſi qua alia mittuntur tormentis, ſupra ſe & in ſublimi poſita diſiiciunt, non proprio impetu, ſed eo qui iacentium violentia ipſis eſt intortus. Itaque non eſt diuturna vis iſtorum, ſed remittũtur, frangúntque quantum poſſunt inditum ſibi conatum, & ſtatim redduntur naturæ ſuæ. Inde fit, vt initio vehementißimus ſit ipſorum motus, vt qui ſit impellenti proximus ſpatio, deinde paulatim amittat vires, & elangueſcat. Sed eis quæ neceßitate agunt, ad agendum ſufficit, vt poßint agere: quæ verò delectu aut conſilio, vt etiam velint eſt opus. Quæ cauſa eſt quod in controuerſiis iis, quibus factum nec ne ſit aliquid quæritur, colligi ſolet, voluerit deinde potuerítne

Eorũ quæ naturæ neceſsitate agunt, diuerſitas.

Vt facit. Cic. pro Milone & Roſcio Amerino.

quis facere id, quod arguitur feciſſe. quæ ſi probata fuerint, facillima eſt ei quod tertium ſumi ſolet, id eſt, quod fecerit, probãdi via. Eſt & alia efficientium diſcretio. Quædam enim ſunt (vt Græci aiunt) κύριαι, hoc eſt, præcipua & imperantia, quædam obſequuntur & miniſtrant. Et horum, alia agunt, alia agendi ſunt inſtrumenta. vt in domo facienda, architectus imperat: qui quo modo fieri quicque debeat, iubet. Is qui lapidem ſculpit, qui parietem extruit, qui cædit aptátque materiam, miniſtrat. Inſtrumenta ſunt ſecures, terebra, mallei, & quæcũque ſunt alia, quibus opus ſuum explicat. Sic in bello, ciuitas vel princeps author rerum gerendarum imperat, miles obſequitur: equi, arma, omníſque copia impedimentorũ militariũ, inſtrumenta ſunt belli. Sed de efficiente hactenus.

Secunda diuiſio efficiẽtiũ.

Nec in vllius rei tranſit nomen.) id eſt, Materia formæ expers, neque homo neque leo, neque aliud quiduis eſſe dicitur, etiã ſi nihil horum omnium eſt, quin ex ea fieri queat. Fortaſſe & brutorum.) Hac de re longa diſceptatio eſt apud Laurẽtium Vallam libro primo in dialecticen. Porrò ad totum hunc cauſarum locum planè intelligẽdum, plurimum contulerint ea, quæ Ariſtoteles habet ſecundo libro phyſicorum, & Cicero in Topicis.

Fines eo ipſo modo diſtingui, quo bona: & bifariam in vnaquaque re accipi eos poſſe. Præterea plures nonnunquam in eadem re fines eſſe, & quod primum ſit in agendo, ei finem deſtinari poſtremum.

Cap. XV.

FInem potiſſimum eſſe cauſarum diximus. Is enim eſt cuius gratia omnia agunt. Agunt autem omnia boni alicuius gratia, & quicquid bonum eſſe ſibi, vel natura monſtrauerit, vel ratio perſuaſerit, in id referuntur. Quo pacto ergò ratio boni in rebus diſcreta erit, eodem & finium ſumemus diuerſitatẽ. Quædam enim ſunt per ſe bona, quædam quia aliis conferunt bona dicuntur. Quæ per ſe ſunt bona, ea certum eſt ſumma eſſe, & ſupra quæ nihil ſit expetendum. Et ſunt (vt breuiſſimè dicamus) ſtatus vniuſcuiuſque rei in ſuo genere perfectiſſimus. Summũ itaq; ignis bonũ eſt, & ſupra quod

nihil requirat, esse maximè calidum & siccũ: & aquæ, maximè humidam esse & frigidam. Sic arboris, sic bouis, sic equi, perfectißima illa absolutißimáque habere, quæ sibi tribuit in suo genere rerum natura. Hominis etiam, non quà viuit, qua sentit, spectandum est summum bonum, sed quà mẽtis est atque consilij capax. hac enim maximè censetur homo. Conferentia dicũtur, quæ ad summa consequenda adiumẽto sunt, vt cibus, potus, vestis, & reliqua quæ tuendæ hominis vitæ conducunt. Nec enim perfectè, id est feliciter, viuere potest quis, si ea conditione sit, vt viuere omnino non possit. Sed bonorum atque proinde finium quandoque ratio initur pro singularum rerum conditione, quam habet in genere suo quæque: quemadmodũ iam prædiximus: & sicut dicimus, ædificantis finem esse domum, & finem belli victoriam: quæ quidem esse in suo genere vltima videntur. neque enim ædificat amplius ille, neque hic bellum gerit, vbi domum fuerint atque victoriam consecuti. Quòd autem ille extruendo parieti calcem parat, lapides congerit, certum est parietem finem quendam esse, sed non vltimum: quia domus causa paries paratur. sic & hic, cum tormẽta instruit subruendis muris perturbandísque defensoribus, oppidorum expugnandorum gratia hæc ágit: ergò & hic finis quidem est, sed medius & victoriæ conferens. Quandoque verò fines accipimus ex toto ordine rerum, quo cuncta, alterum alterius vsibus, vidẽtur addicta, quoniam omnia melioribus seruiũt. Sic si omnia quæcunque sunt, vno velut complexu colligamus, quemadmodũ vnum est summè & sine vllo perfectionis detrimẽto bonum, sic vnus est vltimus omnium finis. In eis verò, quæ in media sunt rerũ serie sita, alterum incũbit alteri, prout est cuiusque magis minúsue cõsummata natura. Sic igitur in equo

Bifariam posse intiri rationem finium.

est duplicem inuenire finem: alium naturæ suæ, itaq; ferocem indomitúmque esse, & nullis obnoxium habenis, optimum in ipso fuerit, quòd naturæ suæ accõmodatius id est, quam sessorem pati, fodi calcaribus, & freno flecti, frangíque in gyros, Nec enim omnibus tantus ingenitus esset libertatis amor, si serua nasci melius ipsis fuisset. Aliũ contra finẽ in ipso accipimus, vt humanis vsibus accommodatus est. Sic bonum esse dicimus sibi, non quod ipsi maxime cõuenit, sed quo maximè satisfaciat ministeriis nostris. Sic terra herbis arboribúsque vestita, perfectissima videtur, quippe quòd iis procreandis sit nata: at nobis, in fora, in vicos dispósita, in ædium tẽplorúmque areas æquata, sterilis & nuda, aptior est. Istud etiã prætereundum non videtur, posse vnius plures esse fines, vt alius sit operis, alius operantis, alius iubentis. Sic ædificationis quidem, quod ad ipsam pertinet, finis est domus quod ad ædificantem: merces locatæ operæ, quod ad iubentem, vel vt habitet domum, vel vt donet, vel vt vẽdat. Sic studiorum proprius est finis eruditio. at eius qui studet, potest etiam quidem finis esse eruditio, sed fortasse est, vel gloriæ vel lucri spes. At patris qui sumptũ studenti præbet, amor incrementáque filij. Amici quoque qui suasit, vt aliquando opera fortasse & eruditione studentis vtatur. Illud etiam dicendum est, vt quicque in agendo primum est, ita finem sibi destinat postremum. Media quãto magis à primo recesserint, tantum citra postrema subsistunt. Prima enim ad efficiendum potissima sunt, postrema ad expetendum. Illorum enim gratia alia expetuntur. Sic in faciẽda naue, primæ sunt partes eius qui impensas præbet, cuius finis sunt opes quæ ex subuectis parantur mercibus. Illum nauta sequitur. Is nanque nõ eousque se porrigit, verum lucrum ex nauigandi mercede spectat. Iam qui

In eadem re plures quandoque inesse fines.

Quæ agendo prima sint, iis vltimũ destinari finem.

nauem fabricatur, non id quærit, ecquis ipsa sit nauigaturus, modo extruat nauem. Sic qui ligna cædunt, qui anchoras funésque parant, non illi nauem spectãt, sed vt materiam solam præbeant, instrumentum nauticum parent. Quò fit, vt virtus, quoniam optima est, laboribus & sudore quæratur, vt quæ in arduo sit & longissimè posita, cuique parandæ omnia alia sint destinata, Vitia verò & vilia omnia, ad manum sint, & (vt inquit Hesiodus) cumulo liceat accipere.

Agunt enim omnia boni alicuius causa.) Quisquis agit, is idcircò id facit, quò cõsequatur aliquid, quod aut re vera bonum sit, aut certè ipsi tale esse videatur. Nec enim omnibus.) Pulchrũ me hercules hac de re carmen est Seuerini Boëtij de consolatione Philosophiæ libro tertio. Quantas rerũ flectat habenas, Natura potens, quibus immensum Legibus orbem prouida seruet &c. Sic bonum esse dicimus sibi.) Laurentius Valla, ei, quàm sibi dicere maluisset. Posse vnius Plures esse fines.) Hoc quo intellectu accipi debeat, ipse Rodolphus explicat capite sequẽti. Sed fortasis est.) Cur non potius gloria aut lucrum ipsum? Certè nemo nauat operam literis ad consequendam gloriæ aut lucri spem: ad lucrũ aut gloriam ipsam multi. Et vt inquit Hesiodus) Exponit quid sibi apud Hesiodum velit τὸ ἥμισυ. Versus porrò ipsius poëtæ super hac re sic habent.

Hesiodus.

Τὴν μέν τοι κακότητα καὶ ἱλαδὸν ἐστὶν ἑλέσθαι
Ῥηϊδίως, λείη μὲν ὁδὸς, μάλα δ' ἐγγυθι ναίει,
Τὴν δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι, μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν.

De euentis, effectis, & destinatis, idem & effectum dici posse & causam. Vnius euentus, in suo genere vnam duntaxat causam esse: & vnius rursum causæ, vnum proximũ & per se esse euentum, tum quanta huius loci commoditas.

Cap. XVI.

POterant (quod ad euenta pertinet) videri sufficere quæ de causis dximus. Neque enim melius ratio varietásque euentorum cognosci aut tradi potest, quàm ex causis: nos tamen si quid vel proprium est huius loci, vel hic fortasse dicetur commodius, exequamur. Euentorum autem primùm nobis est sumenda pro causis differentia. Vt enim sunt causæ efficiens & finis: sic euenta possumus dicere esse, effectum & destinatum. Quod enim fit ab efficiente, effectum dicere libet, quando effectus nomen aptissimè efficienti coniungitur. Cicero quidem promiscue effecta & euenta ea quæ à causis fiunt vo-

Euentorũ eãdẽ esse diuersitatem, quam causarum.

cat: sed causam (id quod ex verbis illius perspicere licet) ad sola efficientia redegit. At vulgò effectus nomen tam latè extendimus, quàm causam. Mihi ad loquendi vsum & ad propriam nominis vim, euenta commodius videntur dici, quæcunque ex causis oriuntur. Euentáque efficientium, rectissimè effecta dicemus, quando efficientis & effectus nomina iuncta sunt arctissimè, & in eodem genere: & alterum agentis, alterũ patientis præ se fert faciem. Erítque hic locus nobis, quemadmodum causarum duplex: sicut enim ille diuiditur in efficientia & finem, sic iste diuidetur in effecta & destinata. Fiunt autem ista plerũque causæ & euenta, prout variè vltrò citróque comparantur, suntq; eadem etiam persæpè* & fines, & efficientia, & effecta,* & destinata. Vt in ædificatione, is cui struitur domus, primum efficiens est, & domus finis est vltimus. Quæ autẽ media sunt, architectus, fabri, instrumenta, si domum vt effectum accipimus, efficientia sunt: domino verò cõparata, effectorum obtinent locum. si domũ statuimus finẽ, destinata sunt. at domini respectu, quia parãdis ipsis insumitur opera, medij quidam sunt fines. Idem enim finem esse & efficiens, nihil repugnat, nõ modò diuersis, sed eidem etiam, dum modò diuersa ratione, comparatum, vt qui domum ædificat qua ipse vtatur, efficiens est domus, quatenus eam ædificat: & finis, quatenus eam propter se, hoc est, habitãdam sibi parat. Sic forma & finis idẽ esse possunt. forma enim omnis ferè actionis proximus est finis. Materia & finis, materia & forma, efficiens & materia, efficiens & forma, nequaquã possunt in idem cõuenire. Neq; enim nauẽ fabricanti, finis esse possunt ligna, è quibus ipsam fabricatur, neq; idem esse ligna possunt, quod forma nauis. sed neque ligna neque forma nauis, neque alia quæuis huiusmodi queũt ipsa sese

Idem diuersa ratione spectatum & causam & euentũ dici posse.

*Hęc triaverba ab interprete adiũcta sunt, quemadmodum ipse in scholiis refert.

Vnius causæ vnum tantum proximum est effectum, & vnius rursum effectus vnam tantum in suo genere causam.

efficere, quod necesse esset, si idem & efficiens esse, & vel forma vel materia posset. Huius etiam admonendi sumus, cuiuslibet euentus in suo genere vnam esse causam: & contrà quoque causæ vnius, vnus est per se & proximus euentus. Quod prædiximus autem, esse nonnunquam plures vnius rei fines, id non obstat isti quod iam diximus, quod vel ex verbis illis perspici poterit. Aedificantis enim finis vnus & solus, est domus. ad quem cum peruenerit, cessat. Quòd autem præter domum, vel lucrum, vel aliud quicquam pro opera petit, id non facit quatenus ædificans est, sed quia vel inops vel auarus est. Sic etiam fortè gloriam sperat ex opere: verùm non quantum ædificans, sed quia aliqua id sibi putat profuturũ. Potest itaque quis, vt non sequantur ista, ædificare: vt non fiat domus, ædificare non potest. Copiosus est hic locus causarum & euentorum, & in varios patens vsus. Huc enim ferè redeunt cuncta, quæcunque in consilio hominum deliberationéque versantur. Duo enim ista in consulendo maximè sequimur, expediat nec ne, & an fieri possit. Quorum quid expediat, ex fine colligimus: quid fieri possit, ex efficientibus. Quicquid enim vtile, id alicui rei consequendæ vtile oportet esse. Sic quicquid fieri posse volumus, maxime ex efficientis facultate poterit ostendi. In laude etiam & vituperatione, præcipuas hi loci obtinent partes, cum vtraque illa, non alia re certius veriusque constent, quàm effectis & fine. Ad virtutis veræ rationem præcipue pertinet finis, quando multis in rebus nõ tam refert quid facias, quàm ob quam causam facias. Et idẽ factum, alius vt ob iram incõsultumque mentis impetum vituperabit, alius vt magnanimitate, & cõstantis viri proposito dignũ laudabit. Sic honestum, quia per se expetendũ dicimus, quòd vltimi finis proprium est, ex destinatis vel maxime

Copiosum est hunc locũ causarum.

dignoſcetur. Neque hæc tamen eò pertinent, vt vel hos locos à reliquis quæſtionibus, vel ab his quæſtionibus reliquos locos excludẽdos putem. Neque ſi maximè conuenire iſtis dico, idcirco ſolum conuenient. Varia eſt horum omnium ratio, & de quibus perpetuum nihil ſemel poterit præcipi, ſed quid optimũ ſit rerum præſens vſus meliùs docebit.

Poterant quod ad euenta attinet.) Euentá ſunt, quæ vi atque impulſu cauſarũ euẽniunt. Quorum alia effecta, alia deſtinata, dicũtur. Effecta, quæ fiunt à cauſis efficiẽtibus. Deſtinata, quæ in certum finem aliquẽ ordinantur. Sed cauſam.) An Cicero de ſola loquatur cauſa efficiẽte, viderit Rodolphus. Boëtius certè in cõmẽtariis iis, quos ſcripſit in Ciceronis Topica, ſecus docet. Verba eius ſi quis requirat, ſic habẽt: At verò M. Tullius principalem cauſarum diuiſionẽ facit, in ea quæ efficiunt aliquid, & in ea ſine quibus effici nequeat. Vt id quod efficit, ad eam cauſam conferatur, in qua motus principium cõſtitutum eſt. Id verò ſine quo non fit aliquid, tum ad intellectum materiæ trãsferatur, vel eorum quæ adiuncta materiæ efficientis adiuuãt facultatẽ: tum ad reliquas cauſas ducatur, vt paulò poſteriùs apparebit. Hæc ille. Quanquã quid ego authorẽ laudo Boëtiũ, cum ipſius verba Ciceronis facilè idem declarẽt? Aes certè materia eſt ſtatuæ, & ſapientia non tam efficiens quã forma eſt ſapientis: quibus exẽplis vſus eſt Cicero. Quæ hûc adſcribenda putaui, non vt incuriæ argueré Rodolphũ, ſed vt diſpiciat, inquiratque diligens lector, ecquid aliud ſibi is velit, quàm verba eius prima (vt aiunt) fronte præ ſe ferũt. Sic forma & finis.) Ariſtoteles ſecũdo libro phiſicorũ ait, formã & finem poſſe idem eſſe numero: cauſam effectricẽ, ſpecie eandẽ cum his eſſe poſſe, numerum non poſſe. Itaque quod ſubiungit Rodolphus, cauſam efficiẽtem, & formam non poſſe eſſe idem, de numeri nimirũ identitate accipiendum eſt, nõ de ſpeciei. Cuiuſlibet euentus.) Quî tantum vnam? An non plures interim cauſæ ad vnum aliquid efficiendum cõcurrunt? Concurrũt quidem, ſi de quibuſlibet cauſis loquaris, at Rodolphus de ſola loquitur cauſa proxima, & de eodem genere cauſarũ. Contrà quoque cauſæ vnius.) Rectè illud, per ſe & proximus. Alioqui cauſæ vniùs plura nonnunquam eſſe euẽta, quid vetet? Ignis proximè, ac per ſe cauſa caloris eſt. Quòd autem hinc in luto ſequitur induratio, in cera mollities, hæ velut acceſſiones quædam ſunt primi illius euentus, & effecta (vt ita dixerim) ſecundaria. Quod prædiximus autem.) Dilutio eſt obiectionis, quæ oriri poſſit ex iis, quæ dicta ſunt capite proximo. Quando multis in rebus.) Tale quiddam & Quintilianus habet libro duodecimo, cum oſtendit, à viro etiam bono, non bonã interim cauſam poſſe defendi. Memmit eiuſdem rei idem author libro tertio, & item quinto.

Euenta. Effecta. Deſtinata.

DE APPLICITIS.

Quid applicita, cur hæc ex aceruo eorum quæ adiuncta à Cicerone dicuntur, exemerit: neque ad ſolum oratorem, ſed ad philoſophos quoque, & iurecõſultos locum hunc pertinere.

Cap. XVII.

APplicita placuit vocare, quæ addita rei extrinſecus, non ſunt quidem cauſa eius, præbent tamen illi denominationem. Ea ſunt, locus, tempus, & ea quæ dicimus connexa, tria

videlicet è primis rerum generibus, id est, prædicamentis, illa ferè, quæ vbi, quãdo, & habere dicuntur. Et Cicero quidem adiunctorum nomine ista complectitur, nos adiuncta credimus illa esse, quæ inferius dicemus contingentia: quæ quantum ab his distent, suo loco cum explicabuntur, nobis haud erit difficile videre. Equidem inueniendorum locorum hanc vnam mihi persuadeo fuisse causam, vt quæcunque vel in rebus sunt, vel attingunt ipsas, vel quæ vndecunque accita ad ipsas, aliqua parte ad faciendam de illis fidem prosint: ea in certum conclusumque redigeremus ordinem, pro cuiusque qualitate, quam habent, propositæ rei comparata. Sic enim facillimè posse animum certa & non fallente via, quæcunque de re quaque dicenda sint, eruere: si quamminimo errore perplexa, & suæ quæque reddita naturæ, intuenda sibi darentur. Placuit ergò mihi, quam exactissimè, simul quàm apertissimè possem, cuncta distinguere: quæ fuit etiam causa addẽdi noua pleriſque nomina, ne si in eadem subinde reuoluerer, aut aliqua manerent non nominata, aut diligentiæ ratio, quam in secernendis sumpseram rebus, ea confundendis rursus nominibus, vel omittendis, mihi periret. Itaque ista & applicita vocauimus, & ab adiunctorum vel genere diduximus, vel exemimus aceruo. Cum pateant enim latissimè, & per omnem ferè rerum eant naturam: nec vt Cicero sensit, ad solum pertinent oratorem ista, sed multum philosophis etiam, cum qui naturas rerum scrutantur, tum vel maximè qui mores hominum formãt: quódque consequitur, & medentibus, & respondentibus de iure, locus, tempus, & reliqua cõnexa tractãtur. non est ergò visum mihi, cum sint ista genere diducta, nomine confundere: & inueniendi copiã quã rerum nobis amplitudo ostendit, tradendo angustiùs, ad ino-

Cur diduxerit ac separauerit ea, quæ Cicero vno adiunctorum nomine complexus est.

piam redigere. Pendent itaque totæ quæſtiones, pleræque ex loco, pleræque ex tempore: vt, An reddat Arethuſa fons Alpheum amnẽ, ex Elide ſubter maria tranſmiſſum, tota ferè ex loco ſpectatur quæſtio. Sic etiam, Nilus oriatúrne ex mõtibus Aethiopiæ, quod Ariſtoteles negat, Ptolemæus ait: an, vt Iuba author fuit, circa Atlantem habeat fontes. Iam tẽporis propemodum videtur eſſe, poſſintne diuturnitate ſiccari maria, & ſicca rurſus obrui aquis. An ad vltimum habitantibus orientem Indis, ſol in exortu continuo ſupra verticẽ ſit poſitus, vt Herodotus credidit. An ſint populi quibus perpetua dimidio anno nox, dimidio ſit dies. Et de cõnexis tãto plura poſſunt quæri, quanto per plura ſpargũtur, quàm locus, & tẽpus. Quis dubitet ergò, cum videat extra rhetoris fines quæri de iſtis, quin poſſint etiam ex eis argumenta deduci?

Exemplis oſtendit nõ ad ſolum oratorem pertinere locum adiunctorum.

Vide Ariſt. 2. meteororum.

Ea ſunt locus.) Sit ne locus idem quod vbi, & tempus id ipſum quod quando, nõdum ſatis inter dialecticos conuenit. Sanè quæ cõnexa vocat Rodolphus, ea nõ eius modò prædicamẽti videntur, quod habẽdi voce intelligũt dialectici: quin vel maxima eorum pars ex albo eſt relatiuorũ. Id quod facilè oſtendũt exempla, quæ ponũtur capite vigeſimo. Et Cicero quidẽ.) Cicero in Topicis adiũctorũ vocabulo omnia ea complectitur, quæ Rodolphus locum, tempus, connexa, & contingentia vocat.

Equidem inuentendorũ locorum.) Poteram, & ego, inquit) applicita ſimul cum contingentibus vno adiunctorũ nomine cõplectimi credidiſſem ſingula inuẽtu fore faciliora, ſi res natura ſua lõge diuerſiſſimas in diuerſos etiã locos digeſiſſem. Hæc mihi cauſa fuit, cur ſeiunxerim ea, quæ Cicero coniunxit. Ab adiunctornm.) Si ſola cõtingentia adiunctorũ nomine intelligerentur, iam applicita ab illorum genere eſſent diducta. At cum vtraque tã applicita, inquã, quàm contingentia, eo nomine cõplexus ſit Cicero, hinc eſt, vti non tam diducta ab adiũctorũ genere, quàm ex aceruo illorũ exempta ſint. Atque hoc eſt quod dicit, ab adiunctorũ vel genere diduximus, vel eximimus aceruo. Nec, vt ſenſit Cicero.) Cicero in Topicis, non prorſus, ſed magna ex parte, ad ſolum pertinere oratorem hunc locũ cõfirmat. Et quidem maxima adiũctorum pars de numero eſt illorũ, quæ ab Rodolpho dicuntur cõtingentia: cum quibus parum cõmercii eſſe philoſophis, atque illo etiam tempore fuiſſe iurecõſultis, id notius eſt, quàm vt vllo argumento ſit oſtendendum. Sed quid dicimus? An non ea quæ de præſumptionibus, ac cõiecturis tractant iurecõſulti, ex numero ſunt cõtingentium? Sunt profectò. Sed quæſtiones illas cõiecturales, in quibus nõ tam de iure quàm de facto quæritur, ii qui id tẽporis de iure reſpõdebant, quo hæc ſcripſit Cicero, ad oratorem magis, quàm ad ſe pertinere arbitrabãtur. Quod vt poſsit intelligi planiùs, totũ Ciceronis hac de re locũ, nõ pigebit aſcribere. Is ſic habet: Ab adiunctis autem poſui equidem exemplũ paulò antè: multa ſcilicet adiungi, quæ ſuſcipienda eſſent, ſi ſtatuiſſemus, ex edicto prætoris, ſecundũ eas tabulas, poſſeſsionẽ dari, quas inſtituiſſet, cui teſtamẽti factio nulla eſſet. Sed locꝰ hic magis ad cõiecturales

causas, quæ versantur in iudiciis, valet. cũ quæritur, quid aut fit, aut euenerit, aut futurũ sit, aut quid omnino fieri possit. Ac loci quidẽ ipsius forma talis est. Admonet autem hic locus, vt quæratur quid ante rẽ, quid cum re, quid post rẽ euenerit. Nihil hoc ad ius, ad Ciceronẽ inquibat Gallus noster, si quis ad eũ quid tale retulerat, vt de facto quæreretur &c. Pendent itaque.) Ostendit exemplis, non ad solum oratorẽ, sed ad alios quoque pertinere locũ adiunctorum. An reddat Arethusa.) Plinius libri secundit, capite cẽtesimosexto Quidã verò (inquit) odio maris ipsa subeũt vada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo reddũtur iacta in Alpheum, qui per Olympiam fluens Peloponesiaco littori infunditur. Sic etiam, Nilus oriatúrne.) Solinus de Nilo loquẽs: Originẽ, inquit, habet à mõte inferioris Mauritaniæ, qui Oceano propinquat. hoc affirmãt Punici libri, hoc Iubam regem accepimus tradidisse. Igitur protinus lacũ efficit, quem Nilidem dicunt. Nilum autẽ iam inde esse coniectant, quod hoc stagnũ herbas, pisces, beluas nihilominus pcreet, quæ in Nilo videmus. Et cætera, quæ sequũtur. Eadẽ ferè Plinius libri quinti, capite nono. Et Seneca quoq; nõnihil hac de re naturaliũ quæstionũ libro quarto: & secundo historiarum libro Herodotus. An ad vltimum habitãtibus.) De his Indis ita Herodotus, libro tertio: Est autẽ illis hominibus sol ardentissimus matutino, non quemadmodũ aliis, meridie: eò vsque efferuescens, dũ tempus est à foro discedendi, per quod tempus multò magis vrit, quàm meridianus in Græcia. An sint populi.) Id quidã dixere fieri in Thyle insula, alij in nono. Vide Plinium libri secundi, capite septuagesimoseptimo.

Locus hic quid sit, vnde eius sumenda diuersitas, & qui vsus.

Cap. XVIII.

Locus quid Aristoteli.

LOcum autem in præsentia non velim tam scrupulosè accipi, quàm ab Aristotele acutissimè quidem: sed astrictiùs quàm nostro instituto conueniat, definitus est. Ille enim dixit locum esse extremum illud circunfusi vnicuique rei aëris, vel aquæ, vel quocunque alio contineretur, quod quantum ad loci rationem pertinet, sit immobile. Quod esse quidem reuera proprium cuiusque rei locum non est negandum, sed nos de loco loquimur, quemadmodum Virgilius, qui ait,

Quid hic locus.

Virg. 1. Aen. Ibidem.

Est locus, Hesperiam Graij cognomine dicunt. &,
Deuenere locos vbi nunc ingentia cernes Mœnia.

Et sicut vulgò quærentibus quo in loco quis sit, respondemus, in foro, & in vrbe, & ruri esse. Sanè multa sunt locorum discrimina: sed ea in capita quædã colligamus, quò facilius queãt perspici.

De locorũ diuersitate, eadẽ ferè cic. in partit. & Fab. lib. 5. quæ hic Rodol.

Locorum igitur discretio, vel ex ipsis quatenus loci sunt sumitur, vel ex iis quæ circa ipsum sunt ducitur. Et eorum quædam naturæ sunt, alia hominum opere vel opinione

acceſſerunt. In locis ipſis differentia eſt, qua rem, vel hic, vel ibi eſſe dicimus: & qua alium locum diſtantem, alium vicinũ: & alium amplum, alium anguſtum: & alium ſublimẽ, alium humilẽ vocamus. Ex iis quæ accedunt loco à natura, ſunt, maritimúſne, terreſtris, an aërius ſit: aquoſus an inaquoſus, & planus an mõtoſus, & aſper an mollis, & occultus an conſpicuus, lucidus an obſcurus, aduſtus ſole an frigore rigens, an inter vtrunque temperatus, peſtilens an ſaluber, ſterilis an fœcundus. Ab hominibus, alius celeber, alius deſertus dicitur, ſacérque & prophanus, publicus & priuatus, cultus & neglectus, pudendus & honeſtus. Iam vrbs, rus, domus, forum, templum, vicus, pro locis ſunt. Iam prouinciæ, vt in Italia quem, in Germania, in Hiſpania eſſe dicimus. Iã ſingulæ vrbes, vt Romæ, Capuæ, Tarenti eſſe. Sic in ciuitate & in patria, & peregrè eſſe. Sed multa eſt adhuc (præter hæc quæ recenſemus) diuerſitas, & propemodũ immenſa. Per omnes enim argumẽtorum locos, & quidem variè numeroſéq;, poſſunt iſta diuidi. ſed nobis omnia complecti, nec animus eſt, nec eſt neceſſe. Satis fuerit, hac in re quærere volentibus hactenus aperuiſſe viam. Non enim in abſtruſo latet res, ſed in proximo poſita, niſi conniuere velimus, non poteſt nos fugere. Huius loci eſt, quicquid in laude, & vituperio, de patria, de ciuitate, in qua natus quis, educatus, eruditus eſt, ponitur. In conſiliis etiam perſæpe valet. Hinc illa Macedonum interrogatio, Ecquid Romani volare poſſent? aut quo pacto Macedoniæ montes eſſent tranſituri. Hinc Hannibalis in Italiam tranſgreſſi exhortatio militum, vt acriter pugnarent, quippe qui à tergo Alpibus, à latere duobus maribus clauſi, nulla ſperarẽt effugia: at contra Romanis, timidis eſſe licere, qui in tuta fugam ſuam conferre poſſent. Hinc Milonis inuidia, quod

Huius loci vſus.

Vide Liuium lib. 1. de ſecũdo bello punico.

P. Clodium in monumentis maiorum suorum occiderit. Clodij quoque de violatis Bonæ deæ ceremoniis accusati defensio. quod eo tempore non Romæ, sed Interamnæ fuisset.

Locꝰ quid sit

Locum autẽ in præsentia.) Aristoteles physic. libro quarto, Post longã disputationem de loco, ὥσπε (φησὶ) τὸ τῶ περιέχοντος πέρας ἀκίνητον πρῶτον τοῦτ' ἔστιν ὁ τόπος. Quæri solet, quomodo dicat Aristoteles locũ esse immobilem, cum sit accidẽs, ac proinde necessariò moueatur moto subiecto. Longum sit hic referre sententias omniũ. Mihi placet id quod ait Rodolphus, locum immobilẽ dici, nõ absolutè, ac omni modo sed quod attinet ad rationẽ loci. Potest enim extremũ illud corporis ambientis referri ad duo. Primum, ad corpus illud ambiẽs, in quo est: atque hac ratione moueri quidẽ potest. Cæterùm, loci nomẽ ei non competit: neque enim locus est corporis illius. De inde, ad corpus illud quod ambitur, ac cingitur, cui collatum dicitur locus, & immobilis manet. Adustus sole, an frigore rigẽs.) Alludit ad quinque illas terræ zonas quarum duæ extremæ frigore rigent, media sole torretur, ac quasi aduritur, têperatæ sunt duæ interiacẽtes. Lege Macrobrij librum secundũ in somnium Scipionis: & Virgilij primum Georgicõn. Ecquid Romani volare possent.) Duo bella Romani gesserunt aduersus Macedones, alterum, quo T. Quintius vicit Philippum: alterum, quo Persen Philippi filium Paulus Aemilius. Quãdo autem, aut à quo dicta sint verba, quæ affert Rodolphus, nõdum legisse memini. Apparet in concilio quopiam dicta fuisse, vbi cũ Macedones de bello à Romanis impẽdẽte deliberarẽt: tum nescio quis, vt in spẽ illos erigeret, eiusmodi dictitauit esse naturam locorum, vt Romani in macedoniã peruenire nõ possent. Hinc Milonis inuidia.) Clodianos illud egisse, vt Miloni cõflarent inuidiã, propterea quòd Clodium in monumẽtis maiorum suorum occidisset, facilè ostẽdit ipsa Cic. p Milone oratio. Ita enim scribit: An eò mors atrocior erit P. Clodij, quòd is in monumentis maiorũ suorum sit interfectus? hoc enim sæpè ab istis dicitur, perinde quasi Appius ille cæcus viã munierit, nõ qua populus vteretur, sed vbi impune sui posteri latrocinarentur. Clodij quoque de violatis Bonæ deæ ceremoniis.) Solebant apud Romanos statò tempore in domo alterius cõsulis, Bonæ deæ arcana quædam fieri sacra à fœminis, viris inaccessa. Eis sacris cum P. Clodius captus amore Põpeiæ vxoris C. Cæsaris interfuisset ac proinde violatæ religionis reꝰ esset, corruptos quosdã testes produxit, qui iurati dicerent, eum tẽpore illo, quo ceremoniæ eius deæ violatæ dicerentur, nõ Romæ, sed Interamnæ fuisse. Mentionem facit eius rei Plutarchus in vita Cice. Et Cicero ipse in oratione Miloniana: Legite (inquit) testimonia testium vestrorum. Dixit C. Cassinius, cognomẽto Schola, Interamnis, familiaris meus, & idem comes P. Clodij, cuius tampridem testimonio Clodius eadem hora Interamnæ fuerat, & Romæ, P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse.

Quinqueterræ zonæ.

Bonæ deæ sacra.

Quid tempus, quomodo id diuidatur, quis eius vsus.
Cap. XIX.

Tempus ita definit Aristotel. 4. Phys.

TEmpus definiri solet, esse numerus motus secundum prius & posterius. Nos apertius dicemus, esse ex cæli solisque vertigine deductum spatium, quo rerum omnium agitationem vicissitudinémque metimur. Inde horam sumimus ferè continentem spatio vigesimamquartam diei partem. Dies

ſpatium eſt illud, intra quod cælum raptu ſuo ſolem nobis eo loco quo proximè abſtulerat, ſiſtit. Ex diebus menſis fit, intra quem à ſole luna profecta, ſpatiúmque omne cæli emenſa rurſus redditur ſoli. Et annus, quo ſol percurſo duodecim ſignorum orbe, ad eam qua fuerat cæli partem redit. Vide Gel. lib. 3. cap. 2. Macrob. Satur. lib. 1. cap. 3.

Poteſt nobis tempus eadem ratione diuidi, qua locus diuiſus eſt: vt alia in tempore ſpectentur, quæ propria ſint ipſius, vt præſens, præteritum, futurum, vt nunc, tunc, modò, mox, pridem, ſerò, nuper, olim citò, tardè, diu, breui. Alia ex iis quæ à natura accedunt ipſi, vt dies, nox, annus, menſis, hyems, ver, æſtas, autumnus. Serenum quoque & nubilum, turbidum, & tranquillum, pluuium, niuoſum, vētoſum, & feruens æſtu, & moleſtum frigore, temporũ ſunt diſcrimina. Ex hominibus ſumũtur, & quæ ad ætates hominum pertinent, vt pueritia, adoleſcentia, iuuenta, virilis ætas, ſenecta. & quæ conueniũt agendis rebus, quales ſunt feſti profeſtíque dies. Et meßis, vindemiæ, arandi, ſerendi, terendi tempus: & pacis, & belli, & famis, hubertatis, peſtilentiæ, ſanitatis dicimus. Et ſumitur in tempore quoque commoditas quædam ad conficiendnm aliquid, quam occaſionem vocant, cuius (vt inquit Liuius) opportunitas momento præteruolat, nunquam reditura. Vnde tempeſtiuè & intempeſtiuè, & opportunè & importunè fieri aliquid iudicatur. Nec minor eſt temporum quàm locorum varietas. Latißimè quoque & ſine modo ſpargi poſſent iſta, ſi quis dicere, quantum res caperet, non quantum ſatis eſt, vellet. Multum ad fidem, multum ad effectus, & tempora contulerint diligenter inſpecta. Ergò pro Milone eſt, non eſſe credibile ſumpſiſſe ipſum conſilium occidendi Clodij, tempore quo petebat conſulatum. Et Ciceroni obiectum eſt ab Antonio, quòd in medio armorũ ciuiliũ fre-

Eadem ferè Quintil. li. 5. cap. 10.

Varius huius loci vſus.

Aeneid.2. *mitu dicax fuerit. Quid Virgilius? Hic Priamus, quanquam in media iam morte tenetur, Non tamen abstinuit, nec voci iræque pepercit. An vlla re potuit magis exprimere magni & iuncti animi virum, cuius libertatem spiritúmque ne extremi quidẽ temporis necessitas cõprimeret? Iterúmque, Quinetiã hyberno moliris sidere classem. Et mediis properas Aquilonibus ire per altum. Alia quæ dixit Dido, aptiora fortè fuerint affectui Aeneæ: hoc ad suadendum vtilitatis ratione fuit potißimum. In summa, vt in vsu rerum præcipua est temporum obseruatio, sic ad fidem faciendam maximè est accommodata: quandoquidem vt plurimum quodque virium habet in agendo, ita maximè ad fidẽ contulerit in differendo.*

Aeneid.4.

Intra quem à sole luna profecta.) Quot diebus cursum suum conficiat luna, docet Macrobius libro primo in somniũ Scipionis. Et annus.) De annorum diuersitate, ordinatione, correctione, multa Macrobius in somniũ Scipionis libro secũdo, capite vndecimo: & primo Saturnaliorum, capite duodecimo & decimotertio. Terẽdi.) Exterendi grana, & triturãdi. Quam occasionem vocãt.) Cicero in rhetoricis: Occasio, inquit, est pars temporis habẽs in se alicuius rei idoneam faciendi aut nõ faciendi opportunitatẽ. Dicitur à Græcis καιρὸς, Vnde vulgatũ illud, γνῶθι καιρὸν, de quo vide Erasmi chiliadas. Cuius vt inquit Liuius.) Post occisos in Hispania Cn. & P. Scipiones, Romanorum exercitus ipse sibi ducẽ creauit L. Martium Septimij filium. Is Martius hortatur Romanos, vt Pœnorũ castra adoriretur noctu, inter cætera (vt refert Liuius) secũdi belli punici libro quinto) hæc dicit: Scio audax videri consiliũ, sed in rebus asperis ac tenuibus fortißima quæque cõsilia tutißima sunt: quia si in occasionis momento, cuius præteruolat opportunitas, cũctatus fueris, nequicquã mox amißam queraris.

Occasio.

Ergo pro Milone.) Ciceronis in ea oratione verba sic habent: Quẽ igitur cum summa gratia noluit, hũc voluit cum aliquorum querela? quem iure, quem loco, quẽ tempore, quẽ impune non est ausus: hũc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, cum periculo capitis, nõ dubitauit occidere? præsertim iudices, cũ honoris ampliſsimi cõtentio, & dies comitiorum subesset: quo quidem tempore (scio enim quã timida sit ambitio, quantáque & quã solicita cupiditas consulatus) omnia non modò quæ reprehẽdi palàm, sed etiam obscure cogitari possunt, timemus, &c. Et Ciceroni obiectũ.) Hac de re ita ipse Cic. in secũda Philippica, Sed omittatur bellum illud, in quo tu nimiũ felix fuisti. ne iocis quidẽ respondebo, quibus me in castris vsum esse dixisti. Erãt quidẽ illa castra plena curæ, veruntamẽ homines, quanuis in turbidis rebus sint, tamen si modo homines sunt, interdum animis relaxantur.

Cõnexa quæ

CONnexa dicimus, quæ non circunstant quidẽ rem, quemadmodum locus & tempus, sed extrinsecus tamẽ in ipsam incumbere videntur, vt diuitiæ connexæ sunt diuiti: sunt enim extra illum, habet tamen diues ab iis quod dicitur diues. Sic & coniugium in connexorum est numero. nam vt maritus quis dicatur, non nisi ab vxore: nec quod vxor, nisi à marito contingit. Quid ergo? dicat aliquis: esse maritum, nónne est in eo quem vocamus maritum? sic & diuitem esse, in eo qui diues dicitur? quid obstat ergo, quo minus adiacentia vocentur ista? Haud difficilè est videre, quid inter ista & adiacẽtia intersit. Quanquam æquè insit ei qui maritus est, maritum esse: vt ei quod calet, esse calidũ, quod adiacens esse apertum est: tamen non solum calidum esse, sed & calor à quo calidum nomẽ accepit, ineſt rei quæ calet. ita non fit autem in marito. nam esse maritum, ineſt ei quẽ maritum dicimus: vxor tamen, à qua habere quod maritus dicatur nemo dubitauerit, extra maritum est. Sic regium nomen in rege est: à regno tamen quod est extra regem, vt rex dicatur, necesse est sibi contingere. Est præterea hæc quoque differentia, quòd in adiacẽtibus, ea quæ dant denominationem, non possunt sine eo quod denominatur esse. Vt calor nullo pacto permanere potest, eo quod est calidum sublato, nec perempto homine, sapiẽtiæ quæ in illo fuerat permanere nec res nec nomẽ potest. In diuitiis contrà, potest enim manere id vnde diuites sumunt nomẽ, tametsi nemo sit diues. Quanquam enim nomen diuitiarum non retinet aurum, si in nullius sit possessione: res ipsa tamen durat, vnde & dicti fuerunt diuites, & rursus queant dici. Possunt diuidi connexa, vt alia dicantur in proximo posita & tanquã attingentia rem, vt in

Obiectio.

Dilutio.

Cauilli amotio.

Cõnexorum diuisio.

vere nebulosum dicimus & ventosum: in aqua limosum, piscosum: sic in terra herbidum, arboribus refertum. Eiúsque generis item sunt, altum, humile, mõs, vallis, tumulus, lacus: quorum nihil per se intelligi potest, sed omnia ex alio spectantur. Sic in corpore hominis, armatum, vestitum, præcinctum, calceatum dicimus, & sanguine conspersum, & luto oblitum, & puluere oppletum. Alia sunt connexa quæ velut è regione & de longinquo rem aspiciunt: vt sunt pleraque eorum, quæ non tã sensu possunt in re deprehendi, quàm intellectu. Vt sunt quæ vel in possessione intelliguntur, vt diuitiæ, opes, regnum, imperium, potestas, dominium, seruitus, obsequium: quæque reliqua huiusce sunt conditionis, vt magistratus omnes, & omne id quo vel in homines vel in res imperium iusue habere intelligimur, & quæ aliam quãdam coniunctionem significant rerum: vt amicus, hostis, ciuis, peregrinus, domesticus, exterus, familiaris. Sic coniugium, id est maritus & vxor: sic ciuitas, id est consentientes ciues: sic reliqua, quorũcunque cum sit in aliquo nomen, id ab alio tamen quod extra ipsum est oritur. Aequalitas autem vel inæqualitas, vt sunt à philosophis definita, differentium rerum eadem vel diuersa quantitas: vt tripedale tripedali comparatum æquale est: & tripedale bipedali, & maiora minoráque sunt inæqualia: similia etiam, vt dicuntur diuersa eandem habentia qualitatem, vt album albo: & dissimilia, quæ diuersas qualitates habent, vt sunt album & nigrum: hæc omnia huius loci poterant videri, si acciperentur veris & his ipsis quibus comparantur nominibus, & talibus etiam, quæ propriè essent cõnexa, & non imaginem potius connexorum haberent, hoc est, quæ eiusmodi essent, quorum cùm esset vnum, etiam alterum esset. Nunc pro eo quo dicendum erat, minus potens po-

Aequalitas similitudo, & cætera id genus, an ad hũc locum pertineant.

Vide libri huius cap. 24.

teſt, ergo magis potens poteſt: & doctior huius rei neſcit, ergo indoctior neſcit: quæ ſanè vera connexorum ſunt nomina: pro eo nos dicimus, miles poteſt, ergo rex poteſt: & præceptor neſcit, ergo diſcipulus neſcit: cum horum quoduis alterum poßit ſine altero eſſe, & rex potẽtior milite, & contra miles potẽtior rege: & diſcipulus præceptore, & eruditior diſcipulo præceptor eſſe poßit. Sic etiã ſi dicatur, Hannibal non potuit capere Romam qui potentior fuit, ergo Gothi imbecilliores nõ potuerũt capere: nomina ſunt cõnexorũ iſta, ſed res nequaquã: non fuerũt enim eadem tempora Hannibalis & Gothorũ, quare cũ ſimul nõ ſint ſimilia ſunt connexis, connexa non ſunt. Si quis tamẽ ad legem quam predixi argumentetur, ductũ erit hoc è loco argumẽtum. At cũ rariſſima hæc ſit obſeruatio, ſintq; hæc reliquis iis quæ cõparata dicimus vſu tractatúq; ſimilia, in eundem cum illis locũ contulimus æqualia & ſimilia, diuerſáque iſtorum diſſimilia & inæqualia. Nam ea quæ nos poſtea dicemus ſimilia, ſeparatum habent ab aliis accidentibus locum, nõ enim in hanc ſignificationem ſimilia dicuntur: quod cum dicetur de ipſis, non erit difficilè perſpectu.

Haud difficilè eſt videre.) Duplex affert diſcrimen inter connexa & adiacentia. Alterum, quod in adiacentibus non modò ipſa denominantia, ſed & illa quæ præbẽt rei denominationẽ, in re ipſa ſunt: at in cõnexis, id quod cauſa denominationis eſt, planè extra rem eſt. Alterum quod in adiacẽtibus ea à quibus habet res vt denominetur, ſine illa re eſſe non poſſunt, in connexis poſſunt. Aequalitas autem.) Quod dicit, hoc eſt: rerum diuerſarũ eadem quantitas. Inæqualitas eſt rerũ diuerſarum quantitas item diuerſa. Similitudo diuerſarũ rerum eadem: qualitas eſt. Diſſimilitudo rerum diuerſarũ diuerſa eſt qualitas. Hæc igitur omnia, quoties hiſce nominibus ſignificantur, ex albo ſunt connexorũ. Sed fieri ſolet, vt quoties horum aliqua inter dicẽdũ occurrũt, tũ non his ſed alijs quibuſdã nominibus vtamur: quo fit vt ad eum potius referẽda ſint locũ, qui dicitur comparatorum: de quo pòſt, capite 25. Hãnibal non potuit capere Romã) Hannibal quo modo relicta Capua exercitũ ipſi Romanæ vrbi admouerit, & abiecta rurſum ſpe capiũdæ vrbis inde diſceſſerit, explicat T. Liuius ſecũdi belli punici lib. 6.

Ergo Gothi.) Ab his duce Halarico vrbem Romam obſeſſam captámque eſſe tradunt multi. Modum ac ſeriem captæ vrbis explicat Baptiſta Egnatius. Quoties autem & à quibus intra paucos annos capta Roma fuerit, præter alios docet Antonius Sabellicus Enneade nona.

Aequalitas, Inæqualitas: Similitudo, Diſſimilitudo.

Romã Hannibal capere nõ poteſt.

Gothi.

DE ACCIDENTIBVS.

Quæ vocet hic accidentia, & quot horum sint species. Tum de sententia Ciceronis, Quintiliani, & Boetij, de adiunctis, antecedentibus, consequentibus & repugnantibus.

Cap. XXI.

NOlim quisquam credat me ignorare, propter hanc insolitam accidentis appellationem, quid vulgò hoc nomine philosophi significent, vt sit accidens id nonnunquam omne, quod non sit substantia, nonnunquam verò, quod abesse rei & adesse, vt non corrumpatur res, potest: vt calor accidens est aquæ, potest enim adesse aquæ & abesse, vt tamen permaneat aqua. Ego accidentia voco in præsentia, quorum vtrumuis & esse & interire, sine alterius pernicie possit, quēadmodum dicimus in rebus accidere ea, quæ temerè, & nullo delectu aut prouidentia videntur fieri. Ex qua significatione Seneca inquit: Non accidunt (vt putas) omnia, sed eueniunt. Et Quintilianus in *corporis proiecti, Poteram (inquit) nihil ex accidentium meorum nouitate mirari. Sic nos ea quæ temerè & nulla sunt existendi necessitate coniuncta, vocamus accidentia. Ea in quinque diduximus species, contingentia, pronũciata, nomen rei, comparata, & similia. Esse autem hæc omnia ex accidentium genere, hinc facilè perspici potest, quòd omnes hi loci non solum in ius sunt, quæ sunt coniuncta cum re, & quæ simul esse oportet: sed & in iis, quæ antecedunt rem, & quæ consequuntur. Sic ea quæ contingentia voco, vt iurgatum esse, antecedit quandoque cædem: aut expaluisse, aut latebras quæsisse, aliquando consequitur cædem, vtraque verò cædis sunt accidentia: quia & illa sine cæde, & cædes sine illis potuit euenire. Nomina etiam rerum & pronuntiata itidem de rebus, existentium non solum sunt rerum, sed & futurarum rerum, & earum quæ fuerunt. Si-

Accidentium nomen quid hic designet.

*Aeger redẽptus.

Quinque accidentiũ species.

militer comparationes similitudinésque, non modò ex iis ducimus, quæ rebus coniuncta sunt: sed persæpè ex iis, quæ præcesserunt, nonnunquam & ab iis, quæ temporum ordine sequuntur. Quoniam autem adiunctorum, antecedentium, & consequentium, locus iste nos admonet, aptissimum videtur hic recensere, quid istis nominibus Cicero voluerit accipi. Sanè ille, nõ locum, non tempus, non *applicita, non cõtingentia, posuit inter locos: sed hæc omnia nomine adiunctorũ cõplexus est. Ego, de loco, tempore, & cõnexis, cum de illis dicerem, rationem reddidi. Contingentia verò rectè illum locum, quem adiunctorum vocari Boëtius putauit, intra se claudere vidẽtur, quoniam eiusmodi sunt, vt esse cum re proposita & sine ea possint, malui tamen contingentia ea quàm adiuncta vocare, quoniam vt modò ostendi, adiunctorum, & antecedentium & consequẽtium nomen, velut tres sunt gradus, per quos omnes accidentium loci ducerentur. Sed quæ antecedentia & consequentia vocauerunt Cicero, Quintilianus, & Boëtius, auditáque eis etiã repugnantia, loci non sunt, sed argumentandi formæ quædam, quas licet per omnes locos colligere. Qua in re, quò litem hanc Ciceroni & Quintiliano remittam, quos diuersa ab istis magnorum studiorum ratio facilè tuetur: vt hæc ab aliis accepta, aliena quoque traderent fide. Boëtij certè non immeritò desiderauerim diligentiam, quia nullam studiorum partem videri potest impensiore tractasse cura. Nam & Aristotelis topica ex Græcis latina fecit, & in Ciceronis topica edidit commentarios, & quatuor topicorum libros ipse conscripsit, In eorum librorum tertio de antecedẽtibus sic ait: Antecedentia sunt, quibus positis, necesse est vt aliquid sequatur, velut cum dicimus, si homo est, animal est. Quod si verum est, etiam animal antecedens erit

Opinio Ciceronis de adiunctis, antecedentibus & cõsequẽtibus.

*connexa.

Cõtra sententiã Boëtii ratio prima.

ad hominẽ. Licet enim dicere, ſi omne animal eſt, homo eſt, eruntque hinc inde, animal homini, & homo animali ante-
Secunda. *cedens. Ad hoc, quo pacto diſtinguetur hic locus ab aliis, cũ ſit ex omnibus ferè locis tale aliquid ſumere, quo poſito ſit neceſſe aliquid ſequi. Vt poſita definitione, ſequitur definitum: poſita ſpecie, ſequitur genus: poſito toto, ſequuntur partes: & ad cauſas euenta, & ad euẽta cauſæ, & ad omnes ferè locos aliquid neceſſariò ſequitur. Quid ergò fuit opus nomen antecedenti ſecernere, ſi ſunt ea reliquis locis, non vni alteríue,*
Tertia. *ſed propè omnibus communia? Præterea libet quærere, an ſi dicam, homo eſt, ergo animal eſt, ſit ductum argumentum ab antecedentibus. Quod ſi aiat, haud video quod dicetur à ſpecie ductum. Sed negat Boëtius, dicítque ſolum ab antecedentibus ſumi argumentum, cum per cõditionem effertur: vt ſi homo eſt, animal eſt. Primùm ergò magnæ infelicitatis damnat antecedentia, cum poßit ex reliquis omnibus depromi argumentatio, ex antecedentibus non poßit. Cùm enim antecedentia aliter pronuntiari nequeant, quàm quo pacto ipſe præſcribit, non poterit ex ipſis confici argumentatio. Nec enim eſt argumentatio: ſi homo eſt, animal eſt: ſed pars ſolum argumentationis: quæ quidem, ſi addideris, ſed homo eſt, ergo animal eſt: tum demum erit expleta. Deinde, cum locorum diſtinctio pro diuerſa habitudine rerum ſumatur, quã accipiũt aliæ aliis comparatæ, vt animal homini comparatũ, genus eſt: virtuti verò ſentiendi ſubiectum eſt: corpori & animæ, eſt totum. Cùm ergo inter iſta, ſi homo eſt, animal eſt: & homo eſt, ergo animal eſt: nullum ſit rerum diſcrimen: quî poteſt fieri, vt dicantur è locis diuerſis ſumptæ argumentationes? Quæ fuit igitur cauſſa tradendi Boëtio iſta hoc pacto? Dicam equidem. Vir ingenioſus, qui videbat, ſi*

antecedentia faceret omnia, ad quæ simpliciter illata, aliud sequeretur, non habiturum se quo consequentia inueniret: vndecunque enim duceret argumentum, si necessariò sequeretur aliud, oportebat id ab antecedentibus dici: non habebat ergò, quod à consequentibus vocaret. Instituit ergò, vt antecedentia per conditionem (vt diximus) pronunciarentur, & consequentia essent eadem illa, mutato tamen ordine, & per contradictionem & asseueranter prolata. Vt sit ab antecedenti, si homo est, animal est, deinde à consequenti, sed nullum animal est, ergò homo non est: fiétque ex duobus locis argumentatio vna. Mihi persuasum est, multò aliter sensisse Ciceronem, & voluisse ex antecedentibus argumentationem duci, quoties proposito conditionali, ab eo quod per conditionem antecedens fecimus, quo ordine propositum erat, diceretur argumentum: vt si homo est, animal est: deinde ab homine quod antecedens fecit, ducit argumentationem, quam ab antecedente vocat: sed homo est, ergo animal est. Sic cum conuerso ordine, ab eo quod ex conditione consequens erat, duceret argumentationem, à consequentibus vocabat: vt, si homo est, animal est: animal hic est consequens, ducitur ergo à consequenti, sed nullum animal est, ergo nullus homo est. Verùm ista quomodocunque libeat accipere non loci sunt, sed formæ argumentandi. cum non rerum inueniendarum ratione, sed certa colligendæ argumentationis lege constent. Repugnantia quoque Boëtius voluit esse contraria consequentium. Sed quoniam hæc etiam per tot locos spargi possunt, per quot consequentia sparguntur: & ad certum argumentandi modum sicut consequentia trahuntur: neque suum poterunt proprium habere locum, & ad iudican-

Quomodo intelligēdus Cicero.

Repugnātia.

Antecedentium, consequentium, & adiunctorum vocabulis quomodo hic vtendum.

dum potiùs quàm inueniendum pertinebunt. Nos ergò, antecedentia, consequentia, adiuncta, ita putamus accipienda, vt temporũ ea distinguamus ordine, hócque semel in omnes accidentium locos admonitum volumus, posse ex quolibet eorum per tres istos gradus duci argumenta, & quemque locũ inquærendo hoc ordine excutiendum esse. Tria autem nomina ista, quoties per se ponentur, poterunt quidem & ad pronunciata referri: sed accommodatißimè naturæ proprietátique contingentium accedent.

Accidens.

Vt sit accidens id nonnunquam omne.) Accidens duo potissimum significat apud philosophos. Principio, omne illud quod nõ est in genere substantiæ, quo intellectu accipiendũ quod dicunt, nouẽ esse genera accidentium, quantitatẽ, relationem, qualitatem, actionem, passionẽ, vbi, quãdo, situm esse, & habere. Deinde, id quod cõtingit eidem inesse, & nõ inesse. Id hunc & in modũ finit Porphyrius, συμβεβηκὸς δέ ἐστιν ὃ γίνεται καὶ ἀπογίνεται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς. Accidens, est quod adest, & abest citra subiecti corruptionẽ. Horum ergo significatuũ, neutro in præsentia vtitur Rodolph. verùm accidentia vocat res eas, quæ ita coniunguntur, vt & seiungi rursum

Seneca.

possint, & vtraque esse sine altera. Ex qua significatione Seneca ait.) Seneca in libro vnico, de diuina prouidentia: Fata (inquit) nos ducunt, & quãtum cuique tẽporis restet, prima nascẽtium hora dispositi. Causa pendet ex causa, priuata ac publica lõgus rerum ordo trahit. Ideo fortiter omne faciẽdum est, quia nõ, vt putamus, incidũt cũcta, sed eueniunt. Olim constitutum est, quid gaudeas, quid fleas: & quãuis magna vi deatur varietate singulorũ vita distingui, summa in vnũ venit. Sic quidẽ hodie in exẽplaribꝰ legitur Rodolphus pro illo putamus, legit putas: & pro incidũt accidũt. Quarum lectionũ vtra sit emẽdatior, eius rei iudicium sit penes alios. Mihi illud accidũt magis arridet quã incidũt. Et Quintiliani in corporis proiecti.) id est in declamatione ea, cui titulus est, corporis proiecti. Porrò cum ex aliis quibusdã, tum ex hoc etiã loco facilè perspectu est Rodolphũ hominem fuisse plurimę lectionis: & cũ hęc scriberet, tum aut libros ei ad manum nõ fuisse, aut alioqui fiducia quadã insignis memoriæ, illos nõ cõsuluisse. Quæ res esse solet in causa, vt homines alioqui lõgè doctissimi, vel in nominibus propriis, vel in librorũ titulis, vel aliis quibusdã hisce nõ dissimilibus, soleãt nõnunquã errare. Ita Cicero ab Aiace apud Homerũ dici ait, quæ nõ ab illo sed ab Hectore dicta esse animaduertit A. Gellius. Cui simile quiddã in eodem Ci-

Erratum Ciceronis.

cerone deprehẽdit & Politianus, Miscellaneorũ capite quinquagesimotertio. Quibꝰ nõ ita dissimile est, id quod hoc loco fecit Rodolph. Siquidẽ verba Quintiliani, quę citat, nõ in corporis proiecti, sed in ea declamatione posita sunt, quæ hãc proximè præcedit, cui titulus est, Aeger redẽptus. Ibi hũc in modũ orditur pater, Quãuis iudices in tanta malorum continuatione iam poterã nihil ex accidentium meorum nouitate mirari, nullúmq; mihi reliquerũt impatiẽtiæ genus aduersa & ei. Huius generis & illud quod capite vigesimoquinto, Sp. Melii nomẽ ponit, p. Tyberii Gracchi. Id quod facilè animaduerter, quisquis legerit orationẽ eã Ciceronis in L. Catilinã, ex qua id exemplũ deprõptum est. Neque ita lõgè huic dissidet quod secundi libri cap. decimo octauo, à Megara ea dici ait, quę apud Senecã nõ ab illa, sed ab Amphitryone dicũtur. Quod genus, & alia quædã lectori occurrẽt, quẽ admodũ suis indicabimus locis. Sanè si quis censor accedet tã iniquus, qui eiusmodi erratula vehementiùs inspectã-

da, ac reprehẽdenda putet, ei hoc ego solùm respõdero, homines indoctos ad istũ errare modum non solere. Sic, & quę cõtingentia.) Nota genus locutionis. Neque enim verbum vllum oppositũ est huic nominatiuo contingẽtia, nisi quod singulis partibus sua verba opponuntur, antecedit, & consequitur. Sic Virgilius quãquã diuerso casu.

Protinus Orsilochum, & Buten, duo maxima Teucrum
Corpora, sed Buten aduersum corpore fixit
Loricam galeámque inter, quà colla sedentis
Inuenit, & læuo dependet parma lacerto.
Orsilochum fugiens magnúmque agitata per orbem
Eludit gyro interior &c.

Simile est huic illud, authore Macrobio: etiam si Seruius longum subesse putat hyperbaton. Macrobi⁹ li. 6. saturnaliorum, cap. 6.

Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadriiugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis sex radij fulgentia cingunt. Aeneid. 2.
Solis aui specimen: bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Hinc pater Aeneas Romanæ stirpis origo
Sidereo flagrans clypeo, & cælestibus armis.
Et iuxtà Ascanius magnæ spes altera Romæ
Procedunt castris.

Quoniam autẽ adiunctorum, antecedentium, & consequẽtium) Principio explicemus quid sibi velint hæ voces, ita pleniùs intellecturi, quorsum tẽdat Rodolphus. Antecedẽs est, quo posito aliud quiddam necessario sequitur. Cõsequẽs, quod necessum est esse, si id cui cõsequẽs est: præcessisse cõstiterit. Vt, quã peperisse cõstat, eã necesse est cum viro consuetudinem habuisse. Adiuncta sunt, quæ ita aut antecedunt rem aliquem, aut sequuntur, aut cum ea cohærent, vt nulla tamen præcedendi, cohærendiue, aut sequendi intercedat necessitas. Verbi causã, Cædem præcedere soletverborum cõtentio: cohærere, vel vox eius qui cædem fecisse arguitur, vel occisi vociferatio, aut gemitus, vel aliud quippiã hisce nõ vsquequaque dissimile sequi, fuga, timor, latebræ, trepida, ac inconstãs responsio: quorũ omniũ nihil est, quod necessitate aliqua cũ cæde iũgatur: & tamẽ raro ita quisquã occiditur, vt nihil horũ ei cædi adiunctũ sit. Ergo quæ adiuncta alij vocãt, ea (quemadmodũ diximus) Rodolphus, partim cõtingẽtia, partim applicita vocat. Antecedentia autẽ, & consequentia, nõ putat esse locos distinctos, eo quòd in omnibus propemodum locis talia quædam inueniri queãt. Hæc rei summa, in qua, vt quidem mihi videtur, nõ pessimè Rodolphus: etiam si quædã obiter interserit, quæ mihi haud dũ satis probãtur, quæ suis locis nõ dissimulabo. Cõtingẽtia verò rectè illũ locũ) Quemadmodũ negari non potest, maximã adiunctorũ partẽ cõtineri loco cõtingentium: ita ne id quidẽ in dubium vocari debet, quædã vtique ex iis pertinere ad locum applicitorum, quando hæc quoque a iunctorũ vocabulo à Cicerone comprehẽsa fuisse, ipse testatur Rodolph. Boëtii porrò nõ aliam, ac Ciceronis de adiunctis fuisse sententiam, id vel hinc liquet, quòd is tertio Topicorũ libro, ita imitatus est Topica Ciceronis, vt præter exempla, nihil quicquã mutasse videatur. Sed quæ antecedẽtia, & consequentia.) Duæ dialecticæ partes sunt, vna inueniẽdi, altera iudicãdi. Prior, inueniẽdi argumẽti rationem, ac locos tradit: ac proinde Topice dicitur. Altera formas quasdam tradit argumentãdi, quibus diiudicari, expẽdique inuentũ iam argumentũ possit, nominatúrque κριτικὴ, ἀπὸ τοῦ κρίνειν, hoc est à iudicando. Quæ igitur à Cic. Quintil. & Boëtio in locorũ explicatione, de antecedentibus, cõsequentib⁹, repugnãtibusq; præcipiũtur, ea (inquit Rodol.) ad posteriorem potius dialecticæ partẽ, quam ad priorem pertinent, quare nõ erant hæc referenda inter locos. Sanè Cic. ipse paulo minus in hac videtur fuisse sententia, vt putarit ea quæ ab ipso de his trib⁹ dicũtur, magis ad explicãda, formandáque, quàm ad inueniẽda argumenta pertinere. Verba

Antecedens.
Consequens.
Adiuncta.

eius sic habêt: Cũ tripartitò igitur distribuatur locus hic, in consecutionem, antecessionem repugnantiã: reperiendi locus simplex est, tractãdi triplex. Hactenus Cic. Verũ enim verò, vt alibi paulò hæc disputatiam, a scribã huc verba ipsius Rodolphi ex cap. 22 de contingentibus vbi inter alia multa: Nec est (inquit) inutile, etiãsi id natura rei nõ cogeret, plures tamen esse locos, hoc est, aditus, & vias vnius reperiendæ rei: vt si minus vnus perducat nos ad id quod quærimus, altero tamẽ tertióue tentãtibus, aliqua parte præcedat. Hæc Rodolphi verba si vera sunt, quid tãdẽ flagitij admisit Boëtius, qui antecedẽtia quoque, & cõsequentia vnà cum repugnãtibus inter locos inseruit? An nõ hæc etiam viã aperiũt facilius inueniendi? Nonne multa sunt, quæ hac ratione facilius inuestigari queant, quàm si alia via quærantur? Et vt missa faciã antecedentia, & cõsequentia, certè repugnãtia nõ video cur reiciat Rodolphus, eo cuntaxat intellectu quo est hoc nomine vsus Boëtius, vti paulò pòst dilucidius explicabitur. Quod si verũ est, etiã animal antecedẽs erit &c.) Hoc quàm sit verũ, viderit Rodolphus. Omnes certè cõfirmãt, hominem esse antecedens est ad animal: nemo contrà, animal ad hominẽ. Neque profecto virũ quicquã habet, quod affertur de omni animali: quando fieri potest, vt idem diuersa ratione acceptũ, interim antecedens, interim cõsequẽs esse dicatur. Ita homo est antecedẽs animalis: nequit enim homo esse, quin & animal sit. Cõtrà, omne animal antecedẽs ad hominẽ, siquidẽ nullo modo fieri potest, vti omne animal sit, quin sit etiã homo. Ad hoc, quo pacto distinguetur hic locus ab aliis. Respõdeat (opinor) Boëtius, nõ se ire inficias, quin antecedẽtia, & cõsequẽtia sparsa sint per locos fermè omnes: sed esse quædam, quæ facilius inuestigari queant, cũ his significantur vocabulis: quàm si aliis eadem vocibus notarentur. atq; hanc sibi causam fuisse, cur distinctũ istis dederit locum, præsertim cum ne Rodolpho quidẽ displiceat, etiamsi natura rei nõ cogat, tamẽ plures esse locos, hoc est, aditus, & vias vnius reperiendæ rei. Quod si aiat, haud video quod dicetur à specie ductũ.) Inuitus facio, vt in ista inquirã scrupulosius, ac velut censoria quadã virgula quædã notẽ in viro hoc, quo neminem ego in hoc dũtaxat argumenti genere, maiorẽ meruisse laudem ausim cõtendere. Sed quemadmodũ in speciosis ferè corporibus solẽt animaduerti quædã, quæ nõ displiceãt ipsa quidẽ, at minus tamẽ placeãt quã cætera: ita haud scio quomodo in viris etiam quam libet doctis, quædam tamẽ notari solẽt, in quibus etsi nõ aliis, tamẽ seipsis inferiores esse videantur. Et quid si (quèadmodũ ait ille) quandoq; bonus dormitat Homerus? id quod hoc loco, vt si vsquam, Rodolpho accidisse mihi videtur. Nã quod ait, nõ videre se, quodnam argumẽtũ ducatur à specie, si id quod affert, & ex antecedẽtiũ loco ductum dicatur: hoc certè facilè refellat Boëtius, si dicat nõ esse absurdum, argumentũ idem ex diuersis pduci locis, quod ne ipsi quidẽ Rodolpho displicere paulò antè docuimus. iã quod addit à Boëtio magnæ infelicitatis damnari antecedẽtia, quòd existimarit perfectã inde depromi argumẽtationẽ nõ posse: hac parte tantũ abest, vt subscribã Rodolpho, vt demirer hominẽ alioqui lõgè diligentissimũ hoc loco tã dissimilem sui esse potuisse. Certè Boëtius in ea planè opinione fuit, vt crediderit ex vtrisq; tam antecedentibus, quã cõsequẽtibus, perfectam duci argumentationem. Ex antecedẽtibus, hoc modo: Si peperit, cum viro cõcubuit: peperit autẽ, ergo cũ viro cõcubuit. Ex cõsequentibus: Si peperit, cum viro cõcubuit: non autem cõcubuit cum viro, quare ne peperit quidem. Hæc exempla ipse ponit Boëtius Topicarũ differentiarũ lib. 3. è quibus facile perspectu est, sententiam illius eadẽ planè esse cum ea, quã Rodolphus tribuit Ciceroni. Et, vt semel dicã quod sentio, nihil aliud cõiicere, cum ex hoc loco, tum ex aliis quibusdam possunt, quàm hæc scriberet Rodolphus, tum Boëtii eũ libros ad manum nõ habuisse: aut certè alió festinãti nõ fuisse tãtum otij, vt illios consuleret. quod cũ ex his quæ dixi, tum verò maximè ex iis quæ continuo subiungam, patẽfere poterit. Repugnantia quoque Boëtius (inquit) voluit esse cõtraria consequentiũ. Quid? vnde ista hæc Rodolphe? Boëtius certè repugnantia hũc in modũ nõ finit, sed ordine cõtrario: Repugnantia (inquiens) cõtrariorum sunt cõsequentia. Verbi causa, Cõtraria sunt, dormire & vigilare: stertere dormiẽtibus adiũctum est, quare stertere,

Repugnantia

& vigilare sunt repugnantia. Rursus, Prudentia cõtraria est imprudentiæ: fraudibus ac impostoris obnoxiũ esse, prudentiam sequitur: quo fit vi id repugnet prudentiæ. Atque hoc intellectu cum sumitur nomen repugnãtium, nõ video cur distinctũ ac peculiarem habere locum ea nõ possint. Sed, vt finiam aliquando, hi si sunt errores dicẽdi, nõ tamen id genus errores sunt, qui insciti arguant: sed qui ex præcipiti quadam festinatione profecti videantur. Quanquam & aliud quiddã hîc mihi venit in mẽtem, de quo postea, capite vigesimoseptimo. Illud hîc dicam, summã à me gratiam initurũ, si quis secus habere ista ostenderit, quam visum est mihi, quãdo nihil mihi tã cordi est, quã vt in omnibus optimè sensisse videatur Rodolphus, cui ego viro tribuo tantum, vt nunquam ipse mihi credam minus, quàm quoties ab eo me dissentire res cogit.

De contingentibus, & vario ipsorum vsu. *Cap. X X I.*

*PRimum accidentium genus, contingentia diximus, quoniam circa rem cõtingant, id est eueniant, ea quidem conditione, vt siue ista non eueniant, res existere. siue res non existat, ista euenire possint. Vt pallor * antè ægritudinẽ. Nam potest quis pallère, vt non ægrotet: & ægrotare, vt non palluerit. Sic iurgium ante cædem. Potest enim iurgatus quis esse, vt non occiderit: & alius occidisse, qui non sit iurgatus. Sic forma ad luxuriã. Nã & formosus frugi, & deformis potest esse profusus. Miretur fortè quis, cum videat pallorẽ, ægritudinem, formã, luxuriam, adiacẽtia esse, & iurgium, & cædem actus, quare iam ea cõtingentia faciamus: aut quid hoc loco sit opus, si illo satis fuerit hæc explicare. Nõ est ergo nobis ignorandum, locorum fines, non tam pro rerum varietate, quàm ex seipsis accipiũt, quàm pro habitudine eorum, quibus applicantur, distingui. Sic candor, adiacẽs est niuis, & coloris species, & contingens pulchritudinis. Nec est inutile, etiam si id natura rei non cogeret, plures tamen esse locos, hoc est, aditus, & vias vnius inueniendæ rei, vt si minus vnus perducat nos ad id quod quærimus, altero tamen tertióue tentantibus, aliqua parte procedat. Differunt autem à connexis contingentia hoc pacto, quòd connexa vno significantur nomine, quod continuo, vt prolatum est, & eam rem indicat, in qua est, & id quod extrà ipsam est, vnde id oritur nomen. Nam cum diuitem dicis, accipis statim eum*

Cõtingentia cur dicta.

*ad

Cic. pro Roscio Comœdo.

Scrupus.

Solutio.

Quo differãt contingentia à connexis.

qui est diues, & diuitias à quibus diues vocatur. sic contrà, in diuitiarum nomine ilico, & opes ipsas, & eum qui possidet agnoscis. At in contingentibus, vel potius in omnibus accidentibus necesse est, vt duo conferamus, quo esse intelligamus ea accidentia. Nam si astutiam per se dicas, adiacens videtur: si seruum, connexum est: si coniũgas seruum astutum, contingens est. Et connexum connexo contingit, vt seruus diues. Et adiacens adiacenti, vt astutus medicus. Et in summa quẽadmodum prædiximus, omnia ea quæcunque huius sunt generis, vt alterum sine altero possit vltrò citróque esse, & perire.

Quæ contingentia huius sint loci.

Non tamen hoc si accipi velim, vt omnia quæcũque sunt rei contingentia, conferre putem ad inuentionẽ, aut ad hunc locũ credam pertinêre. Nec enim excidit nobis id quod prædiximus, non omnia probandis omnibus apta esse. Verùm illa demum cõtingentia nostri sunt negotij, quæ velut indagine, vestigiísque quibusdã ad ipsam rẽ nos possunt perducere: cuiusmodi sunt, vnius efficientis facta, vel subiecti vnius adiacentia, vel quæ in eodem sunt loco, vel tempore, vel quomodolibet aliquid commune inter se habent, quo de vno possit in aliud fieri transitio. Apud Quintilianum itaque in Mathematico, vir fortis, hoc ipsum quòd fortiter fecit in argumentũ adfert futuri parricidij: quoniam in vtraq; ait opus esse impetus, & furoris cuiusdam, vt ambo vnius animi possint videri. Terentius quoque, Non dubium est (inquit) quin vxorem nolit filius, ita timere Dauum senſi. Nam quid per se timor Daui ad nuptias filij, nisi id esset, quòd omnia cõmuni inter ipsos consilio agerentur, & eadẽ omnia vellent, atque nollent? Hûc pertinet etiam, quòd solebãt qui accusabãt in foro quãmaximè premere vitam anteactam: quod non eò modo spectat, vt, inuidiam conflarent, verùm quoniam videbatur

Huius libri. cap. 4.

In Andria.

animũ à quo illa fuerant profecta, nec à præsentis quoque sceleris abhorrere fide. Huius sunt generis, quæcunque sunt monstra ostentáque rerum, vt defectus solis, lunæq́, & stellæ crinitæ, quæq́ alia, vel videri solent, vel audiri: quibus insignium populorum, vrbiúmue clades auguramur. Ita in cæde vultus turbatior, implicati animi index, minæ, vitata colloquia, spreti congressus. In ægritudine verò, spontanea membrorum lassitudo, fastidium cibi, inquietudo peruigiliarum: quæq́ reliqua huiusce modi rem antecedũt. Ex adiunctis collegit Asdrubal apud Varum fluuium auctas esse copias Romanas, quoniã strigosiores equos, & coloratiora videret corpora. Hannibal etiam cum exercitum admouisset vrbi, nondum fractas esse res Romanas, quoniam ager in quo tum castra locauerat proscriptus sit, & inuenerit emptorem. Et Quintilianus, non esse cæci, aut soliciti percussoris vulnus, quoniam solum vnum sit, certioréque loco, quàm pro cæci, vel trepidatione festinantis factum. Cic. quoque Catilinam docet malum aliquod publicum meditari, quoniam angustia rei familiaris prematur. Sic ex cõsequẽtibus ducitur, sceleris aliquos agitasse consilia, quoniam inducti non constiterint inter se verbis: furtum fecisse, quoniam res sit inuenta domi ipsius: cædem admisisse, quoniam fugam, vel latebras, vel arma circunspexerit. Iam, & quæ εἰκότα dicuntur, id est consentanea, vel verisimilia, huius sunt loci, quale est, fortem esse, quia lato sit pectore: & quia pauper sumptuose viuat, furari, & si qua matrona sola per viam noctu pergat, mœchum expetere. Signa quoque nonnulla possunt hûc referri: vt futuræ postridiè serenitatis, vespertinus occidentis rubor: & speratæ sanitatis, oris exulceratio. Pleraque tamen, vel ad actus, vt viuum esse, quia spiret: vel ad effecta, vt ignem esse, quia sit fumus, referuntur.

Ex his Cic. argumenta ducim Catilinã, inuectiua 3.

Metaurum vi detur legẽdũ ex Liuio de secundo bello punico, & Plinio lib. 7.

In pariete palmato.

εἰκότα.

Signa.

Quæ quidem si magis latiúsue pateãt quàm ea quibus adhibentur, communi nomine signa vocantur: vt quod percussus sit, quia cicatricem habeat: potest enim cicatricem vel quia ceciderit, vel ex vlcere habere, & grauida n esse, quia tumescat vterus, quia vel veneno vel morbo potest tumescere. Sin verò vel minùs pateant, vt ignem esse quia fumus sit: potest enim & sine fumo ignis esse: vel item ex æquo, vt fœtam esse quia habeat lac, τεκμήρια, id est, indicia vocantur. Ea Quitilianus inter argumenta non putat habenda, quia nihil post se dubij relinquant. Quod quidem acutissimo viro miror potuisse in mentem venire. Ergo ibi nihil eorum, quibus mathematici inuenta sua colligunt, agumẽtum esset, cum certis & de quibus non possit ambigi rationibus omnia demõstrent. Cúmque id agamus argumentando, vt quàm minimum dubit ãdi relinquamus locum, quî potest fieri, vt qui ad liquidum indubitatúmque rem perduxerit, videatur non esse argumentatus? At nos incerta pleraque pro manifestis argumẽta sumimus, quanto melius igitur res ipsa nostro consuluit pudori, vt faciat ipsa per se fidem, ne cogatur in locum eius is qui dicit suo succedere mendacio.

τεκμήρια

Lib. 5. cap. 1.

Sic forma ad luxuriam.) id est luxum, vitium oppositum frugalitati: vulgi more nõ libidinem intelligas. Quintil. in Mathematico.) Verba Quintiliani eo in loco sic habent: Virum fortẽ dixit, & parricidam. Vicina sunt hæc, etiam vt dissimilia paria viribus, etiam vt mẽte dissentiant. Quid enim me aliud notabilem fecit in bello, quàm quòd nõ parco cædibus, cruore nõ satior: exultans super stratorũ corporũ strages, palpitãtibus adhuc cadaueribus alacer insisto? Et paulo pòst, Crede pater, & parricidium tam facilè est quàm fortiter facere, cum vtrumq; de fato est. Huc pertinet etiã.) Hũc morem accusatoribus fuisse facilè ostẽdunt actiones Ciceronis in Verrẽ. Et quòd idẽ author pro Cælio, plus operæ sumit in diluẽdis antè actæ vitæ criminibus, quæ in iudiciũ non veniebant: quam in eo, cuius gratia erat cõstituta quæstio. Asdrubal apud Varum fluuiũ.) Secundi belli punici anno duodecimo, Asdrubal frater Hannibalis cũ ingenti exercitu in Italiam venit, qui cum se fratri in Vmbria occursurũ Ineris illi significaret, eásq; literas intercepissent Romani, priusquã ad Hannibalẽ perlatæ fuissent: Claudius Nero cõsul nõ cunctandũ ratus tẽpore tali, neq; expectandũ decretum senatus, cum sex millibus peditum & mille equitib⁹ nctu castra egressus, M. Liuio collegæ sese cõiunxit, vt nihi tale suspicantem ambo iunctis viribus aggrederẽtur Asdrubalem. Horum ergo coniunctionem subodoratus est Asdrubal ex iis signis, quorũ mẽ-

tionem facit Rodolphus. Quæ de re ita Liuius eius belli lib. septimo, Moram (inquit) gnæ attulit, quòd Asdrubal prouectus ante signa cũ paucis equitibus, scuta vetera hostium notauit, quæ antè non viderat, & strigiliores equos, multitudo quoq; maior solito visa est. Suspicatus id quod erat, receptui properè cecinit: ac misit ad flumẽ, vnde aquabãtur vbi & excipiat aliqui possẽt, & notari oculis, si qui forte adustioris coloris, vt ex recẽti via, essent &c. Hãnibal etiam cum exercitũ admouisset vrbi.) Hæc de re hunc in modum Liuius, secũdi belli punici lib. sexto: Minuere (inquit) etiam spem eius & aliæ paruæ magnæque res: magna illa, quòd cũ ipse ad mœnia vrbis Romæ armatus sederet, milites sub vexillis in supplemẽtũ Hispaniç profectos audiuit: parua autem, quòd per eos dies eũ forte agrũ in, quo ipse haberet castra, vænisse, nihil ob id diminuto pretio, cognitũ ex quodam captiuo est. Cicq. quoque Catilinam.) Cicero prima oratione in Catilinã meminit quidem nõ nihil de difficultate eius domestica, & in secunda enumerans genera hominũ eorum, ex quibus Catilinæ constabat exercitus, omnes fermè illos egestate rei familiaris laborasse ostendit. Nusquam tamẽ (quod sciam equidem) angustiã rei familiaris in argumentũ assumit, vt ostendat publicum aliquod malum illũ meditari. Iam & quæ εἰκότα dicuntur.) Cicero in partitionib⁹ τὰ εἰκότα, τεκμήρια. virisimilia vocat, τὸ τεκμήριον, proprium rei notã. Ea Quintilianus inter argumẽta.) Quintilianus libro quinto, non tantùm signa necessaria, sed & ea quæ necessaria non sunt, esse argumẽta negat, sed argumẽtis sanè inualidis. nã quod ait, vbi sint signa inuolutæ, ibi quæstionẽ nõ esse, id ego iudico nõ vsquequaque esse verum, tametsi enim, postquam ipsa cognita fuerint, nihil post se dubitationis relinquant: tamẽ quandiu iudex nõdũ de iis est factus certior, vtique quæstio ac cõtrouersia esse potest. Quod autem subdit, ne dubia quidem signa argumẽta esse, propterea quod ipsa argumẽtis indigeant: id quoque quàm sit inuolutum liquere vel hinc potest, quod ex pleriſque armentorum locis eiusmodi quædam adduci solẽt, quæ parum habitura sint virium, nisi aliunde corroborentur. Ergo sibi nihil eorum.) Rursum sibi dixit, vbi alius (haud scio an rectius) ei aut ipsi dixisset.

Cur nomen rei (Alij interpretationem nominis vocant) retulerit inter locos externos, & de triplici eius vsu.

Cap. XXII.

Nomen rei, alias natatio, siue interpretatio niminis

NOmen quoque rei, rectè mihi inter accidentia conferri videtur. Nec enim est aliud nomen quàm vox ad rem significandã cõsensu hominũ instituta: quod, si quid aliud, vel maximè accidentium naturam habere manifestum est. Nã & rei antequam fit, & postquam facta est, nomen est, & aliud quoque nonnunquam eiusdem rei nomen est: vt Romulus post mortem dictus est Quirinus: & apud poëtas, Hippolytus, postquam redditus à Pallade est vitæ, Virbius. Cicero quidem ab etymologia, hoc est (vt ipse dixit) verbum è verbo, à veriloquio: vt aptius & mollius putauit, à notatione: vt vulgò dicimus, ab interpretatione nominis: separatum locum descripsit. Quod fieri posse non abnuo, & nonnunquam argumẽta inde duci apertius est quàm vt ostendẽdũ sit. Vnde

In Topicis.

& multa in nomẽ Verris cauillatus est, & in Chrysogonum pro Sexto Roscio. Et facetè dictorũ crebra sumitur occasio, vt Augustus de eo qui locum paternæ sepulturæ arabat, hoc (inquit) est patrem colere. Et qui filios ex ancilla suscipiebat, dictus est verus familiæ pater. Quòd autem locum nomini inter ea quæ sunt in substantia fecerint, non video quã rationem sint secuti: cum rerum apud omnes gentes eadem sit substantia, nomina diuersa. Quinetiam & apud eosdẽ populos idem nomen, persæpè aliud apud maiores, aliud apud posteritatem significet, nemo nescit. Ad hæc vt quædam interpretationes conueniant, vt toga à tegendo, & dux quia ducat, & quia regat rex: ita pleræque aut in aliquo non cõueniunt, aut discrepant omnino. Prætorium à prætore dici manifestum est. tamen & in castris vbi consul tendebat, & in ciuitatibus item vbi ius reddebat: dicebatur prætorium. Sic codicis & libri nomina si reddantur originibus suis, neutrum hodie congruet ei quod significat. quorum alterum à caudicibus, hoc est tabulis ductum est: alterum arboris significat corticem: quod his primùm materiis rudis vetustas ad inscribendas literas vteretur. Quamobrem cum ex his liquere videatur, nequaquam nomen inter ea quæ sunt in substantia numerari posse, non inueni quem sibi locum putarẽ veriùs magísque è natura sua conuenire. Vsus eius non simplex est. Quandoque enim ex ipsa vi aut interpretatione nominis. Vt qui dicat, animã cõstare ex aëre, quem in spirãdo haurimus: quoniam anima, quòd ventum significat, sit vocata. Sic pecuniam in instrumento domestico esse, quia ipsa instruatur domus.

Alius est vsus, cùm ducimus ex homonymia, id est, agnominatione, vel (vt vulgò loquimur) ex æquiuocatione argumentum. Vt expetẽdas esse humanitatis artes, quia nihil tã

proprium ſit hominis quàm ipſa humanitas. Et peßimè face re qui plebem contra partes cõcitẽt, quoniam nullum in terris nomen venerãdum magis quàm patrum. Et Iſocrates in Helenes laude, pulchritudinem inquit admirãdam maximè laudandamq; eſſe: eiuſque inter reliqua ſignũ facit, quòd virtutem maximè probamus, quoniam pulcherrima rerum ſit omniũ. Facile eſt perſpectu: quomodo humanitatis, & patrũ & pulchritudinis nomen in diuerſas ſecatur ſignificationes. Quod ſi occultius fiat, aut rebus in idem tendentibus, captioſa ſit argumentatio. Sin apertius, in ridiculum perſæpè euadit. Vt certam eſſe progeniem Aeneæ Neronẽ, quoniam patrem Aeneas ſuſtulerit, Nero matrẽ. Sic & in iis quæ paulo antè diximus, in quibus colẽdi & familiæ nominum ambiguitas (quemadmodum hic quod ſuſtuliſſe dicitur) cauſam ridiculo præbent. Alius præterea eſt huius loci vſus, cum tranſlato nomine, deinde ducimus ex re, non quam hoc in loco, ſed quã propriè ſignificat argumentum. Quale eſt apud Ouidium: Quis enim celauerit ignem, Lumine qui ſemper proditur ipſe ſuo? Ignem pro amore poſuit, deinde ex lumine argumẽtatur, tanquam de vero igne loqueretur. Sic apud Terẽtium Phormio: hiſce ego dictis illam tibi tam incenſam dabo, vt ne extinguas lachrymis, ſi totus extillaueris: incẽſam pro irata dixit: deinde reliqua ſubiecit, velut vere ardẽtem crederet. Ergò propter eas quas dixi cauſas, nomen ab eis quæ in ſubſtantia ſunt remoui, protulíque iudicium meum, quorum diuerſa ſi quis putabit accedere propius vero, nihil obſtabit, quò minus non me, ſed quæ credat optima, ſequatur.

Epiſtola Paridis ad Helenam.

Romulus poſt mortem dictus eſt Quirinus.) Seruius grammaticus Romulum ait dictum eſſe Quirinum, quòd haſta vti ſoleret, quæ Sabinorũ lingua curis diceretur: vel quia Græci κοίρανον regẽ vocent, Plutarchus in vita Romuli alias quoq; cauſas quaſdã nominis huius affert. Sed longũ ſit referre hîc omnia. Legere qui volet, et oſtenſus eſt locus. Et apud poëtas Hippolitus.) Hunc ab equis diſcerptũ Diana Aeſculapij ope-

ra in vitã restituit, ac deinde Virbiũ quasi bis virũ iusſit vocari. Author Seruius ſuper illud ſeptimi Aeneidos, Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello Virbius &c. Vnde & multa in nomen Verris) Quẽ interim Verrẽ dici ait, quòd omnia verrat: interim malum ſacerdotẽ vocari à Siculis, qui tam nequã ſibi Verrem reliquiſſet. Et in Chryſogonũ pro Sexto Roſcio) Verba Cicer. in ea oratione hæc ſunt: Venio nũc ad illud nomẽ aureum Chryſogoni, ſub quo nomine tota ſocietas ſtatuitur, &c. Auguſtus de eo qui locum paternæ ſepulturæ arabat.) Hunc vectium quendam fuiſſe author eſt Macrobius libro Saturnaliorũ ſecundo, cap. de iocis ac reſpõſis Auguſti Cæſaris. Et qui filios ex ancilla ſuſcipiebat.) Hic quiſnã fuerit, haud dũ legiſſe memini. Ioc⁹ eſt in nomine patris, etiam ſi Rodolphus nõ in patris ſed in familiæ nomine cauſam ridiculi ineſſe exiſtimat. Quandoque enim ex ipſã vi nominis.) Sic Cic. in Antonium, ex nomine ipſo tumultus oſtendit, tumultum ſine bello eſſe nõ poſſe. Quoniam anima quòd ventum ſignificat ſit vocata.) Virgil. in octauo: Quantum ignes animæque valent. Et Horatius, Impellũt animæ lintea Thraceæ. Dixit & Plautus: Ne quid emittas animæ, id eſt ne flatum ventris. Porrò Diogenes fuit, authore Ariſtotele, qui cenſeret

Homonymia

animã eſſe aërem. Et homonymia.) Ariſtoteles in categoriis, ὁμώνυμα, φησὶ, λέγεται, ὧν ὄνομα μόνον κοινόν, ὁ δὲ κατὰ τὸ ὄνομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος, id eſt, Homonyma dicuntur, quorũ ſolũ nomen cõmune eſt, ratio autem eſſentiæ quæ ſecundum id nomen

Humanitas.

datur, diuerſa. eſt ergo (at apertius dicã) homonymia, quoties, vno nomine res diuerſas ſignificamus, vt taurus, gallus, aquila. Expetendas aſſe humanitatis artes.) Hæ ſunt illæ ipſæ, quas ingenuas liberaleſq; vocamus, Nã humanitas, interim φιλανθρωπίαν, interim eam quam παιδείαν Græci vocãt, id eſt eruditionẽ ac liberales diſciplinas ſignificat. Lege Gellium libro decimotertio, capite decimoſexto. Plebem contra patres.) Patres qui fuerint apud Romanos explicat T. Liuius libro ab vrbe condita primo. Certam eſſe progeniẽ Aeneæ Neronẽ. Suetonius author eſt, poſtea quã iuſſu Neronis occiſa eſſet Agrippina ipſius mater, tũ hos in illũ verſus euulgatos fuiſſe. Quis neget Aeneæ magna de ſtirpe Neronẽ? Suſtulit hic matrẽ, ſuſtulit ille patrem. Aeneas patrem Anchiſen ſuſtulit, cum impoſitum humeris ex incẽſa iam vrbe exportauit. Nero autem ſuſtulit matrẽ, cum occidendæ eius mandatũ Aniceto dedit. Apud Terẽtium.) In Phormione, vbi minatur Phormio, ſe Nauſiſtratam vxorẽ Chremetis ita incenſurum ira, vt à marito ne lachrymis quidem ac fletu ea ira reſtingui poſsit.

De pronunciatis ſeu teſtimoniis, ſiue authoritate.
Cap. XXIII.

In artificialẽſne argumentationes ſint, quæ ab authoritate ſeu teſtimoniis dicuntur.

LOcum, qui ſumitur ex iis, quæ quiſquam de re propoſita vel dixit, vel (quod perinde eſt) ſenſit, eum quidam à iudicio, nonnulli ab authoritate, Cicero teſtimonia vocauit, Ariſtoteles & itidem quandoque Cicero & Quintilianus probationes inartificiales dixerunt. Nos (ſi quicquam nobis poſt tantos viros licet) pronunciata appellare maluimus, quoniam reliqua nomina adductiora erant. & ab arte (quatenus ad noſtrum vtique inſtitutum pertinet) non credimus ſemouenda. Pronunciata autem dicimus, quæ quiſquam vlla de re, vt affirmaret vel negaret, eſt elocutus. Ea quidem (vt

modò diximus) Aristoteles, quique ipsum secuti sunt. Cicero & Quintil. remota dixerunt ab arte, exemeruntque è numero locorũ. Quapropter ne cui negligentius videamur vel imperitius feciſſe, qui coniiciamus illa in hunc locum, facti noſtri paucis reddenda nobis eſt ratio. Si quis igitur teſtimonia, id eſt quæcunque aliquis ea de re de qua diſſerimus dixit, ſic accipiat, vt inter diſſerendum tractantur à nobis, fideique parandæ ſunt inſtrumentum: non video, quî minus iſta contineantur arte, quam reliqua cuncta, quæ vel effecta ſunt rerum, vel contingentia, è quibus argumenta ſumuntur. Cúmque ea, & quæri à dicẽtibus, & inueniri videamus, & alius alio melius & commodius eis vtatur: conſtanter ipſa & artis, & huius eſſe loci, contenderim. Aristotelem verò, quique alij authores iſta tradidêre, credo equidẽ ſenſiſſe arte ea carere teſtimonia, nõ quatenus à diſſerente confirmandis adferuntur rebus, ſed vt ab eis ipſis quorũ ſunt teſtimonia: præſentem in rem dicuntur. Foro nanque & ciuilibus attribuerunt ea certaminibus. Et teſtis ſanè oratio, in quantum probatur ab ipſo res, nihil ad diſſerentis rationem pertinet: nec iam vt inueniendi argumenti locus poteſt accipi, cum non dicentis arte, non argumentatione, ſed etiam eo qui dixit tacente, hæc peragatur probatio. Sic tormenta, chirographa, ſic leges, ſic plebiſcita, quæ ad rem pertinent, non oratoris expectant vocem, ſed ipſi ſibi iudices oculis auribúſque faciunt fidem. Non magis ſunt itaque diſſerendi artis iſta, quàm ſi quis cũ multa ſe pro Republica pertuliſſe dicat, idque probare velit, diducta veſte, ſilens demonſtraret in aduerſo pectore cicatrices, & conſpiciendum concionis oculis, id quod erat animi probaturus, oſtendat. Quando verò in orationem ſibi aſſumit iſta qui dicit, tum artis eſſe, declarat eorum, qui

vel in scholis eruditionem tradunt, vel in publico de ciuilibus negotiis disputant, labor, quem sumunt, quo vel confutent eos qui diuersa dixerunt, vel eorum qui secum sensere verba cõfirment. Quinetiam tradita sunt ab authoribus præcepta testium interrogandorum: & astruendæ testimoniis infirmandæq; fidei, prout res popposcerit, ratio monstrata: & testium quoque editæ seorsum interrogationes, & confutationes ipsorum, & asseuerationes perpetuarum orationum monumẽtis comprehensæ. Quî potest ergo fieri, quod arte sit traditum, quod præscripto tractetur artis, vt id esse possit ab arte semotum? Nisi sine arte credimus dixisse Lucanum: Quis iustius induat arma Scire nephas, magno se iudice quisque tuetur. Victrix causa deis placuit, sed victa Catoni: cum diuinum & humanum testimonium pariter sit vna oratione complexus. Ad artem pertinent igitur (vt semel finiam) testimonia, quoties ex ipsis à dicente, non per ipsa fit à teste probatio. Sunt ergò pronunciata omnia, aut diuina, aut humana. Diuina sunt, quæcunq; dei vel numinis voce proferuntur: vt quæ per quietem, quæq; locis sacris, aut viris flagrantiore diuinorum amore afflatis, aut postremorum etiam scelerum nõnunquam obnoxiis territamenta solent reddi, quæq; item diuinarum rerum ministri sacerdotes vatésque, velut interpretes & cælestium arcanorum conscij, prædicant. Humana sunt, quorum prima est à nobis origo. Quæ vel in scriptis sunt posita, vt chirographa, & instrumẽta, epistolæ, libri. vel in oratione, eáque vel libera: vt laudationes, res iudicatæ, dicta testium, pacta, conuenta: & doctorum, clarorum, magnorum virorum sentẽtiæ, & rumor famáque populi, vel in oratione expressa: aut religione, vt iurata: aut tormentis, vt quæsita.

Pronunciatorũ diuersitas. Vide Ci. in part. & Top. Fab. lib. 5. de authoritate.

Obiectio.

Videtur hic locus similitudinem quandam habere illorum,

quæ ſuperius vocauimus connexa: quoniam ab oratione res vel dicta, vel pronunciata dici poteſt: éſtque extra rem oratio. Verùm hoc intereſt, quòd (quemadmodum cum de cõnexis loqueremur diximus) neceſſe eſt, connexa ſi tueri nomen ſuum debeant, ſimul vtraque eſſe: quod in pronũciatis nõ euenit. nam & dicimus de re aliqua, quãdo non eſt ipſa: dicimus etiam veluti de re, quæ tamen ipſa non modò non eſt, ſed ne fuit quidem vnquam, nec vnquam eſt futura. Quo facile per ſpicitur, & poſſe rem ſine oratione, & orationem ſine re eſſe, & pronunciata rectè inter accidentia numerari. Itaque ſunt etiam & antecedentia pronũtiata, vt prædictiones vatum, famæ expectatio. Et conſequentia, vt rumor opinióque de rebus ad poſteritatem diffuſa. Et adiuncta, vt laus vituperatióque extãtium, & iacta in omnem partem de præſentibus verba. Poſſunt etiam inter pronunciata numerari quædam, quæ non in oratione, ſed in re ſunt poſita, qua quid dicere quis velit ſignificat. Vt qui interrogatus, qualis eſſet hominum vita, cum parumper ſe oſtendiſſet, abſcondit: quod ſolum in eius locum fecit, quo volebat breuem eſſe ipſam pronunciare. Et Tarquinius Superbus, cum eminentiora papauerũ capita decuteret, non dixit quidem, ſed ſigno quocunque potuit pronunciauit, primores Gabiorum à Sexto filio auferri debere. Nobilitas quoque huius loci eſſe poterit, quandoquidem non aliud eſſe videtur, quàm vel maior virtus, vel opes, vel res geſtæ, fama hominum celebrata. Diuerbia etiam, Ne quid nimis, Modus optimus, Tempori ſeruiendum: quæq; alia huius generis publico hominum iudicio firmata ſunt, & locum habent teſtimoniorum, non iniuria quis numerauerit in pronunciatis.

Dilutio.

Ducit pronũciata per tres illos gradus, quorum mentionem fecit cap. 21.

Notatio.

T. Liuius lib. 1. ab vrbe condita.

Quæ & Prouerbia & Parœmias dicimus, de his locupletiſsimè Eraſmus.

Eraſ. cap. 11. de locupletã di ratione, po ſteriore com mentario.

Ariſtoteles, & itidem quãdoque Cicero.) Locus Ariſtotelis eſt primo libro Rhetoricorum, Ciceronis in Topicis, Quintiliani inſtitutionũ libro quinto cap. 1. Porrò nõ ſine cauſa ait, & itidem quandoque Cicero. Is enim etſi in Topicis hunc locũ eſſe ait expertem artis, tamẽ ſecundo libro Rhetoricorum diuerſam eſt ſecutus ſententiã, quo in loco ſic habet: Accedunt autem ad cõiecturam ſæpè quæſtiones, teſtimonia, rumores: quæ contra omnia vterque ſimili via præceptorum torquêre ad ſuæ cauſæ commodũ debebit. Nam & ex quæſtione ſuſpiciones, & teſtimonio & rumore aliquo, pari ratione, vt ex cauſa, aut ex perſona, & ex facto duci oportebat. Quare nobis & ij vidẽtur errare, qui hoc genus ſuſpicionũ artificii nõ putant indigere: & ij qui aliter hoc de genere, ac de omni cõiectura præcipiendum putant. Si quis igitur teſtimonia.) Hoc dicit, teſtimonia, ſiue pronunciata bifariam cõſiderari poſſe: primum quatenus ab illis ipſis, quorũ ſunt, in rem præſentẽ dicuntur: hactenus ea arte carere. Deinde, quatenus orator ea aliunde ſumpta, ſuo accõmodat propoſito: qua ratione vtiq; & iſta ſub artem cadere. Id quod & Quintilianum ſenſiſſe verba eius planè oſtendunt. Libro enim quinto, capite de exemplis, ſic habet: Nõnunquam contingit iudicis quoque, aut aduerſarii, aut eius qui ex diuerſo agit, dictũ aliquod aut factum aſſumere, & ad eorũ quæ intendimus fidem. Propter quod fuerunt, qui exempla & has authoritates, pbationum inartificialium eſſe arbitrarentur, quod ea nõ inueniret orator, ſed acciperet. Plurimũ autem refert. Nã teſtis, & quæſtio, & his ſimilia, de ipſa re, quæ in iudicio eſt, pronunciant. Extra petita, niſi ad aliquam præſentis diſceptationis vtilitatem ingenio applicantur, nihil per ſe valent. Niſi ſine arte credimus dixiſſe Lucanũ.) Difficile iudicatu eſt (inquit Lucanus primo Pharſaliæ libro) vter iuſtius ad gerendũ ciuile bellum arma induerit, Cæſarne an Põpeius: cum magno vterque iudice cauſam ſuam tueatur. Cæſaris enim cauſam niſi probaſſent dij ipſi, nunquã illorum benignitate viciſſet. Cõtra Põpeius, non modò approbatorem, ſed adiutorem etiam habuit cauſæ ſuæ Catonem Vticenſem, hominem tam integrum prudentémq;, vt haud ſcias huic ne an diis ipſis credendum ſit. Simile quiddã apud Ciceronẽ eſt pro Q. Ligario: Principum (inquit) dignitas erat penè par, non par fortaſſe eorum qui ſequebãtur cauſa tum dubia, quòd erat aliquid in vtraque parte, quod probari poſſet: nunc melior certe ea iudicãda eſt, quam etiam dij adiuuerunt. Vel in oratione, eáque vel libera.) Liberam orationem hîc eam intelligit, quæ liberè, ac citra coactionẽ omnem profertur. Expreſſam, ad quã vi atque coactione quadam cõpellimur. Fítque hæc expreſsio duobus modis, religione, & tormentis. Religione, cum quis iureiurando ad dicendum veritatem adigitur. Tormentis, quoties dolore ac cruciatu veritas exprimitur. Iuratam denique orationẽ vocat, quæ à iurato dicitur. Quæſitam, quæ per quæſtiones ac tormenta elicitur. De quibus omnibus multa Fabius Quintilianus libro quinto circa principium.

Vt qui interrogatus.) Multa apud authores paſsim leguntur de fragilitate vitæ humanæ, dum alii bullam, alii fumi vmbram, alii ſõnium quoddam vmbræ eſſe hominem dicũt, alii arborũ foliis ac frondibus cõparant. Elegãs ea de re præfatio eſt apud Plinium in librum ſeptimum. Quis fuerit autem qui hoc modo, quem innuit Rodolphus, breuitatem vitæ noſtræ ſignificare voluerit, in præſentia mihi non ſuccurrit.

Quæ comparationis vtilitas, & quomodo ea ab exemplo & ſimilitudine differat. Tum, quo ſenſu id ſit accipiendum, quòd comparatio duo ſemper in vno tertio coniungat.

Cap. XXIIII.

Comparationis vtilitas.

COmparatio frequens eſt, & magno vſui rhetoribus locus. Paratus enim ferè, & ad manũ eſt. Et quoniam ex iis ſumitur, quæ non altè ſunt eruenda, ſed propemodum nota

ſunt, atque conſpicua: etiam expeditam proinde vim habet ad rudiores animos permouendos. In nomine verò non vſquequaque conſentit vſus. Namque apud poëtas comparationem vocant grammatici, quam nos ſimilitudinem dicimus. quale eſt, At veluti magno in populo cum ſæpè coorta eſt Seditio, & quæ ſequuntur: notus eſt enim apud Virgilium locus. At quam comparationem nos, illi plerũque exemplum dicunt, quo nomine vtitur & Ariſtoteles. Et eſt ſanè exemplum inter comparata, ſed non omnibus comparatis cõueniet hoc nomen. Quanuis enim illud apud Ciceronẽ: An verò vir ampliſſimus, P. Scipio Pontifex Maximus Sp. Melium mediocriter labefactantem ſtatum Reipublicæ priuatus interfecit, L. verò Catilinam orbem terrarum cæde & incendiis vaſtare cupientem, nos conſules perferemus? quanuis enim illud inquam exemplum ſit, non tamen iſtud quod ſubiiciemus dici poterit exemplum: Ego te conſulem putem, cum tu me non putes conſularem? Et apud Quintilianum in milite Mariano: Tu ſi tribunus eſſes, hoc feciſſes? Si miles, hoc tuliſſes? comparationem fieri certum eſt: probare enim vult, quia aduerſarius, nec ſi tribunus fuiſſet, hoc conari: nec ſi miles, hoc perpeti voluiſſet: ergo nec illum tribunum qui occiſus eſt, id debuiſſe tẽtare: nec militem qui occidit perpeti. exemplum verò iſtud eſſe nemo dixerit. Nam illud multò apertius apud Virgilium:

Vide Cic. 3. de Oratore. Fab. lib. 9. cap. 1.

Virgi. 1. Aen. Rhetor. lib. 1 cap. 2.

In Catil. inuect.

Capitíque dolis, lachrymíſque coacti,
Quos neque Tydides, nec Lariſſæus Achilles,
Non anni domuêre decem, non mille carinæ.

2. Aeneid.

Indignitas rei comparatione, non exemplo colligitur. Hoc enim vult efficere poëta, indigniſſimum fuiſſe, capi vnius fraude, & artibus eos, quos nullæ vires ſuperare potuerant.

Comparatio quo distet ab exemplo, & similitudine.

Explicemus ergo quid differant comparatio & exemplum: quomodo item à comparatione similitudo discernatur. Comparationem vocamus, cum duo, aut plura in tertio aliquo conferuntur, quod commune sit eis: Vt, Catoni licuit sequi bellum ciuile, ergo Ciceroni licebit sequi. Commune est hic ambobus, sequi bellum ciuile. Exemplum est species quædã comparationis. Est enim vel aliquid maius, vel par, vel minus, quod ad imitandum, vitandúmue sumitur. Estq; ea non solum huius loci, sed etiam à specie ducitur: vt apud Lucanũ:

Vide de hoc lib. 2. cap. 14.

-omníque potestas Impatiẽs consortis erit. Subiicit: Ne lõge factorum exemplа petantur, Fraterno primi maduerunt sanguine muri. Romulus enim, & Remus, primi Romæ reges, ostendũt non posse regnũ in consortium mitti. Et à coniugatis etiam prædiximus duci. Similia sunt, quando iungũtur aliqua, non in tertio quod si ambobus commune, quemadmodum fit in comparatione: sed vtrunque in singulis, quorum quemadmodum hoc in isto, sic illud se habeat in illo. Vt si dicam, quemadmodum vascula oris angusti superfusam humoris respuunt copiam, sensim autem instillantibus, replentur: sic tenera puerorum ingenia, grandia non percipiunt: modica, & viribus suis apta commodius addiscunt. Hic vascula oris arcti, & minora puerorum ingenia conferuntur, non in vno aliquo: sed illa, in eo quod est, non admittere ea quæ impetu superfunduntur: hæc, in eo quòd difficiliora subitò nequeũt amplecti. Cum dixerim autem comparationem in vno fieri, quod sit comparatis commune: nolo quenquam id fallat, quod nonnunquã eis quæ comparantur, sua singulis tribuuntur propria. Vt si Didonem decet habitare Africam, decebit & Aeneam petere Italiam. Quanquam autem non in vno proximo conferuntur ista, non tamen argumentandi vis

Supra cap. 10 Similia.

Ex Quintiliano libro 1.

Comparatio quomodo plura in vno cõiungat.

in singulis est posita, sed in communi quod ista cõiungit. Neq; enim hoc nititur Aeneas, quòd vel Dido in Africa habitet, vel ipse Italiã petat, sed eo quod subiicitur apud poëtam: Et nos fas extera quærere regna: vt sit argumentationis huius iste velut neruus: Didonem decuit peregrina regna quærere, ergo Aeneam itidem decebit. Sic etiam Iuno: Pallas ne exurere classem Argiuûm potuit, & quæ sequuntur, deinde subiicit: Ast ego vna cum gente tot annos Bella gero: commune ambobus quo Iuno nititur, est vlcisci inimicos: vt si Pallas potuit vlcisci inimicos suos, & Iuno poterit. Causa verò propter quam sic diducũtur ista potius, quam cõmune in vtrisq; ponatur, non est negligenda nobis, quanquam in nonnullis ad eloquendi magis, quàm inueniendi rationem pertineat: in plerisq; tamen præcipua est, & acris in istis inuentio. Primùm, quòd latiùs & minùs dialecticè, hoc est perplexè spinoséq; dicuntur ista: & latitudine, atque diuersitate decorem quendã accipiunt. quod solum ferè sectatus videtur Virgilius, in exẽplo, quod priore posuimus loco. Deinde quod ea quæ poterant alioqui paria fortasse videri, explicatione quid in singulis interfit, ingens plerunque in alteram partem capiunt incrementum. Vt in secundo exemplo, cum posuisset primùm Pallada, nihil adiecit Iuno, quo minorem illam mõstraret, quasi turpe putaret, quærere maiorem se alterius deæ conuicio fieri. At cũ ad personam suam veniisset, non solùm opposuit se Palladi, vt diceret: Ast ego, sed adiecit, quæ diuûm incedo regina. Nec id satis putauit: addidit etiam, Iouísque & soror & coniunx: vt vel ex hac magnitudine sua admoneret, minoris numinis & velut priuatam deam esse Pallada. Postea subiecit: Pallada exurere potuisse, hoc est, funditus euertere classem Argiuorum, quódque plus sit, id vnius solum Aiacis iniuria

Aeneid. 1. Simile est & lib. 7. eiusdẽ poëtæ de eadem.

permotam feciſſe, déque ipſo grauiſſimas ſumpſiſſe pœnas: ſe verò non vnum odiſſe, ſed gentem: neque tamen euertere potuiſſe, aut pœnas ſumere: ſed etiam bellum cum cõtumacibus gerere, & quidem tot annos. Sic in exemplo Ciceronis quod diximus, cum ſimpliciter diceretur, P. Scipio rectè ſeditioſum ciuem interfecit, ergo nos rectè interficiemus: paria propemodum hoc pacto fiebant. Diduxit ergo, & ſingula ſuo apparatu inſtruxit. P. ergo Scipio cum Spurium Melium mediocriter labefactantem ſtatum Reipublicæ priuatus interfecerit, quid nos? Catilinam, non ſtatum Reipublicæ, ſed orbem terrarum: non labefactantem, ſed vaſtare cupientem: non mediocriter, ſed cæde & incendiis: eum nos, non priuati, vt Scipio: ſed C O S S. non interficiemus, ſed perferemus? Si tamen hæc acrius intueamur, ſatius fuerit dicere, duplicatis è locis conſtare has argumentationes. Vt ſint hinc ductæ à minoribus: Pallas potuit, ergo Iuno poterit. Scipioni priuatio licuit, ergo C O S S. licebit. Hinc verò ducantur à maioribus: potuit ob noxã vnius euertere claſſem Argiuûm, ergo indignum erit mihi tot annos vna cum gente fruſtra cõtendere: & potuit occidere Spurium Melium minus obnoxium, ergo poterimus Catilinam ſceleratiſſimum.

De hoc ſuprà hoc ipſo cap.

Iam antè monuim⁹, ab Scipione nõ Sp. Melium, ſed T. Gracchum occiſum fuiſſe.

Spurium Melium.) Haud dubiè legendum eſt, non Sp. Melium, ſed Tiberiũ Gracchum. Hũc enim occidit P. Scipio, quẽadmodum refert Plutarchus in vita C. & Tiberij Gracchorum: Sp. autẽ Meliũ, nõ à Scipione, ſed à Q. Seruilio Hala interemptum fuiſſe, author eſt Titus Liuius libro quarto ab vrbe condita. Rodolpho vt nomẽ pro nomine poneret, illud nimirum fuit in cauſa, quòd Cicero eodẽ in loco vtriuſq; cædis mentionem facit. Neque enim opinor tã demẽtem fore quenquam, qui eiuſmodi errata velit aſsignare librariis, quando eiuſmodi eſſe non ſolent errores hominum indoctorũ. Cui etiam accedit illud, quod quemadmodum hoc loco, ita etiã poſt, ſemel atque iterum nomen Sp. Melij, pro Tiberij Gracchi poſitũ eſt, in erratis autem librariorum ſumma ineſſe ſolet inconſtantia. Ego te conſulem putem.) Verba ſunt magni illius oratoris L. Craſsi, cui cũ Philippus cõſul manum inuici iuberet, ille reiecto lictore, non es (inquit) mihi Philippe cõſul, quia nec ego tibi ſenator ſum. Author Valeri⁹ Maxim⁹ li. 6. de liberè dictis, aut factis: & Cicero tertio libro de Oratore. D. Hieronymus ad Nepotianum, de vita clericorum, eandem propemodum ſententiam tribuit oratori Domitio, Scitum eſt (inquiens) illud oratoris Domitij, Cur ego te habeam vt

Non es mihi conſul Philippe &c.

principem, cum tu me nõ habeas vt Senatorem? Et Fabius lib. octauo: Ego te cõsulẽ putem, cum tu me non putes esse senatorem? Alludit eodẽ Cicero in secũda Philippica, non tractabo (inquiens) vt consulem, ne ille me quidem vt consularem. Et apud Quintilianum in Milite Mariano.) Quo tempore C. Marius bellum gerebat aduersus Cimbros, eo tẽpore tribunus quidam militũ, propinquus eius imperatoris, pudicitiã militi cuidam volens eripere, interfectus ab illo est. Atque hũc militem (vt Ciceronis verbis dicam) ille vir summus, scelere solutũ, periculo liberauit. Hinc ortum argumẽtũ declamatoribus, pro reo illo dicendi, quod fecit & Quintilianus. Vnde & declamatia ipsa Miles Marianus inscribitur. Sed etiam à specie ducitur.) Hic meminisse oportet illud, quod dictum est prius, capite. 6. nempe quod attinet ad rationem inueniẽdi, individua quoque species dici posse: quãdo eadẽ planè ratio individui ad speciẽ, quæ speciei ad genus. Alioqui nõ facilè intelligi potuerit, quomodo hæc argumẽtatio dicatur ducta à specie: Romulus Remũ fratrem imperij cõsortẽ ferre non potuit: ergo nemo in summo imperio cõstitutus, patiens cõsortis erit. Verba Lucani primo Pharsaliæ libro hæc sunt:

Nulla fides regni sociis, omnisque potestas
Impatiens consortis erit, nec gentibus vllis
Credite, nec longè factorum exempla petantur:
Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Vt si Didonem decet habitare Africam.) Aeneas Didoni apud Virgil. quarto Aeneid. inter cætera respondet in hunc modum:

Si te Carthaginis arces
Phœnissem, Tyriæque aspectus detinet vrbis:
Quæ tandem Ausonia Teucros considere terra
Inuidia est?

Similitudo ad quid maiorem habeat vim, quomodo inuestiganda. Dissimilitudo quid sit, vnde comparata similiaque sumantur. Cap. XXV.

OMnium locorum è quibus ducuntur argumenta, nulli fere minus est virium contrà renitentem auditorem, quàm similitudini. ad eum verò qui sponte sequitur, docendúmque se præbet, accommodatior nullus est. Aperit enim rem, si rectè adhibeatur, & quandam eius imaginem subiicit animo: vt cum assentiendi necessitatem nõ afferat, afferat tacitũ dissentiendi pudorem. Quapropter ad probandum non ita crebrò, ad explanandum illustrandúmque sæpè ab oratoribus, à poëtis sæpius adhibetur. Habet tamen persæpè probantis speciem similitudo: eo ipso, quod rem qualis sit indicat. Itaque cum legis Quintiliani illud, vascula oris angusti superfusam humoris copiam respuunt, sensim autem influentibus, vel instillantibus etiam replentur: non conficitur

Similitudinẽ ad docendũ, atque allicien dum potius, quàm ad conuincendum esse accommodatam.

Lib. 1. cap. 3.

vtique, debere propter hoc tenera puerorum ingenia pro modo virium suarum doceri: sed tamen concipiendo quisque rem apud animũ suum sub hac imagine, persuadet sibi aliter fieri non posse. Apud Lucanũ egregia videtur similitudo pro argumento posita:

Lib. 5. Pharſ. Cæsaris verba ad milites.

Cæsaris an cursus vestræ sentire putatis
Damnum posse fugæ? veluti si cuncta minentur
Flumina (quos miscent) pelago subducere fontes,
Non magis ablatis vnquam decreuerit æquor
Quàm nunc crescit aquis.

Planũ est videre, si quis sic argumentetur: flumina subducta mari non minuent ipsum, ergo nec vos deserentes Cæsarem, retinebitis cursum rerũ suarum, frigidum esse & planè enerue argumentũ. Quando verò sumitur, non ad peruincendam rem, sed docendam, rapítque mentes ad se similitudo: nõ iam quisquis hæc audit, cogitat de Cæsare vel militibus id quod sunt: sed in specie maris, Cæsarem: in fluminũ, milites capit: quódque in propriis Cæsaris militúmque personis incredibile fuisset, abrepto iam transformatóque in alienam imaginem animo, velut perspectum in similitudine accipit, prorsúsq; sic esse sibiipsi persuadet. Quid sit similitudo, & quemadmodum distinguatur à comparatione, superius diximus. Quia verò tota extra rem est, difficilior videtur inuentu. Quod nanque confertur, extra rem esse certum est: vt mare extra Cæsarem. Id etiam in quo fit collatio, extra est, cum (vt prædiximus) non in vno aliquo conferantur. nanque incrementa & decremẽta maris in Cæsarem cadere non possunt, tametsi de vtroque fortasse in proposita similitudine crescere dici posset & decrescere, non tamen vna in vtrisque est ratio istorũ: sed eadem nomina erunt, res liquet prorsus esse diuersas.

Quomodo inuestigandæ similitudo.

Demus ergo si possumus viam aliquam, quo paratius ista inueniri queant. Primùm videamus in re proposita, cui similitudinem quærimus, quid sit id quod exprimere similitudine volumus, ídque quale sit, & quid efficiat, diligenter intueamur. Deinde rem quãpiam quæramus, quæ habeat in se aliquid, cui sit similis in ipsa vis, qualis est in proposito nostro eius, quod cupimus imitari. Neque si primò non occurrat, desistamus: sed subinde alias res excutiamus, & alias: non erit quisquam tam infelicis conatus, vt quãuis semel iterúmue nõ succedat, tertiò tamen aut quartò non eruat aliquid. Aperiamus primùm hac via similitudinẽ, quam nobis in exemplũ ex Lucano desumpsimus. Cæsar repressurus militum seditionem, quid eos similitudine docere voluit? nempe amplitudinẽ rerum suarum ex illis non pendêre. In re quidem sunt Cæsar & milites Cæsari deseruientes: docendum autem est, non esse milites, quibus magnitudo Cæsaris sit innixa. Ante omnia ergo quærẽdum habuit Cæsar aliquid, cui numerus quidam rerum deseruiret, quemadmodum laborabant milites, quod nõ crescat earum rerum ministerio. Id fuit mare, cui quidem se, fluminibus verò milites contulit. Circunspiciamus aliud. Forte tam omni ex parte accommodatum non inueniemus. Tenuis enim esset ingenij laus, si passim posset ex obuio sumi. Inueniemus tamẽ aliquid. Fingamus, vt dicãt homines, admittere se nolle solem, sed lucis occlusis receptaculis omnibus, excluſuros ipsum. Sic enim quãquam veneratio solis quæ ex hominum vsu tribuitur, sibi peritura sit: lumini tamen reuera maiestatique suæ nihil decrescet, sic ne Cæsari quidẽ quicquam de sua peribit amplitudine, licet deserãt ipsum milites sui. Sed protinus è prioris similitudinis vi desciscimus, quòd quẽadmodum ibi flumina aliquid mari inferunt, ita hic ni-

hil est quod homines afferant soli: nisi velimus dignationẽ in eius locũ accipere & admirationem hominum. Quæramus aliud in hoc ipso proposito. Quid agunt milites seditione? vt concutiẽdo statum rerum Cæsaris, etiam ipsum atterãt Cæsarem. Scrutemur aliquid, quod sine damno concutitur. Scopuli quibus fluctus perpetuò illiduntur. Sed segnius illud, hoc viuidiùs: ignem concuti ventis, & nõ decrescere, sed ali videmus. Rursum milites quid præstãt Cæsari? Ornant quidem augéntque decus rerum Cæsaris, ex illo tamen opes sunt ipsis, & dignitas, & singulorũ magnitudo. Quæramus quod ornetur alio, & idipsum sustineat & tueatur. Terra viret herbis, gratiamq; ab ipsis habet: ex ipsa verò herbæ recipiunt vigorem. Itaque in similitudinem transferemus: quemadmodũ istas non sine periculo suo reuelli transferríque posse, terrã verò sua fœcunditate facilè alias sibiipsi herbas reddituram: sic Cæsaris militũ defectionem ipsis periculo fore, Cæsari ex opibus suis alios milites facilè redituros. Sic etiam qui fœcundũ agrum ignauia deserãt, sibi quidem imminere egestatẽ, agrũ celeriter allecturum sua hubertate qui colãt. Facile est videre has omnes similitudines eò ducere, quod initio sumpsimus, nihil militum defectione Cæsari periturum de sua magnitudine: quæ eò latiùs diximus, vt vel ipsa copia ostenderemus quomodocúnque aliquã similitudinis inueniẽdæ viã. Multũ autem profuerit in hac re intueri, quæ de eo cui similitudinẽ quærimus per tropum (quam translationẽ vocamus) efferuntur. Dabit namque similitudinem nobis sine cunctatione id, in quo trãslata illa propria sunt vel natiua. Vt si amorẽ quòd malus sit, similitudine quæras effingere: vide quæ de amore translatione soleãt dici. Vulgò itaque iam vsurpatur, ardêre quẽ amore. Paratã nobis cõtinuo similitudinẽ videmus ab

Vide Plaatũ in Ciſtellaria.

Ea in Trinumo Plauti Liſteles recenſet, & Cic. 4. Tuſcul.

igne, in quo verus est ardor. Et quoniã ardêre in bonã etiam dici partem potest, licebit etiã ignis similitudine ipsum laudare. Vt vel vituperãdo dicamus, quẽadmodũ omnia consumit ignis, atq; destruit quæcunque cõplectitur, sic amorem mentiũ nostrarum robur viréſq; omnes consumere, & velut in cinerẽ redactas dissipare. Vel laudando, vt quemadmodũ ignis rebus immissus, calorẽ ipsis vitæq; præbet vigorem: sic amorẽ nobis industrian strenueq; agendi stimulos subiicere, nec quẽquam rem vllam rectè sine operis amore conari. Sic etiam quia dicuntur homines premi amore, similitudo ab oneribus duci potest. Iam astrictos etiam amore dicimus, similitudo à vinculis & cõpedibus sumetur. Ita si insanire dicantur, furẽtibus: si consumi, in ignem impositis: si languêre, ægrotantibus assimilabimus. Contrà verò si laudare instituimus, similitudinẽ ab eis quæ in laudem dicũtur trahemus, vt tenacẽ esse amorẽ, solidum, nõ fractum, dulcẽ dicimus. Poterit ergò ex eis, quibus horum vnũquodque re vera ineſt, similitudo depromi. Delectus adhibendus est, vt pro rei qualitate ipsam adaptemus. Vt si docere volumus, aperta sit similitudo: si laudare, splendida: si vituperare, pudenda, si rem tollere, magnifica. Liquidiùs nanque oportebit rem quãque talem videri, qualem imagine sua volumus aliam esse monstrare. Dissimilium non ita creber est vsus. Quid sint autem, facilè est deprehendere ex similibus. Non enim aliud est dissimilitudo, quàm contraria eius, quod ostendere volumus, similitudo. Itaque & idem est eorum cum similitudine locus. Coniunxit vtrũque Quintilianus, Non enim vox (inquit) illa præceptoris, vt cœna, minus pluribus sufficit: sed vt sol, vniuersis idem lucis caloríſque largitur. Tractatur variè hic locus: & huberiùs & astrictiùs pro iudicio dicentis effertur.

Horũ exẽpla sunt frequentissima apud authores præcipue comicos.

Vnde Prouerbium, Μεσοκνὴν ἕως δισκάνει.

Vide Fab. lib. 8. cap. 3.

Dissimilia.

Verba sunt Quint. lib. 3. cap. 3.

Loci huius vsus.

Poëtarũ itaque nõnunquam fabulæ & illæ quas vocãt Æsopicas, latius nonnunquam narrantur, nonnunquam contrà breuiter colligũtur ſimilitudines, Vt in Quintiliani illis exẽplis. Sic & Aeſchines, qui cum Demoſthenẽ diceret omnẽ in oratione fiduciam habere, tibiis aßimilauit eum, quibus ſi collum dematur, reliquũ corpus inutile eſt. Et ille cõtra, Aeſchinem trutinæ ſimilem, quæ à quacunque parte infunditur, eò inclinat. Sumũtur autem vtraq; & comparata & ſimilia, ex antecedẽtibus, conſequẽtibus, & adiunctis. Ex antecedentibus. An vir clariſſimus. P. Scipio & quæ ſequuntur. Et, Palláſne exurere claſſẽ. Ex cõſequẽtibus. Vt Iuuenalis: Tantũ igitur muros intra toga cõtulit illi Nominis ac tituli. Notus eſt locus. Cõparat enim Ciceronis rebus Auguſti bella. Ex adiũctis, Si te Carthaginis arces Phœniſſã Libycæque aſpectus detinet vrbis. Antecedẽtia verò ſimilia ſunt, vt apud Ciceronẽ pro lege manilia, Medeæ quæ mẽbra fratris diſcerpſit, quò colligendis illis perſequentẽ moraretur patrẽ, aßimilatur Luculli exercitus, opibus Mithridatis à perſequẽdo ipſo Mithridate diſtẽtus. Adiuncta ſunt, Vt pro Roſcio, anſeres & canes qui in Capitolio alebãtur, vt fures detegerẽt quibus accuſatores ſimiles dixit orator, vt nocentes in R. P. ad pœnas ſcelerũ dãdas in ius vocarẽt. Ex cõſequẽtibus Lucanus ſumpſit, cũ perturbationem ciuitatis explicaret, confuſione ea quæ ſit in fine mũdi rerúmque omniũ futura. Copioſi ſunt hi duo loci, & vulgi opinioni ſenſibúſque aptiſſimi. Nam vt cõparatis facilè peruincuntur rudiores animi (non enim faciliùs quiſquam credit, quàm quòd iam in alio videtur probaſſe) ſic ſimilitudo ad explanandũ eſt iiſdem maximè accõmodata. Hebetes enim mẽtes, & quæ in ipſas res penetrare nequeũt, vt quale ſit quicque poßint perſpicere, nõ alia re aptius, quàm

Tres gradus per quos dixit duci poſſe omnia accidẽtia.

Virg. 4 Aen.

Lib. 1. ipſo ſtatim principio.

Horum locorum vbertas.

imagine & figura notiorum aliarũ rerum, in id quod oſtendere volumus ducuntur. Acriora ingenia, velut qui vident, oculos ſequuntur: contrà hebetes, tanquam cæci, tactu explorent iter oportet.

Sic & Aeſchines.) Aeſchinis in Demoſthenẽ verba interprete Leonardo Aretino, ſic habẽt: At cum vir totus ex verbis compactus atque his vehemẽtibus & ſuperfluè laboratis ſimplicitatẽ ſimulet, quis ferat? Cuius gulam ſi quis auferat, inſtar fiſtularũ nihil reliquũ erit. Et ille cõtra, Aeſchinem trutinæ ſimilem) Equidem vbi Demoſthenes dixerit Aeſchinem eſſe ſimilẽ trutinæ, nõdum vſquam legiſſe memini. In oratione pro Cteſiphõte, nominat eum (interprete Aretino) fabulam ac trituram fori, & vliſsimũ ſcribam. Itẽ paulò poſt, tragicã ſimiam, ruſticum Oenomaum, oratorem abſurdũ. Quòd ſi quis ipſius Demoſthenis verba hac de re malit, ea quoque aſcripſimus. Εἰ γὰρ Αἰσχίνης, (inquit) ἦν Ῥαδάμανθυς, ἢ Μίνως ἦν κατηγορῶν, ἀλλὰ μὴ σπερμόλογος, περίτριμμα ἀγορᾶς, ὄλισθρος γραμματικὸς, ἔκ ἂν αὐτὸν οἶμαι τοιαῦτ' εἰπεῖν, οὐδ' ἂν ἐπαχθεῖς λόγους πορίσασθαι, ὥσπερ ἐν τραγῳδίᾳ βοῶντα, ὦ γῆ, καὶ ἥλιε, καὶ ἀρετὴ, καὶ τὰ τοιαῦτα. Et pòſt in eadẽ oratione: πονηρὸν ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, πονηρὸν ὁ συκοφάντης ἀεί, καὶ πανταχόθεν βάσκανον καὶ φιλαύτιον. τοῦτο δὲ καὶ φύσει κίναδος τ' ἀνθρώπιον ἐστιν, οὐδὲν ἐξ ἀρχῆς ὑγιὲς πεποικὸς οὐδ' ἐλεύθερον, αὐτὸς τραγικὸς πίθηκος, ἀρχαῖος οἰνόμαος, παράσημος ἑαυτῳ, &c. Ex cõſequentibus, vt Iuuenalis) Apud hunc poẽtam Satyra octaua de Cic. ſic legis.

Quid Catilina tuis natalibus atque Cethegi
Inuenit quiſquam ſublimius? arma tamen vos
Nocturna, & flammas domibus, templiſque paraſtis.
Vt Bracchatorum pueri, Senonúmque minores:
Auſi quod liceat tunica punire moleſta.
Sed vigilat conſul, vexilláque veſtra coërcet
Hic nouus Arpinas, ignobilis, & modò Romæ.
Municipalis eques, galeatum ponit vbique
Præſidium attonitus, & in omni gente laborat.
Tantum igitur muros intra, toga contulit illi
Nominis & tituli, quantum non Leucade, quantum
Theſſaliæ campis Octauius abſtulit, vdo
Cædibus aſsiduis gladio, ſed Roma parentem
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Vt apud Ciceronẽ pro lege Manilia.) In ea oratione Cicero oſtẽſurus, cur adhuc periculoſum ac magnum eſſet bellum Mithridaticũ rege fugato atque expulſo. Primũ (inquit) ex ſuo regno ſic Mithridates profugit, vt ex eodẽ Põto Medea illa quondã profugiſſe dicitur: quam prædicãt in fuga fratris ſui membra in his locis quà ſe parẽs perſequeretur, diſsipauiſſe: vt eorũ collectio diſperſa, mœrórque patrius, celeritatem perſequẽdi retardaret. ſic Mithridates fugiẽs maximã vim auri atque argenti, pulcherrimarúmque rerũ omniũ, quas & à maioribus acceperat, & ipſe bello ſuperiore ex tota Aſia direptas, in ſuũ regnum cõgreſſerat, in Põto omnem reliquit. Hæc dum noſtri colligũt diligentiùs, rex ipſe è manibus effugit. Adiuncta ſunt vt pro Roſcio.) In oratione Cicer. pro Sex. Roſcio Amerino, vbi miris ſalibus defricatur accuſator Erutius, hæc quoque præter alia multa aduerſus præpoſteros accuſatores dicũtur, Anſeribus cibaria publicè locãtur, & canes alũtur in capitolio, vt ſignificent ſi fures venerint. At fures internoſcere nõ poſſunt, ſignificant tamẽ, ſi qui noctu in capitoliũ venerint. Et quia id eſt ſuſpicioſum, tametſi beſtiæ ſunt, tamen in eam partẽ potiùs peccãt, quæ eſt cautior. Quòd ſi luce quoque canes latrent cum deos ſalutatũ aliqui venerint, opinor

iis crura suffringãtur: quòd acres sint etiã tum, cũ suspicio nulla sit. Simillima est accusatorũ ratio. Alij vestrum anseres sunt, qui tãtummodo clamant, nocere non possunt, alij canes, qui & latrare & mordere possũt. Cibaria vobis præberi videmus, vos autẽ maximè, debetis in eos impetũ facere qui merẽtur, hoc populo gratissimum est. Deinde si voletis, etiã tum, cũ verisimile erit aliquem cõmisisse, in suspicione latratote: id quoque cõcedi potest: sin autẽ sic agetis, vt arguatis aliquem patrem, occidisse, neque dicere possitis, aut quare, aut quomodò ac tantũmodò sine suspicione latrabitis, crura quidẽ vobis nemo suffringet: sed si ego hos benè noui, literã illã, cui vos vsque eò inimici estis, vt etiam eas omnes oderitis, ita vehemẽter ad caput affigent, vt postea nemi néaliũ nisi vestras fortunas accusare possitis. Copiosi sunt hi duo loci. Nempe cõparatorũ & similium. Et certè nulli argumentorum loci crebrius inter dicẽdum incidũt, quocirca vt pleniùs à iuuentute intelligantur, & faciliùs vsui quotidiano accõmodari possint, operæpretium mihi facturus videor, si paucis eas illustrem exẽplis. Cũque cõparatorum locus sit triplex, à pari, à maiori, & à minori: ideo & per hos gradus argumenta ducemus.

A PARI.

Cicero in Verrem, si finem edicto prætoris afferunt Calendæ Ianuarii, cur nõ initium quoque nascitur à Caiendis Ianuariis?

Idem primo rethoricorum, Nam si Rhodiis turpe non est, portorium locare: nec Hermacreonti conducere.

Et pro Rabirio, O dii immortales, hæc est illa exoptata iudiciorũ seueritas. Corruptores nostri causam dicunt, nos qui corrupti sumus non dicimus?

Quintilianus libro quinto, Qui ob rem iudicandam pecuniam accipit, & ob dicẽdum falsum testimonium accipiet.

Idem, Quæ pœna aduersus interfectorem patris iusta est, eadem aduersus matris.

Iphicrates ille Athenienſis, cùm ab Aristophõte proditionis accusaretur, percõtatus ab illo est, ecquid ipse accepta pecunia proditurus esset Rempublicã, quod cum negasset ille, quid igitur? quod tu (inquit) facturus nõ sis id ego feci?

A MAIORI.

Cic. epistola quadã ad Metellũ, Tu tuas inimicitias vt Reip. donares, te vicisti: alienas vt cõtra rẽp. cõfirmes adduceris? Quãquã hoc & à pugnãtib⁹ ductũ videri possit.

Idem pro Milone, quem igitur cum omnium gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querela? Quem iure, quem impunè non est ausus, hũc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitauit? scilicet occidere.

Eiusmodi est illud Medeæ apud Ouidium: Seruare potui: perdere an possim rogas? Et Aeneæ apud Virgilium.

Vos & Scyllæam rabiem, penitúsque sonantes
Accestis scopulos, vos & Cyclopea saxa
Experti, reuocate animos, mœstúmque timorem
Mittite, forsan & hæc olim meminisse iuuabit.

Vult enim his verbis planum facere Aeneas, nõ debere socios suos frãgi rebus præsentibus, qui maiora grauioráque iam pertulissent.

A MINORI.

Histrio quid deceat quærit, & non idem faciat orator? Ex Cicerone de oratore.

Quòd si in ipso etiã corpore multa voluptati præponẽda sunt, vt vires, velocitas, valetudo, pulchritudo: quid ni idem in animis fiat, in quib⁹ doctissimi illi veteres cælestе ac diuinum quiddam inesse putarunt? Ex eodem, secundo libro de finibus.

Demosthenes à cane quomodo ꝙ̃ litera exprimẽda esset discere non erubuit, & nos pudebit si homines homine præceptore vtamur? Ex Hieronymo aduersus Ruffinum.

Quid? an nõ vehemẽter absurdum illud, assuefacere pueros, vt dextera cibũ capiãt, & si læuã fortè manum extẽdant increpare: at interim non prouidẽre illud, vt honesta suæque ætati congruentia audiant? Ex Plutarcho de educatione liberorum.

Serui (inquit Mẽmius Tribunus pleb. apud Sallustium) nisi parati iniusta imperia

dominorũ nõ perferunt: vos Quirites in imperio nati, æquo animo seruitutem toleratis? Sed horum plena sunt omnia. Illud notandum, quod & Rodolphus monet capite vigesimo quinto, quædam argumenta esse, quæ diuersa ratione, interim à maiori, interim à minori duci videantur. Causa verbi: Cicero in secunda Philippica, Quid ignius, quã viuere eũ, qui imposuit diadema: cũ omnes fateantur iure interfectũ esse, qui abiecerit? Hic si cõmittas Cæsarem & Antoniũ ducta fuerit argumentatio à maiori. Neque enim aliud demõstrare vult Cicero, quam iure occidi potuisse Antoniũ, eo quòd Cęsarem illo maiorem iure occisum esse omnes faterentur. At si causas occidendi cõpares inuicẽ, iam cõtrario modo habebit. Est enim hæc vis argumentationis. Minor causa fuit occidendi Cæsaris, qui diadema sibi impositũ reiecit, quã Antonij qui illud imposuit: quare si illum omnes iure occisum esse fatentur, quid indignius quã viuere Antonium illo lõgè sceleſtiorẽ? Hieronymus aduersus Iouinianũ. Si altissima illa sublimitas cecidit, quis cadere nõ possit? Si in cælo ruinæ, quãto magis in terra? Hic confer angelicam illã creaturã è cælo lapsam cum genere humano, & à maiori ducta erit argumentatio. Rursum, vocabula maius, more Aristotelico, quod est verisimilius: minus, quòd est dissimilius: iam cõtrà à minori ducta erit. siquidẽ minùs erat vero cõsonum altissimã illam sublimitatem cadere posse, quã hominẽ: quocirca si illa cecidit, quid ni cadere possit & homo? Atque hoc posteriori intellectu ferè hisce nominibus vtuntur, qui hodie dialectica docẽt. Alij cõtra, priori. Ego vtris potiùs accedẽdum sit, dubito. Placent certè mihi hac quidem parte vtrique, neque ita magni referre puto, hinc an illinc ducta argumenta dicãtur, modo inuenire ea discat iuuentus.

EXEMPLA SIMILIVM.

Quẽadmodũ dicere solebat Philoxenus, carniũ suauissimas esse eas, quæ carnes nõ sint, & piscium quoq; eos qui nõ sint pisces: sic in Philosophia, ea cũ primis ducunt ac alliciunt animos iuuenũ, quæ neq; philosophicè nimis, neq; accuratè nimiũ tractãtur. author Plutar. Philoxenus Eryxidis filius, & Gnato Siculus, gulæ proceres, imò verò extremi perditiq; gulones, cõuiuiis adhibiti, emungere se in pultariis soliti erãt, vt abstinẽtibus cæteris, soli epulis ampliter fruerẽtur. Ita hodie quidã, studia liberalium artium docere, aut scribere ingressi, vocabulis sordidis & ex intima plebeij sermonis fęce acceptis, fœdant ac cõtaminant omnia: vt bonis mentibus, & præclaris ingeniis indeauersis, soli ipsi rerum potiãtur, ac citra æmulum regnẽt. Ex Hermolao Barbaro.

Fuit quidã tempore Alexandri Magni, qui eã longo vsu tenebat artem, vt ex certo interuallo, grana ciceris, sine frustratione in foramẽ acus insereret: qua re cum cõfideret se placiturum regi, ac magnum aliquid ab illo reportaturum: modio eius leguminis donatus est, digno me Hercules tali artifice præmio. Ita qui differendi artẽ ꝓfessi, secula iã aliquot, aliud nihil quã nugacissima quædã & per manus tradita in scholis decantant sophismata, nõne digni sunt, qui non dico modio vno aut altero, sed plaustris aliquot sophismatum senes iã onerentur? Erraui, honorentur dicere erat in animo. Ex Quintiliano. Vt in vrbe defendenda nihil ꝓdest, cæteras quidem portas omnes esse clausas, modò vna aliqua pateat per quam hostes recipiantur in vrbem: ita parum profuerit iuueni, si à cæteris voluptatibus abstineat, dum ab vna quapiam in profundum vitiorum præceps agatur. Ex Plutarcho de audiendis poëmatis.

Quomodo in vitibus pãpini, & palmites esse solent in causa, cur botri subinde occulantur obumbratíque lateant: ita in dictione poëtica, propter circunfusas vndique fabulas, multa nõ animaduertũtur à iuuentute, alioqui futura vel vtilissima. Ibidem.

Tanquam ille qui galos infeliciter pinxerat, puero mandauit, vt veros gallos quãlongissimè à tabula abigeret: sic adulator nihil æquè timet, atque veri cuiuspiam amici accessum. Ex eodem de dignoscendo adulatore, & amico.

Cicero familiarium epist. lib. 5. In Ludis gymnicis, inquit, mos erat prẽcones quoque ipsos corona ante ludorum missionẽ donari: verùm hi, cùm cæteris coronas imposuissent victorib⁹, eorúmq; nomina magna voce pronuntiassent, sibi tamen alium adhibebant prẽconẽ, ne sua voce ipsi se victores esse ꝓnuntiarent. Hoc modo & nos, aliorũ quidẽ virtutes pleno ore laudabimus, nostras couſq; in occulto finem⁹, dũ aliud

quiſquam exiſtat, qui eas ab interitu vindicet, poſteriſque commendet.

Idē poſt reditum ab exilio: Sed tanquā bona valetudo iucundior eſt iis, qui è graui morbo recreati ſunt, quàm qui nunquam ægrotocorpore fuerūt: ſic patria cæteraq; fortunæ bona, deſiderata magis quàm quotidie percepta delectant.

Diſsimile eſt apud eundē Philippica tertia: Certus autem dies, non vt ſacrificij, ſic conſilij expectari ſolet.

Verum hæc quis non malit petere ex Eraſmo? illud nō indignum fortaſsis obſeruatione, in quibuſdam cōparatis difficulter admodū aſsignari poſſe aliquid vtriſque cōmune, & in ſimilibus interim facillimè. Cōparatio eſt illa apud Salluſtiū. Maiores veſtri parādi iuris, & cōſtituendæ maieſtatis gratia, per ſucceſsionē armati bis Auentinū montem occupauēre, vos pro libertate, quam ab illis accepiſti, nōne ſumma ope niteminī? atque eò vehemētiùs quòd maius dedecus eſt, parta amittere, quàm omnino nō parauiſſe. Similitudo apud Quintilianū: Quomodo vulnus infligi citiùs poteſt quā ſanari, ita reum faciliùs accuſare eſt quàm defendere. Et pud Ciceronem in Antoniū: vt Helena Troianis, ſic iſte Reip. cauſa peſtis atq; exitij fuit. Hic ſi quis vnū aliquid commune quærat, nōne in Exēplo Quintiliani cōmune fuerit vtriſque, faciliùs eſſe læderе quàm mederi? & in Cicer. vtrūque exitij fuiſſe cauſam iis, quibuſcū degeret? Contrà, in cōparatione illa Salluſtiana nō ita facilè. Sed de his pro ſuo quiſq; arbitratu vt voleт ſtatuat. Ego dicere hoc auſim, in quibuſdā nihil intereſſe inter ſimilitudinē, & comparationē, niſi tractandi rationē diuerſam, & diuerſum genus elocutionis, Cōparatio eſt quā modo ex Salluſtio adduximus. Tractetur paulò aliter, & ſimilitudo erit: nēpe ad hunc modū: Sanè quēadmodū maiores veſtri Quirites, parādi iuris, & cōſtituēdæ maieſtatis gratia per ſeceſsionem armati bis Auentinū montem occupauēre, ſic vos etiā pro libertate, quā ab illis accepiſtis, ſumma ope niti debetis. Diſsimilitudo eſt apud Liuiū ſecūdi belli Punici lib. 8. Quā cōpar (inquit Fabius Maximꝰ ad Scipionē) conſilium tuū parentis tui cōſilio ſit, reputa. Ille COS. profectus in Hiſpaniā, vt Hannibali ab Alpibus deſcendēti occurreret, in Italiam de prouincia rediit: tu cū Hanniba in Italia ſit, relinquere Italiā paras: nō quia Reip. id vtile, ſed quia tibi ad amplū & glorioſum cēſes eſſe. Quid porrò negotij fuerit, hinc efficere comparationē, ſi mutatis paucis hunc in modū hæc efferātur? Quid? Pater tuus C O S. Profectus in Hiſpaniā, vt Hānibali ab Alpibus deſcendenti occurreret in Italiā de prouincia rediit: & tu, cū ſit Hānibal in Italia, illā relinquas? Hæc ideo aſcripſi, vt diligēter expēdat lector, ecquid ſemper ea ratione diſtent ſimilia à comparatis, qua diſtare ea ait Rodolphus.

Quid repugnantia, & quomodo ea diuidantur. Hinc oppoſita quæ dicātur, & quot horum ſint ſpecies. Tum differentia quæ ſint, & quæ horum diuiſio. Poſtremò, quæ ducantur hinc argumenta, & duarum obiectionum dilutiones.

Cap. XXVI.

Superius dicta quomodo accipienda.

NOn debet quicquam mirum videri, ſi repugnantia (cum ſuperius non putauerimus ex Boëtij, vel Ciceronis potiùs ſententia inter locos ponenda) nunc ipſi velut obliti noſtri inter locos numeremus. Equidem non tunc egi, vt docerem repugnantia locum non eſſe: ſed oſtendere volui, in eam conditionem, quomodo Boëtio viſum eſt vt eſſe repugnans, quicquid contrarium eſſet conſequentis, non poſſe hoc pacto certū eis, & ſeiunctum ab aliis locum attribui.

Repugnantiam autem in præsentia definimus, vt sit rerum per se dissidens habitudo, qua fit, vt alterum dici id esse quod alterum non possit. Quod autem, per se, addimus definitioni, ideò pertinet, vt ostendamus, non quicquid de altero negatur, repugnãs esse. Nec enim etsi dicam Ciceronem non esse infantem, ideo infantem esse repugnans est Ciceroni: nec si dico Catonem non auarum fuisse, repugnat idcirco auarum esse Catoni. Non enim per se ista, hoc est, Cicero quatenus Cicero est, & Cato quatenus Cato, tales negantur esse: sed quia Cicero eloquens est, cui repugnat esse infantem: & Cato vir bonus, cui repugnat item auarum esse. At homo & irrationale repugnant, quoniam rationale quod repugnat irrationali, in substantia est hominis: ergo homo per se, hoc est per substantiam suam, ab irrationali dissidet. Sic homo & virtus repugnant, quoniã homo per se existentiũ generis est, virtus verò inhærentium: neque enim dici potest, homo est virtus. Adeóque longè magis repugnant, quantum ad se, id est, ad substantiam suam, homo & virtus quàm homo & irrationale. Ista enim in proximo, & sub eodem genere posita, distant: vtrunque enim intra animalis est complexum: at illa pro toto rerum ordine, hoc est, prædicamentis sunt diducta. Quòd autem vulgò dicimus, non repugnare homini virtutem, aut vitium, id in eam sententiam dicitur, non vt alterum dici possit id esse quod alterum, sed quia nihil obstet, quo minus inesse alterum in altero posita. Repugnant autem, aut vnum vni, aut vni plura. Illa opposita, hæc differentia vocamus. Et, quæ nos opposita, Cicero contraria dixit. Boëtius cõmodius opposita putauit dici, quoniam ea quæ τὰ ἐναντία Græci vocant, aptius contraria dicerentur: quæ Cicero quidem dixit aduersa. Vtcunque vocentur, haud multum

Repugnantia.

Per se secũdum substantiam suam nõ secundum accidens.

Cauilli exclusio.

Diuisio repugnantium.

intererit. nos Boëtium, quando vsus magis in hunc morem
Opposita. triuit ea nomina, sequamur. Oppositа sunt, quæ repugnant
vnum vni, sic vt neque alterum de altero, neque ambo de
Oppositorũ diuisio. tertio dici possint. Ea Aristoteles iis fermè verbis diuidit.
Alterum (inquit) alteri opponi dicitur quadrupliciter, velut quæ sunt ad aliquid, vel vt contraria, vel vt priuatio & habitio, vel vt affirmatio & negatio. Vt ad aliquid opponuntur, sicut duplum dimidio. Vt cõtraria sicut malum bono. Vt secũdum priuationem & habitionem, sicut cæcitas & visus. Vt affirmatio & negatio, sicut sedet & nõ sedet. Vtque paucis dicamus, omnia aut relata sunt, aut cõtraria, aut
Ad aliquid. priuatiua, aut contradicentia. Ad aliquid (quæ & relata dicuntur) sunt ea, quæ secundum hoc ipsum quod sunt aliorum dicuntur. Vt seruus, domini dicitur seruus: & dominus, serui dominus. sic pater, filij pater dicitur: & filius, patris filius: & totum, dicitur partis totum: & partes totius esse partes dicũ-
Scrupulus. tur. Potest autem dubitatione dignum videri, cum tantum vnum vni dixerimus opponi, quomodo id cõstare posit in relatis, cum vnius domini multos videamus seruos: vnius pa-
Solutio. tris multos filios esse. Certum est enim, hũc patrem & hos filios relata esse, similiter hũc dominũ, & hos seruos. Sunt qui credant filios referri ad patrem, & seruos ad dominum, multos ad vnũ, non quatenus multi sunt, vel hi singuli, sed quatenus cõmunis ratio est vnaque in omnibus, & filiorum & seruorũ, quẽadmodũ in istis, patris & domini. Scotus omniũ qui philosophiam tractauerunt, disputator multorum consensu acerrimus, voluit in patre qui multos haberet filios, multa proinde nomina respectúsque esse patris. quẽadmodum & iurisperiti, patri suã in quenque filium describerent patriam potestatem: & domino in quenque seruum, proprium discre-

tumque ius mancipij. Sed recõditiora sunt hæc, neque nostræ (quod aiunt) farraginis: ergo reliqua prosequamur. Cõtraria sunt repugnantia, quorum vtrumq; potest simul existere, & alterũ sine altero esse. Vt calidũ & frigidum contraria sunt, existuntq; vtraq; simul. Quod quidẽ in cõtradictione fieri nõ potest, nec in priuatione: quorũ si est alterũ, nõ potest alterũ esse. In relatis verò non potest alterũ sine altero esse, nõ enim potest esse dominus, vt non sit seruus: nec è diuerso seruus, vt nõ sit dominus. At calidũ nihil repugnaret esse, vt nõ esset frigidũ: nec nigrũ vt nõ esset albũ. Priuatio, est defectus alicuius, in eo, quod id natum est habere. Vt cæcitas est defectus visus, nõ in quouis, nec enim lapis cæcus dicitur, sed in eo quod natũ est videre. Sic mutum esse, non cuiusque est, sed eius, quod natum est loqui: & demens, eius quod sapere: & mortuum, eius quod viuum esse posset. Cõtradicentia sunt, quorum negatur vno idipsum, quod est altero affirmatum, Vt sedere, nõ sedere: currere, nõ currere. Quod dicimus autem negari vno id ipsum quod est affirmatũ altero, hoc eò pertinet: nam si dicas hominem aliquem currere: & aliquem hominẽ non currere, non contradicunt ista: potest enim vtrunque esse verum: nam potest aliquis homo currere, vt Cicero: & simul aliquis non currere, vt Cato: verum non negatur de vno, quod erat affirmatum de altero. Quare vt contradicant, necesse est idipsum neges quod affirmasti: vt quoniam dixisti aliquem hominem currere, neges currere aliquem, hoc est, nullum dicas currere. Estq; ea perpetua, & immota cõtradicentiũ lex, vt de omni re necesse sit verè alterum contradicentium dici, vtraque de nulla. Differentia sunt, quæ sic repugnant, vt non certo ductu vnum contra vnum dirigatur, sed satis est substantiis inter se esse dimota. Vt Cicero, & Cato differunt, quoniam non est*

id est, materiæ, propositi, instituti.

Contraria.

*oppositæ.

Priuatio.

Cõtradicẽtia.

Differentia quæ sint.

Cicero quod Cato, non tamen ſic differunt, vt calidum, & frigidum: calido enim nihil opponi poteſt aliud, quod eodem modo cum ipſo quo frigidum pugnet. At quemadmodũ Cato à Cicerone diſtat, ſic etiam Scipio, ſic Lælius, ſic quemcunque alium hominẽ ſumas diſtabit. Quapropter neque colores quos medios vocant, contrarij inter ſe erunt. Quemadmodũ enim flauus à cæruleo, ſic etiam indicus, & ruber, & viridis diſtat: & poteſt ex quolibet colore in quemuis, & per quemlibet ex albo in nigrum fieri trãſitus. Similiter ſaporum etiam diuerſæ ſpecies contrariæ non ſunt, ſed veriùs differentes. Sic quæcunque aliæ ſunt multæ ſpecies, ſub vno genere comprehenſæ non magis cenſendæ ſunt cõtrariæ, quam iuſtitia, temperantia, fortitudo, reliquæq; ſpecies virtutum. Differunt autem omnia, aut ſolùm vt ſingula: vt ſingulis inter ſe homines, ſinguli equi, & quæcunq; indiuidua ſub vna continentur ſpecie. Aut ſpecie: vt quæcunq; indiuidua ſub diuerſis ſunt ſpeciebus, vel ipſæ, inter ſe ſpecies diuerſæ, vt hic homo & hic equus, & homo & equus. Aut genere: vt quæ vel diuerſorum ſunt generũ, vt vitis & equus: quorum hic animalis eſt ſpecies, illa plãtæ, & ipſa quoque genera diuerſa, vt animal & planta. Poſſumus addere iſtis ea, quæ prædicamentis differunt, vt homo & cãdor, quorũ homo ſubſtantia, candor eſt qualitas. Quæcunque ergo prædicamentis differunt, genere differũt, & quæ genere, etiam & ſpecie: & quæ ſpecie, ſingulatim differunt. Contrà, quæcunque ſingula ſunt eadem, hoc eſt, quæ numero vna dicuntur, etiam ſpecie ſunt eadem: & quæ ſpecie, ea genere: & quæ genere, prædicamento quoque ſunt eadem. Quo fit, vt maxima differentia, & minima vnitas ſit in prædicamẽto: contrà, minima differentia, maxima vnitas ſit in ſingularibus. Quorumcunque autem duorum, alterum

Differentium diuiſio.

de altero negatur, ea vt minimum ſingulatim, hoc eſt, numero oportebit differre. Nolim autem quemquam fefellerit nominis huius ambiguitas, qua dicimus aliqua ſingulatim, vel numero eadem eſſe, vel differre. Quandoque enim aliqua numero eadem vocamus, quantum ad ſubſtãtiam ſuam pertinet, vt idem numero dicimus hominem & animal rationale: quoniã eadem eſt vtriuſque ſubſtantia: & Ciceronẽ vnum numero dicimus, quoniam nulla eſt ipſius ad ſeipſum differẽtia. Quãdoque verò denominatione dicimus eadem: vt idem numero dicimus Ciceronem & eloquentẽ: non quod eadem ſit Ciceronis & eloquentiæ ſubſtantia, ſed quòd inſit in Cicerone eloquentia, atque ob id, idem & Cicero & eloquens vocetur. Verùm in præſentia de eis ſolùm dicimus, quæ ſubſtantiis eadem ſunt, atque differunt, quoniam de nominatione idẽ differens à ſe dici poteſt: vt Cicero vir, à Cicerone puero, non ſubſtantia, ſed ætate differt: & cõtrà, quæ maximè differunt, ea dem dicuntur: vt idẽ & homo, & muſicus, & pater dicitur, cùm ſubſtãtiis hæc tria & prædicamẽto differant. Sanè omnia argumẽta huiuſmodi, In foro eſt, ergo non eſt ruri: Et illo tempore factum eſt, ergo non eſt hoc tempore factum: Et mea res eſt, ergo non eſt tua: Et huius eſt filius, ergo non illius: ad hunc locum redigũtur. Quoniam enim ea natura eſt rerum, vt tantùm vnum aliquod iſtorum de re dici poßit, (nec enim poteſt aliquid niſi in vno loco eſſe, nec niſi in vno tempore factum eſſe, quæque reliqua ſimilis ſunt cõditionis,) ergo cum vnum aliquid de re affirmaueris: reliqua omnia, quæ ab eo in eodem genere differunt, negabuntur de eadem. Erit fortaſſe, cui videatur, neque repugnãtia ab aliis locis, neque ipſa quidem inter ſe oppoſita, & differentia, ſatis diligenter eſſe diſcreta. Nam vt prius de hoc dicamus, quod poſterius

Dupliciter aliqua dici ea dẽ numero.

Vſus horum locorum.

Obiectio prior.

ſumpſimus, pater & filius, quæ relata ſunt, & calidum & frigidum, quæ contraria, nemo eſt qui dixerit iſta nõ eſſe differentia. Deinde priuantia quoque, & contradicentia, cum eadem eſſe non poßint, differant neceſſe eſt. Iã quod ad reliquos locos pertinet, calidum & frigidum in adiacentibus diximus, & patrem & filium numerauimus inter connexa, & partium & totius ſui ſunt loci: ita etiam homo & equus ſpecies ſunt, & animatum & inanimatum propria: vt videatur (id quod antea in Boëtio annotauimus) repugnantia per omnes ductum iri locos. Non negauerim vera eſſe quæ contrà dicuntur. Verùm non ob id efficitur, vt perturbentur loci: quod facilè videbit, qui meminerit eius quod diximus etiam antè, locorum diſcrimen, non tam ab rerum naturis, quas habent per ſe quæque, accipi: quàm ab habitudine, quàm ſumũt inter ſe comparatæ. Quod itaque ad oppoſita & differẽtia attinet, certum eſt contraria ſpecie inter ſe differre: at relata quidem quomodo differant, haud temerè affirmauerim. Verùm vtcunque ſit, cum certa inter ſe lege differant vt vni tantum vnum opponatur, oppoſita dicimus ea, propter certam & deſtinatam ex natura ſua repugnantiam, qua velut ſingula è regione alterum contra alterum certo ſunt ſtructu locata. Pater itaque & filius, oppoſita ſunt, inter ſe comparata: comparatus autem quantum ad ſubſtantiam ſuam, pater domino, filius ſeruo, non opponi dicentur iſta: ſed differre. Sic calidum & frigidum inter ſe contraria ſunt: calidum & dulce, frigidum & humidum, differentia. Relata ergo & contraria (vt diximus) quanquam inter ſe compatata opponi propriè dicuntur, differunt tamen etiam: ſed oppoſita potiùs dicuntur, quod certioris eſt & acrioris repugnantiæ nomen: Contradicentia autem & priuantia, differentiæ nomen non accipiunt.

Obiectio altera.

Suprà cap. 11. Quorũ natura explicata eſt capi. 20. ſi cut partiũ & totius cap. 9. & ſpeciei & generis cap. 5 & 6. Animati & inanimati cap. 8. Cap. 21. vbi de accidentibus.

Solutio obiectionis prioris. Cap. 22.

Cùm sit enim differre dictum, quasi in diuersum ferre, non potest id nisi inter rem & rem fieri: at contradicentia & priuantia, vna quidem parte res sunt, vt visus & sedens: alia parte tantùm negationem rei significãt, vt cæcitas & non sedens. Non magis ergo possunt ista inter se differre, quàm (quod dici solet) viui cum mortuis bellum gerere. Haud absimile iis, quæ dicta sunt, fuerit, quod responderi possit ad eam partem, qua dicebatur, repugnantia per alios sparsa locos esse. Possunt enim ea quæ repugnantia dicuntur, nonnunquam accipi seorsum quodlibet, vel saltem sic, vt non componantur inter se, & vel alterum de altero dicantur, vel ambo de tertio aliquo: hoc enim modo suis quæque redduntur locis. At cùm vel in tertium aliquod incidunt, vel alterum de altero dicitur, repugnantia sunt, huiusque loci propria fiunt. Totum itaque & pars, pater & filius, nisi de altero dicatur alterum, aut ambo de tertio aliquo, nequaquam repugnant: quippe quorum alterum ex altero constat, neque sine altero vel fieri possit, vel esse. Cum verò quis dicat, exempli causa, irascibile in anima partem esse ipsius, alius discretam per se distinctámque esse animam: certum est repugnare ista, quòd idem totum esse faciant & partem. Sic album & nigrum quibus insunt comparata, non contraria sunt, sed adiacentia. Sic currere & non currere, non contradicunt: sic quiescere & moueri, non priuatiuè repugnant. si de homine illa, ista de lapide dicantur. Illud tamen prætereundum non est, contradicentium priuatorumque partes eas, quæ negant, non posse in alium conferri locum. Cùm enim negatio, non significari, nec intelligi sine affirmatione possit: semper repugnantiam eius quod negat, præ se ferat necesse est. Non currere nanque

Posterioris obiectionis dilutio.

Notatiũcula

ſine curſu: nec cæcitas ſine viſu, intellectu comprehẽdi nequit. Cúmque negationem ſignificent, ſemper in eis & negatio & curſus viſuſque intelligitur: habéntque velut innatam quandam in ſe repugnãtiam ad id, cui contradicunt, aut cui priuatiuè repugnant. Habent autem hi loci proprium hoc, quòd nõ poteſt ex ipſis quicquam confirmari directè, ſed è diuerſo: vt, ſi in vno neges, in altero affirmandum eſt: contráque alterius affirmatione negandum eſt alterum: vt ſi dicas, iſte pater eſt: ſequitur non eſſe filiũ: & ſi filius eſt, certum eſt patrem non eſſe. Sic cæcus eſt, ergo non videt: contrà quoque, videt igitur cæcus non eſt. Complectimur tamẽ nonnunquam hinc inde repugnãtia, atque directè probamus. Vt ſi lucrum eſt habere, damnum eſt perdere: Si vtile eſt poßidere, inutile eſt amittere. Illud verò argumentandi genus, An perdere poßim quæris? ſeruare potui. &, Cui totum dederam illi negarẽ partem? non ex repugnantibus eſt, ſed à maiori, neque enim vt repugnantia hîc ſumuntur, ſed conſentanea ad id, quod inſtituis confirmare, & vt ſit alterum altero maius & difficilius effectu. Neque enim quia ſeruare repugnat ei quod eſt perdere, probatum à ſe putat Medea, perditum ire ſe poſſe Iaſonem: ſed quia difficilius maioríſque negotij eſt, ſeruare, quàm perdere. Sic etiam, quia maius eſt totum donare quàm partem, probabit non ſe cunctaturum in parte, cum dederit totum.

Quid ſit his locis propriũ

Altera notatiuncula.

Cap. 20.

Sed oſtendere volui, in eam conditionem.) Aliam eſſe ſẽtentiã Boëtii quã refert Rodolphus, ſuprà oſtenſum eſt. Non enim ait vir ille, repugnãs eſſe, quicquid cõtrarium eſſet conſequentis, ſed quod eſſet conſequens cõtrarii. Sed de hoc prius. Adeóque longè magis repugnar.) Maior, inquit, pugnãtia eſt inter hominem & virtutem, quam inter hominẽ & irrationale, propterea quòd homo & rationale ſub eodẽ genere, nẽpe animali continentur: homo autem & virtus, diſcreta diuerſáque genere ſunt: ſi quidem homo ſubſtãtia eſt: ac virtus, qualitas. Quod autem vulgò dicimus.) Vulgò, inquit, dicimus homini non repugnare virtutẽ, non hoc intellectu, quaſi homo id eſſe poſſit quod virtꝰ, ſed quod virtꝰ homini poſſit ineſſe. Iá aliud eſt, poſſe homini ineſſe: aliud, poſſe eſſe hominẽ. Et quæ nos oppoſita.) Cic. in Topicis ita diuidit cõtraria, vt partim aduerſa, partĩ priuãtia, partĩ collata cũ aliquo, partĩ deniq; negãtia dicãtur.

Cõtrariorum diuiſio apud Ciceronem.

Boëtius quarto cõmẽtariorũ libro quos scripsit in Topica Ciceronis: Sed. M. Tullius (inquit) nõ tã propriis nominib⁹ quàm notioribus vtitur. Ait enim, cõtrariorũ alia esse quæ aduersa vocentur, alia quæ priuãtia, alia quæ in comparatione sint, alia quæ aientia & negantia nuncupentur. Sed quæ contraria nominat, opposita verius diceret: quæ aduersa dicuntur, contrariorum melius susciperent nomen: quæ in collatione nominat, ea relatiua vel ad aliquid certius vocarẽtur. Sed vtatur nominibus vt volet, dũ res ipsæ certa proprietatis suæ ratione signentur. Opposita sunt quæ repugnant vnũ vni.) Quomodo vnum vni, cũ ex sententia Aristotelis, malo, non tantum bonũ, sed & aliud malum contrariũ sit? cũ vni timiditati, nõ modò repugnet fortitudo, sed & temeritas? Quanquã Aristoteles hac parte satis est varius, vt qui in libris de cælo vnũ vni aiat esse cõtrarium: in Categoriis, vni interim plura. Diuus Thomas Aquinas, in iis commentariis quos scripsit in libros de cælo, hunc modũ hisce verbis dissoluit: Eidem, inquit, secundum idem est vnum tantum cõtrariũ nihil tamen prohibet, quin vni secũdum diuersa sint plura contraria: sicut si sit idem subiectũ dulce & album, cõtraria ei videntur nigrum & amarũ. Sic igitur illiberalitati cõtrariatur virtus liberalitatis, sicut ordinatum inordinato, prodigalitas autẽ, sicut superabundantia defectui. Hactenus recensuimus verba illius. A Boëtio opposita finiuntur hoc modo: Oppositа sunt, quæ in eodem, secundum idem, in eodem tempore, circa vnã eãdémque rem simul esse nõ possunt. Ea Aristoteles iis fermè verbis.) Græca si quis fortè requirat, sic habent: Λέγεται δὲ ἕτερον ἑτέρῳ ἀντικεῖσθαι τετραχῶς, ἢ ὡς τὰ πρός τι, ἢ ὡς τὰ ἐναντία, ἢ ὡς στέρησις καὶ ἕξις, ἢ ὡς κατάφασις καὶ ἀπόφασις. In summa hoc dicit, quatuor esse genera oppositorum, relatiua, cõtraria, priuantia, & contradicentia. Potest autem dubitatione dignum videri.) Non video equidem quid sit cur obiectio hæc magnopere moueat aliquẽ. Nam cum dicitur, vnũ vni opponi, id de speciali, non de numerali vnitate accipiendum est. Ergo vt quis centum habeat filios, tamen quatenus pater est, vni tantum (de specie ivnitate loquor) opponitur, nempè filio: siquidem omnes illi specie idẽ sunt, & in communi filii ratione cõueniunt. Secus fuerit, si dicas patrem ea ratione qua pater dicitur, referri ad filium & vxorem. hic enim vnum opponeretur duob⁹ specie diuersis. Quemadmodum & iurisperiti.) De his lege institutionum imperialium librum primum, capite de his qui sui aut alieni sunt iuris. Et. ff. eodem titulo: Item. C. de patria potestate. Atque fuit sanè olim patris in liberos vitæ necisque potestas: cui deinde potestati adeò derogatum est, vt ne libertatem quidem nedum vitam liberis auferre patri liceret. l. libertati. C. de patria potestate. Quocirca supra etiam monuimus, cautiùs accipiẽdum esse id quod ait Rodolphus, patrem adoptiuum, vitæ necisque potestatem in eum quem adoptarit, accipere. De dominorum potestate in seruos, Caij iurecõsulti verba sic habent: Igitur in potestate sunt serui dominorum, quæ quidem potestas iuris gentium est. Nam apud omnes pleræque gẽtes animaduertere possumus, dominis in seruos vitæ necisque potestatem fuisse: & quodcunque per seruum acquiritur, id domino acquiritur. Sed hoc tempore nullis hominibus qui sub imperio Romano sunt, licet supra modum & sine causa legibus cognita, in seruos suos sæuire &c. l. prima. ff. eo quem diximus titulo. Cõtraria sunt.) Cõtraria, inquit, sunt repugnantia ea, quæ in diuersis subiectis vno eodẽque tempore inesse possunt: & alterum subsistere in rerum natura potest, etiam si non sit reliquum. Distant ergo contraria à relatiuis, quòd ea eodem tempore, aut esse ambo, aut nõ esse necessum est. Distãt etiam à priuantibus & contradicentibus, quòd cõtraria eodem tẽpore esse in diuersis possunt: cõtradicentia & priuantia non possunt. Nã in eodẽ ea subiecto simul inesse nequire id planum est: at cum diuersis subiectis accomodantur, iam desinunt esse contradicentia & priuantia. Neque enim philosophari & nõ philosophari cõtradicunt, si ad Platonẽ vnum, alterum ad Demosthenem referatur. Et cæcitas illa Democriti, nõ fuit priuatio visus in Lynceo. Secus habet in contrariis. Nam ea nomen retinẽt suum, etiam cum in diuersis reperiũtur subiectis. Vt dulcor & amaror, etsi alterũ in melle, alterũ in felle sit, dicũtur nihilominus esse cõtraria. At enim quo (inquies) pacto ait cõ-

Obiectio cum sua dilutione.

Oppositа quomodo finierit Boëtius

Potestas patris in filiũ, & domini in seruum.

Cõtraria.

traria alterũ sine altero esse posse, cum Aristoteles secundo lib. de cælo cõfirmet, terram non posse esse siue igni, eo quòd necessarium sit, cõtrariorum aut vtrunque esse, aut neutrum? Sanè quæ Aristoteles eo in loco dicit, ea in solis elementis locũ habere
Dilutio. vel hinc liquet, quòd idem ait in Categoriis, posse alterũ ex cõtrariis esse, vt nõ sit reliquum. Et quid vetat sanitatẽ sine ægritudine esse? quid sine nigro albũ? quid fortitudinem sine timiditate? Cicero in rhetoricis contrariũ finit hoc modo: Contrariũ est, quod positũ in genere diuerso, ab eo cui cõtrarium esse dicitur, plurimũ distat: vt frigus calori, vitæ mors. Hodie vulgus ea sic finit: cõtraria sunt, quæ sub eodẽ genere posita, plurimũ à se inuicem distãt, & eidem subiecto quod modò eorum sit capax vicissim in sunt, à quo se mutuo expellunt, nisi alterũ eorũ insit à natura. Quapropter neque colores.) Rectè illud, colores medios non esse inter sese contrarios. Verùm illud
Obiectio. interim malè habet animum meum, quòd nõ video, quo modo his non conueniat cõtrariorum finitio. Contraria (inquit Rodolphus (sunt repugnãtia, quorum vtrunque potest simul existere, & alterũ sine altero esse. Iã repugnare inter se medios colores, verbi causa: rubrum & viride, est manifestum, cum ita inter sese disideant, vti neutrũ possit dici idipsũ esse quod alterũ, neque est cur negemus posse ea simul & separatim esse, quo fit, vt coloribus mediis tota conueniat cõtrariorum finitio: quod si demus, iã ne cõtrarios quidẽ eos esse inficiari poterimus. Et (vt obiter quædam addamus his etiam absurdiora) quis nõ videat, omnibus propemodũ differẽtibus accõmodari posse definitionẽ contrariorum quam ponit Rodolphus? an non repugnãtia sunt Cato & Cicero? nonne eodem tẽpore ambo fuerunt? nonne rursum, solus Cicero fuit, Catone iam mortuo? Quid? scientia & virtus, nonne ita per se disident, vt nõ possit alterum dici id ipsum esse quod alterũ, ac proinde repugnantia sunt? Sunt profecto, neque negari potest, & simul ista & separatim esse posse: quamobrẽ hæc quoque iã nobis iuxta Rodolphi finitionẽ dicenda erunt cõtraria: quod quid dici queat absurdius?
Dilutio. Quod ad me attinet, mallem ego hac parte alterius audire sententiam, quàm quid sẽtiam ipse, temerè effutire. Et quidem ante omnia non puto vllo modo esse faciendum mihi, vt sine causa videar sugillare voluisse Rodolphũ, hominem longè aliter meritũ de studiosis omnibus: cuius etiã nomen mihi venerandum quiddam præ se ferre videtur. certè quoties nominatur à me, honoris gratia nominatur: ac proinde vellẽ equidem, id quod iã dixi, digniorem me patronum contigisse homini longè doctissimo, qui tueri sic posset hanc eius finitionẽ, vt ostenderet, quomodo salua illa, ea quæ differentia ab Rodolpho ipso dicuntur, submoueri queant ex albo contrariorum, Ego tametsi quanto licuit studio id egi, vt mihi vel archetypũ ipsum, vel alioqui emẽdatum aliquod comparare exemplar: hactenus tamen spe frustratus sum, neque vllum aliud contigit, quam quod excussum Louanii, infinitis propemodum mendis contaminatum est: quorum vt pars maxima reiici in typographos potest, vt quòd in capite de partibus orationis, toties cum totius sententiæ iactura, pro enumeratione legitur enũtiatio, & ibidem in exẽplo Quintiliani pro gladio gaudiũ, aliaque id genus propè innumera: ita quædam rursus, quemadmodũ partim iam indicauimus, partim suis locis indicaturi sumus, non illorum vel in scitia vel negligentia irrepsisse, sed initio parũ emendatè scripta fuisse mihi videntur. Apparétque, exẽplari illos vsos esse, quod aut scripserit aut dictarit Rodolphus ipse, verùm non in hoc tamẽ dictarit aut scripserit, vt sic prodiret in lucẽ: sed vt post mensem vnum aut alterum, sub incudem reuocatũ, emẽdaretur diligentiùs: & si quæ adhuc labeculæ, ita vt solet, occurrerent, eæ quã exactissima cura eluerẽtur. Ergo vt tandem aliquando veniamus ad id, quod in præsentia agitur, non negauerim ego ab Rodolpho scriptum sic esse vt exemplaria habẽt: sed & illud ecõtrario ausim cõtendere, nihil minus illũ scribere voluisse, quam id quod scripsit: vt iã calami lapsus veriùs dici possit quã hominis. Diuiserat superiùs repugnãtia in opposita & differentia, fecerátq; vnũ genus oppositorũ contraria. Itaque cõtraria ipsa definiturus, mirum ni genus proximum, id est opposita, in illorũ ponere limi-

sione decreuerat: quod si fecisset, nihil prorsus esset admissum flagitij. Nũc cum vtrũque nomen, tam repugnantium quàm oppositorum, recẽti adhuc memoriæ hæreret, alterum (vt fit) pro altero incurrit in calamum. Nos ergo non tam id quod calami error expressit, quàm quod author ipse procul dubio scribere voluit, in cõtrariorũ finitione ponamus, legamúsque hoc pacto: Contraria sunt opposita, quorũ vtrumque potest simul existere, & alterum sine altero esse. Id si faciemus, continuò excluſa erunt omnia ea, quorum mentionem iam fecimus, quando nihil horum omnium est, in quod competat nomen oppositorum, eo duntaxat intellecto, quo oppositа definit Rodolphus. Et in præsentia quidẽ hæc sola ratio tollendi scrupi huius mihi occurrit: quæ si cui minus probabitur, is meliorem afferat, & nos minimè pertinaces erimus in sẽtẽtia nostra. Porrò quod meminit de speciebus colorũ & saporũ, de his multa Aristoteles in libro de sensu & sensili. Et de coloribus rursũ Aulus Gellius libri secundi capite vigesimo sexto. Differunt autem omnia.) Dicit id, quod hodie longe decantatissimum est apud omnes, nempe trifariam aliqua eadem aut differẽtia siue diuersa dici genere specie, & numero. Genere eadem sunt, quæ sub eodem genere continentur, vt temperantia & fortitudo, quorum genus est virtus. Diuersa genere dicuntur, quæ sub vnũ genus nõ cadunt, vt equus, velocitas. Specie eadem sunt, quæ eadem specie cõtinentur. vt Virgilius, Cicero. Diuersa, quæ eadem specie non continentur: vt hæc vulpes, hic leo. Numero eadem dici solent, quorum inter numerandũ alia ab aliis nõ discernuntur. Atque id rursum quatuor fit modis: nomine, finitione, proprio, & accidẽte. Sed cũ horum plena sint omnia, nos eis omissis, pergamus ad alia. Quæ prædimentis differunt.) Nimis quàm ridiculè illi, qui somniant interesse nescio quid inter differẽtiã: quasi diuersa ea sola dicãtur, quæ in diuersis insunt Categoriis: reliqua differentia. Cuius farinæ est & illud, quod est apud Petrum illum suum Hispaniensem, aliud esse aiunt præsentare, aliud repræsentare. Præsentat (inquiunt) vox seipsâ, repræsentat rẽ significatam. Erit fortasse cui videatur.) Duas affert obiectiones aduersus ea quæ hoc capite dicta sunt. Earum prior hæc est, Oppositа omnia etiã sunt differentia: ergo nõ fuit faciendũ Rodolpho, vt locum hunc repugnantium in oppositа differentiáque duceret. Cui obiectioni hunc in modũ occurrit ipse. Cõtradicentia, inquit, & priuatiua nullo modo differẽtia dici queunt, propterea quòd ea tãtum differre dicũtur, quæ vtraque sunt: contradicentium verò & priuatiuorum alterũ semper nõ est. Contraria autem & relatiua, si non cum suis quæque oppositis, sed cum aliis quibusdam cõferantur, nihil vtique vetet, dici illa & differentia, vt si patrem nepoti, album rubro, maritum socero aut socrui compares. Quoties autem cum suis committuntur oppositis, vt cum nigro album, pater cum filio, cum vxore maritus: iam etsi possent fortasse differẽtium vtcunque appellationẽ recipere eò quòd vel genere vel specie differant: aptiùs tamen oppositа dicuntur, propterea quòd nõ quoquo modo, sed certa quadam lege alterum ita contra alterum dirigitur, vt opponatur vnum vni: quod nõ fit ita in differẽtibus. Itaque in summa hoc dicit. Si differentiũ vocabulo intelligẽtur omnia ea, quæ quomodocunque ità inter se pugnãt, vti neutrum queat dici esse id ipsum quod alterũ dari posset, & contraria quoque & relatiua differẽtia esse. Atqui nunc ea sola hoc nomine donam⁹, quæ nullo certo ductu inter se pugnãt, sed substãtiis modo dimota sunt, possuntque plura repugnare vni: cuiusmodi haud quaquam sunt cõtraria & relatiua, quoties ad sua ea referuntur oppositа. At enim repugnãtia (inquies) sparsa sunt diffusaque per locos omnes, quocirca parum cõsiderate fecit Rodolph⁹, qui suum illis locum descripsit. Hanc quoque cauillationculam ita refellit Rodol. vt dicat repugnãtia bifariam cõsiderari posse: principio, ita vt ipsa inter se conferantur, atque hac ratione per alios ea loc os diffusa no esse: deinde, vt spectẽtur singula seorsum, ac sic certè, vt ne ipsorum inter se hat cõparatio: quo pacto repugnãtium ea nomẽ amittere, & per omnes locos diffundi, Verbi causa. Dulcedo si cõferatur cũ amaritudine, ad solum hunc oppositorum pertinuerit locũ. Cõfer eandẽ sapori, iã species erit: cõfer cum dulcedine hac

Eadem & diuersa.

Genere.

Specie.

Numero.

Obiectio prior.

Dilutio.

Summa solutionis.

Obiectio altera.

aut illa, & genus dicetur. Cadé collata melli est adiacens, albo cõtingens &c. Complectimur tamẽ nõnunquam hinc inde repugnantia.) Creberrimum est hoc genus argumẽtãdi apud authores, vt mirum mihi videatur, eos qui vulgò dialectica in gymnasiis docẽt, nihil aliud in ore habere quàm illa Hispaniensia: albus est, ergò niger non est: cæcus est, ergò non videt: homo est, & non sanus, proinde æger. Quam argumentandi formam vt non improbo, ita illam in alteram scio apud authores omnes longè esse frequentiorem: cuius aliquot subiiciemus exempla.

Si summum malum est viuere cum doloribus, cõsentaneum est, summum esse bonũ viuere cum voluptate. Ex Cicerone primo libro de finibus.

Bonum liberi, misera orbitas: bonum patria, miserum exilium: bonũ valetudo, miserum morbus: bonum integritas corporis, misera debilitas: bonũ incolumis acies, misera cæcitas. Ex eiusdem operis libro quarto.

Quintilianus lib. 12. Age, non ad perferẽdos studiorum labores necessaria frugalitas? quid ergo ex luxuria speri?

Idem lib. 5. Frugalitas bonum, luxuria enim malũ. Si malorũ causa bellum est, erit emendatio pax. Si veniam meretur qui imprudens nocuit, non meretur præmium qui imprudens profuit.

Si isthæc quæ calidiora sunt difficiliùs gelu cogũtur: cõgruens est, vt quæ frigidiora sunt, facilè cogantur. Ex noctibus Gellianis, libri decimi septimi cap. 8.

Si stultitiam fugimus, sapientiam sequamur: & bonitatem, si malitiã. Sic in Topicis Cicero.

Si anima quæ peccat, ea morietur: ergo quæ non peccat, ea viuet. Ex Hieronymo.

Si euangelium est virtus dei in salutẽ omni credenti, ergo in perditionẽ omni non credenti. Ex epistola ad Romanos.

Quia deus gratia mouetur, ergo & irascitur. Ex Lactantii libro de ira dei.

Nam si deus non irascitur impiis atque iniustis, nec pios vtique iustósque diligit. Ex eodem.

Si eius qui malè facere cupiat, non facta solum, sed & propositum odisse vlciscíque oportet: gratia ecõtrario habenda est benè faciendi cupiẽdo, etiã si nequierit id quod velit perficere. Ex libello plutarchi, de discernendo amico, & adulatore.

Cicero in quadam philippica: Cuius singularem prudẽtiam admiramur, eius stultitiã timemus. Quanquam hic magis simplex illud argumẽtandi genus subesse apparet, ac si dicat hoc modo: In Cæsare Octauio singularis inest prudẽtia, ergo stultitia in eo non est. Cui nõ dissimile est illud Fabii Quintiliani. Qui sapiens est, stultus non est. Illud verò argumentandi genus.) Verba sunt Medeæ apud Ouidium, qua de re ita Quintilianus libro octauo. Nã cum sit rectum, nocere facile est, prodesse difficile: vehementius apud Ouidium Medea dicit, Seruare potui, perdere an possim rogas?

Quid discriminis sit inter locos suos, & aliorum.
Cap. XXVIII.

Quid intersit inter locos Rodolphi & aliorum.

PRæter hos autem quos hactenus executi sumus locos, alij quidem alios quàm nos quodam fecerunt, & quosdã traditos à nobis præterierunt: neque, vel eisdem nominibus omnes, vel eodem dispposuerunt ordine. Cicero quidem antecedentia, consequentia, repugnantia posuit: quæ si ita capiantur, quemadmodum ille voluit ea accipi, ostendimus inter locos

Id discussum est suprà cap. 21.

nequaquam posse poni. At ea quæ nos propria, quæ finem, quæ destinata, quæq; etiam in tres diuisa locos applicita diximus, in nullum Ciceronis locum poterunt includi. Quod quidem de fine, & destinatis per omnes eunti locos facile est videre. sed proprij locus inter antecedentia ponetur fortasse: sed eo pacto, quo contendimus omnes ferè locos inter antecedentia posse numerari, & quo antecedentia non esse locum docuimus. Applicita autem, vt locum & tempus, voluit Cicero vt inter adiuncta ponerentur. Sed Boëtius ex iis credidit probabile solùm duci argumentum: at ex loco & tempore sæpè necessarium ducitur. Vt quòd non violauerit Clodius sacra Bonæ deæ Romæ, cum sacrorum tempore non Romæ fuerit, sed Interamnæ. Simul hic ex loco & tempore ductum est, & quidem necessarium argumentum. Non potest culpa malè consultorum ante Phocense bellum in Demosthenem conferri, nondum enim Rempublicam attigerat: ex tempore est. Non possunt sydera ali humore, nullus enim humor eò peruenire potest: ex loco sumitur. Ita ex connexis: nõ es imperator meus, quoniam non sum miles tuus. Quæ omnia argumenta cohærent rectè, & necessario conficiunt. Ergo fortasse iam dicemus ea ex antecedentibus esse ducta: quódque ineptissimum est, cũ locum ex quo inuenire debeas cognitum antè esse oporteat, quàm inuenire ex ipso queas, nos contrà, cum inuenerimus constituerimúsque, necessarium sit an probabile argumentum, tum demum ex quo ductum sit loco cognoscemus. Adiacentia etiam, actus, & subiecta, itidem in adiunctis esse censebuntur: similiter & contingentia, sex loci in vnum, hoc est, quàm ampla facultas, in quantas coacta angustias? Themistius fortè hos inter communiter accidentia posuerit: nisi tamen subiecta ad materiam maluerit referre. Ego istos

Suprà. cap. 2.

Huius rei mẽtio facta suprà cap. 18.

locos exactißimè distinguendos arbitror, ausimque constanter affirmare, nullos omnium crebriùs, aut expeditiùs vsu venire. Quod non solùm qui poëtas oratoréſque reuoluet, verum esse sciet: sed & qui philosophos eos excutiet, qui intimam & in abdito positam scrutantur rerum naturam, nedum qui mores hominum tractant, quorum omnis ex professo circa ista versatur labor. Namque ex iis qui in substantia sunt atque ex causis, vt certißima & indubitata eruuntur argumenta, ita raræ felicitatis est, vt sit eorum nobis copia parata. Cum sint enim arctißimè coniuncta rebus, plerunque perinde sunt ac res ipsæ, aut cognita nobis, aut ignorata. Locum quem ex partium enumeratione Cicero, & Themistius ex diuisione vocauit, non putaui ponendum. Nam si partes omnes cùm collegero, ad totum deinde progrediar: paries, tectum, fundamenta, quæq; reliqua sunt mea sunt, tota ergo domus mea est: apertum est id argumentum è loco qui à partibus dicitur duci. Si sic dicam, habet iustitiam, fortitudinem, modestiam, prudentiam, ergo omnes virtutes habet: à specie est. Sin dixero, est virtus, & non prudentia, iustitia, temperantia, ergo fortitudo. sic etiam, est pars domus, & non tectum, paries, tabulatum, ergo fundamentum: à differentibus ducta erant hæc argumenta. Cúmque non sit alius diuisionis & partium enumerationis apud authores vllus vsus, mihi haudquaquam necessarius videtur locus, qui ex istis descriptus est: cùm propriè & aptißimè ad illorum quos dixi locorum naturam accommodentur. Tum locus qui Themistij est de generantibus, ab efficientibus nobis erit: non est enim aliud generare rem, quàm efficere. Corrumpentia verò priuatiua sunt: corrumpere namque nihil est efficere, sed solùm id quod est vt non sit eniti. Vsum etiam inter locos po-

fuit, cum rectè dicemus à fine: quātum enim ad vtentem pertinet, idem est finis rei qui vsus. Descriptionem quam inter locos qui in substantia sunt ille numerauit, ego, quia hoc solum definiendi genus relictum nobis puto, à definitione non discreui: quòd id cum de definitione dicerem, pleniùs sum prosequutus. Præterea quem locum Cicero à notatione, Themistius ab interpretatione, ego à nomine rei malui dicere. Quoniam (vt docuimus) non solùm ex interpretatione argumentum nobis præbet nomen, sed in plures patet vsus. Quæ verò similia Cicero, quæq; Themistius similia itidem dixit, & esse in qualitate, & quantitate, & maiora etiam esse & minora, ea comparata dixi: quemadmodum Cicero. Namque quem locum Cicero similium fecit, iis in eum qui est inter comparata à paribus recidit. At quæ nos similia dicimus, Cicero ea non habet, Themistius vocauit à proportione. Quam formam autem dixit Cicero, cum speciem maluisset, nisi quia specierum & speciebus credidit latinè non posse dici, eum nunc locum omnes rectè an secus speciem appellant. Iam contraria maluissem dicere (vt Cicero) ea quæ opposita vocant omnes, nisi omnes ita vocarent. Casus autem quoniam tenuissimo à coniugatis discrimine secernuntur, éstque similis & rarus proinde vsus ipsorum, quoniam Cicero in coniugatis inclusérit, ego secludenda non putaui. Transsumptionem, vel (vt nos) Translationem, in rei nomine ad quod pertinet, rectiùs posuisse videmur, quàm vt proprium illi daremus locum. Ordo quoque non idem est apud Ciceronem locorum, qui apud Themistium: nec ego quidem sum vtrumuis horum secutus. Vtq; paucis rationem ordinis mei reddam, ita iudicaui primum quemque locorum ponendum, vt esset arctissimè quisque cum reconiunctus: proinde vt longiùs de-

Cap. 23. huius lib.

Vide cap. 9. huius lib.

De his cap. 27

fluxit à ſubſtantia rei, poſteriorem poſui: quo factum eſt, vt repugnantia vltima fierent, quoniam non modò non arctè cum re cohæreant, ſed diſſidentia etiam infeſtáque tollant ipſam, atque ſubuertant. Quò faciliùs autem ſit omnia videre, diſponam ordine velut in tabula, Ciceronis, Themiſtij, noſtróſque locos: erítque præſcriptus omnibus numerus, quem in ſuo ordine habent. Deinde ſubiicientur alij numeri qui indicent, ad quem cuiuſque locum aliorum conferri vnumquẽque oportebit. At ſi quis apud quempiam ſit locus qui nõ ſit apud alios, numerus proinde in aliorum ordine apud quos non eſt, non ſit aſcriptus ſi qui loci etiam in plures aliorum conueniãt locos, plures numeros ſubſcriptos habebunt.

Hoc argumẽto vtitur Demoſthenes ipſe in oratione ea quæ περὶ τοῦ στεφάνου, ſiue pro Cteſiphõte inſcribitur. Verba eius ſi quis requirat, ſic habẽt: τοῦ γὰρ φωκαϊκοῦ συσπάντος πολέμου, ὃν δὴ ἐμοί, ὃν γὰρ δὴ ἔγωγε ἐπολιτεύόμην πωπότε, πρῶτον μὲν ὑμεῖς ὄντο διέκεσθε, ὥστε φωνίας μὲν βόλεσθαι σωθῆναι, καὶ περὶ δίκαια τοιοῦντας, ὁρῶντες, θηβαίοις δ' ὅτιοῦν ἂν ἐφησθῆναι παθοῦσιν, οὐκ ἀλόγως οὐδ' ἀδίκως αὐτοῖς ὀργιζόμενοι. Ea verba hunc in modum Latina fecit Leornardus Aretinus, Phocenſibus aduerſus Thebas bellum gerentibus, nõme quidem authore, nondum enim tunc in Republica verſabar, vos Atheniẽſes ſic eratis armati, vt Phocẽſium quidem rebus quanquã iniuſtè pugnantium, ſtuderetis: Thebanorum autem quibuſcunque aduerſis lætaremini. Nec vos immeritò id facere videbamini. Et quæ ſequuntur. Non poſſunt ſidera ali humore) Fuere haud ſcio an Pythagorici, quibus viſum fuit, ſtellas humore ali. Quorum ſententiam hoc argumento refellit Ariſtoteles, vt dicat humorem eum planè conſumptum iri, priuſquam ad aſtra poſsit pertingere. Meminit rei eiuſdẽ (niſi tamen memoria me fallit) & Macrobius.

SEQVITVR TABVLA, QVA LOCOS *Ciceronis & Themistij cum suis, & suos rursum cum illorum locis confert.*

LOCI.

Rodol.	*Cicero.*		*Themist.*	
1	Definitio	1	1	2
3	Species	6	1	4
5	Totum	1	5	6
7	Coniugata	4	20.	21 8
9	Actus			10
11	Efficiens	14	2	12
13	Effecta	15		14
15	Locus	10		16
17	Connexa			18
19	Nomen	3	3	20
21	Comparata	7.16.	17.	18. 22
23	Oppositа	9	19	24

Ciceronis.	*Themistij.*	
Genus	5	4
Proprium		
Partes	2	7. 9. 11
Adiacentia	10	
Subiecta		
Finis		10. 13
Destinata		
Tempus	10	
Contingentia	10	15
Pronunciata	27	16
Similia		18
Differentia	8	

Cicero.		*Themist.*		*Rodol.*
1	Totum	1	5. 1. 5.	2
3	Notatio	3	19	4
5	Genus	4	2	6
7	Simile		21	8
9	Contraria	19	23	10
11	Antecedentia			12
13	Repugnantia			14
15	Effectum	15		16
17	Iudicium	15	20	

Themist.	*Rodol.*	
Partes	7	6
Cõiugata	20.21	7
Forma	6	3
Differentia		24
Adiuncta	15	8.10.16.18
Consequentia		
Efficiens	8	11
Comparatio	17.18	21

Themist.	*Cicero.*		*Rodol.*	
1	Definitio	1	1	2
3	Interpretatio	3	19	4
5	Integrum	1	5	6
7	Pars	2	6	8
9	Materia	2	6	10
11	Forma	2	6	12
13	Corruptio	9	23	14
15	Cõiter accidés	10	8	16
17	Simile	16	21	18
19	Oppositа	9	23	20
21	Coniugata	4	7	22

Ciceronis.	*Rodol.*	
Descriptio		
Genus	5	2
Species	6	3
Efficiens	14	11
Finis		12
Generatio		9
Vsus		12
Iudicium	17	20
Proportio	19	21
Casus	4	7
Diuisio		

Epilogus dictorum.

Epilogus libri primi.

HOc pacto sint loci nobis descripti, & proprietas cuiusque naturáque explicata: intra quorũ complexum quicquid vlla de re dici cogitaríue potest, venire mihi videtur: siue argumentemur, & aperta directáque fonte certemus: siue turbemus affectibus audientem, & medium inter argumẽtationem expositionémque cursum quendam sequamur orationis. Quinetiam suos habebit expositio locos, quando probabilius aliud alio, atque verisimilius exponi certum est: quod nisi locis non fieri, quando ex ipsis omnis ducitur fides, nemo (quod arbitror equidem) negabit. Est autem (vt initio diximus) necesse quicquid ad faciendam vlla de re fidem assumitur, aliqua parte ad ipsam pertinere: nec enim ex eo quod nihil attinet, doceri quicquam potest. Quæ attinẽt autem, aut intra rem sunt omnia, aut extra, vnde primam locorum duximus differentiam, vt alios internos, externos alios vocaremus. Et generalia locorum velut capita sex fecimus. Duo internorũ: ea quæ in substantia sunt, & ea quæ circa substantiam. Externorum quatuor: cognata, applicita, accidentia, repugnantia. In substantia septem fecimus: definitionem, genus, speciem, proprium, totum, partes, coniugata. Tres circa substantiam: adiacentia, actus, subiecta. Externos cognatorum quatuor: efficiens, finem, effecta, destinata. Applicitorum tres: locum, tempus, connexa. Quinque accidentium: contingentia, nomen rei, pronunciata, comparata, similia. Repugnantium duos: opposita, & differentia. Fiúntque isti in summa loci vigintiquatuor, quibus in omnem rem quacunque erutum inuentúmque ratione ducitur argumẽtũ. Idque qua via quóque modo faciendum sit, proximo dicetur libro: quoniam iusto maior huius voluminis modus excreuit. Finísque sit, si illud

Repetitur superius facta locorum diuisio. cap. 2.

Repetit enumerationẽ locorum quam fecit. cap. 4.

addiderimus: Boëtium, quique post eum scripserunt de locis, singulis locis addidisse quandam (vt vulgò loquimur) maximam, id est, pronunciatum quoddam, vna sententia multa complexum, cui indubitata sit fides. Vt de quocunque definitio dicitur, de eo definitum. De quocunque species, de eo genus. Quod non faciendum mihi, non ideo, quia id Aristoteles, & Cicero non fecissent, putaui: sed quia in nullum id vsum fieri arbitrabar. Primum, quòd vt possunt istæ maximæ fingi illis in locis, qui necessarium præbent argumentum: tamen in eis qui probabile faciunt, parum conuenient, quorum maior sanè pars est. Deinde, quòd multi sunt loci, in quibus in nullam certam & satis conuenientem formam concludi hæ maximæ possint. Itaque videas Boëtium, dum cuilibet loco maximam suam reddere cupit, in angustias quasdam detrudi: vt cum locus latissimè sit fusus, maxima in arctum prorsus agatur. Et ne omnes locos persequamur, cum de efficientibus dixisset, subiecit maximam: quorum efficientia naturalia sunt, eorum effecta sunt naturalia. Sic de materia, cuius materia deest, & id quod ex ea efficitur deest. Et sic de fine, cuius finis bonus est, ipsum est bonum. Et de forma, tantum quemque agere posse, quantum naturalis forma permiserit. Quasi verò hi loci, quorum amplissimus est ambitus, intra hos concluſi sint terminos, vt pertineant omnia argumenta ex efficientibus ad esse naturale, vel non naturale: & ex materia ad deesse, vel suppetere: & ex fine, ad bonum, vel malum: & ex forma, ad agere, vel non agere. Adde, quòd si quis exactè & penitus cognitam habuerit locorum naturam, nihil erunt ei opus hæ maximæ, quoniam vltro ferè in animum incurrunt, & apertiores sunt quàm vt sint discendæ. Aut si quis tam prorsus expers

Maximæ an locis addédę.

Prima causa cur non sint locis addédæ maximæ.

Secunda.

Tertia.

ingenij sit, támque à communi sensu rerum abhorrens, vt apertißima illa, & propemodum per se nota docendus sit, illi ego nihilo magis quæ de locis præcipiuntur profutura crediderim, quàm Cimmeriis (quos perpetua nebularũ caligine opertos tradunt poëtæ) ea quæ de positione syderum, déque ipsorũ figuris motúque traduntur.

Siue argumentetur.) Quid intersit inter argumentationes & expositionẽ, de ea re dictũ est nonnihil, primo capite libri huius, & pleniſsimè explicabitur libri sequẽtis capite duodecimo, ac deinceps, per cõplusc̃ula capita. Siue turbemus affectibus audiẽtem.) An in mouẽdis affectibus etiam sit argumentandũ, de eo differetur libri secũdi capite quarto. Idque quavia quoque modo faciendũ.) Faceſſant ergo, qui totum hũc locum in tertiũ reiecerant librum, qua de re post quoque semel iterúmque dicemus. Quia id Aristoteles & Cicero nõ feciſſent.) Ciceronem nõ addidiſſe istas (vt vocãt) maximas, certũ est. Quòd autẽ eas ne ab Aristotele quidem additas ait, id quàm sit verum, secum expendat diligens lector. Ego hoc scio, & si nõ omnibus, at quibuſdã certè locis ab Arisſto. eas adiectas esſe, licet nunquã maximæ sit vsus vocabulo. Sed quia in nullum id vsum fieri arbitrabar.) Quòd si quis locis singulis suas quaſdã maximas velit adiicere, atque his ita astrĩgere locos, quaſi aliter tractari nõ possint, stultũ sanè id foret, & pernicioſum magis quã vtile: quãdo incertæ interim maximæ illæ sunt, atque loci ferè multo latiùs patẽt, quã quæ subiectæ eis sunt maximæ. Nõ video tamẽ cur sit improbãdum, si in hunc vsum addatur pronunciatũ, seu axioma vnũ aut alterũ, vt iis, qui harum rerum adhuc rudes imperitíque sunt, via qualiſcũque tractãdi loci cuiuſque aperiatur: quã initio ingreſsi, plures deinde vias rationéſque tractãdorũ locorum suo ipſi marte inueniant. Cæterũ hodie in gymnaſiis ita inſtituitur iuuẽtus, vt nihil præter maximas eas, quas in suo Petro Hiſpano ſcriptas inuenit, putet quæ rẽdũ: credátque nullum alium esſe locorũ vsum, quàm qui iis maximis exprimitur: qua docendi ratione equidem haud scio an quid possit esſe in ſtudiis peſtilentius. Atque hoc nimirũ illud est, cur in nullum vsum maximas istas Hiſpanienſes adiici locis, dicat Rodolphus. Aut si quis tam prorsus expers ingenii sit.) Hoc ipsum primo inſtitutionum his verbis docet Quintilianus: Illud tamẽ in primis testãdum est, nihil præcepta atque artes valere, nisi adiuuante natura, quapropter ei cui deerit ingenium, nõ magis hæc ſcripta sunt, quàm de agrorum cultu ſterilibus terris. Quãm Cimmeris.) Horũ mentionem facit Homerus Odyſſeæ libro vndecimo, cuius verba hunc in modum latinitate donauit Eraſmus.

Aſt ille Oceani peruenit ſumma profundi,
Illic ſunt populíque & mœnia Cimmeriorum,
Nubibus & cæca aſsiduè caligine tecta.
Illos haud vnquam radiis sol aſpicit ardens,
Nec quando aſtriferum curru petit arduus axem,
Nec rurſum ad terras magno deuectus olympo:
Sed nos incumbit miſeris mortalibus atra.

Meminit de iſdem Herodotus, Cicero, Lactantius, Hieronymus, Strabo. Vide Eraſmi Chiliadas.

FINIS LIBRI PRIMI.

Rodolphi Agricolæ Phrisij de In-
VENTIONE DIALECTICA
liber secundus, de locorum vsu.

ARGVMENTVM LIBRI TOTIVS.

Quatuor sunt in summa, quæ toto hoc libro docet Rodolphus. Principio, quid dialectice & qui ipsius sit finis. Deinde, materiã eius esse quæstionem, quídque ea & quàm multiplex sit, quomodo in materia quauis possit inueniri, & in plures quæstiones diduci. Tertiò, instrumentum dialectici esse orationẽ: cui subiiciuntur omnia ea, quæ de expositione argumentationéque & partibus orationis dicuntur. Postremò, quo modo ex locis superiori libro descriptis, parari possit facultas ac copia differendi. Summa eorũ quę hoc libro explicantur.

Quàm præposteri dialectici etatiũ nostræ. Ac iam deinceps de locorum vsu, déque paranda ex eis copia, esse agendum. Cap. I.

PRinceps Græcæ facundiæ vir Demosthenes, cùm ad bellum cõtra Philippum, Macedonum regem, maiori apparatu atque cura gerendum, populum hortaretur Athenienſem: docerétque, quicquid incrementi magnitudinísque Philippi rebus accessisset, non tã illius esse viribus, quàm desidia & inanibus Athenienſium concionibus effectum: in hanc inter cætera sentẽtiam locutus est, Solere reliquos homines, cum consuluissent, agere: contrà vero Athenienſes, vbi res actas acciperent, tum demum consulere. Quorsum hæc? inquies. Nõ videor equidem mihi magis apta propinquáque imagine, quã istac ipsa, posse nostrorum temporũ dialecticos figurare. Cùm sit enim solum istud proprium q; dialectices munus, posse de qualibet re probabiliter, quantum ipsius natura patitur argumentari: quod totum (vt prædixi) duabus comprehenſum est partibus: quarum vna excogitandi argumenti viam docet, quam inueniendi vocant, cui parti omnis de locis destinatur disputatio: altera cùm inuentum est

De hoc locupletius hoc lib. cap 2. & 3.

Lib. 1. cap. 2. Duæ dialecticæ partes.

argumentũ, formã quandã argumẽtandi, hoc eſt, certã explorãdi argumenti tradit regulã, qua veluti nũmi moneta ſolẽt, probũne ſit an *nequaquã, fallaxq; dignoſcatur: ea dicitur iudicandi pars. Cúmq; prior illa cõſilij teneat vicem, & deliberet quid ſit de re quaq; dicẽdum: altera quod aſſumere ad probandam rem placuit: in argumentationem tanquam in expeditionem & ad conficiendam fidem audienti deducat: noſter dialecticus contrà, cum oblatã temerè, & vndecunque dederit caſus, effectam iam & formatam habuerit argumẽtationem: tũ ſi fortè addubitet aduerſarius, dicatq; vel nõ cohærere eam, vel res ſeſe non conſequi, tùm ad id quod conſilij erat, poſt rem factam reuertitur, & inueniendi partem transfert ad iudicandum, conaturq; oſtendere, benè ſe argumẽtatum eſſe quoniã ſit argumentũ vel à maiori, vel ſimili, genere, ſpecieue deductũ. Nec intelligunt doctiſſimi viri (ſic enim modeſtiſſimũ mihi eſt ipſos vocare) nullam argumentationem, quia à ſpecie, vel genere, vel quouis aliorum locorum ducatur, neceſſario cohærere: quoniã ex omnibus iſtis ineptæ & minimè cohærentes duci queant: ſed tum demum cohærere argumentationem, cum eſt ea rerum inter ſe conditio, vt poſſint coniici in ſyllogiſmi, vel aliam quampiã formam argumentãdi probatam, per quam cohærentes inter ſe res, & neceſſariò connexas eſſe colligatur. Scio verò quid à nonnullis mihi poſſit reſponderi. Minùs hãc dialectices iacturam indignè ferẽdam, in tãta omnium ſtudiorum colluuie: cũ cuncta, velut feræ caueis effractis, in proximorum rus & fines irruerint, nec quicquam ferme diſcatur hoc tempore ſuo loco. Sic iuriſconſulti, perplexa & inuoluta diſputandi præcepta balbutiunt. Sic medicinæ ſtudia magna ex parte redacta ſunt ad ſuperuacuas inſtituto ſuo phyſicas quæſtiones. Sic phyſice mathema-

*Nequam.

Tale quiddã & Fab. queritur de grammaticis lib. 1.

ticas arripuit. Inde verbosa illa est de maximo, & minimo, & de calculandi (vt aiunt) ratione iactatio. Nã mathematice ipsa veluti quæ minime ad inanes faciat contentiones circulorum, neque clamorum sit capax, sed puluere & radio cõtenta, mutam potiùs oculorum, quàm loquacẽ durium sequatur fidem, diserta est: & idcirco etiam tanquam non accessa prophanis mysteria, minimè contaminata. De theologia verò quid dicere oportet? cui si metaphysicen, si physicen, si dialecticen hodie demas: nudam porrò & destitutam, & quæ nomen suum tueri nequeat, reddas. Ergo cùm docendus erit populus, & ad religionem, iustitiam, continentiam adhortãdus, ex illis artibus inextricabilis aliqua eruitur disputatio, quæ tempus extrahat, & inani strepitu audientium feriat aures. Docent itaque, quemadmodum pueri solent in ænigmate proponere, quæ ne tum quidem quum docuerint, vel ipsimet qui docent, vel illi qui didicerint, sciant. Has ego persæpè querelas audiui grauissimorum doctissimorúmque hominum, quos vel grãdior ætas, vel acrior ingenij vis, meliorum admonebat: qui ferebant grauiter pulcherrimarum artium ordinem turbari, membra cõfundi: quæ vera esse quemadmodum affirmare nõ audeam, sic esse falsa vel maximè optauerim. Mihi vtique committendum non est, vt cùm videar velle aliorum studiorum crimini culpam dialecticorum cõdonare, prouocẽ grauiorem viribus meis aducrsarium. Quin agi perpulchrè mecum putabo, si cùm contuli pedem, contingat sine periculo mihi luctari. Si quem ergo eorum quos doctores artium vocant, arripias, rogésque, dic quæso vir doctissime, de dialectice (quando illam vel solam vel maximè omnium artium, quas vos numeratis liberales, videris præ te ferre) cui vsui discendam putas? Cum enim de genere nõ sit principium artiũ, & quæ id-

Doctores artium.

circo tantum sunt discendæ vt sciantur, necesse est vt ministerio & vsibus aliarum sit addicta. Istam verò miseram & cauillosam loquendi solicitudinem, quam tu doces, certum est, non modò reliquis artibus discendis non prodesse, sed etiam obesse plurimum. Primùm, quòd disputandi morem ad illas tuas leges exigenti, non loquendum modò solicitè, sed planè est obmutescendum. Deinde, quòd omnis artium vsus, omnis loquendi ratio, pleriſque illorum quæ doces repugnat. Postremò, quòd cum semel fuerit extenuatus ad ista, & confractus auditoris animus, nunquam deinde tollere se, & sicut pes spinis confixus, nullum liberè vestigium ponere audebit. Hoc ergo pacto si quem interroges, dicat fortasse, vt pleraque quæ in ipsa dialectice præcipiuntur, vel non prosint ad percipiendas reliquas artes, vel ita præcipiantur vt non prosint: hoc tamen iuuant, quod agitatione quadam & versatione mentem exacuant, & flexibilem præbeant, quò facilius reliquis se possit accommodare. Alius qui liberiùs volet verum fateri, dicet præterquam quæ de syllogismis præcipiuntur, cætera non magni sanè momenti esse: sed ideo docere illa quemque, quia quisque didicerit, & quia doceant omnes. Sic fit, vt dux illa directrixque omnium artium dialectice, velut latissima possessione excluſa, soli sibi discatur: & ne sibi quidem (si verum dicere libeat) quandoquidem si modò discereturnon sibi, sed omnibus ipsam studiis prodesse oportebat. Sed de illa parte quæ ad iudicandum pertinet, post Aristotelem plena sunt omnia, quæ longe minus negotij habet, cùm certis quibusdam, neque illis ita difficilibus numerosisq; legibus constet. Inuenien di ratione, post Boëtium, qui legi sit dignus, nemo (quod equidem sciam) tradidit literis. Priores illo (qui in manibus sunt) Quintilianus & ante eũ Cicero, princepsq; omniũ Aristoteles,

hanc rem complexi sunt. Sed illi omnes locorũ explicuere naturã variè, & suo quisque modo. Quod autẽ maximũ in re quaque est, rationem tractandi ipsos, vnus Quintilianus conatus est explicare, & ostẽdere quomodo inueniendũ sit ex ipsis. Et quẽmadmodum in re militari solet, non satis putauit arma dare, sed docendum quoque credidit, quomodo ipsis esset vtendum, & militem in procinctum aciemq; ducendũ. Nũc autem quotusquisque Quintilianum attingit eorũ, qui philosophiæ sibi nomen asserunt? Deinde, quæ tradita sunt ab illo, quoniã ad ciuiles quæstiones astricta sunt, non facilè potest ea quisquam inde sibi diuellere, rebúsque suis in diuerso quæstionum genere aptare. Iam si quis est altiùs ista scrutatus, quique omnes iustæ eruditionis numeros impleuerit (vt sunt plerique hodie docti disertíq; viri) ille sibi ferè ista, musisque (vt dicitur) discit, prophanum certè vulgus quã longissimè à sacrario suo putat arcendum. Fuit patrum nostrorum memoria Raimundus quidam, cognomento Lullus, Hispanus, vel (quod proprium est) Balearis: qui artẽ quandã, quam ex nomine illius Lulli vocant: extulit: acuti, quod equidẽ non negauerim, & non segnis ingenij indicium: sed quoniam, quod vltrò quoque studiosi ipsius solent eius nomine gloriari, non literas sciebat, non vllam aliam dignã docti viri nomine perceperat doctrinam: hoc & ipsum quod inuenerat, quale esset perspicere: & si fortè perspexit, eloquendo aperire, & vt perspexisse videretur, consequi nequibat. Obscuritas ergo ingens est in differendo & horror incultus, qui etiam eos qui didicerint vbique sequitur, nisi alioqui eruditione ipsum ingeniíque bonitate vincant: Copiam sanè, cuius sola est ipsis cura, suppeditat: sed talem, qualis in omnibus rebus esse solet, eorum, qui numerant, non iudicant. Quòd autem non est difficile videre,

Qui ad culmen, & quasi apicem melioris literaturæ peruenerit.

Ars Lulli.

loci sunt nõnulli ex his, quos tradidimus, verùm non satis diligenter explicati, quibus omnis artis eius materia continetur. Vsus deinde illorum tam perplexè obscureq; traditus, vt hæc ars, quæ reliquis aperiendis parata debebat esse, maioribus quàm vlla circunfusa tenebris sit, penitioribúsque latebris eruenda, vt ausim contendere, nisi quis maiori mentis vi superet difficultates, non modò non iuuari ab ipsa, sed etiam ingenij aciem, nisi sit acerrima, retundi. Donandus tamen sic quoque vir ille ingenij præstantis testimonio, nec merita honestissimi propositi laude fraudandus: qui cùm plurimum studiis conferre cuperet, contulit certè quod potuit, quódque rectè factis satis est. Si quid animo suo parum responderit, voluntatem quidem laudes, ignoscas ingenio. Nobis verò statutum est, quando superiore libro locorum proprietatem & differentiam enarrauimus pro viribus, nunc quis sit vsus ipsorum, & quomodo disserendi paranda facultas ex ipsis, quàm maximè possumus sub oculos ponere: & protrahere in mediũ, quæcunque vtilia instituto nostro arbitrabamur: quæ vel legendo vel obseruando, vel vndecunque eruendo potuimus afferre. cõtingétque mihi, si minùs iuuare studia, at certè (quod magis cupio) doctiorum ingenia curámque, ad tradenda rectiùs ista permouere, securúsque huius operæ meæ, æquo ipsam animo perdam: dummodo prodesse, quod mea conor, huberiùs aliena consequar industria. Optanda enim est iactura, quæcunque lucro maiore pensatur.

Connexio libri huius cum superiore.

Princeps Græcæ facundiæ vir Demosthenes.) Monui lib. superiori me coniectura quadam adduci, vt credam exẽplar illud quo sunt vsi calchographi Louaniẽses, scriptũ quidẽ aut dictatũ certè fuisse ab Rodol. ipso, at non in hoc scriptũ dictatúmue, vt sic ederetur: quin potiꝰ, vt premeretur adhuc, & post mẽses aliquot exactiori cura recognoscereturꝫ cui rei etiã hic locus esse argumẽto potest Habebat Louaniẽse illud, quo nos solo hactenus vsi sumus, exemplar: Principem Græcæ facundiæ virum Demosthenem, & cætera. Quod vt ab Rodolpho ipso ita scriptũ fuisse credam, principio illud mihi in causa est, quòd nullam hic video deprauandi occasionem fuisse librariis. Deinde, quòd numerosius quoque ac sonãtius nescio quo pacto esse mihi videtur, si locum hunc accu

ſandi, quàm ſi nominā dicaſu legamus. Sed quid facias, cū huic lectioni planè repugnet paulò poſt additum verbum? Quis ita loquitur, principem Græcæ facūdiæ virū in hāc inter cætera ſententiam locutus eſt? Imò verò quis manifeſtum ſubeſſe ſolœciſmum nō videt? Atque ſolet quidem hoc interim contingere viris etiā multò eruditiſſimis, vt cū longiùs excurrit orationis periodus, tum nōnunquam velut priorum obliti, verbum ali quod parum conſentaneum iis quæ præcedunt, apponant: id quod Rodolpho etiā hoc loco, ſiue lapſus ille memoriæ, ſiue princeps quędā feſtinatio fuit, accidiſſe, res ipſa clamat. Itaque aut ſic legas oportet: Principem Græcæ facundiæ virum Demoſthenem & cætera, in hāc inter cætera ſententiam locutū ferunt, aiunt, ſcribunt, aut ſimile aliquid. Aut certè accuſandi caſus, ita vti nos fecimus, cōmutādus in caſum rectū, quod vt mallem, hanc ſum rationem ſecutus. Video hūc morem eſſe ſcriptoribus, vt quoties quid de homine quopiam, aliorū monumentis fuiſſe memoriæ proditum ſignificare volunt: aut ſe vtique, nō apud illos ipſos, à quibus dicta factáve eſſe dicuntur, ſed in aliorū libris legiſſe: tum ferè ita loquuntur, Hoc dixiſſe aiunt Periclem, Id Socratem perhibēt, crebrò in ore habuiſſe, Catonem dicere ſolitum aiunt, Ferunt Ciceronē interrogatum ſic reſpondiſſe, Quemadmodum Craſſus apud Ciceronem docet, Quemadmodum apud Ouidium ait Pythagoras. Cōtrà, cum quid apud eos ipſos quorum id factum dictúmve eſt, legêre: tum mutato genere orationis, hunc in modum loqui conſueuerunt, ita inter cætera locutus eſt, ita ſcripſit, ita dixit, ita ſcriptum reliquit. Quanquam ſolet etiam nō infrequens eſſe illud, vt poſteriore hac forma loquendi: in priorem etiam ſenſum illum vtantur: at vbi cōtrà priore illa docendi ratione vſi fuerint ad intellectū hunc poſterio rem, id ego nondum vſquam legiſſe memini. Iam ea quæ hic ex Demoſthene citat Rodolphus, legūtur apud Demoſthenem ipſum, in prima oratione, quàm is dixit aduerſus Philippum regem Macedonū, neque video, vnde Rodolphus ea niſi ex illa ipſa Demoſthenis oratione ſcire potuerit. Quocirca tolerabilis fore exiſtimaui, cū omnino aliquid mutari oporteret, ſi mutaſſem accuſatiuum caſum in rectū, quàm ſi illud, locutus eſt, in locutum ferunt. Docerétque quicquid increméti magnitudinísque Philippi rebus acceſiſſet.) Locus eſt, quemadmodum dixi, apud Demoſthenem prima oratione contra Philippum. Quo in loco præter alia multa & hæc dicit: *τέθνηκε φίλιππος, ὦ μὰ δι', ἀλλ' ἀσθενεῖ, τί δ' ὑμῖν διαφέρει, καὶ γὰρ ἂν ἕτος τι πάθῃ, ταχέως ὑμεῖς ἕτερον φίλιππον ποιήσετε, ἅνπερ οὕτω προσέχητε τοῖς πράγμασι τὸν νοῦν. οὐδὲ γὰρ ἕτος παρὰ τὴν αὑτοῦ ἐώμην τοσοῦτον ἐπαυξῆσαι, ὅσον παρὰ τὴν ὑμετέραν ἀμέλειαν.* Hoc eſt: Exceſſit è vita Philippus? non per Iouem. At ægrotat? quid hoc ad vos? Etenim ſi huic fortè quid accidat, vos cito alterum vobis Philippum feceritis, ſi quidem hoc modo curam geſſeritis rerum veſtrarum: præſertim, cum ne hic quidem tantūdem creuerit viribus ſuis, quantum incuria & indiligentia veſtra. Rurſus in eadem oratione: *ἃ μὲν ἡμεῖς, ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, διεδυνήμεθα ἐυρεῖν, ταῦτά ἐσιν. ἐπειδὰν δ' ἐπιχειροτονεῖτε τὰς γνώμας, ἂν ὑμῖν ἀρέσκῃ, χειροτονῆσατε, ἵνα μὴ μόνον τοῖς ψηφίσμασι καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς πολεμῆτε φιλίππῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις.* id eſt: Quæ quidem nos, ô viri Athenienſes, inuenire potuimus, ea hæc ſunt. vos autem cum per ſuffragia ſtatuetis, quæ potiſsimū nobis ſit ſequenda ſententia, tum quę placebūt vobis, ea ſuffragiis veſtris decernitote: vt ne ſemper decretis modò & epiſtolis, ſed & manu aliquando bellum aduerſus Philippum geratis. Iterum cum oſtendiſſet cæteras res quaſdam, quæ minoris eſſent momenti, accuratè ac diligenter agi ſolere ab Athenienſibus, deinde hæc verba ſubiecit: *Ἐν δὲ τοῖς περὶ τὸ πολέμε καὶ τῆς τότε παρασκευῆς, ἄτακτα, ἀόριστα, ἀδιόρθωτα ἅπαντα. τοιγαροῦν ἅμα ἀκμάζομέν τι, καὶ τριηράρχες καθίσταμεν.* Et rurſum interpoſitis verbis paucis: *τὸν γὰρ τότε πράττειν χρόνον εἰς τὸ παρασκευάζεσθαι ἀναλίσκομεν, ὁ δὲ τῶν πραγμάτων καιρὸς οὐ μένει, οἱ δὲ τῶν ὑμετέραν βραδυτῆτα καὶ εἰρωνείαν.* Ea verba hunc (ni fallor) in modum reddi Latinè poſſunt. At quæ ad bellum eiuſque apparatum pertinent, ea omnia ſine ordine, atque indefinita ſunt, neque vlla certa lege diriguntur. proinde ſimulac audiuimus aliquid, præfectos triremium conſtituimus. Agendi tempus ad apparandum traducimus. Verùm interim rerum gerendarum occaſio, noſtras haudquaquam moras,

atque diſsimulationem expectat. Potuiſſent & alia in hanc ipſam ſententiam ex eadem oratione adduci: ſed verebar, ne & hæc quoque lectori delicato multa nimium viderẽtur. Non videor equidem mihi magis apta &c.) Proximè, inquit, ad ſtultitiam iſtam Athenienſium accedunt dialectici temporis noſtri. Nam vt illi tum demũ conſultabãt, cùm iam eſſet agendum: ita iſti, eam dialecticæ partem, quæ conſilij eſt, ad actionẽ traducunt: & vnde erat petenda argumentorum inuentio, inde petunt rationem diiudicãdi. Conatúrque oſtendere, benè ſe argumentatum eſſe.) Quis enim iſtorum hodie in ore iſta non habet? Conſequentia tenet per locum à maiori, per locum à coniugatis, à ſimili, à contrariis, à diſparatis, quæque cætera eius farinæ ſunt. Quoniam ex omnibus iſtis ineptæ.) Dubitari nõ poteſt, quin ſit id quod dicit longè veriſimum, nempè ex locis omnibus ineptas duci poſſe argumentationes, ac proinde non eſſe diiudicandũ inde, cohæreántne argumentationes an non cohæreant. Sanè quibuſcunque argumentis authores in re quauis confirmanda refellendáue vtuntur, eorum nullum eſt, quin ex alio depromptum ſit loco. At non omnia apta eſſe, & ad rem qua de agitur probãdam idonea, id cõſtare vel hinc poteſt, quod iidem alii aliorum inuicem argumẽta diluũt, ac refellunt. Quò fit, vt iudicium argumentorum petendum ſit, non ex locis, ſed ex eadem lectices parte quę tradit formas ſyllogiſmorum. De maximo & minimo.) Docent enim res naturales determinatas eſſe ad maximum, & minimum. Item in ſectione continui ad minimum deueniri non poſſe. Et de calculandi, vt aiunt, ratione.) De arte ac ratione computandi, quãdoquidem calculus, & pro ratione computationéque accipitur. Quãquam, vt ingenuè dicam, mihi haud dum ſatis liquet, vbi hac de re agant Phyſici.

Dialecticorũ noſtri temporis ſtultitia.

Mathematicorũ cõſuetudo

Sed puluere & radio contenta.) Solebant enim mathematici in puluere lineas ducere, ac figuras illas ſuas deſcribere. Quo autem inſtrumẽto id faciebãt, radius dicebatur: Vnde illud Virgilianum: Deſcriptit radio totum qui gentibus orbem, Tempora quæ meſſor, quæ curuus arator haberet. Mutam potius oculorum.) Probant enim ſua mathematici, non tam oratione & verbis, quam iis quas vocant γραμμικὰς ἀποδείξεις, hoc eſt, lineares demonſtrationes: lineis ſcilicet ac formis deſcriptis in puluere. quibus planũ faciunt id, quod oſtẽdere volunt. Hinc eſt quod aiunt regiam Dionyſii, cùm is præſente Platone mathematica amplecti videretur, areis ex puluere & arena factis plenã fuiſſe. Et Archimedem illum Syracuſanum, quo tempore Syracuſas cepit Marcellus, adeò formis quas in puluere deſcripſerat intẽtum fuiſſe, quidã (authore Liuio) tradidere, vt non prius patriam à Romanis captam ſenſerit, quàm à milite ignaro quis eſſet, occiſus eſt. Si quem ergo eorum qui doctores artium vocant.) Verè doctores, ſiquidem doctor dicendus eſt, cuicunque quouis modo doctoris contigêre inſignia, quem in modũ & ſimilia interim rex aut regina dici poteſt: & aſinus ille apud Cumanos, cũ leonis induiſſet exuuium, ſibi etiam ipſe aliquandiu viſus eſt leo. Equidem ita exiſtimo, non eſſe aſpernandas iſtas quas vocamus promotiones: modo is qualiſcunque honor ſolis cõtingat eis, qui ſtudio ac induſtria ſua, eo dignos ſe reddidere: nõ etiam hominibus ignauiſſimis, quibus animos aſpirandi huc facit, non eruditio, non vlla morum integritas, ſed quæ ſola hodie omnibus in rebus dominatur, pecunia. In cõfeſſo eſt apud omnes, eruditionis teſtimonium eſſe debere promotiones. At ſi verè dictum putamus illud, ſcientiã non loculorum, ſed laboris & induſtriæ comitem eſſe: hic autẽ doctoratus, quo vſque adeo nobis placemus quidam, in pleriſque certè loculos magis quàm laborem, aut induſtriam ſequitur: planum profectò eſt, eruditionis eum teſtimonium eſſe non poſſe. Deſino plura, quòd veriſimè ſciam dictũ eſſe à Comico: Obſequium amicos, veritas odium parit. Dic quæſo vir doctiſsimè de dialectice.) Audio ego hunc morem eſſe quibuſdam ludimagiſtris, vt in ſuis illis phrontiſteriis, ante oculos puerorũ, quos docẽt, hæc verba maiuſculis literis ſoleãt depingere, DIC QVARE HIC: quibus admonitam volũt rudem adhuc ætatem illam, vt ſubinde ſecum cogitent expendántque, cur quotidie ludũ adeant, cur illũc à parentibus miſsitẽtur. Vellẽ equidem hanc eandẽ conſuetudinẽ hactenus eſſe & dialecticis noſtris, vt nõ illi quidem eiuſmodi nugamentis oblinerent parietes, ſed vt iis, quos inſtituẽdos ſua diſciplina ſuſceperint, illud ante omnia explicarẽt,

Vſus dialecticæ.

quemnã in finem diſcenda dialectica ſint,& qui inde ſperandus fructus. Nam vt ingenuè id quod ſentio dicam,quẽadmodum gallus ille apud Aeſopum, repertam à ſe gẽmam idcirco abiiciendã eſſe arbitrabatur,quod quæ virtus,& qui vſus eius gemmæ eſſet,ipſe neſciret:ita & dialecticæ vnum hoc mea quidem ſententia aduerſatur, quò minus hodie in pretio ſit apud multos,quod vt nomẽ eius apud omnes longè eſt vulgatiſſimum,ita pauci,quæ vis,quique vſus ipſius artis ſit,ſatis norunt. Multi perſuaſum habent,ciuilibus cauſis accõmodari non poſſe,tantùm diſci in hoc,vt in vmbra ac ſchola, perinde vt auiculæ ſolent,totã ætatem garriendo teramus. Atque ſunt certè, qui tantũ non omnem culpam hanc reiiciant in præceptores,eò quòd ii,etſi norunt quidem ipſi, alium quendam quàm nugas iſtas eſſe dialecticæ finem : neque veriſimile videatur,tam perfrictæ poſſe eſſe frontis hominem quenquã,vt doctor eſſe ſuſtineat artis eius,cuius ipſe præter indecoros iſtos garritus vſum alium neſciat: ita tamẽ ſecula iam aliquot dialectica docent,vt de germano interim ac genuino illorum vſu nõ audiatur apud eosvel verbum. Qui docent(inquiunt illi)artẽ gladiatoriam , ij non ſat habent verbis modò præſcribere,qua ratione vel aduerſarium ferias,vel ictus ab illo tẽtatos eludas . Primũ ipſi arrepto telo in ludicrum certamen illud deſcendunt: vt iam nõ ſolùm auditor, ſed ſpectator etiã artis ſuæ fiat is qui ſe illis in diſciplinam tradiderit. At ne id quidẽ ſatis. Tradũt deinde arma diſcipulo,docẽt aptare manus,docẽt gradus cõponere, docẽt quo pacto,nũc fugere antagoniſtã, nunc inſequi debeat:quãdo fidendũ viribus, quãdo arte vtẽdũ. Quid? ij qui pueris præcepta tradũt grãmaticorũ, nónne primũ ipſi exẽplo vno aut altero id præceptũ quod ſit explicandũ illuſtrãt, nónne deinde authoribus enarrãdis,traditas iam antè præceptiones illorũ ſcriptis accõmodãt,oſtẽduntq; quis quo modo hoc,aut illo præcepto ſit vſus?quis neglexerit,quis obſeruauerit? Atque ita demum ipſos etiã pueros iubẽt conari aliquid, iubẽt carmina meditari, iubẽt cõponere epiſtolas. Neq; verò id,quẽadmodũ in prouerbio eſt,ſine cortice. Adſunt ipſi,vitia indicãt, emendari ea quo pacto queant demõſtrant : ſuas quoque interim epiſtolas, aut carmina illis imitanda proponunt:idq; annum vnum,aut alterum, quouſque tandem aliquãdo ſuis illi alis fidere tuto poſsint. Ita fit,vt iam inde vſque à pueris nõ ſola diſcãt præcepta,ſed & vſum quoque aliquem eorum nouerint præceptorũ. Quam docẽdi rationem putant obſeruandam eſſe etiam in dialecticis , quorum ſi quis alius ſit vſus præter iſtos gymnaſiorum còflictus, hunc aiunt indicari oportere eis qui doceãtur:neque tam referre illorum,vt aduerſus præceptum quodque plauſtra aliquot cõuehas obiectionũ: quàm vt commodis in ſingulorũ explicatione vtare exemplis,demõſtréſque quo pacto alii hac aut illa præceptione ſint vſi,& quomodo ipſis vtendũ. Hoc,vt dilucidius fiat, ſic explicant. Aiunt dialecticen de earum eſſe numero artium,quæ velut miniſtræ quædam ſint artium cæterarum, quaſque vſus modò cauſa diſcendas eſſe omnes confirmẽt. Itaque enitendum nobis huc eſſe , principio , vt quæcunque in ea, etiam ſi argute quidem & cũ maxima quadam ſubtilitate dicuntur , tamen nihil aut minimum vtique conducunt ad vſum:ea omnia aut in totum ſubmoneantur, aut certè non oneretur hiſce rebus iuuentus:quod genus magna ex parte eſſe , quæ ſola hodie docent ſcholæ : nec non multa etiam ex iis,quæ tot libris complexus eſt Ariſtoteles. Deinde,vt quæ ad vſum facere videantur,ea tradantur ſic iuuentuti , vt quinam is illorum ſit vſus intelligat . Atque id tribus rebus fieri poſſe. Primùm,ſi (quemadmodum dixi) in tradendis præceptis non tam agamus illud,vt aduerſus ſingula quæque myriades aliquot cogamus argumẽtorum , quàm vt commodis vnumquodque declaremus exemplis , ſiue ea comminiſcamur ipſi,ſiue ex authore quopiam afferamus. Ea autem exempla, familiari quidem eſſe oportere:non tamen otioſa atque inepta . Nam vt Grammatici paulò diligentiores ſua rum eſſe partium cenſent,non qualibuſcunque vti exemplis in explanatione præcepto rum ſuorum:ſed quæ præterquam quod præcepta illuſtrãt,vtilem etiam aliquam complectuntur ſententiam:ita & dialecticis illud curæ eſſe debere , vt quæcunque explicãdis præceptis ſuis,vel affingant ipſi,vel aliundè ſumpta adducant , ea ſemper eiuſmodi ſint , vt ad ciuilem vſum communémque hominum vitam accommodari queant: &

vel ad virtutem hortentur, vel à vitiis deterreant, vel alioqui ad formã dos mores, ac vitæ institutionem pertinere videantur. Ita fore, vt & postea scholã egressi, sciamus quid in ludo egerimus, quóque pacto in rebus eiusmodi, iis præceptis vti debeamus. Deinde, si in enarrãdis authoribus, siue sacris illis, siue prophanis, nam ad hoc vtique institutum nihil refert, omne artificium dialecticum, velut digito indicemus: Nam, vt in hisce explanãdis partes sint grammaticorum, & rhetorum, vt quàm emendatè, quàm eleganter vnũquodque dictum sit quærant: ita pertinere ad dialecticos vt quàm credibili quisque oratione sit vsus ostendant. Qua in re duplicem inesse errorem hoc seculo, vnum eorum, qui vt primum audiunt explicari poëtam, enarrari historiographos, prælegi epistolas doctorũ virorum, continuõ vociferari solent aliud nihil est quàm doceri grammatica. Eorum alterum qui posteaquam totum sesquimensem impenderunt audiẽdis libris grammaticorum, statim ad authores quosuis enodandos prosiliant, perinde quasi nihil ibi præter fabularum vocularumque explicationem quærendum sit. Tertium, quod ad tradendum vsum necessarium putãt, est, vt præter ea quæ iam diximus, quotidie ciuilia quædã themata in gymnasiis proponantur: & in iis ipse præceptor primas (vt sic dixerim) ducat lineas, ostendatque qua ratione, qua via, ea themata in hãc aut illãm partem declamari possint: quæ exordiendi ratio, quo pacto narrandum, quo tractanda ordine ratio, quo modo cõcludendum. Hac demum ratione fieri posse, vt in vmbra adhuc degens iuuẽtus, luci tamẽ assuescat, atque vsum aliquem eorum quæ discit intelligat. Hęc illi cum aliis multis, à quibus recensendis ea de causa mihi supersedendum putaui, quod haud sciré, an omnibus perinde essent futura grata. Vnus Quintilianus conatus est explicare,) Libro institutionum quinto. Quanquam multum interest inter præceptiones Fabij & Rodolphi. Ille docet, quo ordine quáue ratione vtendũ sit argumẽtis, posteaquam inuenta sunt: Rodolphus, quemadmodum ea inueniri eruique ex locis possint. Quo autem ordine sit vtendum inuentis, id explicat libri tertij, capite decimotertio, et decimoquarto. Nunc autem quotusquisque Quintilianum) Ferri poterat, si non attingant ipsi: nisi alios etiam, mirum quibus artibus non à solo Quintiliano sed ab omni po

Cicero de claris oratorib⁹.

tiore literatura auerterẽt, planeque facerent, id quod aiunt in præsepio canem, qui nec ipse hordeum edit, nec ferre potest, vt accedant eò equi, aut boues. Sibi ferè ista musisque, vt dicitur, discit.) Discit idcirco, vt sciat ipse, nõ vt aliis ea quæ nouit cõmunicet. Ita tibicen Antigenidas, ad discipulum quendam suum, doctum illum quidem, sed frigentem sanè ad populum, mihi (inquit) cane & Musis. Raimundus quidam cognomẽto Lullus.) Fit & hodie nonnunquam mentio à quibusdam de arte ista Lulli: cæterùm, libros quibus ea ars continetur, mihi nondum videre contigit. Qui numerant, non iudicant.) Sic & Plinius in epistola quadã conqueritur, numerari sententias, nõ ponderari.

Quo ordine tractanda ea sint, quæ hoc libro sunt explicanda. Et quid dialectice.

Cap. II.

De ordine discendorum.

STatutum est igitur nobis hoc libro, vsum tradere locorum, hoc est (vt idem apertioribus dicamus verbis) explicare: quo pacto paranda sit disserendi facultas illa quam dialecticen vocant. Id commodissimè facturi videmur, si ostenderimus quæ sit materia eius, quod instrumentum, quis rerum tractat. Materiam dico rem, de qua disserimus. Instrumentum, orationem, qua, quod dictum esse de re volumus, explicamus. Tractatum, quomodo hæc paranda sint, & quæ

cuique rei aptanda. Hæc quò facilius sit videre, optimum fuerit initio definire, quid sit dialectice, & cui vsui (hic enim finis eius erit) destinata sit. Et nomen quidem dialectices nonnulli Latinè tentantes dicere, disserturam vel disputaturam, quemadmodum & grammaticen literaturã dixêre. Verùm quando & illa asperiora sunt, atque vsu minùs recepta, & Græco proinde vsi sunt plerique Latini, tanquam suum esset, nos etiam Græco meliùs vtemur. Dialecticen quidam ex artium genere voluerunt esse, quidam facultatem quandam vocauêre. Verùm vtro dicatur modo, non est quod in præsentia valde nos solicitos habeat. Artem esse communis accepit opinio, & artem differendi vulgò dicimus, hócque nomine editi de ea inscribuntur libri. Erítque nimirum indignum, artium eam excludere numerò, quæ reliquarũ dux sit & stabilitrix artium, & sine cuius præsidio tueri fines suos reliquæ nõ satis commodè possint. Quòd si est ars (vt quidam definiuêre) collectio multarum de vna re comprehensionum, ad finem aliquem vtilem vitæ: Vel (vt alij) recta ratio rerum faciendarum: nemo ipsam dubitauerit artem vocare. Nam & multas comprehensiones colligit, quo pacto inueniẽdum sit argumentum, & quomodo iudicandum, vbi inueneris: & faciẽdorũ istorũ rectã tradit catenus rationẽ, quatenus faciendi verbum potest istis aptari. Vtilemq; esse certum est, si falli, decipi, vera pro falsis, falsa pro veris accipi, inutile putamus. Fallit tamen nõnunquam dialecticus, & pro veris falsa tradit. Euenit id quidem, sed & nauem gubernator euertit, & medicus aliquando perimit. Hominum sunt ista, non artium. Atque vel eò magis fatendum erit, vtilem esse dialecticen, cũ & qui oratione seducãt, astu id persæpè, nulla etiã instructi arte faciant: & qui fallitur, si artem calleret, vel

Nomen dialecticæ.

Dialecticam esse artem.

Cauilli submotio.

nequaquã id, vel minùs vtique pateretur. Sanè sicut reliquæ artes, quæ remedio sunt inuentæ humanis necessitatibus, non potuerunt succurrere incommodis, nisi prius ea detegerent: sic dialectice cum magna ex parte in eo sit posita, quo pacto laqueos captionum fraudúmque indicendo vitemus, necesse habuit aperire insidias, & ostendere quàm variè quis capi possit. Quæ si quis inde deprompta, vtenda sibi putauit, non artis hæc est culpa, vitare fugienda monstrantis: sed improbitatis, sectari vitanda cupientis. Aperienda enim sunt, vt caueantur mala: & nemo artifex tantum remedia nouit. Relictum ergo nobis sit, artem esse dialecticen. Artium autem aliæ ad naturas rerum cognoscendas, aliæ ad vitam hominũ emendandam, aliæ ad orationis dicendíque regulam pertinent: huiusque generis dialecticem esse apparet. Orationem omnem initiò diximus in id paratam esse, vt animi sui participem quisque faceret alium. Tria ergo constat in omni oratione esse oportere: eũ qui dicit, eum qui audit, & rem de qua habetur oratio: trésque proinde in dicendo obseruationes, vt percipi possit, quid sibi velit qui dicit: vt cupidè audiat, cui dicitur: vt probabile sit, habeatúrq; fides ei, quod dicitur. Primum grammatice docet, quæ emendatè & apertè loquendi viam tradit. Proximum Rhetorice, quæ ornatum orationis cultumq;, & omnes capiendarum aurium illecebras inuenit. Quod reliquum igitur est, videbitur sibi Dialectice vendicare, probabiliter dicere de qualibet re, quæ deducitur in orationem. Itaque quæcunque ad inuẽtionem pertinebunt, huius (si verum fateri volumus) erunt negotij. Quoniam autem pleraque sibi Rhetores de inuentione, & plura etiam quàm quisquam Dialecticorum dicenda sumpserunt, quale id sit dicemus pòst paulùm. Id nunc dicamus, quia volumus dia-

Quo artium genere contineatur dialectice.

Lib. 1. cap. 1.

Cap. 18.

lectices esse, posse de quolibet dicere probabiliter: probabile in differendo non solùm id esse, quod reuera probabile est, hoc est, quemadmodum Aristoteles inquit, quod vel omnibus videtur, vel plurimis, vel sapientibus, hísque vel omnibus, vel plurimis, vel spectatis probatísque. Vt sit exempli gratia quod omnibus videtur, religiosè colendum esse deum, exhibendam pietatem parentibus. Quod plurimis parandas opes, honores expetendos esse. Quod sapientibus omnibus, meliorem esse opibus eruditionem. Quod plurimis, virtutem maximè expetendam esse, Quod spectatis, vt quod Plato dixit, quod Aristoteles, quod Theophrastus. Sed quoniam consultò nonnunquam talia ad dicendum sumuntur, vt difficile sit huiusmodi quicquam eis accommodari: in his ideo abundè nobis erit probabile, quod aptè consentanéque de re proposita dicetur, quemadmodum multa de rebus, quæ prorsus fieri non possunt dicuntur: qualia de commentis fabularum suarum poëtæ, qualia etiam apud nos Apuleius duodecim libris de Metamorphosi sua, & apud Græcos Lucianus libris eis, quos veræ historiæ inscribit, quibus ea scripturum se dicit, quæ neque quisquam alius vidit, neque quisquam sit crediturus. Nõ quod nesciam, posse etiam reuera probabiliter de re eiusmodi dici, quæ non solùm à fide rerum, sed facultate etiam abhorreat. Vt Lucianus idem, possintne homines in aues mutari: & apud Macrobiũ, fueritne prius ouũ an gallina: quorum vtrumuis sumas, incredibile videtur: de vtróque credibiliter tamen differitur. Nam bonum & malum idem esse, quod Heraclitus: quodque post eum alij: & nihil scire posse, quod noua Academia dixit: permultáque alia eiusdem notæ, non solùm qui credibiliter dicerent, sed maximos authores qui crederent ista, habuerũt. Probabile ergo dialectices erit & probabiliter dicere, quod pro con

Probabile quid dicatur

Quib' titulus de Asinio aureo.

Definitio dialecticæ.

ditione rei propositæ, quàm aptissimè ad fidem dicetur. Erit ergo nobis hoc pacto definita dialectice, ars probabiliter de qua libet re proposita differendi, prout cuiusque natura capax esse poterit.

Dialectica Dissertura, Disputatura. Disputatrix.

Et nomen quidem dialectices) Hac de re non inutile fuerit legere ea, quæ habet Fabius lib. secũdo de nomine Rhetorices. Quo ex loco facile erroris coargui possunt, qui vel disputatricem vel disputatoriam dialecticen interpretati sunt. etiamsi non me clam est, ab ipso etiam Quintiliano nõnunquam obiter atque aliud interim agente, disputatricẽ eam vocatã esse. Sanè quèadmodum literatura, quęstura, prętura, censura, dictatura: ita disputatura quoq; aut dissertura dicẽdũ foret, si pateretur vsus. Quòd si ars est, vt

Ars.

quidam definiuere.) Simon parasitus apud Lucianum, ostensurus parasiticen esse artem, hanc finitionem ceu basim ac fundamentum totius suæ disputationis ponit: τίχνη (inquiens) ἐσιν, ὡς ἐγὼ διαμνημονίνω, σοφοῦ τίνος ἀκούσας, σύσημα ἐγκαταλήψεων ἐγγεγυμνασμένων, πρός τι τέλος ἔν χρησίμων τῶν ἐν τῷ βίῳ. Ars (inquit) vt quidem ego à sapiente quodam audisse memini, est collectio comprehensionum exercitatarum ad vtilem aliquem eorum quæ in cõmuni hominum vita sunt, finem. Crebra τῶν καταλήψεων mẽtio fit apud Ciceronem in libris de finibus: quas interim cognitiones, interim comprehensiones interpretatur. Qua de re nonnihil attingemus & postea. Vel, vt alii, recta ratio rerum faciendarum. Ita enim discernunt prudentiam & artem, vt prudentia rerũ agendarum recta sit ratio, ars autem faciendarũ. Porrò actionem esse, quæ intra sese consumitur, neque operis quicquam post se relinquit: factionem, quæ relinquit post se aliquid, vt sunt scribere, texere, fabricare, ædificare. Neque verò est cur vocabulum factionis tantopere reformidemus in hoc significatu, cum nõ modo in topicis, sed in septimo etiam libro familiarium epistolarum, testamẽti factionem dixerit Cicero. quod si parũ Latinè dici putasset, non tanti apud eum fuisset authoritas iureconsultorũ, vt in illorũ gratiam barbarè loqui sustinuisset. Quatenus faciendi verbũ potest istis aptari:) Hoc ideo dicit, quòd id verbi magis ad corporis quã ad animi actiones pertinere videtur: ac ne corporis quidem omnes, sed eas maximè, quæ operis aliquid post se relinquũt. Artium autem aliæ ad naturas rerum.) Hanc ipsam artium diuisionem fecit & libro superiore, capite vndecimo. Hoc est (quemadmodum Aristoteles inquit) Aristotelis hac de re. 1. Topicorum libro verba sic habent: ἔσι δὴ ἀληθῆ μὲν καὶ πρῶτα, τὰ μὴ δι' ἑτέρων, ἀλλὰ δι' αὐτῶν ἔχοντα τὴν πίσιν. οὐ δεῖ γὰρ ἐν ταῖς ἐπισημονικαῖς ἀρχαῖς ἐπιζητεισθαι τὸ διατί, ἀλλ' ἑκάσην τῶν ἀρχῶν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν εἶναι πισήν. ἔνδοξα δὲ τὰ δοκοῦντα πᾶσιν,

Prima principia.

ἢ τοῖς πλείσοις, ἢ τοῖς σοφοῖς: καὶ τούτοις, ἢ τοῖς πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείσοις, ἢ τοῖς μάλισα γνωρίμοις καὶ ἐνδόξοις.

Probabilia.

Hoc est, Sunt sanè vera & prima, quæ non per alia, sed per semetipsa vera esse creduntur. Neque enim in principiis scientiarum inquirenda est causa, quamobrem vera sint: sed vnumquodque eorum tale esse oportet, vt per se ei fides habeatur. Probabilia autem, quæ vera esse videntur, aut omnibus, aut plerisque, aut sapientibus: atque iis rursum, aut omnibus, aut plurimis, aut spectatissimo atque illustrissimo cuique. Lucianus in libris eis quos veræ historiæ inscripsit.) Hi κατ' ἀντίφρασιν nomen habent. Inscribũtur enim τῆς ἀληθοῦς ἱσορίας, cum nihil veri, sed fabulas meras cõtineant. Id quod ipse Lucianus testatur, cum priori libro inter cætera sic ait: γράφω τοίνυν περὶ ὧν μήτε εἶδον, μήτ' ἔπαθον, μήτε παρ' ἄλλων ἐπυθόμην. ἔτι δὲ μὴ ὅλως ὄντων, μηδὲ τὴν ἀρχὴν γενέσθαι δυναμένων, διὸ δεῖ τοὺς ἐντυγχάνοντας μηδαμῶς πισεύειν αὐτοῖς. Possitne homines in aues mutari.) Extat dialog⁹ Luciani, qui inscribitur ἀλκυών, ἢ περὶ μεταμορφώσεως. In quo Socrates Chærephonti argutissimis aliquot ratiunculis persuadere conatur, homines in aues mutari.

Finis dialecticæ qui ſit. Cap. III.

HInc iam haud difficile fuerit videre, qui ſit dialectices finis, ad quem ſint illi cuncta referenda. Si enim fines ſunt artium, opus cuius gratia diſcuntur: vt quæ contemplationis cauſa diſcuntur, earum finis ſit contemplatio: quæ propter formandam vitam, probitas: quæ propter aliam aliquam actionem, hanc ipſam actionem cui deſtinantur finem habent: erit nimirum dialectices finis, probabiliter de re propoſita dicere: quando huic ſoli rei eſt inſtituta. Id ſcilicet eſt quod initio dixi, docere aliquid eum qui audit. Neque iſtud tamen ſic accipiendum eſt, vt quiſquis aliqua ratione docet, dialectices munere fungatur. Nam & grammaticus, qui fabulam poëtæ explicat, qui hiſtoriam recenſet, qui verba interpretatur, docet: ſic etiam qui interroganti, eſt vel non eſt, reſpondet, docet: nihil tamen vterque horum agit, quod ad dialecticum pertinet. Quoniam enim ſatis habet ab eo qui audit intelligi, quod vt prædiximus, aperte emendatéque loquendi præceptis conſtat: poteſt grammatices finibus, quæ iſta docet, eſſe contentus. Sed qui ita docet, vt fidem feciſſe oratione velit, & dicendo auditoris ad ſe trahere mentem, quatenus id facit, dialectici negotium agit. Oratione autem iſtud & dicendo fieri velim: nam qui ſtulta auditoris credulitate abutitur (vt ſunt plerique, qui non dictioni credunt, ſed dicenti, quanquam dicat incredibilia, quãquam repugnãtia) hic non magis dialectici præſtare officium videbitur, quam imperatoris ille, cui non ſua virtus, ſed hoſtium metus victoriam tradit. Quod dicimus autem, aperte dicendi rationem ad grammaticum pertinere, illud non erit ignorandum nobis, perſpicuitatem orationis verbis conſtare & rebus. Verbis, vt non ſint vel improprietate, vel vetuſtate,

Finem dialectices eſſe, probabiliter de re propoſita dicere.

Quæ docendi ratio ſpectet ad dialecticum.

Duplex in oratione perſpicuitas.

vel nouitate obscura: (quanquam nouandis verbis apud Latinos nullus ferè relictus sit locus) néue contra naturam suam perplexiùs constructa. Hæc quidem perspicuitatis pars ad grammaticum pertinet. At perspicuitas quæ in figuris ornatúque verborum est posita, ea Rhetorices præceptis constat.

Rebus quoq; duplicem perspicuitatem ineſſe.

Rerum autem perspicuitas, partim in natura illarum, partim in tractatu consistit. In natura, quoniam aliæ natura obscuriores sunt, aliæ apertiores, & cognitioni nostræ magis expositæ. Ea ad orationem non pertinet, quoniam cum rebus ipsis ad orationem qualiscunque est, affertur. Alia est, quam ordine disponẽdísque consequimur rebus: quoniam vt aliquid antè póstue dictum est, ita plus minúsue intelligendo alteri cõfert. Hæc ex dialectici est institutis, quoniam non modò percipiendis rebus ordo plurimum præbet adiumenti, sed nonnunquam etiam fides earũ magna ex parte ipsi est innixa. Quẽadmodum enim nemo pictorem quempiam aut fictorem consummatũ dixerit, qui omnia quidem seorsum membra exactè exprimeret, iungere autem ea nesciret, & in eam habitudinem componere, vt motus aut actus alicuius quam vellet imaginem imitarentur: sic ne dialectici quidem nomen sibi vendicabit, qui omnia faciendæ fidei inuenire sciat, sed disponere & in ordinem redigere, vt fidem cui destinantur facere possint, nesciat. Hic itaque finis erit dialectices, docêre pro facultate rei de qua disseritur, id est, inuenire quæ fidei faciendæ sint apta, & inuenta disponere, atque vt ad docendum quàm accommodatissima sint ordinare. Iudicandi enim partem, hoc ipso quòd faciendæ fidei apta inuenire debere præscribo: comprehensam in præsentia velim. Nanque perinde videtur, non inuenire, & inuenire eiusmodi, quæ iudicentur instituto nostro apta non esse.

Erit nimirum dialectices finis.) Rectè hoc. siquidem idem est officium artis & finis quod Cicero in Rhetoricis negat. Quanquam nouandis verbis) De his Fabius libro octauo capite tertio, & M. Cicero tertio libro de bonorum & malorum finibus.

Motionem affectuum ac delectationem, quatenus inuentio eis conueniat, non esse à docendi officio seiuncta, quanquam delectatio certè ab vtroque sit alienior.

Cap. IIII.

SEd quia inuentionem, docendi subiecimus officio, videatur autem suam etiam habere inuentionem qui mouet & qui delectat, quæ distincta à ratione docendi authores fecerunt, non immeritò videbimur angustioribus terminis, quàm fert natura inuẽtionis, hanc partem terminasse. De hoc quoniam exactiùs initio dicturum me sum pollicitus, hic locus videtur aptissimus huic rei explicandæ. Definiẽda erunt istæ, & ostendẽdũ quid sint, quò faciliùs queant distingui. Docere ergo, est rem ex ignota facere notiorem. Mouendi quidem generale est nomen & quod latè patet: sed in præsentia tantum ad mentem referimus: vt sit mouere, pacatam tranquillámque mentem affectibus perturbare. Delectare, est tale aliquid adhibere, cuius sensu atque perceptione, is qui accipit, gaudeat. Vel, est aliquid facere, quod sit sensui eius qui id percipit, accõmodatum. Istáque vel rebus fiunt, vel oratione. Nam & re docemur, quoties rei alicuius experimentum sumimus, vel præeũtem aliquem præmonstrantẽque sequimur. Vt pictor, qui ostendit quomodo ductis lineis, vel tumens vel cauũ aliquid exprimatur: quis color vmbram reddat, quis lumen: quomodo subsidentes res & visui sese longinquitate subtrahentes, in plano sint imitandæ: hic re budocet. Possunt & hæc eadem oratione fieri, vt non monstrentur, sed tradantur verbis. Eruditè itaque Plutarchus inquit, poëma picturam loquentem esse, picturam esse tacens poëma:

Lib. 1. cap. 1.

Docere.

Mouere.
Delectare.

Doceri affici, delectari, duobus modis contingere, rebus & verbis.

illud significans, docere ambas, & persæpè res easdem: sed alteram loqui, id quod altera ostendat. Sic & affectus, rebus & oratione mouentur. Multo autem maximè rebus in fletum prorumpent. Neque enim crediderit quisquam, tam paratas fuisse P. R. lachrymas, vt qualibuscunque epilogorum Ciceronis verbis, quãquam sint illa quidem ingeniosissimè & aptissimè ad commiserationem composita, ad lachrymas cogeretur, nisi tamen insignium reorum ante oculos posita calamitate & actione, flebilibúsque modis quibusdã, & ante omnia manantibus vbertim lachrymis Ciceronis ista commendarẽtur. Delectari nos rebus similiter & verbis, notius est, quàm vt indicari oporteat. Nobis autem de his rebus tantum est ratio, quatenus fiunt oratione: hácque via, quod ad inuentionem pertinet, minime videntur à docẽdi ratione esse discreta.

Quatenus hic de affectu & de oblectatione agatur.

Sanè Aristoteles ait, cum commouere quis audiẽtem velit, superuacuam esse argumentationem. id quod haud dubie ita est, si accipimus argumentationem, qua puram nullísque corruptam affectibus fidem conamur facere. Tenet enim argumentatio intentam & velut expergefactam mentẽ, vt nullus facilè subrepere & auferre ipsam possit affectus. Quinetiam tenue illud & sedatum argumẽtandi genus, turbulentæ affectuum agitationi minime cõuenit: non quòd eadem res & ad docendum & ad mouendum apta esse non possit: sed quia argumentandi illa quies, rapiendo extra sedes suas animo accommodata non est. Ad hæc, si capimus argumẽtationem, vt id ostendat & colligat, cuius mentione volumus commouere audientem, certum est affectibus eam non conuenire. Nemo enim sperauerit quenquam ea in re commoueri posse, de qua, sit ne ita, nec ne, prorsus addubitet. Quòd si omne id vocemus argumentationem, quo dubia incertaque colligi-

Quatenus in mouendis affectibus locus esse possit argumẽtationi.

mus, non modo opus ea esse ad affectus euocandos crediderim, sed crebriorẽ etiam densiorémque esse oportere. Viribus enim opus est, & rapiẽda mens, auferendúsque ipse sibi animus & velut extra se ponendus. Imitantur hoc in eloquendo authores: vt si quo minus sint ipsis plura quæ dicant, idem tamen, mutatis subinde verbis, velut plura ingerant. Quid aliud Virgilius expreßit, cũ dicit apud eum Dido, Per ego has lachrymas, dextrámque tuam te, Per connubia noßtra, per inceptos Hymenæos. Idem erãt dextra & cõnubium & Hymenæi: non enim aliud quàm fidem coniugij his tribus significat: repetendo tamen aliis verbis, tanquam plura inculcauit. Sed adhiberi motibus argumentationem facilè sciet, si quis poëtas omnis generis, qui δραματικόν, aliquid, hoc est, qui actum personásque habent, versauerit. tum verò præcipuè poterit ostendere tragœdia, apud quam ex professo omnia ardẽt affectibus. Sed & historici & oratores etiam quatenus res permisit, hac laude ingenij poëtis non cessere. Cicero vt omnibus eloquentiæ partibus, omnibus aliis fuit superior: ita hac parte ipse sibi comparatus videtur supra cæteras laudes suas eminere. Ne ergo verbis colligamus, quod apud illum exemplo demonstrare in promptu est, ab eo potius huius rei fides nobis petatur. Longum est per omnes ire affectus, commiserationem videamus. Vna enim est omnium in commune natura: & quod in hac ostenderimus, facilè liquebit in reliquis. Duo sint oportet in misericordia mouenda, acerbus alicuius casus, & eum qui perferat indignum illo videri. Quid ergo? non omnibus cõmiserationibus Cicero, vel vtraque hæc, vel si alterum apertũ putat, alterũ multis argumẽtis prosequitur? Pro Milone, Clodij primum inuidiã è tota vita illius, omnibus factis eruit. Sed omittamus hanc, atque quæramus id quod sumpsi-

Lib. 4. Aene.

Duo ad misericordiã mouẽdã necessaria. Explicatur artificium epilogi pro Milone.

mus. Quo magis potuit ostendere indignum exilio Milonem, quàm quòd fortissimus vir erat: atque præsentis periculi metu, non animum, non vultum, non orationem mutabat? Ergo subiicit iam formatam & expressam argumentationem à minori deductam. Si enim gladiatorum miseret eò magis, quo minus sunt supplices, quantò rectiùs fortissimus vir cõtumax periculorum nos mouebit? Profert enim se primùm affectus, vtque animus dicentis, ita etiam pacatior adhuc est oratio. Deinde datis Miloni verbis, liberiùs erumpit. Valeant (inquit) valeant ciues mei. An non Milo erga populum Romanum hoc animo, quem ista verba præferunt, indignissimus tali casu videbitur. Iam reliqua plenis (quod aiunt) velis: O frustra (inquit) suscepti mei labores, ô spes fallaces: merita habent Milonis ergà omnes ordines, Deinde priuatim beneficium Ciceroni in reditu illius velut populi voluntate datum. Post hæc egregia est omnium ordinũ de Milone opinio. Iam animus illius omnia ex virtute æstimantis: quòd rectè factorum præmium sint ipsa rectè facta. Iam gloriæ amplitudo, De me (inquit) semper Populus Romanus, semper omnes gentes loquentur. Quid his omnibus agitur, nisi vt ostendatur indignissimum esse Milonem eo casu, quem intentent aduersarij? Adeò, vt si quis coniicere in syllogismos ista velit, & disputantium more colligere, nihil expeditiùs aut faciliùs fieri possit. Pro eo quod reliquum erat, vt ostenderet grauissimum esse hunc Milonis casum, orator tractandorum animorum artifex peritissimus, transfert in se hanc calamitatem: proque Milonis persona, suam, hoc est, amici, qua nihil fauorabilius esse potest, substituit: vt lachrymæ eius querelæque, non iam Milonis vicem, sed suam dolentis deflentis-

que fortunam iniustissimè fieri videantur. Quid ergo potuit grauius contingere Ciceroni, quàm eo se priuari amico, pro cuius salute suam ipse paratus sit dependere: cupiátque mori, priusquam tantum mali videat? eo amico cui cũ sint omnia à se officia amicitiæ tributa, in irritum sint omnia præsenti casu recisura? eo etiam amico, cuius fortunam ipse suam ducat: & in cuius casu omnia in se iudicũ beneficia velit extincta: & qui sibi, qui liberis suis, qui fratri, omnibus in vno conseruatis, author fuerit salutis? quodq; omnium acerbissimum est, pro cuius incolumitate, non vitam modo Clodij paciscí velit, sed prætorem etiam eum consulémque, & dictatorem vidêre. Respicit autẽ subinde orator ab effectu ad causam. Neque enim id agit solùm, vt misericordiam moueat: sed vt per misericordiã, id quod cupit, à iudicũ animis extorqueat. Hinc ergo sunt illa. Quid vos Iudices? quo tandem animo eritis? Et, vos, vos appello fortissimi viri: Et quæ paulò pòst sequuntur. At in qua causa non potuisse? & à quibus nõ potuisse? & quo deprecante? Verùm hæc ad institutum nostrum nihil pertinent, neque enim hoc loco inueniendi rationem explicamus, sed illud voluimus ostẽdere, ea quibus concitantur affectus, omnia ex eisdem duci locis, ex quibus ea, quibus docemus. Est enim amplificatio: vt inquit Cicero, vehemens quædam argumentatio, vt illa docendi causa sit, hæc commouendi. Illud non negauerim, latêre plerumque argumentationem in istis, & impetu vehementiáque dicentis obrui: fieriq; similiorem expositioni orationem, quàm argumentationi, & quod ad dicendi figuram pertinet, plurimum inter ista interesse: & Rhetori quidem multum differre, dialectico propemodum nihil. Sed de motu hactenus. Delectare, quod vltimum è tribus ponitur, an sit à mouendi docendíque officio

Notatiũcula.

Amplificatio In partitionibus.

Delectationẽ finẽ orationi esse nõ posse.

ſeiunctum, finis eſſe nulli orationi poteſt. Omnis enim oratio docet. Quoniã, ſicut modò oſtendimus, motus à docenda nullam habet quod inuentionis eſt differentiã. Docet autẽ quantum in ipſa eſt. Neque diſſerere quenquam dicas, qui nõ aliquà de re affirmare aut negare aliquid, & certiores nos, quãtum ipſius eſt orationis, facere velit. Ergo vt oratio probet aliquid, ex natura rerum diſpoſitionéque, & ordine quem habent inter ſe contingit: vt delectet verò, in eius tantum qui audit ingenio eſt poſitum. Docendi itaque ratio eadem ferè eſt apud omnes: quemadmodum res ſunt, quæ & per quas docetur. delectandi non ita, quoniam diuerſa ſunt hominum ingenia. & ſic ſe (vt inquit Cicero) res habent: me mea, te tua delectãt. Nemo ferè eſt, cui idem quod alteri placeat. Et plerique ab aliis diſſident, non vt melius, ſed aliud ſequantur. Cupit enim quiſque ſuum eſſe, quod probat: & probat quiſque maximè, quod ſuum eſt, hoc eſt, quod naturæ ſenſibuſque ſuis eſt accommodatiſſimum. Non eſt ergo finis orationis delectare: quoniam non ex oratione, ſed ex audientis id animo contingit. Quid ergo? Non multa voluptatis auriúmque gratia dicuntur? Non poëmata non hiſtoria, non actio ciuilis, id maximè agunt, vt delectatione legentẽ detineant? admiratione ſuſpendant? Illa etiam auſterior, ſeuerioríſque ſupercilij philoſophia, horrorem rerum mollire verbis, & benigniùs influere in aures atque animos cõcupiſcit? Vera ſunt iſta, fiúntque vt dicitur, & oratione quidem fiunt. Non tamen dictionis ſunt finis, ſed dicentis. Quemadmodum enim cibi finis eſt explere famem: at conuiuator, quo gratiùs excipiat conuiuam, ſi lautius apparauit, ídque proſpexit, quo pacto non ſatietati illius, ſed gulæ ſatisfaceret: quanquam id cibo quoque fiat, non tamen quatenus eſt cibus, ſed in inſtru-

Obiectio.

Dilutio.

*mentum explendæ luxuriæ est à domino translatus. Vt ergo cibi est alere, & firmare corpus: contrà qui voluptatem spectat, persæpè ingerit noxia, & magnorum irritamenta morborum: sic quæ aliquando verum dictionis ordinem sequenti possent videri culpanda, dum audientis captamus voluptatẽ, inter laudes numerantur dicentis. Quale est strictim & breuiter dicere, & solùm pro necessitate, ea quæ capita sunt, & firmamenta rerum. Aut quibus propè nihil est opus, dummodo excoli ornaríque possint, latissimè fundere. Quinetiam digredimur ab eo quod instituimus, vt in aliquid quod plausibiliter dici queat deferamur: & quæ semel paucísque dicta percipi poterant, ea repetimus, trahimus, longo verborum ambitu *enuntiamus. Poëtæ quoque persæpè à fide rerum ad incredibilia delabuntur. Confundunt etiam ordinem rerum, vt quòd prius erat, dicant posterius: quod posterius, prius. Hæc aliáque permulta id genus, quæ rerum essent, nimirum vitia, atque proinde orationis, quia significandis ea rebus est instituta: ingeniorum tamen sunt (quoniam placent) virtutes. Sunt tamẽ & ista persæpè coniuncta, vt quæ delectat præcipuè, optimè etiam doceat oratio: sed & fidei quãdoque locum occupat voluptas. Diuersa tamẽ sunt, & diuersas habent causas. Docere ergo, vel (si malimus) probabiliter dicere proprium est differẽtis (quod probare voluimus) munus Mouere, ad inueniendi rationem ostendimus cum docẽdi officio coniunctum esse. Delectare, quoniam auditoris gratia expetitur, ad Rhetorem rectius pertinebit. Nec enim habet aliquid cum inuentione negotij, aut si quid habet, ad docendi officium ea parte redigetur. Quid igitur est dialectice, & quòd finis eius sit docere, quid etiam ab eo mouere, delectare distent, hoc pacto satis sit executos esse.*

*Enumeram⁹

Summa capitis huius.

Eorum quæ hucusque in hoc libro dicta sunt epilogus.

Vt sit mouere.) Cicero in partitionibus, Motus autē est, inquit, animi incitatio, aut ad voluptatem, aut ad modestiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem. Nam & re docemur.) Sic veteres illi Lacedæmoniii, homines quosdam agrestes, qui Helotæ dicebantur, festis interim solennibúsque diebus quammaximè ad potum crapulámque incitare solebant, ita deinde vino cibóque obrutos immittere in conuiuia iuuenum, vt ii, cōspecta turpitudine ebriorum, temulētiam vt rem maxime deformem, omnibus modis fugerent, ac cauerent. Et Ismenias ille Thebanus discipulis suis, tam eos qui male, quàm qui bene modulabātur ostendens, dicere solebat, hoc pacto modulari oportet, illo non oportet. Quæ quidem docendi ratio rebus magis constabat, quàm verbis. Eruditè itaque Plutarch⁹ inquit,) Plutarchus in libello eo, quo disputat, bellúmne an philosophiæ studia clariores reddiderint Athenienses: Simonidem authorem huius laudat sententiæ. Verba eius, vt quidem bodie in exemplaribus leguntur, sic habent: πλὴν ὁ σιμωνίδης τὴν μὲν ζωγραφίαν ποίησιν σιωπῶσαν * προσαγορεύων, τὴν δὲ ποίησιν ζωγραφίαν λαλοῦσαν. ὃς γὰρ ὁἱ ζωγράφοι πράξεις ὡς γινομένας δεικνύουσι, ταύτας ὁι λόγοι γιγνομένας δηλοῦσι καὶ λογογράφους. Ει δὲ ὁἱ μὲν χρώμασι καὶ σχήμασιν, ὁι δὲ ὀνόμασι καὶ λέξεσι ταῦτα δηλοῦσιν, ὕλη καὶ τρόπῳ μιμήσεως διαφέρουσι, τέλος δὲ ἀμφοτέροις ἓν ὑπόκειται. καὶ τῶν ἱστορικῶν κρίτησος, ὁ τὴν δηγησιν ὥσπερ γραφὴν πάσι καὶ προσώποις ἐπιβλεπουσας. Verùm Simonides, inquit, picturam poëma tacens, & poëma loquentem appellabat picturam. Quas enim res pictores, perinde vt si nunc primùm gerantur, penicilo exprimunt, ac demonstrant: eas ipsas poëtæ orationibus, ac libris suis, factas iam narrant atque conscribunt. Quocirca, si quod illi coloribus ac figuris, id ipsum hi verbis ac dicendo significant, planum est, materia quidem eos & modo imitationis differre, cæterùm, finem tamen eūdem vtrisque esse propositum, ac proinde etiam inter historicos eum primas tenere, qui narrationem perinde quasi picturam, affectibus ac personis ceu simulachris quibusdam implerit. Eiusdem rei meminit seu Cicero, seu si quis alius author est, quarto libro Rhetoricorum ad Herennium. Vt qualibuscunque epilogorum Ciceronis verbis.) Quantus fuerit in epilogis Cicero, ipse in oratore docet his verbis, Quid ego de misericordionibus loquar? quibus eò sum vsus pluribus, quòd etiamsi plures dicebamus, peroratione mihi tamen omnes relinquebant. in quo vt viderer excellere, non ingenio, sed labore assequebar. quæ qualiacunque in me sint, me enim ipsum nō pœnitet quanta sint, sed apparēt in orationibus: etsi carent, libri spiritu illo, propter quē maiora eadem illa cum aguntur, quàm cum legūtur, videri solent. Nec verò miseratione sola mens iudicū permouenda est, qua nos ita doléter vti solemus, vt puerum infantem perorantes in manibus tenuerimus: vt alia in causa, excitato reo nobili, sublato etiam filio paruo, plāgore & lamētatione compleuerimus forum: sed etiam faciēdum est, vt irascatur iudex, mitigetur, inuideat, faueat, cōtemnat: admiretur, oderit, diligat, cupiat, satietāte afficiatur, speret, metuat, lętetur, doleat, &c. Si quid aliud,) Si quis poëtas omnis generis, δραματικὸν aliquid &c.) Tria sunt genera poëmatum δραματικὸν, ἐξηγητικὸν, μικτὸν, id est, actiuum, enarratiuum, mixtum. Actiuum est, in quo personæ loquuntur solæ, citra omnem poëtæ ipsius interlocutionē. Enarratiuum, quo semotis personis, solus poëta, loquitur: Mixtum, in quo & poëtę & personę introductę, loquūtur. Sic ferè Diomedes. Profert enim se primū affectus.) Profert se, inquit, hoc est, exerit se, & paulatim nascitur. Porrò totus hic locus, vt prima frōte nōnihil videtur obscurior: ita lucidissimus erit, si huc adhibeatur ipse Ciceronis pro Milone epilogus: qui tametsi fusior est, ac proinde vni forsan, aut alteri, hoc vtique loco, futurus ingratior: mihi tamen ad verbum eum huc vsum fuit ascribere, nō solū, quod hic locus Rodolphi sine eo intelligi omnino nō possit: verum etiam quod nihil mihi ad mouendam misericordiam vehemētius, ne cogitari quidem, nedum in literas mitti posse videatur. Is ergo ad verbum sic habet.

Motus.
Author Plutarchus in vita Demetrii.
Plutarchus προσηγόρευεν.
Poëma, pictura loquens.
Ciceronis epilogi.
Tria poëmatum genera.
Actiuum.
Enarratiuum
Mixtum.

Sed iam satis multa de causa: extra causam etiam nimis fortasse multa. quid restat? nisi vt orem, obtestérque vos Iudices, vt etiam misericordiam tribuatis fortissimo viro: quā ipse non imploret: ego autē repugnāte hoc imploro, & expono. Nolite si in vestro omnium fletu nullam lachrymam aspexistis Milonis: si vultum semper eundem, si vocem, si orationem stabilem, ac non mutatam videtis: hoc minus ei parcere atque

haud scio, an multo etiam sit adiuuãdus magis: etenim si in gladiatoriis pugnis, & infimi generis hominum cõlitione, atque fortuna, timidos, & supplices, & vt viuere liceat ob secrãtes, etiã odisse solemus: fortes & animosos, & se acriter ipsi morti offerẽtes seruare cupimus: eorumque nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirũt: quàm qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortissimis ciuibus facere debemus? me quidẽ Iud. exanimãt & interimũt hæ voces Milonis, quas audio assiduè, & quibus adsum quotidie: valeant, inquit, valeant ciues mei: sint incolumes, sint florentes, sint beati: stet hæc vrbs præclara, mihiq; patria charissima, quoquo modo merita de me erit: trãquilla Repub. ciues mei (quoniam nihil cum illis non licet) sine me ipsi, sed per me tamẽ perfruãtur: ego cedam atque abibo: si mihi Repu. bona frui non licuerit, at carebo mala: & quã primum tetigero benè moratam & liberam ciuitatem, in ea cõquiescam. O frustra, inquit, suscepti mei labores: O spes fallaces: O cogitationes inanes meæ. Ego cum Tribunus plebis Republica oppressa me senatui dedissem, quem extinctum acceperam: equitibus Romanis, quorum vires erãt debiles: bonis viris, qui omnem authoritatem Clodianis armis abiecerant: mihi vnquam bonorum præsidium defuturum putarem? ego cũ te (mecum enim sæpissime loquitur) patriæ reddidissem: mihi nõ futurum in patria putarem locum? vbi nunc senatus est, quem secuti sumus? vbi equites Romani, illi, illi, inquit tui? vbi studia municipiorum? vbi Italiæ voces? vbi denique tua M. Tulli, quæ plurimis fuit auxilio, vox & defensio? mihíne ea soli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil potest opitulari? Nec verò hæc Iudices vt ego nũc flens, sed hoc eodẽ loquitur vultu, quo videtis negat enim se, negat ingratis ciuibus fecisse quæ fecisset: timidis & omnia circũspiciẽtibus pericula, non negat. plebem, & infimam multitudinem, quæ P. Clodio duce fortunis vestris imminebat, eã, quò tutior esset vita vestra, se fecisse cõmemorat, vt non modò virtute flecteret, sed etiã tribus suis patrimoniis deliniret. nec timet, cum plebẽ muneribus placarit, vos nõ conciliarit meritis in Rempub. singularibus, senatus erga se beneuolẽtiam temporibus his ipsis sæpe esse perspectam: vestras verò, & vestrorum ordinum occursationes, studia, sermones, quemcũque casum fortuna dederit, secum ablaturum esse dicit, meminit etiam sibi vocem præconis modò defuisse: quàm minime desiderat: populi verò cunctis suffragiis, quod vnum cupierit, se consulem declaratum. nũc denique si hæc contra se sint futura: sibi facinoris suspicionẽ non facti crimen obstare. addit hæc, quæ certè vera sunt: fortes & sapiẽtes viros nõ tã præmia sequi solere rectè factorũ quã recte facta se nihil in vita nisi præclarissime fecisse. si quidẽ nihil sit præstabilius viro, quã periculis patriã liberare, beatos esse quibus ea res honori fuerit à suis ciuibus: nec tamẽ eos miseros, qui beneficio ciues suos vicerint. Sed tamẽ ex omnibus præmiis virtutis, si esset habenda ratio præmiorũ, amplissimũ esse præmiũ gloriã: esse hanc vnam, quæ breuitatem vitæ posteritatis memoria consolaretur: quæ efficeret, vt absentes adessemus: mortui viueremus hanc denique esse, cuius gradibus etiam homines in cælum videantur ascendere. De me, inquit, semper populus Romanus, semper omnes gẽtes loquẽtur. Nulla vnquam obmutescet vetustas. Quin hoc tempore ipso, cum omnes à suis inimicis faces inuidiæ meæ subiiciantur, tamẽ omni in hominum cœtu gratiis agendis, & gratulationibus habẽdis, & omni sermone celebratur. Omitto Hetruriæ festos, & actos, & institutos dies, cẽtesima lux est hæc ab interitu P. Clodij, & opinor altera: qua fines imperij populi Romani non solùm fama iã de illo, sed etiã lætitia peragrauit. Quamobrem vbi corpus hoc sit, nõ, inquit, laboro: quoniã omnibus in terris & iam versatur, & semper habitabit nominis mei gloria. Hæc tu mecum sæpe his absentibus: sed hisdẽ audientibus, hæc ego tecum Milo. Te quidẽm quòd isto animo es, satis laudare non possum: sed quò est illa magis diuina virtus, eò maiore à te dolore diuellor. Nec verò si mihi eriperis, reliqua est illa tamẽ ad cõsolandum querela: vt his irasci possim, à quibus tantum vulnus accepero nõ enim inimici mei te mihi eripient, sed amicissimi: non malè aliquãdo de me meriti: sed optimè. Nullum vnquã Iudices mihi tantum dolorem inuretis: etsi quis poterit esse tantus? Sed ne hunc quidem ipsum, vt obliuiscar, quanti me semper feceritis: quæ si vos cepit obliuio: aut si in me aliquid ostendistis: cur

non id meo capite potius luitur, quàm Milonis? præclarè enim vixero: si quid mihi acciderit, prius quàm hoc tãtum malj videro. Nunc me vna consolatio sustentat, quod tibi ô T. Anni nullum à me amoris, nullum studij, nullum pietatis officium defuit. ego inimicitias potentium pro te appetiui, ego meũ sæpè corpus, & vitam obieci armis inimicorum tuorum: ego me plurimis pro te supplicem abieci: bona, fortunas meas, ac liberorum meorum, in communionem tuorũ temporum contuli: hoc denique ipso die si qua vis est parata, si qua dimicatio capitis futura, depoſco: quid iã restat? quid habeo? quid dicam? quid faciam pro tuis in me meritis? nisi vt eam fortunam, quæcunque erit tua, ducam meam? nõ recuſo, non abnuo, vosq; obsecro Iudices, vt vestra beneficia, quę in me cõtulistis, aut in huius salute augeatis, aut in eiusdem exitio occasura esse iubeatis. His lachrymis nõ mouetur Milo, est quodam incredibili robore animi septus, exilium ibi esse putat, vbi virtuti nõ sit locus: mortem naturæ finem esse, non pœnam. Sit hic ea mente, qua natus est. quid vos Iudices? quo tãdem animo eritis? memoriam Milonis retinebitis, ipsum eiicietis? & erit dignior locus in terris vllus, qui hãc virtutem excipiat, quam hic qui procreauit? vos, vos appello fortissimi viri, qui multũ pro Repub. sanguinem effudistis, vos in viri & in ciuis iniucti appello periculo Cẽturiones, vosq; milites vobis non modo inspectantibus, sed etiam armatis, & huic iudicio præsidentibus, hæc tanta virtus ex hac vrbe expelletur? exterminabitur? eiicietur? O me miserum: O me infelicem: reuocare tu me in patriam Milo potuisti per hos, ego te in patria per eosdem retinere non potero? quid respondebo liberis meis, qui te parentem alterum putãt: quid tibi. Q. frater, qui nunc abes, cõsorti mecum temporum illorum? me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram ille seruasset? at in qua causa non potuisse? quæ est grata gentibus à quibus non potuisse? ab his qui maximè P. Clodij morte acquierunt: quò deprecante? me: quodnam concepi tantũ scelus? aut quod in me tantum facinus admisi iudices? cum illa indicia communis exitij indagaui, patefeci, protuli, extinxi: omnes in me meósque redundant ex illo fonte dolores: quid me reducem esse voluistis? an vt inspectãte me expellerẽtur hi, per quos essem restitutus? nolite, obsecro vos, pati, mihi acerbiorem reditum esse, quàm fuerit ille ipse discessus. Nam qui possum putare me restitutum esse, si distrahor ab iis, per quos restitutus sum? Vtinam dij immortales fecissent (pace tua patria dixerim: metuo enim ne sceleratè dicã in te, qnòd pro Milone dicam piè) vt P. Clodius nõ modo viueret: sed etiã prætor, cõsul, Dictator esset, antequam hoc spectaculum viderem. O dij immortales, fortem & à vobis Iud. conseruandũ virum. Minimè, minimè, inquit: imò verò pœnas ille debitas luerit. Nos subeamus, si ita necesse est, nõ debitas. Hiccine vir patriæ natus, vsquam nisi in patria morietur? aut si fortè pro patria, huius vos animi monumẽta retinebitis: corporis in Italia nullum sepulchrum esse patiemini? Hunc sua quisquam sententia ex hac vrbe expellet, quẽ omnes vrbes expulsum à vobis ad se vocabunt? O terram illam beatam, quæ hũc virum exceperit: hãc ingratam, si eiecerit, miseram, si amiserit: sed finis sit, neque enim præ lachrymis loqui possum: & hic se lachrymis defendi vetat: vos oro obtestorque Iudices, vt in sententiis ferẽdis, quod sentietis, id audeatis. vestrã virtutem, iustitiam, fidem (mihi credite) is maximè probabit, qui in iudicibus legendis, optimum & sapientissimum quemque legit. Et sic se, vt inquit Cicero,) Cicero quinta Tusculana, de Dionysio Tyrãno loquens, Musicorum vero, inquit, perstudiosum accepimus: poëtam etiam tragicum, quàm bonum, nihil ad rem. In hoc enim genere, nescio quo pacto, magis quàm in alijs suum cuique pulchrum est. Adhuc neminem cognoui poëtam, & mihi fuit cum Aquinio amicitia, qui sibi non optimus videretur. Sic se res habet, te tua, me delectant mea. Non ita dissimile his est, quod idem Cicero habet decimoquarto libro epistolarũ ad Atticum: Accipe à me, inquit, καθολικὸν θεώρημα rerum earum, in quibus sumus exercitati satis. Nemo vnquam, neque poëta, neque orator fuit, qui quenquam meliorem se arbitraretur. Hoc etiã malis contingit. quid tu de Bruto putas ingenioso, & eruditò? de quo iam experti sumus. Nuper in edicto scripseram rogatu tuo. Meum mihi placebat, illi suum. Quinetiã cum ipsius precibus penè adductus, scripsissem ad eum de optimo

Me mea, te tua delectant. Suum cuique pulchrum.

genere dicendi: nō modò mihi, sed etiam tibi scripsit, sibi illud quod mihi placeret nō probari. Quare sine quæso quemque sibi scribere: suam cuique sponsam, mihi meam suum cuique amorē, mihi meum. Non scitè. Hoc enim Attilius poëta durissimus. Hæc Cicero. Quem in modum & Plautus: Suus, inquit, rex reginæ placet: sua cuique sponsa sponso. In Stico.

DE MATERIA DIALECTICÆ.

Materiam dialectices esse quæstionem. Cap. V.

HInc igitur ea de quibus hoc libro dicturos nos prædiximus exequamur, eo quo proposuimus ordine. Tria erant, quibus differendi facultatem constare voluimus, materia, instrumentum, & tractatus. Materia ordine est prima. Primùm ergo illa nobis explicetur. Ne quem fallat autem nominis huius ambiguitas, illud admonitum velim, materiam artium quandoque dici id quod artibus docetur, & circa quod versatur cura consideratióque illarum, quod & subiectum vocari priore libro diximus. Sic materiam dialectices possum dicere argumentationem, vt plerique, vel vt nos dictionem probabilem, quanquam parum hæc ipsa diuertant. Dicimus etiam materiam artium id, in quod opus suū explicant, quemadmodum statuarij materiam dicimus æs, marmor, gypsum, cerā, omne id denique ex quo simulachrū aliquod aut imaginem effingere potest: & figuli materiā, lutum: & fabri, ligna. Lignis autem proprium est materiæ nomen: ab his enim ad reliqua similitudine traductum est. nósq; in hanc significationem in præsentia de materia dialectices quærimus. Istam, quæ sit, videmur commodissimè ex opere dialectices posse perspicere. Si enim est opus illius, quod prædiximus, probabiliter dicere: quicquid id est, in quod hoc opus suum exercere & experiri possit, id videbitur vtique materia illius esse. Probabiliter autem dicere de omni eo quod in orationem deducitur, possumus, aut reuera probabiliter, aut quatenus res de qua dicimus permittit. Quod cuiusmodi

Materiam artium dici bifariam.

Cap. 13.

Dialectices materiā esse quæstionem.

Cap. 2. huius lib.

sit, prædiximus. Omne igitur id, de quo ordine aptéque ad fidē dici potest, id erit dialectices materia. Quod si vno nomine complecti volemus, haud erit difficile. De quocunque enim fidem conamur facere, id necesse est accipi, tanquam dubium incertúmq; sit. Nemo enim rem apertā, quatenus est aperta, sumit docendā: sed vt contendi de ea & ambigi possit. Quicquid autem tanquā dubitatum in mediū profertur, id vocāt quæstionē: erit ergo quæstio materia dialectices. Nec inuenio quā illi certiorē aliam aut arctioribus circunscriptam terminis assignem. Scio tamen esse, quibus aliter videtur, quorum nō est dissimulāda nobis sententia. Hi putant, si tā latè tendemus materiā dialectices, vt de quocūq; probabiliter possit dici, id subijciamus curæ ipsius: omnes ferè artes aut superuacuas futuras, aut intra dialectices ius possessionēq; venturas. Omnes enim propemodum probabiliter de eo quod docēdum sumpserūt, disserunt. Nam eorū, quæ necessaria & indubitata esse, possint à nobis comprehēdi, non ita magna est copia, & si Academiæ credimus, prorsus nulla. Id quod nemo negat, quæ ad vitā morésq; pertinent, quæ item ad rerū naturæ notitiā, nihil est quod nō sit cōtrouersum, & magnis ingeniis omnes in partes iactatum. De his ergo omnibus probabilia vtcunque disseruntur: quoniam necessaria non possunt. Si ne probabilia quidē possent, nemo vel dissereret, vel doceret. Quod si probabile dicimus, non modò quod ambiguè & in vtranque partem dici potest: sed vt, quò certius quicq; est, eò probabilius sit: & quod indubitatū sit, id maximè videatur probabile. omnes artes quæcūque demū sunt, ex probabilibus constabunt. Quum singulæ ergo de his rebus quas profitentur, probabiliter dicant, quid iam loci dialecticæ de omnibus rebus dicēdi relictum erit? Aut quid opus est per omnes ire nos diripique artes

Obiectio cōtra prædicta.

si quod cunctæ pollicentur, poterit dialectice sola præstare? Aristoteles itaq; dialecticen tribus his vtilem putauit: exercitationi differendi, confutando aduersario, & probandis primis artium principiis iis, quæ oportet quamlibet artem velut explorata certáque habere. Quia enim prima sunt, artes ipsæ nequeunt ea probare velut præcedentia illa, & credenda discenti. Ab hac itaque velut publica quadam omniũ ministra, petendam eis fidem est arbitratus. In reliquo scientiarum progressu nihil loci reliquit dialecticæ. Duos tamen libros, qui posteriorem resolutoriorum inscribuntur, edidit, quibus ea complexus est, quæ ad rationem tradẽdarum artium pertinent. Ergo quod attinet ad institutum nostrum, nõ quæstionẽ dialectico vult propositam esse, sed id quod Græci πρόβλημα *dicunt, quod nos vel sciscitationem vel percontationem dicere possumus, plerique Græco maluerunt vti. Percontationem vult esse id, de quo pariter, éstne, an non est, quæritur. Vt éstne mundus æternus an non? éstne sol maior tota terra an non? Id autem quod solùm in vnam partem effertur, vt ecquid est immortalis anima? ecquid virtus est summũ bonum? id* πρότασιν, *hoc est propositionem vocauit: & propositionem quidem non omnem dialecticam esse, sed eam solùm, quæ neque fidei prorsus, neque dubitationis sit expers. neque enim quenquam proponere, sit ne nix nigra? aut sit ne homo animal? nihil autẽ inter percontationem & propositionem interesse, nisi efferendi diuersitatẽ. Ex quibus colligere paratum est, Aristotelem voluisse ea sola pertinere ad dialecticum, de quibus ambas in partes differi posset, & ea posset via, qua non essent certis artium finibus comprehensa. Dicamus ergo, quo pacto reliquæ artes, & quo dialectice de rebus differit: & quid interfit, distinguamus. Primùm constat, artes omnes paulatim*

Aristoteles ad quot vtilẽ esse putauerit dialecticem.

Sentẽtia Aristotelis non quæstionem sed problema dialectices esse materiam.

De quibus secundum Aristotelem differendum sit dialectico.

Dilutio obiectionis prędi-

&x, explicans quomodo ad dialecticũ spectet probabiliter de omnibus dicere, & quomodo ad scientias alias.

& per incrementa reperta esse: neque quisquam idem, artem aliquam reperit & absoluit. Prima autẽ initia à sensuũ obseruatione profecta sunt. Vt cũ viderent homines aliquid iterum tertióue & sæpius itidem fieri, experimento sumpto, ausi sunt tandem affirmare, prorsus sic sẽ rem in omnibus habere. Vt cui primum curæ fuit scrutari rerum naturam, cum videret plantas animaliáque non nisi è semine procreari: deinde ducto per radices humore, aut cibo per os hausto, augescere: laterem nisi luto non excoqui, cinerem non fieri nisi ex aliquo quod vreretur: sicq; reliqua quæcunque gignerentur, prius aliquid ex quo fierent habere: tanquam firmum exploratúmq; demum constituit, nihil ex nihilo gigni. Simili via collegit, etiam omnia quæcunque fiunt, efficientis alicuius vi fieri. Deinde cum per singulas res duceretur animus eius, vellétque etiã naturas proprietatémq; vniuscuiusque perquirere, ad communia illa rediens, quæ iam veluti leges fixerat, conferénsque illa cum singulis, ratiocinando, reputando, colligendo (id est, quod argumentari dicimus) fidem de vnaquaque sumpsit, & ambiguitates explicuit. Illa ergo, & quæ secutus est velut firmamenta inquisitionis suæ, & quæ ex illis collegit, propria sunt instituti artísque suæ: via autem & ratio colligendi parandæq; fidei, ad dialecticum spectat. In communi enim dialectice ostendit ea, quibus inspectis & animo pertractatis, promptũ sit inuenire fidem de eo quod quærimus. Vt verbi causa, dialectice dicit inspiciẽdã in argumẽto inueniendo esse substantiam rei, & causas, & euẽta, & quæ reliqua in locis descripsimus, quatenusque facit is qui disserit, munere illius vtitur. Quæ sit autem definitio rei propositæ,

Longè aliter dialectici téporis nostri.

quæ causæ, quæ euenta: ea oportet ex propriis artibus rei cuiusque depromat. Rursus verò, in vniuersum quid definitio,

& quo pacto desiniendum, quid item genus, quid species, quid causæ, quid euenta, & reliqua id genus, non est dialectices explicare: sed eius scientiæ, quæ prima rerum principia tractat, quam Metaphysicen dicunt, à qua dialectice mutuatur ista, quia ad inueniendi rationẽ sunt accõmodata. Vtq; dicat, quid sint ista, aliena tamen id facit fide, ratio rerum iudiciumq; pe-
Verùm id hodie asserunt penè omnes.
nes illã est. Non videtur itaque satis exactè satísque perspecte dialectices descripsisse officium, qui dixerunt id esse, definire, diuidere, verum à falso discernere. Priora enim illa (vt dicimus) Metaphysices sunt opus: hoc posterius, omniũ est artium commune. dialectice disserendi probabiliter rationẽ tradit, hoc est, instrumentum tantum veri falsiq; discernendi. cuius vsu ministerióque, expeditius cuncti artifices, quid veri aut falsi sit in rebus sibi propositis, explorent. Quòd si tamen volumus istud accipere ita, vt sit discernẽdo vero & falso destinata: non abnuerim id quidem, non vt ipsa discernat, hoc est iudicet, (hoc enim singularũ est artium) sed vt instrumentum præbeat, sine quo, nullo pacto ista discerni possint.

Obiectio altera.
Quid ergo? dicet aliquis, Nónne & antè inuentam dialecticen fuerũt artes, & disputatum est, & inuentum est verũ: & nũc quoque quotusquisq; eorum qui disputant dialecticen tenet? Non est quod negem hæc ita esse. Illi tamen, quod dialectice docet, & faciunt & fecerunt: multo cõmodiùs, si hanc didicissent, fortasse facturi. Quemadmodum & antè traditam Rhetoricen diserti viri fuerunt: & priusquam literis cõprehensa est musice, cecinerunt homines: nec Hippocrates, vt primus in artis imaginem medicinã coëgit: sic & primus cognouit morbum, profutura meditatus est, ægrum leuauit. Facta sunt hæc antequam artes fierent, & ob id ipsum quòd crebrò sunt facta, longa rectè secusq; factorum annotatione,
Responsio ad eã obiectionẽ
Simile quiddã apud Fab. lib. 5. cap. de argum.

artes esse cœpêre, Prouênere deinde præclara ingenia, quæ dispersa colligerent, confusa disponerent, explerent imperfecta, rudia perpolirent, & omnia complecterentur, non modò quæ facta essent, sed quæ fieri etiam possent. Si quod casus antè fuerat, cœpit deinde ratio esse. Et secutum est, vt nõ quia factum iam esset, aliquid debere fieri: sed quia deberet fieri, crederent esse faciendum. Qui priores ergo fuerunt artibus, similia his ipsis quæ nunc præcipiuntur, si quando rectè fecerunt, secuti sunt. Sicut hodie plerique faciunt quod artis est, sed non ex arte, (quippe quam nullam habent) sed vel longa obseruatione, vel ingenij quodam præstanti vigore: Quanto rectius tamen, quanto melius expedirent illa, si certa artium ratione ducerentur. Duratura enim seculis ingenia, & quibus non præsentes solùm plaudant, sed quæ omnis posteritas miretur, ea tum demũ fiunt, quoties cum optima natura ars perfecta coniungitnr. Sic quod dialectices est, inuenerunt argumenta homines, & errorem malè inuentorũ aliquando deprehenderunt: anteà quàm essent omnia præcepta illius in artis formam collecta. Aristoteles tamen quique post eum alij instructi ea fuere, facile libris suis ostendunt, quàm magnus sit vsus eius, & quam tractãdis omnibus rebus accommodatus: vtq; sine ea, nõ solùm singula de quibus in artium decursu dubitaretur, explicari nequirent: sed ne artes quidem colligi possent, & in hanc quam acceperunt redigi formam. Hæc est illa scientia, quam apud Ciceronem Crassus necessariam formandis artibus putat, quamq; cupit esse in iurisconsultis: quò non essent apud eos omnia actorum similia. Quæsitũ est à Ticio, & Labeo ait, etiam Celsus respondit, & apud Trebatium scriptũ est. Ex eadem nota sunt definitiones illæ, Ius est scientia æqui & iniqui. Et, Iustitia est constans & perpe-

tua volũtas. Et diuiſiones itidẽ: Iuris, aliud publicum, aliud priuatũ. Et priuatũ, in naturale, & gentiũ, & ciuile diuiditur: quaſi ius publicũ, neque naturale eſſet, neque gentiũ, neque ciuile. Sed illis ſemper ſatis placuerunt ſua, & iuſtior alioquin eſt eis venia: quoniã vt doctiſſimus quiſque fuit, ita maximis ſemper occupationibus diſtentus eſt, ne vel otium perpoliendis inuentis ſuis haberet. Sed vt ad Ariſtotelem aliquando veniã, qui artium finibus excludit dialecticen: aptámque vel ſolum, vel maximè certaminibus diſputationũ credidit, paucis dicam quod ſentio. quod ſentio inquam, nam ille veriora forſitan; ego tamẽ quod ſentio Equidẽ artium decreta, & diſputationum contentiones, non inueniendi, non iudicandi ratione diſcreta puto Ex eiſdem enim locis hauriũt vtraq; hæc argumenta, eadẽ expendendorum argumẽtorũ vtriſq; eſt via. Cupit æquè qui docet, quique certat, probare quod ſumpſit. ſed ille re vera cupit: bona enim fide agit, & cum eo qui docendum ſe præbet, habet negotium: certato, probat quidem, ſi poteſt: ſin minus, ſatis habet, ſi modò videatur probaſſe. Victoriam enim ſpectat, quã ſi poteſt, viribus auferre malit: quod ſi res negabit, artibus pugnabit & inſidias ſtruet. Dolus enim an virtus (vt inquit poëta) quis in hoſte requirat? Ergo ſi ex vulgaribus, & longiùs petitis, nec ſatis conſtanter probabilibus, & ſæpè etiã in ſpeciẽ tantũ probabilibus diſputator probationes petet, id non ideo fieri credo, quia id lex diſputandi poſtulet. nec enim quẽquam tam ſegnis conatus puto, vt cum poſſet certis exploratiſque ſententiam ſuam tueri, ad infirmiora potius delaberetur. Sed quoniam talia ad diſputandũ ſumuntur plerunque, quæ nequeunt aliter obtineri, & de quibus nihil poteſt ſatis probabiliter ad veritatem dici, rerum hæc eſt conditio, non diſputandi ratio diuerſa. Opus itaque habet vndecun-

Ariſtoteles ad quę vtilẽ eſſe exiſtimauerit dialecticen.

Verba Coroboei apud Virgilium 2. Aeneid.

que datur præsidium petere: & vbi in re parum auxilij est, offundere tenebras aduersario, & huius ignoratione probationis loco abuti. Non magis autẽ sunt dialectici ista, quàm medici, qui sanãdum pedum dolore laborantem suscepit: vbi vetus iam morbus, & qui radices altiùs quàm vt euelli possit egit, nulla ratione leuior fit. satis putat stuporem ægris membris inducere, vtq; huic pro sanitate est, non sentiri dolorem: sic certatori, pro probatione est, non intelligi fraudem. Si quis igitur cum eo aduersario contulit pedem, qui sit captionum omnium peritus, & contra quem nihil proficiant astus, redeundum est nimirũ ad rẽ ipsam, quæ si artibus comprehensa sit, ex his ipsis vtiq; quæ artibus de ipsa traduntur, argumenta ducemus. Da Aristotelẽ & Aristippũ, de summo bono cõtẽdentes: da Chrysippum & Carneadem ne comprehensionibus, id est, possitne aliquid sciri: da reliquos in omni genere philosophos, de decretis suis ambigentes: an non hinc firmamentum robúrq; disputationum suarum promant, quæ editis iisdem de rebus, quisque pro captu suo, artibus forent includuri? Vt finem ergo faciam, si quemadmodũ priùs ostendere conati sumus, dialectices officium est, probabiliter dicere: vt de quoque certißima & percepta maximè dicentur, licet ex mediis deducta sint artibus, ita maximè ex dialectices instituto iuréque fiet. Proximo loco erunt, quæ ad hæc arctißimè accedent. Subdola verò & captiosa, non magis ex dialectices sunt ratione, quam monstra morbíque ex constitutione naturæ. Materiam igitur dialectices sciamus omne id esse, de quo probabiliter est disserere, hoc est, quod proposuimus, quæstio omnis quæcunque demum ea sit, dum tamẽ meminerimus res, & de quibus & per quas disserimus, ex singulis cuiusque artibus sumi: disserendi autem ordinem rationémque, ad dialecticen pertinere.

Sed quæ ſit materia dialectices, & quid aliis afferat artibus, quídque ab iis accipiat, iſtis ſit ſatis, & nimium etiam fortaſſe. Sed ignoſcere æquum eſt paulò pluribus verbis. Variè tractantur hæc, nec apud omnes conuenit, ſuntq; fundamenta & velut ſcopuli artis, ad quæ reliqua diriguntur: reddenda idcirco de eis paulò exactiùs fuit ratio: nec enim vbi ſumma labat, poſſunt inter ſe partes conſiſtere.

Scopulũ, pro ſcopo ſæpe vſurpat Rodol. hoc opere.

Lignis autem proprium eſt materiæ nomen.)Id ex Græca voce dilucidiùs apparet. Quam enim nos materiam, illi ὕλην vocant: vnde nos ſyluam deducimus. Etiam ſi me non latet, eam materiam de qua hic agimus, apud illos ὑπόθεσιν magis, quàm ὕλην dici.

Scio tamẽ eſſe quibus aliter videtur.) Hæc obiectio nihilo plus virium habet aduerſus ea, quę hoc capite docet Rodolphus, quàm quę de materia Rhetorices primo libro de oratore diſputat Craſſus. Habet autem in ſumma huiuſmodi intellectũ, Si dialectice ſola probabiliter diſputare de omnib⁹ docet, quorſum igitur cæteris nobis opus eſt artibus? Quorſum attinet, illas tanto cum labore perdiſcere, ſi hac vna inſtructi, credibile de re qualibet texere poſſumus orationem? Dilutio: Quanquam dialectice viam ac rationem tradit de omnibus diſſerendi, non tamen hinc colligitur illud, cæteras artes omnes inutiles eſſe ac ſuperuacuas quando fieri poteſt, vt res eædem, diuerſa ratione ſpectatæ, diuerſis etiam artibus ſubiiciantur. Iam dialectice in cõmune tantum viam ac rationẽ pa-rãdæ de re quaque fidei tradit. Itaque in vniuerſum de rebus omnibus agit, vt nulli interim ſpecialiter præcepta ſua accõmodet. Reliquæ artes, generalem hãc diſſerendi rationẽ a dialectica mutuantes, ſuis eam ſingulatim materiis applicant. Verbi cauſa, Præcipit dialecticus probationes rei cuiuſque eſſe petendas à finitione, genere, ſpecie, proprio, toto, partibus, cauſis, euẽtis &c. quæ autẽ rei cuiuſq; definitio ſit quod genus, quę ſpecies, totum, partes, cauſæ, euẽta: id dialecticus ſpeciatim non docet, ſed aliũde petẽdũ eſt. Vt ſi quęras, Sitne anima mortalis an immortalis. Hîc rem ipſam peculiariter ad naturalem pertinere philoſophum nemo ignorat: ſiquidem is naturas rerũ ſcrutatur, is quæ interire res poſſint, quæve nõ poſſint, perueſtigat, ac docet: & quæcũque de ortu, & occaſu rerum dicuntur, ea omnia ſuæ ditioni eſſe ſubiecta cõfirmat. Quorſum igitur eiuſmodi in rebus opus eſt dialectica? aut quis eius hic vſus? Hic nimirũ, vt qua via, quo modò, ipſi etiã phyſico hæc de re diſſerẽdũ ſit, videamus. Docet ergo, principio intuendũ eſſe, quid ſit anima, quod eius genus, quæ formæ, quæ officia, quæ cauſæ, quæ euenta, quæ ei accidant, quæ cohæreant, quæ pugnent. Deinde, hæc eadem quærenda eſſe de morte, eaq; cũ prioribus illis ſic conferenda, vt quæ quibus cõſentanea ſunt, quę diſſentanea, deprehẽdamus, atq; ita demũ ex habitudine iſtorũ, de themate propoſito in hãc aut illã partẽ feramus ſententiã. Hęc, inquam, dialectice in cõmune monet diſpicienda eſſe, traditque normas ac regulas quaſdam, quibus ceu filo quodam in hiſce componẽdis ſecernendiſve, ita dirigatur humana ratio, ne quà aberrare poſsit, néve pro cõſentaneis accipiat diſſidentia: aut cõtra, ea quibus probè inter ſe cõuenit, credat diſſentanea, ac pugnantia eſſe. Verùm enimuero quærẽdã ea definitio animæ, aut mortis ſit, quod genus, quæ cauſæ &c. in eius rei perueſtigationẽ, etſi generales aliquot præceptiones tradit dialectica, tamen ſpeciatim ex ea peti iſta nõ debent, ſed à naturali philoſopho. Ita fit, vt ſpecialis quidẽ de rebus omnib⁹ tractatio pertineat ad reliquas artes: quatenus verò vniuerſæ ſub vnam cõmunem quandam de eis diſſerendi rationem cadunt, hactenus ſubiectæ dialectico ſint. Ariſtoteles itaque.)Habet quidẽ Ariſtoteles, dialecticã vtilẽ eſſe ad tria. Verũ his tribus quartũ ſubiũgit: quod tamẽ authore Alexãdro Aphrodiſęo, velut particula quædã tertii illius videri poteſt. Iam Rodolphus, omiſſo tertio, quar-

Qua ratione dialectice diſputare doceat de rebus omnibus.

tum in locum eius subiecit. Quæ res ei in causa fuit, cur diceret, dialecticen iuxta sententiam Aristotelis, ad principia modò scientiarum conducere, à reliquo artium progressu excludi. Quam illius sententiam non fuisse, facilè docebunt nos verba ipsius, quæ primo Topicorum libro habent ad hunc modum: ἐπόμενον δ' ἂν εἴη τοῖς εἰρημένοις, ἐπεῖν, πρὸς πόσάτε καὶ τίνα χρήσιμος ἡ πραγματεία. ἔστι δὴ πρὸς τρία, πρὸς γυμνασίαν, πρὸς τὰς ἐντεύξεις, πρὸς τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπισήμας. ὅτι μὲν οὖν πρὸς γυμνασίαν χρήσιμος, ἐξ αὐτῶν καταφανὲς ἐστι. μέθοδον γὰρ ἔχοντες, ᾗᾶον περὶ τὸ προτεθέντος ἐπιχειρεῖν συνθησόμεθα. πρὸς δὲ τὰς ἐντεύξεις, διότι τὰς τῶν πολλῶν κατηριθμημένοι δόξας, ὅτι ἐκ τῶν ἀλλοτρίων, ἀλλ' ἐκ τῶν οἰκείων δογμάτων ὁμιλήσομεν πρὸς αὐτούς, μεταβιβάζοντες ὅτι ἂν μὴ καλῶς φαίνονται λέγειν ἡμῖν. πρὸς δὲ τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπισήμας, ὅτι δυνάμενοι πρὸς ἀμφότερα διαπορῆσαι, ᾗᾶον ἐν ἑκάστοις κατοψόμεθα τ' ἀληθές τε καὶ τὸ ψεῦδος. ἔτι δὲ πρὸς τὰ πρῶτα τῶν περὶ ἑκάστην ἐπιστήμην ἀρχῶν. ἐκ μὲν γὰρ τῶν οἰκείων τῶν κατὰ τὴν προτεθεῖσαν ἐπιστήμην ἀρχῶν, ἀδύνατον εἰπεῖν τι περὶ αὐτῶν, ἐπεὶ δὴ πρῶται αἱ ἀρχαὶ ἁπάντων εἰσὶ. διὰ δὲ τῶν περὶ ἕκαστα ἐνδόξων ἀναγκὴ περὶ αὐτῶν διελθεῖν. τοῦτο δ' ἴδιον ἥ μάλιστα οἰκεῖον τῆς διαλεκτικῆς ἐστίν, ἐξεταστικὴ γὰρ οὖσα, πρὸς τὰς ἁπασῶν τῶν μεθόδων ἀρχὰς ὁδὸν ἔχει. His verbis hoc dicit, quæ in Topicis à se traduntur, ea conducere in primis ad tria. Primùm, ad exercitationem disserendi: qui enim methodum hanc teneat, eum facilè de re quauis argumentari posse. Deinde, ad dextrè conuersandum colloquendúmque cum vulgo & multitudine: cui si quid persuasum velis, nulla id ratione effectum iri faciliùs, quàm si omnis tua oratio ducatur ex iis, quæ ipsi vulgo vera esse videntur: nam quæ ex intimis artium penetralib⁹ deprompta admiratur citius rudis multitudo, quàm credit. Tertiò, ad scientias eas, quas philosophiæ nomine cõplecti solemus: quisquis enim hac facultate instructus, vtranque eius quo de agitur partem, credibilibus argumẽtis reddere possit ambiguam: eum facilè quid in re quaque veri falsi ve sit, perspecturũ. Præter hæc autem, conducere ea ad prima artium principia, eo quòd hæc, ex iis quæ propria sunt artis cuiusque, probari nullo modo possint: sed ex credibilib⁹ tantũ, quorum tractatum pertinere ad dialecticum. Porrò totus hic locus Rodolphi est eiusmodi, vt intelligi planè non possit, nisi adiuncto ei primo Topicorum libro Aristotelis.

Exercitationi disserendi, confutando aduersario.) Quod habet Rodolphus, dialecticen secundò vtilẽ esse cõfutando aduersario, id vulgò hodie ita dici cõsueuit, cõducere eam ad obuiationem, aiúntque obuiare aliud nõ esse, quã prõpte resistere positioni respondendis per argumentationes probabiles. Aristotelis verbum est, πρὸς τὰς ἐντεύξεις: qua voce Alexãder & Suidas significari putãt, τὰς πρὸς τοὺς πολλοὺς συνουσίας, id est, cõuersationem, cõgressus, colloquiáque cum vulgo & multitudine. Atque hoc sanè intellectu nomen ἐντεύξεως accipiendum hic esse, ipsius etiã Aristotelis verba declarant, quibus secundæ huius vtilitatis reddit causam. Omnes artes paulatim.) Eiusmodi quiddam habet & Quintilianus libri quinti cap. 10. Et Cicero item primo libro de orat. cuius verba paulò pòst in hoc ipso capite ascribemus. Nihil ex nihilo gigni.) Hoc rectè à veteribus philosophis dictum esse, primo phisi. libro author est Arist. Attingit eandẽ sententiam, sed Satyrico morsu & Persius. De nihilo nihil, in nihilum posse reuerti. Rursus verò in vniuersum præscribere.) Hæc nõ vsquequaque cõsona esse videntur iis, quę Cicero de dialectica habet quarto libro de finibus. Verum nõ hoc agit eo in loco Cicero, vt diligentiùs expendat, quę pertineant ad officium dialectici, sed vt refellat sententiã Stoici. Hodie certè quotquot dialectica scribũt, ii & hæc sibi inter cætera explicãda sumunt, siue sua, siue aliena id faciant fide. Quid ergo? dicet aliquis.) Ridendi sunt, qui eiusmodi strophis, rudibus interim auditoribus persuadere conãtur, esse inutiles artes. Qua de re legere est quædã nõ inutilia apud Quintilianũ libri secũdi, cap. decimooctauo. Rodolphi solutio huc spectat, nõ esse superuacuas artes, etiã si qui extitere fortasis, qui sine arte id quod est artis fecerunt. Ná vt nõ sint necessariæ illis, inde tamen nó colligitur, cæteris quoq; eas necessarias nõ esse. Nõ omnia (inquit poëta) possumus omnes. Et quod illis albæ gallinæ filiis indulsit parens natura: id si nos pulli viles cõsequi cupimus, artẽ in auxiliũ nobis adhibeamus oportet. Vt terrarũ, ita ingeniorũ mira diuersitas

An sit dialectici explicare, quid definitio, quid genus &c.

Nõ esse inutiles artes, etiã si qui fortè sine arte id qp ars docet, faciunt.

& pratorum, alia genuinum insitúmque humorem habent, alia nisi deductis aliunde aquis irrigari non possunt. Notum est Græcum illud, ὁ πάντες ἀνθρωποι. Quam tu differendi facultatem acceptam refers benignitati naturę, ea mihi & similibus mei non nisi arte, & labore contingit. Ego tuam istam felicitatem non inuideo tibi, sed & tu mihi ignoscas inuicem velim, si quod ingenio deest, id studeam sarcire industria. Quãquam & felicioribus illis, quanta ad felicitatem istam suam fieret accessio: si munus hoc à parente natura datum, artis adiunctione reddere mallêt illustrius, quam inertia obscurare? Quãlibet ferax sit ager, feraciorem tamen eum reddere potest agricola, si diligenter colat, si fimo & pingui illa terra, quã margam Plinius vocari ait, obducat. Differunt (scio) etiam sine arte non infeliciter ii, quos eo munere dignata est natura benignior: quanto tamen expeditiùs, quanto certiùs idem facturi, si tenerent & artem. Ergo, vt initio dixi, nõ est putanda superuacua ars, etiamsi fortè vnus, & item alter, id quod ars docet, citra adiutorium artis potuêre efficere. Quanto rectius tamen.) Sic Cicero de bonorum & malorum finibus libro quarto, Quod etsi ingeniis magnis prædita quidam, dicendi copiã sine ratione consequuntur, ars tamen est dux certior, quam natura. Aliud est enim poëtarum more verba fundere: aliud, ea quæ dicis, arte & ratione distinguere. Hæc est illa scientia.) Crassus apud Ciceronem, primo libro de oratore, ostensurus iuris ciuilis cognitionem necessariam esse oratori, neque tantam eius difficultatem esse, quanta plerisque esse videatur, inter cætera etiam hæc dicit: Et, quoniam de impudentia dixi, castigemus etiam segnitiem hominum atque inertiam. Nã si esset ista cognitio iuris magna, ac difficilis, tamen vtilitatis magnitudine deberet homines ad suspiciẽdum discendi laborem impellere. Sed ô dii immortales, non dicerem hoc audiente Scæuola: nisi ipse dicere soleret, nullius artis faciliorem cognitionem sibi videri. Quod quidem certis de causis à plerisque aliter existimatur. Primùm, quia veteres illi, qui huic scientiæ præfuerũt, obtinendę atque augendę potentiæ suę causã, peruulgari artem suam noluerunt. Deinde posteaquam est editum, expositis à Cn. Fabio primum actionibus: nulli fuerunt, qui illa artificiosè digesta, generatim cõponerent. Nihil est enim, quod ad artẽ redigi possit, nisi ille prius, qui illa tenet, quorum artem instituere vult, habeat illã scientiã, vt ex iis rebus, quarum ars nondum sit, artem efficere possit. Hoc video, dum breuiter voluerim dicere, dictum à me esse paulo obscurius. Sed experiar, & dicam si potero planius. Omnia ferè quæ sunt conclusa nunc artibus, dispersa & disipata quondam fuerunt, vt in Musicis, & numeri, & voces, & modi: in Geometria, lineaméta, formę, interualla, magnitudines: in Astrologia, cæli cõuersio, ortus, obitus, motúsque syderum: in Grammaticis, poëtarum pertractatio, historiarũ cognitio, verborum interpretatio, pronunciandi quidam sonus: in hac denique ipsa ratione dicendi, excogitare, ornare, disponere, meminisse, agere, ignota quondam omnibus, & diffusa latè videbantur. Adhibita est igitur ars quædam extrinsecus, ex alio genere quondam, quod sibi totum philosophi assumũt: quæ rem dissolutam diuulsámque cõglutinaret, & ratione quadam cõstringeret. Hæc eo in loco Crassus. Quòd autem ars ea, quam extrinsecus alio quodã ex genere adhibitam dicit, sit dialectica: id ex alio eiusdem authoris opere facilè ostendi potest, quod declaris inscribitur oratoribus: vbi de Seruio Sulpitio loquẽs, hunc in modum Bruto interrogãti respõdet: Sic enim inquã Brute existimo, iuris ciuilis magnũ vsum, & apud Scæuolã, & apud multos fuisse: artẽ, in hoc vno quod nunquã effecisset ipsius iuris scientia, nisi eã præterea didicisset artem, quæ doceret rem vniuersam distribuere in partes, latẽ explicare definiẽdo, obscurã explanare interpretãdo, ambigua primũ videre, dein distinguere: postremò habere regulã, qua vera & falsa iudicarẽtur, & quæ quibus propositis essent quæq; nõ essent, cõsequẽtia. Hic enim attulit hãc artem omnium artiũ maximã, quasi lucem ad ea, quæ cõfuse ab aliis, aut respõdebantur, aut agebãtur. Dialectica mihi videris dicere, inquit. Rectè inquã intelligis, sed adiunxit etiã, & literarũ scientiã, & loquẽdi elegãtiã, quæ ex scriptis eius, quorũ similia nulla sunt, facillimè perspici potest. Hactenus Cicero. Atque hinc facilè intelligi potest id quod ait Rodolphus, dialecticé esse scientiã illam, quam Crassus necessariã esse putet formandis artibus, quámque

Ars certior quam natura.

Dialectica necessaria formãdis artibus

Facilis iuris ciuilis cognitio

Artes quomodo paulatim inuentæ.

Dialectice vtilis iureconsultis.

Qua ratione cupiat esse in iureconsultis. Quò non essent apud eos omnia actorum similia.) Quæ in senatu, in synodis, cōciliis, aut aliis quibusuis cōuētibus acta fuissēt, ea sic cōscribi, ac memoriæ prodi solebāt, vt sententię cuiq;, sui authoris nomē prępon eretur. Cuius rei formā videre est apud D. Cyprianū, in libello, cui titulus est, de iis qui apud hæreticos, aut schismaticos, baptizātur. Polycarpus ab Adrumeto dixit, Qui hęreticorū baptismā pro bāt, hæreticis cōmunicāt. Pollianus à Mileo dixit. Cēseo hæreticū baptizari in ecclesia sancta. Quæq; alia huius generis in eodē libro legūtur: vt martyr Saluianus à Gazaufala dixit. Cōfessor & martyr Cyprianꝰ à Carthagine dixit. Marcellus à Zama dixit &c. Quem etiam in modū scriptum est ius ciuile vbi nomenclaturis eorum, qui vel dixerint aliquid, occupata sunt omnia. Vlpianus, Marcellus, Iulius, Celsus, Paulus, Modestinus, Pōponius, Papinianus. Iā & iurecōsulti ipsi, alii aliorū respōsa nominatim scriptis suis solent inserere. Qua ex nota sunt illa, Herēnius Modestinus respōdit, Diuus Pius piscatoribꝰ Formianis, & Capuanis rescripsit. Iulianus scribit, & alii plerique cōsentiūt. Vt Trebatio videtur, Item, Labeo scribit, Solui mandatū Labeo ait, Paulus respōdit. Quē illorum morē in epistola quadā ad Trebatiū iureconsultum obiter suo more taxat & Cicero: Hoc (inquiens) quemadmodū vos scribere soletis in vestris libris, idē Q. Cornelio videbatur. Neque ita lōge hinc disident, quæ apud eundem Ciceronem, secūdo de oratore libro aduersus iureconsultos stomachatur Antonius, In quo etiā isti nos (inquiens) iurecōsulti impediunt, à discendóq; deterrēt. Video enim in Catonis & in Bruti libris, nominatim ferè referri, quid alicui de iure viro aut mulieri respōderit: credo, vt putaremus in hominibꝰ, nō in re, cōsultationis, aut dubitationis causam aliquā fuisse: vt cum homines essent innumerabiles, debilitari à iure cognoscēdo, volūtatem discendi simul cum spe perdiscēdi abiiceremus. Sed hæc Crassus nobis expediet, & exponet descripta generatim. Est enim, ne forte nescias, heri nobis ille hoc Catulle pollicitꝰ, se ius ciuile, quod nunc diffusum & dissipatum est, in certa genera coacturum, & ad artē facile redacturum. Quæsitum est à Titio,) Formulæ sunt, excerptæ ex iure ciuili: quibus & similibus fit, vt omnia illic videantur actorum similia. Ius, est ars æqui & iniqui,) Celsus iurecōsultus ius finiuit hoc modo: Ius, est ars boni, & æqui. ff. de iustitia & iure. Quam finitionē multis verbis explicat Gulielmus Budæus primo libro annotationum in Pandectas. Iustitia, est constans & perpetua voluntas.) Vlpianus non postremus inter iureconsultos, eo quem modo diximus titulo. l. Iustitia, hunc in modum iustitiā finit: Iustitia, est cōstans, & perpetua volūtas, ius suum vnicuique tribuens. Cicero primo libro de oratore: Sit ergo in iure ciuili (inquit) finis hic: legitimæ atque vsitatæ in rebus causisque ciuium æqualitatis cōseruatio. Idem secundo Rhetoricorum, Iustitia (inquit) est habitus animi, communi vtilitate conseruata, suam cuique tribuens dignitatem. Cur Rodolpho minus placeant finitiones iurecōsultorum, eius rei hanc ego causam esse opinor, quòd parum liqueat, qua ratione, vel ius ars esse dicatur, vel iustitia volūtas. Atque illi etiam ipsi quorum glossemata extant in Pandectas, mirum quam hic sudant in explicandis vtrisque, dum vix cōstituere possunt vel illud, quodnam ius, quæve iustitia hisce finitionibus describatur. Iuris aliud publicum, aliud priuatum.) Miretur aliquis, quid sit quod in hisce diuisionibus reprehēdendū putet Rodolphus: præsertim cum sit earū author idem, de quo dixi iam Vlpianus, vir maior quā à cuius sentētia, hac vtiq; in re, temerè sit recensendum. Verùm enimuero dialecticorū præceptum est, partes diuisionis cuiusq;, eiusmodi esse debere, vt ne de pluribus dici queant, quā ipsum illud quod diuiditur. Iam si ius publicū, ius est, id certè, aut naturale, aut gētium, aut ciuile ius sit oportet: quo fit, vti partes quidem posterioris huius diuisionis de iure publico vere dicātur: ipsum autem quod diuiditur, nequaquā. Atq; hoc esse illud quod suggillandū existimauit Rodolphus, ipsius quæ cōtinuo subiungit verba ostendunt: Quasi (inquit) ius publicū, neque naturale esset, neque gentium, neque ciuile. Sed, vt ad Aristotelem aliquando veniam,) Non video equidē, quomodo Aristoteles dialecticen artiū finibus excluserit, cū inter cętera, καὶ πρὸς τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας eam inquiat cōducere. Quanquā negari illud nō potest, ea quæ in Topicis præcipit, magis ad conflictus illos & certamē

Qua ratione cupiat esse in iureconsultis. Quòd non essent apud eos omnia actorum similia.

Ius, quomodo finiatur à Celso.

Iustitia quid sit ex sententia Vlpiani.

Quomodo ius finiat Cicero.

Quomodo idē iustitiam.

Diuisio iuris secundum Vlpianū. Quid in his diuisionibus reprehendendum putet Rodolphus.

disputatium, quàm aliò pertinere. Quod cũ dictum videri possit obscurius, experiar si quo modò planius idem dici queat. Id quod suprà vires nõ erit, si initio meminerimus, neque Rhetoricę, neque dialecticę nomẽ eodẽ semper intellectu solere accipi. Etenim veteres illi ita ferè hisce vocibus vsi sunt, vti, eos modò Rhetores appellarẽt, ac dialecticos, quorum illi in foro agerent causas, hi in schola ac vmbra de communibus thematis disputarent, ac proinde dialecticẽ etiam & Rhetoricen, eas intelligerẽt facultates, quibus ij, in suo vtrique campo instructi, in certamen descẽderent. Quem in modũ hæc nomina certũ est vsurpasse & eos, qui perpetuam orationem ad Rhetorẽ, cõcisam ad dialecticũ pertinere dixerũt. Neque aliud quicquã interesse inter dialecticen, & Rhetoricen, quã si manum eandem, primum in pugnum cõprimas, deinde rursum explices ac diducas. Et rursus dialecticorum theses, Rhetorum materiam esse hypotheses. Quãquam enim ij qui in foro agunt, inter agẽdum sæpenumero à personis, ac cæteris circunstantiis quæstionem abducunt, atque plus nonnũquam operæ in thesium quam in hypothesium explicatione insumunt, tamen id quod initio proponitur, nũquam thesis, sed hypothesis est. Qua de re explicatius paulò post, capite octauo, & duodecimo. interim illud, esse & alium intellectum nominum istorum, secundum quem artes istas cõmunes quasdam omnium artium ministras appellare solemus, proptrerea, quòd quemadmodũ Grãmatice in cõmune præscribit, qua ratione, nõ in hac modò, aut illa materia, sed de omni re emendatè loquamur: ita hæ duæ, altera quo modò probabiliter, altera quo modo politè, atque ornatè dicere de re quaque possimus, expediunt. Atque hac notione hæc nomina vsurpat Rodolphus; neq; alius eorum vsus est, cum dicimus tres esse artes, quę versentur circa sermonem: Grammaticam, dialecticam, & Rhetoricam. Ergo quæ in Topicis Aristoteles docet, ea tametsi possent etiam aliis vtcunque disciplinis accommodari, tamen ex professo ei dialectico instituendo destinata sunt, quem secundum priorem illam notionem hoc nomine significari diximus. Sed de his in sequentibus plura. Equidẽ artium decreta, & disputãtium cõtentiones.) Quod ad inuẽtionem, inquit, & ad diiudicationem pertiner argumentorum, nihil interest inter conflictus illos disputationũ, & decreta artium. Quocirca si ad certamina illa gymnasiorũ vtilis dialecte erit, eadẽ nimirum & ad artes ipsas conducet. Da Aristotelem, & Aristippũ de summo bono cõtendentes.) Quorum ille in contemplatione, hic in voluptate summũ inesse bonũ existimabat. Fuit autẽ Aristippus philosophus Cyrenensis, auditor Socratis, de quo multa apud scriptores legũtur. Primus fuit Socraticorũ, qui mercede docuerit. Ad Dionysiũ illum Syracusanum profectus, mira quadã dexteritate in aula versatus est. Cum aliquãdo expuisset in eum Dionysius, idque tametsi ipse patientissimè ferret, tamẽ indignarẽtur quidam (vt fit) ex amicis, Quid piscatores, inquit, aqua marina totos se madefieri nõ reculant, vt exiguum capiant gobium: & ego vt balenam ingentem capiam, vino paulũ diluto leniter aspergi nõ feram? Qua ex re ansam arripuit Diogenes Cynicus, vt eũ diceret esse regium canẽ. Quodam tempore cum olera lauans idem Diogenes, in præteruntem Aristippum hisce verbis cauillatus esset, Si hæc edere didicisses Aristippe, non versareris in aulis regum: At tu, inquit ille, si viuere didicisses cum regibus, olera nõ lauares. Notus est hac de re locus Horatij in epistolis. Da Carneadẽ, & Chrysippum, de comprehensionibus.) Comprehensiones vocat τὰς καταλήψεις, quarum iam semel atque iterum facta nobis est mẽtio. Porrò Stoici inter quos vel primas tenebat Chrysippus, ex comprehensionibus istis aptè inter se collatis comparatisque artes fieri aiebant. At Carneades nouæ Academiæ erat, quibus ἀκαταληψία illa sua tam impense placebat, vt negarent omnino quicquam sciri posse. Cuius rei sæpè facit mentionem Cicero, cum in libris de bonorum & malorum finibus, tum quarto libro Academicarum quæstionum. Quin verò & secundo libro de natura deorum, Q. Lucilius Balbus, ad Cottam Academicum, Quarta verò (inquit) illa sunt, quæ vos Academici infirmatis, quòd & sensibus, & animo ea quæ extrà sunt percipimus & comprehendimus. Ex quibus collatis inter se & comparatis, artes quoque efficimus, partim ad vsum, partim ad oblectationem necessarias. Et rursum tertio libro de oratore: Reliqui (inquit Crassus)

Dialecticæ nomen bifariam sumi.

Quomodo intelligẽdum discrimen illud, quod quidam esse ducũt inter dialecticam, & Rhetoricam.

Aristippus.

Comprehẽsiones Stoicorum.

ἀκαταληψία Academicorum.

Academia duplex, vetus & noua. Academia noua.

sunt Peripatetici & Academici. Quanquam Academicorum nomen est, vnum, sentẽtię duæ. Nam Chrysippus sororis Platonis filius, & Xenocrates, qui Platonem audierat, & qui Xenocratem Polemo & Crantor, nihil ab Aristotele, qui vnà audierat Platonem, magnopere dissenserunt, copia fortasse & varietate dicendi pares non fuerunt. Arcesilaus primum qui Polemonem audierat, ex variis Platonis libris sermonibúsque Socraticis, hoc maximè arripuit, nihil esse certi, quod aut sensibus, aut animo percipi possit quem ferunt eximio quodam vsum lepõre dicendi, aspernatum esse omne animi sensúsque iudicium: primúmque instituisse, quanquam id fuit Socraticum maximè, non quid ipse sentiret ostendere, sed contrà id quod quisque se sentire dixisset disputare. Hinc hæc recentior Academia emanauit, in qua extitit diuina quadam celeritate ingenij dicendíque copia Carneades, cuius ego etsi multos auditores cognoui Athenis, tamẽ authores certissimos laudare possim, & socerum meũ Scæuolam, qui eum Romæ audiuit adolescens: & Q. Metellum L.F. familiarem meum, clarissimum virum: qui illum à se adolescente, Athenis iam affectum senectute, multos dies auditum esse dicebat. Hactenus ille: Vt autem & de Carneade pauca dicamus, philosophus hic nouæ Academię fuit, violenta (vt Polybij apud Gellium verbis vtar) & rapida quadam facundia præditus, tãta dicendi vi, vt Cicero author sit, nullam ab eo vnquam causam defensam fuisse, quam non probarit: nullam oppugnatam, quam nõ euerterit. Cũ Chrisippo disputaturus, elleboro (inquit Valerius Maxi.) se purgabat, ad exprimendũ ingenium suum attentius, & illius refellendum acrius, quas potiones, industria solidæ laudis cupidis, appetendas effecit. Chrysippus (vt modo dixi) philosophus Stoicus, octogesimo ætatis suæ anno decedens, cœptum ante quadragesimum, λογικῶν exactissimæ subtilitatis volumen reliquit, cuius studium in tractandis ingenij sui monumentis tantum operis laborísque sustinuit, vt ad ea quæ scripsit penitus cognoscenda, longa vita sit opus. Hæc ad verbũ Valerius Maximus libr. 8. cap. de studio, & industria. Mira in eo fuit subtilitas differẽdi. Dicere solebat, sui animam datam esse pro sale: & sapienti, quanuis nulla re egeret, tamen multis illi rebus opus esse: contrà stulto, etsi nullis rebus sit opus, multis tamen eum egere. Et velut scopuli artis.) Scopulum nõ semel in hoc opere vocat Rodolphus, quod nos scopum dicere solemus.

Carneades. Gel. lib. 7 ca. 17. Cicero de Oratore. Valerius libro octauo cap. 7 Chrysippus.

Scopulus.

Quid quæstio, quot modis eius sumatur diuersitas, quot fecerit Cicero, quot Aristoteles. Trium earum quæstionum quas fecit Cicero, postremam tantum ad forũ spectare, reliquas duas in iudicia afferri nõ posse.

Cap. VI.

QVæstio igitur, quoniam circa eam omnis differentis versatur labor, quid sit, & quæ species partésue illius, & quomodo inuenienda (nam & in hoc nonnunquam laboratur) explicemus. Quæstionem Boëtius definiuit esse dubitabilem propositionem. Quòd si propositio est id, quod hoc nomine prædiximus Aristotelem accipere, nõ inuenio equidem, quid inter quæstionem & propositionem intersit, vt videatur Boëtius pro genere quod idem sit posuisse. Sic propositionis nomen capimus, vt vulgò nunc accipitur, pro eo quod Aristoteles ἐρμηνείαν, Cicero pronunciatum interpretatus est, non

Quid quæstio secũdum Boëtium.

omnis dubitabilis propositio est quæstio. Hæ namque, virtus est summum bonum, solus sapiens est diues, dubitabiles quidem propositiones erunt: quæstiones tamen non sunt. Affirmant enim aliquid: qui quærit autem, nihil affirmat. Rectiùs vel explicatiùs vtcunque videbitur dici, quæstio est cum interrogatione elata oratio. Vt, vtrum virtus sufficiat ad bene viuendum, vtrum consummata virtus voluntate an opere constet. Diuiduntur autem quæstiones non vno tantùm modo. Nanque & pro rerum de quibus quæritur differentia, & pro diuerso modo quærendi, & pro artium ad quas pertinent diuersitate, aliæ fiunt atque aliæ quæstionum diuisiones: quæ cuiusmodi sint, ordine prosequamur. De rebus quærimus primùm, sintne omninò, nécne sint. Vt, sitne animal. Antea enim quàm esse res videtur, nihil est quod vlterius possit quæri. Primùm enim omnium quod cogitationi notitiæq; nostræ vlla de re obiicitur, est esse. Quò fit, vt hæc prima sit quæstio, & quam nulla alia queat præcedere. Quinetiam si de his quæ non sunt suscipiatur nobis aliqua disputatio, quæ ad hanc quæstionẽ non pertinet, fingimus semper hanc præcessisse quæstionem, & tanquam de existentibus disserimus: ideóque suspensi semper ex ea conditione, si res sit, agimus: quam vbi abstulerimus, mox omnia quæ huic velut fundamento incumbebant corruunt. At vbi rem esse persuasum est, proximum est quærere de substantia eius, hoc est, quid res sit. Vt sitne idipsum anima, quod vis illa qua cuncta viuunt: quod definitione explicatur. Ea quid sit, superiore libro diximus. Deinde iam quærimus ea, quæ circa vel extra substantiam rei sunt. Vt, sitne anima indiuisibilis. Vtque etiam sint intra substantiam eius, non tamẽ id agimus quæstione, vt id exquiramus. Vt qui quærat, sitne anima

Stoicorũ sententia quã & Cice. asserit. 5. Tusc. sedeã refellit Lactãtius.

Quid ex sententia ipsius. Rodolphi.

Trifariã quæstionum sumi diuersitatem.

Tria quęstionum genera iuxta sententiã Ciceronis

Cap. 5.

vis illa qua cũcta viuunt, potest hoc quæri sic, vt inuestigetur, sitne id verum an non. Deinde, vt verùm sit, reliquum adhuc est, sitne hæc animæ definitio. Tria hæc quæstionũ genera Cicero vocauit, primum quidem, an sit, secundũ, quid sit, tertiũ, quale sit. Et qui Rhetorica post Ciceronem scripserunt, Quintilianus vtique & Hermogenes hanc diuisionem sunt secuti.

Quatuor quęri in rebus ex sententia Aristotelis.

Aristoteles tribus his quartum addidit genus, quod vocauit propter quid. Vt sit ordo quæstionum, verbi causa, de deo quærimus primum, an sit deus. Quod si negetur, nihil est, quo vlterius progrediamur: sin detur, tum quærimus, quid est. Id vbi constiterit, tum qualis est: vt sitne æternus. Quod vbi acceptum est, tum postremum, propter quid sit æternus, quam quæstionem, si Ciceronem authorem sequimur, ad quale est redigemus. Si enim explicetur hæc quæstio, vt si quæratur, propter quid deus est æternus, dicatúrque, quoniam quod est, ex seipso habet, si de hoc disserere volemus. hæc erit quæstio, sitne habere esse à seipso causa æternitatis dei: videbitur nimirum hæc quæstio de qualitate esse, quoniam esse causam vel nõ esse, qualitas (vt nos iam de qualitate loquimur) videtur.

Contra Ciceronem.

Quòd autem Cicero tria hæc quæstionum genera, de ciuilibus rebus differenti subiecit, non satis exacta ratione videtur factũ. Quicquid enim Rhetor quærit, ad qualitatem pertinet. Nec enim an est, aut quid est, vt sint quæstionum capita in forum venire possunt. Nec quicquid coniectura exquiritur, pertinet ad quæstionem an est, vt ipse voluit. Vt diximus enim, an est, primum est quod potest vlla de re quæri, cuiusmodi certum est quæri in foro. Nec enim an fecerit furtum Trebius, primum est quod in hac quæstione quæri

Quæstionem an est non venirein forum

Lib. 7. cap. 2.

possit. Prius enim dicet reus (vt inquit Quintilianus) proba te habuisse, proba perdidisse, deinde, proba mea frau-

de perdidisse. Hoc postremum est id de quo quæritur, ad quod tamen, nisi prioribus quæstionibus explicatis, peruenìri non potest. Sed neque an habuerit rẽ prima est quæstio: natura enim præcedat oportet, an sit Trebius, an sit res quæ dicatur ablata. Deinde sequitur iam primum, an Trebius hanc rem habuerit. Sic etiam, occiderítne per insidias Clodium Milo, coniecturalis est quæstio: prius tamen est, an Milo occiderit Clodium: an occisus sit Clodius, & quod primum est, an fuerit omnino Clodius, hæc sola est (an est) quæstio, reliquæ qualitatis. Definitionis etiam quæstio ad forum non poterit afferri. Quicquid nanque quæritur in foro, aliquid horum trium esse oportet, sitne factum quod aduersarius intendit, sitne id nomen facti quod ille dicit, sitne iustè factum. Primum ad qualitatis quæstionem pertinêre modo docuimus, de postremo nemo est qui dubitet: secundum voluerunt esse definitionis quæstionem, quod non esse verum, facies ipsa quæstionis ostendit. Qui quærit enim an rem prophanam de sacro subducere sit sacrilegium, an poculum amatorium sit venenum, non quærit definire aliquid istorum: sed neque sacrilegium esse definitionẽ eius quod est subducere rem prophanam de sacro, neque venenum definitionem esse poculi amatorij, nemo nisi qui nesciat quid definitio sit, ignorat. Sed scio quid respondeatur. Vt quæstio enim non sit de definitione: status tamen quæstionis, hoc est, id in quo tanta vis est quæstionis, est ex definitione. Esse enim subductionem rei prophanæ de sacro, sacrilegium, & poculum amatorium, venenum: apertißimè ex definitionibus istorum perspicietur. Perspicietur quidem, si de definitione istorum inter partes conueniat. Sed primum quisque suo arbitratu definitionem dabit: alioquin si de ea dubitari non posset, non maneret vtique

Quæstionem quid est, in foro nõ afferri.

quæstio: vt, si sacrilegium definiatur esse ablatio cuiusuis alienæ rei de sacro, certum est nullam hîc futuram quæstionem. Verùm hoc æquè dubiũ est, atque id, de quo ambigitur. Ergo inter locos ponetur quidem definitio, caput verò esse quæstionis non poterit. Sed aliis etiam huberioribus & aptioribus argumentis quæstionem explicabimus quàm definitione: quod apud authores vsu, certißimo rerum magistro, paratum est deprehendere. Cicero contra Antonium, quòd nomine actorum Cæsaris, libelli & chirographa non contineantur, probat vsu loquẽdi, æquitate, exemplis. Definitũ esse ab eo quid sint acta, nusquã in ea video oratione. Quintilianus itẽ in odij potione, definire quidẽ visus est venenũ, vt, sit quicquid dari non licet: sed nihil iuuabit hæc definitio causam suam: æquè enim est incertum, sitne odij potio venenum, & liceátne dari odij potionem: in eo præsertim rerum casu quẽ themate declamationis expreßit, sed aliis multis & variis argumentis acutè colligit id, quo maximè nititur, rationem (quæ anima legis est) huic facto conuenire: & æquitate, quæ ad qualitatis vtique statum pertinet, præcipuè pugnat. In háncque omnes quicunque id genus quæstionis tractauerunt authores, video omne robur dictionis suæ contulisse. Quòd si ergo neque caput cuiusquam quæstionis ciuilis definitio erit, neque præcipuè firmamentum illius, non poterit vlla definitionis sibi accipere nomen.

Philip. 1.

Quęstio quid sit.

Quæstionem Boëtius definiuit.) Boëtius. 1. Topicorum libro: Quæstio (inquit) dubitabilis est propositio, hoc est: Quæstio est propositio, quæ tametsi ex natura sua nihil fortasse dubij contineat, tamen in præsenti ita de ea agitur, quasi dubia & ambigua sit. Quem esse germanũ eius finitionis intellectum, ipse Boëtius altera eiusdem rei finitione ostendit. Quæstio (inquiens) est in dubitationem ambiguitatemque adducta propositio. E quibus facilè perspectu est, parum iis firmitudinis inesse, quæ aduersus Boëtianam hanc finitionem affert Rodolphus. Quod ait enim, virtus est summum bonum, solus sapiens diues est, dubitabiles esse propositiones, negari id quidem non potest, modò intueamur naturam ipsarum rerum: verùm nõ ita tamen hæc proponũtur, neq; in præ-

sentia ita de eis agitur, quasi dubia sint: quo intellectu dicimus accipiendam esse finitionem Boëtij. Quod si propositio est id) Dictum est capite præcedēti, πρότασιν, id est propositionem apud Aristotelem in Topicis esse quæstionem, non quamuis, sed quę in vnam modò partem efferatur: vt, suntne diuitiæ bonæ? éstne timenda mors? Quæ si in vtramque efferas partem, fient problemata: vt, suntne diuitiæ bonæ an nō bonæ? ecquid malum an non malū est mors? Verùm hoc intellectu nō est propositionis vocabulo vsus Boëtius: sed propositionē vocauit, quàm ἀπόφανσιν Aristoteles, M. Varro proloquium, Cicero pronuntiatum, hodie vulgus enuntiationē vocat. Eam libro superiore diximus esse orationē perfectā, quæ aut verū aut falsum significet. Quod Aristoteles ἑρμηνείαν.) Aristoteles in eo lib. qui περὶ ἑρμηνείας inscribitur, non ἑρμηνείαν, sed ἀπόφανσιν (vt iā diximus) vocat id, quod Cicero pronunciatum ἑρμηνείαν ipse Rodolphus quodam in loco transfert explicationem: Boëtius interpretationē dixit: quam finit hoc modo, vt sit vox articulata per seipsam significans, quod genus sunt nomen & verbum, & ex iis constituta oratio. Verba Ciceronis, quod ad hunc locū attinet, prima Tusculana sic habēt, Omne pronūciatum (sic mihi in præsentia occurrit vt appellem ἀξίωμα, vtar pòst alio si in nexero melius) id ergo est pronūciatum, quod est verum aut falsum. Meminit huius loci Ciceroniani & A. Gellius Noctiū Atticarum libro decimosexto, cap. octauo. Solus sapiens est diues.) Et hoc vnum ex paradoxis illis est Stoicorum, ὅ τι μόνος ὁ σοφὸς πλούσιος, solum videlicet sapiētem diuitem esse. Tractatur à Cicerone in Paradoxis. Vtrum virtus sufficiat ad bene viuēdum?) Est & hoc quoque ex albo eorundem, ὅ τι αὐταρκὴς ἡ ἀρετὴ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, solam (inquam) virtutem sufficere ad felicitatem ac beatam vitam. Asseritur à Cicerone eo quē indicabimus loco. Vtrū cōsummata virtus voluntate an opere constet.) Tradunt morales philosophi summam esse eam virtutis laudem, quæ in operatione consistat. De rebus quærimus, primùm, sintne omnino nécne sint.) Cicero multis in locis, & Quintilianus libro tertio, tria esse aiunt quæ de vnaqua quę re quæri possint: an sit, quid sit, qualis sit. vt sitne anima, quid anima sit, & mortalisne ea sit, an immortalis. Aristoteles tribus his quartum addidit genus.) Secundo τῶν ὑστέρων ἀναλυτικῶν libro Aristoteles quatuor esse ait, quæ de re quaq; venire soleāt in quæstionem, an sit res, quid sit, qualis sit, & qua de causa sit talis. Vt sitne deus, quid deus sit, ecquid deus sit sempiternus, & quamobrem æternus sit. Quòd autem Cicero.) Cicero cum in aliis locis compluscułis, tum de perfecto oratore ad Brutum, tria hæc genera quæstionum oratori subiecit. Quicquid (in quiens) est, quod in cōtrouersia, aut cōcione versetur, in eo, aut, sitne, aut quid sit, aut quale sit quæritur: sitne, signis: quid sit, definitionib⁹: quale sit, recti prauique partib⁹. Idem Cicero & secutus eū fabius Quintilianus, ciuiliu m causarum tres faciūt status, cōiecturalem, finitiuum, & qualitatis: quorū primo quæritur an sit res, altero quid sit, tertio qualis sit. Qua in parte hactenus Ciceroni refragatur Rodolphus, vt ex iis tribus quæstionum generib⁹, solum postremum hoc credat in forum venire posse, reliquo duo non posse. Quod ego vt non negauerim esse verum, in eum duntaxat sensum, in quem dicitur à Rodolpho: ita hoc rursus ausim contendere, ipsum à Cicerone verbis magis quàm sentētia dissidere. Nam quod attinet ad quæstionem an est, constat quidem hāc esse primum id quod de re quaque quæstionem venire solet: verùm illud nosse oportet, bifariam aliquid dici in causis primum: natura ipsarum rerum, & cōsuetudine eorum qui causas in foro agunt. Verbi causā, Insidias fecit Deiotarus rex Cæsari. Hic quod ad rerum naturā attinet, poterat initio quęri illud, fuerítne Deiotarus, fuerítne Cæsar. Verum videatur opinor, si quis hæc persequi velit in foro. Quocirca Cicero hęc velut superuacua instituto suo omittēs, hoc solum disputat in ea oratione quam pro Deiotaro apud Cæsarem dixit, sintne insidiæ factæ Cæsari à Deiotaro. Atque hæc dicitur in ea causa, quæstio an est. Quando rhetores appellatione quæstionis an est, non eam modò quæstionem accipiunt, qua ambigitur, sitne aliquid an non sit, fuerit an non fuerit: verùm etiam eam, qua id quęritur, factum aliquid sit an non factum, hoc an illo factum sit modo, hac causa factum sit, an ob aliam causam, hic an ille insidias fecerit, ex æde sacra sublata res sit an ex loco propha-

Propositio.

Problema.

Propositiōis nomine quo modo sit vsus Boëtius.

ἑρμηνεία.

Pronuntiatū.

Tria esse quę de re quaque quæruntur.

Quot genera quæstionum fecerit Aristoteles.

Num in forū venire posit quæstio, an est.

no, noctu factum sit an interdiu. Ita omnes quæstiones istæ, fuerítne Clodius an non fuerit, num sit idem occisus, num occisus in monumẽtis maiorum suorum, à Milone an ab alio occisus sit, num propter insidias à se Miloni factas sit ab illo occisus: hæ inquam omnes, vt ad statum coniecturalem pertinẽt, ita eius etiam generis sunt, quod appellãt quæstionem an est. sed Rodolphus eas modò quæstiones hoc donat nomine, quibus naturæ ordine nulla prior est quod si recipiatur, haud dubiè in foro locꝰ istis nõ erit. Cicero cõtrà omnibus eis quæstionibus dedit hoc nomẽ, quas paulò antè apud Rhetores diximus eo vocabulo comprehendi solere. Ita fit, quod initio dixi, vt tota hæc controuersia consistat in solo nomine: quod cum vtrumque intellectũ facile amittat, vera sunt quæ dixit, vterque, modo intelligantur. Iam vt de secũdo etiam genere pauca dicamus, quotiescunque ambigeretur in foro, hoc an illo nomine, verbi causa, furtum an sacrilegium, parricidium an tyrannicidium appellandum esset id, quod factum esse cõcederetur, eam dixere quæstionem finitionis, propterea, quòd vbi constitisset, conuenire ei cũ finitione, tum de nomine dubitari non posset. Atque hactenus hanc quæstionem in forum venire posse, ne Rodolphus quidem negarit opinor. Certè argumẽtis iis quę adducit, diuersum non probat. Nec quicquid coniectura exquiritur.) Quę Cicero hãc in rem habeat in oratore ad Brutum, id paulò antè ostendimus. Sed in Topicis idem: Cognitionis (inquit) quæstiones tripartitæ sunt, cum an sit, aut quid sit, aut quale sit, quæritur. Horum primum cõiectura, secundum definitione, tertium iuris & iniuriæ distinctione explicatur. Hactenus ille, quæ non verè minus quàm eleganter dicuntur: modò quæstionem an est omnem eam intelligamus, quam à rhetoribus eo nomine comprehẽdi solere ostendimus. Quare hoc certe loco causa non erat, cur tantopere à Cicerone dissentiret Rodolphus. Occideritne Clodium per insidias Milo) Dixerũt accusatores Milonis, Clodium ab eo per insidias occisum esse. quam illorũ accusationem ita elusit Cicero, vt Miloni à Clodio, non Clodio à Milone insidias factas esse fit conatus ostendere. Quod quàm vafrè ab eo factum sit, facilè ex ipsius quadam ad Atticum epistola intelligi potest: vbi de Clodio loquens: Publium (inquit) reum, nisi antè occisus erit à Milone, fore puto. si se ituro Lanuuiũ in via obtulerit, occisum iri iam ab ipso Milone video. Non dubitat facere, præ se fert casum illum nostrum non extimescit nunquam enim cuiusquam inuidi aut perfidi cõfilio vsus est, nec inerti nobili crediturus. Quintilianus item in odii potione.) Titulus est declamationis cuiusdam apud Quintilianum, cuius hoc argumentum: Meretrix amatori suo pauperi dedit odii potionem, adolescens desiit amare, accusat illam veneficii. In ea declamatione verba Fabij habent ad hũc modum, Quædam formæ medicamina possunt aliud vocari quàm venenum. Dare quod non licet, non est aliud quàm veneficium.

An insidię factæ sint Miloni à Clodio.

Quæ Aristoteles enumerauit, non tam quæstiones esse, quàm modos quosdam quærendi. Porrò quæstionem omnem aut simplicem esse, aut compositam. Et harum rursus, priorem illam tribus fieri modis, posteriorem duobus.

Cap. VII.

Quas Aristoteles ponit, modos potius esse quærendi, quàm quęstiones.

HAec Aristoteles de quæstionibus, hæc Cicero, Dicam & quod mihi videtur, verùm illi sequendi erunt. Primùm itaque videtur mihi (si quæstionem vocemus, id quod prædiximus, orationem per interrogationem elatam, cui esse vel non, potest responderi) quatuor illa quæ ab Aristotele

numerantur, non esse quæstiones. sed modos quosdam quærendi, & prolectantia (vt ita dicam) quæstionem. Quod in ea quidem, quam, an est, dicimus dubium potest esse. Quoniam ipsa quæstio, cum eo quod modum quærendi dicimus, in idipsum recidet. Vt si interroges, an est homo, respondeatúrque esse hominem, idem, erit quæstio éstne homo. & interrogatio, an est homo. quò fit, vt de hac interrogatione in hanc vel illam partem possit disseri: in reliquis apertius est si dicas enim, quid est homo? nihil de hoc possis disserere, nisi respondeat is qui interrogatur, homo est animal rationale. Nam quæstio erit, sitne animal rationale: deinde, an sit animal rationale definitio hominis? Nec enim satis est, verum esse quod in hac quæstione respondetur: sed ad certam legem verum esse oportet. Si quæras enim, quid est homo, & respondeatur, est animal binos habens oculos: verum quidem est quod respondetur, sed non rectè responsum dicas: quoniam equus binos habet oculos, non tamen est homo. Oportet ergo responderi aliquid quod definiat hominem: quod an fiat, hoc genere quæstionis disseretur. Sic & qualis est sol, nihil possis de hoc dicere, nisi respondeatur obscurus, vel globosus, aut simile quippiam. Et, propter quid est obscurus? nihil itidem habes, quod dicas: nisi dicatur, vel hoc, quoniam luna obiectu suo prohibeat nos illius aspectu: vel aliud aliquid in hanc sententiam. Non igitur quæstiones, sunt primæ interrogationes illæ, quando neque de eis. vel in hanc, vel in aliam partem dici: sed responsum aduersarij, interrogationi datum, cùm in dubium vocatur, fit quæstio. Quæstionum igitur genera duo videntur, simplex & composita, Simplex est, quæ vnum quærit de vno. Vt, sitne mundus æternus. Composita, quæ plura de pluribus,

Quæstionem omnem, aut simplicem esse, aut compositam. Hoc 8. lib. Topi. & pr 1. l. de cælo asserit Arist.

hęc eſt Democriti ſentẽtia.

Vt, ſitne mundus æternus, & idem ex indiuiduis compoſitus corpuſculis.

Simplicium quæſtionum prima eſt quæſtio an eſt.

Simplicium tres ſunt differentiæ. prima eſt, quæ quærit, an ſit res. Ea cuiuſmodi eſt, prædiximus. Prima enim hæc eſt, quæ vlla de re quæri poteſt: vt, an ſit deus, an ſint dæmones. In hac complectimur non ſolùm, quæ an ſit, ſed an erit, an fuerit, quærit Hæc autem, an fuerit bellũ Troianum, non eſt huius generis. Idem enim eſt quærere, an fuerit bellum Troianum: & an Troia geſſerit bellum: quod vtique horum verborum quæſtio prima eſſe non poteſt, quum poſsit quæri prius, an fuerit Troia, quippe quòd etiam authores quidam crediderint, omnem rem Troianam & Troiam ipſam inania poëtarum eſſe commenta. Quanquam autem in hac quæſtione, an eſt homo, prius poſsit quæri, an eſt animal (nam ſi nullum animal ſit, non poteſt homo eſſe) iſtud tamen in quæſtione, velut confeſſum non ponitur. Vt enim concedamus eſſe hominem, non continuò ex huius quæſtionis ratione concedemus, hominem eſſe animal: ſed antea quàm cõcedamus fuiſſe bellum Troianum, neceſſe ex verbis quæſtionis fateri, Troiam fuiſſe.

Secunda, an hoc ſit illud.

Secunda quæſtio eſt, vbi datum eſt rem eſſe, vt quæramus, an res ſit illud. vt, An homo ſit animal, an ſi capax diſciplinæ. Huius generis mihi videtur, quam Ariſtoteles vocat propter quid: vt cum quærimus, ſitne interpoſitio lunæ inter ſolem & nos cauſa defectus ſolis.

Tertia, quomodo hoc ſit illud: eáque quadruplex

Tertia eſt quæſtio, quomodo hoc ſit illud, id eſt, quo pacto hoc de illo dicitur. Quod quadruplex eſt. Quorumcunque enim alterum de altero dicitur, aut ſunt definitio & definitum, aut genus & ſpecies, aut proprium & ſubiectum, aut accidens & ſubiectum. Quatuor

Finitionis.

ergo pro hac diuerſitate fiunt quæſtiones. Prima eſt, an hoc definitio ſit illius, ad quam redit, an illud definitum ſit huius: ſimul enim explicãtur iſta: ſi enim hoc eſt definitio, neceſſariò

illud est definitum. Secunda, an sit genus illius: qua comprehenditur, an illud sit species. Tertia, an sit proprium. Quarta, an accidens: quibus etiam quæstiones subiecti continentur. Generis. Proprij. Accidentis.

Priores duæ, interrogationem (quid est) explicant: posteriores, quale est. Id est enim quod Aristoteles, ὅ, τι ἐστὶ vocat quod interpres eius Latinè nesciens, quia est, dixit. Cur hunc ordinem fecerim quæstionum, id causæ fuit mihi, quòd necesse est præcedere semper, an est, & an illud est: antea quàm quid sit res, aut qualis explicari queat. Nec enim hæ interrogationes, quid est homo, aut qualis est, harũ quæstionũ explicatione, an homo sit animal rationale, an sit erudibilis, finiuntur. Vt enim detur hominẽ esse animal rationale, & esse erudibilem, manet adhuc quæstio, sitne erudibile qualitas hominis: Sitne animal rationale id ipsum, quod est homo, id est, definitio hominis, vel quiditas eius. Vteremur enim & hoc verbo, si nobis per Grãmaticos liceret: quẽadmodũ Cicero Lẽtulitatẽ & Appietatẽ, & Pollio Patauinitatem dixit. Aptus est vtique eius & propè necessarius vsus. Nec enim vllo alio satis commodè explicare possumus τὸ τίεστι, nisi (vt vulgò solent) quod quid est interpretari velimus, quod nec Græci sermonis proprietatẽ retinet, & segne planeq; expers vsus, & intellectus sit apud nos. Sed (vt adrẽ redeã) manere has quæstiones hinc perspicuũ est. Si interrogetur enim, qualis est homo, dicaturq;, animal rationale, quid dicemus? rectè an secus esse responsum? si rectè, eadem erit quæstio, quid est, & quale est: cùm sine controuersia id rectè etiam interrogãti, quid est homo, respondeat. sin minus rectè responsum est, non erit error, quoniam non sit homo animal rationale: id enim in confesso est: sed quoniam pro qualitate responsum est, quod non qualitas est, sed substantia eius de quo rogabatur. Quod dicimus au-

Quamobrem hoc modo digesserit quæstiones.

Genus quomodo sit incluſum quæſtioni quid eſt.

tem quæſtionem generis, eſſe interrogationi quid eſt incluſam id verum eſt, quoniam benè reſpondetur, quid eſt homo? eſt animal: veruntamen non ſic, vt tum interrogationem abſoluat: niſi addideris enim vel differentiam, vel proprium, non videberis ſatisfeciſſe quæſtioni. Quò fit, vt cum de ſolo genere quæramus, ſolitum ſit interrogari, non quid eſt: ſed cuius generis rerum eſt. Vt cuius generis rerum eſt lumen? ſubſtantiáne an accidens? Et ſentire, non quid eſt interrogamus, cum ſcire tantum volumus, ageréne ſit an pati: ſed ad quod genus pertineat, actioníſne an paſſionis. Qualitatem etiam

Qualitas hic quid ſit.

vocamus in præſentia, non vt ſit vnum ex decem prædicamentis: ſed vt qualitas ſit, quicquid non eſt ſubſtantia rei. Sic & quantus eſt ſol? &, vbi ſunt Nili fontes? &, quando fuit Homerus? quæſtione qualitatis continentur. Simplicium ergo quæſtionũ hæc tria ſunt capita, an ſit, an ſit illud, & quo-

Cõpoſitaque ſtio duplex.

modo ſit illud. Compoſitarum quæſtionum alia eſt copulata, quoties duæ pluréſue ſimplices coniunctione copulatiua iunguntur. vt, An ſit virtus ſummum bonum: &, Anima ſitne mortalis. Diſiuncta alia, cum ſimplices diſiunctiua coniunctione conſeruntur. vt, Sítne mundus æternus, vel an quandoque ſit igni conflagraturus. Diuerſa eſt de his quæſtionibus ratio pronuntiandi. Nam copulata, vera pronuntiari, niſi fuerint ambæ omnéſue ſimplices, ex quibus componitur verè, non poteſt: ſinautem vna fuerit falſa, tota dicetur falſa. In diſiunctis contrà, ſi vna fuerit vera, totam pronuntiamus veram eſſe: falſam autem, niſi ambæ fuerint falſæ, dicere nequimus. Poſſemus & aliam addere iſtis quæ ſimul ex diſiuncta, & copulata, aut aſſerta conſtaret: niſi ſuperuacuum videretur, quoniam naturam copulatæ retinet. Efficacior eſt enim coniunctionis copulatiuæ

vis & disiunctiuæ postse rapit potestatem. vt, An homo est lapis, & animal viuat, vel viuum sit animatum. Licet enim disiunctiuæ huius vtræque partes verè pronuntientur: tamen quia prior pars copulatæ falsa est, totam dicimus falsam. Sed de veritate & falsitate pronũtiatorum nõ huius est loci tractare, sed ad iudicãdi partem aptiùs referetur. Interim satis sit, quod huius materiæ est, hactenus attigisse.

Primum itaque videtur mihi.) Quæ ab Aristotele, inquit, enumerantur: an est, quid est, quale est, quamobrem est tale: ea propriè non sunt quæstiones ipsæ, sed velut elementa, ac prouocationes quædam ipsarum quæstionum. Veræ autem quæstiones sunt ea quæ ab ea, contra quem agas, ad prætuias istas interrogationes respondentur, quatenus ita de his agitur, quasi dubia sint. Verbi causa, Quid est iustitia? præuia quidem hæc est interrogatio, at nondum tamen constituta quæstio est: quippe cũ nõdum respõdere queat, esse ita, aut non esse. Postea quam verò responsum est, iustitiam esse virtutem, qua, conseruata vtilitate publica, suum cuique tribuatur: hic demũ quæstio ipsa existit emergítque: videlicet recténe ita finiatur iustitia, vt sit virtus, qua, conseruata vtilitate publica, suum cuique tribuatur. Hæc Rodolphus. quæ vt verissima sunt, ita Aristotelem in eadem fuisse sententia, negari nõ potest. Neque enim hoc egit eo loco vir ille, vt doceret, iisdem quibus vsus est ipse, nobis quoque esse vtendum vocibus: sed vocauit quæstionem quid est, qua quiditas, ac substantia rei in disceptationem venit, quibuscunque tandem verbis ea quæstio proponatur: & quæstionẽ quale est, qua de qualitate, hoc est, quibusuis rei accidentibus quæritur: atque item in cæteris. Sed quid tu ais Rodolphe? quî tibi constas? an non ipse paulò superiùs quæstionem sic finiuisti, vt sit cum interrogatione elata oratio? Cum dico autem, quid est eclipsis lunæ? qualis est aqua Cidni? quantus est sol? quo tempore anni sol ingreditur cancrum? quò, cum à nobis recedunt, auolant Ciconiæ? hæ omnes, nonne orationes sunt? nonne cum interrogatione elatæ? quocirca tu certè velis, nolis, hosce non modo præuias quasdã interrogationes, sed quæstiones ipsas esse fatebere. Quid dicemus? an hoc fortasis, ea quæ hic dicuntur, velut explicationem quandã esse paulò antè traditæ finitionis, ac proinde illam intelligendam sic esse, vt sit quæstio, cũ interrogatione elata oratio: oratio, inquam, non quæuis, sed ad quam cõmodè responderi queat, esse ita, aut non esse. Earum porrò quæstionum, quas adduximus, nulla eiusmodi est, vt alterutro horum modorum respõderi ad eam possit, quapropter ne quęstiones quidem dicędæ sunt. Quæstionũ igitur genera duo videtur.) Hoc modo & Boëtius quęstionem diuidit. 1. Topicorum: atque simplices quæstiones esse, quæ ex simplici ꝓpositione descendant, compositas, quæ ex propositione item cõpositа. Qua de mox plura dicturi sumus, in hoc ipso capite. Hęc autem an fuerit bellum Troianum.) Iam monuimus, hãc quæstionẽ, & similes, omnino à Rhetoribus in earũ referri numerum quæstionũ, quæ dicũtur quæstiones, an est: Rodolphũ verò de hoc quæstionum genere nõnihil loqui astrictiùs. Id est enim quod Aristoteles ὅ, τι ἐστὶ vocat.) Aristotelis hãc in rẽ verba hæc sunt: τὰ ζητούμενα ἐστὶν ἴσα τὸν ἀριθμὸν, ὅσα περὶ ἐπιστάμεθα. ζητοῦμεν δὲ τέτταρα. τὸ ὅ, τι, τὸ διότι, εἰ ἔστι, τί ἐστιν. Hoc est, Quæ de rebus quæruntur, ea æqualia numero iis sunt, quæ scimus. Quærimus autem quatuor, quale sit, qua de causa sit tale, an sit, quid sit. Quod si quis Hermolai hanc in rem verba malit, ea in pa-

Obiectio.

Dilutio.

Quæstiones simplices, & compositæ.

raphrasi Themistiana sic habent: Sūt igitur quæstiones quatuor, an sit, quid sit, an huic illud insit, quamobrem insit. Cur hunc ordinem fecerim quæstionum.) Idcirco, inquit hoc pacto quæstiones discreui, vt singulæ interrogationes, singularum item quæstionum explicatione possent absolui, id quod non fit ea quærendi ratione quam tradidit Aristoteles. Nam ad absoluendam interrogationē hanc, quid est homo? nō satis est ostendisse, hominē esse animal rationale: sed & illud præterea docearur oportet, ita esse hominē animal rationale, vt rursum animal rationale hominis sit definitio. Itidē habet in quęstione quale est. Neque enim huic præuię interrogationi satis sit explicatio ne huius quæstionis, num homo sit eruditus: nisi etiam doctum fuerit, eruditionem esse accidēs hominis. Quò ergo singula explicatiora essent, malui, inquit, hoc ordine quæstiones dirigere, quàm sequi ordinē eum, quē alii tradidissent. Vteremur enim & hoc verbo, si nobis per grammaticos liceret.) Quemadmodum meritò illi ridēdi sunt, qui vbiuis etiam citra necessitatem noua ac inaudita quædā verborū portenta ipsi sibi comminiscātur: ita rursū laudādi illi, qui vbi res poscit, vbi cogit necessitas, ibi interim nouis, interim parum vsitatis vti verbis non nimiū reformidāt. Qua de re multa Cicero tertio libro de finibus. Et Rodolphus in epistola quadam ad Alexādrum Hegium, De analogia, inquit, deriuandorum componendorumque nominum, vix mihi permiserim quicquam fingere, quod non apud authores inuenerim. Varia multiplexq; res est, de qua nihil pręcipi ppetuū possit: & in qua nihil audeā, nisi sit fortasse, vt inquit Horatius, necesse indiciis monstrare recētibus abdita rerum: Tamē ego, & Socratitas, & Platonitas, & Entitas fortè dixerim: quanuis repugnet Vallensis noster. Quidni tā libere, cum necesse sit: quàm Cicero nulla necessitate, Appietatē, & Lentulitatem: & Pollio Patauinitatem quandam dixit sonare T. Liuium? Quemadmodum Cicero Lentulitatem, & Appietatem.) M. Cicero familiarium epistolarū libro tertio, in epistola quadā ad Appium Pulchrum: Quęso, inquit, etiámne tu has ineptias, homo mea sententia, sum ma prudētia, multa etiam doctrina, plurimo rerum vsu, addo vrbanitatē, quæ est virtus, vt Stoici rectissimè putant: vllā Appietatem, aut Lentulitatē, valere apud me plus, quam ornamēta virtutis existimas? Et Pollio Patauinitatē dixit.) Quintilianus libro octauo, Et in T. Liuio (inquit) miræ facundię viro putat inesse Pollio Asinius quandā Patauinitatē. Meminit eiusdem rei idem author & libro primo. Voluit opinor Asinii Pollionis hanc reprehendendi libertatem imitari Franciscus Philelphus, cum dixit in quadam epistola, Fabium Quintilianū nescio quā sonare Hispanitatem. Id quod ego illum dixisse existimo, non quod ita sentiret, sed quò festiuiter argutēque in virum tātum lusisse videretur: aut certè ne videretur subscribere antagonistæ illi suo Laurētio Vallæ, qui tantopere probat vbique Fabiū. ἀλλὰ ταῦτα δὴ τῶν παρέργων, quare progrediamur ad reliqua. Nec enim vllo alio satis commodè explicare possumus, τὸ τί ἐστι.) Aristoteles primo Topicorum sic habet, ἔστι δὲ ὅρος μὲν λόγος ὁ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων. Ea verba hunc in modum hodie leguntur apud Latinos: Est autē terminus oratio quid erat esse significans. Rodolphus nō solum mollius, sed & significātius fore putat, si legamus hoc pacto: Finitio, est oratio cōmodè explicās rei quiditatē. Quo nomine vsus est nonnunquā Argyropylus ille Byzantius, homo Græcè pariter & Latinè doctissimus. Quod dicimus autem quæstionē generis esse interrogationi quid esse inclusam.) Hic est locus ille, cuius mentionē feci libro superiore, cap. 5. Laurētius Valla, Quanquam & ipse (inquit) Porphyrius peccauit, qui interrogāti, quid est homo, putat respōdendū, est animal. Quin potius animal rationale? Cur illā partē, vt putat, qualitatis relinquit? cur dimidiatam reddit respōsionē? Sed de his plura superius. Cōpositarū quæstionū, alia copulata.) Nō video quomodo à rudioribus harū rerū, ea quæ deinceps de quæstionib' ab Rodolpho dicūtur, satis queāt intelligi, nisi cognita prius natura pnūtiatorū. Quę tametsi à diuersis explicatur tā variè, vt vix habeas ex tā multis quę potissimum imiteris: audendū est tamē, vel cū periculo aliquid, vt ne omnino locus hic indiscussus videatur. Est ergo (quemadmodum & superius dixi) pronuntiatum, oratio

Verbis nouis quatenus vtē dum.

Socratitas. Platonitas. Entitas.

Appietas. Lentulitas. Patauinitas. Hispanitas.

Quiditas.

Pronuntiatū.

perfecta verum aut falsum significans: vt Philosophari oportet, sed paucis. Auaro tam deest quod habet, quàm quod non habet. Beneficium dando accepit, qui digno dedit. Si perges dicere, quæ voles, audies quæ nō voles. Verum pronunciatum voco, quod significat ita vt res habet. Falsum, quod secus atq; res habet, significat. Verbi causa, Vera pronūciata sunt: Virtus pluris est facienda, quàm opes. Melius est nubere, quàm vri. Præstat cum altero oculo ingredi in regnum cælorum, quàm cum vtroque in gehennā detrudi. Falsa, Voluptas est summum bonum. Nihil affert cōmodi fides, nisi accedēte obseruatione legis Mosaicæ. Præstat iniuriā facere, quàm accipere. Duo sunt pronuntiatorum genera, vnum simplex, alterum compositum. Simplex est, quod duobus terminis cōstat, subiecto, & prædicato. Vt omnia nemo potest: virtus, est vitium fugere: labor omnia vincit: amanti nihil difficile est. Cōpositum, quod duobus, vt minimum simplicibus pronuntiatis cōstat. Vt neque mundus æternus est, neque animatū est cœlum. Si nō tangere mulierē bonum est, ergo tāgere malum. Huius rursum tres sunt species: copulatum, disiunctum, cōnexum. Copulata pronuntiata dicuntur, quorum is est vsus apud authores probatos, vt plura ita cōiungant, ne tamē aliud alij necessitate aliqua cohærere significetur. Vt, quo tēpore Christus crucifixus est in Iudæa, eo tempore Romæ imperabat Tiberius. Cicero eloquētior, Cato innocētior fuit. Disiuncta sunt, quæ plura pronuntiata simplicia ita cōiungunt vt significent solum vnum ex iis verum esse oportere. Vt, aut dies est, aut nox est. Aut viuit, aut nō spirat. Homo quisq;, aut vir est, aut fœmina. Cōnexa, seu adiuncta, pronuntiata vocāt Latini, quæ συνημμένα à Græcis dicuntur. Ea sunt quorum is vsus est apud doctos, vt significēt partem priorē sine posteriori veram esse nō posse, hoc est partē eam, quę posterior est, necessariò ex priore sequi: vt, si dies est, lux est. si pluit, terra madescit. si mel quod apes cōficiūt, meū est, erūt meæ & apes. Quibus addere licet etiā illa, Expulsa è ciuitate iustitia, concordia diu inter ciues esse nō potest: qui currit, is & mouetur. quia deus bonus est, nos sumus. aliaq; id genus infinita, quorū (vt dixi) is apud eruditos est vsus, vt significent partem priorē, sine ea quę posterior est verā esse nō posse. Atq; hęc sunt ppriè illa, quę dialectici hypothetica, hoc est, conditionalia vocant. qua tamen appellatione, & disiuncta quoque pronūtiata est cōplexus Boëtius: hac nimirum de causa, quòd in iis etiam si rem intueare prōpius, tacita semper subest cōditio. Cum enim dico, aut dies est aut nox est, illud haud dubiè significo, si dies nō sit, tum esse necessario noctem: & contrà, si nō sit nox, tum necessario diē esse. Quale cum nihil sit videre in copulatis, demiror equidē, quid sit, cur & ista plerique hypothetica, hoc est, quemadmodum interpretatur Boëtius, cōditionalia vocent. Iam copulata ea demum vera dicuntur, quorū singulæ partes veræ sunt. Quòd si harum vna aliqua falsa erit, totum quoque pronuntiatum censebitur falsum. Disiunctorum ea vera esse censentur, quorū partes ea inter se habitu diuersæ sunt, vt earum omnino vnam, neque plures vna veras esse sit necessariū. Quòd si aut nulla, aut plures quàm vna verę esse possunt, ea pronūtiata (modò Ciceroni, & Aulo Gellio fidē habeamus) inepta, & falsa sunt. De quo mox plura. Inter cōnexa ea dicimus esse vera, quorum pars prior vera esse sine posteriore nequit. Debet enim veritas horum spectari, non ex ratione partium singularum secundum se, sed ex vtrarumq, inuicem connexione, ac cohærētia. Ita fieri potest, vt falsis partib', tota tamē pronūtiata vera sint. vt si nō est creatus mundus, tum ab æterno fuit. Et cōtrà, vt ex partibus veris tota pronuntiata falsa existāt: vt si philosophus Plato sit, fuit idem & eloquēs. Voco autem in præsentia partē priorem, ex qua altera significatur sequi, etiam si verbis tenus nō ponatur prioris loco. Verbi causa, Quid prodest quòd me ipse animo nō spernis, Amynta: Si dū tu sectaris apros, ego retia seruo? Hic quod secundo loco dicitur, antecedēs siue pars prior est. Ergo vt aliquādo veniamus eò quorū gratia hæc adduximus, Rodolphus copulatam quæstionē dicit, quę ex copulato pronūtiato nascitur: itidémque disiunctā, quæ ex disiuncto oritur pronūtiato. Cætera suis sparsim locis dicemus. In disiunctis cōtrà, si vna pars fuerit vera, totā pronuntiabimus veram esse. Imò verò in disiunctis pronūtiatis id satis nō est, vnam partium esse vtcunque verā: sed & illud præ-

Verum Falsum.

Duo pronūtiatorū genera. Simplex. Cōpositum.

Tres species pronuntiati compositi.

Copulatum.

Disiunctum.

Connexum.

Conditionalia pronūtiata quæ sint.

Veritas copulatorum.

Disiunctorū veritas.

Quæ connexa vera, aut falsa sint.

Exactius de veritate disiunctorum.

terea igitur, eam esse partium inter se habitudinem, vt necesse sit vnam aliquã veram esse. Et rursum, quoties plures vna parte veræ esse possunt, ea quoque pronũtiata disiuncta, inepta esse aiunt, ac falsa. Qua de re Cicero in Topicis: Quæ (inquit) cõclusiones idcirco ratæ sunt, quòd in disiunctione plus vno verum esse non potest. Et Aulus Gellius libro decimosexto: Ex omnibus (inquit) quæ disiunguntur, vnum esse verũ debet, cætera falsa. Quòd si aut nihil omnium verum, aut omnia pluráue quàm vnũ vera erunt, aut quæ disiuncta sunt non pugnabunt, aut quæ eorum opposita sunt, contraria inter se non erunt: tunc id disiunctum mẽdacium est. Hæc M. Cicero, & Aulus Gellius. Porrò quod dicitur, necessariũ esse, vt inter disiuncti partes vna sit vera, ea necessitas oritur ex natura ipsarum rerum, interim ex quadam hypothesi. Vt si dicas: aut Miloni Clodius insidias fecit, aut Clodio Milo: hic quod ad rerum naturã attinet, nihil obstat, quin possint vtræq; partes esse falsæ: at si ponas, inter eos factas esse insidias, iã certè alterã partem veram esse necesse est. Quod præterea, plus vna parte verum esse non debeat: eius ego contrarium nonnunquã video obseruari, maximè in causis ciuilibus. Verbi causa, Si hominẽ occidit, aut id ideo fecit, quòd inueterato ab eo odio diffideret, aut quòd cõmodum aliquod ex morte eius speraret, aut quòd sibi simile aliquid ab illo metueret &c. Cur autẽ eum odisset? quæ cõmodorum spes erat? quid fuit quod ab illo sibi metueret? quò fit, vt ne occiderit quidem. Hic certè accusator, & odio, & spe, & metu, dixerit cædẽ factã esse, & nihilominùs vera esse dicatur hæc propositio. Poteramus & aliam addere his.) Ait Rodolphus, quæstionem eam quæ ex copulata & disiuncta constat, semper copulatæ vim ac naturam retinere. Alius fortasse non minus verè, atque haud scio an etiam veriùs dixerit, eam pro diuersitate prolationis ac sententiæ, interim copulatis, interim disiunctis annumerandam esse.

Principiò, duos esse quærendi modos, assueueranter & cum conditione. Deinde, prædicatiuam quæstionem id esse. quod Rhetores thesim vocant: & conditionalem, quam illi hypothesim. Postremò, alios adhuc duos quærendi modos restare, vnum purum, alterum modalem.

Cap. VIII.

Duos esse quærendi modos, assueueräter & cũ cõditione.

Modi quærendi sunt duo generales. Aut enim assueueranter quærimus, aut cum conditione. Assueueranter quærimus, cum dicimus, an administranda sit Respublica. Cum conditione, vt, an sit administranda Respublica, si prouidentia mundus non regatur. Primam vocant Græci κατηγορικὴν, *quam nos possumus prædicatiuam dicere. Secundam* ὑποθετικὴν, *quam nos conditionalem. Est autem quærere cum conditione, & simplici quæstione & composita. Simplici: vt, si deus est, an sit bene agendum. Composita: vt, an si virtus est summum bonum, curanda sit Respublica, & honores expetendi. Sic & simplici quæstioni compositam*

addere conditionem possumus, & compositæ compositam: quæ clariora sunt, quàm vt egeant exemplis. Hoc autem annotandum est, in prædicatiuis pronuntiari verum vel falsum, ex eius, quod quæritur, natura: Vt si quæratur, an sit deus, pronuntiamus esse, idque verum esse, quoniam sit. In conditionalibus autem, nõ ex natura eius quod quæritur, sed ex conditione: idque non ex veritate aut falsitate conditionis, sed ex cohærentia solùm & vinculo, quo est ei, de quo quæritur, alligata. Potest enim conditionale pronuntiatum verum esse, sic, vt neque id de quo pronuntiatur, neque conditio sit vera: modò ea sit habitudo eorum, vt data conditione, consequens etiam sit, dari pronuntiatum. Si dicas enim mundus non deficiet, si non cœpit: verum est hoc, quanquam vtrunque, & defecturum eum, & non cœpisse, sit falsum. Si enim dederimus istud, quanuis falsum sit, & verum fingamus esse, non cœpisse mundum, consequens est etiam dicere, non esse defecturum. Eadem ista, quæ diximus prædicatiuam & conditionalem quæstionem, sunt (nisi tamen me fallit opinio) quæ Rhetores vulgatis nominibus θέσεις καὶ ὑποθέσεις vocant. Quorum illud est, quod Cicero propositum vel consultationem interpretatur hoc causam vel controuersiam. Et esse propositum, quod nullis certis finibus temporum, locorum, personarum concluditur. Controuersiam verò quæ definita sit, vel omnibus, vel pluribus horum, quæ attributa vocantur personarũ & negotiorum: quæ cuiusmodi sint, pòst dicemus. Vt sit propositum, an sit ducenda vxor, an accedendum ad Rempublicam: Controuersia autem, sitne Catoni ducenda vxor, sitne Socrati accedendum ad Rempublicam. Non pertinet autem nec omnis controuersia, nec sola ad Rhetorem. Namque curaríne poßit ab hac valetudine Augu-

Veritas vnde spectanda in prædicatiuis, & vnde in cõditionalibus.

Prædicatiuã quæstionem thesim esse, conditionalẽ hypothesim.

Notatiũcula.

ſtus: vt multa habuiſſet Antonius Muſa medicus quæ diceret: ita nihil fortaſſe Meſſala. Quã tamẽ controuerſiam eſſe, ex priore deſcriptione nemo negauerit. Et de propoſito etiam in foro quæretur, vt qui ſe ſuſtuliſſe de ſacro rem profanã fateatur, furtúmq; feciſſe nõ ſacrilegium contendat. nempe quæritur, non vtrum hic aut alius fecerit, ſed ſolum vtrum rem profanam de ſacro ſubducere ſit ſacrilegium. Et propoſitum quidem eſſe idipſum quod prædicatiuam quæſtionem, poſita hinc inde de iis exempla facile declarant. De controuerſia eſt quod poſſet ambigi. Videntur enim omnes aut plurimæ aſſeueranter efferri, vt, Struxerítne Clodius inſidias Miloni. An priuato conſilio Hannibal obſideat Saguntum. An delenda Carthago. Quod verum eſſe non abnuo. Quocirca quô hũc eximamus ſcrupulum, huius admonendi ſumus. Quemadmodum ſunt pronunciata quædam, quibus eſt diſertè adiecta conditio: ita quædam ſunt, quæ ferè cum intellectu cõditionis efferũtur. Itaq; quanuis per ſe falſa ſint, tamẽ interpretatione quadam reiectáque ad conditionem mente, pro veris ſumuntur. Vt ſi quis interroget, quid ſit defectus ſolis? dicimus eſſe obſcuritatem prouenientem ex lunæ obiectu, prohibentis nos aſpicere ſolem. Cuiuſmodi ſit roſa? dicimus florem candidum & odoratum denſis criſpantibúſque foliis. Iſta cum neque ſol deficit, neque vlla roſa eſt, vera non ſunt: ſemper tamen quoniam veluti præſente conditione proferimus ea, pro veris accipiuntur: ſúntque vera in eam ſententiam qua probãtur, non in eam quam præbent. Id eſt, ſi ſunt, erunt vtique talia. Hoc pacto etiam controuerſiæ, tacitam ſemper extra id quod quæritur, adiectam habẽt cõditionem. Pleræque verò apertam, vt propemodum declamationes omnes. Proponimus enim leges eſſe, deinde hæc aut hæc facta

Quam coniecturalem copioſiſſimum tractat Cice. in Miloniana Duplicia pro nunciata conditionalia.

Omnibus cõtrouerſiis tacitam vtique ſubeſſe cõditionem.

esse. Vt lex sit, Vir fortis optet præmiũ quod volet. Alia item, qui in acie deseruerit, capite plectatur. Quidam in bello patriæ fortiter fecit, idẽ antè quam præmium optaret, deseruit: poscitur ad pœnam. tum si hæc ita se habeant, quærimus, debeátne huic in gratiam prioris meriti, præsens crimen remitti. quis non videt hic reuera totam quæstionem ex conditione pendere? Sic etiam, si quis, recténe Cato Martiam vxorem dimiserit, percõtetur. Cui enim ignotus sit Cato, ignorata Martia, quid habebit hic, quod dicat, nisi de cõmuni proposito, an quisquam rectè dimittat vxorem? nihil enim aliud substãtia eorum quæ sunt in quæstione complectitur. Interrogabit ergo, quis vir fuerit Cato, quæ mulier Martia. quod vbi acceperit, Catonem ciuem Romanum, senatorem, Stoici personã præferentem: Martiam fœminam nobilem, spectatæ pudicitiæ, trium liberorũ ex Catone matrem. iam dicet nimirum, sitne hæc ita nécne, haud queam affirmare, possunt enim aliter esse. Verùm si sint, vt dicis. tum videri, vel rectè dimisisse, vel non rectè, vtcunque de re sentiet: non quidem de Catonis persona quatenus Cato, hoc est, hic homo est, sed quatenus talis, qualem illum expressit. posset enim & Cato talis homo nõ esse, & alius quàm Cato esse talis. Ergo hæc omnia ex conditione dicuntur in hanc quæstionem. Propositum solum id est, quod in eorum, quæ sunt in quæstione, substantia ponitur, hoc est, an ne quisquam homo rectè dimittat vxorem, siue is hic homo sit, siue ille, siue quemcũque fingere volumus, inquãtum ad substantiam suam pertinet, hoc est, inquantum est homo, nihil est quod in quæstione propterea mutetur. Quamobrẽ fit, vt plerũque necesse habeant narrare, qui in foro dicunt, præsertim si veram controuersiam, & non propositũ dicant. Quoniam conditiones eas, quibus causa innititur, perceptas

Propositum.

antè & velut datas oportet. Quod nisi fiat, nihil sit quod de proposita quæstione queant satis constanter dicere. Sed in propositis etiã explicandis, persæpè ad controuersiam delabimur, quod Quintilianus vocauit argumẽtum καθ' ὑπόθεσιν, hoc est secundum conditionem. Mihi quidem non argumentũ, sed illata noua quæstio videtur. Vt qui disserat, non esse ducẽdam vxorem: & labores, solicitudines matrimoniorum explicet: dicat deinde, quid si pauper sit? quid si studio deditus? quid si improbior vxor? nouæ fiunt quæstiones, an pauperi ducenda vxor, an studenti, an improba: quæ vtique in proposito primo non continentur, sed non secus atque in reliquis controuersus inseruntur quæstioni extra eius, de quo quæritur, substantiam. Omnis itaque (vt dicimus) controuersia, conditionalis quæstionis habet naturam: vtq; non eodem modo efferatur, idem tamen valet. Quocirca hoc ipso quòd quæstionem in prædicatiuam & conditionalem diuisimus, satis videmur eam diuisionem, quæ est in propositum & controuersiam, esse complexi. Prædicatiua igitur quæstio & conditionalis huiusmodi sunt. Sunt & alij duo modi quærendi, cuilibet istorum communes, quorum vno purè quæritur, sitne hoc, an nõ sit: & sitne hoc, si hoc est. Id vulgò de inesse vocant, nos purum possumus vocare. Alio verò modo quæritur de certa lege existendi: cum nõ dicimus purè, sit ne hoc, sed an possit esse. Eas quæstiones vocãt modales. Modi autem sunt quatuor, possibile, hoc enim nomine vtamur oportet, quod quãquã durius est, tamen (vt inquit Quintilianus) solum est eius quod Græci δυνατὸν vocant, id est, quod siue sit, siue non sit, nihil refert, dummodo possit esse. Necessarium, quod non potest non esse. Contingens, quod potest esse & non esse. Et impossibile, quod nequaquam potest esse. Est autem prædicatiua mo-

Rursum duos esse quærẽdi modos: pure, & cũ modo.

dalis, vt an homo poteſt currere, an hominem contingat mori. Eſt & conditionalis, vt an ſi virtus ſit ſummum bonum, neceſſe ſit animam eſſe immortalem. Idque dupliciter fit. Quandoque enim modum afferimus ei, de quo quærimus ex conditione: Vt, ſi homo currit, an hominem neceſſe ſit moueri. Quandoque verò ad conſecutionem quæſtionis & conditionis referimus modum. Vt ſi dicamus, neceſſe eſt, ſi homo currit, vt homo moueatur. Multúmque differunt hæ quæſtiones. Primam enim falſam pronunciauimus, ſecundam autẽ veram. Falſum enim eſt, homo currit, ergo neceſſe eſt cũ moueri. Poteſt enim non moueri, quia poteſt non currere. Sed verum eſt, neceſſariũ eſt quia homo currit, idcirco eum moueri. Sed iſta tenuiora ſunt, nec huius inſtituti. Aliis libris, ſi quando de argumentionum lege, hoc eſt de iudicandi parte ſcribẽdi otium dabitur, copioſiùs ſimul & apertiùs iſta dicemus.

Primam vocant Græci κατηγορικὴν.) Ergo Rodolpho copulatæ etiam quæſtiones, atque haud ſcio nũ & diſiunctæ, quoties per ſe efferuntur, categoricæ, id eſt prædicatiuæ dicendæ ſunt. quando illud κατηγορεῖν, nõ modò accuſare, ſed & prædicare ſignificat. Et de copulatis quidẽ, facilè equidẽ ei ſubſcripſerim: de diſiunctis malim Boëtio, qui illas refert inter hypotheticas, hoc eſt cõditionales, propterea quòd, quẽadmodũ diximus capite præcedẽti, tacita in iis omnibus ſubeſt cõditio. Sic & ſimplici quęſtioni cõpoſitam addere cõditionem poſſumus.) Vt ſi dicas, An ſi prouidentia regitur mundus, & immortalis eſt hominis animus, tum eſt adminiſtranda Reſpublica. Et cõpoſitæ compoſitã.) Eius rei hoc eſſe poſsit exemplum, An ſi animi noſtri ſunt immortales, & prouidẽtia mundus regitur, tum eſt adminiſtrãda Reſpublica, & honores expetẽdi.

In conditionalibus autem.) De hoc diximus capite præcedenti, cum ageremus de cõnexis pronunciatis, & de veritate illorum. Quæ Rhetores vulgatis nominibus θέσεως καὶ ὑποθέσεως vocãt.) De his Cicero cum in aliis locis quibuſdam, tum verò in Topicis & in partitionib⁹: & Quintilianus libri tertij ca. quinto: nec nõ Seuerinus Boëti⁹ quarto libro Topicorũ. Theſis eſt quæſtio infinita, ſine circunſtantiarum adiunctione poſita: Vt, ſitne ducẽda vxor, an ſit bellum gerẽdum. Hãc Cicero in Topicis propoſitum vocat, in partitionibus cõſultationem. Hypotheſis eſt quęſtio finita, cũ circunſtãtiarum adiũctione propoſita: Vt, ſitne Catoni vxor ducẽda, ſitne Cæſari bellum ſuſcipiendum aduerſus Pompeium. Hanc Cicero in partitionibus cõtrouerſiam, cauſam in Topicis vocat. Circunſtantiæ ſunt, perſona, locus, tempus, cauſa, agendi modus, inſtrumenta, quæque alia eius generis ſunt. Non pertinet autem nec omnis controuerſia.) Monui ſuperius, omnẽ hanc opinionum diuerſitatẽ pendere ex diuerſo intellectu vocabuli. Nam ſi Rhetoricen accipias artem eam, quæ in cõmune docet, quomodo de re quaque elegãs politáque texi poſsit oratio: hoc nimirum intellectu, omnes cuiuſcũque tandẽ generis ſint quęſtiones, hactẽ⁹ ſibi ſubiectas habet, quatẽ⁹ politè ornatéq; po-

Theſis.

Hypotheſis.

Circunſtãtiæ

An omnes hypotheſes ſubiectæ ſunt Rhetori.

test de eis dici. At si hoc nomine intelligatur omnis ac sola facultas illa, qua debet esse instructi ii, qui causas in foro agunt: hac certè ratione nō omnis cōtrouersia siue hypothesis ad Rhetorem pertinet: neque quisquam hoc vnquā dixit. Nisi fortè si quis dialecticē à Rhetorice ita distare dicit, vt de thesibus illa, hæc de hypothesib⁹ disputet, hūc nos illud cōtinuo dicere interpretamur, omnes hypotheses ad Rhetoricen pertinere. Id quod perinde mihi videtur esse, vt si quis dicat terrā hoc differre ab igni, quòd hic calidus, illa frigida sit: atq; inde nos colligi illud credamus, ornnem calorem in igne, omne frigus in terra esse: cum tamen & aquā frigidam, & aërem calidum esse sit manifestum.

Theses ac generales quæstiones quatenus ad oratorē pertineāt.

Iam quod subdit Rodolphus, nō etiam solam cōtrouersiam, sed & propositū siue thesim pertinere ad Rhetorem, eius rei authores habet Ciceronē in libris de oratore, & Fabium libro institutionū, opinor, secundo. Sed & hic quoque verbis modo tenus dissensio est. Nā qui dicūt solis hypothesibus locū esse in foro, in hoc intelligūt, id quod initio iudicib⁹ proponitur, causam seu hypothesim esse: id quod nec Cic. opinor, ipse negauerit. Quod autem is ipse, secutúsq; eum Quintilianus, & post vtrumque Rodolphus, aiunt theses quoque id est, proposita & cōsultationes in forū venire, id in hūc sensum accipi debet. Cōtingit sæpè inter dicēdum, vt generalis atque infinita quæstio aliqua, sic in hypothesi ea de qua pronunciādum est, includatur, vt omnino de hypothesi hac quæ prior in iudicium venit, statui nihil possit, nisi prius infinita illa quæstione discussa. Vt in causa Miloniana, prima quæstio est, teneatúrne Milo lege Cornelia de sicariis. Negat id Cicero, quòd ea lege nō teneātur ii, qui iure quæpiā occidissent: porrò Clodium iure à Milone occisum esse. Quamobrē iure? Quia Clodius (inquit) insidias Miloni fecit: omnis autē insidiator iure potest occidi. Hic ergo iudices pronūciare habent de eo, teneatúrne Milo lege Cornelia, an nō teneatur: quā esse controuersiā constat. Verùm de hac nihil quicquā decerni potest, nisi planū factum sit prius, iure an iniuria Clodiū Milo occiderit. Quod sic probat orator, vt dicat Miloni à Clodio factas esse insidias, omnē autem insidiatorem iure occidi posse. Iam hæc, omnē insidiatorem iure posse interimi, nō hypothesis est, sed thesis: atque huic cæterę omnes sic innituntur, vt omnino primę illius cōtrouersię nulla esse certitudo queat, nisi hęc prius in hāc aut illā partem probata sit. Quamobrem Cicero statim à principio orationis, hāc sibi existimauit esse discutiendam. Atq; hoc est illud quod dicitur, etiā thesibus esse in foro locū. Vt multa habuisset Antonius Musa.) Hic medicus Augusti Cæsaris fuit, homo medēdi arte insignis. Meminit eius in epistola quadā Horatius: meminit & Plinius naturalis historię lib. 29. capite 1. & rursū libro trigesimo, capite tertio. Messala.) Hic est Messala ille Corninus, nō postremi nominis orator, qui ex graui ex diuturno morbo nominis etiā sui oblit⁹ fuit. Meminit eius & Cicero in libro de claris oratorib⁹ ad Brutum. Et propositum quidem esse id.) Haud scio num id satis declarēt exempla. Nam si dicas, An si adulterum occidere licet, idcirco eundē fas est & loris cædere: an si qua mulier est adultera, cadē & venefica est? num si prouidētia mūdus regitur, tum est administrāda Respublica? hæ vtique omnes prędicatiuę quæstiones nō sunt: ad theses tamen aut proposita ea esse, id manifestius est quàm vt vllo modo negari queat. De controuersia est quod posset ambigi.) Hypotheses, inquit, ac cōtrouersię, tametsi voce tenus asseueranter ferè videātur proferri, tamen si sensum magis quàm verba expendas, facilè animaduerteris, semper tacitam eas inclusam habere conditionem. An priuato cōsilio Hannibal obsideat.) Hæc saguntus vrbs erat Hispaniæ, quam Pœnorum dux Hānibal obsedit, cepítque prius, quàm exercitum duceret in Italiam. Lege T. Liuii de secundo bello punico librum primum. An delēda Carthago.) Hoc M. Portius Cato suasit, Scipio Nasica dissuasit. Vicit tamē sententia Catonis, qui vir quàm leui argumēto persuaserit tantæ euersionē vrbis, his verbis explicat Plinius, Nanq; peniciali (inquit) odio Carthaginis flagrās, nepotúmque securitatis anxius, cū clamaret in omni senatu Carthaginem delendam, attulit quodā die in curia præcocem ex ea prouincia ficū: ostendénsque patribus, Interrogo vos, inquit, quādo hoc pomum demptum putatis ex arbore? Cum inter omnes recēs esse constaret. Atqui tertiū, inquit, ante diem sci-

Antonius Musa.
Messala.
Corninus.

An Theses omnes prędicatiuæ sint quæstiones.

An Hypothesis omnis, quæstio sit conditionis.

Quo argumēto persuaserit Cato delendā Carthaginē.

Plinius lib. 15 cap. 8.

tote decerptum Carthagine, tã propè à muris habemus hostem. Statimque sumptũ est punicum tertiũ bellum, quo Carthago deleta est, quanquam Catone anno sequẽte rapto. Quid primum in eo miremur? curam ingenii, an occasionẽ fortuitam? celeritatém que cursus, an ingeniũ viri? Super omnia equidem est, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam vrbem, & de terrarum orbe per centũ viginti annos vrbis æmulam, vnius pomi argumento euersam &c. Quẽadmodum sunt propositiones quædam.) Nõ oscitanter legenda sunt hæc. Profuerunt enim ad explicanda multa, in quibus mirum hodie quàm sudent quidã, & tamen frustra. Resténe Cato Martiam vxorem dimiserit.) Cato vicensis post diuortium Attilæ, Martiam Philippi filiã duxit vxorem. Hãc Martiam vir nobilis & orator insignis Hortẽsius sibi à Catone tãtisper tradi postulauit, dum prolem vnã aut alteram ex ea sustulisset: idque assentiente Martiæ patre Philippo, à Catone obtinuit. Post annos aliquot, cùm è viuis excessisset Hortẽsius, Cato Pompeium, cœpto iam ciuili bello, extra Italiam secuturus, Martiã rursùs liberorũ ac totius familiæ causa sibi matrimonio iũxit: quod eius factum ceu auaritiæ argumẽtum, criminatus est in Anticatone Cæsar. Lege vitam Catonis apud Plutarchum. Catonẽ ciuem Romanum, senatorem, Stoici sectam præferentẽ.) Fuit enim Cato philosophus Stoicus, quę res iocãdi ansam præbuit Ciceroni, in oratione qua Murenã defendit cõtra ipsum hunc N. Catonem, & Seruium Sulpitium. Ego, inquit, cõsilium tuum Cato, propter singulare animi mei de tua virtute iudicium, vituperare nõ audeo: nõnulla in re forsitã cõformare, & leuiter emendare possim. Nõ multa peccas, inquit ille fortissimo viro senior magister: sed si peccas, te regere possum. At ego te verissimè dixerim peccare nihil, neq; vlla in re te esse eiusmodi, vt corrigẽdus potius, quàm leniter inflectendus videare. Finxit enim te ipsa natura ad honestatẽ grauitatẽ, temperantiã, magnitudinem animi, iustitiã: ad omnes deniq; virtutes magnum hominem & excelsum. Accessit his tot, doctrina non moderata, nec mitis: sed vt mihi videtur paulò asperior, quã aut veritas, aut natura patiatur. Et quoniã nõ est nobis hæc oratio habenda, aut cũ imperita multitudine, aut in aliquo cõuentu agrestium: audacius paulò de studiis humanitatis, quæ & mihi & vobis nota & iudicãda sũt, disputabo. In M. Catone, iudices, hæc bona quæ videmus diuina & egregia, ipsius scitote esse, ppria. Quæ nõnunquam requirimus, ea sunt omnia non à natura, sed à magistro. Fuit enim quidam summo ingenio vir Zeno, cuius inuentorũ æmuli, Stoici nominantur. Huius sententiæ sunt & præcepta eiusmodi, sapientem gratia nõ moueri, nunquam cuiusquam delicto ignoscere: neminem misericordem esse, nisi stultum & leuem: viri nõ esse, neq; exorari, neque placari: solos sapientes esse, si distortissimi sint, formosos: si mendicissimi, diuites: si seruitutẽ seruiant, reges. Nos autem qui sapientes non sumus fugitiuos, exules, hostes, insanos denique esse dicũnt: omnia peccata esse paria, omne delictũ scelus esse nefarium: nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cum opus nõ fuerit: quàm eum, qui patrẽ suffocauerit. Sapientem nihil opinari, nullius rei pœnitere, nulla in re fallit, sententiã mutare nunquã. Hæc homo ingeniosissimus M. Cato, authoribus eruditissimis inductus, arripuit: neq; disputandi causa, vt magna pars: sed ita viuẽdi. Petunt aliquid publicani: caue quicquam habeat mometi gratia. Supplices aliqui veniunt miseri & calamitosi: sceleratus & nefarius fueris, si quicquã misericordia adductus feceris. Fatetur aliquis se peccasse, & eius delicti veniã petit: nefariũ est facinus ignoscere. At leue delictum est: omnia peccata sunt paria. Dixisti quicquam: iam fixum & statum est. Nõ reductus es, sed opinione: sapiẽs nihil opinatur. Errasti aliqua in re: malè dici putat. Hac ex disciplina nobis illa sunt, Dixi in Senatu me nomen cõsularis candidati delaturum. Iratus dixisti. nunquã, inquit, sapiens irascitur: At temporis causa improbi, inquit, hominis est mendacio fallere. Mutare sententiam, turpe est: exorari, scelus: misereri, flagitium &c. Propositum solum id est.) Hoc est, Propositum, thesis, siue, consultatio est quæstio ea, qua exclusis circũstantiis, de sola quæritur natura ipsarum rerum. Vt possit ne homo quisquam iure occidi, num metus cadere possit in cõstantem virum. Quod Quintilianus vocauit argumentum, καθ' ὑπόθεσιν.) Verba Fabii libro quinto, hæc sunt

Martia à Catone dimissa & recepta.

Cato philosophus Stoicus.

Loci Ciceronis in Stoicos.

Argumenta καθ' ὑπόθεσιν.

Illud adiiciendum videtur, duci argumenta, non à confessis tantum: sed etiã à fictione, quæ Græci κατ' ὑπόθεσιν vocant: & quidem ex omnibus iisdem locis, quibus superiora. quia totidem species esse possunt fictæ, quot verę. Nã fingere hoc loco est, proponere aliquid: quod si verum sit, aut soluat quæstionem, aut adiuuet. Sunt & alij duo modi quærendi.) Tradunt dialectici, præter diuisionem illã superiorem, duo adhuc esse pronunciatorum genera, purum vnum, alterum modale. Pura pronunciata nominantur, quibus aut simpliciter, aut adiecta conditione, purè esse aliquid, aut non esse significamus. Vt, mors vltima linea rerum est. Et, si nõ aliquà nocuisses, mortuus esses. Modalia vocãt quibus nõ purè, sed certo quodam modo, certáque lege, aut esse aliquid significamus, aut nõ esse. Vt, diuitem ingredi in regnum cælorum, est impossibile: Contingit hominem eũdem, & bonum virum & inutilem ciuem esse. Modi per quos huius modi pronunciata fiunt, ab Rodolpho enumerantur quatuor, possibile, cõtingens, impossibile, necesse. Sunt qui his duos adiiciant, verũ & falsum. Laurẽtius Valla tres modo ex hoc numero putat recipiẽdos, possibile, impossibile, verũ. Quibus rursum alios quosdã adiungit, facile, difficile: certum, incertum: cõsuetum, vtile, inutile: iucundum, iniucundum: decorum, indecorum, aliáque hisce similia. Quod quanquam sit durius.) Locus est apud Quintilianum tertio institutionũ libro, capite de causa deliberatiua: Melius igitur, qui tertiam, inquit, partẽ dixerunt δυνατὸν, quod nostri possibile nominãt, quæ vt dura videatur appellatio, tamen sola est. Est & conditionalis.) Quid Rodolphe, si legãt hæc illi, qui hodie magna cum authoritate docent summulas Petri Hispani, & parua logicalia? Quo putas supercilio isti hęc legent? imò verò quanta cum indignatione abiicient? An tu ignoras capitale apud istos crimẽ videri, si quis latum (quod aiunt) culmum ab ipsorum sentimẽto ausit discedere? Atque hi certè ita pronunciant, omnem propositionẽ modalem esse categoricam, hypotheticam nullam. Quocirca vide quid egeris, quídue respondurus sis iis, vbi centuriis aliquot syllogismorũ instructi, in arenã te prouocauerint. Idque dupliciter fit.) Hoc apertiùs fortasse dici sic queat: Modus, verbi causa, necesse, quandóq; significat prædicatum eius proloquij, quod ex cõditione colligitur, necessario subiecto inesse: quãdoque verò, etsi prædicatum illud subiecto non insit necessario, tamen proloquium ipsum necesitate quadam ex præcedente cõditione sequi. Aliter Verbum necesse in pronunciatis modalibus, duplicẽ significare potest necesitatem, vnam cõsequentiæ, alteram consequentis. Priorem vocant, quoties necessariò aliquid ex alio colligitur, siue id per se necessarium sit, siue nõ necessarium. Vt, necesse est, si pluit, terram madescere. Posteriorem, quoties per se aliquid necessarium est, siue necesitate aliqua colligatur ex alio, siue nõ colligatur: Vt, si homo est animal, & nõ mutum: necesse est eum esse rationis participem. Aliis libris si quando de argumẽtatione num lege.) Fuit, qui hos libros à se visos diceret, verè an secus ego adfirmare non possum, mihi certè nondum eos videre contigit.

Pronunciata pura.

Modalia.

Modi quot.

Possibile.

Artium tria esse genera, & pro horum diuersitate, diuersas etiam fumi quæstiones: cum aliis quibusdam. Cap. IX.

Tria artium genera.

De hac diuisione Politiani copiose in Panepistemo.

TErtiam quæstionum varietatem diximus accipi, pro artium, quarum considerationi sunt expositæ, diuersitate. Artes omnes, aut ad cognitionem referuntur, aut ad actionem. Cognitionis artes sunt, quarum finis est scientia: vt sunt mathematicæ, physicæ, & reliquæ id genus, ex quibus sola rerum petitur cognitio. Aliæ sunt, quæ earum sunt rerum quæ

actioni arbitrioq; nostro sunt addictæ: vt sunt eæ, quibus animus ad virtutem dirigitur, quam moralem philosophiam dicimus: aut quibus corporis necessitati succurrimus, quæ operariæ dicuntur. Tertiæ & velut medij sunt generis, quas λογικὰς Græci, nos rationales dicimus: quæ ad formãdam orationem pertinent: de quibus cùm Dialecticen definiremus, sumus locuti: quarum radix origóq; propius ad cognitionis vim accedit, videntúrq; intra fines suos positæ, cognitionis veriùs esse, quàm actionis. Quia tamen communes sunt aliarum omniũ ministræ, támq; latè fundũtur, quàm oratio, hoc est, quã humana ipsa natura: promiscuè videntur & actionis & cognitionis nomẽ accipere posse, quẽadmodũ ratio, vel mẽs, cui seruiunt, est in actiuã & cognitiuam, ab Aristotele diuisa. Sumetur pro hoc artiũ numero etiã numerus quæstionũ. Sed de his exactiùs dicere, ad singulas pertinet artes: vel si ad vnam aliquam, non est id Dialectices. hæc autem velut capita attigisse dialectico sufficiat. Illud quidem, haud est difficile videre, eos qui Rhetori omne id de quo benè dici posset subdidêre: deinde omnẽ materiã finiuêre tribus quæstionibus, sitne ab hoc factum quod dicitur, sitne iustum, sitne scripto legis comprehensum: nihil satis dignum tanto promisso suo protulisse. His enim tribus quæstionibus sunt omnia quæ in iudiciis agũtur, concluſa. Nam deliberatiuam breui quæstione an expediat absoluerunt. Et Aristoteles quidem copioſè eam diligenterq; explicat: reliqui breuiter attigêre, quidam adeo ne numerauêre quidem inter ciuiles quæstiones. Nam laus & vituperatio, sitne omnino quæstio nẽcne, fuerunt qui dubitarent. Quod vt iure reprehendit Quintilianus, ita rectè videtur apud Ciceronem sentire Crassus, qui per se venire eam nõ putet in forum: iudicialibus autẽ & deliberatiuis persæpè accedere.

Cap. 2. huius libr.

Lib. 3. de anima duplicem facit intellectum, speculatiuũ & practicum.

Hoc Crassus. 3. de Orato. apud Cic. & Fab. libro 2. Institut.

Ad Horatij carmen alludit, Quid feret hic tanto dignum promissor hiatu? Rhetor. lib. 1.

Lib. 9. cap. 3. libro 3. de Orat. sed nõ tã Crassi quã Antonii est sententia.

Expenditur sententia Ciceronis in Topicis.

Quod autem Cicero in Topicis, an sit, quid sit, quale sit quæstiones, ad cognitionem retulit: deinde qualitatem voluit iuris & iniuriæ tractatu explicari: vtrunque diligentiùs fieri fortasse poterat. Primùm enim non satis est verum, secundum etiam repugnans. Nam & moralis philosophus an sit virtus quærere potest, & quid sit quærit vtique. Qualitas verò si ad cognitionem pertinet, quomodo iuris & iniuriæ tractatu finita est? Quoniam ius & iniuria ad actionis partem, non ad cognitionis reducuntur. Tametsi enim multa sit variáque de iure & iniuria ambiguitas, ingentémque rerum cognitionem sit horum notitia complexa: non tamen cognitionis nomen accipit eorum tractatus, sed actionis. Contemplantur enim (vt inquit Aristoteles) etiam qui agunt: sed alium in vsum. Non enim in id contemplantur, vt contemplentur: sed vt pro eo quod contemplatione instituerunt, dirigant actiones. Sic etiam mathematicus, describet circulos radio, figuras lineásque in puluere ducet, summas motuũ & magnitudinũ cælestium numeris colliget, quæ sunt actiones: non tamen vt agat, hæc facit: sed vt scientiam eorum, quæ agẽdis istis scrutatur acquirat, finis potissimus est rerum omnium, vtq; omnibus agendi est existendique causa, ita plurima etiam ex ipso accipiunt nomen. Multa vocantur bona, non quia sunt, sed quia bonis destinantur.

Logicæ artes an dicẽdæ rationales.

Quas logicas Græci, nos rationales dicimus.) Sunt qui existiment has artes potius sermocinales, quàm rationales dicẽdas esse. Certè vox Græca vtriusque interpretationis est capax: cum λόγος non modò rationem, sed & sermonem, seu orationẽ significet. Atque haud scio num Rodolphus etiam, nõ rationales, sed orationes scriptum relique rit. Id quod propemodũ indicare vidẽtur, quę cõtinuò subiungit. Nos, inquit, rationales dicimus, quæ ad formandã orationẽ pertinẽt. Laurentij Vallæ hac de re disputatio huc spectat, quasi Logice dicta sit rationalis scientia, quòd circa rationẽ, hoc est, argumentũ, seu mediũ argumentationis cuiusque versetur: quæ interpretatio quemadmodũ dialecticæ probè aptari potest, ita reliquis duabus nequaquã. Id quod & Boëtiũ sensisse apparet, qui in Porphyrium scribẽs, ita loquitur de ea parte philosophiæ, quam rationalẽ vocamus, vt dialecticam solam: nõ etiam Grammaticam, & Rhetoricam eo nomine intellexisse videatur. Lõgè aliter Macrobius, qui rationalem philoso-

Laurentius Valla lib. 3. in dialecticẽ.

Macrobi⁹ se-

phiæ partem appellat eam, quæ versatur circa res incorporeas, & ea quæ sola mẽte nõ etiam sensu cognosci possunt, vt est anima, deus, & quas vocant intelligentias. Verùm hæc non ita multum faciunt ad institutum nostrum, quibus in præsentia satis est Grammaticam, Dialecticam, & Rhetoricam, idcirco λογικὰς dictas esse à Græcis quòd oratio-nis, sermonisque artificium doceant: quocunque tandem nomine eas donent Latini.

cũdo libro in somnium Scipionis cap. vltimo.

Quarum radix origóque propius ad cognitionis vim accedit.) Hinc clamosissima illa disputatio apud nostros, sitne Dialectica speculatiua, an practica. In qua eousque hodie desudãt quidam, vt posteaquam diem totum cõtentiosissimis vociferationibus absumpserint, tum post sudorestantos: quæ artes speculatiuæ, aut practicæ sint dicendæ, ipsi etiãdum ignorent. Nam deliberatiuam breui quæstione, an expediat, absoluerunt.) Tradunt Rhetores tria esse genera causarum, demonstratiuũ, deliberatiuum, iudiciale. Demõstratiuum est, quo laudamus, aut reprehendimus. Deliberatiuum, quod in suadẽdo, ac dissuadendo cõsistit. Iudiciale, quo accusatur quis, aut defenditur. Ergo in genere deliberatiuo Aristoteles illud modò quærẽdum putat, expediat nec ne id quod in deliberationem venit: Quintilianus tria, sitne vtile, sitne honestum, & num fieri possit. Porrò qui de sola vtilitate aiunt quærendũ esse, ii ex sententia Stoicorũ, nihil vtile esse dicũt, quin sit idem honestum. Quod & Fabius attingit, & Cicero in officiis probat. Quod autem Cicero in Topicis.) Nõ in Topicis solùm sed in tertio etiam de Oratore habet hoc Cicero. Quo autẽ paratius sit, totum hunc locum plenius assequi, ascribam huc ipsa Ciceronis verba, quæ super hac re habet in Topicis: Quæstionũ autem quacũque de re sint, duo, inquit, sunt genera: vnum cognitionis, alterũ actionis. Cognitionis sunt hæ, quarum finis est scientia. Vt si quæratur, à naturáne ius profectum sit, an ab aliqua quasi contractione hominum & pactione. Actionis autem huiusmodi exempla sunt: sitne sapientis ad Rempub. accedere. Cognitionis quæstiones tripartitæ sunt, cũ aut sitne, aut quid sit, aut quale sit quæritur. Harum prima coniectura: secũda, definitione: tertia, iuris & iniuriæ distinctione explicatur. Et interpositis paucis, De cognitionis, inquit, quæstionibus hactenus. Actionis reliquæ sunt: quarum duo sunt genera, vnum ad officium: alterum ad motum animi, vel gignendum, vel sedandum planéve tollendum. Ad officium sic: cum quæritur, suscipiendíne sint liberi. Ad mouendos animos, cum fiunt cohortationes ad defendẽdam Rempublicam, ad gloriam, & ad laudem &c. Ex his paratum est colligere illud, tam Ciceronem, quàm Rodolphum, suo vtrunque modo vera sentire: & quicquid hoc inter eos est controuersię, id in solis verbis, non re ipsa cõsiste re. Etenim Cicero eas quęstiones vocat cognitionis, quarum ea est facies, ea natura, vt quantum in ipsis est, finis earum sit cognitio. Actionis autem, quę ex natura sua, non tam ad res cognoscendas, quàm ad officia actionésque pertinent, in quacunque tandem arte tractentur. Rodolphus contrà discernit quæstiones istas finibus artium, vt actionis quæstiones dicantur, quæ ad artes actiuas pertinent: cognitionis, quæ ad cognitiuas. Ergo cum quærit quid sit virtus, si Rodolphi finitionem accipias, actionis nimirum quæstio erit: sin verò Ciceronis, cognitionis dicetur. Quãuis enim ad moralẽ pertinet philosophiam, ac proinde actionis etiam dici potest: tamen quod in natura ipsius est, nusquam aliò quam ad cognitionem spectat, ideóque non minus rectè dicitur cognitionis. Secus habeat, si quæratur an boni viri sit procreare liberos, Hæc enim quæstio, etiam quantum in ipsa est præter cognitionem, etiam actionem spectat. Ita rectè vterque: sed diuerso modo. Contemplantur enim, vt inquit Aristoteles.) Contemplantur, inquit, non vt in contẽplatione cognitionéque gradum sistant, sed progrediantur ad actiones.

Tria genera causarum.

Demonstratiuum.

Deliberatiuũ

Iudiciale,

Duo quæstionum genera, vnum cognitionis, alterũ actionis.

Quæstio cognitionis.

Actionis.

Omni differenti propositam esse quæstionem: & quomodo, cùm ipsa, tum etiam status, in diuersis dicendi generibus inueniatur.

Cap. X.

Omni differẽti proposita quæstio.

*QVando igitur omni differenti proposita est quæstio, non eis modò qui disputationibus res ambiguas iactant, aut qui tradendis artibus, vel certiorem, vel (quod discentibus perinde est) meliorem fidem facere conantur: sed & historia, & poëma quoque quæstionem explicant. Si quis enim interroget, quomodo gestum sit bellum Peloponeßiacum, nihil poteris rectius respondere, quàm quæ Thucydides ea de re conscripsit. Nec quomodo pugnatum sit cum Iugurtha, quàm quæ Sallustius monumentis earum rerum reliquit. Sic, & quomodo Græcia ad Troiam bellauerit, & AEneas venerit in Italiam, nullus melius quam Homerus, & Virgilius explicarit. Cum hæc ergò ita sit, diligenter est nobis etiã atque etiam intuendum, quæ sit quæstio, hoc est, quod sit caput summáque rerum omnium, ad quam dicenti sint cuncta referenda. Nec enim abs re credendus est admonuisse Plinius * Comensis scriptorem, vt legat subinde titulum suum, & planè exactéque perspiciat, quid scribendũ sumpserit. Et M. Antonius itidem putauit, nihil æque iuuare dicturum, quàm respicere quã creberrimè ad id, de quo sis dicturus. Quod nedũ in id prodest, vt quæ latẽt in eo, facilius acriori mentis intentione eruas: sed obserues (quod plerisque difficillimũ est) vt nec plura, quàm opus est, nec pauciora, nec quæ nihil ad rẽ attinẽt, dicas. Hoc autem facere nemo potest, qui non antè fixam exploratamq; quæstionem habuerit, de qua sibi sit dicendum. quod quò facilius fieri possit, quomodocũque poterimus, conabimur explicare. Omnis dictio, aut aduersarium habet, & inter duarũ partium certamina consistit: aut vnius solùm est partis. Duarum partium sunt, vt cõtentiones, vel scholasticæ, vel ciuiles, quæ inter dissidentes fiunt. Vnam solùm partẽ habent, quæ fit ad obsequentem auditorem: quales sint cohortationes,*

*Nouocomẽsis.

Duplex dictio.

consolationes, laudationes, conciliationes, quæq; reliqua huius sunt generis. Non quod nequeat & in his in ambas dissèri partes: neque enim aliter quæstio intelligi posset: sed quia cum illis ferè negotium est, qui vltro vinci se cupiunt, & non modò non repugnant, sed laxissimas etiã (quod dici solet) habenas sequuntur. In his ergo dictionibus, quæ positæ sunt in contentione, expeditissimam rationem inueniendæ quæstionis aduersarius dabit. Quoniam semper petitur aliquid ab altero, cui alter contradicit. Quandiu enim consentanea dicunt, certum est quæstionem esse non posse. Vbi cœperint consistere, ita vt alter non progredi longius alterum patiatur, quæstio erit. Sed hæc quæ sit, in scholasticis quidem dubium esse non potest: quia expositum semper certúmque est, de quo dubitatur. In ciuilibus verò quæstio quidẽ, hoc est, caput certaminis semper est apertum. Neque enim deliberat quisquam, qui non certam habeat deliberandi summam, neq; qui in iudiciũ vocat aliquem, ignorat qua lege reum faciat, hoc est, quid petat ab eo, vel quas exposcat pœnas. Sed de statu quæstionis persæpè ambigitur, in iudiciis præsertim. Status autẽ quæstionis id est, quo vel probato vel confutato, in hanc vel illam partem de quæstione pronunciari oportet. Vt Laterensis ait, ambitu assecutus est ædilitatem Plancius: Plancius negat: quæstio est, an assecutus sit Plancius ædilitatem ambitu. Hoc est enim de quo pronunciare iudices oportebit. Non potest autem istud ex se probari. Dicit igitur Laterensis, Dignitate enim à me vincebatur. Quòd si det id Plancius, videbimus an idcirco necesse sit, ipsum ambitu superiorem fuisse. Quod si est, hic erit status hinc enim tota pendebit quæstio, fuerítne dignitate Laterensis superior. Si verò poterit Plãcius cedere dignitati Laterẽsis, & causam tamẽ tenere, non erit hic status: vt

Quomodo in ueniẽda quæstione in dictione ea quę habet aduersarium.

Quid status. de quo vide Fab. libr. 3. & Cic.

dicat, non vtique si Laterensis dignitate superauit me, idcirco ego ambitu illũ vici in petitione. Nõ solùm enim populus alterum horum sequitur: sed studio diligentiáque candidatorũ, sed amicorum precibus, sed officiorum commẽdatione permouetur. Ergo iam ab eo statu quem Laterensis fecit, detorta est à Cicerone quæstio: & huc delata: an soleat his rebus moueri populus, & an fuerit Plancius istis superior: hicq; fit status huius quæstionis. Sic etiam aduersarius dicit, Milo tenetur lege Cornelia de Sicariis. Milo negat. Quæstio an teneatur. Probat aduersarius, Occidit enim Clodium. Quod si Milo negat, hic erit status quæstionis, an occiderit: sin fatetur, ostendat oportet, non teneri ea lege, quisquis aliquem occiderit, vt insidiatorem, aut latronem. Id ergo quoniam grauius ab aduersariis pressum erat, Cicero disputandum etiam sibi credidit: deinde Clodiũ insidiatum fuisse: qui præcipuus eius quæstionis fit status, fitq; adeò perfectus syllogismus: Quisquis insidiatus est, iure occiditur: Clodius insidiatus est, iure ergo Clodius occiditur. Quemadmodum contingit autem plures quæstiones eodem peragi iudicio, vt in Cluẽtij causa, quæstionis iudicij corrupti, & veneficij: ita contingit vnius quæstionis plures esse status. Vt in eadem iudicij corrupti causa, nec id iudicium à Cluentio corruptũ esse, nec si esset, idcirco tamen lege corrupti iudicij Cluentium teneri. Sed in Verris repetundarum iudicio quæstio, vtrũ in legem repetundarum admiserit Verres: status sunt tot, quot sunt crimina: quodlibet enim per se defendendũ est, quemadmodũ & probãdum. Et diuersa est interim defendẽdi ratio, cum aliud negatur factũ, aliud in legem repetundarum non venire, aliud rectè factum dicetur. Status ergo est (vt diximus) id, quo dato, necesse est de causæ in hãc vel illã partẽ decerni. Quæ si plura erunt, quorũ

In eadẽ quæstione plures quãdoque inesse status.

vnum probando alteri non adhibetur, posſitque quodlibet firmamentum eſſe quæſtionis, plures erunt etiam & ſtatus. At in negotiis illis, quæ vnius tãtum ſunt partis, nonnunquã plus aliquanto curæ habet inuenire quæſtionem. Idcirco quatenus poſſumus, inuemus & hac in parte quærentis curam. Mihi quidem videtur quæſtio omnis, in huiuſmodi cauſis triũ iſtarum rerum conſideratione inueniri expeditißimè poſſe: perſonarũ, rei, & (vt ita dicam) conatus. Perſonas dico nũc eas, inter quas agitur, vt ſint beneuolæ aut infenſæ, alienæ aut cõiunctæ, pares aut dignitate diſcretæ, quæq; aliæ maximè in congreſſu hominum perſpici ſolent. Qui perferunt autẽ mandata, perſonam ſemper ſuſtinent mandantis. Res conſideranda eſt: quæ euenit, aut futura eſt, cuius cauſa dicere ſtatuimus. Vt in conſolatione, vel propinqui, vel amici, vel opes amiſſæ. In gratulatione, honores accepti. In gratiarum actione, beneficiũ collatum. Conatus deinde eſt id, quod ob hanc rem velimus dicendo cõficere. Vt in conſolatione, videmus hunc deſideratæ rei iactura dolere. hæc quidem res eſt. Perſonæ deinde ſunt: hic nobis, nos huic amici, quo fit, vt offendamur eius dolore. Conatus ergo ſequitur, quo damus operam, ne huic doleat, idq; dicendo conſequi laboramus. Ergo ſi conatum atque rem coniungas, quæſtionem habebis. Ea eſt, ſitne huic dolendum huius rei amiſſæ cauſa. In gratulatione perſonas primùm neceſſe eſt beneuolas eſſe. Res verò erit, vt aliquid eius cui gratulamur commodis aut dignitati acceſſerit. Conatus autem, quoniam ob beneuolentiam fauemus rebus illius, vt oſtendamus nos lætari. Quæſtio ergo erit, an illius præſenti commodo lætemur. In gratiarum actione, perſonæ ſunt itidẽ amicæ. Res, eſt meritum vel munus ab eo cui aguntur gratiæ tributum. Conatus, vt grato ob id animo doceatur eſſe qui

Quomodo in uenienda quæſtio in dictione ea, quę aduerſarium nõ habet.

Perſonæ.

Res.

Conatus.

accepit. Quæstio erit, sitne hic illi huius meriti causa gratus. Agendarum autem gratiarum, cùm multa apud Ciceronem, tum pulchrum mihi propriumq; videtur esse apud Ausonium exemplum, in ea oratione, qua Gratiano ob consulatū agit gratias. Sunt autē diligenter expendēdæ personæ ad quas habetur oratio. Vt enim quādoque certæ sunt & singulares, sicut in his exemplis quæ proposuimus: ita nonnunquam vel qui dicit multorum sustinet personā, vt qui populi nomine cū principe vel magistratu agit: vel cum multis vnam agit, vt Cicero qui Senatui, qui P.R. gratias de reditu suo agit. Aristides, qui Rhodo terræ motu subuersa, ciues consolatur. Qui diligenter enim personam vel eius qui dicit, vel cuius nomine dicitur, & eius cui fiunt verba, perspexerit: siue singulæ sint hæ, siue plures: deinde rē cū persona contulerit, & viderit quid ea personæ intersit, vel qua parte cōtingat eam, facilè id quod diximus conatum explicabit. Vt qui in nuptiis dicit (humilibus enim oportet vtamur exemplis) quoniam in huiuscemodi rebus, quæ ad morē magis quàm ad vsum spectāt, eò faciliùs erratur, quò habentur negligentiùs. Necessitas perspicax est, neque, quod dici solet, docenda est fames. Quid petet is ergo qui dicit in nuptiis? Si nuptias quæ fiunt conferat nubentibus, hocq; oratione prosequi velit, quia sint eis expetendæ nuptiæ, quemadmodum & expetuntur: in hortationem flectet oratio, erítque quæstio, an sint istis expetendæ nuptiæ. Sin turbæ amicorum circunstantium nuptiæ conferātur, nihil ad eos pertinebit, præterquam ex nubentibus gaudium: conabitúrq; ostendere gaudendum eis esse, & fiet quæstio, sitne tam feliciter nubentium matrimonio gaudendum. vnde est in promptu videre, quomodo in eadem re, eodem in loco, mutatis personis, mutari oportebit etiam quæstionem. In funebri lauda-

tione, pleroſque videas orationem ad conſolationem conferre: quæ primùm oratio ſola cum propinquis haberi poteſt. Cõtrà videtur laudatio magis ad alienos qui adſunt funeri pertinere. Deinde intempeſtiuum videtur, tam recentem dolorem & in ipſo (vt dicitur) ictu velle conſolando mulcere. Aut enim fruſtra tẽtabimus ibi ſiccare lachrymas, aut ſi quis tum conſolationis eſt capax, is conſolatione nõ eget. Mihi videtur, quia res quæ in manibus eſt, mors eſt præſtantis viri, ex qua ad præſentem hominum numerum honor tãtùm funeris pertinet, oſtendẽdum id eſſe, meritò tam laudato viro hũc honorẽ haberi. Fit tamen vt in fine ad cõſolationem aliquam reſpectet qui dicit, quemadmodum apud Thucydidem Pericles, cum eos qui primi in eo bello ceciderant laudaret, in fine conſolationem ſubiecit: quod quidem à grauitate perſonæ Periclis & temporis interuentu, quo primus doloris impetus deferbuerat, haud erat alienum. Quinetiam cum mors eorum qui laudabantur ad exemplum pertineret audientium, quæſtionem à laude ad hortationem deflexit. Itaque omnis vis ingenij dicentis eò tendit, vt oſtendat tam fortes viros, qui tam conſtanter pro tam inſigni patria ceciderunt, viuis eſſe ſectandos. Sed de his ſatis. Nec enim omnia exempla complecti in animo eſt, nec poſſem. Sufficiet hoc pacto quærere volentibus aperuiſſe viam.

Quomodo ſit geſtum bellum Peloponeſiacum.) Peloponeſſus παρὰ τὸ πέλοψ καὶ νῆσος nomẽ habet, vt ſi dicas, inſula Pelopis. Eſt autem peninſula inter mare Aegæum & Ioniũ, vbi nobiliſsima quondã vrbs fuit Corinthus: quæ initiũ dedit bello illi, quod grauiſsimum aduerſus Lacedæmonios ac Siculos geſſere Athenienſes, quod bellũ accuratiſsimè octo libris deſcripſit Thucydides. Nec enim abs re credẽdus eſt admonuiſſe Plinius Comẽſis ſcriptorẽ.) Extat inter epiſtolas Plinii libro quinto epiſtola multo pulcherrima ad Apollinarẽ. In ea re poſteaquã copioſiſsimè deſcripſiſſet villã ſuã in Thuſcis, deinde prope calcẽ epiſtolæ hæc adiecit: Vtaſſem (inquit) iamdudũ, ne viderer argutior: niſi ppoſuiſſem omnes angulos tecũ epiſtola circumire. Neq; enim verebar, ne laborioſũ eſſet legẽti tibi, quod viſẽti nõ fuiſſet: præſertim cũ interquieſcere, ſi liberet: depoſitaq; epiſtola, quaſi reſidere ſæpe poſſes. Præterea indulſi amori meo. amo. n. quę maxima ex parte ipſe inchoaui, aut inchoata percolui. In ſumma, (cur. n. nõ aperiã tibi

Peloponeſus.

Bellum peloponeſiacum

Scriptor titulum suum sub inde legat.

vel iudicium meum vel errorem.)Primum ego officium scriptoris existimo, vt titulum suum legat: & identidem interroget se quid cœperit scribere: sciátque si materiæ immoratur, non esse longum: lõgissimum, si aliquid accersit atque attrahit & quæ sequuntur.

Quis in scribendo lõgus.

Et M. Antonius itidem putauit.)Intellige M. illum Antonium oratorem, auum eius Antonii, qui post dictus fuit Triumuir. Is porrò Antonius apud Ciceronẽ de oratore, vtilissimum fore cẽset, si subinde mentẽ reiiciamus ad id, de quo dicturi sumus: ita enim futurum esse, vt & causæ satisfaciamus: & nihil quod vel obsit illi, vel certè non prosit afferamus. Sed laxissimas etiá (quod dici solet) habenas sequũtur.) Ductum ab equis, facilè sessori parentibus. Quanquá allusisse videri potest & ad Herculem illum Gallicum, de quo multa Lucianus. Vt Laterensis ait, ambitu assecutus est edilitatem Plancius.

Ambitus.

)Exemplum sumptum ex oratione, quam pro Plancio habuit Cicero. Ambitus, vt quidem hic loquimur, est illicita honorum seu magistratuũ adeptio. videlicet cùm quis largitione, aut aliis quibusuis modis illicitis, magistratum adeptus est. A duersus hũc legẽ tulerat C. Calphurni' Piso, quæ primũ Calphurnia, deinde dicta fuit & Iulia de ambitu. In ea lege prçter alias pœnas, pecuniaria quoq, (vt Pediani verbis vtar) pœna erat adiecta. Dignitate enim à me vincebatur.) Laterensis argumentatio, id quod ex Ciceronis oratione facile intelligi potest, fuit eiusmodi: Dignitate á me in petẽda edilitate Plãcius vincebatur, ergo ambitu vicit. Hanc bifariã refellere reus potest. primùm, vt neget se dignitate inferiorem fuisse: deinde, vt illo dato: neget tamẽ inde sequi, se ambitu assecutum esse edilitatem. Quòd si priore defensione vtatur, status cõtrouersiæ erit: fuerítne Plãcius dignitate inferior. sin autem illo altero, tũ status hic erit, sitne hoc necessarium, vt qui dignitate in magistratu petendo vincatur, is eum non nisi ambitu obtineat: id quod ita non esse copiosissime Cicero docet. Milo tenetur lege Cornelia de sicariis,)ex Cornelia de sicariis erat, gladio vltorem persequẽdum esse, quisquis hominis occidẽdi causa cũ telo inambularet. Etiá si me nõ latet, hac prçterea lege teneri & alios quosdã, vt videre est apud iurecõsultos, Pandectarũ libro duodequinquagesimo, ad legẽ Cornelià de sicariis, de qua dicemus & libro tertio. Occidit enim Clodiũ.) Monui superius, tres à Rhetoribus enumerari causarũ status, coniecturalẽ, finitiuũ, & qualitatis. Ergo si neget Milo Clodium à se occisum esse, status eritcõiecturalis, num occiderit: sin verò fateatur quidem occisum esse, cæterùm id iure se fecisse contendat, ac proindẽ nõ teneri lege Cornelia de sicariis, status qualitatis erit, nempe iure ne an iniuria occisus sit Clodius, & ecquis ita occidi possit, vt is qui cædẽ fecit, lege ea nõ teneatur. Vt in Cluẽtii causa quæstiones iudicij corrupti & veneficii.) Duo enim cum primis obiecta erãt Cluẽtio, alterũ, quod iudicium id, quo Oppianicus damnatus fuit, corrupisset pecunia: alterum, quòd C. Vibium Capacem, & ipsum etiá Oppianicum iam exulẽ veneno sustulisset. Sed in Verris repetundarum iudicio.) De causa Verris dicemus libri tertij capite duodecimo. Quod attinet ad legem repetundarum, eã tulit Manlius Acilius Glabrio, adeò seueram, vt ne cõperendinari quidem sineret reum. Postulabãtur ea lege maximè ii, qui magistratum gerẽtes, à prouincialibus pecunias, signa, tabulas, nauigia, pretiosa vasa aut vestes, aliáq; eiusmodi, seu vi, seu dolo per iniuriã abstulissent. Marcellus iurecõsultus: Lex Iulia (inquit) repetundarum pertinet ad eas pecunias, quas quis in magistratu, potestate, curatione, legatione, vel quo alio officio, munere, ministeriõve publico acceperit, vel cum ex cohorte cuius eorum est. ff. ad legem Iuliã de repetũdis. Lex Iulia. Porrò ne quem cõturbet, quod dixi legem repetundarum latam esse á Manlio Acilio Glabrione, cum apud iureconsultos dicatur lex Iulia: fuit is mos Romanis, vt leges eædẽ innouari apud eos solerent nonnunquam, atque ita nomẽ quoque accipere illius, à quo secundo aut tertio latę essent. Cuius rei & Macrobi' meminit libro Saturnaliorũ tertio, capite decimoseptimo. Cõperendinari autem (quãdo in eius etiam verbi mẽtionem incidimus) Asconius Pedianus sic explicat. Cõperẽdinatio verò, inquit, vtriusque partis recitatio est. Alij sic annotãt: Cõperendinatio est secunda actio. Itẽ, Cõperendinatio est ab vtrisque litigatoribus inuicẽ sibi denunciatio in perẽdinum diem. Hactenus ille. Apud Ausonium.) Extat hodiéque ea oratio, aut si epistolã dicere mauis, qua

Lex Calphurnia de ambitu

Lex Cornelia de sicariis.

Lex repetundarum.

Comperẽdinatio.

gratias agit Romano principi Gratiano, pro demandato sibi consulatu. Vt Cicero qui S.P.Q.R. gratias de reditu suo.) Pulcherrimæ duæ hac de re Ciceronis extant orationes, quarum altera senatui, altera Quiritibus gratias agit, quòd se ab exilio reuocassent. Aristides qui Rhodo terræ motu subuersa, ciues cõsolatur.) Hunc Aristiden Rhetorẽ ac sophistam fuisse tradunt Adrianopolitanum: vsumque esse præceptoribus, primum Polemone illo Laodicensi Smyrnæ, deinde Athenis Herode, qui & ipsi vna cùm hoc dicendi arte clari fuerunt, circa tempora imperatorum M. Antonij & Commodi. Multa dicitur scripsisse Aristides, sed quorum mihi nihil adhuc videre contigit, præter duas orationes, quarum alteri παναθηναϊκὸς nomen est, alteri ῥώμης ἐγκώμιον. Qua autem oratione consolatus est Rhodios, eam non modò ipse non vidi, sed ne apud alios quidem quicquã de ea legisse memini. Necessitas perspicax est.) Quos enim premit necessitas, diligentes perspicacesque esse solent parãdis iis, quibus necessitati atque indigẽtiæ suæ succurrant. Vnde illud Vergilij, Aristides.

Tum variæ venére artes: labor omnia vincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egestas. Et apud Persium,
Quis expediuit psittaco suum χαῖρε?
Coruos quis olim concauum salutare
Picásque docuit nostra verba conari?
Magister artis ingeniúque largitor
Venter, negatas artifex sequi voces.

Nec docenda est fames.) Nemo inquit docendus est quando esuriat: siquidem fames ipsa sese in occulto esse non sinit. Vnde & hodie in prouerbio est, acutissimum gladiũ esse famẽ. Et Græcꝰ senarius: λιμῷ γὰρ οὐδὲν ἰσχὺν ἀντεπᾶραν ἔτος. Et in ipso vt dicitur ictu.) Statim postquã acceptus est dolor. Ductum à fauciis seu vulneratis. Aut si quis tum cõsolationis est capax) Simulat enim dolorem, cum re vera non doleat, quod qui faciunt, ad tumulum nouercæ flere dicuntur. Apud Thucydidem pericles.) Extat hæc Periclis oratio apud Thucydidem belli Peloponesiaci libro secũdo. Porrò hic est Pericles ille Athenienſis, de cuius eloquentia tam multa passim apud authores leguntur: qui fulgere, tonare, ac permiscere Græciam dictus est. Pericles.

Quomodo quæstio vna diducenda in plures. *Cap. XI.*

Quomodo quæstio vna in plures diducatur.

QVemadmodum autem, sicuti modo ostendimus, quæstio quando latet, & ratione quadam eruenda est: sic alius est labor propositam iam quæstionem in multas quæstiones (quas intra se plerunque complectitur) diducere. Persæpè enim quæstio quæ in speciem simplex est, vi atque effectu in multas dilabitur quæstiones. Id quomodo fiat dicemus. Diuiditur igitur quæstio in plures quæstiones: quæ trahuntur, vel ex verbis quæ posita sunt in quæstione: vel ex eis quæ verbis continentur. Ex verbis, vt qui quærit, an Cato rectè tradiderit Martiam Hortensio. Quæstio, est ex tribus quæstionum generibus illis quæ prima posuimus secundi generis, id est, an hoc sit illud. Præcedat ergo oportet, an est

Vnã quæstionem duobus modis in pluresdiduci. De hoc vide c. 8.

Pluralitas quæstionum ex verbis.

quæstio, quam per omnia verba propositæ quæstionis ducere possumus, hoc pacto: an fuerit Cato, an fuerit Hortensius, an fuerit Martia, an sit etiam rectum. Nanque non defuerunt philosophi, qui nihil neque rectum neque prauum esse per se dicerent in rebus. De verbo autem, tradiderit, non est quòd formetur fortasse quæstio an est: quia est verbum, quod quidem semper pronuntiati prædicatum est: de quocunque autem dicetur, semper faciet quæstionem, an hoc sit illud. Neque tamen credat quisquam, per omnes has eundum esse quæstiones. Sed admonemus in præsentia, quã multæ ex vna possint elici quæstiones. Iudicij autem est videre deinde, quæ quæstionum illarum habeat aliquid, quod sit proposito nostro conueniens. Quemadmodum enim in hac quæstione, ista quæ diximus, inquirere ineptum sit, & superuacuum: ita est alias dare quæstiones in quibus plurimum loci sibi vendicent. Vt, si quæratur, viceritne Amazonas Hercules. Primùm quæras an fuerint Amazones, an fuerit Hercules. Sic etiam, an pugnent cum gruibus Pygmæi: nõ absurdum erit primùm quærere, sintne Pygmæi. Vbi ergo quæstionẽ an est, explicuerimus proximum est, vt partes quæstionis propositæ coniungamus. Primũ est ergo, an Cato tradiderit Martiã. Deinde, an Hortẽsio tradiderit eã. Postremùm, id quod summa quæstionis complectitur, an rectè tradiderit. Hæ quæstiones ergo hactenus omnes positæ sunt in verbis. Quæ continentur autem in verbis, duplicis ferè sunt generis. Quædam enim necessariò continentur in verbis, quemadmodum genus specie continentur, aut alioquin quæ certum definitúmque est inesse verbis. Alia continentur velut ex conditione quadam, & nõ necessariò. Ea cuiusmodi sint, faciliùs exempla ostenderint. Catonis ergo nomine, quoniam nihil aliud est Cato quàm hic ho-

Pluralitasque stionũ ex his quæ verbis cõtinentur.

Cõtenta verbis necessario.

mo, velut genus homo continetur. Tradendi verò verbum, tria necessariò complectitur. Quisquis tradit enim aliquid, habeat primùm oportet, deinde dimittat, tum conferat alteri. In Martia (quoniam id nomen isto loco pro hac singulari vxore ponimus) vxor in commune intelligitur. In Hortensio, quemadmodum in Catone, hominẽ accipimus. In rectè nomine, quia generaliter ponitur, non est quod aliud in eo quæramus. Verùm, quia aduerbium est, & tradendi verbum ponitur, videtur posse ferri ad ea, quæ verbo illo clauduntur. vt, An rectè habuerit, rectè dimiserit, rectè alteri concesserit. Erit igitur prima quæstio ex generalibus omnibus, hoc pacto: An quisquam rectè tradiderit vxorẽ suam alteri. In qua continentur adhuc, an quisquam habuerit vxorem, an habuerit rectè, an dimiserit, an rectè dimiserit, & an tradiderit. Nam, an rectè tradiderit, ipsa totius generalis quæstionis est summa. Hinc paulatim pro generibus species subiicimus. próque eo, quod (an quisquã) diximus, dicimus iam an Cato. Iterúmque omnia de illo, quemadmodum de genere quærimus, vt sit, An Cato habuerit vxorem, an Cato habuerit rectè, reliquáque in hunc modum quæ sequuntur. Deinde pro vxore hanc vxorẽ, id est Martiã ponimus, similisq; rursus fit ordo, an Cato habuerit Martiam, an rectè eam habuerit, an dimiserit eam, eodem sanè ordine quo prius. Postremò, pro eo quod vltimo loco positũ erat, an alteri homini, ponimus Hortensiũ: fitq; quæstio, an Cato tradiderit Martiam Hortẽsio. Vltima hinc sequitur ea, quæ primùm proposita est, An rectè Cato tradiderit Martiã Hortensio. Quæstiones ergo quæ in verbis necessariò claudũtur, in hunc ferè inueniũtur modum. At quæ conditione quadam in verbis latent, eæ sunt, quæ fiunt de his, quæ propositam quæstionem ab eo, quod propositum antea

Quæ ex conditione quadã verbis contineantur.

id est θέσιν diximus, deflectunt eò, vt fiat ὑπόθεσις, id est controuersia. Si quis enim Catonem accipiat, vt sit homo, neque ferat aliò mentem, nihil intererit, de Catone quæramus, tradiderítne rectè an generalem faciamus quæstionem, an quisquam rectè tradiderit. Cum circundamus autem Catoni, ea quæ dicuntur de illo, talémque effingimus eum, qualem nobis qui res scripserunt tradunt fuisse, id est, non solum hunc aliquem hominem, quod necessariò fuit: sed Ciuem Romanũ & Senatorij ordinis, & Stoicæ sectæ philosophũ, spectatæ seueritatis quæq; , reliqua esse in Catone in confesso est: quot sunt illa quæ tribuuntur hoc modo Catoni, tot possunt fieri quæstiones. Vt, An ciuis Romanus rectè habeat vxorem, rectè omittat, rectè tradat alteri. An si Senatorij sit ordinis, hæc eadem rectè faciat. An si philosophus, an si Stoicæ sectæ: pérque reliqua quæ necessariò sunt in Catone, ducuntur quæstiones eo ordine, quo proposuimus, cum eas quæ necessariò insunt verbis, paulò antè ordinaremus. Deinde in verbo, tradiderit, insunt, quam ob causam tradiderit, quomodo, quo tẽpore, quo loco, quæq; alia in ipso tradendi actu poterunt per conditionem assumi. Post hæc ex Martiæ persona quæritur, an debuerit nobilem mulierem habere, dimittere, tradere alteri: an opulentem, an vitæ genere concordem, an pudicitia conspicuam, an trium ex ipso liberorum matrem. Tum demum ex Hortensio quærimus itidem, quæ insunt illi, an rectè tradiderit nobiliori, liberius viuenti, consulari, opibus, gratia, facundia claro. Et vt semel dicamus, omnia argumenta quæ primùm ex re ducũtur, si dubia adhuc probãdáque sunt, in quæstionẽ vertuntur. Si dicas enim, philosophus non rectè dimittit vxorem, nõ ergo Cato rectè dimisit vxorem: argumentum est quod dicitur, philosophum non rectè dimittere vxorem.

Argumẽtum de quo dubitetur, verti in quæstionem.

Quod si iam in dubium vocetur, quēadmodum potest id copiosè longáq; oratione disputari, an philosophus rectè dimittat vxorem, quæstio erit, primæ subseruiens quæstioni. Hinc fit, vt non eædem quæstiones oriantur semper ex vtraque parte differentibus: sed proinde vt hæc, vel illa pars, plura habuerit pauciorāue firmamenta eius quod tuetur, plures etiā nascentur pauciorésue quæstiones. Quod in hac controuersia haud difficile erit videre. Alexāder subuersis Thebis, Thessalis quorum erat vsus commilitio, tabulas inuētas dono dedit, quibus continebatur, Thessalos centum talenta mutuo à Thebanis accepisse. Restitutis postea à Cassandro Thebis, Thebani Thessalos apud Amphictyonas centum talenta reposcunt: quæstio est, an debeant Thebanis Thessali centum talenta. Ex Thessalorum parte, si videamus quid sit, quò se defendunt, aperta erit quæstio. Negant debere se. Atqui accepisse eos, & non reddidisse certum est. Quid dicunt ergo? Dono ea se accepisse ab Alexandro. Quæstio igitur erit, an Alexander Thessalis donauerit centum talenta debita Thebanis: quod cùm probatum fuerit, nihil habebunt Thessali, quod amplius ex sua parte dicāt. Reliqua enim omnia, quæcunque disputabuntur, ab aduersario potius nascentur. Qui quæret, an potuerit Alexander dare ius crediti, rem incorporalem, & quæ venire in arbitrium victoris non possit. Primùm ergo quæretur, an dederit. Et quia tabulas dedit, an idē valeat tabulas dare quod debitum: quæ quidem quæstio ex Thessalorum defensione (vt diximus) nascitur. Deinde an iure dederit: quæ potest per generales quæstiones diuidi, an quisquam iure possit auferre rem alienam, ac donare alteri, an Alexander, an à Thebanis, an Thessalis donare. Sequitur hinc alia quæstio ex conditione proposita, quæ sumitur ex restitutio-

Exemplum sumptum ex Fab. lib. 5. & vide Erasmū de copia, & Budæum in Pandectis.

ne. An sit perinde habēda restitutio, ac si nihil esset actū omnibus his, quæ præcesserūt eā. Videmus hic nihil habere Thessalos, quod tanquā propriū dicant, quódq; robur sit causæ suæ, nisi id quod initio dixi, quod Alexander donauerit. Reliquæ omnes quæstiones ex cōtradictione Thebanorū oriūtur. Communiter tamē vtriq; parti disputādæ sunt. Neq; enim potest quisquā satis cōstanter sua cōfirmasse, nisi quæ dicūtur ab aduersario, diligenter confutauerit. Sunt autem aliæ quæstiones, aliis fœcundiores, & quæ in plures spargi quæstiones possunt. Aliæ tenuiores sunt, & minus (vt ita dicā) sinuosæ. Magni autem est acrisq; in primis iudicij, videre quas ex primis quæstionib' deductas disputādis accipiamus. pleræq; enim eiusmodi sunt, vt nihil, aut minimū summæ rerum afferāt, exequiq; eas fastidiū potius quàm fidē paret. Aliæ cōtrà sunt, quæ totū propè euentū intra se victoriæ cōtinēt. Circa quas diligentißimus incūbit disserēti labor. Cicero in quinq; Tusculanarū disputationū libris, cum solū (quantum mihi videtur) id efficere voluisset, solā ad bene beatéq; viuēdum sufficere virtutem: videbat plurimū ad id docēdū adiumēti sibi collaturū, si docuisset animorū immortalitatē. Quia tamē id difficilè probatu videbat, subiecit homo ingenioßimus in locum eius, id quod proximū erat, nihil mali esse in morte. Ex quo velut excursu quodam delatus est eò, vt tentaret efficere, quod præcipuè cupiebat, non interire animos. Quod iam si minus posset obtinere, ne nihil tamen egisset, id peruincebat vtique, malum non esse mori. Hinc iam tribus sequentibus libris subdidit, non caderæ dolorem in sapientem, non ægritudinem, non perturbadere dolorem in sapientem, non ægritudinem, non perturbationem. Quæ cum probata sunt, quis non vidē facillimū permanere ad probandū, si mors non est mala, si reliqua quæ mala putantur, nō cadunt in sapientem, ei cui hæc mala nō sunt,

Non omnes quæstiones, ex principali quæstione ortas, disputari debere, sed eas tantū quæ plurimum faciāt ad probationem. Institutū Ciceronis in Tusculanis quæstionibus.

Lib. 1.

2. 3. 4.

virtutẽ ſummum eſſe bonũ? Sic ſi quis quærat, an manes nocturnis moleſti apparitionibus, poßint carminibus coërceri. Primùm vtique fuiſſet in hac quæſtione excutiendum priſcæ philoſophiæ, quod totius diſputationis difficillimum fuiſſet, an ſint vlli manes. At nobis religio hanc quæſtionem ſuperuacuam fecit, quando fide certum eſt, animas non interire. Deinde eſt id quod nobis nunc eſt primum, an appareant. Nã & hoc multi non putauerunt, ſed vanam ex noſtra cogitatione, vel metu imaginem ſimulachrumq; capere. Poſt hæc, an noctu poßint apparere: cum etiam ea quæ natura conſpicua ſunt, deliteſcant. Iam ſi manes ſunt, quomodo poßint eſſe moleſti? videtur enim ſi quid noxium habuerint in natura, id è corporibus fuiſſe, idq; depoſuiſſe cum corporibus. Hinc iam ſequitur, an poßint vlla ope humana coërceri: an poßint quicquam carmina, an poßint eos coërcere carmina. Hæ autem quæſtiones omnes, in ipſis primæ quæſtionis ſunt poſitæ verbis: quod ipſa res indicat. At in priore Ciceronis quæſtione, quatuor illæ quatuor librorum quæſtiones includũtur in vno eo verbo (ſolam) in quæſtione poſito. Si enim ſolam virtutem ſufficere ad beatè viuendum docendum eſt: prius oſtendatur oportet, mortem malum non eſſe. Si enim ea mala ſit, opus erit ad beatam vitam immortalitate. Deinde, dolor ſi malus eſt, cadítque in ſapientem, deerit rurſus aliquid voto ipſius. Cicero igitur conatus eſt docere, non cadere eum in ſapientem: quod vt ſplendidius erat, ita impetrabilius fortè fuiſſet, propiúſque fidem, non eſſe malum dolorem: ægritudinem autem, & perturbationem, ſi non veniunt in ſapientem, nihil omnium extra ſe expetendum eſſe ſapienti, propter quæ iſta ſuſcipiuntur, oſtendunt. Ergo nudus iam ſapiens, nudæ relinquetur virtuti. Sed de

Manium apparitiones.

quæstione, quotuplex sit, & quomodo status quæstionũ, quomodò etiã nonnunquam ipsa quæstio inuenienda sit, & vna in plures diducẽda quæstiones, hoc pacto nobis sit explicatum.

An aliquid rectũ per se. Li. 17. ca. 20.

Quæ trahuntur vel ex verbis.) Ex verbis quæstiones ducuntur, quoties verba ipsa quæstionis principalis, vel seorsum singula inspicimus, vel quædam eorũ cum quibusdam cõferimus. Contineri verbis dicuntur illa, quæ cum rebus iis, quæ verbis significãtur, certo quodam nexu cohærent. An sit etiam rectũ.) Ab hac sententia non ita multũ abhorrent, quæ in symposio Platonis dicit Pausanias: Cuius verba Aul. Gellius hũc in modum Latina fecit: Omne, inquit, omnino factum sic sese habet. Neque turpe est quãtum in eo est, neque honestum: velut est, quas nunc facimus ipsi res, bibere, cãtare, disserere. Nihil nanque horum ipsum ex sese honestum est. Quale cum fieret modo factũ est, tale extitit. Si rectè honestéque factũ est, tum honestum fit: sin parũ rectè, turpe fit. Sic amare, sic amor non honestus omnis, neque omnis laude dignus sed qui facit nos vt honestè amemus. Viceritne Amazonas Hercules.)

Amazones.

Strabo libro vndecimo, inter fabulas refert, quæ de Amazonibus dicuntur. Nomen habent à priuatiua particula α & μαζὸς, quod mamillam significat: eò quòd mamillam dextram inde à pueritia vsque adustam haberent: quò, si quando posceret vsus, expeditius eo brachio vterentur. Quę loca tenuerint, non vsquequaque inter authores cõuenit, neque in iisdem semper locis mãsere. Aiunt fuisse genus mulierum, quæ sine viris, atque adeò in contemptum quendam virorũ per se Rempub. administrarint, bella gesserint, aliis etiam imperarint. Harũ reginam quãdam, inter cæteros labores suos fertur vicisse Hercules, baltheumque ei ablatum Eurystheo tradidisse. An pugnent cum gruibus Pygmęi.)

Pygmęi num pugnent in grues.

Plinius libri septimi capite secundo: Super hos, inquit, extrema in parte montium Spithamæi Pygmęi narrantur, ternas spithamas longitudine, hoc est, ternos dodrantes non excedentes: salubri cęlo, semperque vernante, montibus ab Aquilone oppositis, quos à gruibus infestari Homerus quoque prodidit. Fama est insidentes arietum caprarumque dorsis, armatos sagittis, veris tempore vniuerso agmine ad mares descẽdere, & oua pullosque earum alitum cõsumere, ternis eam expeditionẽ mensibus cõfici, aliter futuris gruibus nõ resisti. Casas eorum luto penisque & ouorum putaminibus construi. A Aristoteles in cauernis viuere Pygmæos tradit. A Cassandro.)

Cassander.

Hic vnus fuit ex ducibus Alexandri, qui illo mortuo Thebas restituit. Apud Amphictyones.)

Amphictyones.

Amphictyones, inquit Budæus, consessus quidam fuit Græcus, apud Thermopylas cõuenire solitus: ab Amphictyone Deucalionis filio sic dictus: qui & ipse populos cum regnaret, ad cõuentus cõuocasse dicitur &c. Lege Budæi annotationes in Pandectas, & Erasmi Chiliadas. An manes nocturnis molesti apparitionibus.) De hac manium apparitione nouum est miraculum in epistola quadam Plinij. Quæ autem & quantæ sint vires carminum, seu incantationũ, explicat in Pharmaceutria Virgilius. Et apud Plinium, de verbis & incantamentis carminum, caput est libro vigesimooctauo. Sed de quęstione quotuplex sit.)

Epilogus dictorũ. Quæstio quid.

Epilogus est eorum quę de quæstione dixit. Quę quoniam multa sunt, & diffusè tractata, agè nos quoque velut enumeratione quadam, omnia in memoriam reuocemus.

Quæstio, est cum interrogatione elata oratio, ad quam ita esse, aut non esse responderi queat.

Quęstionum diuisio.

Ea quomodo ex sententia Rodolphi diuidatur, subiecta indicat descriptio.

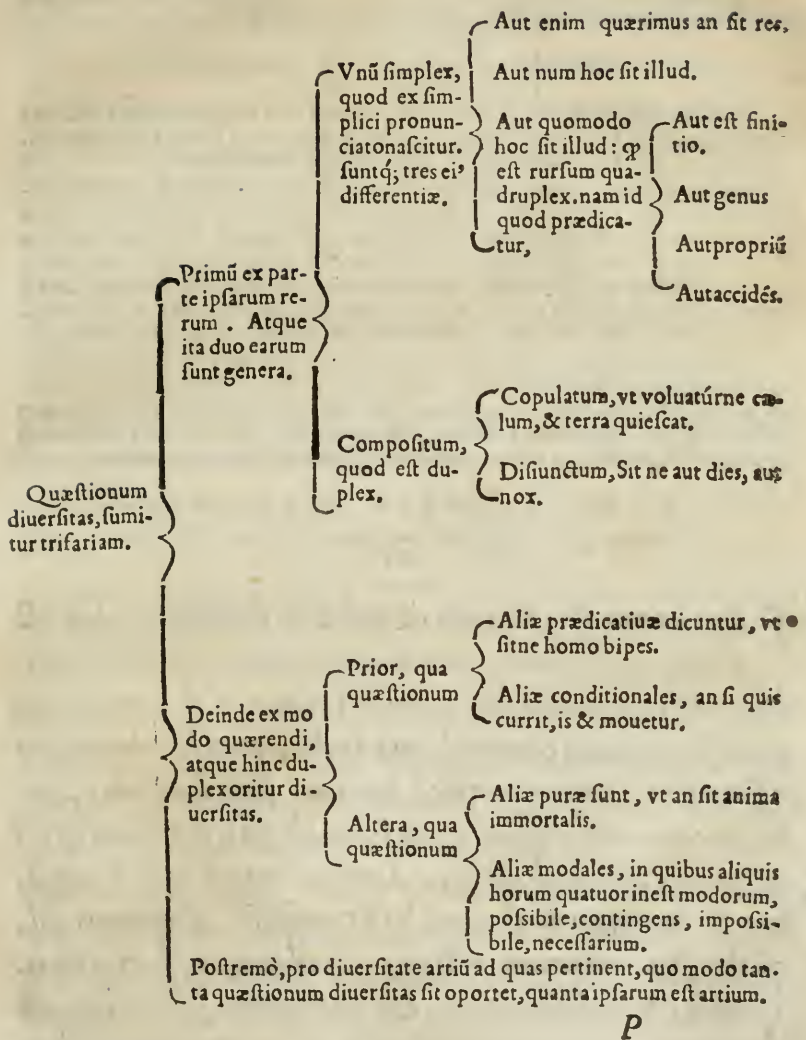
Quæstionum diuersitas, sumitur trifariam.
Primũ ex parte ipsarum rerum. Atque ita duo earum sunt genera.
Vnũ simplex, quod ex simplici pronunciatonascitur. suntq; tres ei' differentiæ.
Aut enim quærimus an sit res.
Aut num hoc sit illud.
Aut quomodo hoc sit illud: ꝙ est rursum quadruplex. nam id quod prædicatur,
Aut est finitio.
Aut genus
Aut propriũ
Aut accidẽs.
Compositum, quod est duplex.
Copulatum, vt voluatúrne cælum, & terra quiescat.
Disiunctum, Sit ne aut dies, aut nox.
Deinde ex modo quærendi, atque hinc duplex oritur diuersitas.
Prior, qua quæstionum
Aliæ prædicatiuæ dicuntur, vt sitne homo bipes.
Aliæ conditionales, an si quis currit, is & mouetur.
Altera, qua quæstionum
Aliæ puræ sunt, vt an sit anima immortalis.
Aliæ modales, in quibus aliquis horum quatuor ineſt modorum, possibile, contingens, impossibile, necessarium.
Postremò, pro diuersitate artiũ ad quas pertinent, quo modo tanta quæstionum diuersitas sit oportet, quanta ipsarum est artium.

Iam quiſquis ſcribit aut dicit, quæſtionem aliquam tractat.

Ea in altercationibus tum apparet, cum quod alter affirmat, id alter negat.

In cæteris orationibus inueniri ſic poteſt, ſi perſonam, rem, & conatum inuicem comparemus.

Præterea quæſtiones eæ, in quas prima quæſtio diducitur, partim in verbis ipſis poſitæ ſunt, partim in iis quæ verbis continentur, Verbi cauſa:

Prima quæſtio eſt:

An rectè Cato Martiam Hortenſio tradiderit.

Quæſtiones incluſæ in verbis:

An fuerit Cato, an Martia, an Hortenſius, an ſit aliquid rectum, an Cato Martiam tradiderit, an tradiderit eam Hortenſio, an recte Cato Martiam Hortenſio tradiderit.

Quæſtiones incluſæ iis quæ verbis continentur:

An homo quiſquam vxorem habuerit, an rectè habuerit: an dimiſerit, an rectè dimiſerit: an tradiderit alteri, an rectè tradiderit. Deinde, num Cato vxorẽ habuerit, num rectè habuerit: num dimiſerit, num rectè dimiſerit: nũ tradiderit alteri, num rectè tradiderit. Hinciam, ecquid Cato habuerit Martiam, ecquid eam dimiſerit, ecquid eam tradiderit alteri, ecquid Hortenſio, & vnumquodque iſtorum, rectè an ſecus. Inde iã poſtremo loco ſequũtur illa, An ciuis Romanus, ſenator, philoſophus, & quidẽ Stoicus, homo ſeuerus: habuerit, dimiſerit, tradiderit: & an rectè habuerit, dimiſerit, tradiderit vxorem, atque hanc quidẽ nobilem, iuuenẽ, pudicam, denique Martiam: homini alteri, nobiliori, liberaliùs viuenti, cõſulari, diuiti, gratioſo, eloquenti, idque hoc tempore, hoc modo, ꝓpter has cauſas. Quę tam latè diduxit Rodolphus, non quòd omnes haſce quæſtiones explicandas exiſtimet, ſed vt ex multis, ea quæ noſtro potiſsimum inſtituto accommoda fore videantur eligamus. Atque haſtenus de quæſtione.

DE INSTRVMENTO DIALECTICES.

Inſtrumentum Dialectices eſſe orationem, & quomodo ea diuidatur.

Cap. XII.

Inſtrumẽtum dialecticæ eſſe orationem.

PRoximum eſt, vt quia de materia dialectices, hoc eſt quæſtione diximus, nunc de inſtrumento ipſius proſequamur: inſtrumentum autem eius eſt oratio. Per eam nanque qui diſſerit, fidem conatur facere de illo, quod ſibi docendum aſſumpſit. Orationis multæ poterant fieri diuiſiones, nobis duæ maximè ſufficient, quarum altera à ſtructura ipſius accipitur, altera ab effectu. Struitur autem omnis oratio, aut ſic vt continens ſit: aut vt ſit conciſa. Continens eſt, quales ſunt oratorum actiones, laudationes, hortationes. Conciſa, vt diſputationes, & alternantia ſcholaſticorum certamina. Hanc Zeno contractæ in pugnum palmæ, illam explicitæ manui ſimilem dicebat. Et illam quidem perpetuã orationem vocant, attribuerúntque eam Rhetori: hanc verò

Prima oratio nis diuiſio in conciſam & cõtinentem.

in foro altercationem, voluerúntque propriam eam Dialecticæ esse. Equidem cùm posit vtraque oratione, & concisa, & perpetua probabiliter ornatéque dici, vtramque etiã ad Dialecticum communiter & Rhetora crediderim pertinere: cùm antea rationem probabiliter differendi dialectico: ornatè Rhetori assignauerim. Ergo & in foro ingens etiam semper fuit oratoribus in altercationibus labor: seu cum testem interrogarent, seu cum ex perpetuæ dictionis decursu in id sunt delati, vt per singula argumenta premerent aduersarium, vel illius silentio confessionem exprimerent. Vnde & æditas adhuc in eum vsum à Quintiliano altercationes videmus. Comici verò & Tragici poëtæ, quod nemo negauerit, ciuili orationis generi, si illud propriè Rhetoricum esse volumus: magis sunt vicini, quàm scholastico philosophorum: qui tamen ipsi intercisa constant oratione. Contrà, quæcunque ferè Aristoteles, permultique alij præclari in philosophia nominis scripserunt, perpetuò orationis connexa sunt textu. Sed & alius dialogo eãdem rem, alius vnius tantum personæ oratione tractauit. Vt de amicitia Cicero in Lælio personas alternatim dicentes induxit, Aristoteles in Ethicis eandem rem suis ipse verbis est executus. Hæc idcirco dixi, quia de oratione & partibus eius dicturus sum nonnulla, quæ solent etiam à Rhetoribus explicari: ne quis ea cùm legat, egressum me terminos instituti mei credat. Cùm enim sit (quod sæpè iam diximus) dialectices munus, accommodatè ad fidem pro cuiusque rei natura differere: fatendum vtique erit, quoniam id oratione velut instrumento fit, quacunque id oratione fieri posit, eam dialectico intra artis suæ instrumentum esse numerandam. Nec ego tamẽ negauerim multum hæc duo orationum genera distare, cum sint instantiora magísque vr-

Tã continentem quã concisam orationẽ cõmuniter & ad dialecticũ & ad Rhetoré pertinere, ratio prima.

Cap. 2. Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Cõtinens & cõcisa oratio, quo differãt.

geant concisa, & plurium vtique fraudum sint capacia, earũ maximè, quæ aduersariò laqueis captiosarum interrogationum struuntur. Quo fit vt persæpè oratores in perpetuis actionibus, si quando acriùs premunt aduersarium, imitentur altercantem, interrogéntque. ecquid habeat quod respondere velit? quid possit istis contradicere? Perpetua verò dictio, tractatu, æqualitatéque sua iudici est aptior: vt qui non adeò quæ prorsus sunt vera, sed è duobus magis sequatur verisimiliora dicentem: quíque ex toto orationis complexu, omniúmque eorum quæ dicuntur comparatione, accipere malit, quid probet aut auersetur: aduersarios verò nihil vellet prætermisisse, quod ipsum offendere posset: sed potius statim vnũquidque apprehendere cupiet, singulísque insistere, neque quicquam è manibus nisi vi dicẽtis abreptum dimittere. Est itaque (vt sic dicam) in perpetua oratione veritatis color plerunque speciosior: in altercatione disquisitio exactior. Qualescunque tamen sunt orationum istæ differentiæ, quia vtraque docemus, vtraque intra dialectici veniet tractatum. Alterã orationis diuisionem ab orationis effectu diximus accipi. Is est, docere quoad eius fieri poterit. Qui docetur autem, aut paratus est credere, aut est orationis vi cogendus. Sic & oratio, aut satis habet explicare rem de qua dicit, cuiusmodi sit, secura fidei opinionísque eius qui audit: aut talem esse peruincere etiam renitente auditore conatur. Illud expositione fit, istud argumentatione. Omnis igitur oratio, & prorsus omne quicquid dicitur, aut expositio erit, aut argumentatio. Expositionem priore libro diximus esse orationem, quæ solam dicentis mentem explicat, nullo quo fides audienti fiat adhibito. Argumentationem verò orationem qua quis rei de qua dicit fidem facere conatur. Inter narrationem & expositionem, ar-

Secunda orationis diuisio in expositionem & argumẽtationem.

Expositio. Cap. 1.

Argumentatio lege huius lib. cap. 17.

gumẽtationem item & confirmationem, nulla sanè est differentia: nisi quòd narrationem & confirmationem, duas orationis partes facimus, quibus certus est in causis locus. Expositio autẽ & argumentatio, generalia sunt nomina: & in proœmio sæpè exponimus, sæpe argumẽtamur: & in narratione interim argumentamur, & in confirmatione exponimus, & in peroratione itidem vtrunque nonnunquam facimus. Itaq; vt quamminimùm cõfunderemus nomina ista cum illis, placuit hæc sic potissimum nominare: quanquam sit ea nonnunquam apud authores inuenire confusa. Expositio ergo (quẽadmodum dicimus) est, quæ rem recẽset solum talem aliquã esse, velut credenti auditori. Argumentatio, quæ talẽ esse rem ratione peruincere nititur. Vt sit expositio, Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni, Carthago, quæq; sequuntur. Causas enim propter quas oderat Æneam Iuno, recenset poëta. Eásque si sic accepisset, vt dubium faceret, an odisset Æneã Iuno, harúmque cõmemoratione causarum vellet id docere, argumentatio esset. Nunc quia odium Iunonis velut certum indubitatúmque sumitur, cui causæ subduntur, non vt ostendatur odisse Aeneam Iuno, quippe pro certo id est quẽadmodum diximus: sed propter quas odium ipsum prouenerit, expositio est. Quòd si iam conuertamus orationem, dicamúsque nõ dubium est quin oderit Aeneam Iuno, quoniam Carthaginem amabat, cui exitium ab Aeneæ posteritate venturum erat, & quia contra Troianos steterat pro Argiuis suis in bello, & reliqua quæ poëta subdit, argumentatio fiet. Vt obiter admoneamus, idem quandoque expositionem, & argumẽtationem, mutata tantum orationis forma, fieri posse: cùm possit idipsum & causa rei esse & ratio. In præsentia dico rationem, per quam res cognoscitur: causam, per quam est. Ergo si

Expositio.

Argumentatio. Virgilii 1. Aeneid.

Idem expositionem & argumentationem esse posse, mutata tãtum orationis forma.

quis cũ videat deficere lunã, differátque id euenire, quoniam terra interpoſita ſit inter ſolem & lunã, excludátque radios ſolis, ne miſsi ad lunã illuſtrare poſsint eam fulgore ſuo: cauſam dicet, expoſitióque erit. Si quis autẽ cùm videat lunã deficientem, probet terram interpoſitam eſſe inter ſolem & lunam, quoniam aliter deficere luna non poſsit, rationem tantũ reddet. At ſi cras defectum iri lunam prædices, idque oſtẽdas, quia doceas terram inter ſolem & lunam interuenturã: idem iam hic interuentus terræ inter ſolem & lunam, cauſa erit defectus lunæ, quia per eam eueniet: & ratio quoque fiet, quia per eam euentura eſſe cognoſcetur. Argumentatio autem eſt, quod paulò pòſt ſubiecit poëta, Méne incepto deſiſtere victam. Nec poſſe Italia Teucrorum auertere regem? Et reliqua: noti enim ſunt loci. Nõ dicit Iuno ſibiipſi tanquã credẽti, nolle ſe deſiſtere propoſito: ſed addita ratione, docet ipſa ſe, quare indignum ſit vt deſiſtat: hortatúrque, vt in ſententia permaneat. Huius autem admonendum videtur, nõnunquã in expoſitionem venire argumentationem, & ſæpiùs in argumentationem expoſitionem venire. Eáque ſi per ſe accipiantur, poterit quicque vocari idipſum quod eſt. Argumentatio erit itaque, Aſſenſere omnes & quæ ſibi quiſque timebat Vnius in miſeri exitium conuerſa tulêre. Quo magis enim potuiſſet probare omnes aſſenſiſſe, quàm quod gaudebant ſecuritate ſua? Ita apud Ciceronem pro Milone, Seruos ex Appennino deduxerat, quos videbatis: res enim erat minimè obſcura. Et paulò pòſt iterum, Quam vocem eius ad hunc Marcum Catonem ſtatim Fauonius detulit. Et iterũ, Vt ante ſuum fundum, quod re intellectum eſt, Miloni inſidias collocaret, quæ omnes argumentationes ſunt, breues quidem: ſed argumentationes tamen. Contrà inter argumen-

Commiſceri argumẽtationem & expoſitionem. De quo Fab. lib. 4. Argumentabim' in narratione nunquam, argumentum ponemus aliquã do. Virgil. 2. Aeneid.

tandum expositio est. Vt pro lege Manilia, rerum à Lucullo contra Mithridatem gestarum. Item pro Murena, explicatio institutorum philosophiæ stoicæ, quam Cato sectabatur. Et pro eodem, verba minæq; Lucij Catilinæ, & in domestica concione, & in senatu iactata. Laudationes sæpè vituperationésque totæ propemodum expositione constant. Quæ caussa fuit nonnullis vt crederent, in eis controuersiam non esse. Verùm quia & inter exponendum argumentatio, & inter argumentandum expositio, vtraque sit alterius rei accessio, transeunt in nomen quoque illius cuius substantiæ iunguntur. Quanquam enim partem quampiam expositionis modulo aliquo argumentationis iecto firmamus, nõ tamen tunc circa id summa consistit instituti nostri. Et expositiones quæ inter argumentandum fiunt, quanquam sint vtique per se exceptæ expositiones, tamen quia argumentationum pars sunt, & illis confirmandis destinantur, argumentationes vocantur. Nomina enim data rebus esse voluit Anaxagoras, non ab eo quod solùm, sed quod maximè essent.

Vide hoc lib. cap. 8.

Statuitur autem omnis oratio.) Fabius Quintilianus libro secundo: Itaque cum duo, inquit, sint genera orationis: altera perpetua, quæ Rhetorice dicitur, altera cõcisa, quę Dialectice: quas quidem Zenon adeò cõiunxit, vt hanc compressæ in pugnum manus, illam explicitæ diceret similẽ: etiam disputatrix virtus erit: adeò de hac, quæ speciosior atque apertior tanto est, nihil dubitabitur. Et Cicero in oratore ad Brutũ, Zeno quidẽ ille, inquit, à quo disciplina Stoicorum est, de manu demõstrare solebat, quid inter has artes interesset: Nam cum cõpresserat digitos, pugnúmque fecerat Dialecticam aiebat eiusmodi esse: cum autem diduxerat & manum dilatauerat, palmæ illius similẽ eloquẽtiam esse dicebat. Equidem cum possit vtraque oratione.) Probat rationibus aliquot, vtrumque orationis genus communiter & ad Rhetorem & ad Dialecticum pertinere.

Dialectica pugno, Rhetorica palmę similis.

Quanquã hic quoque verborum magis quàm rerum inter Rodolphum & alios pugna est. Etenim Rodolphus de Rhetorica & Dialectica loquitur, quatenus hæ communes quædam ministræ sunt artium omniũ: ita vt à Rhetore ornatus petatur sermonis, à Dialectico probabilitas. Quo certè modo tam concisam quam cõtinentẽ seu perpetuã orationem, vtrique harum artiũ cõmunem esse oportet: cum vtroque genere orationis, probabiliter ornatéque differi possit. Qui diuersam sunt secuti sententiã, hi dialecticẽ ad scholastica illa vmbraticáque certamina coarctarunt: & officio Rhetoris eos demũ fũgi arbitrati sunt, qui foréſibus illis actionib⁹ operã suã addixissent. At enim nõne & in forũ interim cõcisum illud orationis genus venire potest? Potest quidẽ, verùm id ra

rius. Et qui hunc in modum discreuere res istas, eos non tã quid fieri possit, quàm quid plerunque fieri soleat, tradere voluisse apparet. Ergo & in foro.) De his altercationibus caput est apud Fabium libr. 6. Quod autem addit Rodolphus, editas esse à Quintiliano altercationes in hunc vsum: de ea re dicemus nonnihil libro tertio, cap. 15. Cum id ipsum possit esse & causa rei & oratio.) Causam nunc dicit, per quã res habet vt sit. Rationẽ, per quã res habet vt cognoscatur. Ergo res cadẽ, inquit, & causa esse potest & ratio: causa, quatenus per ipsam res est: ratio, quatenus per ipsam cognoscitur. Exẽpla quæ addit, satis dilucida sunt, modò ne ignoremus, defectũ siue eclipsim lunę prouenire inde, quòd terra inter solem & lunã interposita, obstat, quò minùs luna radiis solaribꝰ illustretur. Méne incepto desistere victã?) Verba Iunonis, 1. Aeneid. indignãtis se tot annos cõtra Aeneam frustra bella gessisse, animãtísq; se ipsam, ne ab incepto desistat. Locꝰ est notꝰ vel pueris, quocirca nihil causæ erat, cur huc plura ascriberẽtur. Eáq; si per se accipiãtur.) Quoties argumẽtatio, inquit, venit in expositionẽ, tũc per se quidẽ inspecta posset suo nomine, hoc est, argumẽtatio dici, sed quia in eiusmodi oratione expositio dominatur, hinc est vt tota expositionis nomẽ recipiat. Idẽ fit, quoties expositio incidit in argumentationẽ. Ita apud Ciceronẽ pro Milone.) Continẽtia loci Ciceroniani habet ad hunc modũ: Vbi videt homo ad omne facinus paratissimus, fortissimum virum, inimicissimum suum, certissimũ cõsulẽ: idque intellexit, nõ solùm seruorum monibus, sed etiam suffragiis populi Romani sæpe esse declaratum, palã agere cœpit, & apertè dicere, occidẽdum Milonẽ, Seruos agrestes, & barbaros, quibus syluas publicas depopulatus erat, Hetruriámq; vexarat, ex Apennino deduxerat, quos videbatis, res erat minime obscura. Etenim palàm dictitabat, cõsulatũ Miloni eripi nõ posse, vitã posse. Significauit hoc sępe in Senatu, dixit in cõcione, quin & Fauonio fortissimo viro, quærenti ex eo, qua spe frueretur Milone viuo: respondit, triduo illũ, ad summũ quatriduo periturum. quã vocem eius ad hunc M. Catonem statim Fauonius detulit. Interim cũ sciret Clodius, (neque enim erat difficile scire) iter solenne, legitimum, necessarium ante diem XIII. calẽdarum Februarij, Miloni esse Lanuuium, ad flãminem prodendũ, quod erat dictator Lanuuii Milo: Roma subito ipse profectus pridie est, vt ante suum fundum, quod re intellectũ est, Miloni insidias collocaret. Vr pro lege Manilia rerum à Lucullo gestarũ) In ea oratione explicaturus Cicero, quo modo magnũ adhuc posset esse id bellũ, quod cum Mithridate gerebat populus Romanus: initio Lucullum laudat, atque res eius aduersus Mithridatẽ gestas exponit. Longũ foret huc totum locum ascribere, neque ita multum momẽti attulerit ad eorum quę ab Rodolpho dicũtur intelligentiam. Et pro eodẽ verba minæque L. Catilinæ.) Dixerat enim Catilina in domestica cõcione, miserorum fidelem defensorem inueniri nõ posse, nisi eum qui ipse miser esset, minime timidũ, & valde calamitosum esse oportere eum, qui esset futurus dux, & signifer calamitosorũ. Dixerat idẽ in senatu, duo corpora esse in republica: vnũ debile, firmo capite: alterum firmum: sine capite: huic cum ita de se meritum esset, caput se viuo nõ defuturum &c. Nomina enim rebus data voluit Anaxagoras.) Philosophus hic fuit Asiaticus. Claruit Athenis eodẽ tempore, quo Persarum rex Xerxes. Cùm post annos cõplures ex Græcia in patriã esset reuersus, viderétque desertas possessiones suas: Nõ essem, inquit, saluus ego, nisi istæ periissent. Et qui annuntiarat mortẽ filii. Nihil noui nũtias, inquit: sciebã enim me genuisse mortalem. Porrò quod hic de eo dicit Rodolphus, id (si rectè memini) tribuit ei in Physicis Aristoteles.

Causa. Ratio.

Anaxagoras.

Dupliciter orationi fidem contingere, rebus, & oratione ipsa. Atque inde argumentatio quid sit. Cap. XIII.

SEd nos singulatim de vtraque, primúmque de argumentatione dicamus, quoniam sunt in ea robur neruíque differentis. Expositio enim inuenit (vt ita dicam) fidem, ar-

gumentatio facit eam. Si quid autem habet expositio, si quid habet vtique artis, quod Dialectico præcipiendum sit, id ferè ex argumentandi ratione descendit. Cùm petatur autem fides argumentatione, dicendum videtur in primis, fidem orationi dupliciter contingere, rebus scilicet, & oratione. Rebus contingit fides, quam is qui audit velut tacita apud animum suum argumentatione colligit: & ex persona eius qui dicit: quia vel is putatur, cui tutò possit credi: vel affectus aliquis, vt beneuolentia, vt misericordia, propensiorem facit animum audientis ad credendum. Et ex reliquis, vt sunt tempus, locus, res, & ipsius etiam qui audit persæpè cupiditas, vel æquitas vtcunque animi, cuius parui refert, siue ita esse siue aliter credat: & ipse dicendi modus. Vnde & persæpè dubitatio dicentis, nostram opinionem confirmat: non quia id verba efficiant, sed quia credendum videtur maximè ei, qui nihil improbiùs affirmet. Contráque argumentosiùs & solicitè dicenti, minus habetur interim fidei. Putamus enim nō fuisse de fide nostra dubitaturum, nisi fidem sibi ipse non haberet: & quia sciret non dicere se vera, in eam persuasionem venire, vt ne verisimilia quidem nobis putaret visum iri. Vnde ductum in prouerbium est, neminem satis credibiliter aliis mentiturū, nisi qui fuerit antea sibi mētitus. Sinon ille Virgilianus, nihil habet in verbis suis, quo fidem faciat eis, quæ de casu suo, déque fabricatione equi confingit. Vnde ergo fides illi venit? Primùm credebatur auectos hostes. Vnde dimoto metu, libertas iam Troianis negligentiùs omnia & securiùs audiendi, minúsque suspecta verba Sinonis accipere, vt quæ nihil possent nocere. Deinde Sinonem relictum hostibus, non videri, nisi offensum suis & inimicum, esse posse. Ad hæc præsens pro viro

Fidē oratio-ni contingere duob⁹ modis.

Primū rebus.

Cur Troiani crediderint Sinoni. Ratio prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta. *fauor, & misericordia ex periculis. Palamedes Troianis*

Quinta. *Vlyßis æmulatione, & vetandis bellis acceptior. Vlysses*

Sexta. *contrà, Troianis astu dolísque inuisus. Troiani cupientes vera esse, quæ dicebantur: & paratiores ad credendum, quia*

Septima. *nullum videbant esse præmium mendacio. Prætereà pallaOctaua. dium à Græcis de Troia furto ablatũ. Equus animal aptum*

Nona. *bellis, & deæ præsidi bellorum sacrum. Post Laocoon à draconibus peremptus, qui equum violauerat. Quia narrantur omnia consentanea istis, quanquam nihil sit in oratione, quo vera, quæ dicuntur probentur, ipse tamen auditor collectione collationéque rerum, & earum inter se ordine & congruen-*

Primus eorũ sex modorũ, quibus creditur aliquid esse verum in expositione. *tia, sic esse sibi persuadet. Ergo creduntur alia, quia vera esse certum est, quale est quod primùm narratur de Palame-*

Secundus. *de, quem falsa sub proditione Pelasgi Insontem infando indicio, quia bella vetabat, Demisere neci. Et iterum, Omnis*

Tertius. *spes Danaum, & cœpti fiducia belli Palladis auxiliis semper stetit. Alia creduntur, quia sunt per se probabilia. Vt, Sæpè fugam Danai Troia cupière relicta Moliri, & longo fessi discedere bello. Et, Eripui (fateor) leto me, & vincula rupi. Et, Assensere omnes, & quæ sibi quisque timebat, Vnius in miseri exitium conuersa tulère. Alia creduntur, quia aliis verisimilia sunt. Vt, Sanguine quærendi reditus. Creditur enim, quia simile illius est, Sanguine placastis ventos, & virgine cæsa, quod certum est. Sic etiam, Hinc semper Vlysses*

Quartus. *Criminibus terrere nouis, hinc spargere voces In vulgum ambiguas. Certum erat antea talia solitum illum facere. Quædam velut in numerum credũtur, quia nõ est cur falsa ea putemus. Vt, illi me comitẽ, & cõsanguinitate propinquũ Pauper in arma pater primis hûc misit ab annis, Et, Bis quinos silet ille dies, tectúsque recusat Prodere voce sua quenquam,*

aut opponere morti. Et Limoſoq; lacu per noctem obſcurus in vlua Delitui. Non enim eſt, cur iſta, vel ſic, vel potiùs non ſic facta credamus. Quædã etiam fidem habent, quia inter duo prorſus vera, velut via, vel tranſitus quidem ſtatuũtur: occupantq; ea mentẽ, quia ad alia nõ reſpicimus, vt hæc vera credamus. Vt Palamedem fraudibus Vlyſſis occiſum eſſe pro confeſſo eſt, & Sinonem relictum à Græcis in patriam profectis res ipſa indicat. Connectit hæc duo capita Sinon, hinc ſumpto fundamẽto fraudis, quòd cõſanguineus eſſet Palamedis. Quod cùm videatur nihil ſummæ rerũ allaturũ, & velut extra rem, & nihil ad rem pertinens, pro vero accipitur, originémque fidei præbet omnibus illis, quæ poſtea dicuntur. Vt interim admoneamus, nulla parte illũ qui cõtra nos diſſerat, acriùs inſpiciendum, quàm vbi minimũ vrgere nos, vel etiã ridiculus nobis firmare partes noſtras videbitur. Ea nãque quæ palàm nos premunt, velut aperta vis, vi repelluntur, ipſáque vel indormiẽtes nos impetu ſuo excitant. Quæ verò tanquam ſtolida, & nonnunquam etiam vt profutura, proferũtur, quò rectius plerũque, eò grauius difficiliúſque vitatu periculũ ferunt. Poſtremò creditur dicenti ipſi, quia vel grauis vir, vel beneuolus putatur. Ad id figurandum pertinet quod dicit, Fas odiſſe viros. &, Quod dij prius omen in ipſum Conuertant. Quanquã ſint autẽ hæc omnia in ipſa oratione, non tamen altera adhibetur alteri, tanquam fidem factura: ſed ſingulæ per ſe poſitæ, reputatione audiẽtis, & apud animum ſuum comparantis eas, parant fidem. Pleráque verò ſe ipſis, ſola rerũ æſtimatione, quia aptè accõmodatéque omnia naturæ ſuæ dicuntur, idcirco vidẽtur credibilia. Hocq; fidei genus, cùm omni orationi nonnunquam eſt neceſſarium, tum expoſitioni maximè, cũ non habeat ea fidẽ niſi ex rebus.

Quintus.

Sextus.

Alter modus quo orationi fides cõtingit

Fides autem quæ fit oratione, est quæ conficitur argumẽtando, cum rem dubiam probabili colligimus argumento. Id verò, quo simul cõplectimur rem quam probare volumus, & illud inuentum quo probare conamur, eam argumentationẽ esse dicimus. Sanè quo pacto argumentum rei probandæ argumentando adhibeatur, in commune, prioris libri initio, quàm potuimus apertissimè conati sumus explicare. In hoc loco, quæ argumentationis, hoc est, orationis sunt propria, dicentur.

Cap. 2.

Mendacium difficulter tegitur.

Neminẽ satis credibiliter aliis mentiturũ.) Quintilianus libro duodecimo: Prodit enim se, inquit, quamlibet custodiatur simulatio, nec vnquam tanta fuerit eloquendi facultas, vt non titubet, ac hæreat, quoties ab animo verba dissentiunt. Sinon ille Virgilianus.) Locus notus est & obuius omnium oculis, ex 2. Aeneid. Virgilianæ, quem ad longum recitare, & molestum est & nil aliud quàm chartas cõmaculare, initium orationis Sinonis sic habet,

Oratio Sinonis.

Cuncta equidem tibi rex, fuerit quodcunque, fatebor
Vera inquit: neque me argolica de gente negabo, &c. quæ sequuntur.

Argumentũ.

Id verò quo simul.) Itaque argumentatio est oratio ea, quæ & rem probandam & argumentum quo probare rem eam volumus, complectitur. Cicero in partitionibus ait argumentationem esse explicationem argumenti. Idem in Rhetoricis, nomine argumentationis duo significari dicit, argumentum ipsum, & artificiosam inuenti argumenti expolitionem.

Duas esse argumentandi formas perfectas, syllogisinum & inductionem, siue (vt Rodolphus mauult) enumerationem. Duas item imperfectas, enthymema atque exemplum. Tum, quo hæ formæ inter se distent: & quando perfecta, quando imperfecta argumentatione vtendum. *Cap.* XIIII.

Fidem quę fit argumentando aut à sensib⁹ aut à mẽte proficiscĩ.

Fides omnis quæ fit argumẽtando, aut à sensibus primum cœpit, desitque in mentem, in qua necesse est fidem omnẽ consistere. Aut ipsa per se mens, alterum ex altero, res perceptas conferendo collegit. Prius est, vt quia vidimus lunam, iam plenilunio deficere, & iterum tertio, quartóque itidem fieri, dicimus: luna tunc & tunc & alio item alióque tempore plenilunio defecit, nec vnquam aliter est visum, colligimus, ergo luna nunquam nisi plenilunio deficit. Priora enim illa sensu percepta sunt singulatim, posterius autem quod est, lunam nunquam nisi plenilunio deficere, mente

sola percipitur. Secundum, cùm mens alterum colligit ex vltero. Vt cùm dicimus, luna nunquã deficit nisi plenilunio, ergo necesse est id fieri interuentu terræ lunam obumbrantis. Horum enim vtrunque, nisi mente percipi nequit. Pro hac diuersitate, duæ natæ sunt perfectæ formæ argumẽtãdi, quarum alteram inductionem, alteram vulgò vocant Græco nomine συλλογισμὸν. *Cicero aptè (vt omnia) & prope ad verbũ, ratiocinationem dixit. Mihi rectißimè videtur inductio dici enumeratio: quemadmodum Cicero dixit argumẽtationẽ quandã esse ex partiũ omniũ enumeratione. Inductionis verò nomẽ magis cõuenire imperfectæ enumerationi, cum duobus tribúsue propositis inducitur auditor, vt in omnibus ita credat esse. Est autem inductio vel (vt nos dicimus) enumeratio, argumentatio, qua ex pluribus vel partibus vel speciebus, vnum vel totum vel genus vniuersaliter colligitur. Genus in præsentia voco, quod aliqua ratione in plura diuiditur. Species, in quas id diuiditur. Ex partibus hoc modo: Plebs Romana optimè de Milone sentit, & equester ordo, & senatus: totus ergo Po. Ro. optimè sentit de Milone. Ex speciebus hoc modo: Pompeius habet virtutem, habet peritiam rei militaris, authoritatem, felicitatem: habet ergo cũcta Pompeius in summo duce spectanda. Ratiocinatio (si latino malumus vti nomine) est, vt inquit Aristo. oratio, in qua positis quibusdã, necesse est aliud præter ea quæ posita sunt euenire. Vel, est argumentatio, in qua positarum duarum propositionum duo termini sic iunguntur in tertio aliquo, vt necesse sit eos eodem modo inter se coniungi. Vt, omnis insidiator iure occiditur, Clodius est insidiator, ergo Clodius iure occiditur. Hic in his duabus propositionibus, iure occidi & Clodius, iunguntur affirmatiuè, in eo quod est insidiatorem esse, iun-*

Duæ argumẽtandi formæ perfectæ.

ἀπὸ τοῦ συλλογίζεσθαι, à colligendo, & ratiocinando.

Inductio siue enumeratio.

Sententia ducta ex oratione. Cice. pro Milone. Ex oratione pro lege Manilia.

Quid syllogismus, siue ratiocinatio.

guntúrque inter se etiam affirmatiuè. Sic & negatiuè, nullũ qui fatetur à se hominẽ occisum, fas est viuere: Milo fatetur à se hominẽ occisum, ergo Miloni fas nõ est viuere. Hîc Milo, & fas esse viuere disiunguntur negatione, in eo quod est fateri hominem à se occisum. Disiunguntur ergo itidem inter se. Sed quæ sit lex, quótque sint ratiocinationũ earum figuræ, ad iudicandi pertinet rationem exactè persequi. In præsentia, quoniam necesse est vsu venire nomina ista, ne sint ignorata,

Conclusio. *obiter quantum præsentis rei sufficit instituto dicantur. Id ergo quod efficitur argumentatione, alij conclusionem, alij intentionem vocant: quoniam sit id, quod intendimus argumẽtando conficere. Ea verò per quæ conficimus conclusionem,*

Propositiones. *propositiones dicuntur. Et in inductione quidem nullum inter se ordinem habent propositiones, nec numerum præfinitum. Pro multitudine enim partium aut specierum, crescat is necesse est, & quælibet ex æquo adhibetur conclusioni conficiendæ. In ratiocinatione autem tantùm duæ sunt propositiones.*

Maior vel expositio. *Quarum altera plus virium habet ad conficiendũ, quia conclusionem ferè intra se complectitur, & idcirco ea vel maior*

Minor vel assumptio. *propositio, vel expositio vocatur. Altera minus habet virium, quam vocant minorem propositionem, vel assumptionem. Et*

Subiectum. *omnis quidẽ propositio duobus continetur, vel extremis, vel*

Prædicatum. *terminis. Quorum hic subiectum dicitur, de quo dicitur aliquid. Hic verò prædicatum, quod dicitur de aliquo. Necesse est igitur in duabus propositionibus ratiocinationis, quatuor esse terminos: interq; hos quatuor, quia vnus bis semper accipitur, vsu quidem & ministerio quatuor sunt, re vera tamen non plures sunt tribus. Quorum qui bis sumitur, medium di-*

Mediũ. Maius extremũ. *citur, quoniam in eo alij duo iunguntur. At qui cum medio sumitur in maiore, maius extremũ: in assumptione vel minore,*

extremum minus vocatur. In hac ergo ratiocinatione, omnis insidiator iure occiditur: Clodius est insidiator, ergo Clodius iure occiditur: conclusio est, Clodius iure occiditur: ea est enim quã probare volumus. Maior est, omnis insidiator iure occiditur. Minor, Clodius est insidiator. Medium est, insidiator, quoniam in eo, iure occiditur, quod est maius extremum, & Clodius, quod est minus, iunguntur. Præter has duas species argumentandi perfectas, aliæ sunt imperfectæ duæ: quæ nisi captiosæ sint, & non in speciem tantum sed verè conficiantur, ad istas semper redigi possunt. Quarum quæ ad ratiocinationem ducitur, enthymema dicitur, id est (vt Quintilianus interpretatur) commentum, quo quidem cum possint omnia mentis nostræ signari cogitata, argumentationem significauerunt ex altera ratiocinationis propositione, hoc est, maiore vel minore, & conclusione compositam. Ex maiore, vt insidiator iure occiditur, ergo Clodius iure occiditur. Ex minore, vt Clodius est insidiator, iure ergo Clodius occiditur. Quæ verò naturam habet inductionis, exemplum vocatur. Quid sit exemplum, superiore libro, cum comparata tractaremus, à nobis est dictum. Sed nõ omne exemplum redigitur ad inductionem, nec omnis imperfecta inductio est vtique exemplum. Illud enim, P. Scipio occidit iure Melium, ergo Cicero iure occidet Catilinam, nemo negauerit exemplum esse. Non est inductio tamẽ, sed ratiocinatio. Nec enim Scipio pars est Ciceronis, nec species illius, Sic & quanquam sit exemplũ, hæc imperfecta inductio, Omnis potestas impatiens consortis erit, quoniam fraterno primi maduerunt sanguine muri: hæc tamẽ argumentatio, Quid satis est, si Roma parum? quæ sic explicatur, Roma non est satis, ergo nulla res est satis: inductionis quidem similitudinem habet,*

Minus extremum.

Duę argumẽtandi formæ imperfectæ.

*Conficiant. Enthymema.

Exemplum. Cap. 25.

Primo libro monuimus nõ Sp. Melium, sed Gracchũ ab Scipione occisum fuisse. Sentẽtia ex Lucani lib. 1.

Aristotelis sẽtentia de enthymemate.

nemo tamen dixerit eam exemplum. Aristoteles autem dixit enthymema ratiocinationem Rhetoricam, definiuitq; enthymema esse ratiocinationẽ ex verisimilibus & signis. Sunt itaque, qui putent Aristotelẽ non discreuisse forma argumentandi à ratiocinatione enthymema: sed certo tantùm rerum genere enthymema cõstare voluisse. Plerique Rhetores hoc nomen velut dignatione quadam dederunt ei argumentationis genero, quod ex contrariis conficitur. Quale est, Quem alienũ fidũ inuenies, si tuis hostis fueris? Et id quod modò dixi, Quid satis est, si Roma parum? Et apud eundem authorem, Audes fulcire ruinam, Sub qua Roma iacet? Et, Cum meretricis sit quòd amator odi, cuius putatis esse, quòd pauper adamaui? Sed hæc plerunque magis constant eloquendi rationi, quàm inueniendi vel argumentandi forma.

Micipsæ verba ad Iugurtham, apud Sallustium. Ex ç. Lucani, Verba militum aduersus Cæsarem. Quintilia. in declam. Odij potio.

Perfectas argumentationes hactenus ab imperfectis differre, quòd in illis de solo antecedenti, in his etiam de consecutione amb igi possit.

OMnis autẽ ratiocinatio perfectáque inductio, si modo legitimè ritéque fiant, certæ semper exploratæq; fidei sunt in colligendo. Si nanque vera sunt, quæ proponuntur in eis: necesse est & ea esse vera quæ colliguntur. Ex falso enim verum potest effici. Consequens est enim, si homo est asinus, hominem esse animal. Ex vero autem nihil nisi verum efficitur. Estque idcirco vsus eorum, vt efficacissimus, ita crebrò difficillimus etiam: quoniam facillimè perspicitur in eis, expositis omnibus per quæ fit probatio, velut in corpore cuius omnia deteguntur membra si quid vitij errorúmue subsit. Deinde, quemadmodum in inductione persæpè enumeratio omnium partium aut specierũ difficilis est, sed duabus quandoque tribúsue iam propositis, reliquarum fides ex eis facile colligitur: sic in ratiocinatione frequenter, aut proposita maiore, minor: aut minore proposita, maior apertior est, quàm vt proponenda sit, sed vltro incurrunt in animum:

alteráque ex altera perſpicitur. Quapropter nõ Rhetores modo quibus imperfectas has argumentandi formas Ariſtoteles attribuit: ſed & dialectici, (ſi quid tamẽ hi diuerſum habent in argumentandi ratione ab aliis) & mathematici, & phyſici, & (vt vno verbo dicam) quicunq; differunt, ſiue verbis in altercatione ſiue ſcriptis poſteritati tradendis, creberrimè enthymemate, nõnunquã & inductione imperfecta colligunt comprehenſiones ſuas. Rhetor verò perſæpe plena ratiocinatione probationes complectitur, ſi maior vtiq; res, & fuſius ſit atque latius demõſtranda. Sed obruuntur copia & orationis vbertate ſingulæ propoſitiones, nec ad ſcrupuloſam illam argumentandi legem, quæ vulgò præcipitur, explicantur: dicuntúrque populi auribus parata populariter. Ergo (vt alio loco diximus) tota pro Milone oratio in ratiocinationem conjecta eſt, & pro Plantio itidem. Quid pro lege Manilia? An non ſunt hæ argumẽtationes, hoc in bello agi dignitatẽ populi Romani. quod multis primùm verbis oſtẽditur. Hinc probat omne bellum eſſe ſuſcipiẽdum, in quo agitur dignitas populi Romani, quod ſuis argumentationibus colligitur, éſtq; hæc maior propoſitio, quæ ſecundo loco ponitur: minor, quæ priore loco. Ex quibus apertũ eſt, ſi iungamus eas, ratiocinationem fieri. Vt omne bellum eſt ſuſcipiendum, in quo agitur dignitas populi Romani: hoc bellũ eſt in quo agitur dignitas populi Romani: hoc ergo bellum eſt ſuſcipiendum. Continuo iterum, Hoc in bello agitur ſalus ſociorũ, eſt autem omne tale bellum ſuſcipiendum, ergo hoc bellum eſt ſuſcipiendum. Rurſus, quiſquis præcipue habet quatuor illa, virtutem, ſcientiam rei militaris, authoritatem, felicitatẽ, maximè eſt ad hoc bellum deligendus: Cn. Pompeius præcipue habet quatuor illa, ergo eſt ad hoc bellum maximè deligendus imperator.*

Falſum eſſe illud quod dicunt quidam, perfectas argumentationes pertinere ad Dialecticum, imperfectas ad Rhetorem.

Paulò antè, hoc capite.

*Ratiocinationes.

Loci communes.

Loci quidem communes (vt Rhetores vocant) non sunt aliud quàm maiores ratiocinationum propositiones: vt quæ in proditorem, in venificum, adulterum, sicarium, dicuntur.

Pro quo extat Cic. oratio, qua eum vene ficii reum defendit.

Cum volumus enim probare, Cœlium damnandum, ostendimus venificum eum esse. quod vbi explicatum est, quid restat aliud, quod ratiocinationi desit, nisi maior, venificus est dānandus? Hoc autem ne quem fallat, annotandum videtur.

Notatio.

Quoniam vniuersaliter pronunciata, qualem plerũq; maiorẽ ratiocinationis propositionem faciunt, supina sæpè videntur, & otiosa, & distantia magis à re proposita, idcirco solere oratores, quo arctius rebus adhæreant, in particularia in dicẽdo conuertere. Et cum dicendum esset, omne bellum est suscipiendum, in quo agitur salus sociorum: & omnis venificus est damnandus: vt instare magis premeréque videantur, dicere malunt: hoc bellum est suscipiendum, quia agitur in eo salus sociorum: & hic venéficus est damnandus. In quo & hoc meo iudicio ingeniosissimi homines sequuntur, quod vniuersalia velut latè sparsa sint animo audientis tãquam in aëre intérque nubes apprehendenda: cum verò ad rem præsentem astricta, & ante oculos intérque manus sunt posita, mouendis affectibus aptiora sunt, qui soli in audientiũ dominãtur animis: quos nihil æquè, vt aspectus primũ rei, & imago proximè, velut præsentis negotij, animo subiecta irritat. Nihil est ergo, quod quisquã putet, certis artium generibus has vel illas argumentandi formas addici posse. Rerum ipsa præsens conditio, vt quæque diligentius est & constantius affirmanda, consilium præbebit. Et quẽadmodum in plerisq; rebus semel potest in perpetuum præcipi, quid fieri oporteat: ita in hoc, vt in aliis multis, hoc solum perpetuum est, quod perpetuum statui nihil potest. Cum ergo (vt prædiximus) in ratiocinatione

Sic Latinus apud Virgiliũ, Ante oculos, intérque manus sunt omnia vestras.

Explicatur differentia superiùs cœpta.

& inductione nulla in concludendo posſit esſe dubitatio: & neceſſe eſt ſi qua repugnet eis aduerſarius, idcirco id euenire: quoniam quæ proponuntur, vera eſſe neget: in enthymemate & imperfecta inductione, vtrunque eſt quod dubitari posſit, an verum ſit quod propoſitum eſt, & an quod intendimus, ex eo efficiatur. Vt cum dicitur, Cluētius pecunia fidem iudicum ſubuertit, ergo lege corrupti iudicij tenetur. Primùm negat Cicero Cluētium ſubuertiſſe fidē iudicum. Quòd ſi ipſum verum non eſt, neque habetur ei fides, non poteſt alteri quod probādum eſt, fidem parare. Deinde, vt verum ſit ſubuertiſſe eum iudicum fidem, non tamē conſequitur, teneri eum lege, quoniā non vtique quiſquis iudicium pecunia tentauerit, lege iudicij corrupti tenetur. Sic & in inductione imperfecta negare poteſt aduerſarius, vel non eſſe verum quod proponitur, vel nō enumerata eſſe omnia, ex quibus colligi intentio posſit, vt nihil ſit neceſſe, quanquam detur vera eſſe quæ ſumuntur in probationem, conſequi tamen idcirco, quod efficere conamur. Vt ergo affirmandæ rei cuiuſque per argumentationem, rationem paucis abſoluamus, & oſtendamus etiam vbi perfectis opus ſit argumentationibus, vbi ſufficiant imperfectæ: hæc primùm lex proponenda eſt argumentationum omnium, ex vero nihil colligi poſſe niſi verum. Quare ſi falſum eſt quod colligitur, neceſſe eſt falſum eſſe quod antecedit, ſi rite collectum ſit. Hinc ergo conſequitur, vt ſemper quemadmodum ex propoſito concluſio colligitur, vt ſi verum ſit propoſitum, neceſſe ſit verum eſſe quod concluditur: ſic ex contradicente concluſionis, ſemper propoſiti contradicens colligitur. Nam cum nequeat in legitima argumentatione colligi falſum ex vero, quoties tanquam verum proponimus id quod contradicit concluſioni, neceſſe eſt concluſionem

Quando perfecta, quando imperfecta argumētatione vtēdum. Tres certiſsimi dialecticorum canones.

falsam esse, cum duo contradicentia simul esse vera non possint. Falsum erit ergo propositum id, ex quo collecta est ea conclusio. Consequitur igitur, propositi contradicens esse verum. Vnde fit quod intēdimus, quemadmodum ex proposito conclusio, sic ex contradicente conclusionis propositi colligi contradicens. Vt si hominem esse detur, necesse est demus & animal esse. Quod si animal esse, falsum esse dicamus, verum erit contradicens eius, quod est, nullum animal est. Falsum ergo id est, ex quo animal esse colligimus, quod erat hominem esse. Ergo verùm itidem contradicens istius, quod est, nullus homo est. Itaque quemadmodum necessario consequitur, homo est, ergo animal est: ita consequitur, & nullum animal est, ergo nullus homo est. Duplex est ergo ductus cuiusque rei probandæ. Vnus directus, vt cum proposito aliquo velut recta via colligimus id quod probare volumus. Vt qui probare volet sapientem esse diuitem, dicat, Sapiens nullius indiget, ergo sapiens est dives. Alius est ductus obliquus. Vt cum accepto contradicente eius quod probare volumus, colligimus ex eo aliquid quod falsum sit: vnde regressi, docemus falsum id esse, ex quo collectum est: idque quia contradicens est eius quod intendimus probare, consequens est, istud ipsum esse verum. Vt, sapiens est dives. Si enim non sit dives sapiens, cupiet aliquid, sed falsum est hoc: falsum ergo ex quo colligitur id, hoc est, non esse diuitem sapientem. Verùm igitur erit, quod intendimus, sapientem esse diuitem. Non sunt autem hæ argumentandi formæ: per omnes enim formas quas exposuimus, duci possunt: sed viæ quædam colligendæ intentionis. Quapropter ductus eos vocauimus. Quo pacto autem verum esse aliquid ostendimus, eodem etiam in contradicente suo falsum esse monstramus. Cum probaue-

Duplex ductus vniuscuiusquerei probandæ.

rimus enim, contradicens suum verum, necesse est, vt id quod intendebatur, apertum sit falsum esse, vbi fuerit igitur exposita argumentatio, si sit imperfecta: vt enthymema & inductio, quemadmodũ prædiximus, duo sunt quæ dubitari possunt. Aut enim negatur consequi hoc ex illo, aut verum esse, quod propositum est. Consequens ostendemus esse, vt imperfectas argumentationes ad perfectarum formam: vt, si enthymema sit, ad ratiocinationẽ: si inductio, ad enumerationem, conferamus. Ratiocinatio, & enumeratio, si præscripto modo, rectéque fiunt, nullum possunt admittere consecutionis incertum. Enthymema est: Clodius struxit insidias, ergo iure cæsus est. Ratiocinatio fit cum subiicimus, omnis enim insidiator iure occiditur. Ea est enim maior propositio ratiocinationis. Sic in inductione: Pisistratus accepto publico præsidio tyrannidem inuasit, & Phalaris itidem: ergo quisquis è publico præsidium poscit, tyrannidem vult inuadere. Quia difficile est hic omnes enumerare, pro reliquorum enumeratione ponimus plerunque, (neque quisquam est qui non hoc pacto fecerit) aut simile quicquam in eam subdimus sententiam: deinde colligimus iam quod intendimus. Vnde solent plerunque altercantes, quandoque etiam perpetua dicentes oratione, cum difficile sit affirmare, in omnibus aliis similiter se rem habere, petere ab aduersario, vt ille dicat, in quo non ita sit: & confessionem illius, vel ignorationem pro sua petere assueratione. In quibusdam etiam, quia non tam quærimus quid verũ sit quàm vtrum verisimilius, idcirco quanquam nõ possimus inductionem perfectam facere, sufficit tamẽ auditis fidei, quanquam non semper, aut in omnibus, aliquando tamen, & in aliquibus factum esse, & fieri solere, quod tum nos ostendere conamur. Quod in deliberationibus,

Quomodo imperfectis argumentationibus ostendédum sit cõsequi conclusionẽ ad propositum, siue (vt nunc loquitur) antecedens.

Hoc parum placere Laurentio Vallæ suprà monuimus.

& coniectando futurorum exitu plerunque satis esse solet documenti. Consequi ergo quod intendimus ad id quod propositum est, hoc pacto docetur. At si verum esse negat aduersarius quod proponitur, idipsum rursus alia colligendum erit argumentatione, simili via, qua id cui probando adhibetur iam colligi debere monstrauimus, idque tam diu fiat oportet, donec tandem veniamus ad aliquid, quod certum sit, taléque vt negare id aduersarius non possit. Ex quo cùm fidem parauerimus ei quod proximè colligitur ex ipso, deinde ex hoc iam collecto rursus aliud probamus, & ex illo aliud, donec tandem perueniamus ad primum illud, quod efficere reliquarum argumentationum serie conamur. Vt Stoicus qui probare volet diuitem esse quisquis sit sapiens, primùm dicat, quoniam nullæ opes desunt sapienti. Quod ipsum etiã est dubium: probat ergo, quoniam habet opes quantascunq; vult, certum est ergo nullas sibi deesse. Sed & id propositum probandum est: subiicit igitur, nullas enim cupit opes. Probat & hoc, quia nullas bonas putat. Quod iam pendet ex eo, quod Stoico tanquam foci & aræ defendendum est, id est autem, solam in bonis esse virtutem. Ergo iam ex hoc quod postremum est, priorum omnium sumitur fides. Nam si sapiens solam in bonis numerat virtutem, non putat opes esse bonas, nõ ergo cupit eas, habet igitur quãtascũque vult: quò fit, vt nullæ desint sibi: certum est ergo diuitem esse, quisquis sit sapiens. Quia sunt autem hæc enthymemata cuncta, per quæ ductæ sunt hæ argumentationes: idcirco si de eorum consecutione dubitet aduersarius, necesse erit singula, quæ parum cohærere videbuntur, in ratiocinationis formam coniicere. Vt, si dicat aduersarius, non vtique quia nihil desit sapienti, diuitem eum esse: addat oportet qui disputat, maiorem ratioci-

Quid faciendũ, si propositum seu antecedens negetur.

nationis propositionem, quæ est cuicunque nihil deest, is est diues. Quæ, quoniam negabit eam aduersarius, alia rursus est argumentatione colligenda. Quæ causa fuit plerisque, vt quinque partium facerent ratiocinationem, cùm cuilibet propositionis probationem pro parte numerarent. Quod si sequimur, quanuis multarum partium ratiocinationem facere licebit: cùm & vnaquæque probatio suam possit iterum habere probationem, & hæc rursus aliam. Quapropter probationes propositionum non sunt argumentationis partes: sed nouæ per se fiunt argumentationes. Sicut autem recto ductu cœpimus probare, quòd quisquis est sapiens, est diues, primúmque caput totius probationis fecimus id, quod confessum est, solam virtutem à sapiente bonum æstimari: sic per obliquum ductum, accepto contradicente eius quod probare cupimus, licebat eisdem gradibus, sed verso ordine, colligere contradicens eius, à quo primùm directæ probationis duximus initium. Quod colligere conamur est, quòd quisquis est sapiens, diues est. Id ergo si non est, erit ex aduersarij sententia aliquis sapiens, qui non sit diues, ergo deerit illi aliquid, non habebit igitur quantas opes volet, cupiet ergo opes: quod si facit, bonas eas putabit. Ergo iam sapiens aliud præter virtutem habebit inter bona: quod si falsum est, falsa sint necesse est, ex quibus id collectum est: ergo verum erit, quisquis sapiens est, eum diuitem esse. Nihil differūt autem hi ductus ad argumentādi euentum: quamlibet enim argumentationē paratum est vtrouis horum ductuum explicari. Sed aduersarius fortè discrimē aliquod in his faciet. In altercationibus præsertim confidēs, & qui se decipi parum timeat, faciliùs directo capietur ductu, si per multas probationes ducēda sit confirmatio eius, quod intēdimus. Ea enim quæ lōgiùs distāt, &

Tantum tres esse partes syllogismi, non quinque.

Quid discriminis inter ductum rectum, & obliquum.

nihil cum re negotij habere videbuntur, facile dabit, securus, & firmus (vt sibi persuadet) aduersus insidias. Contra, qui metuet fraudes, illi qui velut tutissima proponentur, erunt maximè suspecta: putabitque periculosissimè credi eis, in quibus minimè se probant pericula. Hic ergo proximis, & sensim à proposito deflectentibus, facilius accedat. Acrius & instantius videtur vrgere obliquus ductus, cum per eum falsa intentãtes aduersario, & neganda, grauius premere videamur quam si directo ductu colligentes vera veris, velut ducere ipsum doceréque credamur. Directus itaque monenti, obliquus est exprobrãti similior. Ex his nequaquam difficile est videre, vbi perfectam necesse sit adhibere argumentationem, vbi sufficiat imperfecta. Nam sicubi explicata re per imperfectam, consecutio sit indubitata, nihil erit opus perfecta, etiam in eis rebus de quibus scrupulosissimè disputatur. Sic si quando hæreat, vel orator in conficienda argumentatione: quia dubitetur, an sit consequens, quod efficere voluit: ad perfectam argumentandi formam tunc esse redeundum, & res ipsa, & eloquentissimorum virorum vsus ostendit.

Explicat id quod superiꝰ proposuit, quando perfectis, quãdo imperfectis argumentãdi formis vtendum.

Quando quidem caput hoc multa complectitur, & quæ non satis exposita videãtur esse iis, qui parum exercitati sunt præceptis Dialecticorũ: expediat fortasis quædam repetere paulò altius, & quæ habet Rodolphus, ea in breues quasdam velut summas colligere.

Quæstio. 1 Quæstio igitur (vt auspicemur inde) est id de quo disceptatur. Hoc est, quéad modum ait Boëtius, quæstio est in dubitationem ambiguitatéque adducta propositio. Vel, vt Rodolphi verbis vtamur, quęstio est cũ interrogatione elata oratio, cui est aut non est responderi queat.

Argumentũ. 2 Argumentũ ei, quo alterã quæstionis partẽ veram, aut falsam esse ostẽdimꝰ. Vel, vt inquit Quintilianus, argumentum est res, quæ alterius probationi adhibetur.

Argumẽtatio Argumentionis species duæ. 3 Argumẽtatio, est oratio ea, qua inuẽtum iam argumẽtum rei propositæ accõmodamus. Ea interim pauciſsimis absoluitur verbis, interim latiſsimè funditur: pro arbitratu eius qui dicit.

4 Duæ sunt eius formæ perfectæ, syllogiſsmus, & enumeratio. quam alij vocãt inductionem.

Syllogiſsmus. 5 Syllogiſsmus, est oratio, in qua positis aliquibus, & cõcesis, aliud quiddã quã sunt ea quæ posita sũt, per ea quæ posita sunt: necesse est euenire. Aut si mauis hoc pacto; Syllogiſsmus est, argumẽtatio, in qua ex propositione, & assũptione, necessario sequitur cõclusio. Vt, nulla ars citra exercitationé perdiſci potest, Dialectice ars est, ne-

quit ergo ea citra exercitationem perdiſci.

Syllogiſmi partes.

6 Conſtat ſyllogiſmus quiſque partibus ternis, quarum prima ab Rodolpho dicitur expoſitio, altera aſſumptio, tertia intentio, ſiue concluſio. Cicero primam illam nominat propoſitionem, aſſumptionem alteram, tertiam cõplexionem. Expoſitio, eſt pronuntiatum, generalem latéque patentem complectens ſententiam, ex qua omnis visto rius argumentationis emanat. Cicero ſic finit, Propoſitio eſt, per quam breuiter locus is exponitur, ex quo omnis vis oportet emanat ratiocinationis. Aſſumptio, eſt pronuntiatum, quo generalis illa ſententia accõmodatur rei propoſitæ. Cõcluſio, illud eſt pronuntiatũ, quod ex expoſitione, & aſſumptione neceſſario colligitur. Vt, ſi probare velis, epiſcopum omnem oportere eſſe virum bonum: hic initio generalẽ aliquã ſententiã proponas oportet: ea eſſe poſſit eiuſmodi: Cuius hæ partes ſunt, vti homines cæteros ſuo exẽplo reddat meliores, is ipſe ante omnia bonus ſit oportet. Hæc eſt ꝓpoſitio, quæ quantũ in ipſa eſt, multo pluribus, atque noſtro huic inſtituto poteſt accõmodari: quamobrem excipit hanc aſſumptio, ita eam propoſito noſtro aſtringens, vt quod in cõmune prius dictum erat, id iã huic inſtituto incipiat eſſe propriũ. Ea aſſumptio hæc ſit: Epiſcopi cuiuſque id munus eſt, vti homines cæteros ſuo exẽplo meliores reddat. Hinc iam, velis nolis, ſequitur ea quam initio propoſueramus cõcluſio: nempe hæc, debet ergo epiſcopus vnuſquiſque eſſe vir bonus.

Expoſitio quæ & propoſitio.

Aſſumptio.

Cõcluſio quę & cõplexio.

7 Iam cum pronuntiatum quodque duobus cohæreat terminis, ſubiecto, & prædicato: alter ex iis, duabus illis prioribus partibus ſyllogiſmi debet eſſe cõmunis, ita vt ſemel in expoſitione poſitus, deinde in aſſumptione etiã repetatur. Atq; is terminus vtrobiq; hoc modo poſitus, dicitur medium. Cui qui in expoſitione cõiungitur, dicitur maius extremũ: quòd ferè latius pateat. Qui in aſſumptione, extremũ minus: eò quòd de paucioribus dici poſſit. Verbi cauſa: cuius officium eſt erudire alios, ipſum eruditũ eſſe oportet: epiſcopi munus eſt, vt & alios eruditat: ergo epiſcopum ipſum eruditũ eſſe oportet. In hoc ſyllogiſmo, medium eſt, alios erudire: maius extremũ, ipſum oportere eſſe doctum: minus extremum, epiſcopus.

Medium.

Maius extremum.

Minꝰ extremũ

Quòd ſi cui videantur hæc parum cõuenire tertiæ ſyllogiſmorum figuræ: ei hoc ego reſponſum volo in præſentia, rarum aut nullum potius eſſe huius figuræ apud eruditos vſum: ac proinde indignam viſam fuiſſe, cuius nos cura hic angeret.

Cauilli amotio.

8 Porrò enumeratio (inductionem alii vocant) eſt argumẽtatio, qua ex pluribus, vel partibus, vel ſpeciebus, vnum vel totũ, vel genus vniuerſaliter colligitur. Sed de hoc paulò poſt explicatius.

Enumeratio, ſiue inductio.

9 Interim ſciẽdum illud, quòd præter has duas argumẽtandi formas, aliæ duæ ſunt argumentandi ſpecies imperfectæ, enthymema, & exemplũ. Enthymema, eſt ſyllogiſmus, cui altera propoſitionũ deeſt. Vt, anima à ſe ipſa mouetur, ergo mouetur ſemper: Et, quod ſemper mouetur, id immortale eſt, ergo immortalis eſt anima. Exẽplum, quo vnũ particulare probatur per aliud. Vt, nõ potuit Romam capere Hãnibal, ergo nec Gotthi. Hæc rudius. cætera pòſt dicemus explicandis verbis Rodolphi.

Duæ argumẽtandi formæ imperfectæ

Enthymema.

Exemplum.

10 Quidã imperfectas haſce argumentationes à ſuperioribus illis diſcreuere hoc pacto, vt has dicerent pertinere ad Rhetorẽ, illas ad dialecticũ. Quorum ſentẽtiam nõ ſatis eſſe verã, id vel hinc liquet: quòd & dialectici enthymematis exẽpliſque, & Rhetores perfectis interim ſyllogiſmis vtantur.

Quo diſtent hæ formæ ab illis prioribꝰ

11 Itaque ſi quis accuratius volet iſta ſecernere, is hoc dicet: imperfectis illis, ſolum antecedens vocari in dubium poſſe: in imperfectis, nõ modo antecedens, ſed & conſecutionem.

12 Ac ꝓinde quoties res eſt eiuſmodi, vt in imperfectis hiſce formis certa ſit conſecutio, nõ eſt cur perfectis vtamur: ſin vero ambigi de cõſecutione poſſit, iam perfectis vti præſtiterit, ſiue in Rhetorum, ſiue in Dialecticorum campo verſeris.

Quãdo perfectis quãdo imꝑfectis vtẽdũ

13 Poteſt autem vnaquæque harum ſpecierũ duplici ductu tractari, directo, & obliquo. Directus eſt, cũ propoſito aliquo, velut recta via colligimus id quod probare volumus. Obliquus, cum accepto contradicente eius quod probare volumus, colligimus

Duplex tractãdarũ argumẽtationũ ductꝰ

ex eo aliquid quod falsum sit: vnde regressi, docem' falsum id esse ex quo collectū est: idque quia contradicens est eius quod intendimus, consequens est, istud esse verum.

Hi ductus, quod distēt

Inter hos ductus illud modo interest, quòd prior ille, aptior est aduersus securum, ac intrepidum aduersarium: hic posterior, contra solicitum & tergiuersantem.

Hæc ferè summa est eorū, quæ toto hoc capite explicantur. Iam singulatim ea quę difficultatis aliquid habere videbūtur, explanare incipiamus. Quanquā illud adhuc in cōmune dicēdum est, video ego partes syllogismorum, apud diuersos authores, diuersis itē nominibus significari. Proinde ne quid caliginis afferat multitudo istorū nominum, hunc in modum ea discernat iuuentus.

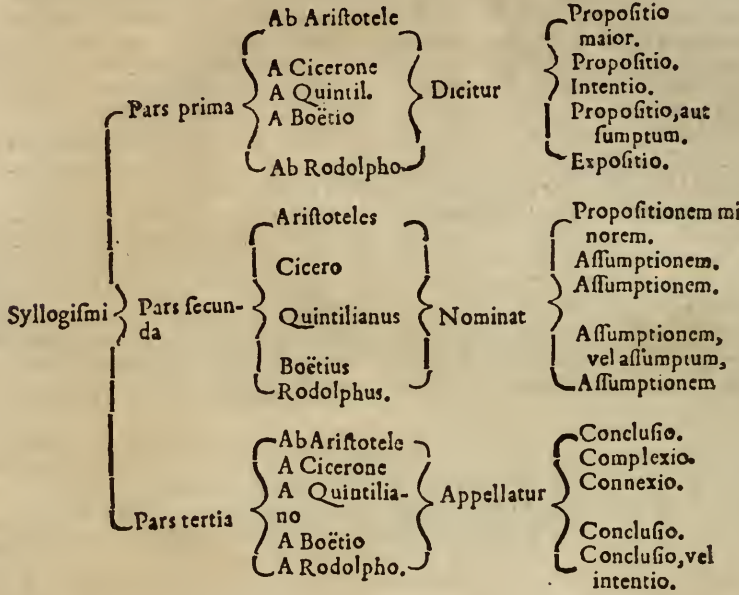

Quanquā dū Quintiliani verba cōsidero diligētius, videtur mihi is intētionis nomine intelligere conclusionem nōdum probatā, sed in hoc propositā, vt probetur: deinde assumptionem vocare eam, quæ à Cicerone dicitur propositio: connexionem autē, quæ ab aliis assumptio dicitur, eò quòd hæc intentionem cum propositione cōnectat. Verùm hæc excutere scrupulosius, difficilius fortasse quā cōmodius fuerit, idcirco ea in medium relinquamus. Nam quòd Boëtius his tantum nominibus vtatur in designā dis partibus syllogismi hypothetici, id certè leuius est, quā quod admoneri oporteat. Ergo iam ad singula.

Pro hac diuersitate duæ natæ sunt perfectæ formæ argumentādi.) Perfectas dicit, propterea, quòd enthymema quoque, & exemplum formæ argumentandi sunt: sed im perfectæ. Cicero aptè, vt omnia, & propè ad verbum, ratiocinationem dixit.) Cicero primo Rheticorum: Omnis autem, inquit, argumentatio, aut per inductionem tractanda est, aut per ratiocinationē. Et rursus: Ratiocinatio est, inquit, oratio, ex ipsa re probabile aliquid eliciens, quod expositum, & per se cognitum, sua se vi & ratione cōfirmet. Mihi rectissimè videtur inductio enumeratio dici.) Ego, inquit Rodolphus, existimo eam, quæ ab aliis dicitur inductio, rectius dici posse enumerationē, eò quòd partiū, aut specierū quædam in ea fiat enumeratio. Cicero primo Rhetoricorū, post-

eaquam duo docuit esse genera argumentãdi, vnum necessarium, alterum ꝓbabile: atque prius illud trifariam tractati posse, per cõplexionem, per enumerationẽ, & per simplicem cõclusionem: deinde (quod ad hunc attinet locum) Enumeratio est, inquit, qua plurib⁹ rebus expositis, & cæteris infirmatis, vna reliqua necessariò confirmatur. hoc pacto: Necesse est, aut inimicitiarũ causa ab hoc esse occisum, aut metus, aut spei, aut alicui⁹ amici gratia, aut si horũ nihil est, non ab hoc esse occisum: nam sine causa maleficium susceptum esse nõ potest. Sed neque inimicitiæ fuerunt, nec metus vllus, nec spes ex morte illius alicuius cõmodi, neq; ad amicum eius aliquem mors eius pertinebat. Relinquitur ergo vt ab hoc nõ sit occisus. Est autẽ inductio, vel, vt nos dicimus, enumeratio.) Variè vsurpatur nomẽ inductionis apud authores: quæ res esse in causa solet, vt cum legerint omnia quæ de ea apud diuersos scripta sunt iuuenes, nõdum tamen quæ vis & natura eius sit assequãtur. Quocirca visum est mihi, quædam paulò altiùs de ea repetere: quæ si eiusmodi nõ erunt, vt si satisfaciãt doctis, profuerint tamẽ in hoc, vt alii his reprehendẽdis meliora afferant: & si nõ aliud, hoc certè effeciss vi deamur, vt ansam præstiterimus aliis, accuratius res istas tractãdi. Ergo, vt quidẽ mihi videtur, inductio est argumẽtatio, qua vel ex partibus totum, vel ex speciebus genus, aut certè alia pars, aliáue species colligitur. Partes in præsentia intelligo eas, quæ vulgò dicũtur partes integrales. Speciem id ipsum quod Rodolphus. Cùm sint autẽ quatuor inducẽdi modi, quos in finitione attigimus, eorũ primi hoc esse possit exẽplum, Cõcutitur hodie bellis Germania, Italia armis vastatur, cõcurrũt infestis signis. Hispani & Galli, Angli cum Scotis belligerãtur, in Dacia nullus paci est locus: quantum ergo abest, quo minus vniuersus orbis Christianus bello à seipso dissideat, & suo quod dici solet gladio iugulet⁹? Secundi hoc: Romulus fratrem secum regnantẽ ferre nõ potuit, neque Pompeium Cæsar, nec Augustus Antonium: & tu adhuc aliquẽ putes esse in terris, qui æquo animo sit laturus cõsortem imperij? Illud tertij: Quid? manus si sit ita infecta, vt nec ipsa sanari queat, & periculum sit, ne in reliquũ corpus is morbus prorepat, antea quàm id fiat abscinditur: idẽ fit brachio, pedi, naso, labris: & capiti videlicet idem nõ fiat? Quarti hoc: Agè inter poma quodnam generosissimum dicitur? an non id quod optimum est? ecquid equus, pisces, ager, pratum? nónne horum quicque ita demum generosissimum dicitur, si sit idem & optimum? dicitur profectò quocirca inter homines quoque generosissimum esse eum dicemus, nõ qui natalium splẽdore anteit cæteros, sed qui virtute ac probitate morum reliquos omnes præstat. Duo eius genera fieri possunt. Est enim inductio omnis, aut perfecta aut imperfecta. Perfectam voco, quæ necessario colligit. Imperfectam, quæ tametsi admodum colligit probabiliter, nulla tamen subest cõcludendi necessitas. Prior duobus fit modis. Principio, quoties omnibus vel partibus vel speciebus enumeratis, totũ aut genus inde colligitur. Deinde, cum nõ enumerantur omnia quidem, cæterum apponitur tamen clausula aliqua, qua ea quæ enumerata non sunt comprehendãtur. Imperfecta & ipsa duobus fieri modis potest. Primùm, cum ex quibusdam tantum, aut etiã quandoque ex sola vna parte, aut specie aliqua ad totum aut genus progredimus. Deinde, quoties vna aut altera parte, aut specie enumerata, nõ genus, aut totum, sed aliã quampiam partem speciémue inde colligimus. Atque hæc demum ea est, quàm Rhetoricam inductionem vocant, quæq; alio nomine dici solet exemplum. Quod nomen ab Aristotele eis etiam argumentationibus datur, vbi ex pluribus particularib⁹ vnũ particulare colligitur. Quanquã nõ me clam est, exempli nomen illis propriè tribui solere, vbi rem gestam alteri rei probandæ refellendæue accõmodamus. Ad quę proximè accedũt, quæ nos ipsi, perinde ac si gesta sint fingimus: inter quæ primas tenent apologi, & vt his quicq; simillimũ est: quibus similitudines illas Socraticas Aristoteles nõ ineptè adiecisse mihi videtur. De primo modo inductionis perfectæ ab Rodolpho exẽpla posita sunt, cæterorũ omnium eiusmodi effingi exemplum queat: quòd autem hominẽ nephà disissimum toti etiã ciuitati charum esse dixisti, id ego qua fróte abs te dictũ sit,

Enumeratio apud Ciceronem.

Inductio.

Ex partibus totum.

Ex speciebus genus.

Ex partibus pars.

Ex speciebus species.

Duæ species inductionis. Perfecta. Imperfecta. Perfecta inductio rursùm duplex. Imperfecta & ipsa duplex.

Exemplum secũdi modi inductionis per sectæ, vbi ex partibus colligitur totum.

nondum satis intelligo. Etenim quem magistratus omnes oderunt, quẽ senatus iã olim pernicioſum patriæ ciuẽ iudicauit, quem optimus quiſq; de tyrannide inuadenda ſuſpectũ habet, quem nemo denique eſt qui nõ velit extinctum: hunc tu vniuerſæ ciuitati charum eſſe audes aſſerere? Quid? An nõ locupletũ fortunis quotidie imminet latro importuniſsimus? An nõ ciues etiã tenuiores, quacunq; ratione poteſt, ſuis illis quantuliſcũque fortunis ſtudet euertere? Et quid multis? tu, ſi potes, nomina aliquẽ, in quẽ idem nõ cogitarit, imõ in quem idem nõ fecerit. Quod ſi non potes, quæ impudentia eſt, negare ciues omnes ab vno iſto ſumma iniuria eſſe affectos? negare, ab vno iſto hoſte periculoſiſsimo intra muros noſtros versanti, omnũ noſtrũ fortunis extrema oĩa imminere? Quanquam minus timendum erat, ſi de ſortunis tantum, non etiam de vita omnib⁹ nobis eripiẽda cogitaret homo nepharius. Sed qui reb⁹ adhuc dubiis, Polycarpum ciuẽ reipub. natum occidit, qui interemit Philodamũ, qui integerrimũ optimũq; virũ crudeliſsime trucidauit, hunc tu victorẽ ciui cuiquã parcerurum eximas? Si neſcis, ne auunculo quidẽ ſuo homini innocẽtiſsimo, verũ ſuis iſtis ſceleratiſsimis comitibus reſiſtenti pepercit: & nos adhuc fore ſperamus ſcilicet, vti huius tã crudelis belluæ, ſi quãdo voti compos erit, gladios ciuis quiſquã euadat? Equidem mihi videor, nihil eũ aliud animo deſtinaſſe, niſi vt totam hãc rempub. funditus euertat atque in nihilũ redigat. Nã qui conſulibus palãm cædem minatur, qui prætores etiam hoc tempore dubiis adhuc rebus à dicẽdo iure deterret, hic quid aliud quàm totius Reipub. meditatur interitum. Profectò quiſquis nõ parcit capiti, totũ corpus extinctum vult. Et qui magiſtratus è ciuitate tollit, nõ vult ſaluam Rempublicam. Numquámne legiſtis quo modo olim tyrannidẽ inuaſerit apud Athenienſes Piſiſtratus, Dionyſius apud Syracuſanos, apud Agrigẽtinos Phalaris? quorũ mores nõ tam referret nouus hic Phalaris noſter, niſi & finẽ eum quem illi quærebant quæreret. Anni ſunt vix dum triginta, cũ auus eius ſimile quiddã in hac ipſa vrbe molitus eſt, qui ſi eo tẽpore iis quibus dignus erat exemplis eſſet affectus, nunquã hic illi ſimilis eſſe voluiſſet: nunc verò etiã gloriæ ſibi apud poſteros fore exiſtimat, ſi vel ſuperaſſe ſcelus illius, nedũ æquaſſe videatur. Itaq; prouidendum eſt vobis, ne quemadmodum hic nũc illius, ita alius quiſquã poſt annũ vnũ aut alterum huius eſſe ſimilis velit. Id quod hac demum ratione cõmode fiet, ſi ab hoc nunc vltimum ſupplicium ſumetis. Nã ſi in humano corpore, quoties membrum aliquod ita affectũ eſt, vt nec de eius ſalute ſperari poſsit, & periculum ſit, ne reliquũ etiã corpus cõtagione ſua totũ inficiat, tum id membrum ſine cunctatione præcidi ſolet, ſi idem fieri videmus in ramis arborum, idem in vitium putatione, quis ſit, qui hoc mẽbrum tam peſtilens, hunc inquam pernicioſiſsimum non dico ciuem, ſed hoſtem è Reip. adhuc corpore nolit reuelli? Credire mihi, quemadmodũ ouis ſæpenumero vna totum inficit gregem: ita vnus peſtilens ciuis ſæpe vniuerſam Rẽpublicam. Laurẽtius Valla cõtra Boëtium diſputans, negat inductionem dicendã eſſe, quæ vel interrogationibus careat, vel à particularibus ad vniuerſale progrediatur. Id quod miror equidem excidere potuiſſe homini ingenioſiſsimo, quãdo neutrum ex iis vſquequaq; verũ eſſe, facilè probatiſsimorum authorum ſcriptis oſtendi queat. Quòd autẽ Socrates apud Platonẽ ferè interrogationib⁹ vtitur, id nõ ea de cauſa facit, quòd omnino aliter inductio fieri nõ poſsit, ſed quòd eiuſmodi ratio elocutiõis maximè ſit apta dialogis. Alio qui nõ eſſe ſemper neceſſarias interrogationes, facilè declarãt verba Ciceronis ex tertio libro de Finibus: quo in loco cum dixiſſet, nouis rebus noua item eſſe imponenda & nomina, deinde hæc verba ſubiecit, Quod quidem nemo mediocriter doctus mirabitur cogitans in omni arte cuius vſus ſingularis communiſque non ſit, multam nouitatem nominum eſſe: cum cõſtituantur earum rerum vocabula, quæ in quaq; arte verſantur. Itaque & dialectici & phyſici verbis vtuntur iis, quæ ipſi Græciæ nota nõ ſunt Geometræ verò, muſici, grãmatici, etiã more loquuntur ſuo. Item ipſæ Rhetorũ artes, quæ ſunt totæ forenſes atq; populares, verbis tamẽ in dicẽdo quaſi priuatis vtũtur ac ſuis. Atq; vt omittam has artes elegãtes & ingenuas, nec opifices quidem tueri ſua artificia poſſent, niſi vocabulis vterẽtur nobis incognitis, vſitatis ſibi. Quinetiã a-

Exemplũ primi modi inductionis imperfectæ, vbi ex aliquot modo ſpeciebus colligitur genus.

Vbi ex vna ſpecie genus.

Vbi ex aliquot partibus totũ.

Vbi ex vna parte totum.

Secundi modi exẽplum, vbi ex aliquot ſpeciebus fit progreſſus ad aliã ſpeciem.

A ſpecie vna ad aliã ſpecie.

A pluribus partibus ad vnam.

Ab vna parte ad alteram.

Contra Laurentium vallam.

Exemplũ primũ inductionis quæ interrogationes nõ habet.

gricultura, quæ abhorret ab omni politiore elegantia: tamẽ eas res, in quibus versatur, nominibus notauit nouis: quo magis hoc philosopho faciendum est. Apud eundẽ primo de Oratore, Ego verò (inquit Antonius) pergam: & id faciam, quod in principio fieri in omnibus disputationibus oportere censeo: ne vagari & errare cogatur oratio. si ii qui inter se dissenserint, nõ idem esse illud de quo agitur intelligent. Nam si quæreretur, quæ esset ars imperatoris, cõstituendum putarẽ principio, quis esset imperator. qui cum esset cõstitutus, administrator belli gerẽdi: tum adiungeremus de exercitu, de castris, de agminibus, de signorum collationibus, de oppidorum oppugnationibus, de commeatu, de insidiis faciendis atque vitandis, de reliquis rebus, quæ essent propriæ belli administrandi. quarum qui essent animo & scientia compotes, eos esse imperatores dicerem: vtererque exemplis Aphricanorum, & Maximorum, Epaminundam, Hãnibalem, atque eius generis homines nominarem. Sin autem quæreremus, quis esset is, qui ad Rempub. moderandam, vsum & scientiam & studium suum contulisset, definiremi hoc modo, qui quibus rebus vtilitas Reipub. pararetur augerecturq; teneret, iisque vteretur, hunc reipublicæ rectorem & consilii publici authorem esse habendũ, prædicarémque P. Lentulum principem illum, & Tyberium Gracchum patrem, Q. Metellum, & P. Aphricanũ, & C. Lelii, & innumerabiles alios, tum ex nostra ciuitate, tum ex cæteris. Sin autem quæreretur, quisnam iurisconsultus verè nominaretur, eum dicerem, qui legum consuetudinisque eius, qua priuati in ciuitate vterentur, & ad respondendum, & ad agendum, & ad cauendum peritus esset. Ex eo genere Sext. Aelium, M. Manilium, P. Mutium, nominarem. Atque vt iam ad leuiora artium genera ven.ã, si Musicus, si Grammaticus, si Poëta quæratur: possem similiter explicare, quid eorũ quisque profiteatur, & quod non amplius à quoquam sit postulandũ. Philosophi denique ipsius, qui de sua vi ac sapientia vnus omnia penè profitetur, est tamen quædam descriptio: vt is qui studeat omnium rerum diuinarum atque humanarum vim, naturam, causasque nosse, & omnem bene viuendi rationem tenere & persequi, nomine hoc appelletur &c. Idẽ in oratore ad Brutum, Quod (nempè indecorum ad dedecens) si poëta fugit vt maximum vitiũ, qui peccat etiam cum probam orationẽ affingit improbo, stultóue sapiẽtis: si denique pictor ille vidit, cum immolãda Iphigenia, tristis Calchas esset, mœstior Vlysses, mœreret Menelaus, obuoluendũ caput Agamẽnonis esse, quoniam summum illum luctũ penicillo non posset imitari, si denique histrio quid deceat quærit, quid faciendũ oratori putemus? Iam quod addit Laurentius, ex particularibus vniuersale probari non posse, ne id quidem semper verum esse, partim ex iis quę iã ex Cicerone adduximus, modo accuratius expendantur: partim etiam ex iis, quæ ex Platone mox afferemus, liquere potest. In Phœdone hunc in modum Cebetẽ interrogat Socrates: Ergo vtrum necessarium est, cuicũque aliquid est cõtrarium, nullo modo aliunde id quam ex suo contrario fieri: veluti quãdo quid maius efficitur, necesse est ex eo quod ante fuerat minus, postea maius euadere? CEBES. Ita est. SOCRA. Nónne & si quid minus fiat, ex eo quòd antè maius erat, postea fiet minus? CEBES. Sic omnino. SOCRATES. Quinetiam ex robustiori debilius, ex tardiore velocius. CEBES. Prorsus. SOCRATES. Quid verò si quid euadat deterius? nónne ex meliori? & si iniustius, ex iustiori? CEBES. Quidni? SOCRATES. In omnibus igitur satis id exploratum habemus, omnia ita fieri, cõtraria videlicet ex contrariis. Item in Euthydemo. SOCRATES. Nunquid in effectione & vsu circa ligna, aliud præter fabrilem scientiã rectè vti singulis efficit? CLINIAS. Non aliud. SOCRATES. Quin etiam circa vasa conficienda rectum vsum scientia præstat. CLINIAS. Præstat. SOCRATES. Nonne & circa vsum bonorũ quę supra retulimus, diuitiarum, sanitatis, formæ, scientia ipsa dux erat, docens rectè his vti, rationémque dirigens? CLINIAS. Prorsus. SOCRATES. Non solum igitur prosperam rerum cõsecutionem, sed & bonum vsum, vt videtur, in omni possessione actionéque hominibus scientia præbet. Hactenus Plato. Quẽ in modum & Cicero in oratione ea quã dixit pro lege Manilia, probat in Pompeio omnes res eas inesse, quæ in summo imperatore exigãtur, propterea quòd in eo insit scientia

Exemplum secundum.

Tertium.

Primum exẽplum ex Platone ostendẽs vniuersale colligi posse ex particularib⁹.

Secundũ eiusdem rei exemplum ex eodẽ authore.

Tertium ex Cicerone.

rei militaris, quod virtus, quod authoritas, quod felicitas. Quæ vtique inductio est, & quidem à speciebus ad genus? Quod habet idem, stultũ dictu esse si quis in inductione apponat hæc verba, & sic de singulis: aut alia fortasse, quorũ tamen eadem sit vis & significatio id plane cũ eo pugnat, quod nos diximus paulò antè, de secũdo perfectę inductionis modò. Quapropter huius etiam rei exemplum ex Platone afferamus: quod si non planè atque omni ex parte cum illa inducendi forma cõsentiet, hactenus consentiet, tamẽ vt intelligas, quoties partes aut species nõ omnes enumerãtur: tum fieri posse, vt eiusmodi clausula aliqua, in earum quæ enumeratæ non sint, locum succedat, In Gorgia igitur legimus ad hunc modum: SOCRATES. Quid verò? qui ea quæ ad fabricam pertinent didicerit, nonne est faber? GOR. est. SOCRATES. Et qui musicam, musicus. GORGIAS. Ita, SOCRATES. Et qui ea quæ ad medicinam pertinent, medicus. Atque in cæteris eodem pacto, quisquis didicerit aliquid, talis euadit, qualẽ cuiusque scientia reddit. GORGIAS. Omnino SOCRATES. Nonne igitur per hanc rationẽ iustus erit, quicunque iusta didicerit? GORGIAS. Maximè hucusque Plato. Atque hæc nobis in præsentia occurrerũt, quę de inductione obiter diceremus. Quòd si quãdo ex instituto hac de re agere cõtinget, accuratius singula pſequemur. Ratiocinatio, si latino malumus vti nomine, est, vt inquit Aristoteles, oratio.) Aristotele priore τῶν προτέρων ἀναλυτικῶν libro. syllogismum finit his verbis: συλλογισμὸς δὲ ἐστὶ λόγος ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν, ἕτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει τῷ ταῦτα εἶναι. Et verba hunc in modum vertit Boëtius? Syllogismus est oratio, in quo positis quibusdã & cõcessis, aliud quidam quàm sint ea quæ posita & concessa sunt, necessariò cõtingit, per ipsa quæ concessa sunt. Quo in loco illud nõ inutile fuerit meminisse, à Boëtio explicandi modo causa adiectum fuisse hunc ablatiuũ concessis, vti significaret illud positis apud Aristotelem esse aliud nihil, quàm si dixisset cõcessis. Id quod manifestius adhuc docet Aulus Gellius, cum decimoquinto noctium atticarum libro, hãc ipsam Aristotelis finitionẽ hunc in modum latinã fecit: Syllogismus est oratio, in qua consensis quibusdam & cõcessis, aliud quid quam quæ concessa sunt, per ea quæ concessa sunt, necessariò conficitur. Quibus planè consona sunt, quæ in primum librum Topicorũ Aristotelis scribit Alexander Aphrodiseus, qui posteaquã docuisset λόγον, id est orationem ea de causa poni in finitione syllogismi, quod esset ipsius genus: deinde reliquas etiam finitionis partes explanaturus, inter alia multa etiã hæc dicit: σημαίνει δὲ αὐτῷ τὸ τιθέντων, ληφθέντων τε καὶ συγχωρηθέντων, &c. id est: Significat autẽ Aristoteli hæc vox positis id ipsum, quod sumptis atque concessis. Quanquam quid tã multa in re perspicua? niſi quod apud quosdã hodie religiosum est, vel latum (quod aiũt) culmum à suis illis discedere copulatis. Vel, est argumẽtatio.) Quod si minus arrideat definitio Aristotelica, poteris, inquit, ratiocinationem finire & hoc modo, Ratiocinatio, siue (quod idem est) syllogismus, est argumentatio, in qua duo extremi termini duarum propositionum concessarum, ita accommodantur vni termino medio, vt si vtrisque conueniat cum illo, ipsis etiam inter sese cõueniat: sin autem alteri eorum cum illo non cõueniat, tum ne ipsis quidẽ conuenire inter se possit. Verbi causa, Omnis liberator patriæ summa laude est dignus, Brutꝰ liberator est patrię, ergo Brutꝰ summa laude est dignus. Hic duo extremi termini sunt summa laude dignũ esse, & Brutus: quibus vtrisque quia cum medio illo termino conuenit, qui est liberator patriæ: proinde inter se etiã ipsis cõuenit in conclusione. Rursus, nemo oppressor libertatis dicẽdus est parẽs patriæ, C. Cæsar libertatis oppressor fuit, non fuit is ergo dicendus parens patriæ. Huius syllogismi duo extremi termini sunt, dicendum esse parentẽ patriæ, & C. Cæsar: medius, libertatis oppressor: cum quo medio quia cõuenire non potest alteri extremo, nẽpe parenti patriæ, hinc est vt & ipsi termini extremi alter ab altero in conclusione dissideant. Porrò illis terminis cõuenire inter se dico, quorum alter de altero affirmatur: illis nõ conuenire, quorum vterque de altero verè negatur. Id ergo quod efficitur argumentatione.) A Cicerone non conclusio, non intentio, sed complexio dicitur. Quanquã is de vnius syllogismi complexione loquitur, nõ etiã de inductionis. In ratiocinatione autẽ

Nũ inductio ne apponenda hæc particula, & sic de singulis.

Syllogismus quid Aristotelis. * Aliàs διὰ, τῶν κειμένων quam lectionem & Boëtium secutum apparet.

Quomodo syllogismum definiat Rodolphus.

tãtum duæ ſunt propoſitiones.) Propoſitiones appellat τὰς προτάσεις. Alioqui apud Latinos eã video propriè dici propoſitionẽ, quæ ab Rodolpho dicitur expoſitio, Ariſtoteles maiorẽ vocat. Sed de his ſupra. Quarũ quæ ad ratiocinationẽ ducitur, enthymema dicitur.) Fabius libro quinto: Nam enthymema, inquit, (quod nos cõmentum ſanè aut commentationẽ interpretemur, quia aliter nõ poſſumus, græco melius vſuri) vnum intellectum habet, quo omnia mente concepta ſignificat: ſed nunc de eo nõ loquimur: alterum, quo ſententiam cum ratione: tertium, quo certam quandam argumẽti cõcluſionem, vel ex conſequentibus, vel ex repugnantibus: quanquam de hoc parũ cõuenit. Sũt enim qui id prius epicherema dicãt: pluresq; inuenias in illa opinione, vt id demum quo pugna conſtat, enthymema accipi velint. Et ideo illud Cornificius cõtrarium appellat. hunc, alii Rhetoricum ſyllogiſmum, alii imperfectum ſyllogiſmũ vocarunt: quia nec diſtinctis nec totidem partibus concluderetur. quod ſanè nõ vtique ab oratore deſideratur. Quid ſit exemplum, ſuperiore libro.) Capite vigeſimoquinto. Enthymema. Exemplum.

Illud enim, P. Scipio occidit iure Melium.) In hiſtoria erratum eſſe, monuimus libro ſuperiori. Quod autẽ addit Rodolphus argumentationẽ hanc, P. Scipio iure occidit Tiberium Gracchum, ergo Cicero iure occidet Catilinã: hãc, inquam, inductionẽ nõ eſſe, ſed ſyllogiſmum: id verũ eſt, ſi vocabulum inductionis eo intellectu ſumatur, quo id accepere Rodolphus & Ariſtoteles, verùm antea illud à nobis dictũ eſt, varijs eſſe nominis huius apud authores vſum. Id quod etiam notauit Boëtius, qui cum in tio inductionẽ more Ariſtotelico definiuiſſet, Inductio (inquiens) eſt oratio, per quã fit à particularibus ad vniuerſale progreſſio: deinde paucis interpoſitis verbis, Sæpe autẽ multorũ (inquit) collecta particularitas, aliud quiddã particulare demõſtrat. Atq; hæc eſt illa inducendi forma, quam appellant inductionẽ Rhetoricã, & de qua ſola in Rhetoricis locutus eſt Cicero, quãque Ariſtoteles in Rhetoricis ſuis interim exemplũ, interim Rhetoricam inductionem vocat. Poſſem plura, poſſem hæc explicatius, niſi vererer, ne & hæc, lectori præſertim occupato, multa nimiũ videãtur. Illud tamẽ vel nolens addam, ſi quis hãc argumentandi formam de qua loquimur, ſyllogiſmũ quàm inductionẽ vocare malit, non id magnopere diſpliciturum mihi, modo ne obſtet nominum vſus cũ videã facillime hæc in ſyllogiſmi formã conijci poſſe. Quid enim fuerit negotij, ſi quis id, de quo diximus, exemplũ, in eiuſmodi redigat ſyllogiſmum? Quicquid P. Scipio iure fecit in Tiberium Gracchum, hoc & Cicero iure facit in L. Catilinam: atqui Scipio Tiberium iure occidit: ergo & Catilinam iure occidet Cicero. Inductio.

Quid ſatis eſt, ſi Roma parum.) Verba ſunt militum de Cæſare apud eundem authorem lib. 5. Neque mirum ſi hoc non poſſit dici exemplum: quando ex particulari, non ad aliud particulare, ſed ad vniuerſale fit progreſſio, quod nos genus inductionis ſuperius ab exemplo ſecreuimus. Ariſtoteles autẽ dixit enthymemata ratiocinationẽ Rhetoricam.) Ariſtoteles primo Rhetoricorũ libro: Eorum (inquit) quibus probamus vt & in Dialecticis, aliud inductio eſt, aliud ſyllogiſmus. Nã enthymema quidẽ ſyllogiſmum Rhetoricum, exemplum verò Rhetoricam inductionẽ appello. Et 2. lib. τῶν προϊέρων ἀναλυτικῶν: Ἐνθύμημα μὲν οὖν ἐστὶ συλλογισμὸς ἀτελὴς ἐξ εἰκότων ἢ σημείων, id eſt: Enthymema eſt ſyllogiſmus imperfectus ex veriſimilibꝰ aut ſignis. Et iterũ in Rhetoricis: Quare neceſſe eſt (inquit) tã enthymema quã exemplũ de iis eſſe, quæ vt plurimũ aliter quoq; ſe poſſunt habere: exẽplũ quidẽ inductionẽ, enthymema verò ſyllogiſmũ, ex paucis, ac ſæpe paucioribus quàm ea ſunt, ex quibus cõſtat ſyllogiſmus. Nã ſi quid totũ perſpicuũ eſt, id dicendum nõ eſt. ipſe nãque auditor id ex ſeipſo affert. Hinc liquet Ariſtotelem in Rhetoricis vtique enthymema & ſyllogiſmum, nõ tã forma argumẽtandi quàm materia diſcreuiſſe, credidiſſeq; enthymematis, etſi nõ crebro, tamen aliquãdo certe totidẽ eſſe partes debere quot ſyllogiſmi. Quorſum enim attinebat dicere, enthymema ſæpe ex paucioribus partibus conſtare quàm ſyllogiſmũ, ſi non interim & ex totidem fieret? Quorſum attinebat, vt diceret, in enthymemate ſubticenda eſſe quæ auditor ex ſeipſo afferret, niſi ſignificare ex aduerſo voluiſſet, quæ is ex ſeipſo nõ afferret, ea in enthymemate eſſe explicanda? Poteſt autem id fieri nõnum- Ariſtotelis ſententia de enthymema.

quam, vt neutrā partium ex seipso afferat auditor, quocirca tunc vtique vtræque dicēdæ erunt. Atque hoc est quod vult sibi Rodolphus cum dicit. Sunt itaque qui putēt Aristotelē non discreuisse forma argumentādi à ratiocinatione enthymema, sed certo tantum rerum genere enthymema constare voluisse. Fabius libro quinto videtur eo ipso discrimine secreuisse syllogismum & epicherema, quo Aristoteles syllogismū & enthymema. Verba eius habent ad hunc modum: Epicherema autē nullo differt à syllogismis, nisi quòd illi, & plures habent species, & vera colligunt veris: epicherematis frequenter circa credibilia est vsus. Plerique Rhetores velut dignatione quadam.) Horum sententiā attigit & Fabius libro quinto, & in Topicis Cicero de adiunctis loquens, Ex hoc (inquit) illa Rhetorum ex cōtrariis cōclusa, quæ ipsi ἐντυμήματα appellant: non quia nō omnis sententia proprio nomine ἐντύμημα dicatur: sed vt Homerus propter excellentiam commune poëtarum nomen efficit apud Græcos suum: sic cum omnis sententia enthymema dicatur, quia videtur ea quæ ex contrariis conficitur acutissima, sola proprie commune nomen possidet. Audes fulcire ruinam sub qua Roma iacet?) Photinus apud Lucanū libro octauo, persuasurus Ptolemæo regi Aegyptiorū, vt Pompeium ad se confugientem occideret, inter cætera argumētatur, & hoc modo, Tu Ptolemæe potes magni fulcire ruinam, Sub qua Roma iacet? &c. Colligunt comprehensiones suas.) Comprehensiones vocat τὰς καταλήψεις, quarum toties iam à nobis facta est mētio, quasque à Cicerone, interim cognitiones, interim cōprehensiones transferri diximus. Et pro Plantio itidem.) Maxima pars eorum, quæ pro Plantio Cicero dixit, in hūc recidunt syllogismū. Quod quis à populo impetrare potest diligētia, assiduitate, gratia, officio, precibus amicorum, id necesse non est, ambitu eū consecutum esse, etiam si dignitate à cōpetitore vincatur: at in creandis magistratibus, maxime his rebus moueri populus solet: perinde vt superetur Plācius dignitate à Laterēsi, non continuo illud necesse est, vt ambitu ædilitatem ei obtigisse dicamus. Loci quidē communes, vt Rhetores vocant.) Cicero in Oratore, de locis communibus loquens, Qui, inquit, communes sunt appellati, quòd videntur multarum idem esse causarum. Sunt ergo loci communes, cōmunes quædam formulæ virtutum, ac vitiorū, cæterarūque rerū: quæ ferè inter dicendum solent occurrere: vt quæ in ingratitudinē, luxuriā, auaritiā, loquacitatē, item de iustitia, prudētia, vita, morte, cæterisque id genus rebus dici solent. Cicero in Rhetoricis vocat locos communes, qui cōmuniter & ab accusatore, & à defensore tractari possunt, vt fama, tormenta, tabulæ, testes, argumenta &c. Quoniam autem vniuersaliter pronuntiata.) Tres faciunt Dialectici syllogismorū figuras: primā, qua medius terminus in vno pronuntiato subiicitur, in altero prædicatur: secundam, qua vtrobique prædicatur terminus medius: tertiam, qua vtrobiq; subiicitur. Iam priores illæ duæ semper maiorem propositionē vniuersalem habent: modo intra eos illarū modos cōsistamus, quos enumerauit Aristo. Tertia potest illa quidem maiorem habere particularem: verū hanc nōnulli ceu superuacuam, & cuius nullus sit apud authores vsus, reiiciunt: indignámque esse censent, cui inter figuras syllogismorum sit locus. Supina.) Iacentia, inertia, minimè viuida, minus mouentia eum qui audit. Cum ergo vt prædiximus.) Hoc est, vt plebeis verbis idem dicamus, In syllogismo, & inductione perfectè, si ritè fiant, solum antecedens vocari in dubiū potest, consequentia non potest. In enthymemate autem & inductione imperfecta, nō de eo solo quod antecedit, sed de consecutione etiam ipsa ambigi solet. Vt ergo affirmandæ rei cuiusque.) In summa hoc dicit: Quoties id de quo agitur, imperfectis illis argumentandi formis satis ostendi potest, nō est cur perfectis vtamur: sin autē res est inuolutior, & ad quam probandam imperfectæ illæ argumentationes nō satis habeant virium, tūc certè integris syllogismis, & perfecta quo ad eius fieri potest, inductione vtendum. Hæc primum lex proponenda est argumentationum omnium.) Affert per ordinem catholica aliquot præcepta seu regulas Dialecticorum, quarū prima est hæc: & vero antecedenti semper vera infertur conclusio. Altera: quoties falsa est conclusio, necesse est antecedens etiam falsum esse. Tertia. Quēadmodum ex an-

Enthymematisnomē quid significet.

Loci cōmunes.

Figuræ syllogismorum.

Quando perfectis, quādo imperfectis argumētandi formis vtēdū

Generales aliquot dialecticorum canones.

tecedenti sequitur conclusio, ita ex contradicente cõclusionis, sequitur cõtradicens antecedentis. Duplex est ergo ductus rei cuiusque probandæ.) Id Aristotelici nostri têporis dicũt hoc modo: Duplex est syllogismus, vnus ostẽsiuus, alter ad incommodum, seu impossibile. Partes exequuntur eo ipso modo quo Rodolphus. Pisistratus.) Qui tyrannidẽ inuasit apud Athenienses. Qua de re Iustini verba sic habẽt: Sed Pisistratus, inquit, quasi sibi, nõ patriæ vicisset, tyrannidem per dolũ occupat. Quippe verberibus voluntarius domi affectus, laceratóq; corpore in publicũ progreditur, & aduocata cõcione vulnera ostẽdit: de crudelitate principũ, à quib⁹ hoc se passum simulabat, queritur: addũtur vocibus lachrymæ, & inuidiosa oratione multitudo credula incẽditur, amore plebis inuisum se Senatui affirmat, obtinet ad custodiam corporis sui satellitũ auxilium, per quos occupata tyrannide, per annos triginta quatuor regnauit. Et Phalaris itidẽ.) Hic est Phalaris ille memoratissimus Agrigentinorũ tyrannus: inter cuius multa crudelissima facinora, vnum hoc si nõ laudandum, at certè minus vituperandũ est: Perillus quidam taurum ei æneum fecerat, in quem cõiecti homines, igne subiecto, nõ vocem humanã, sed mugitum bouis vrgente dolore ederent, quo munere se cũ homini crudeli rem in primis gratã feciſſe arbitraretur, hoc pretii tulit, vt primus ipse in tauro ipso suo miserè tortus obierit. Vnde dictum illud, Nec enim lex æquior vlla est, Quã necis artifices arte perire sua. Idipsum alia rursus colligendum erit argumentatione.) Aristoteles prosyllogismos appellat, quib⁹ ppositiones syllogismi negatas probamus.

Pisistratus.

Phalaris.

Perillus.

Partes syllogismi quot sint.

Quæ causa fuit plerisque, vt quinque partium ratiocinationẽ facerent.) Ciceroni in Rhetoricis maximè quinq; syllogismi partes esse videtur, ppositionis approbatio, assumptio, assumptionis approbatio, & cõplexio. Quintilianus & Boëtius, tres tãtum faciunt partes, propositionem, assumptionem, & cõclusionem. Quanquam Boëtius, de solo loquitur syllogismo hypothetico, seu cõditionali: & Fabius alio quodã intellectu tres facit syllogismi partes, quã Rodolphus. Putat enim ille idcirco tres esse quod propositio, & eius approbatio, pro vna parte accipi debeant: itidémque assumptio cũ probatione sua: Rodolphus autem probationes illas omnino nõ putat connumerãdas esse inter partes syllogismi, eius ad cuius propositiones cõfirmandas adhibẽtur, sed aliorũ eas syllogismorũ expositiones aut assumptiones esse. Quæ sententia, vt verisimillima esse nihil videtur, ita probe ei cum sentẽtia Aristotelis de syllogismi partibus, & prosyllogismis.

Quot modis argumentatio vere soluatur, & quot rursum modis elabi tantum contingat. Cap. XV.

SIcut est autem disputantis confirmare id, quod probandum sumpsit: ita eius qui diuersa tuetur, est dissoluere quæ confirmata sunt. Soluitur verò argumentatio eisdem quibus struitur modis. Quemadmodum nanque probamus vnumquicque per aliquid quod verum esse volumus, & ex eo consequi docemus, quod probare nitimur: sic dupliciter effectam soluimus argumentationem. Aut enim falsum esse dicimus: quod propositum est. Aut si rẽs id non sinit, non confici ex propositio, quod aduersarius voluit, indicamus. Idque vel quia imperfecta sit argumentatio: aut si sit perfecta, videri potius talem esse, quàm quia reuera sit talis: & esse aliquid

Duplex argumentationum solutio.

in ea, quod multipliciter dicatur nec eadem significatione vtrobique in argumentatione sit positum. Id est autem quod dici solet, omnem argumẽtationem solui, aut negãdo eo quod propositum est, aut multiplici distinguendo. Vt si dicatur: Sapienti nullæ desunt opes, ergo sapiens est diues. Prima solutio est, vt respondeatur, non esse verum quod proponitur, sapienti nullas deesse opes. Quod si probetur, quia nullas cupit: reliquum iam est, vt negetur, ex hoc quod nullæ sibi desunt opes, consequi, diuitem esse eum. Id si probetur, adiecta maiore propositione, quia cuicunque nihil deest, is sit diues, fortasse negabitur & ista. Quam etiam si probabit, dicétque, quisquis habet omnia quorum indiget, est diues: cuicunque nihil deest, habet omnia quorum indiget: expleta iam ratiocinatio est, cuius vtraque probata est propositio. Vltimum itaque solúmque remedium est, vt qui soluere volet, dicat hoc verbũ, deesse, dupliciter dici. Aliter dicitur enim deesse quid, quod modo non adest: aliter quicquid modo desideratur. Quod si priore significatione dicatur, vera est maior, minor falsa. Si secundo modo, minor est vera, falsa maior. Quare nihil mirum esse, si quæ iungere volumus, in conclusione non iungantur, cum id medium in quo illa iungebantur in propositionibus, non numero, sed specie solum fuerit vnum. Soluendi autem verbum, quanquam commune sit neganti, & distinguenti, rectiùs tamen distinguenti conueniet. Nam quisquis negat, non patitur confici argumentationem: quæ autem confecta non est, proprie solui non potest. At cum multiplex distinguitur, est vtique in speciem cõfecta, rectius igitur solui dicetur. Nos tamen omnẽ rationem discutiendæ argumentationis, in præsentia soluere vocauimus. Et hæ quidem solutionum differentiæ quas diximus, veræ sunt, & ad

Soluendi verbũ distinguẽti potius conuenire, quam neganti.

rem ipſam feruntur. idque ipſum etiã vulgò vocantur. Sunt aliæ ſoluendi, vel (ſi magis proprium volumus eis nomen dare) elabẽdi rationes, quæ vulgò dicuntur ſolutiones ad hominem. Ad eas refugimus, quãdo ex re parum ſperamus auxilij. Quia firmior eſt argumentatio, quàm vt aliqua parte infringi labefactariue poſſit. Vel, quia datur occaſio de aduerſario dicendi, quem quia poſſumus acrius retundere, malumus in ipſum rationem, quàm in rem ingerere. Elabimur autem his ferè modis, Vel, quia regerimus aliquid aduerſario, quo reprimimus eum: vel eleuamus quod obiectum eſt: vel digreſſu à re facto, illataque alterius alicuius mentione rei, auocamus auditoris mentem à propoſitæ argumentationis cura, & alterius obruimus commemoratione. Regerimus, vel in rẽ ipſam, per quam diſputator probauit quod inſtituerat: vel in perſonam aduerſarij. In rem regerimus, cum rem parem aliquã ei quæ nobis obiicitur reponimus, vt quantũ vrget nos aduerſarius, tantum videamur nos eum ediuerſo eo quod regerimus vrgere. Quale eſt pro Cælio, cui cum obiecta eſſet luxuria maior, quàm vt eam defendere auderet Cicero: apertior quàm vt poſſet eam negare: mollit quidem aures quãtum potuit orator: & partim temporum magis ea vitia dixit quàm hominis, partim contendit aliquid eſſe concedendum ætati. Tamen (quod huius loci proprium eſt) velut remedio inuidiæ oppoſuit ſpem futuræ induſtriæ, & probitatis, in ætate ventura, & ex actionibus, laboribuſq; quos Cælius iam ſuſcipiebat, ſuſtinebátque. Tale eſt etiam, quod apud Virgiliũ Iuno dicit: Indignũ eſt Italos Troiã circũdare flammis Naſcẽtẽ. Non negat, ſed eleuat quãtũ poteſt. Deinde indigniora regerit: Quid face Troianos atra vim ferre Latinis? & quæ ſequũtur. Huius etiã eſt generis, quod inquit Turnus,

Elabendi ratio, ſiue ſolutio ad hominem.

Tripliciter quempiã poſſe elabi.

Duplex ratio regerendi. In rem.

Li. 10. Aenei.

Li. 12. Aenei.

Ecloga 3. *Et nos tela pater ferrũq; haud debile dextra Spargimus, & noſtro ſequitur de vulnere ſanguis. Et in Bucolicis: Dic quibus in terris (& eris mihi magnus Apollo) Treis pateat cæli ſpatiũ (nõ amplius) vlnas. Alter cũ nequeat reſpondere, aliud par obiicit. Dic quibus in terris, inſcripti nomina regũ Naſcũ-*

In perſonam *tur flores, & Phyllida ſolus habeto. In perſonam regerimus, cũ dimiſſa re, oſtẽdimus qualiſcũq; ſit, non cõuenire tamẽ ad-*

In oratione pro Liga. *uerſarij perſonæ obiicere eam, nec rectè hæc ab eo dici. Cuiuſ-*

In apologia Ci. in Salluſt. *modi eſt pro Ligario, quòd Tubero accuſator Ligarij, in eadẽ cauſa fuerit, cuius Ligariũ accuſabat. Simile eſt in Salluſtiũ: Quaſi verò tu ſis ab illis viris Salluſti ortus. Et paulò pòſt: Ecquid te tui piget homo leuiſſime, cũ ea culpas, quæ in hiſto riis mihi gloriæ ducis? Et iterũ, quid enim mẽtiri turpe ducis, qui mihi auſus ſis eloquentiã, vt vitiũ obiicere, cuius ſemper nocẽs eguiſti patrocinio? Sic & Virgilius, Méq; timoris Argue*

Lib. 11. Aen. *tu Drãce. Et, Tantũq; nefas patrio excidit ore? Et apud Tra*

Lib. 2. Aene. *gicũ Iaſon inquit, Medea amores obiicis? Hæc omnia, non de*

Eleuare quid ſit. *re, recta nécne ſit, ſed de homine. Eleuamus quoties cõtemnimus rẽ quæ obiicitur, & velut nullius momẽti aſpernamur. Qualẽ totam Cælij accuſationẽ Cicero voluit videri, magis iras, & iurgia diſſidẽtiũ in amore, querelaſq; amãtiũ eſſe, quã*

Verba Iunonis lib. 10. Aeneid. *vera crimina. Sic & apud Virgiliũ eſt: Italiã petiit fatis authoribus, eſto, Caſſandræ impulſus furiis. Maieſtatẽ fatorum Caſſandræ furore eluſit. Et paulò pòſt, quod modò diximus, Indignũ eſt Italos Troiã circũdare flãmis Naſcentẽ: ſubiicit cõtinuo: Et patria Turnũ conſiſtere terra, Cui Pelũnus auus, cui diua Venilia mater. Indignioris cõparatione eleuauit oſtẽ-*

Digreſſus. *ditq; nõ oportere id ita indignum videri. Digrediendi rarùm eſt apud authores exemplũ, ſicut digreſſu aduerſarij vitemus laqueum. Quod enim præſentis tẽporis & vtilitatis laus eſt, quiduis dicere, vt de re non dicas, cùm nihil poſſit vtiliter de*

ea dici: id postea cum legeretur, posset authoris videri culpa fa ctum, qui dilaberetur ab instituto, & grauia crimina non diluta dimitteret. Pro Cælio tamen videtur mihi Cicero hoc soluendi genus expressisse: cùm responsurus ei crimini, quo obiiciebatur paratum habuisse domi venenum, & vim eius in seruo expertum esse, digressus est ad mortem Q. Metelli, suspicionémque facit, Clodij scelere, veneno sublatũ illum fuisse, ipsamq; mortem gemitu & lachrymis prosequitur: simulq; reprimit aduersarios, velut simili ictos crimine, simul impetu dictionis, & affectu, mentem ad huius criminis cogitationem diuertit. Sicut autem non satis commodè modus hic elabendi in literas mittitur, sic inter disputandum, & in foro, & in scholis, creberrimè solet expeti.

Sicut autem est disputantis.) Quæ de solutione argumentationum habet Rodolphus, ea ob oculos ponit sequens descriptio.

- Solutio argumentationum duplex est.
  - Vna vera, quoties verè diluimus, id quod ab aduersario propositum est: eáque duobus fit modis:
    - Principio, si ostẽdamus falsum esse propositum, id est, vt nũc loquimur antecedens.
    - Deinde, si doceamus nõ esse ratã consequẽtiam, hoc est, si probemus conclusionem nõ necessariò ex antecedente sequi.
  - Altera ad hominẽ, puta quæ nõ rei, sed homini satisfacit. Fítque ea trifariam.
    - Primum regerendo, idq;.
      - Vel in rem, quoties parem, aut etiam grauiorem, quàm sit ea quæ obiecta est nobis, aduersario reponimus.
      - Vel in personã, cũ ostendimus, non decere personã aduersarii, vt hæc uobis obiiciat, etiam si constet ea vera esse.
    - Deinde eleuãdo, cũ videri volumus contẽnere id quod aduersarius obiecit, dicimúsque id tale esse quod ridericri magis, quàm dilui mereatur.
    - Postremo digrediendo, cum animum auditoris digressũ quodã à proposito abducimus, itaq; illis occupamus vt eius quod obiectum est nobis, quẽdam obrepat obliuio: & quanquã nõ sit, tamen dilutum esse videatur.

Sapiēti diues secundū Stoicos.

Sapienti nullæ desunt opes. ergo sapiens est diues.) Quem Stoici dixerint diuitem, Cicero docet in epistola quadam ad Trebatium: Balbus (inquiens) mihi cōfirmauit te diuitē futurum. Id vtrum Romano more locutus sit, bene numatum te fore: an quomodo Stoici dicunt: omnes esse diuites, qui cælo & terra frui possunt, postea videro. Et apud Tragicum Iason inquit.) Senecæ in Medæa verba hæc sunt:

IASON. Perimere cum te vellet infestus Creon,
Lachrymis meis euictus exilium dedit.
MEDEA. Pœnam putabam, munus (vt video) est fuga.
IASON. Dum licet abire, profuge, téque hinc eripe.
Grauis ira regum est semper. MEDEA. Hoc suades mihi.
Præstes Creusæ, pellicem inuisam amoues.
IASON. Medea amores obiicis? MEDEA. Et cædem, & dolos.

Triplici de causa fieri expositionem, & suum vnicuique expositionis generi esse propositum finem. Deinde, probabilem esse oportere expositionem eam, qua fides alteri rei quæritur, reique probādæ accommodatam, & quomodo id fiat. Postremo, cuiusmodi esse debeat eius exordium. *Cap. XVI.*

Expositionū genus duplex

DE argumētatione autem quid ea sit, & quæ species eius, & quomodo conficiatur, quantum ad inueniendi rationem pertinet, hæc sufficere videbuntur. Expositio sequitur, quam speciem orationis alteram fecimus. Exponimus autem fere propter has causas, vel vt audientium voluptate demulceamus aures, vel vt rem ipsam cuiusmodi sit explicemus, vel vt fidem alicui alij rei expositione quæramus. Primùm sequuntur poëtæ. Proximum qui monumentis rerū tradendis, vel præsentes, vel posteritatem conantur docere, vt qui historias & exempla virorum rerúmq; insignium literis mandant. At qui faciendæ causa fidei de re aliqua exponunt, hi sunt vt oratores, vt philosophi, vt reliqui artifices, quibus persæpe in alterius vsum rei alia res verbosius est recensenda. Trium igitur harum expositionum suus est cuique finis. Qui enim voluptatem solam spectat audientis, dummodo eam sequatur, vera an falsa, probabilia an incredibilia dicat, nihil sua credit referre. Quòd si quando verisimilia, aut vera dicit, enixiusque colorem tuetur veritatis, non

Finis primi generis, voluptas auditoris

id tantum ex sua facit persona, quãtum ex illius persona, cui talia tribuit. quoque sint illi congruentiora, sic dicũtur. Aut persæpe in his, vbi vana affectus specie mouere cupit auditorem. Aptißima est enim talibus veri similitudo. Quodque præcepit Horatius, Ficta voluptatis causa, sint proxima veris. id non in voluptate modo, sed in omni affectu præcipuè est obseruandum. Scriptores autem rerum econtrario, primam omnium veritatem expetunt, posterior voluptatis est cura. Si tamẽ legem illam, quam sanxisse Thucydides historiæ videtur, obseruare velint, malintque rem perpetuò duraturã conficere, quàm gratiam breuem mereri. Vera autem dicunt hactenus vt sua sint conscientia contenti: neque solicitè quærendum putant, quomodo fiat lectori fides eorum quæ recensent: quando & grandia pleraque & ad incredibile quãdoque accedentia, velut ex periculo petunt, vt admiratione lectorem detineant. Sicubi verò ponuntur aliqua faciendæ fidei, talia ferè sunt, vt magis grauitatem authoritatémque scriptoris cõmendent, quàm rem probent. Cuiusmodi sunt scire se incredibilia & fidem excedentia narrare, sed ita tamẽ à maioribus accepisse, ita posteris tradituros: vel compertum sibi, rem sic habere: constanter se verum in qualicunque hominum opinione dicturos. quandoque verò ne sibi quidem satis probari, quare quemque pro suo captu dempturum additurúmue fidem. Quare probabilitatis abundè est istis, rem tradi sic, vt non sit improbanda, id est, vt vera dicantur. Deinde ne videantur falsa: quod fit, si neque inter se dißideant, neque temporibus, personis, locis, ea quæ traduntur, discrepent. Pleraque enim vera, turbato ordine coniunctionéque rerum, incredibilia videntur. contrà falsa, dispositа vt singulæ inter se partes congruant, verißimorum implent fidem.

Secundi generis finis, vt vera sint quæ dicuntur.

Causa autem quamobrem parata sit scriptori fides, cùm ex scriptoris persona, quòd nihil tale videtur, quare debeat potius velle falsa tradendo lædere existimationem suam, quàm vera dicendo sancti grauisque viri de se opinionem ad posteros transmittere: tum quòd lectoris parum aut persæpe nihil interest sic vel sic rem esse arbitrari: præsertim si non aliunde paratum sit, quo possit vanitas scribentis coargui: quale Herodoto & nonnullis quoque scriptorum, qui indulserunt ingenuis suis, contigit. In reliquis facilè lector accedit. Mauult enim (quòd vulgo dici solet) credere quàm exquirere. Aperta ergo sunt apud eos omnia, erecta, sublimia, secura: vt qui non timeant, non timeantur. At in expositionibus iis, quibus fides alicui rei quæritur, non satis est esse vera quæ exponentur: sed & firma, & velut fidem sibi ipsis facientia oportet esse: tum ad id cui probando destinantur ita accommodata, vt capita fidei faciendæ confirmandárúmque rerum nostrarum omnia possint inde depromi. Instat enim aduersarius & suspecta habet omnia, neque quicquam impunè dimittit, & vel negat, quæ nocitura sunt: vel si id nequit vertere in suos vsus, & ad se rapere conatur, efficeréque vt vel prosint, vel vtique quam minimum obsint.

Finis generis tertii, vt fidē faciamus iis, quorum gratia exponim⁹.

Omnis ergo disputantis expositio, quæ probando alicui destinatur, necesse est duo præcipuè habeat. Prius est, vt probabilis sit, nec enim fides alteri rei per eam parari poterit, si dubiæ sit ipsa & ambiguæ fidei. Deinde, vt accommodata sit, id est, vt illi rei, quam probare per eam volumus, aptè iungatur, sicque expositio fiat, vt cōmodè fides ex ipsa possit duci. Parum est enim, ipsam per se probabilem esse, si non id quod probare conamur, colligere per eam possumus.

Duo necessaria expositioni ei, qua quis fidem facere conatur.

Probabilis fit expositio, si sit argumentosa, si consentanea rebus, si per se consequens. Argumentosa est, quæ causas habet rerum. Causas autem vt habeat, non modo summæ rerũ quas exponimus, vt sunt causæ belli gesti, causæ pestilentiæ, aliarúmque rerum quæ solent à scriptoribus ante ipsas res explicari. Qualis est etiam pro Milone tota ferè narratio. Causas enim habet, primum, quare Clodius annum præturæ suæ in Milonis consulatum distulerit. Hinc, quare Milonẽ occidendum destinauerit. Demum, quare hoc loco, hoc tempore. Sed in singulis etiam partibus, expositionis causas addimus, cuiusmodi est, Sæpè fugam Danai Troia cupiere relicta Moliri: causam addidit, Et longo fessi decedere bello. Quod reuera quidem argumentatio, quanquam colorem habeat & faciem expositionis. Sic etiam assensere omnes. Quare assenserunt? quia quæ sibi quisque timebat, Vnius in miseri exitiũ conuersa tulere. Sed & alia nõnunquam ponuntur argumẽta. Vt, Sanguine placastis ventos & virgine cæsa: argumentum est eius quod sequitur, Sanguine quærẽdi reditus. Et pro Milone: Etenim palam dicitabat, cõsulatũ Miloni eripi nõ posse, vitam posse. Subdit orator, Significauit hoc sæpè in senatu, dixit in cõcione. Quin etiam Fauonio, & reliqua quæ sequuntur, prioris illius sunt hæc velut indicia. Consentanea erit expositio, si personis, locis, temporibus, rebus consentiat. Personis quidem, si quales sunt, talia facta earũ dictaq; effingantur. Nec enim eadem conuenient Achilli, & Nestori, & Vlyssi verba: nec eadem facta erunt in his probabilia. Sic & alia fœminam, alia virum, alia doctum, alia indoctum, alia militem, alia togatum decebunt. Locis & temporibus accommodabitur: si quo loco vnumquodq; quo tempore verisimile est factum esse, sic exponatur. Rebus verò conue-

Trifariamexpositionẽ fieri probabilẽ.

Quomodo esse posit argumentosa.

Quomodo consentanea.

niet, si lætis iucunda, seriis grauis, ridiculis faceta, insignibus ornata, tristibus acerba tribuatur expositio. Consequens autem erit, non modo, si prioribus sequentia non discrepent: id enim potius est vitium fugisse, quàm aliquam laudē meruisse: sed si sic exponantur priora, vt vel ex iis quæ posterius dicuntur expectentur, & propemodum auditor ipse sibi subijciat ea: vel qualiacunque dicentur, tamen cuncta videantur ex priorum fide pendere. Quod diligentißimè obseruatum est Ciceroni pro Milone. Quanquam enim ancipitis fidei sit, & (vt creditur) ad insidiarum rationem, falsa narratio: quoniam fortuitā eam pugnam fuisse traditur: sic tamen omnia per gradus quosdam certa serie feruntur, vt nihil percipere posßis, quod non cohæreat prioribus, & veluti vinculo connexum sit vt tandem vestigiis quibusdā ad cædem, velut manu præhendendā, veniatur. Plus habet negotij id quod diximus secundum esse debere in expositione, vt accommodata sit ad id cui per eam paranda est fides. Nam probabilitatis persæpe facilis est ratio, cum sint omnia quandoque quæ sunt in expositione confessa parti vtrique. Formare autem aptè & accommodatè instituto nostro expositionem, id fundamētum sedesque totius nostræ disputationis. Hoc est enim quo præparatur in foro iudex, & ad omnem sequentium argumentationum confirmationem componitur. Ante omnia igitur videndū est, quid sit id, quod volumus expositione, & cui ex ipsa quæritur fides, idque cum omnibus expositionis partibus cōferamus, & facile videbimus, quid habeat res quod iuuet partes nostras, quid etiam quod offendat. Vbi tota enim pro nobis est, parum est quod metuamus: sic parum est quod speremus, vbi obest tota. Deinde quæ prosunt, danda est opera, vt plurimum iuuent: & eruenda argumenta explicādáque:

Quomodo consequens.

Qua ratione potissimum expositio rei probandę fiat accommoda.

quæ tum cùm dicuntur, quanquã non cùm summa rerũ coniungantur, vt ipsam efficiant: ipsa tamen audientis cogitatione, colligentis apud animum suum, hoc ipso maximè prosunt tũc, quia minus in id parata videtur. Quæ verò dubia sunt, & dicentis interpretatione possunt in hanc vel illam distrahi partem, sic tractanda sunt, vt nobis prosint. Quæ nocent, mollienda sint: curandumq́, vt quamminimũ obstent. Fiunt autem hæc omnia argumentis, quę sumũtur ex locis, quos superiore libro descripsimus: sed hæc argumenta ponuntur: nam vt veniat quandoque argumentatio in expositionẽ, breuis tamen ea est, fitq́ non ita crebro. Quædam autem consulto narrantur à nobis sic, vt planè falsa & incredibilia perspici possint, quoties ea quæ ab aduersariis vel pro se exposita sunt, vel alioquin cõfirmatura partes eorum viderentur, sic deprauantur contraria expositione, vt prorsus detrahatur eis fides.

Fauorabilem esse debere narrationis ingressum.

Illud autem ferè videtur obseruatum, vt vndecunque petitum semper ponãt fauorabilem primum narrationis ingressum, & ab aliquo quod causam suam cõmendet auspicẽtur. Narratio Simonis illius Terentiani.

Terentianus ille Simo, continentiam filij sui laudaturus, cum tutò etiam versatum eum inter modesta parũ ingenia vellet ostendere, videretq́ meretricis personam præsenti laudum cõmemorationi indecentius inseri, & posse videri obstare existimationi filij, quod talis personæ consuetudinem expeteret, videmus vt altius petito principio molliuerit omnia: & rem ipsam, & personam, pro suspecta & aspera, fauorabilem reddiderit. Incipit ergo, Interea mulier quædam abhinc triennium Ex Andro commigrauit huic viciniæ. Vt iam neq́ ganeonis neque omnes vrbis angulos peruagantis videri possit, si cõsuetudinem tertium iam annum vicinæ sibi Pamphilus habeat. Reliqua quæ sequuntur, ad commendationem perti-

nent mulieris, inopia & cognatorum negligentia coacta, egregia forma, atque ætate integra. Videmus hic quanta huic delinquẽdi excusatio, desertæ à cognatis & inopi: quanta facultas, iuueni & formosæ. Hæc tamen inter ista, primùm pudicè, nec id solùm, sed parcè ac duriter agebat, lana ac tela victum quæritans: vt obstinatio tuendi pudoris perspici posſit. Hinc iam paulatim velut gradibus incipit labascere. Sed postquam amans accessit ad iuuenem: pretium pollicens ad inopem: non primo tamen congressu victa est: sed vnus & itẽ alter. Quod iam consequens erat, vt diceret proiecisse eam pudorẽ, quanta id cura molliit, vt culpam eam cum omnibus communicaret, diceretq́, Ita vt ingenium est omnium hominum à labore procliue ad libidinem. Quod tamen cunctantis signum est, primùm accidit conditionẽ, tum iam demũ quæstum occipit. Quemadmodum ergo pictores, qui colorem purum & nulla circunfusum vmbra, leuiter primùm, vt propè sensum fallãt, incipiunt adumbrare: deinde paulatim subcrescente obscuritate, cùm iam postremo atrum vmbræ totũ oppreſsit colorem, nihilq́ præter nigrum sit, videmur tamen nobis primam illam coloris speciem, quam purã accepimus, quia paulatim deficit, nec abrumpitur vsquam, etiã in ipsa vmbra vbi nullus iam est, inuenturi. Sic & persuasionẽ primùm acceptam, quia non videmus in sequentibus eripi, licet defluat etiam paulatim, & tãdem quantũ ad rem pertinet, deficiat: qui audit tamen, quia nusquam vbi auferretur vidit, velut adhuc subsit, ita sequitur animo & adhæret. Quanquã ergo poëta à pudica orsus, ad meretricem, hoc est, ab honestiſsima persona orationem ad fœdiſsimam deduxerit: commendationem, & fauorẽ, quem in pudica sumpsit, quia per media cũcta quatenus potest retentat, etiam cùm ad impudicam per-

uenit, adhuc tuetur. Circunſpicienda ſunt igitur diligenter omnia, nec vtique ſtatim ab eo quod in præſenti eſt quæſtione incipiendum, ſed repetendus plerunque altius ordo rerum, ſi ſit in eis aliquid, quod proſit. Cicero pro Cluentio, non ſtatim incipit à criminibus corrupti iudicij, vt ea quatenus tueatur narret: ſed à perſona matris, quæ maximè Cluentiũ premebat, primúmque à nuptiis matris initia duxit: quæ vt ad præſentium criminũ ordinẽ nihil attinebant, ſic ſummæ defenſionis res ipſa indicat plurimum ea profuiſſe. Quintilianus autem ſicut in cæco in limine, ſtatim expoſitionem incipit ab incendio: quia nihil erat, quare altius repeteret: & hoc ipſum primùm, continuo firmiſſimum pro cauſa erat. ſic in milite Mariano, à ſeueritate parẽtum & educationis cœpit. Pater, inquit, huic emeritis bello ſtipẽdiis. Prius ergo iam mentem militando durauerat. Ne tamẽ otio molliretur, exauthoratas armis manus agreſti ſubegit labore. Hinc eſt mater prædura, priſcis moribus, & peruſta frigoribus ac ſolibus, & ruſtici operis difficultates obire cũ marito ſolita. Ab hac educatum filium, virum, & qui iam meruerat ſtipẽdia, & his aſſuetum moribus, quiſquam de ſtupro appellabit: cũ ne illam quidem quanuis fœminam quiſquam fuerit appellaturus impune? præſertim cum & hic ipſe ſemper aliquid maius annis conaretur, & omni opere primæ ætatis annos contra voluptates firmauerit. Sic natum, ſic educatum, quis iam non indigniſſimè ferat tẽtari de ſtupro? Similiter etiam cùm aliis in locis, tũ in matris infamia, in parte matris expoſitionem petit à natiuitate filij. Incipiens ergo, non fœmina, non mater inquit, ſed matrona: vt ſtatim ex nominis eius reuerẽtia fauorem aliquem captet. Cuius puellares annos: quo incredibilius iam ſit in grandiore natu. Et cuius primam ru-

Cautè eſſe exordiẽdum.

In declamat. Cæcus in limine.

In declamat. Miles Marianus.

démq; coniugij mẽtem: quãto magis igitur assuetam iam & firmatam ad cõiugales affectus? nulla libidinum respersit infamia. Et cui impudens rumor, qui parsurus vtique nõ fuisset ei: & suspicax maritus, quem non potuisset latere: nihil vnquam potuit obiicere, nisi filium. Quis ergo iam credat incautiorem & in iuuẽta ab omnibus aliis intactã libidinibus, seniorem & peritam rerum in filio demum peccare cœpisse? Simile est quod paulopòst sequitur. Natum de se continuo, si quid ipsi creditis, impatientius complexa quàm reliquæ, parentes, non in nutrices nec in ministeria sepposuit, suis aluit vberibus, suo fouit amplexu. Quo magis potuit munire sequẽtis ætatis indulgentiam, & affectum notabilem, quàm hac educatione? Ante causam sunt hæc. Sed illud etiã quod sequitur: Accendebat hanc erga vnicum optimæ matris impatiẽtiam rigidus pater, asper maritus. Simul itaque patris suspicionem & rumorem, asperitati patris assignat. Et hi quidem qui præcipui sunt causæ colores, & quibus ferè causa est innixa, extra causam sunt. Ducuntur tamen ex his, quæ sunt in ea, fidémq; inde habent. Primæ enim iuuentæ integritas, velut certa est coram tali marito, qui fuit paratus accepta suspicione filium occidere. Sic quod & ipsa aluerit infantem, reliqui temporis affectus credibile facit: cum soleat omnium matrum in recens natos impatientissimus animus esse. Et patris asperitas & mariti ex præsenti litis conditione descendunt. Asperum enim maritum fuisse verisimile est, quẽ malæ tractationis vxor coacta est facere reum: asperum patrem, qui rumori quæsiuit filij morte satisfacere. Præcipui verò consilij est, videre, non modo quæ primo aspectu tanquam profutura blandiuntur, vel tanquã nocitura terrent: sed altius cũcta introspicere, & si quid subsit etiam quod possit offende-

Non inde cõtinuo exordiẽdũ quod primo aspectu blãditur, sed diligenter rimãdũ, nequid subsit, quod possit offendere.

re, scrutari. In Cæco in limine, quid magis videbatur esse pro filio, quàm si pietas in patrem maxima ostenderetur? qui fuerit autem illud imprudentius secutus, dicet filium cũ primum in incendium cucurrerit, extulisse sine cunctatione patrem: & quo plenius sit meritum filij, illam miserabiliorem, illam debiliorem reliquisse. Quintilianus autem cum videret, quãtum fauoris accederet ex patre, tantum causæ ex matre periturum: quinetiam visum iri, patrem illi inuisum quãdoque potuisse fieri, qui potuerit eum damno maternæ pietatis amare: facit ergo miseros parentes propè periisse pietatis æqualitate, dum dubitat vtrum prius efferat: & dicit tandem orator quanquam nolente id audire filio, patrem esse electum. Contrà, videtur in matris infamia, primo aspectu matri nocitura benignior cùm filio consuetudo. Non putauit tamẽ negandum, cum ex persona matris multo posśit honestius defendi: amplectitúrque tãquam simplicitatem illã materni amoris. Omnis igitur miseræ cum filio sermo, omnis in publicum pariter egressus. Subdit deinde simplicem innocentis, nihílque metuentis securitatem. Gaudebat etiam quod laudandus occursibus, quod omni frequẽtia cœtúque conspicuus, populo iam ipse fateretur, quod plus amaretur à matre. In summa, si animũ nobis sumamus aduersarij, & subinde singula quæ venient in expositionem apprehendamus, interrogemúsque nos, quid hoc ad rem? qua parte proderit? tum si viderimus, quo pacto volemus ostendere aduersario prodesse: facilè videbimus etiã, quomodo narranda sint, vt prosint. Et quo modo quæ videntur obstare nobis, discutere volumus, ea etiam excludenda sunt in expositione, ne noceant. Nec est quod quisquam putet, quanuis à solis propemodum oratoribus exempla sumpserimus, idcirco non esse in aliis artibus locũ expositioni.

Nã & qui in Philosophia disputant, persæpe exponant oportet. Nec enim sicubi recondita res aliqua deducitur in certamen, satis commodè tractari potest, nisi prius exposuerit is, contra quem disseritur, omnem ordinem rei: quomodo habere eam putet, & quo pacto affirmet eam, quóue neget. Vnde videmus in plerisque disputationibus, in quibus non exposuit mẽtem suam qui cum disseritur, cũ ille aliud defendat, aliud aduersarius petat, argumentationes omnes effundi in vẽtum, & solum superuacuis clamoribus diem teri. Ioannes Scotus itaque solet persæpe, sicubi perplexior quæstio incidit, velut expositionis præponere formam imaginandæ rei. Quæ quando sic explicatur, vt quadret, constentque sibi omnes partes eius, incredibile est, quantum facultatis tuendæ rei adiiciat. Id autem non aliis præceptis quàm eis quæ tradidimus fieri, quisquis experiri volet, facilè videbit.

Primum sequuntur poëtæ.) Horatius tamen in arte poëtica, tria poëtarum genera facit, quorum alii solam legẽtium voluptatem, alii vtilitatẽ, alii quærant hæc vtraque:

Aut (inquit) prodesse volunt, aut delectare poëtæ,
Aut simul, & iucunda, & idonea dicere vitæ. Et paulò pòst:
Omne tulit punctum qui miscuit vtile dulci.

Historiæ lex. Scriptores rerum è contrario primam omnium veritatẽ expetunt) Cicero secũdo de Oratore: Nam quis nescit (inquit) primam esse historiç legẽ, ne quid falsi dicere audeat: deinde, ne quid veri non audeat, de qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne quid simultatis. Quam sanxisse Thucydides historiæ videtur.) Hic est Thucydides ille Atheniẽsis, Olori filius, inter historiæ scriptores facile princeps, qui à suis in exiliũ missus, bellum Peloponesiacum, cuius supra mentionem feci, octo libris complexus est.

Thucydides.

Herodotus. Quale herodoto.) Hic patrem habuit Lyxum: matrem Dryo. Cumque patria Halicarnasseus esset, propter Lygdamin tyrannũ inde Samum profectus est: vbi & Ionicam linguam edoctus, nouem scripsit libros Historiarũ, sed qui plus fabularum, quàm veræ historiæ cõtineant. Omnis disputatis expositio.) Huic loco toti intelligẽdo exactius, nõ minimum momenti attulerint ea, quæ Rhetores præcipiunt de narratione: in qua tria cũ primis exigi aiunt, vt sit perspicua, vt breuis, vt verisimilis. Porrò, quæ exẽpla affert ex Virgilio & Cicerone, ea partim superi⁹ ascripta à nobis sunt: partim sunt eiuscemodi, vt vel minimum, si huc asscribãtur, collatura videantur intelligẽdis verbis Rodol. Itaque ea omisimus. Sed hæc argumenta ponuntur.) Hoc ipsum quarto Institutionum libro hisce verbis dicit Quintilianus. Argumẽtabimur (inquit) in narratione, vt dixi, nunquã: argumẽtum ponemus aliquando. Et in eodem capite: Ne illud quidem, inquit, fuerit inutile, semina quædã probationũ spargere, verùm sic, vt narrationem esse meminerimus, non probationem. Nonnunquam tamen etiam argumento aliquo cõfirmabimus quod ꝓposuimus: sed simplici, & breui, &c. Quæ vel idcirco ascribenda huc videbãtur, quòd hic locus Rodolphi, vt quidem videbatur mihi, nõ vsque-

quaque vacabat mendis. Erámq; hoc quicquid erroris erat, planè assignaturus typographis, nisi pridie quàm in hunc locum scribere cœpissem, allatum ad me fuisset exéplar scriptum. Id, in eum vsque diem delituerat Dauētriæ, primùm apud Iacobū Fabrum, deinde apud istos, quos vocāt fratres. Quid multis? Thesaurū aliquem inuenisse mihi videbar: sed posteaquam aperui, postquā cœpi euoluere: aliud nihil quàm syluā quandam futuri adhuc operis deprehendi: in iis præsertim, quæ sua manu exarat Rodolphus. Quadruplex enim scriptura, aut si id mauis, character erat: & quæ scripta essent manu ipsius, id iam constabat ex epistola quadam eius, ad Langiū, cuius nobis legendæ copiam fecerat anno superiore amicus quidā. In iis ergo alia velut obeliscis cōfossa erant, alia rursus ceu asteriscis quidam in margine notata. Quædam bis vel ter paucis interim commutatis verbis repetebātur: quædā immutata sic erant, vt vix agnoscerēs. Quoties autem capita tota, vel expuncta omnino, vel in alium erant locum traducta? quoties pagellæ aliquot desiderabātur? quoties interlitis mediis, margo occupatus sic erat, vt extrema verba legi nō possent? quoties ita cōfusa, atque permista omnia, vt nec caput, nec pes vsquam existeret? Id ergo exemplar, quanquā hac parte alterius quàm Rodolphi manu scriptum, habebat ad hunc modum. Fiunt autem hæc omnia argumētis, quæ sumūtur ex locis, quos superiore descripsimus: sed hic argumēta ponūtur. Nā vt veniat quandoque argumentatio in expositionem &c. Quæ lectio & ipsa parū arridet: apparetq́ue mihi, hanc esse sententiam eorū quæ scribere destinarat Rodolphus. Fiunt autem hæc omnia argumētis, quæ sumūtur ex locis quos superiore libro descripsimus: verùm ea hic argumenta ponuntur tantum, nō etiam explicantur. Nam vt veniat quandoque argumentatio in expositionem, breuis tamen ea est, fitq́ue nō ita crebro. Quæ lectio planè cōsona est ei quod habet Fabius, ponendum nō nunquam esse in narratione argumentum, at nunquā esse id argumentum explicādum. Hoc enim est quod argumētari dicimus: cum ex sententia Ciceronis, argumētatio aliud nō sit, quàm argumenti explicatio. Terentianus ille Simo.) Verba Terentij in Andria sic habent:

Simo. Interea mulier quædam ab hinc triennium
Ex Andro commigrauit huic viciniæ,
Inopia & cognatorum negligentia
Coacta, egregia forma, atque ætate integra.
Sosia. Hei vereor, ne quid Andria apportet mali.
Simo. Primùm hæc pudicè vitam, parcè ac duriter
Agebat, lana ac tela victum quæritans:
Sed postquam amans accessit pretium pollicens
Vnus & item alter, ita vt ingenium est omnium
Hominum à labore procliue ad libidinem,
Accepit conditionem, dein quæstum occipit.

Cicero pro Cluentio.) Duo diximus Cluentio obiecta fuisse, iudicium corruptum, & veneficium. Horum prius illud defensurus Cicero narrationē incipit à sceleratissimis nuptiis matris, cui nomē Sassia. Ea, capta amore generi sui Aurii Melini, primùm huc impulerat iuuenem, vti filiam suam Cluentiā domo exigeret: deinde ipsa eidem nupserat: quod factum mire initio narrationis exagitat Cicero, docens hinc omnium malorum fontem originémque extitisse. Tum in matris infamia.) Hęc declamatio hodie inscribitur: Infamis in matrem. In ea Fabius orditur narrationē hoc modo: Matrona, iudices, cuius puellares annos, primam rudémque cōiugii mentem, nulla libidinū, respersit infamia: cui impudens rumor, suspicax maritus, nihil vnquā potuit obiicere, nisi filium: quæ pudicitiæ prima fiducia est, ædidit partum, quem maritus agnosceret. Natum de se cōtinuo, si quid ipsi creditis, impatiētius cōplexa, quàm reliquæ matres, nō in nutrices, nec in ministeria sepposuit: suis aluit vberibus, suo fouit amplexu. Nunquid & hos annos parricida: nunquid & puerilem miseri iuuenis infamas? Actū est de sacrorum nominū fide, si vt videatur innocens mater, ætas tantū filii facit. Accédebat hāc erga vnicum optimæ matris impatientiā rigidus pater, asper maritus. & sibi vide-

batur parum implere, quem pro duob⁹ conferebat affectum. Rarus hic nãque ad oscula, difficilis amplexibus, & qui vnicũ aspiceret animo, quo quãdoque posset occidere: fecit vt notabilior esset charitas matris. Omnis igitur miseræ sermo cũ filio omnis in publicum pariter egressus. Gaudebat etiam, quòd laudãdus occursib⁹, quòd omni frequentia cœtuq́ae conspicuus, populo iam ipse fateretur, quòd plus amaretur à matre &c. Reliqua vel attacta iam sunt, vel se satis aperta.

Quot, & quæ orationis cuiusque partes. *Cap. XVII.*

Quot orationis partes fecerit Cicero.

Reliquum est, de oratione, vt dicamus quot sint partes eius. Cicero libris illis, quos de Rhetoricis adolescenti sibi rudes, & imperfectos excidisse scribit, sex fecit. Eis quos postea velut exactiori cura compositos edidit, solùm quatuor voluit esse: quarum duæ rem docerent, narratio & confirmatio: duæ mouerent auditorem, exordium & peroratio.

In lib. de Oratore ad. Q. Fratrem.

Quot Aristoteles.

Aristoteles duas tantùm quæ necessariæ essent putauit, propositionem, & confirmationem: narrationem propositionem esse, & non semper necessariam, nisi cùm longior, & perplexior res incidisset. Exordium, & perorationem (quemadmodum & Cicero sensit) non ad rem, sed auditorem pertinere. Sed illi de ciuili tantùm oratione dixerunt, nos in

Quæ oratio sola vna parte possit esse contenta.

vniuersum dicamus. Oratio, quæ credentem habet auditorem, & sola expositione constat, sola expositione potest esse contenta: vt sunt Aristotelis nõnulla, cuiusmodi est prædicamentorum potinus à re sumptum initium: Eorum quæ dicũtur, quædam cõplexim dicũtur, quædam sine complexione. Et posteriorũ itidem: Omnis doctrina, & omnis disciplina intellectiua, ex priore fit cognitione. Sic Cæsar libros belli Gallici incepit: Gallia omnis diuiditur in partes tres. Sed in illis fortè alia sit ratio, quoniam commentarios solum & indices rerum voluit esse illis, qui pòst essent ea scripturi. Vtcunque, tamen nihil est quod ad absolutionem operis extrà desyderetur. Vt plurimum autem duas ferè partes habet hoc orationis genus, Exordium enim sæpè præponitur ornandi magis

operis gratia, quã quia res id exigat Cicero quandoque, in his præcipuè, quæ sine dialogo sunt, epilogum adiecit. Sed (vt dicimus) vna tantum pars est necessaria. Quæ argumẽtatione constat oratio, duas habeat partes necesse est, expositionem latius fusam, vel in propositionem collectam, pro rei de qua disseritur qualitate, proinde vt vel simplex est, vel variis partibus perplexa, & vel cognita est audienti, vel ignorata, Nec alias desyderat partes, sisit eiusmodi quæstio, de qua disseritur, quæ cognitionis sit solum: quãq; sic, vel sic accipi, nihil interfit, & dicẽtis, & audientis. Etiãsi vt actionis sit, si paratã habeat beneuolentiam, neq; gratiam sibi ex cuiusquã periculis petat, exordio nõ indiget: vt sunt laudationes, actiones gratiarum, & reliqua id genus. Cicero ergo acturus Quiritibus de reditu suo gratias, statim à re cœpit. Et Ausonius protinus: Ago tibi gratias imperator Auguste. Quòd si dicentis existimatio ducetur in discrmen, si quid fortè audiẽtis offendet animum, præfãdum erit nimirũ, & exordio munien dus contra obstantia qui dicit. Sic si fuerint in decursu dictionis exasperatæ aures, placãdæ erunt epilogo. Et enumeratione redigenda in summam quæ dicta sunt, si multa mẽtẽ memoriamq; audientis fugitura dixerimus. At vbi vel res auditoris, agitur: vel is perinde tanquã agatur, fauebit aut oderit: nec iudicium solũ audiẽtis, sed propriè certãtis afferat, aut inter dicẽdum accipiet studium: vbi quatuor partes orationis res ipsa poscet: duas, captando auditoris animo paratas, duas rei docẽdæ. Quarum quæ ad docendum pertinent, narratio, & confirmatio: hæc, argumentatio est: illa, expositio: de quibus satis multis (quatenus huius est instituti) diximus. Reliquæ duæ quæ permouẽdo destinãtur auditori, principium & peroratio, partim argumẽtatione constãt, partim expositione.

Quæ duabus.

Quod precatus ab Ioue Opti. Max. cæteriſq; diis immortalib. sum Quirites &c. Exordiũ est orationis qua Gratiano gratias agit, pro demãdato sibi consulatu.

Quæ exigat partes quatuor.

Exordii munera tria.

Principij tria ferè conſtat eſſe munera: vt beneuolum faciat auditorem, vt attētum, vt docilem. Quorum priora duo argumentatione propemodum conficiuntur, poſtremū expoſitione. Perorationis itē tria ſunt, vt cōciliet auditorem ſibi, vt aduerſario faciat infenſum, vt collectis enumeratione capitibus rerū, quæ tota demonſtrarit oratione, audientis ea memoriæ affigat. Quorū poſtremum expoſitionis habet naturam: priora ſimiliora ſunt argumētationi. Sanè ſi demus ſanctum, & incorruptū auditorē, non gratiæ, nō offenſis obnoxium: ſufficit principio docilitas, & enumeratio perorationi. Ad illos quorum animos, amor, ira, ſpes, metus, fauor, inuidia poterit auferre, reliqua adhibentur. Dociles facimus auditores, ſi breui ſumma, quæ dicturi ſumus, velut oculis ſubiiciamus, oſtēdamúſque ordinem rerum dicēdarum, & in partes orationē diducamus. Enumerādi quoque eſt expedita ratio, ſi firmamēta ſingularū argumētationū colligentes, dicamus, cùm hæc & hæc probauerimus, nō videre nos, quid amplius quiſquam de re dubitet, aut quid iſtis reſpondere aduerſarius poſſit: aut aliqua figura alia vtamur, cuiuſmodi multæ ponūtur ab autoribus, & multò plures poſſunt fieri. Beneuolentia, odium, miſericordia, ira, rebus quidē non diſtāt in principio, & peroratione: tractatione verò, & eloquēdi ratione, multū differūt. Lenius enim & modeſtius in principio proferunt ſe, nondū conciliato nobis, aut ducto in partem noſtram auditore. In peroratione, cùm flexus eſt oratione acceſſitq; nobis, & pronis omnia animis accipit: tum ardēt affectibus cuncta, tum obiicitur auditoris iræ aduerſarius, tum noſtras partes miſeratio lachrymæq; commēdant. Cùm fiant autem hæc omnia affectuum permotione, quo pacto oporteat ea expediri, paulò pòſt aperietur, cùm in commune quæ pertinent ad affectuum*

Tria item per orationis.

Docilitas in exordio.

Enumeratio in peroratione.

Comparatio principii cum peroratione.

* Auribus.

naturam, & quæ sit ratio eorum tractandorum, dicemus.

Ducenda sunt autem exordia, non ex his quæ causam confirmant, aut rem de qua quæritur, docent: cõfirmatio enim fiet, non exordium: sed ex eis, quæ circa res personásue posita fauorem, aut alienationem audientis paratura videtur, quibus non tam rem secutus, quàm animũ suum, pronũciaturus fortè sit de quæstione. Si quis autem perdidicerit, quæ sit auditoris, de persona dicentis, de causa, de aduersariis, opinio: quantum permotus aduersariorum oratione sit, quid in personis rebúsque fauorabile, aut infensum: facilè videbit, vnde beneuolentia sibi cõcilianda, quomodo aduersariis odium offundendum, quomodo conflatæ iam sibi inuidiæ occurrendũ. Nec enim solùm datur opera, vt audiẽtis nobis animum adiungamus, sed vt alienatũ etiam nobis exasperatúmque placemus. Quòd si quando breuiter in exordio capita aliqua nostrarum aut aduersæ partis argumentationũ perstringimus, quod persæpè fieri solet, cùm vehementius adductus aduersariorum oratione videtur auditor, non facimus id tamen, quòd probare velimus ibi, aut confirmare causam, sed vt spem faciamus hac qualicũque labefactatione, postea nos omnia demonstraturos. Demetrius itaque apud Liuium Persi fratri responsurus, lachrymas fratris primùm inuasit, quoniã videbatur illis maximè valuisse apud patrem, quem iampridem magis secundũ Persen sentire credebat. Deinde in reliqua incurrit. Benignius enim in singulis audiatur oportet, cum vberius ea prosequitur, vbi omnium simul, quantulumcũq; hoc fuerit, aliqua tamen ex parte antè subleuauerit fidem. Sic Quintilianus in Pariete palmato, ingẽs domus spatium cruore notatum, & noctem electam sceleri, & gladiũ adolescentis relictum, & vno vulnere peractum scelus, & institutũ fi-

Exordiavnde ducenda.

Quomodo fiat, vt in exordiisquandoq; capita aliquot argumẽtationum perstringamus.

Macedonici belli lib. 10.

Declamationis est inscriptio apud Quintil. hoc nomine.

lium hæredem, cuncta velut delibans, aperit sibi iudicum aures, facilioremque viam defensioni suæ sternit. Perorationis autem ferè hæc est ratio. Primùm causæ fides enumeratione firmatur, si tamen ea sit causa, quæ propter magnitudinem suam hanc diligentiam postulet. Postea approbata iam causa, tũ liberius effertur oratio, & scelus rei augendo exaggerendóque accusator insectatur. Quandoque conditionem eius etiam deflet, qui accepisse iniuriam dicitur. Contrà reus, vbi iam defendit se, tum peroratione duram miserandámque sortem suam ostendit, cui innocenti immeritò pericula struantur: & graues casus, qui se maneãt damnatum: & preces lachrymásque, & omnia mouendæ misericordiæ experitur. Nonnunquam & conspirationem còntra se aduersariorum, & crudelitatem premit: qui odia sua periculis & exitio cupiãt innocentis explere. Quæ omnia suas capiunt quæstiones, Cap. 4. huius lib. *inueniendíque ratione (vt prius ostẽdimus) nihil ab aliis differunt: eloquendi verò genere plurimum. In affectibus enim præcipuè regnat eloquentia. Nam quieta compositáque mens auditoris, quanuis sedata oratione, optimè docebitur. Vis autem omnis impetúsque & fulgura illa tonitruáq; orationis, qualia fuisse in Pericle memorãt authores, quæ non impellãt modo, sed auferant eripiántq; sedibus suis animos: ea sunt omnia, mouendis, turbãdis, miscendísque affectibus parata. Quæ sint ergo species orationis, & quid sit argumentatio, quid expositio, quot partes habeat oratio, & quando vsu veniant, quibúsue constent, hoc modo nobis sit explicatum.*

Partes orationis quatuor.

Reliquum est de oratione, vt dicamus.) Summa eorum, quæ hoc capite ab Rodolpho explicãtur, est hæc. Quatuor ad summum esse possunt orationis cuiusque partes: exordium, narratio, confirmatio, & epilogus. Quibus tamen nõ vniuersis semper vtẽdũ: sed interim vna, interim duabus, interim omnibus: prout postularit præsens rei cõditio. Porrò exordiũ est pars orationis, idoneè comparãs animum auditoris ad reliquã dictionẽ. Quod eueniet, si illum beneuolum, si attentũ, si docilem fecerit. Narratio est

Exordium.

Narratio.

rei gestæ, aut perinde vt gestæ expositio. In qua tria hæc exigũtur, vt sit breuis, vt perspicua, vt credibilis. Confirmatio est, qua & nostra confirmamus, & aliena refellimus.

Epilogus est artificiosa totius orationis conclusio. Etiamsi nonnunquã & in media oratione adhiberi cõsueuit. Cõstat duabus rebus, enumeratione & affectu. Enumeratio est breuis eorum quæ tota oratione sparsim dicta sunt, repetitio. Affectus est vehemẽtior animi cõmotio, vt misericordia, indignatio, ira, inuidia, timor, spes, gaudiũ, dolor. Hęc summa. Eis quos postea velut exactiori cura compositos ædidit.) In partitionibus interrogatus à filio pater, quot sint partes orationis, quatuor illas esse respõdet: quarum duas valere ad rem docendam, narrationem & cõfirmationem: reliquas duas ad impellendos animos, principium & perorationem, siue epilogum. Sed in illis fortè alia sit ratio.) Cicero in libro de claris oratoribus ad Brutum, de Cæsare loquẽs, Atque etiã cõmentarios quosdam scripsit (inquit) rerum suarum, valde quidem inquã probãdos. Mihi enim sunt recti & venusti, omni ornatu orationis tãquam veste detracta: sed voluit alios habere parata vnde sumerẽt, qui vellẽt scribere historiam. Ineptis gratũ fortasse fecit, qui volunt illa calamistris inurere. Sanos quidẽ à scribendo deterruit. Nihil enim est in historia, pura & illustri veritate dulcius. Vtcunque, tamen nihil est, quod absolutionem operis extra desideretur.) Quiuis animaduertat, non vacare hunc locũ mendis: & tamen scriptum etiam exemplar hunc in modum habebat. Ego putẽ hoc pacto scriptũ fuisse à Rodolpho. Vtcunq;, tamẽ nihil est, quod ad absolutionẽ operis extrà desyderetur: aut certe hoc modo: Vtcunq;, tamẽ nihil est, quod ad absolutionẽ operis extrà desideres. Quæ argumentatione constat oratio.) Nec hunc quidem locum satis integrum esse, id cõstare vel hinc potest: quòd cũ duas partes initio proponat, deinde nõ nisi vnam enumerat. Et tamen in scripto exemplari etiam sic legitur. Mihi apparet, hanc alterius partis omittendæ causam fuisse Rodolpho, quòd priorẽ illã paulò plurib⁹ prosequitur verbis, quæ res interim esse in causa solet, vt ad reliqua festinãtes, eorũ quæ proposuimus partem aliquã omittamus. Ergo aut ego planè hallucinor, aut hic locus integrè legi sic potest: Quæ autem argumentatione cõstat oratio, duas habeat partes necesse est, expositionem latiùs fusam, vel in propositionem collectã, pro rei de qua disseritur qualitate, proinde vt vel simplex est, vel variis partibus perplexa, & vel cognita est audienti, vel ignorata: & argumentationẽ. Vt sit hic sensus: Eius orationis quæ argumentatione constat, duę vt minimũ partes sunt, expositio & argumentatio. Verum quod ad expositionem pertinet, ea non eadem semper ratione tractatur: sed quandoq; latius funditur, cum est causa perplexior, & auditori ignota: quandoque contrà in pauciſsima cõtrahitur verba, vt nihil aliud sit, quàm breuis quædã eorũ, quæ tota oratione dicẽda sunt propositio. Id quod tum fit, cum est causa simplex, neque vsquaeadeo incognita auditori, vt multis in ea explicanda verbis sit opus. Quarum quæ ad docendũ pertinẽt.) Quatuor, inquit, in hoc genere orationis sunt partes, è quibus duæ ad rem docendam pertinẽt narratio & cõfirmatio: quarum priorem illam nos expositionem, alteram argumentationẽ vocamus. Reliquæ duæ in hoc adhibentur, vt cõmoueatur auditor, quæ sunt principiũ & peroratio. De quib⁹ multa Fab. Quintilianus libro quarto & sexto, & Cicero de Oratore ad Quintũ fratrem. Sanè si demus sanctum & incorruptũ auditorem.) Sic Quintilianus libro duodecimo: Quòd si mihi des consilium iudicum sapientũ, perquã multa recidam ex orationibus, nõ Ciceronis modo, sed etiã eius qui est strictior multo Demosthenis. Neq; enim affectus omnino mouẽdi erũt, nec aures delectatione mulcẽdæ, cùm etiam procœmia superuacua esse apud tales, Aristoteles existimet. Nõ enim trahentur iis illi sapiẽtes. Propriè & significãter rem indicare, probatione colligere, satis est. Lenius enim & modestius in principio proferũt se.) Ita Fabius lib. quarto: Nec enim sum in hoc, inquit, opinione, qua quidã, vt eo distare procœmiũ ab epilogo credam, quod in hoc præterita, in illo futura dicantur: sed quod in ingressu parcius & modestius prętentãda est iudicis misericordia: in epilogo verò liceat totos effundere affectus, & fictã orationẽ inducere personis, & defunctos excitare, & pignora eorũ producere, quæ minus exercitis sunt vsitata. Qualia fuisse in Pericle memorãt authores.) Multa sunt quæ de Periclis eloquentia passim apud authores occurrũt qui (vt, author est Cic. & nos antè attigim⁹,) fulgere, tonare,

Confirmatio. Epilogus. Enumeratio. Affectus

Cõmentarij Cæsaris.

Quod distẽt exordium & epilogus.

Pericles.

ac permiscere Græciã dictum est. Optare is solebat, ne quod vnquã sibi excideret verbum, quo offenderet populũ. Adeò ei cordi erat, vt & diceret ea quæ ex Republ. esse arbitraretur, & tamẽ nõ offenderet eos, citra quorum assensum nihil effici posset. Fuit eodem tempore quo Pericles, Athenis homo quidem nõ ignobilis Thucydides Milesius, Is aliquãdo interrogatus ab Archidamo rege Lacedæmoniorum, vter alteri palæstra, ipse Pericli an Pericles ipsi præstaret: equidẽ præsto, inquit, ac hominẽ sterno: sed posteaquã surrexit, facile persuadet astantibus, non se, sed me victum fuisse: efficitque dicendo, vt ipsius potius verbis, quàm suis illi oculis credant.

DE LOCORVM VSV, DEQVE PARANDA ex locis copia. Vbi eam tamẽ principio quæstionẽ obiter pertractat, num quid interſit inter locos Dialecticos & Rhetoricos. Nullum inter locos Dialecticos & Rhetoricos esse diſcrimen, & ſolius propriè Dialectici munus esse, vt tractet de locis. Cap. XVIII.

Num quid interſit Rhetoricos ac Dialecticos locos

NVlla ferè quæstio iustius animo lectoris occurrere toto potuisset opere, quàm cum omnibus propè locis oratorum poëtarúmque exemplis simus vsi, quamnam credamus esse inter Dialecticos Rhetoricósque locos differentiam: de qua nunc potissimum dicturi videmur, cùm tractatum locorum, hoc est, quomodo sint ad inuentionem loci accommodandi, sumus traditurí. Nam de inuentione, quam nos his libris aperire conamur, quanquam Dialectico tribuimus, plura quàm Dialecticorum quisquam, Rhetores præceperunt: & locos magna ex parte eosdem quos priore libro descripsi, Cicero & Quintilianus, itémque alij qui Rhetorica complexi sunt, inseruerunt libris suis: & præter hos & alios quosdam, quos attributa personarum & rerum vocant, velut proprios Rhetoris fecerunt locos. Et Boëtius sic esse putauit, sic tradidit: cùm in quarto libro Topicorum hanc ipsam tractaret quæstionem. Si viderimus autem, quod sit proprium Dialectici, quod Rhetoris officium, quæ sit vtriſque præscripta professio, non erit difficile videre, vtrius horum sit disserere de locis: aut si sit vtriusque, quo pacto tractandos eos, hic sibi vel ille vendicabit. Et de Dialectice quidẽ, quod credamus esse munus illius, satis multis superius executi sumus.

Cap. 3. huius libr.

Oratorem vel Rhetorem (eadem est enim nominis vtriusque vis) quidam voluerunt esse, qui de qualibet re posset aptè ornatéque dicere. Quod si statuissent sic vt commoditas ipsa cultúsque orationis, solius Rhetoris esset labor: ea verò de quibus dissereret, suis quæque artibus relinquerent esset aliquid fortasse quod dicitur. Sed illis parum visum est splẽdidè ornatéque dicẽdi laudem per se amplissimam oratori tribuere: nisi reliquarum omnium artium cumulum propè immensum, iuri illius, ditioniq; subdidissent. Neque consummatum eum dignúmue tanto putauerũt nomine, nisi idẽ de omnibus rectissimè sentiret, optimè diceret. Quod si detur, fingamúsq; tam felicis ingenij mortale aliquod esse pectus, vt artes, quibus nec singulis plenè perdiscendis vllius hominis sufficit ætas, eas omnes vnius studium possit assequi, memoria complecti: fatendum tamen erit, si tum de oratoris officio quæratur, non quæsitum iri de eo tanquam de discretæ alicuius certæq; artis sed tanquam de hominis officio, qui cunctas artes teneat animo comprehensas. Sed cum non donemus Rhetoris nomine eum, qui reliquas artes omnes perdidicerit: neque quicquam illi negotij cum Rhetorice putemus esse, nisi viam, rationémque benè dicendi calleat: cõtra vero qui sit hac instructus, & solam ciuilium quæstionum peritiã teneat, minimam vtique artium humanarum partem: cum hic laudi Rhetoris sibi nomen audeat asciscere, isque ipse solus sit, quem Rhetorum omniũ libri deceant & absoluãt, multò videbũtur arctiùs Rhetorices contrahi fines. Aristoteles ergo ciuilis scientiæ partem Rhetoricen vocat. Hermogenes etiam de ciuilibus quæstionibus dicere, Rhetoris censet esse. Cicero & Quintilianus quanuis aliud disputarint: nõ aliud tamen docent. Equidem non negauerim eum, qui sit de ciuilibus quæstionibus, hoc est,

Quodnã officium oratoris seu Rhetoris ex sententia aliorum.

De hoc Fab. libr. 12. cap. vltimo.

Sentẽtia Rodolphi.

de omnibus quæ in Repub. quærentur, prudenter ornatéque dicturus: & qui de pacis bellíque rebus, & de legibus, omniq; iuris diuini, humani, publici priuatíq; ratione dissérere posſit, multis magníſque inſtructum artibus esſe oportere. Sed quotuſquiſque fuit talis? Quanquam enim Cicero, prætérq; illũ alter, tertiúſue posſint hoc in genere numerari, reliqui dicere ſolum ſui negotij putabant. Res ſi quæ reconditiores eſſent, ab his mutuari, qui profiterentur, malebam. Et ſicut Cicero ait Gallum dicere ſolitum, ſiquando quæſtio incidiſſet, in qua nõ de iure ſed de facto quæreretur: nihil hoc ad ius, inquit, ſed ad Ciceronem: ita illi, ſiquando quæſtio proferebatur, in qua de iure eſſet, non de facto contentio, illi tanquam id nihil ad Ciceronem, ad Gallum reiiciebant. Vocem tantùm verbáque commodabat orator, res à iuriſconſulto petebantur. Itaque apud Græcos erant, quos πραγματικοὺς vocabant: & Romæ iuriſconſultus aderat, qui dicenti res, (vt Quintilianus inquit) velut telam texenti miniſtrabat. Aut igitur non erant Rhetores iſti, aut ſi fuerunt, cùm præſtarẽt id quod ſolùm in Rhetorum didicerãt ſcholis, cumque & ipſi ſe Rhetoras eſſe vellent, & populus putaret, videtur ſola dicẽdi ratio ad Rhetora pertinere. Et ſanè qui nõ habet eam, quantũuis ſit aliarum artiũ cumulum cõſecutus, non habebitur vtique Rhetor. Cùm veniat ergo ab ea ſola Rhetoris nomẽ, ſola videtur quã propriũ ſit præſtare Rhetoris. Cui quidem Rhetorices etiã vocabulũ conſentit, quod à dicendi munere tributũ eſſe Græci nominis indicat origo. Quod ſi omnia velimus intra Rhetorices ambitũ claudere, quæcũq; ſunt in foro dicturo neceſſaria: & Grãmaticã, & iuris vel peritiã vel non inſcitiã ſaltẽ, exẽpla monumẽtaq; vetuſtatis, & reliqua id genus Rhetorices putabimus partes: quas multũ & inter ſe &

Vide hoc li. 1. cap. 17.

Solam dicendi rationem pertinere ad Rhetorem.

à Rhetorice distantes, artiũ discretæ professiones, & rerũ ipsa natura demonstrat. Nec me latèt, eũ qui diceret in foro, semper vocatũ esse Rhetora, nec vel Homerum, vel Thucydidẽ, vel Platonẽ, quãquã fuerint isti quisq; in suo genere facundissimi, quisquam hoc nomine vocauit. Sed vt modò diximus, Rhetor ad hũc populare morẽ loquẽdi, hominis multarũ artiũ periti, nõ artis vnius est nomen. Qui volet autẽ suis finibus cũctas artes includere, cũ videat omnes quæ vel cognitionis sunt vel actionis, intra præscriptũ suarũ præceptionum comprehẽsas esse, haud difficulter perspiciet, eas quę pertinent ad dicendi rationẽ (quos λογικὰς Græci, nos rationales vocamus) & materiæ quam docent, & præceptionum genere, ab aliis esse discretas. Cũ sint autem (vt alio loco diximus) tria, quibus perfecta constet oratio, quæ sunt. emendatio sermonis, probabilitas dictionis, & elocutionis ornatus: quorũ cũ primũ Grammatice doceat, secũdum Dialectice, tertiũ cui tribuã nisi Rhetoricæ prorsus nõ inuenio. Nã si Dialectices est munus, inuenire, quæ de re qualibet probabiliter dicuntur, (quemadmodũ Aristoteles, magniq; post eum senserũt authores) inuentaq; diiudicare: si rectè probéq; doceat id Dialectice, nihil erit vtique necesse, nouã vllam de inuentione Rhetori inferre mẽtionem. Sed perspicuitas solùm, cõpositio, cultúsq; orationis, suus futura sunt labor. Nec quisquã propterea nudum me putet Rhetora & inopem destituere: quisquis videbit, quantum negotij habeat eloquendi ratio, quantum iudicij: cum & sua poëtis, sua historiæ danda sit: suam Philosophia, suam ciuilis oratio postulet, & vniuscuiusque generis variæ sint adhuc multiplicésque differentiæ. Maximúmque discrimen est apud poëtas, quomodo Heroici carminis expleatur sonus, quomodo lene illud molléque elegorum sculpatur, qua dictione Tragæ-

Libr. huius cap. 2.

Cauilli cexlusio.

Hãc eloquẽdi diuersitatẽ attinxit in libris de orat. & Cicer.

Cuius præter alios meminit in libello de Arte Poëtica Horatius.

dia, qua Comœdia, qua Lyricorum libertas consistet. Sic & in reliquis generibus lõga est diuersitas: quæ cuncta quàm magnum habeãt negotium, vel hinc facilè liquet, quod cũ in reliquis quæ pertinent ad dicendum, permulti, qui vel morosissimis satisfacerent desyderiis, reperti sint: sola eloquendi ratio semper fuit, in qua pauciſsimi potuerunt, consentiente omnium iudicio, laudem mereri. Si sola igitur elocutio propria Rhetorices est, quid ita tam multa de inuẽtione tradiderũt, quicunque scripsere Rhetorica? Dicam quod sentio. primùm omnium puto, eis, qui Rhetorica tractauerunt, nec inuentionem, nec elocutionem tanquam proprium munus explicãdũ fuisse. Quoniam qui Rhetores vocati sunt, ij fuerunt qui ciuiles tractauerunt quæstiones. Circa quas omnis labor eorum curáque versata est. Cùm vtantur autem omnes artes elocutione & inuentione: non poterit vtique proprium illorum esse, quod est omnium commune. Sed quia reliquas artes, quæ ad eruditionẽ pertinẽt, animi causa quisq; discebat, nec quisquam ob id, nisi naturæ ingeníque vi extimulãte, tractabat eas: ideo quisquis non optimè sperabat de ingenio suo, ne attingebat quidem. Sic quæ inuenienda eis essent, quomodo eloquendum, quisque animo suo deliberabat: in locúmque artis exactißimæ succedebat optima natura. Proxima erat artis loco imitatio eius, qui aliqua cum laude rem eãdem tractasset: Ciuilis verò ratio, quoniã cœpit in Græcia in quæstu esse, subnixíque ciuium clientúmque gratia incedebnat, vt quisq; pollebat plurimum in ciuitate dicendo: inceßit paßim cupido cunctis, nec quisquam quid posset iam, sed quantum cuperet, spectabat: volebántque benè dicere omnes, & citò volebant: quare ab arte fuit eis præsidium petendum, quibus natura segnior erat. Cœperunt igitur dici doceríque ista. Vsu enim

In hanc sentẽtiã multa Cic. li. 1. de orato. Qui factũ sit, vt tam multa de locis Rhetores præceperint, cũ ad eos horũ explicatio non pertineret.

atque honore, quibus maximè aluntur artes, eisdē natas etiā primū esse certum est. Cū veniant autē tales plerunque quæstiones in forum, de quibus nihil perpetuum præcipi posſit, sed contentione discendique vi, trahantur in quamuis partē, fuit idcirco tradenda communis quædam inueniēdi ratio, cōueniens omnibus quæstionibus. Quæ quidem rectiſsimè peteretur à Dialectico, si tradita iam tum fuisset. Sed multò pòst secutus est Aristoteles, qui primus eam in artis formam cogere adorsus est: Sic etiam, quia splendor, & cultus orationis maximè dominabatur in animis liberorum populorum, apud quos sustulit se primū plurimúmque semper valuit eloquentia: hanc quoque partem adiecerunt, tandémque lōgo tē poris possessione, velut vsucapione, verterūt in rem suā ista, cùm non esset eorum alius assertor. Cùm sit enim aliarum artium, præcipueq; poëtarum, sua quædam & discreta à forensi dictione eloquentia: quam neque Aristoteles, neque veterum quisquam qui Rhetorica scripsit attigit: Cúmque habeat omnis eloquentia commune quiddam tanquam genus, quod ad vnius artis tractatum pertineat: perspicuum est, eos eloquentiam non velut suū propriumq; negotium, sed quatenus vsui rebusque suis conduceret, executos esse. Quod si sit ergo eloquē di ratio (siue Rhetoricen eam, seu quocūque velimus alio nomine vocare) & Dialectice, cui inuentionē iudiciúmque tribuimus, inter se altera ab altera, & vtraque à ciuilium quæstionū ratione discreta, sicut & à reliquis discernuntur artibus, quæ sibi vtendas eas accipiunt: paratum est vidêre, non esse vllam Dialecticorum Rhetoricorúmque locorum differentiā. Nam elocutio quidem nullos habet locos: Rhetor autem forensis ille à Dialectico mutuetur eos oportet. Ea verò quæ personarū & rerum attributa dixerūt, ad quos locos ex

Nullum esse discrimē inter locos Dialecticos, & Rhetoricos.

Responsio ad id quod mirio huius quæstionis allatū fuit de attributis personarum & rerum.

his quos descripsimus rediganturꝰ planum erit, qui singulos volet scrutari. Conueniunt autem solis coniecturalibus causis. Qui quæret enim, an possit ciuitate Roma donari is, cuius populus fundus factus non fuisset, id est, cuius populus Romanis legibus non uteretur: quod in Cornelij causa quæsitũ est: & an uis sit, metu armorum deterrere à possessione quẽquã, quod in Cecinnæ iudicio fuit. quid habebit hic, quod ex attributis illis personarum, aut rerum dicat? Nihil profecto, quo pacto hæc attributa à Rhetoribus describuntur. In his ergo si uolet inuenire ex locis aliquid, & non præparatis argumentationibus uti, quas artium scriptores tradunt, necesse est redeat ad Dialecticum. Sic loci & omnis inueniendi doctrina, dialectices opus: eloquendi, Rhetorices erit. Ciuilium quæstionum pars in legibus iuréque ciuitatis posita, quæ iurisconsultorum libris continetur, & ne eam quidem qui Rhetores uocabantur, attingebant. Pars in communi sensu & usu uitæ consistit: quæ apertior est, quàm ut artibus sit tradenda: aut siquid discendum est eis, à philosophis petitur. inuentionem ergo, eámque nec integram, nec absolutam, elocutionémque quatenus instituto suo conducebat, complexi sunt futuras tamen aliarum artium particulas, si quis totas eas uoluisset explicare. Hæcque pro artibus suis habita sunt, quando sola hæc habuerunt, quæ possent artium specie docere. Laudandi tamen, agẽdæq; in omne æuum gratiæ uiris, illis quippe* qui nisi dedissent* illi initium, & forent hæc ab eis in artium formam collecta, nemo fortè alius colligere tentasset.*

*Romana.

*Altera harũ dictionum uidetur redundare.

Nulla ferè quæstio.) Demiror ego quonam errore illud contigerit, vt in scripto etiam exemplari quo vsi sumus, ab hoc loco factum sit initium libri tertii: cũ Rodolphus ipse, & quidem multis in locis, nõ tertio, sed secũdo libro, de locorũ vsu se egisse testetur. Vtq; ex multis afferamus vnum, aut alterum: circa finem primi libri, Fiuntque isti, inquit, in summa loci vigintiquatuor, quibus in rem omnem, quacunq; erutũ inuentúmque ratione, ducitur argumentum: idque qua via, quoque modo faciendum proximo dicetur libro. Et libri huius capite secũdo: Statutum est igitur nobis, inquit,

hoc libro vsum tradere locorum. Hoc libro, inquit, id est secũdo, nõ tertio. Rursus capite vigesimo, loquens de libro primo, nõ primum, sed priorem illum appellat, quod ipsum & in hoc etiam capite facit: quæ ratio loquendi fuisset, vel ineptissima, si quę iis locis traduntur, pertinerent ad librum tertium. Quãobrem illud nobis certum indubitatúmq; sit, hoc illius initium esse nõ posse. Qua de re dicemus, & in sequentibus. Interim, vt veniamus ad id quod nunc agitur, quæcũq; hoc capite docet Rodolphus, eorum omnium hæc est summa. Nomẽ Rhetorices bifariam capitur. Primùm, pro omni ac sola facultate ei, qua instructi esse debent ij, qui in foro causas ciuiles agunt. Atque hoc intellectu accepta Rhetorice, quanquã vtitur illa quidem elocutione, & inuentione argumentorum, non ad eam tamen proprie pertinet explicatio rerum istarum, nõ magis, quam ad poëticen: ad historiam, ad naturalem, aut moralem philosophiam, quę & ipsæ elocutione, periter atque inuentione vtuntur. Et ad hunc tamẽ sensum vsi sunt ferè nomine Rhetorices ii, quorum de dicendi arte extãt præcepta. Capitur deinde idẽ nomen pro arte ea, à qua dicimus petendam esse sermonis elegantiam. Quo intellectu dici solet, tres esse artes, quæ versentur circa artificium orationis, Grammaticẽ, Dialecticen, & Rhetoricen: & à Grãmaticis quidem sermonis petendam esse emendationẽ: probabilitatem à Dialecticis, à Rhetoribus rationem cultè ornatéque dicẽdi, hoc est, elocutionem, nõ modò illam forensem ac popularem, sed in commune, qua oratores, poëtę, historici, philosophi breuiter, qua omnes ii qui scribunt, aut dicũt, in sua quisq; arena, pro materiæ quam tractãt qualitate, vtuntur. Vt enim in vniuersum, quomodo, non de hac, aut illa, sed de re quauis emendate loquamur, docet Grãmatica: & argumẽtorum in res, omnis inueniendi diudicãdíque ratione Dialectice explicat: ita par est, etiã vnam aliquã esse artem, quæ in vniuersum eloquendi rationem tradat. Quò fit, vti nihil quicquã interfit inter locos Dialecticos, & Rhetoricos: ptineatq; omnis illa disputatio de inuentione, seu locis, ad Dialecticen solã, nõ etiam ad Rhetoricen: siue ea intellectu illo priori, siue hoc posteriore accipiatur. At enim si inuẽtio (inquis) argumẽtorũ, hoc est argumẽtorum loci, itemque elocutio, ad Rhetorem priori illo captum intellectu nõ pertinent, quî fit ergo vt his de rebus illorum pleni sint libri? cur eorum quæ ad se nihil pertinẽt tradunt præcepta? Paucis, Vt primum apud Græcos in quæstu esse cœpit facultas dicendi, & in illustri haberi nomẽ eorum qui causas in foro agerẽt: statim (vt fit) agminatim cõcursum huc est, voluerúntq; bene dicere omnes, & quidem cito voluerunt. Sed enim nõ erat omnibus datum hoc à natura, vt per se se, & suo (quod aiũt) marte inuenire ea possent, quibus & sua cõfirmarent, & aliena refellerẽt: eadémque illa sic eloqui, vti aures etiã audientiũ voluptate aliqua demulcerẽt. Opus ergo erat adminiculo artis, opus erat præceptis inueniendi ac eloquendi: quæ quidem vtraque nõ ab illis magis explicari docerique debebant, quàm à poëtis, philosophis aliisque scriptoribus, qui & ipsi (quemadmodũ diximus) hisce vtuntur. Sed cũ eo tempore nõdũ inuẽtæ essent artes illæ, à quibus erãt petenda ista, hinc fuit, vt necessitas quædã eos impulerit, harũ etiã rerũ præcepta traderent: nõ quidẽ in vniuersum, sed hactenus, qua tenus suo instituto satis esse putabãt. Quæ res fuit in causa, vt & posteri hãc docẽdi rationẽ secuti, omnes tradiderint præcepta rerũ istarũ, nõ quòd hoc ad illorũ proprie pertineret officiũ, sed quòd eos, qui antè idẽ argumẽtũ tractassẽt, imitari liberet. Alioqui, inueniẽdi quidẽ ratio ĩ cõmune petẽda erat à Dialectico: elocutio autẽ ab Rhetore eo, quẽ secũdo loco diximus hoc nomine significari. Quos attributa personarũ & rerũ vocãt.) Personarũ attributa sunt genus, natio, patria, sexus, ætas, educatio, habitus corporis, fortuna, cõditio, natura animi, victus, studia, affectiones, antè acta aut dicta, nomẽ. Attributa rerũ, sũt causę, locus, tẽpus, casus, facultas, instrumenta, agendi modus, quęq; alia ei generis sunt. Et Boëtius sic esse putauit.) Docet eo in loco Boëtius, trifariã differre Dialecticẽ à Rhetorica: materia, vsu, & fine. Materia, q Rhetorice circa Hypotheses, Dialectica circa Theses versetur. Vsu, quòd Dialectic cõcisa oratione, & syllogismis integris: Rhetor oratione ꝓpetua & enthymematis, hoc est, impfectis syllogismis vtatur. Fine, q Rhetoris finis sit, pſuadere iudici: Dialectici, ab aduersario ipso, id

Sũma capitis 18. Nomen Rhetorices bifariam capi.

Locorũ explicationẽ ad solum pertinere Dialecticum, nõ ad Rhetorem.

Attributa personarum. Attributa rerum.

quod vult, extorquere. Quæ illius sententia quatenus vera sit, patêre ex iis potest, quę dixim⁹ huius libri capite quinto, octauo, & duodecimo. Quanquá quod addit de vsu enthymematũ, & syllogismorum, id neutro eorũ intellectuũ quos superius expressimus, satis verum videtur: quando & Rhetor ille forésis, vel creberrimè integris vtitur syllogismis: neq; quicquá obstare videtur, quin in disputationibus etiam illis Dialectí corũ, enthymematum esse vsus aliquis possit. Quêadmodum dictum est suprà, capite decimoquarto. Oratorem vel Rhetora.) Vt negari non potest, eosdem planè fuisse, quos Græci olim Rhetoras, & quos Rom. oratores vocarũt: ita hoc rursus video cõsuetudinẽ obtinuisse apud scriptores Latinos, vt oratoris nomine significét eum, qui causas in foro agat: Rhetoris, qui Rhetorica doceat. Qui de qualibet re posset aptè ornatéque dicere.) Cicero primo de Oratore, Quamobrẽ si quis vniuersam & propriã oratoris vim definire complectíque vult, is orator erit, mea sententia, hoc tã graui dignus nomine: qui, quæcunq; res inciderit, quæ sit dictione explicanda, prudéter, & compositè, & ornatè, & memoriter dicet, cum quadam actionis etiã dignitate. Sed illis parum visum fuit.) Neque enim, vt inquit, apud Ciceronẽ Crassus, præstabilius quicquam videtur, quàm posse dicendo tenere hominũ cœtus, mentes allicere, voluntates impellere quo velit, vnde autẽ velit deducere. Hæc vna res, in omni libero populo, maximéq; in pacatis trãquillísque ciuitatib⁹, præcipuè semper floruit, semperq; dominata est. Quid enim est, aut tam admirabile, quàm ex infinita hominũ multitudine existere vnum, qui id quod omnibus natura sit datum, vel solus, vel cũ paucis facere possit? aut tam iucũdum cognitu, atq; auditu, quàm sapientibus sententiis grauibusque verbis ornata oratio & perpolita? aut tã potens, atque magnificum, quàm populi motus, iudicum religiones, Senatus grauitatem, vnius oratione conuerti? Quid tã porrò regium, tã liberale, tã magnificum, quàm opem ferre supplicib⁹, excitare afflictos, dare salutẽ, liberare periculis, retinere homines in ciuitate? Quid autẽ tam necessariũ, quã tenere semper arma, quibus vel tectus ipse esse possis, vel euocare improbos, vel te vlcisci lacessitus? Agè verò, ne semp forũ, subsellia, rostra, curiámq; meditêre: quid esse potest in otio, aut iucundius, aut magis propriũ humanitatis, quàm sermo facetus, ac nulla in re rudis? &c. Et apud eundem Ciceronẽ Antonius, Nã vt vsum, inquit, dicẽdi omittam, qui in omni pacata, ac libera ciuitate dominatur: tanta oblectatio est in ipsa facultate dicẽdi, vt nihil hominũ, aut auribus, aut mentibus iucundius percipi possit. Quis enim cantus moderata pronũciatione dulcior inueniri potest: ꝙ carmen artificiosa verborũ cõstructione aptius? Quis actor in imitãda, quá orator in suscipiẽda veritate iucundior? Quid autẽ subtilius, quàm crebrę accurataq; sententiæ? Quid autẽ admirabilius quàm res splẽdore illustrata verborum? Quid plenius, quàm omni rerũ genere cumulata oratio? Neq; enim vlla nõ propria oratoris est res, quæ quidẽ ornatè dici grauitérque debeat. Huius est in dando cõsilio de maximis reb⁹ cum dignitate explicata sententia. Eiusdem etiam languentis populi incitatio, effrenati moderatio. Eadem facultate & fraus hominum ad perniciem, & integritas ad salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentiùs? quis à vitiis acrius reuocare? quis vituperare improbos asperius? quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatẽ vehementius frangere accusando potest? quis mœrorem leuare mitius consolando? Nisi reliquarum artium cumulũ propè immensum iuri illius ditioníque subdidissent.) Hoc facit Quintilian⁹ libro primo, ac duodecimo. Et apud Ciceronẽ Crassus: Nostra est, inquit, omnis ista prudẽtiæ doctrinæq; professio, in quá homines quasi caducã, atq; vacuã, abũdantes otio, nobis occupatis, inuolauerunt. Atq; etiam aut derident oratorẽ, vt ille in Gorgia Socratis cauillator: aut aliquid de oratoris arte, paucis præcipiũt libellis, eósq; Rhetoricos inscribunt. Quasi nõ illa sint propria Rhetorũ, quæ ab issdẽ de iustitia de officio, de ciuitatibus instituendis, & regendis, de omni viuẽdi, denique de naturæ dicũtur. Et rursus in eodem volumine: Quare omnes istos me authore, inquit, deridete, atque cõtemnite, qui se horum, qui nunc appellãtur, Rhetorũ præceptis, omnẽ oratoris vim cõplexos esse arbitrantur: neq; adhuc quam personam teneãt, aut quid pro-

Orator. Rhetor.

Orator quis dicendus.

Eloquentiæ laus.

Quam multa Rhetori subiecerint Cicero & Quintertio de Orato.

ſiteantur intelligere potuerunt. Vero enim oratori, quæ ſunt in hominũ vita, quando quidẽ in ea verſatur orator, atque ea eſt ei ſubiecta materies, omnia quæſita, audita, lecta, diſputata, tractata eſſe debẽt. Idẽ & in oratore ad Brutũ, vniuerſam philoſophiã particulã quandãm vult eſſe Rhetorices. Et in primo rurſus de Orat. Mea quidem, inquit, ſententia, nemo poterit eſſe omni laude cumulatus orator, niſi erit omniũ rerũ, magnarúmque artium ſcientiam conſecutus. Fatendum tamen erit.) His planè conſentanea ſunt, ea quę apud Ciceronem, primo libro de Oratore diſſerit M. Antonius. Qui locus cũ mire faciat ad intelligenda, ea quæ hic habet Rodolphus, nõ pigebit totum aſcribere: Oratorem autem, quoniam de eo quærimus, inquit, equidem nõ facio eundem quem Craſſus: qui mihi viſus eſt omnem rerum, atque artium ſcientiam comprehẽdere vno oratoris officio, ac nomine. Atque eum puto eſſe, qui & verbis ad audiendum iucundis, & ſententiis ad probandum accõmodatis, vti poſſit in cauſis foréſibus, atque communibus. Hunc ego appello oratorem: eumque præterea eſſe inſtructum voce, & actione, & lepõre quodam volo. Craſſus verò noſter mihi viſus eſt oratoris facultatem, nõ illius artis terminis, ſed ingenii ſui finibus immẽſis penè deſcribere. Nam & ciuitatum regendarũ oratori gubernacula ſentẽtia ſua tradidit: in quo per mirum mihi viſum eſt, Scæuola, te hoc illi concedere, cum ſæpiſſime tibi Senatus, breuiter impolitéque dicenti, maximis ſit de rebus aſſenſus. M. verò Scaurus, quem non lõge auri apud ſeſe eſſe audio, vir regendæ Reipubli. ſcientiſſimus, ſi audierit hãc authoritatem grauitatis, & conſilii ſui vindicari à te Craſſe, quòd eam oratoris propriã eſſe dicas: iam credo huc veniat, & hanc loquacitatem noſtram vultu ipſo aſpectúque conterreat. Qui quanquam eſt in dicẽdo minime cõtemnendus, prudentia tamen rerum magnarum, magis quàm dicẽdi arte nititur. Neque verò ſi quis vtrunque poteſt, aut ille cõſilii publici author, ac Senator bonus, ob eã ipſam cauſam orator eſt: aut hic diſertus, aut eloquẽs, ſi eſt idem in procuratione ciuitatis egregius, *illam ſcientiã dicẽdi copia eſt cõſecutus. Multum inter ſe diſtant iſtę facultates, longéque ſunt diuerſæ, atque ſeiunctæ. Neque eadẽ ratione ac via, M. Cato, P. Aphricanus, Q. Metellus, C. Lælius, qui omnes eloquentes fuerũt, orationem ſuam, & reipub. dignitatem exornabant. Neq; enim eſt interdictum, aut à natura rerum, aut à lege aliqua, atque more, vt ſingulis hominibus, ne amplius quàm ſingulas artes noſſe liceat. Quare nõ, etſi eloquẽtibus Athenis Pericles, idémq; in ea ciuitate plurimos annos princeps fuit, idcirco eiuſdem hominis, atque artis eadem facultas exiſtimãda eſt. Nec ſi P. Craſſus idẽ fuit eloquens, & iuris peritus, ob eam cauſam ineſt in facultate dicẽdi iuris ciuilis ſciẽtia. Nam ſi quiſquam, vt in aliqua arte, & facultate excellens, aliam quoque artem ſibi aſſumpſerit, is pficiet, vt quod præterea ſciet, id eius in quo excellet, pars quædã eſſe videatur: licet iſta ratione dicamus, pila bene & duodecim ſcrupis ludere, proprium eſſe iuris ciuilis, quoniã vtrũque eorum P. Mutius optime fecerit, eadémque ratione dicãtur, & quos phyſicos Græci vocãt, iidem poëtæ: quoniam Empedocles Phyſicus egregiũ poëma fecerit. Ad hoc, ne philoſophi quidẽ ipſi, qui omnia ſicut propria ſua eſſe, atque à ſe poſſideri volunt, dicere audent, Geometriam, aut Muſicam Philoſophi eſſe: quia Platonẽ omnes in illis artibus præſtantiſſimum fuiſſe profiteantur. Ac ſi iã placet omnes artes oratori ſubiungere, tolerabilius eſt ſic potius dicere: vt quoniã dicẽdi facultas non debet eſſe ieiuna, atque nuda, ſed aperta, atque diſtincta multarũ rerum, iucunda quadã varietate: ſit boni oratoris, multa auribus accepiſſe, multa vidiſſe, multa animo & cogitatione, multa etiã legendo percurriſſe: neque ea vt ſua poſſediſſe, ſed vt aliena libaſſe. Fateor enim callidum quendã hunc, & nullã in re tyronem, ac rudẽ, ne peregrinum, & hoſpitem in agendo eſſe debere. Sed cum non dõnemus Rhetoris nomine eum.) Hoc ſolum, inquit, pertinet ad officium Rhetoricæ, à quo ſolo Rhetor habet, vti Rhetor dicatur: hæc autem eſt ratio eloquẽdi circa ciuiles cauſas: quã obrem ſolum hoc Rhetoris officium eſſe dicemus, appoſite cõmodéque dicere poſſe de cauſis ciuilibus. Ariſtoteles ergo ciuilis ſcientiæ partem Rhetoricen vocat.) Hoc ipſum facit & in Rhetoricis Cicero, Ciuilis quædam, inquiens, ratio eſt, quæ multis &

Sententia Antonii de oratore, ſuperiori contraria, ſed conſona planè iis quę docet Rodolph.

*Aliqua ſciẽtia dicẽdi copiam.

Qua ratione dici poſſit, omnes oratori eſſe ſubiectas.

magnis ex rebus constat. Eius quædam magna & ampla pars est, artificiosa eloquêtia, quam Rhetoricam vocant. Et quæ sequuntur. Hermogenes etiam de ciuilibus solum quæstionibus dicere, Rhetoris censet esse.) Idipsum his verbis præcipitur in Rhetoricis ad Herênium: Oratoris officium est, de his rebus posse dicere, quæ res ad vsum ciuilem moribus ac legibus cõstitutæ sunt, cum assensione auditorum, quo ad eius fieri poterit. Itaque apud Græcos erant, quos πραγματικοὺς vocabant.) Crassus primo de Oratore. Itaq;, inquit, vt apud Græcos infimi homines mercedula adducti, ministros se præbent in iudicijs oratoribus, ii qui apud illos pragmatici vocãtur: sic in nostra ciuitate cõtrà, amplissimus atq; clarissimus quisque vir, vt ille, qui propter hãc iuris ciuilis scientiã sic appellatus à summo poëta est: egregie cordatus homo catus Aelius Sextus &c. Et respondens Crasso Antonius: Quòd si ingestu, inquit, qui multum oratorẽ adiuuat: & in voce, quæ vna maximè eloquentiam, vel cõmendat, vel sustinet: elaborare nobis nõ licet. at tantũ in vtroque assequi possumus, quantũ in hac acie quotidiani muneris spatiũ nobis datur: quãto minus est ad iuris ciuilis perdiscendi occupationem descendẽdum. Quod & summatim percipi sine doctore potest, & hanc habet ab illis rebus dissimilitudinẽ: quòd vox & gestus, subito sumi & aliunde arripi nõ possunt: iuris vtilitas, ad quãq; causam, quãuis repẽte, vel à peritis, vel de libris depromi potest. Itaq; illi disertissimi homines, ministros habẽt in causis iurisperitos, cũ ipsi sint peritissimi: & qui, vt abs te paulò antè dictũ est, pragmatici vocãtur: in quo nostri omnino melius multo, quòd clarissimorũ hominum authoritates, leges, & iura tecta esse voluerũt. Sed tamẽ nõ fugisset hoc Græcos homines, si ita necesse esse arbitrati essent, oratorẽ ipsum erudire iure ciuili, non ei pragmaticum auditorẽ dare. Hucusque apud Ciceronẽ Antonius. Quod ad nomẽ attinet, πρᾶγμα negotiũ ac causam significat. Inde πραγματικὸς, qui in negotijs causisque versatur: quem haud scio an nos dicere possimus causidicum, & tabulam quendam forensem. Qui dicenti res, vt Quintilianus inquit.) Sensum Fabij magis refert, quàm verba: quæ apud eum authorem libro duodecimo sic habent: Neque ego sum nostri moris ignarus, oblitúsue eorũ, qui velut ad arculas sedent, & tela agentibus subministrant. Neq; idem Græcos quoq; nescio factitasse, vnde nomen iis pragmaticorum datum est. Cui quidem Rhetorices etiam vocabulum consentit.) Verbum Græcum est ῥέω: quod etsi hodie id quod fluo significat, tamẽ veteribus etiam id fuisse quod dico, apparere vel hinc potest, quod inde ῥῆμα, id est, verbũ descendit: & ab Hesiodo ῥητοίτ' ἄῤῥητοίτι dicũtur, quos latinè dictos indictósq;, laudatos & illaudatos, celebres & ignobiles dicere possumus. Hinc ergo deriuantur, & hæc ῥήτωρ, ῥητορικὴ, ῥητορεύω. Id quod secundo Oratoriarum Institutionũ libro testatur & Fabius. Et Cicero in oratore ad Brutũ, Sed iam (inquit) illius perfecti oratoris, & summæ eloquentiæ species exprimẽda est: quem hoc vno excellere, id est oratione: cætera in eo latere, indicat nomen ipsum. Non enim inuentor, aut cõpositor, aut actor hæc cõplexus est omnia, sed & Græcè ab eloquendo Rhetor, & latine eloquens dictus est. Ciuilis verò ratio, quoniã cœpit in Græcia in quæstu esse.) Fabij libro tertio de origine Rhetorices verba hæc sunt: Initiũ ergo dicendi dedit natura, incrementum artis obseruatio. Homines enim, sicut medicina cum viderent alia salubria, alia insalubria, ex obseruatione eorum effecerunt artem: ita cum in dicendo, alia vtilia, alia inutilia deprehenderent, notarũt ea admittãdũ vitãdúmque, & quædã secundũ rationem eorum adiecerunt ipsi quoque. Hæc confirmata sunt vsu, tum quæ sciebat quisque docuit. Sed multò pòst secutus est Aristoteles.) Gloriatur ipse Aristoteles in fine libri de eléchis sophisticis, cæteras quidẽ artes omnes paulatim cœpisse, & ab aliis quidem earum esse inuenta principia, ab aliis auctas esse, ab aliis tãdẽ aliquãdo absolutas: quæ autem à se tradita sint de ratione syllogismorũ, ea omnia à se vno, & inuenta & perfecta absolutâq; esse. Quòd sit autẽ Dialectice pòst cæteras artes inuẽta, obiter apud Ciceronẽ docet his verbis Crassus: Nam vetus quidẽ (inquit) illa doctrina, eadem videtur & rectè viuendi & bene dicendi magistra: neque disiũcti doctores, sed iidẽ erant viuẽdi præceptores atque dicẽdi, vt ille apud Homerũ Phœ-

Pragmatici.

Rhetoricę vocabulum vnde dicatur.

Dialectice. pòst alias artes inuẽta.

nix, qui se à Peleo patre, Achilli iuueni comitè esse datum dicit ad bellum, vt illũ efficeret oratoré verborum, actoremq; rerum. Sed vt homines labori assiduo & quotidiano assueti, cum tépestatis causa opere prohibentur, ad Pilam se aut ad Talos aut ad Tesseras cõferunt, aut etiam nouum sibiipsi aliquem excogitãt in otio ludum: sic illi à negotiis publicis tanquam ab opere aut téporibus excluſi, aut voluntate sua feriati, totos se, alij ad poëtas, alii ad Geometras, alii ad musicos contulerunt: alii etiã, vt Dialectici, nouum sibiipsi studium ludumque pepererunt. Et quæ sequuntur. Tandémque lõgi temporis possessione.) Vsucapionem vocant iurisconsulti, quam hodie ferè dicimus præscriptionẽ. A Modestino iurecõsulto finitur hoc modo: Vsucapio est acquisitio vel adiectio dominii per continuationem possessionis temporis lege definiti. ff. de vsucapionibus & vsurpationibus. l. Vsucapio. Cum non esset eorũ alius assertor.) Vindicator, qui ea sibi assereret, vindicarétque, ac sua diceret. Est autẽ & hoc verbũ iurecõsultorum, quos diligenter ab Rodolpho lectos apparet. Qui quæret enim.) Cicero nis hãc in rem verba, vt quidem hodie in exemplaribus leguntur, sic habent: Nascitur iudices causa Cornelii ex ea lege, quam L. Gelllius, Cn. Cornelius, ex senatus sentẽtia tulerunt, qua lege videamus satis esse sanctũ, vti ciues Romani sint ii, quos Cn. Põpeius de consilii sententia sigillatim ciuitate donauerit. Donatum esse L. Cornelio præsens Põpeius dicit, indicant publicæ tabulæ, accusator fatetur: sed negat ex fœderato populo quéquam potuisse, nisi is populus fundus factus esset, in hãc ciuitaté venire. O præclarum interpretem iuris, authorem antiquitatis, correctorem atque emendatoré nostræ ciuitatis: qui hanc pœnam fœderibus ascribat, vt omnium prẽmiorum beneficiorumque nostrorum expertes faciat fœderatos. Quid enim potuit dici imperitius, quã fœderatos populos fieri fundos oportere? Nam id nõ magis est proprũ fœderatorũ, quàm omnium liberorum. Sed totũ hoc iudices in ea fuit posita semper ratione atque sententia, vt cũ iussisset prætor aliquid, si id adsciuissent socii populi ac Latini, & si ea lex quam nos haberemus, eadem in populo aliquo tanquã in fundo resedisset, vt tum lege eadé is populus teneretur: nõ vt de nostro iure aliqnid minueretur, sed vt illi populi, aut iure eo quod à nobis esset cõstitutum, aut aliquo cõmodo aut beneficio vterétur. Tulit apud maiores nostros legem Caius Furius de testamẽtis, tulit Quintus Voconius de mulierum hæreditatib⁹, innumerabiles aliæ leges de ciuili iure sunt latę: quas Latini voluerũt, adsciuerunt: ipsa deniq; Iulia, qua lege ciuitas est sociis, & Latinis data: qui fundi populi facti nõ essent, ciuitatem nõ haberent: in quo magna cõtentio Heraclienſium, & Neapolitanorũ fuit, cum magna pars in iis ciuitatibus, iuris sui libertaté ciuitati anteferret. Postremò hęc vis est ist⁹ & iuris & verbi, vt fundi populi beneficio nostro, nõ suo iure fiant. cũ aliquid populus Romanus iusſit. id si est eiusmodi, vt quibusdam populis siue fœderatis siue liberis permittendum esse videatur, vt statuãt ipsi, nõ de nostris, sed de suis rebus, quo iure vti velint, tũ vtrum fundi facti sint, an nõ, quærendũ esse videatur: de nostro verò imperio, de nostris bellis, de victoria, de salute, fundos populos fieri noluerũt. Et anvis sit metu armorũ deterrere à possessione quenquam.) Extat hodieq; pulcherrima hac de re Ciceronis oratio pro Aulo Cecinna, quẽ cum Sex. Ebutius armis ad fundum suum accedere prohibuisset, negauit tamẽ Piso aduocatus Ebutii vim esse factã, propterea quòd nemo neq; occisus, neque vulneratus esset: quam illius defendendi rationem multis argumentis refellit Cicero.

Vsucapio.

Qui populus dicatur fundus factus.

Volenti copiam dicendi parare ex locis, principio necessarium esse plenam locorum notitiam: eamque in duobus præcipuè positam esse. Primum, vt explorate, quot loci sint, & quæ cuiusque proprietas, teneamus. Deinde, vt argumentationes ab authoribus traditas, in suos quanque locos positmus resoluere.

Cap. XIX.

Primum præceptum de locorum vsu, nẽ pe vt cognitos habeamus locos.

VT ergo dicamus, id quod præsentis est negotij: tractatúmque locorum aperiamus, id est, doceamus, quo pacto sit omnis argumentorum facultas & copia è locis eruenda: primum hoc & præcipuum est, quod rerum ordo præcipiendum monet, vt quisquis inuenire volet ex locis, diligenter & exactè locos habeat cognitos. Est autem locorum notitia ferè in his duobus posita. Prius est, vt numerum naturámque locorum, quot sint, & quæ cuiusque sit vis & proprietas, exploratè planéque teneat. Quod siue nostra descriptione, siue quouis alio consequatur authore, non multum referet. Aut inueniet enim optimum ducem: aut pro optimo erit, quem poterit expeditißimè sequi. Nec verò memoria tenuisse locos satis esse credidero: sed paratos, exercitos, & velut in conspectu & ad manum positos teneat velim. Sicut enim non potest celeriter quis & inoffenso verborum cursu, legere aliquid, cui de singulis literis est in consilium eundum: sic neque paratè poterit inuenire ex locis, cui cum inueniendum est, prius ipsi quærendi sunt loci. Proximum in locorum notitia est, quódque difficilius est, traditas ab authoribus argumentationes suis locis reddere. Idque non in hoc solum est vtile, quòd plurimùm confert in intelligendis virtutibus authorum, & in discernenda varia apud eos argumentãdi ratione, vt quandoque tanquam crebris densisque ictibus, sic multis argumẽtationibus celeriter coagmentatis, feriant aduersarios: quandoque argumentatione latè copioseque fusa, multarum impetum, vnius pondere exæquẽt: iam confodiãt acumine, iam viribus prosternant, iam de re iudicent: iam sicubi parum est in re fiduciæ, in aduersarium conuersa orátione, velut flexu eludant. Paratur hinc iudicium, & omne ferè artificium perspicitur, non inuentionis modo, quod &

Duo necessaria ad locorũ cognitionem

Quàm vtile sit traditas ab authoribus argumẽtationes suis locis reddere.

ipsum nostri instituti est & nobis proinde maximũ: sed magna ex parte elocutionis, quæ sic plerunque rebus affixa est, vt vix possit inde diuelli: apud Demosthenem præsertim & Ciceronem, & vt quisque est istis dicendi iudicio proximus: quorum est ita rebus accommodata oratio, vt nasci videatur ex illis. Verùm non in id solùm (vt diximus) vtile est cognoscere locos argumẽtationum apud authores: sed quod hoc vsu tractatúque rerum, cùm ratio accesserit eis, copia quædam & thesaurus paratur, qui semper nobis in promptu sit, vt quoties ex locis quæremus similibus in rebus, similes nobis argumẽtationes occurrant. Sicut enim in omni vita, sic in hac quoque inueniendi ratione, primũ est scire, quid, & quo pacto sit faciẽdum. Facere verò quæ recta sunt, & quatenus recta sunt, imitatione facillimè consequimur. Præceptis enim aures ferè imbuũtur: exempla docent oculos. Quanquã sint autẽ plura, quæ audiendo faciliùs possumus, quã videndo discere, latiusq; auriũ pateat sensus: certiora sunt tamẽ, quorũ ipsi nobis oculis tradimus fidem. Vnde scitè apud Comicũ dictũ est, pluris est oculatus testis vnus quàm auriti decẽ. Aures enim aliis, oculi sibi credunt. Non est autem facilè, certam dare deprehendendorum locorum in argumentationibus legem: quòd præsertim persæpè, nisi assuetis admodum longo vsu lectioneq; authorũ, difficile sit argumentationes explicare: & conclusionem propositionémque earum, ex orationis cumulo colligere. Teguntur enim sæpè, & in ipsa dicendi copia delitescunt, vel variis dicendi figuris occuluntur. Quandoque iunguntur, tanquam in vnius propositionis speciem, conclusio & propositio. Quandoque pro vtrisque sola propositio ponitur. Et quod de Lysia legimus, cui summæ fuit artis loco, non videri artem: id crebrò est etiam apud reliquos authores videre, quò grauiùs

Plautus, in Truculento.

De hac argumentorũ redditione, non posse certam tradi legem: posse tamen viam atq; manudictionem quandã dari.

ex insidiis incautum aduersarium petant. Viam igitur quandam ad ista, & (vt dicitur) manudictione fortasse dare poterimus, quo facilius in his loci cognoscantur. Vtilissimum fuerit igitur, incipientem primum ab his initium facere, quæ sunt apertissima perspectu: & in quibus vel iam formatæ sunt argumentationes, vel facillimè poterunt formari. Eas vbi accepit, videat primum, quod sit argumentum probationis, id est, quod sit futurum medium, si cogatur in formã ratiocinationis argumentatio. Est autem id, quod sumptum in propositione, in conclusione non sumitur: Vt philosophus non rectè dimittet vxorem, non ergo Cato rectè dimittet vxorem: Medium argumẽtationis est philosophus. Deinde conferatur medium cum eo, quod sumitur in cõclusione, & in propositione non est sumptum, id est autem Cato. Inde videatur, significeturne medio aliquid quod sit in extremo, cum quo cõfertur, aut extra: Vt philosophus significat aliquid quod est in Catone. Deinde, sitne substantia eius, aut circa substantiam. Certum est, quod nomen philosophi significatur esse circa substantiam Catonis. Sic per reliquos eamus locos, donec ad eum qui proprius est noster, veniamus: non enim philosophus subiectum est Catonis, non actus, ergo cum sit circa substantiam eius, adiacens erit. Non est autem ignorandum, medium, etiam non solum comparatum extremo, quod in conclusione colligitur, in loci alicuius nomen transire: sed etiam, si comparetur extremo cui coniunctum est in propositione. Cuilibet enim comparatum, alicuius loci sortietur vtique naturam. Vt si dicam, Cato, nõ rectè dimitteret probatũ seruum, ergo multo minus Cato dimitteret probatam vxorẽ: dimittere seruũ probatum est medium. quod comparatum Catoni, ad connexorum pertinebit locum: cuius generis sunt, seruus, & do-

Eandem argumẽtationem, diuerso respectu ad diuersos posse reduci locos.

minus. comparatum autem vxori, inter comparata erit, minus enim in proposito seruus probatus, quàm probata vxor. Quanquam sint autem propiora rei connexa quàm comparata, citius tamen dixerimus hanc à comparatis ductam argumentationem esse, quoniam vis & efficiendi euidentia est apertior ex hoc loco. Nomẽ itaque etiam iustius inde capiet. Quanquam qui volet exactè nominari locum argumẽtationis, facile vitabit errorem, si addat semper extremum id, ex cuius loco ductum vult esse medium. Vt si dicat, Tarquinius est peregrinus Romæ, ergo non debet Romæ expetere regnũ: medium est, peregrinum esse Romæ. Quod si Tarquinio compares, ad locum eum referetur qui ex loco dicitur. quoniam peregrinum esse non est aliud, quàm aliam habere patriam. patria autem loci nomen est. Sin Romæ conferatur, connexum erit. quoniam peregrinum esse ei cui peregrinus quis est, connexum est. Sin ei, quod est expetere regnum, iũgatur peregrinum esse: contingens erit. possunt enim iuncta esse vtraque, & vtrumuis esse sine altero. Ergo si quis argumentum id, ductum vel ex loco, vel ex connexis, vel cõtingentibus dicat: rectè quidem, sed non satis explicatè dicet. Quod si addat, ex loco Tarquinij, ex connexis Romæ, ex contingentibus regni: iam quoduis horum dixerit, nihil errabit. Licebit igitur, ex quouis horum volet locorum, dare nomen argumento. Promptius tamen & expeditius quærenti, ex Tarquinij nomine inuenietur. Itaque potißimum huius censebitur loci, quem comparatum Tarquinio tenet. Cum sint enim loci (vt diximus) notæ quædam, & tanquam indices inueniendarum rerum, ex quocunque loco commodißimè inuenitur quodque, eius debet etiam potißimum generis existimari. Non erit autem iam supra spem difficultas, cum in Quomodo tectio-

res argumẽta tiones in ſuas fint colligendæ formas, ſuiſque locis reddendæ.

apertioribus & magis expoſitis argumentationibus fecerimus vſum, vt tectiores paulatim deinde argumentationes, nõ modò reddamus locis ſuis, ſed quod prius & difficilius eſt, in formam ſuam colligamus: & oſtendamus, quæ propoſitio ſit, & quid conficiatur. Opus eſt ergo in primis ſcire quæ ſit quæſtio, cui argumentationes adhibentur: quæ quomodo ſit inuenienda, ſi fortè non ſatis aperta fuerit, quàm ſimpliciſſimè potuimus, oſtenſum eſt à nobis, cùm de inueniẽda quæſtione loqueremur. Cap. 10. huius lib. *Nec inuenienda ſolùm generalis eſt quæſtio, in qua omnia continentur ea, quæ dicuntur tota oratione: ſed ſpecialis etiam, quæ generali continetur, ad quam præſens argumentatio adhibetur, quã quærimus explicare. Quam cum inuenerimus, tum quicquid id eſt, quod pro argumentatione propoſitum eſt, id ſi vna propoſitio eſt, adhibendum quæſtioni. Quod ſi probet ea quæſtionem in hanc aut illam partem, pronũtiatum quæſtionis in eam partem, in quã inclinat probatio, concluſio fiat enthymematis: & quod in probationem aſſumptum erit, propoſitio. Sin plures erunt propoſitiones, tum adhibendæ erunt alteri: videndúmq;, an altera probetur per alteram: quod ſi fiat, ad ſummã quæſtionis ſolũ erit vna argumentatio, ordine tamen probãdi plures. Quòd ſi nõ probetur altera per alteram, ſed vnaquæque per ſe probet id quod quæritur, plures erunt argumentationes. Quòd ſi nec altera alterã probet, nec quælibet quæſtionem per ſe, vel erunt plures vnius argumentationis propoſitiones, vel plurium propoſitionum probationes. Quæ quidem qualia ſint, optimum erit ſumptis ab authoribus exemplis oſtendere. Pro tota ar-*

Exemplũ. 1. ex Quintiliano.

gumentatione eſt apud Quintilianum in milite Mariano propoſitio: Quid dicis? Tu ſi Tribunus eſſes, hoc feciſſes? ſi miles eſſes, hoc tuliſſes? Non erit difficile formare hanc

argumentationem: qui viderit, quid ea velit efficere. Id autem est in summa quæstionis, tribunũ iure occisum esse à milite. Quòd si cùm hac propositione conferatur, nõ probatur id quidem continuò ex ea: sed hoc quod ei proximum est, neque hunc tribunum istud facere, neque militem ferre debuisse. Vt sit hæc argumentatio: Tu si fuisses tribunus, non feciſſes hoc, ergo nec iste tribunus facere debuit. Sic etiam, si fuisses miles, non tulisses: ergo nec miles iste debuit ferre. Iam apertum est duas esse argumentationes eas, quas dicimus in vna composita propositione fuisse conclusas. Crebrò quidem vsu venit concisa hæc argumentatio altercantibus, quod ex tragœdiarum scriptoribus facile liquet. Apud Senecam cùm dixisset Megara, Sempérq; magno constitit nasci deum, volens Herculis affirmare diuinitatem, subiicit Lycus confuta-turus illud: Quemcunque miserum videris, hominem scias. Duabus argumentationibus est hic opus, vt perueniamus eò, quod propositione colligitur. Quod quomodo fiat, apertum erit, si respiciamus, quid velit probare Lycus. Vult sanè confutare, quòd sit Hercules deus. Ergo hæc erit intentio, Hercules non est deus, propositione autem quam ipse sumit, solum videtur colligi, hominem esse Herculem. Hanc itaque argumẽtationem velut cõfessam in medio relinquit, Hercules est homo: ergo non est deus. Quòd sit autem homo, probat: quoniam quisquis miser est homo est: Hercules est miser: est igitur homo. Prius argumentum è diuersis deo ducitur, posterius ab adiacentibus Herculis. Simile est quod subiicit in proximo Megara: Quemcunque fortem videris, miserum neges. Confutat minorem propositionem: quæ erat, Hercules est miser. Vt sit argumẽtatio: Nemo fortis est miser: Hercules est fortis: non est ergo miser. Plures autem propositiones

Exemplũ I I ex Seneca in Hercule furẽte. Vbi non Megara sed Amphytrio hoc cum Lyco disputat.

III. ex eodẽ Seneca. Non Megara, sed Amphytrio.

IIII. ex Lucano, lib. v. Verba sunt Cæsaris ad milites.

sunt, quarum alteram probat altera. Vt apud Lucanum in quinto Pharsaliæ, orbis Hiberi Horror, & arctoi nostro sub nomine miles Pompeio certè fugeres duce. probat id à pari, Fortis in armis Cæsareis Labienus erat, nunc transfuga vilis, Cum duce prælato terras atque æquora lustrat. Posterius ergo propositio prioris est. Prius etiam propositio alterius argumentationis, cuius est ab authore colligenda conclusio: quam reperiemus rursus, ea via, quam prius ostendimus. Quæstio est, an bene sibi consulant milites, deserendo Cæsarem. Capiamus propositionem, quæ est: milites qui sunt fortissimi, & clarissimæ apud omnes famæ ductu Cæsaris, timidi atque fugaces erunt si Pompeium sequantur. Hæc propositio si adhibeatur quæstioni, statim videbitur confici. Non ergo bene sibi consulent, si deserant Cæsarem.

v. & ipsum ex Lucano, li. i. Verba sunt Curionis, Cæsarem ad bellum ciuile suscipiendum hortantis.

Quandoque & in hoc genere, probationes propositionum pro propositionibus ponuntur, quemadmodum & propositiones pro conclusionibus. Quale est apud eũdum authorem, Par labor, atque metus, pretio maiore petuntur. Hæc argumẽtatio videtur tota mihi esse ratiocinatio huiusmodi: Quæcunque minus laboris habent, & plus præmij, magis sunt expetenda, bellum ciuile minus laboris habet, quàm Gallicum, & plus præmij, ciuile ergo bellum, magis est expetẽdum. Pro maiori propositione posita est probatio, quæ est, Vbi par labor est, & præmium maius, id est expetendum: consequitur, ergo vbi minor labor est, & pretium maius, id est expetendum. Sic pro minore quæ erat, Ciuile bellum habet minus laboris, quam bellum Gallicum, & maius pretium: quoniã Gallia quota pars terrarum, tenuerit eum bello decem annorum implicitum, ciuile autem bellum, si gesserit pauca felici euentu prælia, cum Roma subiget ei orbem. Cùm verò

plures ſunt propoſitiones, quarum alteram altera non probat, & vtraque probat intentionem per ſe, certum eſt plures eſſe argumentationes. Cuiuſmodi apud eundem authorem eodem loco: Socerum depellere regno Decretum eſt genero: partiri non potes orbem. Vel vna propoſitio eſt, vel quod prius eſt, (Socerum depellere regno Decretum eſt genero) confirmatio ſit eius quod ſequitur (partiri non potes orbem.) Hoc autem poſterius, neque eam quæ ſequitur probat (Solus habere potes) neque probatur ab ea. Ergo hoc ipſum (ſolus habere potes) altera propoſitio eſt. Vt ſint argumentationes, Pompeius deſtinat depellere te imperio, ergo ſuſcipiendum tibi eſt bellum. Et, ſolus potes habere imperium, ergo etiam gerendum tibi eſt bellum. Sic & Quintilianus in apibus pauperis: Decerpebant (inquit) flores meos. Hæc eſt aduerſarij contradictio. Hanc confutat. Subdit itaque: Ecquid intelligitis iudices, quanto dolore dignum ſit quod ego perdidi, ſi etiam hoc damnum eſt, flores auferri? Vtitur hac aduerſarij confeßione ad probandam intentionem ſuam. Si enim perdere flores eſt damnum, multo magis damnum eſt opes perdere. Sequens propoſitio eſt hæc: Ita planè, alioquin tu illos in vetuſtatem ſeruabas: & durarent adhuc, niſi ad hortum tuum apes veniſſent. Priore propoſitione velut alligato ad inconueniens aduerſario, probauit, vel non eſſe damnum decerpi flores, vel maius eſſe quod ipſe ſit paſſus in apibus. Hic probat, ne decerpi quidem eos, cum nequeant alioquin durare, quanquam non accedant apes. Sed iſtud quia ſemper propemodum fit, vbicunque vberior eſt aliqua ad dicendum materia, non fuit ideo monẽdum, niſi quòd plerũque ſic duæ aut plures propoſitiones elocutionis ratione iungũtur, vt videantur in vnam confundi argumẽtationem. Idcirco

vi. ex eodem etiam lib. 1.

vii. ex Quintiliano in declam apes pauperis.

discentis iudicium diligentiori nobis admonitione fuit excitandum. Quod postremum posuimus, cum neutra alteram, & neutra per se conclusionem probet, si sint vnius argumentationis propositiones, duæ tantùm poterunt esse. Nec enim plures capit ratiocinatio propositiones. In enumeratione verò quanquam possint esse plures duabus, omnes tamen cõiunctæ vnius propositionis obtinent locum. Plana ratiocinatio videtur esse apud Lucanum, Ante aciem Aemathiam nullis acceßimus armis, & quæ sequuntur: sed turbato propositionum ordine. Vt sit minor propositio, non sumus secuti lætas res Pompeij, cum dicit (Ante aciem Aemathiam nullis acceßimus armis) Deinde sequatur conclusio, ergo possumus iustè deesse aduersis. Hæc est: Pompei iam castra placent, quæ deserit orbis? Tum postremo maior, quia quisquis secutus nõ est læta, iustè potest deesse aduersis. Quod autem ponitur, Nunc victoris opes, & cognita fata lacessis? Est velut alia maior propositio. Plurium verò propositionum probationes, crebrum est videre, præsertim cum nonnunquam totæ causæ in duas sint conjectæ propositiones, ad quas omnes referuntur probationes. Vt redeamus autem eò vnde cœpimus, optimum fuerit ab apertißimis incipere, vt vsu assuetudinéque rerum quæ obscuriora sunt, fiant paulatim apertiora. Rerum natura sic se habet. Suis cuncta colligenda sunt gradibus: & quod festinanti nonnunquã præcipitium est, ad id per singula sequenti vestigia, magna quandoque facilitate, pari securitate peruenitur.

Exẽplum viii. ex Lucano, lib. 8. Verba Photini sunt, suadẽtis Ptolemæo, ne vi ctum à Cæsare Pompeium in regna recipiat, sed in gratiã Cæsaris illum occidat.

Eludere. Velut flexu eludant.) Ductum à gladiatoribus. Est enim eludere, ictus intẽtatos arte quadam euitare, velutíque ludendo à se auertere, ac propellere. Martialis,

Callidus immissas eludere simius hastas,
Si mihi cauda foret, cercopithecus eram.

Et Politianꝰ in Lamia: ibi (inquit) & funerepus periclitatur, & petaurista iactatur, & saccularius præstigiatur, & venenariꝰ ĩflatur, & diuinaculus hallucinatur, & aretalogus nugatur, & circulator illudit, & gladiator eludit, & orator blãditur, & poëta mẽtitur.

Et quod de Lysia legimus.)Solebāt veteres illi oratores miro studio id agere, vt sine arte dicere viderentur, itaque simplicitate quadā orationis faciliùs id quod vellēt rudi multitudini persuaderēt. Cui illorum sentētiæ hunc in modum libro quarto subscribit Fabius: Effugiēda ergo, inquit, in hac præcipuè parte, omnis calliditatis suspicio. (Neque enim se vsquā custodit magis iudex.) Nihil videatur fictum, nihil solicitum: omnia potius à causa, quàm ab oratore, pfecta credātur. Sed hoc pati nō possumus, & perire artē putamus, nisi appareat: cùm desinat ars esse si apparet. Pēdemus ex laude, atque hanc laboris nostri ducimus summā. Ita quæ circum stātibus ostētare volumus, iudicibus prōdimus. Hactenus Fabius. Atque hoc est quod solebat dicere Lysias, summam artem esse, non videri artem. Est autē hic Lysias ille orator insignis, vnus ex numero illorum decem, qui eodem tempore Athenis floruisse tradūtur: quē cum Platone cōferens Phauorinus: Si ex Platonis (inquit) oratione verbū aliquod demas, mutésue, atque id cōmodissimè facias, de elegantia tantū detraxeris: si ex Lysiæ, de sententia. Author Gel. libro secūdo cap. quinto. Tarquinius est peregrinus Romæ.) Hic est L. ille Tarquin. Priscus, Romanorū rex quintus. Cui cùm initio Tarquiniis adhuc agenti, Lucumoni nomē fuisset, postea Romā cum vxore aduectus, L. Tarquinii Prisci nomē sumpsit. Reliqua lege apud Liuium libro primo ab vrbe cōdita. Socerum depellere regno Decretū est genero.) Eiusdem Curionis & quidē libro primo sunt verba. Pōpeius (inquit) gener tuus decreuit te socerum suum regno depellere, quò solus ipse regnet. Quòd autē Rodolphus ex iis quæ sequuntur duas facit argumētationes, id mihi parum considerate factum videtur. Quis enim non videat, longe efficacius fore ad persuadendū, si dicas hoc pacto, Cuicunque regnādi cupido negatum est regnum partiri, & tamen solus habere id potest, ei suscipiendū est bellum illud, quo solus imperiū cōsequatur: tibi ô C. Cæsar partiri regnum per Pompeium non licet, & tamen victo illo solus regnare potes: est ergo tibi hoc bellum suscipiendum.

Dissimulatio artis apud veteres.

Lysias.

Locis cognitis, proximè necessariam esse plurium rerum descriptionem, hoc est, vt res de quibus fortè aliquando dicturi sumus, per suos deducamus locos, & quid ex singulis locis de eis dici possit dispiciamus. Cap. XX.

PRoximum est ei, qui diligenter cognitos habet locos, volétque ex eis inuenire, parare facultatem sibi cuiuslibet rei per locos deducendæ, quod vel idem est, vel simile illi, quod solebant qui docebant Rhetoricen, inter irritamenta ponere puerorum: quod Græcè ὑπόθεσις, Latinè à plerisque descriptio vocatur. Sed Rhetores angustius pleraque quàm pro omnium locorum latitudine describebant, eloquendi verò rationem (quam præcipuè spectabant illi) latius, quàm nobis sit opus. Satis enim nobis erit, res singulorum locorum singulis verbis, velut capitibus quibusdam annotasse. Si quis tamen ea volet oratione latius fundere: & vel nudam hanc describendi sequi expositionem, vel conuersa in laudem, aut vituperationem dictione, argumētatione tractare descriptio-

Secundum de locorum vsu præceptum.

nem, poterit obiter & pulcherrimæ artium omnium elocutioni consulere, dum parat inuentionem. Necesse est autem quisquis volet rem aliquam describere, vt omnem eius naturam proprietatémque exactè perspectam habeat. Quãtúmque distabit à notitia rei, tantum à facultate aberit eius describendæ, & proinde, aptè commodéque de ea differendi.

Præsertim cap. 2. huius libri.

Quemadmodum enim sæpè iam diximus, Dialectice solam inueniendi docet rationem, res ex penitioribus artium petendæ sunt penetralibus. Atque ex eis inueniantur oportet, quæcunque inueniuntur. Illæ materiam præbent inuẽtioni, Dialecticè viam docet: nisi illis in rebus, quæ in vulgari opinione notitiáque omnium positæ, notiores sunt, quàm vt sint discendæ præceptione, & quæ vsu quotidie teruntur in manibus. quoniam apertæ sunt enim, sola propè ad differendum de eis suffecerit Dialectice: materiam nobis is quem communem vocamus sensum rerum humanarũ, suppeditabit. Qui nouerit autem rem, quam descripturus est, omnémque eius vim naturæ peruiderit, illi promptum est expeditúmque reperire omnes in ea locos: & videre etiam, qui loci quibus rebus conueniant, aut non conueniant. Nec enim omnes est in omni re inuenire. Et quidam rebus per se conueniunt: alij cõueniunt quidem rebus, sed non nisi in pronunciato dispositis. Quæ cuiusmodi sint, subdito exemplo descriptionis, facilè videbitur.

Cõmodissima describendi ratio.

Fiet descriptio cõmodissime, si sic instituatur, vt ex eis quæ singulis è locis ducimus, & re describenda, pronunciata fiant: sic, vt subiectum res sit quæ describitur: id quod ex loco ducitur prædicatum. Nisi tamen ij loci erunt, in quibus commodius secus fiat, vt cum species rei sumimus. Ibi enim aptius res fiet prædicatum. Genus enim natura de specie, non species de genere prædicatur. Et si qua alia erunt eius con-

ditionis, quæ non erit difficile videre. Quanquam in reliquis propemodũ nihil eſt quod impediat, quo minus omnia quæ ducuntur ex locis, poſsint prædicari de eo, à quo ducuntur. Nam & definitum de definitione prædicatur: vt, animal rationale eſt homo. Contrà, aptius fieri non abnuerim: verùm hoc tamẽ non fiet ineptè. Quare in his, quanquam liberum ſit hoc vel illo pacto facere, malim tamẽ, quò minor ſit errori locus, præſcriptum prioris legis ſeruari, vt res de qua quæritur, ſubiectum ſit: quod ex loco inuentum fuerit, ſit prædicatum. Vt ſi ſumamus exempli gratia deſcribẽdum hominem: primùm dicimus ex definitionis loco, homo eſt animal rationale: deinde: quia hominis genus eſt animal, dicimus, homo eſt animal. Pro ſpeciebus hominis accipimus omnia, in quæ diuiſionis lege ea, quã priore libro diximus, homo poteſt diduci. Non quòd poſſit homo quidem diuidi in veras ſpecies: ſed quia ad inueniẽdi viam, præſtant idem illa in quæ homo diuiditur illo pacto, quod præſtant veræ ſpecies, in quas diuiditur genus. In quibus cum habeat homo generis vicem, vt modo diximus, prædicetur de eis oportet. Dicimúſque homo doctus eſt homo, & homo indoctus eſt homo. Poſſumúſque hoc eodem modo per omnes diuiſionis ire differentias, ducta (quemadmodum prædiximus) propemodum ex omnibus locis diuiſione. Poſt hæc, propria hominis ſunt, homo capax eſt doctrinæ, homo eſt rationalis, homo eſt natus ridere. Ex totius loco nihil erit fortaſſe, quod de homine dicatur: ipſe nanque per ſe homo totum eſt. Niſi vellemus fortè dicere, homo totius mundi pars eſt. Partes autem hominis eo pacto quo partium diuerſitatem priore libro fecimus, haud difficile erit inuenire. Coniugata erunt, humanus, humanitas, humane, vt dicamus, homo eſt humanus, homo præcipuè debet expetere humanitatem, homo

Hominis definitio.

Genus. Species.

Proprium.

Totum.

Partes. Coniugata.

debet omnia facere humanè. Nemo autem credat hic erratum esse, si verbis per se repugnantibus, vt fiat ex eis pronunciatum cũ rei de qua querimus, alia addantur verba, quò possint commodius in pronũciati formam cum re concludi. Cùm enim per se dicatur ineptè, homo est humanitas: additis aliquibus verbis, vt sit, homo præcipuè debet expetere humanitatem, commodè dicetur. Simili ratione descriptio per reliquos ducetur locos. Nihil enim attinet omnium ponere exẽpla, quando longum id esset, & facilius sit, quàm vt indicandum sit. Adiacentia & actus maximã & immensam propemodum copiam præbebunt inuentioni. Ex subiecti loco, nihil est quod de homine dicatur. Cum sit enim homo generis earum rerum, quæ per se subsistunt, in subiecto nequit esse. Sic & causæ, & euenta, & connexa, in his præcipuè rebus quæ agendi patiendiue generis sunt, primas persæpe sibi vendicant partes. Locus & tempus, describendis singularibus rebus, vt Ciceroni, vt Catoni, vt Romæ, vt Athenis, bello Punico, cladi Cannensi, multam suppeditant plerunque materiam. Generibus rerum, quoniam ea ferè citra intellectum temporis & loci apprehendunt ab animis nostris, & efferuntur, minùs idcirco sunt eis hi loci accommodati. Quinque accidentium loci, simplici rei describendæ non facilè queunt aptari: sed rectius pronunciatis eis, quæ ex priorum locorum descriptione ducta sunt, adiungentur. Vt si dicamus, homo loquitur, loqui actus quidam est hominis: cui cõtingens est, quòd Psitacus effingit vocem humanam. Psitacus autẽ homini comparatus, non est contingens: sed specie diuersum. Effingere autem humanam vocem ad loqui genus est. Quicquid enim loquitur, vocem humanam effingit: sed non quicquid effingit vocẽ humanam, loquitur vtiq; quoniã animalia quæ citra intellectũ

Adiacentia. Actus. Subiectum.

Causæ. Euenta. Connexa. Locus. Tempus.

Genera vocat, quæcũq; singularia ac indiuidua nõ sunt.

Contingẽtia, nomẽ rei, pronunciata, cõparatio, similitudo.

Contingẽtia.

Diuersũ nũc dicit, quod superiori libro differens.

id agunt: non loquuntur. Sed hominem loqui, comparatum ei quod est psitacum effingere humanam vocem contingens est. Sic etiam, tussire hominem ad id quod est, hominẽ loqui, contingens vocamus. Similiter in loco qui nomen vocatur, si dicas, homo vocatur, nil vidêris dicere, quod ad eum locũ pertineat, nisi addas iam ei pronunciatum id, quod dici solet, quoniam factus sit ex humo: vel simile quiddã. Ex eo quoque loco, qui pronunciatorum dicitur, nihil itidem posse simpliciter dici, hinc patet, quòd quisquis de re pronunciaturus est, necesse est pronunciato id faciat: quod quia constare oportebit ex re, & eo quod de re dicitur, necessario ex aliorum locorum aliquo ducetur. Comparationes itidem, & similitudines rerum, non fiunt per se rerum ad res, sed semper accipitur aliquid in re, per quod fiat eius ad aliam rem comparatio. Homo per se nulli comparatur, nisi capiamus in eo, vel magnitudinem corporis, vel vires, vel celeritatem, vel quæcunque alia talia capi possunt, in quo reliquis vel animalibus vel hominibus comparetur. Oppositа & diuersa, quia solùm negatione pronunciantur, nihil est quod per se describendæ rei conferant: nisi aliis locis adhibeantur, vt vel in comparationes, vel similitudines transferantur, vel aliorum locorum vsum. vt quemadmodũ dicimus, homini est studium honestatis, cura discendi: adiacentia sunt hæc. Sic dicimus etiam à cõtrariis, homini est odium vitiorum, euitatio ignorãtiæ. Et ex diuersis hominis, brutis nullus est vitiorum virtutúmque delectus, nullus respectus scientiæ aut ignorantiæ. Illud etiã admonuisse volumus, vtilissimè singulares res, & vt quæque notissima est, ab his describi, qui primam huic curæ afferunt manũ. Vberius enim, quia singularia sunt, omnes inter se locos continent. Et quia nota sunt, faciliorem præbẽt inueniẽdi

Nomen.

Pronũciata.

Comparata. Similia.

Oppositа. Differentia.

viam. Quia constat hæc facultas vsu præcipuè & crebra experiendi consuetudine. Alendus enim spe est animus, quisquis maius aliquid conatur. nec sumus inter principia maximè operis difficultate deterrendi. Nõnunquam enim maiora propemodum viribus nostris, vel per hoc solùm præstamus, quia speramus commodè præstare nos posse.

ἔκφασις. Quod græcè ἔκφασις.) id est, pura meraque narratio seu explicatio. Hesychius λόγον ἐναργῆ, id est, euidentem sermonem orationémve interpretatur. Isquem communem vocamus sensum.) Commune & innatum fermè omnibus de rebus iudicium. Ne quis parum cautus, de eo sensu cõmuni existimet loqui Rodolphum, quem physici isti nostri enumerant inter sensus illos, quos vocant interiores. Quam priore libro diximus.) libri primi cap. septimo. Quæso autem te lector, siccine Rodolphum locuturum fuisse credis, si hæc ad tertium spectarent librum? Non quòd homo possit diuidi in veras species.) Non ita, inquit, accipienda hæc sunt, quasi ego existimem hominem in veras species diuidi posse: est enim species infima, quę alias sub se species nõ habet. Sed idcirco specierũ memini, quòd ea in quæ homo diuidi potest, quod ad inueniendi attinet rationẽ, nihil à speciebus differunt. Qua de re lege superioris libri caput sextum,

Sensus communis.

Bella Punica. Cum sit enim homo generis earum rerum quæ per se subsistunt.) Hoc est, cũ sit homo substantia, seu in genere substantiarum. Bello Punico.) Tria bella punica gessere Romani: quorum primo, victis nauali prælio Carthaginensibus, finem fecit C O S. Luctatius: alteri, Pub. Aphricanus maior, victo Hannibale: tertio, Aphricanus minor, Carthagine ipsa euersa. Cladi Cannensi.) Quam accepere Romani apud Cannas, vbi (vt Liuii dicam verbis) quadraginta millia peditum, duo millia septingenti equites, & tanta propè ciuium sociorumque pars, cæsi dicuntur. Quoniam sit ex humo.) Ab humo dici hominẽ, author est M. Varro. Sunt qui diuersum sentiãt, veiùm nihil ad hunc locum. Illud per se quiuis animaduertat, ea quæ hoc capite docet Rodolphus, eadẽ ferè esse cum iis, quæ Erasmus tradit secũdo libro Copiæ de colligẽdis exẽplis: quæque sunt apud Rodolphum ipsum, in epistola quadam de formando studio, ad Iacobum Barbirianum.

Clades Cannensis.

Tertio ad locorum vsum necessarium hoc esse, vt postquam res singulas iuxta rationem præcedentem per suos locos duxerimus, tum earum rerum, de quibus dicturi sumus, locos inuicem comparemus, & proinde vt hi aut consenserint inter se aut dissenserint, ita res quoque aut conuenire aut discrepare dicamus. *Cap. XXI.*

De vsu locorum præceptum tertiũ.

EI verò qui parauit hanc describendæ cuiusque rei facultatem, hoc est, vt possit videre, quid de re quaque ex omnibus locis dici possit, vtile erit de propositis duabus rebus, quarum altera dicatur de altera, vt cum descripserit vtranque, conferat inter se locos vtriusque rei, vnumquenque alterius, alterius omnibus: videátque, quid consentaneum possit in eis & quid dissentaneum inuenire. Quatenus enim con-

sentiunt inter se loci, eatenus etiam res altera de altera nō negabitur. Quatenus autem discrepant loci, non poterunt etiam ne res quidem inter se conuenire. Si quādo verò ducetur idem ex diuersis vtriusque rei locis, quemadmodum sæpe fieri suprà ostēdimus, si modò id quod ductum est è locis, certum habeat cum re vtraque consensum, certo etiam vinculo res inter se conuenient. Quærenda autem erunt per omnes locos iam consentanea, postea rursus dissentanea: tentandúmque hoc pacto, quid in vtranque partem de re proposita posßit dici.

Sumamus in exemplum, philosopho habenda est vxor. Hic primùm philosophum per suos explicemus locos similiter & vxorem. Definiam philosophum esse hominem diuinarum humanarúmque rerum notitiam cū virtute sectantē. Pro genere erit homo, quanquam exactius intuenti subiectū sit. Species erunt: Stoicus, Peripateticus, Academicus, Epicureus, & quæ reliquæ sectæ philosophorum numerantur. Proprium est, cura scientiæ cum virtute. Totum & partes: eadem quæ hominis. Coniugata: philosophia, philosophari. Adiacentia: pallor, macies, horror, & asperitas frontis, seueritas vitæ, morū integritas, amor laborum, rerū humanarum incuria, contemptus voluptatum. Actus: studere, vigilare, laborare: aliquid tale semper efficere, quo melior ipse, meliores alij fiant. Causa efficiens est: philosophus qui docuit eum, & cura, & iugis intentio studiorum, quibus didicit. Finis: benè tranquilléque viuere. Effecta sunt: mores hominum, vitáque rectis institutis emendata, & ædita præcepta vitæ. Cōscripti libri vsui & memoriæ posteritatis. Destinata sunt: omnia quæ consequendæ philosophiæ causa parauit. Connexa sunt opes: eius qualescunque, discipuli, veneratio, fama. Locus: patria in qua natus, locus in quo versatur, publicus,

Explicatur per locos suos philosophus.

& aſpectui omnium expoſitus, vt qui omnis ſit vitæ præbiturus exemplum. Item habitatio ſatis certa, cùm debeat vrbium populorúmque corrector & emendator eſſe. Tempus, vt ætas eius: iuuenis an ſenex. Accidentium loci, vt prædiximus, quia in ſolam & ſimplicem rem nõ veniunt, melius in toto pronunciato quod ſumptum eſt, perſpicientur. Hoc pacto, etiam erit explicanda vxor per ſuos locos. Primúmque definienda, vt ſit vxor mulier in conſortium vitæ liberorum cauſa legitimè accepta. Hic pro genere erit mulier. Species erunt, hæc & illa vxor. Proprium, liberos parêre. Totum & partes (vt de philoſopho diximus) nõ aliæ quam hominis. Coniugata: vxorius, vxoriè. Adiacenti: affectus matrimonialis, amor vxorius, cura alẽdæ eius, pudicitia, aut negligentia tori. Actus: blandiri, queri, rixari, ſuſpicari, æmulam metuere, iura genialia reddere, parere, educare, & communem rẽ familiarem curare. Subiectum (quoniã nunc vxorem ſicut & philoſophum tanquã ſubſtantiã accipimus) nõ habet. Cauſa efficiens eſt, conſenſus coniunctióque matrimonij. Finis eſt, procreatio liberorum, conſeruatióque. Deſtinata ſunt, opes quibus ali poſſit, reliquarúmque rerum ad tolerãda matrimonij onera apparatus. Connexa, maritus, opes, dos, nobilitas. Ipſum etiã vxoris nomẽ ad cõnexa pertinet, & earũ rerum generis eſt, quæ ad aliquid vocantur: vxor enim mariti eſt vxor, & maritus vxoris eſt maritus. Nos autem in præſentia vxorẽ nõ tanquã pro qualitate vxoria: ſed pro ſubſtantia quæ ab ea denominatur accipimus. Locus & tẽpus in generalibus his quæſtionibus, hoc eſt, quæ propoſita alio loco diximus vocari, per conditionem inferuntur, vt dicamus, quid ſi peregrina ſit? quid ſi iuuenis? quid ſi ſenex? Per ſe enim nihil horum eſt in vxoris perſona accipere, ſed per conditionem

Vxor per ſuos explicatur locos.

Cap. 8. huius libr.

potius adducuntur, sunt q; & eorum quæ suprà memorauimus & in philosophi & vxoris persona pleraque huius generis. Quia tamẽ crebrò insunt eis, & in alterutram partem sunt propensiora, velut in conditionalibus accipiuntur. Accidentium loci quæ sequuntur, eadem ratione se habent in vxoris nomine, quẽadmodum in philosophi & hominis habere prædiximus. Verùm hi loci, qui ex conditione inferuntur, non incommode ad contingentium referantur naturã. Quanquam enim iuuenem esse vel senem, non sit contingens vxori, cui ineſt iuuenta vel senectus: huic tamen quod est, philosophum habere vxorem, contingens est, iuuenem habere vxorem, vel habere senem. Sicutque ista in vxore ad philosophum relata contingentia sunt: sic & in philosopho hæc eadem relata ad vxorem, sunt contingentia. In eis autem rebus, in quibus de certo aliquo singularique facto disseritur, hic locus aptius excutitur, plúsque confert, antecedentibus, adiunctis, consequentibus inspectis: quæ omnia priore libro sunt explicata. Sic iam inspicimus nomen philosophi, & nomen Cap. II.
vxoris, quid eorum vis proposito nostro afferat. Sic pronunciata de hac re, quid quisque magni nominis author hac de re, in hanc vel illam partem dixerit. Sic comparata sunt ex philosophi persona, ecquid imperatori in exercitu agenti, an seruo, an rectori ciuitatis habenda sit vxor? Ex vxoris persona, an philosopho habendus sit amicus firmior, an seruus, an concubina. Similia (vt alio loco diximus) nisi simul ex vtriusque subiecto & prædicato sumi non possunt, ergo ea continuo aut affirmatiuè aut negatiuè pronunciare de proposito oportebit, vt doceamus similitudine accepta, philosophum vel habere debere vxorem, vel non habere. Oppositorum, & diuersorum nisi in negatiuis nullus ferè vsus.

Cum fuerint ergo, quæ describenda sumpsimus, hoc more per locos deducta, tum conferendi sunt (vt diximus) loci locis: & videndum, qui quibus conueniant. Ex his enim affirmatiuè de proposito statuemus. Qui discrepabunt, hi propositum subuertent. Primúmque per omnes locos consentanea scrutemur: vt sumpta definitione philosophi, qui scrutatur diuinas & humanas res cum cura virtutis, conferamus huic ordine ea, quæ ex nomine vxoris sunt ducta. Definitio vxoris non multum dabit, nisi ea parte, quæ ponitur in definitione philosophi, cura virtutis, & in definitione vxoris, causa liberorum quærendorum. Quærēdi enim liberi, cum cura virtutis, videntur conuenire: quoniam officium virtutis videtur liberos procreare. Deinde genus vxoris, mulier, naturæ ordine iuncta videtur. Species vxoris, si sumamus clari nominis fœminas, quarum pudicitiæ & virtutum inclyta memoria est, etiam non discrepabunt. Digna enim consuetudo earum, talibus viris erit. Poterimus hoc pacto definitionem philosophi, per omnes locos vxoris circumferre, & tentare omnia. Deinde reliquos ex ordine locos, qui in philosophi nomine sunt, eadem ratione quemadmodum de definitione diximus, cum omnibus locis vxoris coniungere, & experiri qui conueniant: eos verò qui non conueniunt, intactos relinquere: hi enim cum postea dissentanea eodem ordine quæremus, quo consentanea quæsiuimus, materiam inuētioni nostræ dabunt.

Quòd si etiam contraria sint aliqua inter se, quæ ex altera parte ducentur, inuenienda tamen vtrisque consentanea erunt. Quemadmodum Stoicus & Epicureus repugnant, quoniam hic virtutem expetit, ille aspernatur. Ergo huic voluptas tori genialis, & blanditiæ, benignáque vxoris consuetudo, & gratia formæ, consentanea erunt. Stoico verò,

cura procreandorum liberorum, & ſtudium coërcendæ libidinis, ne alia quàm quæ permiſſum eſt rapiat. Hic etiam naſcũtur argumẽtationes illæ, quæ propriè enthymemata Rhetores voluerunt dici: cum diuiſa vna re per duo oppoſita, vtrunque deinde affirmamus vel negamus, quod in enumeratione ſupra comprehendimus. Cicero complexionem voluit id vocari. Quale eſt, vxor vel decora eſt vel deformis. Videtur quidem primo aſpectu, ſi altera ſit ducenda, alterã ducendam non eſſe. Qui tamen volet vtriſque conſentanea quærere, dicet decoram ducẽdam eſſe, in ſpem pulchritudinis liberorum: deformem, vt exerceat continentiam mariti. Sic qui diſſentanea quæret, dicet, decoram ſuſpectam eſſe, deformem inuiſam. Nec verò primo ſtatim conatu deſiſtendum eſt, ſi conſentanea quærẽti, prima duorum locorum collatio parum reſpõdeat. Sed conferendi iterum, adhibendíque ad eos erunt alij loci, quibus conſentanea eſſe peruincantur. Qualia ſunt Thucydidis nonnulla, contra communem ſenſum opinionémque dictæ: quæ tamen adhibita probatione, confirmat. Agitandúmque hac ratione ingenium, nec acquieſcendum ſolum eis, quæ vltro ſe proferunt: ſed erunt etiam quæ latent eruenda. Sic enim paulatim facultas illa parabitur magna ex parte, quam tribuit orationi Cicero, vt nihil tam improbabile ſit, quod non hac via probabile videatur. Vſus tamen horum exercitamentorum hic præcipuus eſt: Deſcriptionis quidem, quod per eam facilem aſſequimur omnium locorum in qualibet re, velut vno ſub aſpectu intuitum. Nec enim ſatis eſt ſcire, locos in omni re inueniri poſſe: ſed oportebit promptos eſſe, & velut nutum noſtrum expectantes. Præterea, qui nequibit rem propoſitam per locos deſcribere, nihil eſt quod inuẽturum ex locis certa ſe ratione confidat. Hoc enim primum eſt

Deſcriptionis vtilitas.

totius inuentionis caput: ex quo commodè tractato, omnia co-
Vtilitas comparationis. *piosissimè proferuntur. Comparatio verò inter se duarum rerum descriptarum per singulos locos, hanc præstat vtilitatem, vt quicquid inuenerimus, facilè aptemus instituto nostro, & in vsum argumenti traducamus, & videamus etiã, quod inuentum nostrum aptum sit argumẽto, quod ineptum, & quid in hãc illámue partem magis prosit nobis: & si quid conatui nostro repugnat, vt id ne attingamus quidem. Si dicam enim, cuicunque est cura virtutis, ducet vxorẽ, ergo philosophus ducet vxorem: si neget aduersarius id, quod propositum est, hoc est ducendũ esse vxorem, cuicunq; sit cura virtutis, iam hac inuẽtione (quę ex philosophi nomine ducta est) habere curam virtutis, nihil egerimus: nisi habeamus aliud ex persona vxoris inuẽtum, cui hoc sit consentaneum: vt dicamus, cuicunq; est cura virtutis, procreabit liberos: ergo cuicunque est cura virtutis, ducet vxorẽ. Similiter quod in philosophi descriptione positum est, contemptorem esse eum voluptatum & dolorum, cuicunque inuentorum ex vxoris persona adhibeas, frigidum & segne argumentum conficies. Id verò quod sequitur in philosophi descriptione, incuria rerum humanarum, dissentaneum ferè videtur omnibus eis quæ ex persona vxoris ducentur. Ergo in his danda erit opera, vt si non prosint, obsint quàm minimũ. Vt dicamus, philosophum non vxoris molestia, non orbitate liberorum à coniugio deterritum iri: quoniam contemptor sit voluptatũ & dolorũ. Sic etiam, eum nõ amore filiorum, curáque parandæ eis hæreditatis amplioris, aut vxoris desyderio, in vitia cupiditatis, aut auaritiæ prolapsurum: quoniam sit sibi incuria rerum humanarum, sólùm ergo philosophũ innoxie bona matrimonij malaq; toleraturum. Sic quæ per se quandoque obstare videntur,*

contra obſtãtia alia munimẽto ſunt. Et quemadmodum reliquis in rebus, ſic hic fit, vt quæ per ſe in malis numerarentur, aliis comparata malis, in remediorum habeantur loco. Hæc quidem fundamenta ſunt omnis inuentionis. quæ quiſquis rectè firmitérque iecerit, exiguus in reliquis reſtabit labor, paratáque eſt his omnis dicendi materia: & quicquid dicturi copiam poteſt inſtruere, hac via colligitur. Sola deinceps opus eſt ratione, quæ præſenti rerum vſui aptet iſta, & ordinet ea diſponátque, & velut in aciem producat.

Adiacentia, affectus matrimonialis). Amorem vxorium hic dixit amorem vxoris erga maritum. Curam autem vxoris alendæ, ego putẽ mariti potius, quàm vxoris adiacẽs eſſe. Negligentia toti.) Animus ad alterius quàm mariti torũ propenſior. Quoniã hic virtutẽ expetit, ille aſpernatur.) Hic, Stoicus: ille, Epicureus. Ne cui imponat religio illorum, qui putant pronomen hic, ſemper ad propinquius antecedens referri oportere. Quæ propriè enthymemata Rhetores voluerũt dici.) Enthymema quid ſit, expli catum eſt ſuprà, libri huius capite decimoquarto. Quanquã hoc argumentandi genus, de quo hic loquitur Rodolphus, ipſi enumeratio ſiue inductio potius quã enthymema eſt: id quod nec ipſe hoc loco diſſimulat. Cicero cõplexionem voluit id vocari.) Cõplexio, inquit Cicero primo Rhetoricorum eſt, in qua vtrum cõceſſeris, reprehẽditur ad hunc modum: Si improbus eſt, cur vteris? ſi probus, cur accuſas? Alij id argumẽtãdi genus dilẽma vocant, diuus Hieronymus ſyllogiſmum cornutũ. Quale eſt, Vxor vel decora eſt, vel deformis.) Reſpõſum hoc eſt Biantis, qui interrogatus à quodã, ecquid ſibi ducẽda eſſet vxor. Aut formoſam, inquit, habebis, aut deformem: ſi formoſam, ea cum pluribus tibi erit communis: ſin deformẽ, ea crux tibi erit, & dolor. Horũ vtrũque malum, non eſt ergo ducenda vxor. Lege Gellij libri quinti caput vndecimum. Quam Cicero tribuit orationi.) In Paradoxis Cicero: Sed nihil, inquit, eſt tã incredibile, quod non dicendo fiat probabile, nihil eſt tam horridum, tam incultũ, quod nõ ſplendeſcat oratione, & tanquã excolatur. Velut nutum noſtrum expectantes.) Ductum à miniſtris, ac famulis diligentioribus, qui eorum, quibus famulantur, etiam nutus ſpectare ſolent, ne dum auſcultare verbis.

Complexio.
Dilemma.
Cornutus ſyllogiſmus.
Biantis reſpõſio.

Quæ ſit ſumma eorum, quæ dicta ſunt hactenus de locorum vſu.

Cap. XXII.

Summa eorũ quæ dicta ſũt de locorũ vſu

VT ergo demus omnia tanquam ſub vnum conſpectum, totámque præceptionis huius amplitudinem in vnam ſummam colligamus, vbi materia diſſerendi fuerit oblata, ſi quidem ſit formata quæſtio, nihil eſt quod in hac parte laboremus. Sin rudis (vt ita dicam) materia dictionis proponatur, qua ratione ſit in quæſtionis coniicienda formam, docuimus, quantum tamen id præceptione potuimus aſſequi.

Supra cap. 12 *Cum habuerimus autem formatã quæstionem, tũ diligenter est etiam atque etiam expetenda, cuius generis quæstionũ sit, ex omni illa (quam suprà explicuimus) quæstionum varieta-*
Cap. 7. 8. & 9 *te. Nec enim facilè quis inueniet, quò sint probationes omnes referendæ, nisi rectè naturam quæstionis cognitam habuerit. Deinde tum videre est, quo pacto hæc quæstio, quæ totius disputationis est caput, in plures diducatur quæstiones: quod cum hic locus à nobis tractaretur, pro viribus est explicatum.*

Cap. 11. *Iam iudicij nostri erit, quas quæstiones inter primam quæstionem comprehensas tractandas putemus: quod tamen ex conditione rerum & vtilitate nascatur oportet: cúmque ea deliberãdum est ante omnia, quas quæstiones credamus tractandas, quas remittendas: & an solam eam, quæ prima est sufficere arbitremur. Vt in quæstione quam modò pro exemplo posuimus, an philosopho ducenda sit vxor: vtrum in hac quæstione solùm de philosophi persona, de qua quæritur, disserere velimus, an prius generalem in hac inclusam quæstione explicare, an cuiquam ducenda sit vxor. Sic etiam, an optandi philosopho liberi, quod ex hac etiam pẽdet quæstione, vtrum id latius velimus fundere, & propria quæstione sua tractare, an solum simplicis argumentationis formam breuiter colligere. Sic an expetendæ philosopho diuitiæ, an philosopho cura rei familiaris obeunda, & reliqua omnia argumenta ex locis ducta, quæ latius arctiúsue tractari pro dicẽtis arbitrio possunt, & suas quæstiones accipere. Cum fuerit autem constituta nobis quæstio, siue vnam, siue plures faciamus, eadẽ erit omniũ, quæ cuiusque confirmãdæ ratio, ea quã proximo loco diximus. vt acceptis in quæstionibus, ex quibus argumenti aliquid duci poterit (poterit autem ferè ex omnibus quæ ponentur in quæstione) describamus ea, pérque locos*

omnes ducamus, & tum ex cõsentientium, aut discrepãtium ratione, prout de quæstione pronuntiamus, in hanc vel illam partem argumenta colligamus. Nã de quæstione, quæ expositione explicatur, minus suscipitur negotij, præsertim cum de facto aliquo quæritur, cuius tantum ordo, id est, initia, decursus, exitúsq; sunt recensendi. In eis verò vbi causſæ rerum quæruntur, quia possunt vnius rei quandoque esse multæ causſæ: aut habitudo qualitásue rei alicuius inuestigatur, vt qui quærat, quibus rebus, aut quo genere vitæ Cato tantum virtutis nomen sit assecutus: non oportebit vtique argumentari eũ, qui de hac quæstione differet: sed solùm integrè, seuerè, iustè, constanter, prudenter, facta, dictáque Catonis expositione colligere. Argumenta tamen & semina omnia confirmãdarum laudum Catonis ponet, ex quibus si quæreretur an fuerit laudandus Cato, idem id colligi posset. Sed quia genus hoc quæstionis credentes habet auditores: non enim quæritur, an fuerit laudandus Cato, sed quibus rebus tantum laudis sit assecutus: idcirco expositione poterit ea quæstio absolui. Quod in omnibus his ferè rectissimè fit, in quibus auditor non certãtis, sed discentis sustinet personam. Hæc vbi fecerimus, peruiderimusque cuncta, quibus sit nobis opus ad id quod instituimus docendum, tum facilè videbimus, quod ad formandã orationem pertinet, an res ea ex qua nascitur quæstio, quæ per argumentationem est explicanda, simplex sit, & quæ solum proposita quæstione possit intelligi, quales sunt, quas proposita diximus vocari: an sit, & multiplex, & sinuosa, quæq; ex varia & flexuosa rerum oriatur serie, vt sunt conditionales quæstiones, & ciuiles pleræq;, ad quas rectè percipiendas longior narratio præcedat oportet. Deinde cum nostram au- Cap. 8.
ditorúmque personas, & rerum de quibus simus dicturi con-

ferimus æstimationem: & cogitamus. quas aures nobis auditores, quas eis qui contra nos dicent, si qui dicent contrà, sint adhibituri: quasque prius adhibuerint, si qui prius quàm nos dixerint, tum non erit difficile iudicium nobis, an sit exordio parandus aditus ad animos eorum, & cui vel occurrendum incommodo, vel spei incumbendum: cum viderimus quid sit nostrarum partium, quo vel premamur maximè, vel cui faueatur. Sic & peroratione, an tam multiplex res tantáque fuerit argumentationum copia, vt sit auditoris memoria enumeratione reficienda: an ea sit natura rerum, vt queri de nostra conditione, mouere lachrymas: ira, odio, indignatione

Cap. 17. *miscere auditorum animos debeamus. Omnium nos rerum personarúmque conditio rectissimè admonebit, si cuncta consideremus, quemadmodum diximus, cum loqueremur de his*

Toto. lib. 1. *partibus orationis. Omnia ex eisdem ducenda locis erunt, ex quibus argumentationes ostendimus duci: siue doceamus, siue beneuolentiam, iram, odium, misericordiam, aliosue moueamus affectus: solisque cuncta hæc quæstionum capitibus, quod inuentionis est, distant. Validissimi autem affectus persæpè oratione, quæ expositioni quàm argumentationi, similior est, mouentur: sæpe tamen & argumentatione vt alio docuimus*

Libri huius cap. 4. *loco. Colligendi tamen acumen, omnisque tenuior illa argumentandi subtilitas vitanda est. Vtque semel dicam, puritas illa docentis oratoris, & impetus affectibus turbantis, sicut inuentione nihil distant, ita eloquendi propè extremis sunt finibus discreta.*

FINIS LIBRI SECVNDI.

Rodolphi Agricolæ Phrisij de In-
VENTIONE DIALECTICA,
Liber Tertius.

ARGVMENTVM LIBRI HVIVS.

Tria sunt, quæ explicantur hoc libro, qua ratione mouẽdi affectus, quomodo oblectandus oratione auditor, quo in re quauis ordine, quáue dispositione vtendũ. Porrò, quamobrem contra eam librorum distinctionẽ, quę in scripto etiã illo exemplari erat, hoc placuerit initium libri tertii, hæc res mihi in causa fuit: Videbã ex iis quæ hoc ipso libro dicit Rodolphus, tres ab ipso libros de inuentione dialectica scriptos fuisse: cum dicat capite decimoquarto, itémque decimoquinto, se, pximè, ac priore libro, tradidisse ea, quæ secũdo ab ipso lib. explicata esse, suis indicabimus locis. Et rursus capite duo decimo: quẽadmodum secundo, inquit, libro demonstrauimus. Ergo, & nobis hic retinendus erat librorum numerus. Verum nõ posse id fieri ea ratione qua alii fecerãt, superioris libri capite decimooctauo à nobis ostẽsum est. Quocirca mihi vtique commo disima secernendi ratio videbatur, si ab hoc loco tertii libri initiũ feciſſem, præsertim cum nihil vsquã occurreret, quod huic distinctioni magnopere repugnaret: essentque his planè consentanea ea, quæ secundo capite libri superioris ab Rodolpho dicuntur. Nã cùm illic quatuor sibi eo libro explicãda proponat, quid dialectice, & qui eius sit finis, quæ materia, quod instrumentum, quomodo ex locis parãda differendi facultas: quæ potuit congruentior horum librorum esse discretio, quàm vt quæ illic explicãda proponuntur, ea relinqueremus libro secundo: reliqua in tertium hunc coniiceremus? Quæ mihi vel idcirco admonẽda hic erant, ne quis protinus nouitate distinctionis offensus, temerè, ac sine causa, omnia, non tam mutata, quàm deprauata contaminatáque esse vociferaretur.

Affectus quid sit, vnde oriatur, & quibus potissimum rebus nos moueat. Tum quomodo diuidantur affectus, & è quibus oratores maximam sibi laudem meruerint. Cap. I.

QVoniam autẽ de affectibus dicere locus admonuit, & dicturum me de eis priore rerũ tractatu pollicitus sum: paucis, quæ natura eorum, quæ vis sit dicam: vt cum cognitos eos teneat, qui inuenire cupit, paratum habeat tanquam scopulum vniuscuiusque naturam, ad quem sint omnia argumenta velut tela dirigenda. Affectus autem mihi non aliud videtur esse, quàm impetus quidam animi, quo ad appetendum auersandúmue aliquid vehementius quàm pro quieto statu mentis impellimur. Omnis itaque

Lib. 2. cap. 17 & rursus li. 1. cap. 1. De affectibus vide Fab. lib. 6.

Affectus quid

Affectuũ ort⁹

affectus, vel ex appetendarum rerum, vel auersandarum studio nascitur. Appetimusque, quæcunque vel reuera vel in speciem bona sunt: cõtrà auersamur, quæ noxia sunt, vel nocitura creduntur. Nec solum afficimur eis, quæ nobis bona putamus, aut mala. sed alienã quoque vicem dolemus, gaudemus, iracimur, miseremur. In omni autem affectu duo sunt præcipuè, quibus mouemur: res quæ accidit, aut expectatur, & persona ad quam res ea redit. Quæcunque ergo res digno contigerit, siue bona ea sit, siue mala, gaudemus. Contrà, si qua indigno, ferimus molestè. Etsi quidẽ bona sit, inuidemus, iracimur: sin mala, miseremur, & in doloris venimus societatẽ. At in his affectibus, qui in suam cuiusque veniunt personam, res sola plerunque sufficit affectui, & perquam breuis est de persona cunctatio. Nemo enim ferè non sibi fauet. Quicquid bene cesserit, id digno sibi: quicquid secus, indigno id euenisse persuadet. Venit & quandoque in partem rei persona, non quidem cui contigit, sed à qua profecta res est. Vnde persæpè, non tam bene, aut secus de re quæ facta est existimamus ex re ipsa, quàm ex animo, aut opinione eius qui fecit. Vnde scitè apud Comicum dictum est, Vnum hoc scito, contumeliæ non me feciſſe causa, sed amoris. Et item alio loco, Abs quiuis homine cum opus est, beneficium accipere gaudeas. verumenimuero id demum iuuat, si quem æquum est benefacere, benefecit. Sed in tractatu rei, persona hæc ad efficientium locum redigetur. Quandoque persona etiam ad subiecti locũ pertinet: vt si quis propter virtutes amet quempiam, vel propter decorem: similitérque oderit in eo vitia, vel deformitatem: res quidem sunt virtus, vel vitium reliquáue, quibus spectatis, animus præcipuè mouetur: persona verò velut rerum quædam fit accessio: quoniam rebus etiam sine persona

Duo in omni esse affectu quę præcipuè nos moueant.

moueremur, personã sine rebus nihil ad nos putaremus pertinere. Et quoniã rerũ subiectũ est persona, cum tractabuntur res, in eum locum ponenda erit. Quia tamen affectus cõplecti præcipuè personã videtur, & nomẽ affectus illi tribuitur: tametsi prior sit nobis virtutis, vel decoris cura, sine quibus personam negligeremus, ipsa tamen persona est quæ amari dicitur, quã odimus, cui inuidemus. idcirco in his pro re sæpè accipimus personam, & rem inter locos personæ collocamus. Nihil autem refert in affectibus, aut sic esse rem, aut videri. Temerarius est enim affectus omnis & præceps, rapit mentem, & plerunque alius ex alio nascitur. Vnde fit, vt de rebus omnibus, non ex vero statuat, sed bonas eas malásque putet ex opinione, quam indidit alterius affectus error: vel quã leuiore quacunque & inani persuasione secutus est. Sunt & affectuum diuturniores alij, qui lõgo sunt vsu firmati: vt amor, odium, inuidia, luctus, metus, & in summa, omnis, quicũque maioris alicuius caussæ persuasione animos obsedit. Alij breuiores, & subiti magis: vt qui cum aliis ex causis, tum orationis vento, tanquam in stipula ignis concitantur. Hi quoq; sicut de improuiso propemodum prorũpunt, sic celeriter quoque persæpè, & quanuis leui caussa residunt. Quanquam sit autem capax omnium affectuum oratio, & nullus non locũ aliquando sibi vendicet in dicendo, duo tamen vel maximè oratoribus laudem tulerunt, odiũ & misericordia. Sanè Aristoteles in eis lib. quos de Rhetorice scripsit, multos enumerat, & quid sit quisque quibusque rebus oriatur, extinguatúrque rursus, copiosissimè prosequitur, vt fuit vir ille ingeniosissimus, omníque rerũ copia instructissimus. Quæ quisquis scire volet, ex illo paratum erit inquirere. Mihi videtur, quisquis communis sensus planè non erit expers, cum rem de qua di-

Notatiũcula.

Affectus duplices.

Eturus sit cum auditoris contulerit animo, cumque perspiciat quid dicendo velit efficere, non latiturum eum in quod affectus genus sit rapiendus auditor. Deinde quoque, cùm res personis (quemadmodum modò prædiximus) coniunxerint, facilè ex re, quòd bona ea maláue sit: facile ex persona, quòd ea re illa digna sit, aut indigna, deducet.

Vnum hoc scito contumeliæ me non feciſſe cauſa.) Chærea in Eunucho excuſaturus ſe Thaidi, quòd virginem vitiaſſet, inter alia multa dicit & hæc:

Imò, ita quæſo, vnum hoc ſcito, contumeliæ
Me non feciſſe cauſa, ſed amoris, &c.

Et item alio loco, Abs quiuis homine.) In Adelphis apud Terentiũ ſic legitur.

Abs quiuis homine, cùm eſt opus, beneficium accipere gaudeas.
Verumenimuero id demum iuuat, ſi quem æquõ, eſt benefacere, is facit.
O frater, quid ego nunc te laudem? ſatis certè ſcio,
Nunquam ita magnificè quicquam dicam, id virtus quin ſuperet tua.

Triplici ratione affectus posse tractari, & solam tertiam rationem esse loci huius. Cap. I I.

Prima ratio tractãdorum affectuum.

TRactantur autem affectus triplici ratione. Aut enim exprimimus oratione affectum, hoc est, irati, metuentis, amantis, cupientis, imitamur verba: qualis ferè est omnis in Comœdia, Tragœdiáque oratio. Sed hæc ardentiores habet motus, quoniam personas habet magis insignes, & res grandiores. Illa quietos magis & propius à tranquillitate distantes, quia res personáque de medio sumit. Qua in parte, necesse est, cogitationes, vota, querelas, desyderia, preces, contentiones omnes, pro natura cuiusque affectus, exprimat oratio. Ante omnia verò elocutionis genere istud conficitur, vt ipsa dictio, tumultum perturbationémque concitatæ mentis imitetur Et est quidem in hac affectuum imitatione præcipuè posita ea vis, quam nonnunquam colorem vocamus dictionis. Vt cùm eandem rem multi dicant, siue exponant quidẽ siue argumententur, alius tamen monẽtis solum, alius irati, alius querentis, alius miserantis tueatur colo-

rem. In satyra videmus, idem tribus illis qui adhuc extant; Horatio, Persio, & Iuuenali, institutum esse, eādémque rem tractari. Ea est, vt mores vitámque emendent, & reprehendant vitia. Suum tamen quisque secutus est colorē, Horatius ridentis speciem, & ingenuo (vt ipse ait) culpam defigere ludo affectauit. Persius seueriorem & propè philosophi personā accepit. Docēdo itaque reprehendit, & reprehendendo docet. Iuuenalis indignantis & irati plerunque præfert speciem. Quare erectior paulo & profluentior carminis compositio, magis decuerit eum, sicut & sal amarior plerunque & solutior orationis libertas. Nec vlla alia in re magis positum esse decorum orationis illud crediderim, (quod tantopere in oratore suo laudauit Cicero, tantáque vbi secutus est obseruatione) quam si ex hac imitatione desumptus sit color: isque dicentis personæ, ex sua, auditoris, rerúmque collata existimatione, aptè & diligenter accōmodatus. Sed plura de his dicere, ad eloquendi magis quàm inueniendi pertinet rationem.

Secunda tractandorū affectuum ratio.

Secūda tractandorum affectuum ratio est, cum aliquem affectu aliquo cōcitum describimus. & quæ fecerit, quæ dixerit, sic explicamus, vt ex omnibus affectus possit deprehendi. Cuius rei cum multis in locis multa sunt apud authores exēpla, tum egregium apud tragicum nostrum in Oedipode: Prędicta postquam fata & infandum genus deprehēdit: & quæ sequuntur. notus enim est locus. Huius etiam generis est, cum vel nos vel alium quempiam esse aut fuisse aliqua affectione permotos docemus, quæ vtrolibet modo, & argumentatione & expositione possunt explicari. Multum autem interest inter hanc rationem & priorem illam. Quoniam ex priore solū color assumitur, quem possumus etiam aliud agētes præferre. Sicut enim qui obiurgat, plerūque irati speciē habet: ita possu-

Senecam.

mus & amantis personam gerentes obiurgare, & indignari, & queri, & reprehendere: quemadmodum apud Vergilium

Aeneid. 4. *Dido queritur primum: Dissimulare etiam sperasti perfide tantũ Posse nefas? Deinde iam flagrat ira: Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus author. Omnia tamẽ fœminæ furentis colorem habent. In hac autem parte, nõ color orationis, sed res ipsa quæ agitur, hoc est, quam docere conamur, cõtinetur affectu: in hoc enim dictio impenditur, vt hoc aut illo pacto affectum quempiam esse doceamus. Tertia via qua tractantur affectus, est, cum auditoris animum tractare nitimur: cumque non quærit oratio affectum docere nostrum, sed eruere excitaréque cupit alienum. Hócque est, quod secundo numerant loco, qui tria volunt oratoris esse munera, docere, mouere, delectare.*

Tractandorũ affectuum ratio tertia.

Sed hęc ardentiores habet motus.) In Tragœdia, inquit, affectus insunt vehementiores, propterea quòd in ea illustriores grauioréque personæ quã in Comœdia introducũtur &c. Lege Horatii libellũ de Arte Poëtica. Quia res personásq; de medio sumit.) Quia in cõmuni hominũ vita versatur, & res personásq, habet plerunq; humiles ac viles, nonnunquã etiã sordidas. Vt ipsa dictio.) Ipse orationis ductus ac veluti color. Colorẽ.) Habitum, speciem. Horatius ridẽtis speciẽ.) De hoc Persius Satyra prima:

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, & admissus circum præcordia ludit,
Callidus excusso populum suspendere naso.

Et ingenuo, vt ipse ait, culpã defigere ludo.) Lapsus memoriæ est. Neq; enim apud Horatium hoc carmẽ legitur, sed apud Persium Satyra quinta. Quo in loco Cornutus inter alia multa his etiam verbis admonet ipsum poëtam Persium:

Verba togæ sequeris, iunctura callidus acri,
Ore teris modico, pallentes radere mores
Doctus, & ingenuo culpam defigere ludo, &c.

Cęterùm hãc trium horum Satyricorum diuersitatẽ is demũ intelligat, qui omnes singulorũ Satyras euoluerit, & quidẽ diligẽtissimè. Sal amarior.) Amarulẽtior reprehẽsio, amarulẽtiores ioci ac dicta. Solutior orationis libertas.) Libertas maior, & quæ minus astricta obnoxiáque vllis sit legibus. Decorũ orationis illud.) Cicer. in oratore ad Brutum: Sed est eloquẽtiæ, inquit, sicut reliquarũ rerũ fundamentũ sapientia. Vt enim in vita, sic in oratione, nihil difficilius, quàm quid deceat videre. πρέπον appellant hoc Græci, nos dicamus sanè decorũ. de quo præclarè multa præcipiuntur, & est res cognitione dignissima. Hui⁹ ignoratione nõ modo in vita, sed læpissime & in poëmatib⁹ & in oratione peccatur. Est autẽ, quid deceat, oratori videndum, nõ in sentẽtiis solũ, sed etiã in verbis. Non enim omnis fortuna, nõ omnis honos, nõ omnis authoritas, nõ omnis ætas, nec verò loc⁹, aut tẽpus aut auditor omnis, eodẽ aut verborũ genere tractãdus est, aut sentẽtiarũ. Sẽperq; in omni parte orationis, vt vitę, quid deceat est cõsiderãdũ. Quod & in re de qua agitur positũ est, & in personis, & eorũ qui dicũr, & eorũ qui au-

Decorum.

diunt. Itaque hunc locum longè & latè patentẽ philosophi solent in officiis tractare: non cum de recto ipso disputant. Nam id quidem vnum est, grãmatici in poëtis, eloquẽtis in omni & genere & parte causarum. Quàm enim indecorũ est, de stultitiis, cum apud vnũ iudicẽ dicas, verbis amplissimis, & locis vti cõmunibus: de maiestate Populi Ro. & summisse & subtiliter? Hic genere toto. At persona alii peccãt, aut sua, aut etiam aduersariorum: nec re solum, sed sæpe verbo: etsi sine re nulla vis verbi est, tamẽ ea res sæpe aut probatur aut reiicitur, alio atq; alio relata verbo. Sic omnibus in rebus videndum est, quatenus. Et si enim suus cuique modus est, tamẽ magis offendit nimiũ quàm parũ. In quo Apelles pictores quoque peccare eos dicebat qui nõ sentirẽt quid esset satis. Magnus esset hic locus Brute, quod te nõ fugit: & magnũ volumẽ aliud desyderat. Sed ad id quod agitur, illud satis: cũ hoc decere, quod semper vsurpamus in dictis & factis, minimis & maximis: cũ hoc inquã decere dicimus, illud nõ decere: & ad id vsquequaque quãtũ sit appareat, in alióque ponatur, aliudq; totũ sit, vtrum decere an oportere dicas? Oportere enim perfectionem declarat officii, quo & semper vtẽdũ est, & omnibus: decere, quasi aptum esse cõsentaneumq; & tẽpori & personæ. Quod cum in factis sæpissime, tũ in dictis valet, in cultu denique, in gestu & incessu. Contrà idem dedecere. Quod si poëta fugit vt maximũ vitium, qui peccat etiam cum probam orationem affingit improbo, fluctóue sapientis: si pictor ille vidit, cum immolanda Iphigenia, tristis Calchas esset, mœstior Vlysses, mœreret Menelaus, obuoluẽdum caput Agamẽnonis esse, quoniam summũ illum luctum penicillo nõ posset imitari: si denique histrio quid deceat quærit: quid faciendũ oratori putemus? Apud Virgilium Dido.) Quarto Aeneidos.

Affectus, nunc ex solis rebus, nunc ex solis personis, nunc ex vtriusque duci posse. Neque verò frigidos esse debere, sed paulatim augendos: Tum quomodo augeri possint, & quo rursum modo imminui. Cap. III.

QVia nascitur autem omnis affectus (vt diximus) siquidem pro aliena suscipitur persona, ex rei specie, quæ vel euenit, vel expectatur, proinde vt ea bona maláue creditur: & existimatione personæ, quia vel dignam eam, vel indignam eo casu putamus, tertium persæpe accedit persona, quæ rem opera consilióue explicuit: quibus verò affectibus pro nobis mouemur, sufficit quidem res: efficientis tamen etiam persona sæpe adiungitur: sæpè etiam & nostra persona, quod ad dignitatem indignitatémue pertinet, in his ipsis vtimur affectibus, si quid ea alterutram in partem habeat notabile. Ex his ergo, vel omnibus, vel singulis argumenta ducentur, pro rerum conditione, & affectus quem conamur excitare natura. Cicero quidem quandoque ex persona solùm ducit, vt pro Plancio, pro Sylla. Quandoque ex re, vt in Nauarchorum casu deplorando, con- Cap. 1. huius libr.

Quem Clodiani postulabãt lege Cornelia de sicariis. Libr. 2. cap. 4.

tra Verrem. Quandoque ex vtrisque, vt pro Quintio. Pro Milone verò cum personã Milonis indignam eo casu docuisset, pro re (vt alio loco pluribus diximus) suã subiecit personã, & suis lachrymis tãquam iustis maximéque fauorabilibus causſam cõmendauit. Nõ sunt autem eò ducẽdæ argumẽtationes, vt colligere nitamur, miserendũ, inuidendũ, irascẽdũ, fauendum esse. Satis est de re personáque demõstrare, id quod natura affectus postulat: vt res bona vel mala, persona digna vel indigna sit. Quod si rectè & ex sententia fiat, sitq; auditoris animus qui oratione possit expugnari, sequetur affectus vltrò. Rapidus enim est, & tãtũ opus est cœpisse. In reliqua, cũ semel impetũ collegerit, velut decidẽtes summis montibus torrentes, præcipiti per decliue cursu deuoluitur. Est igitur omnis dicentis in hoc conferenda cura, vt affectum, qui dicendo repente non potest fieri summus, paulatim excitemus oratione: demúsque operam, vt rerum & personarum æstimationem, in hanc illámue partẽ, velut gradibus quibusdam ab infimo ad summũ perducamus. Quod tum amplificationem, tum argumentationem Rhetores vocant. Sicut enim in rebus, propè laudis est expers ea quæcunque tantum generis sui nomen tuetur, proximúmque est à conuicio, dici (quod dici solet) est quidem homo, sed solum homo est. est doctus, sed præterea nihil. Ingentẽ rem, spectandam, admirãdámq; esse oportet: & quæ oculos animósque suspẽdat, quæcũque debet insigni aliquo loco numerari. Sic etiã, ne affectus quidem meretur nomen, quisquis est à mentis tranquillitate proximus. Ergo vt moueri, rapi, ardere dicatur auditor, magnitudo rebus est addenda, pérque omnia quæcũque possimus res extollendæ sunt incrementa. Sicut autem quantitate magna quædam per se in rerum toto genere credũntur, vt mons

Paulatim augendos esse affectus.

Id est, nõ lõge à conuicio distat, & pro pemodũ conuicium est.

Non frigidos sed vehementes excitãdos esse affectus.

Affectus qua ratione augeri possint.

omnis, etiam elephas magnus dicitur: alia cõparatione magna dicũtur, vt adamas adamãti minori cõparatus, & granum milij minori grano milij, dicitur magnũ. Sic etiã in his quorum æstimatio initur, & quæ nostra opinione magni putantur, quædam per se videntur talia, quædam comparatione tolluntur. Per se magna videntur, vt religio, patria, parẽtes, coniuges, filij, vita, valetudo, honor. Et hæc quidem omni hominum generi. Alia sunt magna singulorũ opinione. vt quicquid est quod vnicuique maiorem in modũ desideratur, vt sitienti potus, esurienti cibus, studenti eruditio, auaro pecunia. Cum volumus ergo aliquid augere, docebimus pertinere ad hæc tuenda, vel paranda, vel ad ea quæ obstant istis depellenda. Quanto plura in hoc genere coaceruabimus argumenta, & alia super alia congeremus: tanto fiet res maior. Vt cum docuerimus non posse quem sine eo de quo disserimus, incolumitatem tueri. Deinde addamus, ne vitam quidem in tuto sibi fore. Post hæc, idem periculi parentes manere. Iam patriam quoque & aras focósque in discrimen adductũ iri. Pro cuiusque rei natura, ingenióque auditoris hæc erunt adhibenda. Videndúmque, ad quam partem rerũ earum, quæ vel ab omnibus magni putantur, vel priuatim ab his qui audiunt, id quod in orationem venit, possit accõmodari. Nãque & hoc inter vtilissima fuerit, videre, quid is apud quẽ dicimus, maxime probet: quẽ auersetur, in quem sit pronior affectũ. Alius enim ab ira facilius auertur, alius est aduersus misericordiam infirmior, quosdam inuidia torquet, aliquos prõptius metu concusseris. Ergo & hæc & quibus rebus facilius in ista ferantur, diligenter erit explorãdum. & qua parte facillimè victoriam cedent, ea erunt acerrimè oppugnandi, Cõparatione verò res tolluntur, aliàs quidem non expressa

Dupliciter rẽ comparatione augeri.

per orationem comparatione, sed tacitè audientis animo collecta: aliàs aperta, & dicendo demonstrata. Prior iste comparationis modus fit, vel cum rem de qua disserimus in partes spargimus, & velut vnã in multas distribuimus. Multa nãque, vno, quia plura sunt, maiora quoque videtur. Sic qui bellum dixit, omnia quæcunque solent in bello fieri comprehendit. At qui metus hostiles, prædas, incẽdiáque villarum, expugnationes oppidorum, cædem popularium, impensas militares, vastationem agrorum, famem, egestatem, omniáque ferro & flamma diruta, omnia sanguine conspersa dicet, quanquam nihil ille plus dixerit, id tamen consequetur persæpè, vt cum sic dixerit, dixisse omnia: cum aliter, hoc est, solo belli nomine, nihil ferè dixisse videatur. Præterea maiora videntur quæ instant, quam quæ vel præterierũt ex multo, vel futura sunt. Quoniã hæc, spei metúue locum admittunt: illa, solatium desyderiúmue percipiunt, facto iam tandem fine rerum. Ergo si res de qua disseritur præteriit, aut adhuc futura est, colligendum tamen est, ea secuta esse vel præuenisse, quæ in præsentia benè aut malè nos habeant, prout est rei natura de qua dicitur. Adhæc, præsens rei conspectus præcipuè penetrat animos, nec est res vlla ad mouendos affectus potentior. Segnius enim (vt inquit Horatius) irritãt animos demissa per aurem. Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus. Detectæ itaque sunt in aduerso pectore cicatrices in concione, & vulnera deligata in iudiciis, & parentum cognatorúmque lachrymæ, infantium puerorũ ætas, reorum sordes prolatæ in conspectum, & præsentibus aptata oratio. Quod si minus res patitur fieri, oratione tamen conantur quã maximè datur, rem velut in conspectum dare, & oculis subiicere. quod describenda re, & imagine eius verbis exprimẽ-

da, eo quod ἐνάργειαν Græci, noſtri euidẽtiam interpretati ſunt, maximè conſequuntur. Aperta verò comparatione res creſcunt, quoties aliis quibus eas præferimus adhibẽtur, & earũ collatione magnitudo ipſarum colligitur. Sicut autẽ in quãtitatibus, quoties duæ pluréſue conferuntur, maior eſt ea quæ ſola manet, & quam non vſquequaque aliarum magnitudo aſſequitur: Sic in hac comparandi ratione, quicquid aliquid habet quod non ſit ſibi cum aliis commune, ea parte reliquis maius videtur, qua ſolum eminet, reliquaſq; (vt ita dicam) à tergo relinquit. Cicero itaque, cum pro M. Marcello reſtituto, Cæſari gratias agit, præſentem illam clementiam omnibus bellicis Cæſaris prætulit laudibus. Quoniã bellicæ rei decus, & milites & tribuni & auxilia etiã muneri ſibi aſciſcerẽt: vellẽntq; cũcti venire in eius ſocietatẽ gloriæ. hæc autem clemẽtiæ, ſolius ſua eſſet. Et bellicas laudes multa turbulẽta, aſpera, horrida, qualia fert bellorũ neceſsitas, habere: clementiæ laudẽ benignã, plenã modeſtiæ, plenã fauoris eſſe. In bello quoq; vires humanas humanis vinci viribus: clementiam animos pectoráq; vincentium, qui inuicti viribus ſint, placare. Hæc itaque quia clementiæ cõueniunt ſoli, præfertur hac in parte bellicæ virtuti. Quòd ſi quis è diuerſo volet colligere, quibus rebus bellica virtus à clementia ſeparetur, poterit eam ſimiliter multis præferre clementiæ. Clementiam enim pacatis cõuenire rebus, & pacis potius ornamẽtum eſſe, quàm periculorum præſidium. bellicam virtutem, rebus in vltimũ diſcrimen adductis ſuccurrere ſolere: & patriam parentéſque ab his quæ victori collibuiſſent defendere. Et clementiæ laudem velut in medio poſitam cuiuis poſſe contingere: bellorum gloriam non niſi rariſsimum quenque conſequi. Sic etiam non hominis modò, ſed omnium animalium eſſe

Alter comparandi modus.

clementiam: ignoscere enim omnia, & post iras iterum parari. continere autem res nutu ditioneque sua, omnes quidem solius esse dei, plurimas autem eius videri, qui deo proximus sit, quod bellica laude in primis paratur. Poterunt autem hæc argumētationis exempla per omnes locos duci. Posuerúntque vel inter vtilissimas exercitationes Dialectici augendi rationem, cum priores illas, tum hanc postremā ex comparatione. Quando omnis hominum deliberatio, omnia consilia, ferè inter magis minusque bona iactantur. Neque quicquam est, quod acrius expendere vim rerum, intuerique doceat, quam comparatio. Laudationibus in primis augmētatio conuenit. Pleraque enim quæ laudis loco ponuntur, per se frigida sunt, nisi extollantur oratione, & dicentis ingenio fiant, laudanda. Isocrates in Helenes laudatione, cum pulchritudinem eius in maxima laudum illius poneret parte, & pulcherrimam eam fuisse, cum aliis rebus, tum Thesei rapina prudentissimi totius Græciæ viri, & Paridis iudicio docuisset, exiguam tamen laudem conquisisse videbatur, pulchritudinis quāuis admirādæ, quāuis incredibilis commemorationē, nisi & ipsam pulchritudinem (quam alij fortassis ne laudādam quidē putarent, alij in vltimis laudū ponerent) omnibus aliis quæ laudantur prætulisset. Diminutionis ex augmentandi præceptis parata est ratio. Quibuscūque enim additis res crescit, eorum rursus oportet detractione decrescat. Ergo commotos augmētatione affectus, detracta rursus magnitudine rebus, ad rationem reuocamus, meliúsq; & clemētius æstimare res, & iudicare de eis cogimus auditorē. Hæcq; vna est ratio soluēdorum affectuū, vt pacata rursus cōpositáq; mēs trāquillitati reddatur. Aliter affectus contrariis discutimus affectibus, & iram paratā nobis regerimus in authorem: vel cōciliata misericor-

Quomodo imminuendi affectus, vbi concitati iam fuerint.

dia impetus eius mollimus: & euocato quandoque vndecunq; nouo affectu, prioris obliuiſci cogimus. Potentiſſimus autē ad ſoluendos ſubditos & recens concitatos affectus eſt riſus. Vnde in cauſa Murenæ Cicero nihil æquè videtur oppoſuiſſe Catonis, & Sulpitij maximorum virorum authoritati, quā lætiſſimam illam ſuam facetè dicēdi feſtiuitatem: ſicq; omne iudicium ſolutum eſt riſu, vt Cato, quanuis natura & inſtitutione, ipſa quoque accuſatoris perſona, quam ſuſtinebat, horridior, cùm tamen riſum tenere nequiret, ferātur dixiſſe, Dij boni, quàm ridiculum Cōſulem habemus. Demoſthenē quoq; tradunt cùm pro Ariſtide dicturus eſſet, in quem vehementiſſimè iudices accenderat accuſatorum oratio, reclamaretúrque ab omnibus ſibi, & velut prædamnato iam reo ſilentium imperaretur, orauiſſe, vt bona illorū venia liceret paucißima extra cauſam verba facere. Quod cum permitterent, ait, Megarenſem quendam ſtudiis operatum Athenis, cū redire in patriā vellet, conducto aſino impoſuiſſe ſarcinas. Meridie verò, cum nulla vmbra, qua ſolis ardorem leuarent ipſe & agaſo, præberetur: ſtatuto in via aſino, cōſtituit illius vmbra ſolam vitare, eáque cum non ſufficeret ambobus, agaſo ſibi illam vendicare, ſui illam affirmare iuris eſſe, operas illi non vmbram locatam: contrà ille contendere vmbram inter operas eſſe. Cúmque diceret orator, grauiſſimè inter eos de vmbra aſini altercatum, viderétq; omnes riſu quati, & exhilaratos iudices eſſe, tum grauiſſima eos increpuit oratione, qui poſſent de vmbra aſini diſſerentem audire, de ſalute ciuis, quod eos iudicij religio cogeret, audire non poſſent, tum cœpiſſe de cauſa dicere, reúmque liberaſſe. Conſtat autem hæc facultas, natura primùm, quæ cū in omni re multū, tum in hac plurimum poteſt. Deinde quod proximum eſt, crebro

Vide Fab. Ii. 6. & Cic. 2. de orat.

vsu. Sunt tamen etiam tradita eius præcepta, quatenus tradi præceptis potest, quorum authores Cicero & Quintilianus notiores sunt, quàm vt sint indicandi. Et de affectibus quidem hæc sufficiat dixisse.

Ex rei specie.) Prout res bona aut mala, vtilis aut nocitura, digna aut indigna videtur. Pro Milone.) Quem Clodiani postulabant lege Cornelia, de Sicariis. Sic, qui bellum dixit.) Hunc in modum & Fabius libro octauo, de enargia: Sic vrbium, inquit, captarum crescit miseratio. Sine dubio enim qui dicit expugnatam esse ciuitatem, cõplectitur omnia quæcunque talis fortuna recipit, sed in affectus minus penetrat breuis hic velut nuncius. At si aperias hęc quę vno verbo inclusa erat, apparebunt effusæ per domos ac templa flammæ, & ruẽtium tectorum fragor, & ex diuersis clamoribus vnus quidam sonus, aliorum fuga incerta, alii in extremo complexu suorum cohærentes, & infantium fœminarúmque ploratus, & malè vsque in illum diem seruati fato senes, tũ illa profanorũ sacrorúmque direptio, efferentium prædas repetentiúmque discursus, & acti ante suum quisque prædonem catenati, & conatu retinere infantem suum mater, & sicubi maius lucrum est pugna inter victores. Licet enim omnia, vt dixi, complectatur euersio, minus tamen est totum dicere, quàm omnia. Segnius enim, vt inquit Horatius.) In arte poëtica,

Aut agitur res in scenis, aut acta refertur.
Segnius irritant animos demissa per aures,
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator, &c.

Detectæ in iudiciis cicatrices & vestes scissæ.

Detectæ itaque sunt in aduersõ pectore cicatrices.) Fabius libro sexto: Non solùm autem, inquit, dicendo sed etiam faciendo quædã lachrymas mouemus. Vnde & producere ipsos qui periclitẽtur, squalidos, atque deformes, & liberos eorũ ac parẽtes, institutum: & ab accusatoribus ostendi cruentũ gladium, & lecta è vulneribꝰ ossa, & vestes sanguine pfusas videmus, & vulnera resolui, ac verberata corpora nudari. Quarũ rerum ingens plerunque vis est, velut in rem præsentem animos hominum ducentium. Hæc ille. Et Antonius secundo de oratore: Sensi equidem tum, inquit, magnopere moueri iudices, cùm excitaui mœstum, ac sordidatum senem, & cum ista feci quę tu Crasse laudas, nõ arte, de qua quid loquar nescio, sed metu magno animi ac dolore, vt discinderẽ tunicã, vt cicatrices ostenderem, cũ C. Marius mœrorem orationis meæ præsens ac sedens multum lachrymis suis adiuuaret: cúmque ego illum appellãs, collegam ei suum cõmendarem, atque ipsum aduocatum ad communem imperatorum fortunam defendendam inuocarem: nõ fuit hæc sine lachrymis meis, nõ sine dolore magno miseratio, omniúmque deorum, & hominum, & ciuium, & sociorum imploratio: quibus omnibus, verbis, quæ à me tum sunt habita, si dolor abfuisset meus, nõ modò nõ miserabilis: sed etiã ridenda fuisset oratio mea, &c. His non sunt admodum dissimilia, quæ de epilogis Ciceronis diximus libri secundi capite quarto. Quæ ἐνάργειαν Græci.) Quam ἐνέργειαν Græci, eam nos efficaciam: quam illi ἐνάργειαν, nos euidentiam appellamus. Qua de Fabij Quintiliani, sexto Iustitutionum lib. verba sic habẽt, Insequitur ἐνάργεια, quæ à Cicerone illustratio, & euidentia nominatur: quæ non tam dicere videtur, quàm ostendere: & affectus nõ aliter quàm si rebus ipsis interfimus, sequentur. Meminit eiusdem rei idem author libro quarto, & rursum libro octauo. Cicero itaque cum pro M. Marcello restituto.) Lõgum sit atque haud scio an etiã superuacuum, huc ascribere verba Cicer. Oratio extat: qui volet, inde petat. Illud hic obiter norandum, hunc M. Marcellum, cum à Cæsare restitutus esset, priusquam reuerteretur Romam à familiari quodã suo Pub. Magio Chilone occisum fuisse, quemadmodum in epistola quadam ad Ciceronem refert Ser. Sulpitius. Isocrates in Helenes laudatione.) Est

ἐνέργεια.

ἐνάργεια.

Familiarium epist. Ciceronis lib. 4.

& hæc laudatio hodie in manibus, quamobrem nō est cur de ea quicquā dicamus. Porrò, ad exactè intelligendum locum hunc, plurimum momenti attulerint ea, quæ habet Quintilianus libro sexto, de affectibus: & de amplificatione libro octauo. Vnde in causā Murenæ Cicero.) Plutarchus in vita M. Catonis de hac Murenę defensione loquēs: Cum verò dies, inquit, dicendæ causæ veniſſet, Cicero, qui per id tēpus erat Cōsul, Murenam defendit, variis modis Stoicos philosophos, & ista quæ appellātur Paradoxa illudēs. Ex quo cum multum risum iudicibus iniecisset, ipse quoque Cato subridens, iis qui iuxta astabant, dixisse fertur. Dii boni, quàm ridiculum habemus consulē. Verba hac de re Ciceronis ascripsimus libro secūdo. Atque infrà etiam de eadē dicemus causa, capite huius libri duodecimo. Demosthenem quoque tradnnt.) Videtur mihi & hic locus vnus esse ex illis, quos dixi emendaturum fuisse Rodolphū, si opus recognouisset. Quippe vbi nos reposuimus, orauisse, ibi etiam exemplar illud scriptum, quanquam id hac parte nō erat manu Rodolphi, nō orauisse, aut orasse, sed orauit habebat. Qui lapsus eiusdem planè farinæ est cū eo, cuius meminimus in principio libri secundi, quo etiam in loco plura de eiusmodi labeculis diximus. Quod autem ibi tū diuinabam, ab Rodolpho ita scriptum fuisse, vt haberet Louanii excusum exemplar, eam coniecturam interim certiorem fecit exemplar scriptū, præsertim cum id ea vtiq; parte ipse exarasset Rodolphus. Fabulæ porrò huius qua dicitur fuisse vsus Demosthenes, & Erasmus in Chiliadibus mentionem fecit. Constat hæc facultas,) De ridiculis, ac risu multa Fabius libro sexto, & M. Cicero libro secundo, de Oratore.

Catonis de Cicerone verbum.

QVOMODO OBLECTANDVS ORATIONE AVDITOR.

Duplicia esse quæ nos delectent, vt quæ partim sensu, partim mente percipiantur. Atque omnino duplicem esse voluptatem, quæ percipiatur ex oratione, quando alia ex rebus, alia ex ipso orationis genere nascatur. Tum quæ res sensum, quæ mentem delectent. Et quomodo ipso orationis genere delectandus auditor.

Cap. IIII.

EXplendus erit mihi fortasse numerus. Et, quia docendi ratioui, mouendi præcepta subiecimus, æquum videbitur, vt quæ iucundam faciant orationem, subdamus. tametsi alio docuimus loco delectationi nullam inueniendi certam rationem posse accommodari, magisque præceptionem huius partis ad Rhetora, quàm ad dialecticum pertinere. Quia tamen ex rebus etiam nascitur orationi delectatio: res autem inuentioni præcipuè subduntur, ideo paucis etiam de hac parte dicamus. Delectatio (vt diximus) quia permotio est cognitiuæ virtutis, duæ sunt autem virtutes cognitiuæ, sensus, & mens, idcirco duplicia sunt quæ delectant: quorum alia sensu, alia mente percipiuntur. Et ij quidem, qui magis sensibus viuunt, & corporis tenentur voluptа-

Lib. 2. cap. 14

Delectatio duplex.

tibus, quorúmque animus corpori seruit, hi magis eam sequũtur delectationem, quæ sensibus obiicitur. Contrà, quorum generosior & erectior animus omnem in mẽte curam posuit, hi velut inimicas & infestas instituto suo corporis aspernantur voluptates, & solum quæ mẽtem delectant, sequuntur. Qui inter vtrosque sunt medij, & suam tribuendam vtrique partem arbitrantur, vtriusque etiam voluptate capiuntur. Quarum itaque rerum vsu quisque & perceptione gaudet, earum etiam commemoratione præcipuè delectatur, & his ipsis maximè captatur orationis gratia. Duplex autem est in summa, quæ percipitur ex oratione voluptas, quarum alia ex rebus de quibus differitur nascitur, alia ex orationis genere. Res quæ sensus oblectant notæ sunt. Quisque enim sensus delectatur eo, quod est naturæ suæ proprium. Vt oculi, coloribus lætißimis: aures, sonis mitioribus: & reliqui suo quisque obiecto. Sunt quædam tamen quæ & ad mentẽ pertingunt: quia verò propius ad sensuum naturam accedunt, & inter sensuum oblectamẽta numerantur. Vt dies festi, spectacula, ludi, choreæ, conuiuia, horti floribus consiti, verni temporis gratia, fluminum per virentia prata decursus, primus iuuentæ decor, corpora pulchritudine conspicua, amores, ioci, concentus, saltationes, & omnia lætiorum annorum animorúmque studia: quorum tamẽ maximè sunt liberalia, quæ oculorum auriúmque studia morantur. Reliqua, quia craßiora sunt, sordidiora sunt etiam plerunque, vt quorum etiam nonnulla sine honoris non sint præfatione memoranda. Mentem (cuius proprium est opus veri boníque perquisitio) delectant omnia quæcunque docent, quæ magna, admirãda, inopinata, inexpectata, inaudita sunt reconditarum rerum perueßigatio, notitia vetußtatis, & rerum in longinquo positarũ

Duplex ex oratione voluptas.

Sensum quæ res oblectent

Quæ sint singulorum sensuum obiecta, vide lib. 1. cap. 2.

Quæ mẽtem delectent.

cognitio. egregia magnorum virorum dicta factáque, & in omni genere virtutis acta præclarè. Quæ quidem si de eis disseratur, iucundam nimirũ faciunt orationem, in suo quodque genere. Sin asperior & tristior sit res de qua dicitur, tum solent ista auribus expeti. Et, vel similitudines docendis rebus hinc sumuntur, vel argumẽtationes quæruntur, quarum explicationi tale quippiam adhiberi sit necesse: vel liberius etiã digressione ad ea dilabimur, quod commodissimè fit, cum fallente transitu, sic ad ea deferimur, vt non secuti ea: sed adducti esse videamur. Trãsitus autem fit aptissimè, cum generale aliquid inuenerimus, in quod parata est via ex reproposita, & ex quo rursus in quod digredi volumus facilis est accessus. Vt qui de laudibus musices dicit, si volet ad describendã veris gratiã dilabi, dicat Musas libertate animi omniũq; rerum securitate gaudere, & syluas fluminaque expetere. Hic quia iam syluas & flumina, qui dicit habet, & gaudẽtem eis musicem, facile iam transibit in veris descriptionem, cum sit in eo summus istorum decor, & præcipua possit ex eis percipi voluptas. Itaque quantus sit ornatus, quæ gratia florentium virentiumque omniũ, quis frondibus inter strepẽtium volucrum concẽtus, quàm amœnum riuorum per prata labẽtium murmur, & reliqua id genus explicabit. Sic in hoc ipso proposito si dicere volet, quantus sit labor Rempub. administrantis, paratum est dicere, musicã leuare curis, & mẽtem reficere: hæcq; deinde cum Reipu. administratione coniungere, quoniam præcipuè sit his opus ei, qui Rempublicam tractat, cum tot ac tantis prematur laboribus, tot curas sustineat: quas deinde enumerabit. Est autem huius rei cũ apud multos videre exempla, tum apud Platonem Lucianumq; in dialogis, quo pacto sumpto diductissimo exordio, à re propo-

Digrediendi ratio.

sita paulatim, & occulto gradu ad id quod instituunt adrepant. Vtilis est differēti hæc transeundi ratio, si quādo res diuersas vna cōplecti volet oratione, sic vt non turbatam dissectorum membrorum formam, sed vnius faciem corporis præstent. Vtilis etiam, si quando de re tali dicendum sit, à cuius prima mentione abhorreant aures, vt posito fauorabili aliquo principio, sensim & plumbeo (quod aiunt) pede, ad id de quo dicturi sumus deducamur. Cuius rei est egregium in pri-

Ad populum ad Quirites.

mis Ciceronis exemplum in orationis exordio, quam contra legem Agrariam in concione dixit. Quod exordij genus Rhetores insinuationem dixere. Cum enim nihil videretur magis exasperaturum Populi Romani animos, quàm contra legem Agrariã, hoc est, spem alimentorum suorum differentem, ergo dilata omni rei istius mentione, primum cœpit, non ordiri se orationem de laudibus maiorum suorum, ne illis potius quã populi beneficio consulatum acceptum referre videretur, & popularem se Consulem hoc ipso velle videri, idque in Senatu initio consulatus sui dixisse, permultáque alia in hanc ipsam sententiam: nec esse qui Gracchanas actiones improbet, nec cui displiceat, si quis de populi commodis ferat. Cúmque multis huiusmodi populi molliuisset aures, paulisper & pedetentim allabi ad rem cœpit, nec statim contrà tendere, sed primum voluisse socium se Rullo adiungere, qui cum refugeret, tandémque omnia se diligẽtius inquisisse diceret, tum demum eò delatus est, vt non se contra legem Agrariam dicere: sed contra Rulli dominatum, qui legis specie parabatur, doceret. Conueniens itaque fuit hoc in loco transitio latens, vt fauorem quem dicẽdi initio colligebat, nunquam abrupta re etiam ad asperiora transferret. Digrediendi autem crebrior & magis permissa poëtis libertas. Secunda deinde aliis, vt quis-

que est poëtis dicendi libertate proximus. Sed, quia digrediendi ratione sumus adducti vt digrederemur, rursus ad institutum reuertamur. Secundum diximus esse quo delectaret nos oratio, ipsum orationis genus, qua in parte primũ est, vt habeat oratio motus animorum, colloquia personarum, cõsilia euentúsque rerum inopinatos. Quæ quidem quanquam ad res pertinere possint videri, ex oratione tamen capiunt, quod delectant. Argumẽto est, quòd eadẽ hæc magna ex parte, si videamus, non modo non delectent, sed offendãt. Idcirco in oratione, non tam res ipsa, quam mutatio orationis qua exprimuntur ista, voluptati est. Et quẽmadmodum in pictura, pleraq; gratissima sunt propter solam imitationẽ, nec tam res quam ingenium miramur imitantis: sic cum in oratione, personis sua pro cuiusque natura conditionéque verba tribuuntur, & animorũ affectuumq; omniũ figura effingitur, idq; consequitur oratio, vt nõ dici sed agi videatur res, & inani quadam imagine audiẽtis animus velut mediũ se ipse intra actũ iactationemq; rerum constituit, id quoniã fit orationis virtute, non rerũ natura, idcirco est etiam orationi iure tribuẽdum. Cuius quidẽ gratiæ capacissimum est omnium poëma. Quia enim non rẽ sequitur oratio: sed voluptati orationis res aptatur, vtq; maxime placitura sunt, sic omnia finguntur, idcirco summa est ei captandæ venustatis istius in oratione libertas. Proxima est historia, seuerior tamen & contractioris frontis, vt quam illæsa veritate ludere oporteat. Ciuilis etiã oratio in narrationibus, sæpè etiam & inter argumentandũ, vel veris personis vel fictis, affectus suáque verba tribuit, & non parum hac orationis gratia sibi indulget. Ne in dialogis quidẽ philosophi expertes huius laudis fuere. Est apud Platonem videre, tam diligenter effictas differentes personas,

Qua ratione ipsumorationis genus delectet.

vt non Platonis, sed personæ: non verba audire, sed vultus intueri videaris. In his in quibus ipsa Philosophi loquitur persona, aut si qua sunt quæ posita sunt extra actus rerũ, extráque affectus, exiguus relinquitur istis locus. Hócque præcipuè hac in parte, cum ipsi differentis personæ tribuitur oratio, delectat, quod & in aliis omnibus generibus quę diximus gratißimum est, si boni emineant dicentis in oratione mores, hoc est, si non de se arrogans, si de aliis modesta oratio, si benignum candidúmque de rebus proferat iudicium. In primisq; placet simplicitas illa omnia in melius flectentis. Iuuat tamen iuterim libertas, dicentis, sine aliena contumelia, quid sentiat. Harúmq; rerum, sicut omnium in dicendo virtutum, obseruantißimus fuit vbique Cicero. Sunt & præter hæc in oratione quæ delectant, quæ propria sunt orationis, sententiæ graues, acutæ, nouæ, expectatæ, dicta facetè, amarè, falsè, prudenter. Ornamenta etiam omnia verborũ, sententiarum, & compositionis. Sed hæc eloquendi ratione continentur, & idcirco ab his qui huius rei præcepta tradiderunt expetenda.

Delectare.

Delectatio, vt diximus.) Superiori libro dictum hoc fuit, Delectare est tale aliquid adhibere, cuius sensu atq; perceptione is qui accipit gaudet. Vel, est aliquid facere, ꝙ sit sensui eius qui id percipit accommodatum. Quorum tamen maximè sunt liberalia.) Pulchrum me hercules hac de re caput est apud Aulum Gellium libro decimonono, Quinq; (inquit) sunt hominũ sensus, quos Græci αἰσθήσεις appellãt, per quos voluptas animo aut corpori quæri videtur: gustus, tactus, odoratus, visus, auditus. Ex his omnib⁹ quæ immodica voluptas capitur, ea turpis atque improba existimatur. Sed enim quæ nimia ex gustu atque tactu est, ea voluptas, sicuti sapientes viri censuerunt, omniũ rerũ fœdissima est. Eósque maximè, qui duabus istis beluinis voluptatib⁹ sese dedidérunt, grauissimi vitii vocabulis Græci appellãt ἀκολάστους vel ἀκρατεῖς. Nos eos vel incontinentes dicimus vel intemperantes. ἀκολάστους enim si interpretari coactius velis, nimis id verbum insolens erit. Istæ autem voluptates duæ, gustus atque tactus, id est, libidines in cibos atque in Venerem prodigæ, solę sunt hominibus communes cum bestiis, & idcirco in pecudum ferorúmque animaliũ numero habetur, quisquis est his beluinis voluptatibus præuinctus. Et paulò pòst: Quis igitur habẽs aliquid humani pudoris, vo luptatibus istis duabus coëundi atque comedẽdi, quæ sunt homini cum sue atque asino cõmunes, gaudeat? Socrates quidem dicebat, multos homines propterea velle viuere vt ederent & biberẽt: sese bibere atque esse vt viuerent. Hippocrates autẽ diuina vir scientia de coitu venereo ita existimabat, partem esse quandã morbi teterrimi, quem nostri comitialem dixere. Nauque ipsius verba hæc traduntur, συνουσίαν εἶναι μικρὰν ἐπιληψίαν

Voluptas gustus & tactus turpissima.

Socratis verbum. Hippocrates de coitu.

Plumbeo, quod aiunt, pede.) Hoc est, quasi suspenso ac minus firmo gressu, pedetentim, paulatim. Cicero quodam in loco frigidum argumentum plumbeum pugionem appellat. Quem eundem sensum habet & illud, plumbeo iugulare gladio. Quam cõtra legem Agrariam.) Hæc est lex illa agraria, de qua toties mentio fit apud authores, quæque omnium propè bellorum ciuilium fons & origo fuit. Primus eã promulgauit Sp. Cassius regni affectator. Secuti eum sunt multi, qui id ipsum fecere, verũ maximos omnium motus hac in re excitarunt C. & Tiberius Gracchi. Occasio eius legis ferẽdæ fuit eiusmodi. Solebant Romani, quantum vicini agri hostibus ademissent, partim vendundare, partim redigere in publicum, & tenuioris fortunæ ciuibus modica pẽsione vtendum locare. Sed posteaquã diuites, ita vt fit, augere eas pensiones cœpere, & paupes à cõducendis agris excludere, lata lex est, qua supra quingenta agri iugera ciuis Romanus habere prohibebatur. Verum ea lex paucos admodum annos contra locupletes auxilio fuit. Ac principio quidẽ subornati sunt alii quidam, qui in illorum vsum agros cõducerent. Deinde velut abrogata iam lege: ipsi etiam suis editis nominib⁹ omnia occupare cœperunt. Cui tam inexpletæ diuitũ auaritiæ, sæpè à tribunis plebis, cum maximo Reipub. motu obuiã iri cœptum. Id quòd tempore Ciceronis fecisse & Rullum, facilè ex ipsius Ciceronis contra Rullum oratione apparet. Nec esse qui Gracchanas actiones improbet.) Duo fuere Gracchi, quorum hic facit mẽtionem Cicero, Caius & Tiberius: quibus tãta cura fuit rogandæ ferendæque legis agrariæ, vt perire maluerint ambo, quã ab ea actione desistere. Et Tiberius quidem ductu P. Scipionis Nasicæ, Caius verò L. Opimii consulis occisus est. Vitam vtriusque scripsit Plutarchus.

Plúbeo pede.

Lex agraria.

Gracchi.

Copia breuitatéque facillime aut offendi auditorem aut delectari, quare nõ abs re fore, si de his quoque paucis agatur. Tum, quo modo copiose: quo modo breuiter dici possit. Quis vtrobique seruandus modus. Et quibus breuitas, quibus vbertas orationis conueniat. Cap. V.

COpia verò & breuitas in dicendo, quoniam præsertim istis inter cætera delectamur & offendimus, constántque etiam inuentione ista, non alienum videtur ab instituto nostro, paucis de his dicere. Constat autem orationis vbertas, vel quia pauca quidem, multis tamen eloquimur: vel quanuis paucis dicamus, congerimus tamẽ multa, atque vt nõ magnitudine, aceruo tamẽ rerum tendimus orationem: vel, quod affluentissimũ est, multa dicimus de multis. Si ostenderimus autẽ, quomodo multa, & quomodo multis dicatur, tria hæc cuiusmodi sint, facilè erit perspectu. Multa dicuntur, & expositione & argumẽtatione. Expositione dicũtur multa, cum non satis habemus, summas tãtum rerum explicare: sed partes omnes prosequimur. Qui dicit enim, Iuno quoniam oderat Troianos, nauigãte ex Sicilia Aenea classem eius disiecit

Vbertatẽ, copiamq; orationis triplicitatione cõstare.

Multaquomodo dicamus ex positione.

vi tempestatum. quarum impulsu delatus ad Africam Aeneas, à Didone hospitio benignissimè est acceptus. Hoc qui dicit, totum primum Aeneidos librum complexus videtur. Qui volet autem paulo vberius dicere, ille quidem causas odiorum, propter quas infensa Troianis erat Iuno, recensebit. deinde, vt è Sicilia nauigarint, sollicitatũ à Iunone Aeolum, vt tempestatem classi immitteret. Non tamen ille preces Iunonis effinget, non pollicita Aeoli, nec quo pacto immissa sit Troianis, aut iactauerit eos tempestas, prosequetur. Sufficiet tempestate disiectos fuisse demonstrare, atque diuersos alium ab alio, ad littora portúsque Africanos esse delatos. Nec Veneris ille querelas, nec Iouis responsa, quibus futurus rei Romanæ status explicatur, attingit. Post tempestatem, refectis corporibus atque confirmatis animis sociorum benigno alloquio Aeneæ, tum vt explorandorum locorum gratia profectus sit Achate comitatus, Carthaginémque peruenerit: cuius vrbis condendæ causam, & Didonis casus, breuius qui dicet explicabit suis verbis: quàm vt describenda Venere, & querelis Aeneæ, iactatísque hinc inde verbis eius effingat. Deinde, vt in templo Ilionea & socios reginæ implorantes fidem ne littoribus arcerentur agnouerit, agnoscendúmque se eis & reginæ præbuerit. Nihil hic ad ordinem rerum pertinuerint res Troianæ pictura in templo expressæ: nihil Didonis pulchritudo, aut templi forma descripta: nihil reliqua multa, quæ vt ornandis rebus immensum, ita cognoscendis nullum attulerint momentum. Poëta enim acerrimi ingenij iudiciíque, non magni sanè putauit, qui fuerint casus, aut ordo rerũ Aeneæ, quarũ etiam vix tenuis ad ipsum peruenerat fama: sed sumpta illius persona, voluit tãquam in speculo quodam varietatem rerum humanarũ vitámque & mores ho-

minum ſpectandos proponere. Quæ cuncta, vt maiore voluptate commendaret, latè fudit, quo orationis rerúmque decorem & gratiam, quæ in anguſtioribus deliteſcunt, in ipſa amplitudine per omnes poſſet numeros explicare. Quin & hæc ipſa multò poterunt effuſius dici. Nam in cauſis odiorum recenſendis, ſingulæ cauſæ longiſſimarum narrationum ſunt capaces. Et quod poſtea dicitur: Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum Vela dabant, hic & quæ ſit Sicilia deſcribi poteſt, & quæ fuerint manendi ibi, rurſuſq; diſcedendi cauſæ, & apparatus diſceſſionis, & iam ipſa exprimetur nauigatio. Sic videmus in prælijs narrandis, tantum quæ acies cui ceſſerit, & quarum partium eques pedéſue alterius profligauerit equitem aut peditem. Singulorum rara fit aut perquam breuis mentio, niſi imperatorum, aut eorum qui ordines ducunt. Idcirco in anguſtum pugnæ apud eos colliguntur. Apud poëtas, ſingulæ pugnæ, ſingula ſæpè implent volumina. Quoniam non exercituum ſolùm, ſed ſingulorum hominũ caſus effingunt, quò magis varietate & rebus ſub aſpectu ponendis delectent. Sed & ſingulorum caſus quantũ poſſint extendi, Aeneæ & Turni apud Virgilium, Polynicis & Eteoclis apud Statium, facilè declarat deſcriptio. Dicimus verò argumẽtando multa, & quando propoſitam quæſtionem in multas quæſtiones diducimus, & quæſtiones numeroſis colligimus argumentationibus, argumentationéſque aliis ſuper alias probationibus confirmamus: & ſi quid exponendum in argumentatione, nõ contenti caput rei annotaſſe, totum ordinem eius recenſemus Vt qui probet virtutis nomen etiam improbitati venerãdum eſſe, quoniam pyratæ fama Scipionis adducti, Liternum vbi exulabat profecti ſint: & cum conſpexiſſent eum, abierint rurſus. Id qui iam volet

Argumentatione quomodo multa dicamus.

eo pacto, quo superius ostendi, vlterius exponere, & vbi si Li-
ternum, & quare illic exulauerit Scipio, dicet: & in reliquo
expositionis ordine, Scipioni pyratísque suam dabit, si vide-
bitur, orationem. Multum autem dicimus vna de re, id
est, quoties libuit, circa vnam rem hæremus, quódque paucis
dici potuit, id ipsum latè spargimus. Idq; tribus illis maximè
fit modis, quibus diximus rem vnam in multa diduci, diui-
sione, partitione, & dinumeratione: quæ quid sint, suo loco di-
ximus. Ergo si quis volet dicere, virtutem Ciceroni Rempu-
blicam tractanti aptissimam esse, virtutem diuidet, próque ea
religionem, pietatem, iustitiam, fortitudinem, magnanimita-
tem, constantiam, temperantiam, modestiam, prudentiã, fidẽ,
& reliquas virtutis species ponere potest: pro Repub. partes
eius, vt sunt partes, & plebs: inopes, potentes: pauperes, diui-
tes. Deinde Ciceronem per adiacentia aut actus, aut effecta
dinumerabimus: vt qui facundus sit, qui doctus, qui nouus
homo, qui consularis, qui causas agat, & quotidie in iudiciis
concionibúsque versetur, quæque reliqua sunt huius generis.
Possunt igitur hæc omnia, vel inter se coniungi & vnum-
quodque vnicuique prout est cuiusque naturæ maximè cõsen-
taneum aptari: vel sic, vt integra cũ ductorũ numero com-
ponantur: vt primũ diuisa virtute, & manẽtibus reliquis di-
camus, certum est religionẽ, pietatem, iustitiam, fortitudinẽ,
& cæteras quas diximus virtutum species, necessarias esse
Ciceroni tractanti Rempublicam. Deinde rursus dispertita
Repub. nec quenquam dubitaturum, quin Ciceroni, qui inter
patritios, plebeios, potentes, inopes, & reliquas Reipublicæ
partes versetur, opus sit habere virtutem. Post hæc dinumera-
tis his quæ Ciceroni adsunt, non enim fieri posse, vt qui facun-
dus, doctus, & homo nouus, honoribus functus, quæq; reliqua

De hoc lege T. Liuium de bello Maced. libr. 8. Quomodo pauca multis dicantur.

huiusmodi sunt, Rempublicã administret, vt id rectè faciat sine virtute. Probationum habent ista faciem, possuntq; probationes esse, si quod primum est propositum tãquam dubium accipiatur: nunc tamen non in eum adhibentur vsum. alioqui quo minus otiosa & supina videãtur, non ineptè probationes aliquæ interspargerentur. Possumus itaque hoc pacto, cum visum fuerit, vnam pluresue res in oratione positas spargere, & vnãquanque non vno solùm, sed tribus illis quos diximus explicare modis. Quę quidem propositum respiciẽtibus exemplum, cum tentatu factúque haud esse difficilia credam, nihil est necesse suis exemplis indicari. Est & alia ratio dicendi copiose, quæ fit, cum vnam eandémque rem iterum atque iterũ enumeratis dicimus verbis. Quomodo plerunque videmus apud Ciceronem, non singula modo verba, quod crebrum est videre apud authores, sed totos locos repetitos: in eis præsertim orationibus, quas iunior edidit. qua ætate, sicut semper alioquin, sic tum præcipuè, omnis affluentiæ cultúsque in dicendo cupidus extitit. Sed hæc eloquendi, non inueniendi præceptis comprehenduntur, & diuersa sunt idcirco à nostro instituto. Breuitatis ratio facilior est. Quarum enim rerum collectione copia paratur, earum rursus prætermißione breuitatem consequemur, contraria enim (vt in vulgato verbo) contrariis oriuntur caußis. Breues erimus, in exponendo quidem, si trita omnibus breuitatis sequemur præcepta, hoc est, si rem non à primis vtique initiis: sed solùm quatenus instituto nostro sufficit ordiamur. Aeneas vtique apud Virgilium narraturus insidias Græcorum, non labores periculáque bellorum, quibus perfuncti erant, recenset: sed protinus cœpit, Fracti bello fatísque repulsi. Deinde, vt in reliquo decursu expositionis, quicquid ad rem nostram non pertinet, præter-

Breuitas in expositione.

Aen. 2.

mittamus, cuiusmodi est, Dixit & multa alia, quę nũc nõ est narrandi locus. &, Dixit quæ ad rem pertinere putabat, &, Respondit quæ sibi visum est. Quæ moderatio plerisque nostra ætate studia tractantibus vsqueadeo deest, vt non solùm velint quicquid de re dici posit exequi, sed etiam cuiuscũque vlla parte potest inferri mentio, id vndique quæsitum accersant, & quãquam diuersa, quanuis repugnãtia proposito suo, viribus detorta tamen inculcent. ex quo iam in friuolis plerisque & leuissimis quoque rebus nullus scribendorum voluminum neque modus neque finis sit. Post hæc, si nõ singulas rerũ particulas dicendo prosequemur, sed satis habebimus summas & velut fastigia rerum perstringere. Cuius rei, cum multa

Aeneid. lib. 1. *sunt apud authores exempla, cuiusmodi est apud Virgilium: Punica regna vides, Tyrios & Agenoris vrbem. & tota fundatæ Carthaginis explicatio quæ sequitur. Item in quinto, In terea Aeneas vrbem designat aratro, Sortitúrq; domos, hic*

In Andria, Verba sunt Sinonis. *Ilion, hæc loca Troiæ, & reliqua. Sic apud Terentium, Placuit, despondi, hic nuptiis dictus est dies. Tum præcipuè poterunt istud ostendere argumẽta comœdiarum, quæ paucissimis versiculis, totum fabulæ complexum continent. Et declamationũ themata, quæ cum breuia admodum sint, verbosis exponuntur plerunque in declamatione narrationibus. Sic & apud scriptores rerum, crebrò videmus copiosè fuseque res dictas ab aliis, rursus ab aliis in pauciſsima verba contractas. Postremò, si quid vel ex præcedentibus, aut sequentibus satis potest percipi, vt id ne dicamus quidem. Quod solet autẽ adiici, ne bis eandem rem dicamus, id cui præcipiẽdum est, ignarum esse, quid sit breuitas, oportere credam. Ex sequentibus præcedẽtia intelliguntur, vt apud Virgilium, in quinto, Gaudet regno Troianus Acestes. Ex eo, quod quidem non dixit*

poëta, satis perspicitur, imperio Aeestæ subdidisse vrbem recens conditam, & depositos in ea Troianos. Sic apud Terentium in Andria, ex eo quod dixit Crito, eius morte ad me lege redierunt bona: nec mortuam eam esse, nec cognatam sibi prædixerat, vtrunque tamen ex eo colligitur. Ex præcedentibus, vt quoties mandata, cõsilia, causásue explicuimus, quibus, vel ordo sequentium rerum, vel vis facilè perspicitur, quale est in Phormione Terẽtij: Est parasitus quidam Phormio, & quæ sequuntur. Deinde subiicit: Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam. Non dicit, hoc dixisse Phormionem, quod ipsum ex figura verborum facilè perspicitur. Sed hoc quidem prioris loci exemplum est. Quòd autem huius est loci, postquam totum ordinem consilij recensuit, deinde rem ipsam, quæ hoc pacto gesta est, cum posset hinc cognosci, solùm dixit, persuasit homini, factum est, ventum est, vincimur, duxit. Argumentationum breuitas in eo posita est, si primum, vel recidamus multitudinem quæstionum, vel quæ si fusius tenderentur, quæstiones futuræ erant, eæ breuiter argumentationum specie colliguntur. Tum si quas sumimus quæstiones, quàm pauciss imis argumẽtationibus confirmemus: sed ne argumentationes quidẽ latè fusé́ colligamus, verùm nonnunquam pro tota argumentatione solam ponamus propositionem. vt, Quid repetam exustas Erycino in littore classes? Quid tempestatum regem, ventósque furentes Aeolia excitos? Singulæ argumentationes singulis propositionibus explicantur. Quandoque singulis propè verbis densamus argumẽta, vt apud eundem authorem: Quin natam egregio genero, digníque hymenæis Des pater, & pacẽ hanc æterno fœdere firmes. Pro eo quod dicere instituit, vt natam daret Aeneæ. inquit, natam egregio genero. argumentum est. idcir-

In argumẽtãdo breuitas.

Veneris verba. 10. Aenei.

Drancis verba. 11. Aenei.

co enim colligitur dandam eam esse Æneæ, quoniam sit egregius gener. Sic quod subdidit: digníque hymenæis. quanquam id priori propè sit idem. Sic etiam. Des pater, & curam filiæ, & potestatem vno nomine collegit. Sic quod postremum posuit: & pacem hãc æterno fœdere firmes. Breuius adhuc est,

Aeneid. li. 4.

quod Dido inquit, cum causam quare cõiugium auersaretur dixisset, subiecit: Huic vni forsan potui succumbere culpæ. Cũ vellet mollire faciem amoris sui, huic vni dixit, quasi iustior esset sibi venia hac in parte, quæ nulli alteri delicto locum esset datura. Et culpæ dixit, non peccato, non crimini. Nec tamen dixit admissuram se: sed potui, inquit, & forsan & succũbere: vt non factura ipsa, sed amoris impetu victum iri videretur. Hoc itaque pacto consequemur, vt quãdoque quãuis multa, breuiter tamẽ dicamus. Nec enim fieri poterit, vt hac densitate stipemus argumenta, si velimus singula eis quos superius dixi modis dilatandi, id est, vel diuisione, vel partitione, vel dinumeratione, diffundere. Breuitas igitur his rebus

Quis modus inter copiam vbertatéque seruandus.

maxime constat. Magni est & vel præcipui in dicendo iudicij opus, quis sit orationis commodissimus modus, & quo ferè sit breuitas copiaq; claudẽda. Nec sanè res est, quam facile præceptis cõprehenderis: quoniam authores, quorũ obseruatio primam edendorum præceptorum viam aperuit, non eundem omnes in dicendo statuêre modum: cũ aliis plena, & quodam affluentiæ impetu rapta probetur oratio: aliis astricta, & arguta, & neruis magis quàm carne commendata eloquentia, placeat. Quoque difficilius sit hæc in alterutram partem, vel damnare, vel laudare, duo maximi omnis æui in dicẽdo viri effecere, Demosthenes & Cicero: quorum vter fuerit eloquentiæ laude prior, magna fuit semper erítque contentio inter vtriusq; doctos linguæ, cum quisque velut patriã hanc laudem,

non ſine magnis atque diiudicatur difficilibus aſſerat cauſis. Cum ergo Demoſthenes breuitatis fuerit amantior, Cicero copiæ: & (vt Quintiliani iudici huius à me ſententiæ repellam inuidiam) illi nihil poßit detrahi, huic nihil adiici, nõ erit vtique facile inter diſſentientia tantorum virorũ iudicia, vtrum ſit potius, inuenire. Si quis tamen certam aliquam, & velut præfinitã poſtulet legem, haud inuenio quid rectius ei reſpondeatur, quàm medium illud, quod inter nimium parúmque eſt, quod modum vocant. id vt in omni re, ſic in hac etiam optimum eſſe. A qua ſi quis alterutram in partem aberrabit, minus quidem erit mea ſentẽtia culpandus, qui in id quod plus, quàm quod minus eſt, deflexerit. Nam qui minus dicet, aut non intelligetur ſatis, aut non ſatis probabit: dicentiſque culpa, rei dãno de qua dicitur, luetur. At ſi plus dicat, quanquã dicenti fortè ſit quod obiici poßit, nullo tamen id rerũ, vel intelligẽtiæ, vel fidei detrimento conſtabit. Satius itaque fuerit ſemper, vel faſtidiri potius dicẽtem, quàm rem parum probari. Modus autem quem dicimus ſequendum eſſe, ex inſtituto dicentis maximè definiendus erit. Pro cuiuſque enim deſtinatione, vt vel docere, vel mouere, vel delectare cupit, optimus putandus erit eſſe modus, quo poterit quiduis horum conſequi qui dicit. Ergo in rerum auditorúmque diſcrimine, tota huius rei poſita eſt ratio. Partem tamen nonnullam ſibi vendicabit qui dicet. In his itaque rebus, in quibus credentem fingimus auditorem, docendíque tantum dicimus cauſſa, vt in rebus geſtis explicandis, tradẽda rerum natura, artium præceptis docendis, reliquiſque id genus, quæ propriè expoſitione traduntur: breuitas ferè gratißima eſt: quoniam id quæritur ſolùm, vt intelligat qui audit. At quum res eſt cum aduerſario, qui peruincendus eſt oratione, viribus eſt

opus, quæ plerunque mora plus, quàm impetu valent. Quousque non probauerimus ergo, quod sumus aggressi probare, quatenus tamen rei materia probationem accipit, non videbimur legitimam dictionis impleuisse mẽsuram. Quicquid autem superabit, id huic instituto putabimus superuacuũ. Mouendi (quoniam, vt sæpe iam diximus, non est aliud motus, quàm vehemens quædã probatio) idem modus est, qui docẽdi. Delectationi latius plerunque indulgetur. Vnde fit, vt quæ poterant persæpè paucissimis absolui, postquam occupauit aures audiendi voluptas, nostræ oblectationi largissima demus, atque expetamus tempora, cum rebus alioquin quanuis angusta sufficerent. Ex eisdem causis quas diximus venit, vt doctis, prudentibus, grauibus viris, seueris auditoribus, breuior oratio paretur. Facilius enim, vel docentur, vel volunt videri discere, minusque affectibus, vel dicendi illecebris, obnoxios se præbent. Populus atque omnis promiscua multitudo, omni copia, impetu, splendoréque dicendi est demulcendus. Idcirco ad illos cuncti panduntur eloquentiæ sinus. Nec sanè est vlla maior eloquentiæ fax, quæue acriores subiiciat dicẽti stimulos, quàm latissima audientium corona. Eis autẽ qui dicunt, magnanimis quidem, & acribus, & indoctis, siue sint tales, siue affectent videri tales, aptior est breuis dictio. Quoniam magnanimi natura sunt imperiosi, fidémque non tam orationi quàm personæ deberi putant. & principes singula verba sua, velut legem accipi volunt, vt quos sæpè quanuis pauca grauent verba, & qui solis nutibus suis deberi obsequium credant. Vnde & in Græco prouerbio est, dominos seruis suis monosyllabos esse. Acres, magis vrgere videntur breuitate. Indocti non habent, vnde copiam parent. Ergo quanuis persæpè multa sint eis dicenda, singulis

Quibus breuitas, quibus vbertas, copiaque dictionis cõueniat.

tamen breuitas magis conuenerit, vt quanquam longa, accelerata tamen dictio videatur. Contrà, humilioribus, sedatis, prudentibus, doctis, sectãda magis est vbertas. Hi sunt enim qui videntur, & velle posse rem quamlibet exactè docere: & non solum quod sit vnumquodque ostendere, sed rationẽ quare ita sit ostendere debere. Sic rebus etiam perplexis, dubiis, numerosis, grandibus, adhibenda est copia. Tenues verò, & nullius momenti, apertæque, & simplices, breuiter dicentur. breuiter enim possunt doceri. In partibus orationis, si quidem argumẽtatione constet oratio, longior expediet dictio, vt quæ fidẽ sit maiori labore factura. Expositioni in vniuersum breuitas est aptior, quanquam expediant nõnunquam etiam in suo genere narrationes vberiores, vt sicubi res repetenda altius, vel præsertim si sit inserendus acrior affectus, si quemadmodum solet retinendus voluptate sit auditor. Omnis tamen in suo genere expositio, debet argumentatione breuior esse. De exordio, & conclusione cum re deliberãdum est, & cum orationis etiam magnitudine. sic vt meminerimus partes eas, & velut acceßiones orationis esse, nec rei docendæ, sed auditoris conciliandi causſa paratas. Facilius itaque quis copia in eis quàm breuitate peccauerit: nisi tamen præsens rerum conditio, latiorem etiam in his partibus dictionem popoſcerit. tunc vtilitati nimirum cedent præcepta: quæ in hoc præcipiuntur solùm, quoniã creduntur vtilia. Quòd si contrarium res ipſa tulerit, sicut in omni vita solemus, sic in oratione, non quòd aliàs, quanquam sæpe, laudatum: sed quòd nunc, quanuis in præsentia solum, fuerit optimum, sequemur.

Copia verò, & breuitas.) Fit hoc sæpenumero apud authores, vt casus quispiam, interpositio relatiuo, quasi absolutè, ac sine verbo ponatur. Cicero ad Trebatiũ, familiarium epistolarũ lib. 7. Cn. Octauius tuus familiaris, summo genere natꝰ, terræ filius, is me quia scit tuum familiarẽ esse, crebrò ad cœnã inuitat, adhuc non potuit perdũcere,

ſed mihi tamen gratum eſt. Idem in ſecunda Philippica: Agrum Campanum, qui cũ de vectigalibus eximebatur, vt militibus daretur tamen infligi magnum reipu. vulnus arbitrabamur: hunc tu compranſoribus tuis, & colluſoribus diuidebas. Rurſus in Verrẽ: Nam quis hoc nõ intelligit, iſtum abſolutum diis hominibuſq; inuitis, eum ex manibus Populi Romani eripi nullo modo poſſe? Verum in hiſce omnibus idẽ caſus repetitur, ac proinde vſitatior eſt locutio, & apud Ciceronẽ frequens. Rarius eſt quod hic fecit Rodolphus, à quo hi nominatiui, copia, & breuitas, ita in principio orationis ponuntur, vt nullum prorſus verbũ accedat, ad quod vllo modo referri queant. quod vt apud alios quoque interim fieri, temerè ego negare nõ auſim, ita ſanè quàm rarũ, atq; inuſitatum id eſſe, planius eſt, quàm vt quiſquam poſsit ire inficias. Et, vt ſemel dicam quod ſentio, aut ego planè fallor opinione mea, aut hic quoque vnus eſt ex locis illis, quos ſi recognouiſſet Rodolphus, emunctiores proculdubio in lucem prodiſſent. Per omnes poſſet numeros.) Perfectiſsime, abſolutiſsime. Quoniam pyratæ fama Scipionis adducti.) Hac de re ita legis apud Valerium Maximum, libro 2. capite de maieſtate: Ad Aphricanum eundem in Linterna villa ſe continentem, cõplures prædonum duces videndum, eodem tempore fortè cõfluxerunt. Quos cum ad vim faciẽdam venire exiſtimaſſet, præſidium domeſticorum in tecto collocauit, erátque in his repellẽdis, & animo, & apparatu occupatus. Quod vt prædones animaduerterũt, dimiſsis militib⁹, abiectiſque armis, ianuæ appropinquant: & clara voce nuntiãt Scipioni, non vitæ eius hoſtes, ſed virtutis admiratores veniſſe, cõſpectum, & cõgreſſum tanti viri, quaſi cæleſte aliquod beneficium expetentes: proinde ſecurum ſe nobis præſtãdum præbere ne grauetur. Hæc poſtquã domeſtici Scipioni retulerũt, fores referari eóſque intromitti iuſſit. Qui poſtes ianuæ tâquam aliquam religioſiſsimam aram ſanctumque templum venerati, cupidè Scipionis dextram apprehenderũt: ac diu oſculati, poſitis ante veſtibulũ donis, quæ deorum immortalium numini cõſecrari ſolent, læti, quia Scipionem videre cõtigiſſet, ad lares proprias venerunt. Vbi ſit Linternum.) Strabo lib. 5. id oppidum, eſſe ait Cãpaniæ, inter Sinueſſam & Cumas, fluuiúmq; eiuſdem nominis prætерfluere.

Pyratæ ad Scipionem.

Linternum.

Diuiſione, Partitione, dinumeratione.) Hæc quid ſint explicatũ eſt libri primi, capite 7. & nono. Illud hoc loco obſeruet lector, eandem eſſe quam hic dinumerationẽ vocat Rodolphus, & quam illic enumerationẽ. Qui nouus homo.) Ita dicebãtur, qui nullas demonſtrare poſſent maiorum ſuorum imagines, aut illorũ res geſtas virtutéſque iactare: ſed ſua ipſi virtute, ac induſtria honores eſſent adepti. Sic Iphicrates ille Athenienſis, obiciente ſibi quodã, quod nouus homo eſſet: Mei, inquit, generis ſplendor à me incipit, tui in te deſinit. Et Cicero in Salluſtiũ: Ego, inquit, maiorib⁹ meis virtute mea præluxi, vt ſi prius noti nõ fuerint, à me accipiant initiũ memoriæ ſuæ: tu tuis vitæ, quã turpiter egiſti, magnas offudiſti tenebras: vt etiam ſi fuerint egregii ciues certè venerint in obliuionẽ. Quare noli mihi antiquos viros obiectare, ſatius eſt enim me meis reb⁹ geſtis florere, quam maiorum opinione niti: & ita viuere, vt ego ſim poſteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum. Demoſthenes & Cicero.) De his Fa. Quintilianus libro decimo: Oratores verò vel præcipuè, inquit, Latinã eloquẽtiã parem facere Græce poſſunt. Nam Ciceronẽ cuicunque eorũ fortiter oppoſuerim. Nec ignoro, quantam mihi cõcitem pugnam, cum præſertim id non ſit propoſiti, vt eũ Demoſtheni comparem hoc tempore. Neq; enim attinet, cum Demoſthenẽ in primis legendum, vel diſcendum potius putem, quorum ego virtutes pleraſq; arbitror ſimiles, conſilium, ordinem diuidendi, præparandi, probãdi rationẽ, omnia denique quæ ſunt inuentionis. In eloquẽdo eſt aliqua diuerſitas. denſior ille, hic copioſior: ille cõcludit aſtrictius, hic latius pugnat: ille acumine ſemper, hic frequẽter & pondere: illi nihil detrahi poteſt, huic nihil adiici: curæ plus in illo, in hoc naturæ. Salibus certè & cõmiſeratione, qui duo plurimum affectus valent, vincimus. & quæ ſequũtur. Quod modum vocant.) Notum eſt illud Heſiodi: πλέον ἥμισυ παντός. Et Horatius: Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines, Quos vltra citraque nequit conſiſtere rectum. Ité Pho cylydes: πάντων μέτρον ἄριστον, &c. Minus quidem erit mea ſententia culpandus.) His

Nouus homo

Præſtare ſua virtute florere, quam maiorum opinione niti. Demoſthenis & Ciceronis cõparatio.

Modus.

planè cõsona sunt, quæ habet Quintilianus libro quarto, capite de narratione. Et rursus lib. 12. Nõ enim tam obest inquit, audire superuacua, quam ignorare necessaria. Cicero tamen in oratore: In omnibúsque rebus, inquit, videndũ est, quatenus. Etsi enim suus cuique modus est, tamẽ magis offendit nimiũ quàm parum. Nec sanè est vlla maior eloquentiæ fax.) Quantam vim habeat in excitãdo oratore corona astãtium, de ea re nonnihil attigimus libro 1. Dominos seruis suis, monosyllabos esse.) Solent enim domini imperiosiores rem indignam censere, si pluribus verbis sit vtendum ad seruos. Atq; adeo dimidiatis interim semplenisque verbis sat habent, si quid actum velint, significare. Quod si quis paulò hebetior, nõ vel ex nutu, vel ex duabus ad summum syllabis quid sibi Chremes ille suus velit statim intelligat, huic quæ tũ ibi obiurgationes? quæ fulmina? quæ tonitrua? & quid non? Cælum ruere credas, & Ioue ipsum cum omni strepitu suo inde decidere. Tunc vtilitati cedent præcepta.) Quid enim stultius, quid ineptius, quam cum dispẽdio causæ adhærere velle præceptis, quæ in hoc modo sunt inuẽta, vt prosint, nõ etiam vt officiant. Porrò ad exactam totius huius capitis intelligentiam, plurimum momenti attulerint libri Erasmi de Copia, & quæ de narrãdi breuitate præcipiunt Rhetores.

Plúsne an minus dicendo magis peccemus.

DE DISPOSITIONE, AC PRIMVM EIVS ORATIONIS, QVÆ EXPOSITIONE CONSTAT.

Iam deinceps tractãdum esse de dispositione. Caterum cum dispositio certum aliquem requirat ordinem, idcirco prius videndum esse, quotuplex ordo sit rerum. Hunc que triplicem esse: naturalem, arbitrarium, artificialem. Atque ex his primum rursus quatuor spectari modis: tempore, natura, propositione, & dignitate. Cap. VI.

DE narratione inueniendi, quam cõmodissimam crediderim, sit nobis hactenus dictum. Nec solum quibus è locis facienda esset, sed qua facillime via nos ad inuentionem eius quod quaque de re quæreretur perduceret, quàm potui conatus sum apertissimè tradere. dixíque, quæcunque vtilia huic instituto pro captu meo putaui, vt non optimo forsitan euẽtu, optima certè fide. Reliquum est, vt de dispositione pauca subiiciamus. Et sunt quidem pauca, quæ de ipsa dicantur. Nec enim res est, quæ constet ita multis præceptis. Aristoteles in Rhetoricis ne attingit quidem hanc partem, in octauo Topicorum perpauca tradidit. Nec multo plura Cicero & Quintilianus, quique alij de ea re dixere. Quo excusatius nobis fuerit, si breuius eam perstringamus. Quam quidẽ si præteriissemus in totum, eam poteramus fortasse Quintiliani au-

Iam deinceps de dispositione esse agendum.

thoritate culpam tueri: qui cum de diuisione, hoc est, de ratione controuersiarum in singula quæstionum capita diducendarum dixisset, copiosissimeque esset hunc locum executus, de disponẽdi deinde arte, nullis perpetuis legibus statui credidit posse, sed cõsilium sumi ex præsenti rerum cõditione. Ego quemadmodum inueniendi viam, ita collocãdi quæ inuenta sunt, formam etiam quandam esse puto. Quæ quidem vt varia multiplexque sit, neque in vniuersum demonstrari queat: dicentur tamen ea, quæ creberrimè cõueniet facere. Extra quæ si quid res ferat, quod faciendum sit, idque ab his quæ dicta sunt discrepet, eorum tamen collationes quæ plurimum obseruauimus, præsenti quoque vsui aliquod succurret consilium. Vtq; inter sana numerãtur morborum remedia, quæ sanitatis tempore alioquin persæpe essent mala: sic inter præcepta putabitur, si quid sit quod legem præceptorum fugiat, in eo quoque ordinem præceptorum vitasse. At difficilè erit inuenire, quod Quintilianus credidit inueniri non posse. Erit quidem difficile, poterit tamen fortasse. Vtque à nobis non possit, vel in hoc tamen conandum, vt nostro errore aliis ansam demus felicius istam tentandi. Cùm sit tamen dispositio (vt Cicero inquit) distributio rerum, quæ demonstrat, quid quibus locis conueniat & collocandum sit, non abs re fuerit fortasse videre in primis, quotuplex sit ordo rerum, quem in disponendo sequamur. Is mihi triplex maxime videtur. Aliæ sunt enim res quæ statutum quendam & certũ inter se habẽt ordinem: vt annus prior ad annũ sequentem. Aliæ verò sunt res, quæ vel non habent ordinem: vel quanquam posset earum certus esse ordo aliquis, nos tamẽ nullum sequimur, sed solum vtcunque alia alij aptissimè ex dicendi occasione subtexi potest, proinde subiũgitur. Quale est apud Liuium, cum de Pa-

Quintil. hic locus est, institu. lib. 7.

Esse vtique aquam disponendi rationem.

Cauilli amotio.

Triplex rerũ ordo, naturalis, arbitrarius, artificialis.

Decad. 1. li. 9.

pirio Curſore dicit, quod omnes hũc maximè, ſi Alexãder arma in Italiã vertiſſet, illi parẽ deſtinaſſent: hinc ſumpta occaſione, quærit, quis fuerit euentus futurus, ſi bellum Romanis Alexãder intuliſſet. Tertio loco eſt, cum rerum ordinẽ conſultò turbamus: & quæ priores ſunt, poſteriore loco ponimus. Vt cũ prius eſſet dicere, quomodo capta fuerit Troia, deinde quomodo ex longa nauigatione Aeneas vi tempeſtatũ tandem ſit in Africã iectus: quod poſtremum eſt, Virgilius primo libro narrat: deinde priora illa ſequentibus duobus exequitur. Primus ordo naturalis eſt. Secũdus arbitrarius (ſi ita volumus) dici poteſt. Tertius eſt, quem artificialem vocant. Et naturalis quidẽ ordo in quatuor iſtis poſitus eſt, prout aliud alio prius poſteriúſue quadrupliciter dicitur. Eſt enim prius aliquid tẽpore: vt dies heſternus ante hodiernũ, & hodiernus ante craſtinũ. Et aliud prius exiſtẽdi neceſsitate, vel (vt aliter loquimur) prius natura. id eſt autẽ huiuſmodi. vt ſi hoc ſit, nõ ideo neceſſe ſit aliud exiſtere: ſi autem exiſtat aliud, neceſſe ſit vtique hoc exiſtere. Hoc ergo prius eſt, vt ſi ſit animal, non oportet idcirco hominẽ eſſe: ſed ſi homo eſt, conſequens vtiq; eſt & animal eſſe. Prius ergo animal eſt homine. Hoc pacto prius eſt genus ſpeciebus, partes toto, cauſæ euentis, ſubiectũ adiacẽtibus ſuis. Dicũtur & alia aliis priora poſitione, vt per fretũ Gaditanũ in orientẽ nauigãti, prior eſt Hiſpania quàm Gallia: & hæc prior quã Italia, poſt quã Peloponeſſus ſequitur. Sic contrariũ dirigenti curſum, prior quàm Italia Peloponeſſus erit: & deinceps vt anteà quodque fuit prius, ita nunc fiet poſterius. Sic & per hominis cuncti mẽbra, primum, ſi deſcẽdamus, caput erit, poſtremi pedes: ſic aſcendenti, primi pedes erunt, caput vltimum: mediorum verò ſic vnũquodque prius erit, vt huius vel illius ordinis primo fuerit propius. Poſtremò di-

Naturalẽ ordinẽ quatuor modis ſpectari: tempore, natura, poſitione, dignatione.

citur prius, quod est dignatione præstantius. Sic prior est consul prætore, & tribuno prætor, & aurum prius argento, & argentum orichalco dicimus. Cõuertimus tamen interim, & ab infimo ordinem ducimus: primúmque, nõ quod optimum, sed quod vilißimum facimus. sic in magistratibus quæsturã primam, postremum dictaturã: & in metallis plumbum primum, aurum postremum numeramus nisi tamẽ hunc ordinẽ malimus non naturalem sed artificialem potius videri. Plerunque autem fit, vt id quod alia ratione prius dicitur, alia sit posterius. Vt tempore quidem, puericia prior est quàm iuuenta, æstimatione tamen & dignitate pueritiã iuuẽta præcedit. Fieri itaque potest, vt ordo qui alia ratione nõ naturalis esset, alio tamen captu secundum naturam sit institutus.

In octauo Topicorum perpauca tradidit.) Aristoteles Topicorum lib. 8. nõ in vniuersum de ordine ac dispositione tractat orationis cuiusque, sèd de ea sola, quæ cõuenit certaminib⁹ ac cõflictib⁹ istis scholasticis, aut vbi alioqui viua voce disceptatio fit.

Nec multo plura Cice. & Quintilianus.) Quintilianus de dispositione agit lib. 7. Quo in loco inter alia multa dicit & hęc: Quapropter tot⁹ hic liber seruiat dispositioni, quæ quidẽ si certa aliqua via tradi in omnes materias vllo modo posset, nõ tã paucis contigisset. Et paulo post: Sed meminerimus, inquit, ipsam dispositionẽ plerunque vtilitate mutari, nec eandem semper primam quæstionem ex vtraque parte tractandã. Cum sit autẽ dispositio, vt Cicero inquit, distributio rerum.) Sic ferme & Quintilianus: Dispositio est vtilis rerum ac partium in loco distributio. Et alio quodã loco: Dispositio est rerum quàm optimo ordine collocatio. In Rhetoricis ad Herennium finitur hoc modo, Dispositio est, per quam illa quæ inuenimus, in ordinẽ redigimus, vt certo quicq; loco pronuntietur. Prout aliud alio prius posteriúsue quadrupliciter dicitur.) Hæc eadem ferè Aristoteles in iis quæ vocãt post prædicamenta. Quanquã is quintũ significatum addit, quo id prius dicitur, quod tametsi simul est tempore, tamẽ alterius causa est. Verbi gratia, Tempore nõ præcedit diẽ solis ortus: tamẽ quia causa diei est, idcirco prior esse dicitur. Fretum Gaditanum.) Quod iuxta Gades est in Hispania.

Dispositio quid.

Historiographis & poëtis, dum res exponunt, seruandum esse ordinem temporum. Quanquam non ab vtrisque eodem modo id fiat.

Cap. VII.

Historiographis & poëtis quis ordo spectandus.

Ordinis ergo hæc sunt discrimina. dicamus iam, quis ordo cui orationis generi conueniat, priusque de ea quæ expositione, deinde quæ argumentatione constat. Quæ igitur expositionem habet oratio, si quidem

rerum gestarum ordinem aliquem decursumq; recenset, naturalem temporum sequitur ordinem. Idque nedum seuerior & fidem captans lectorum historia sed lætius etiã liberiúsque poëma, vt quod oblectãdis solum auribus sit destinatum. Est tamen differentia poëticæ dispositionis ab historica, vel maxima, quod poëta solum quãtum ad ipsius, hoc est, ad narrantis personam pertinet, in speciem sequitur temporum ordinem: quantum autem est ex rerum gestarũ natura, plerunq; perturbat eas, atque à mediis orditur rebus, deinde quę primę fuerant, earum posterius personæ colore alicuius aut alio quouis commento infert mentionem. Sic Virgilius (vt notißimo vtamur exemplo) ab nauigatione Aeneę, qua in Africam tẽpestatibus delatus est, initium facit, quæ fuit circa finem erroris eius, Troiæ captiuitatem & labores eos, quibus septimum ad id annum, circum maria iactatus, ipse Aeneas, secũdo deinde tertióque libro narrat. Quibus in rebus si sequamur colorẽ narrãdi poëtæ, naturalis quidem est ordo: prius enim erat, vt Aeneas tempestate appelleretur in Africam, quàm Troiæ excidium erroréque suos Didoni narraret. Sin verò res ipsas respicimus, non personas, quibus dat orationem poëta, iam videmus contrarium naturali, id est, artificialẽ ordinẽ esse. Prius enim necesse fuit capi Troiam, & Aeneã labores lõgæ nauigationis illius euoluisse, quàm ex Sicilia in Africã veniret: proinde quoq; artificialẽ hũc vocamus ordinẽ. Simile est in Comœdia atque Tragœdia. Si intuemur enim faciẽ rerũ, quæ deducũtur in actũ, quæque personarũ imitatione exprimuntur, naturalis videtur ordo. Ad totũ verò fabulæ complexum respicienti, cum persæpe ab his quæ circa finẽ sunt, incipiant scriptores: & quæ priora sunt, personarum verbis per occasionem explicentur: quæq; prima sunt, ea vltimis.

Quo distẽt dispositio poëtica & historica.

quandoque iungantur: vt in Andria Terẽtij, ſimul naufragiũ Phãniæ aperitur, & nuptiæ Pamphili Gliceriíque confiunt. Hæc qui videat, facile eſt cognitu, arte authoris hũc ordinem non rerũ natura conſtare. Facillime autẽ hoc poëmati contingit in quo actus ſunt & perſonæ, quod δραματικὸν Græci vocãt. Quoniam paratum ferè eſt, quãlibet orationẽ dare perſonæ. qua commoditate fit, vt perſæpe dialogi quoque laſciuiãt, & in quoduis vndecunq; libuit, deflectant: præſertim ij qui paulò lætiores ſunt. Cuius rei apud Græcos quidem, cũ alios multos, tum in primis apud Lucianum eſt videre expreſſa plurimas in formas exempla. Heroico carmini nõ eſt tanta copia huius rei. Ergo & perſonæ quidem ordinem reuocant nõnũquam, iam pictura res exprimuntur: iam vates, manes, oracula, & præterita commemorant, & longe pòſt ventura prædicunt. Danda tamen his omnibus in hac libertate eſt opera, vt ſi non rerum quomodo eæ geſtæ ſunt, temporum tamẽ, quibus ſub alienis perſonis ſaluus ſit ordo. Hiſtoriæ, cuius prima laus eſt veritas, naturalis tantum ordo conueni t, ne ſi figmentis iſtis aurium gratiam captet, fidem perdat. Ergo ſi fortè hiſtorico narrandæ res eſſent Aeneæ, non ille incipiet inde, vnde Virgilius eſt orſus. Sed ſi volet vtique Troiæ excidium narratione ſua complecti, ab ea faciet initium. Deinde ſequentur errores Aeneæ: hæcque ſuis, non Aeneæ verbis erunt dicẽda. Tum denique dicet, quo pacto in Africæ littora ſit vi tempeſtatis eiectus. Iam ſi qua fiet mentio verborum Didonis: quibus illa Troiæ Aeneæq; caſus ab ipſo percontata ſit, ſatis erit dixiſſe, omnia Aeneam illi recenſuiſſe, & vrbis vltimam noctem, & pericula quibus iactatus ſit. Nec ſolũ erit hic ordo ſeruandus in ratione temporum, ſed etiam eo modo prioris, quod dixi mus cauſam priorem eſſe euentis, & reliquis etiam ferè modis

Hiſtoricisqui ſeruandus ordo.

prioris. Nã & causæ rerũ consiliaq; prius explicãtur, & sicubi insigniũ virorũ mẽtio interuenerit, describũtur naturæ moréſq; eorũ, quoniã & ipſi ſicuti authores geſtorúmq; rerũ, natura præcedũt eas. Iã in locorũ regionúmq; ſitu deſcribẽdo, diligenter poſitionẽ eorũ ſequatur oportet: & orationẽ velut per loca circũferẽti ſibi, vt primum quódq; occurrit, ſic aptiſſimè primũ dicetur. Quòd ſi plures, & nullo inter ſe deuinctos ordine tractet hiſtoria, vt cũ geſta eodem tempore plura deſcribet bella, quæ quãuis ſimul geruntur, ſimul tamẽ narrari nequeunt, in his ferè ſcriptoris arbitrio ſteterit, quas res priores, quas deinde explicare volet, conſuléq; præcipuè rerum notitiæ, & quo pacto poterũt illæ commodiſſimè cognoſci, eũ tradendarum faciet ordinẽ. Sic Liuius, quando res ſecundo bello punico & in Italia & in Hiſpania, aliiſq; etiam locis nonnunquam vno tempore geſtas ſcribit, ſi quando Hiſpanienſes res ſumat ſcribẽdas, longiore nõnunquam tractu proſequitur eas: ſicubi verò viſum fuerit, quãquam & interea aliæ fuerint, aliis geſtæ locis: quominus cõciſa interim & interrupta mentio rerum, altera cognitioni alterius obſtet. Sic Cornelius Tacitus egregius in primis (ſi quid ego intelligo) author hiſtoriæ, longiores in Batauis res geſtas, & alio item loco multorum annorum in Britannia bello coniungit: tum rurſus ad aliarum rerum, quas abrupit, ordinem reuertitur.

Quæ hoc capite citantur ex Virgilio & Terẽtio, ea omnia ſunt nota vel pueris. Quæ ex Liuio & Tacito afferũtur, ea quẽadmodum hoc loco paucis explicari verbis haudquaquam poſſunt, ita ab eo, qui illorum libros cœperit euoluere citra negotium intelligi queunt. Quocirca nihil video quòd hic remorari nos debeat, præſertim, cũ quæ de poëmate dramatico, & de veritate cuſtodiẽda hiſtoriographis, dicenda erant, ea explicata à nobis ſint, ſuperioris libri capite quarto & decimo ſexto. Itaq; his miſsis, eorũ quæ ſequũtur explicationẽ aggrediemur, modo vnũ illud his addiderim, circa finẽ capitis huius tam in ſcripto illo quo vſi ſumus, quã in Louaniẽſi exẽplari, eãdẽ planè eſſe lectionẽ, quam in his noſtris. Verumenimuero ſi quid in me ineſt iudicij, ſi quid omnino mutari fas eſt, auſim cõtendere, verba hæc, ſicubi verò viſum fuerit redũdare, ac proinde expungẽda eſſe. Quod num rectè an ſecus ita viſum ſit mihi, ſecũ expẽdat lector.

In tradendis artibus, primum refellendas esse sententias eorum, qui contrà, quàm nos senserint. Deinde à generalioribus semper ad specialiora progrediendum.

Cap. VIII.

Quis ordo seruandus in tradendis artibus.

IN tradendis artibus quæ maximè cõueniat dispositio, vnus ex omnibus Aristoteles libris suis exactissimè videtur effinxisse, vir cum omni ingenij laude multum, tum nescio an ordine rerum plurimùm admirandus. Quoniam autem hoc est propositum cuiusque docentis, vt ex notiorum contemplatione, ignotiora scrutetur, (qui solus est ordo nobis discendi) horumq; & aliorum ad alia collatione cõstantem quandam faciat de rebus fidem: nequit autem fides vlla de re fieri, nisi si qua contraria sit accepta mentibus persuasio, ea prius euellatur: primũ est ergo, vt si quis dixerit aliquid ea de re quam tractamus aliter atque nobis videtur, illius expugnemus sententiam. si modo is sit, cuius mentio iure habeatur. Nam temeraria cuiusquam assertione permoueri ineptum est. Vt autem securitatis, hoc est contemnere leuiora, ita modestiæ præbet speciem dissimulasse eos. quorum vsu est opinionéque cunctorum recepta authoritas: aut quibus alioqui debetur ea veneratio, aut contradictione illorum magis simus irritaturi audientium animos, quàm nobis adiuncturi. Sed hæc iudicij sunt magis. Quod ordinis est, hoc sufficiet dixisse maximè naturale esse, vt antequam nostra confirmemus, amoliamur aduersa. Deinde cum nostra explicauimus, à generalioribus, quoniam notiora sunt, semper ducendus erit ordo. Deinde per species eundum. Et hæ ipsæ species rursus fortasse, si tam latè pateant, genera fient, inque alias erunt species diducẽdæ. Singula ergo, vt primum quodque sumimus, sic erunt deinde tractanda: vt dicatur, quæ sit substantia eorum quod definiendo fit: si tamen eiusmodi res sit, vt sit definienda, notiores enim

sunt nonnunquam, quàm vt hac indigeant cura. Tum quæ partes sint rei, dicendum: si sint ea natura, aut possint aliquæ earũ fieri partes. Hinc ea, quæ propriè naturæ cuiusque adiacent, dicentur, hoc est, vis illa, qua agit & patitur, & ea ipsa quæ agit quæque patitur, & quę reliqua substantiam rei circunstant. Illud tamẽ meminerimus, solũ de re quaque dicendum, id quod eo loco, quo de re dicimus, intra complexum rei veniet, ea ratione, qua ipsam tractamus. Nam qui de tuẽda sanitate hominis doctrinã instituet, dicet ille quidem de homine, non tamen vtique dicenda sibi sumet omnia, quæ tractari de homine possũt, nec quid sit mẽs hominis, nec quæ sint officia vitæ ad virtutem ducentia, nec quo pacto paretur homini eloquentia. Pertinent hoc quidem ad hominem omnia, sed nõ ea ratione, qua sibi hic eũ assumpsit, id est, qua sanitatem tueri potest. Adeóque fortasse non defuerit Aristoteli, qui cauilletur, quòd in libris quos de physico auditu inscripsit, de loco dixerit & vacuo. Quoniã his libris de eo quod mouetur in commune disseruerit, ad cuius tractatum, locum & vacuum non videri pertinere: sed his potius libris debuisse de eo dici, de eo quod ad loçũ mouetur disserit, qui de cælo & mũdo vocantur. Sed datur ferè iusta libertas hæc magnis ingeniis, vt quẽadmodum locupletes patres familias in domibus suis aliquid licentius citra reprehensionem instituunt, ita & doctissimi viri indulgeant quandoque animis suis, satísque rationis sit, illis ita placuisse.

Adeóque fortasis non defuerit Aristoteli, qui cauilletur.) Rectè illud, cauilletur. Nam Aristoteles huius ordinis ac disputationis suæ causam nõ planè futilẽ affert initio tertii libri physicorum. Satísque rationis sit, illis ita placuisse.) Quemadmodum dicere solebant auditores Pythagoræ, αὐτὸς ἔφα, ipse dixit.

Quis ordo seruandus iis, qui res varias multiplicésque, nec vlla certa ratione cohærentes describunt. Cap. IX.

De dispositione in rebus multiplicibus Aristoteles. Theophrast⁹. Plutarchus & Valerius Maximus.

AT cum variæ multiplicésque res in vnun quoddam iungentur corpus, quale est, qui historiam animalium, aut plantarum, aut totius etiam rerum naturæ (quemadmodum Plinius) complexi sunt, quale qui facta dictáue clarorum virorum memorabilia, quale qui multiplicem & non vnius corporis rerum commemorationem contexunt: his aut per species rerum dispositio instituitur, redduntúrque cuncta suis generibus, quemadmodum Plinio à cælo ordienti, deinde descẽdenti in terras, eiúsque naturam in commune reddenti, tum per partes regionésque omnes prosequenti, deinde animantia & inanima omnia per suas diuisa differentias explicanti. Sic Valerius Maximus, res memorabiles, per virtutum officiorúmque humanorum genera dispartiuit. Hoc pacto medici morborum faciunt ordinem, ex partibus humani corporis, & à capite ad pedes deducunt. Est etiam in quibusdam, non liberum modò videre, & quem arbitrarium diximus, ordinem, sed ad res planè solutum, & omnis prorsus ordinis expertem, vt apud Ouidium in Metamorphosi: qui in summa quidem rerum deductione, temporum quandam seruat imaginẽ. verùm in fabularum ordine, quoniam diuersissimæ sunt, nec facilè in ordinem redigi possunt, libertate illa, & (vt ita dicam) poëtico lusu figurarum omnium vtitur, quibuscunque transitio ad connectendas res fieri potest, quo commissuram quãdam rerum nequaquam inter se cohærentium assequatur. Dispositionis itaque loco in istis, est rerum contextus. nexasque eas & quidem diligentissimè, ordinatas autem dicere non possis. Similiter Cornelius Tacitus in descriptione morum Germaniæ, cum dixisset non esse Germanis aurum & argentum, tandem subiecit, ne ferrum quidẽ superest, sicut ex genere telorum colligitur. Ex cuius verbi, hoc

est, telorum mentione, ad arma institutionémque rei militaris quæ apud Germanos est, delabitur. Deinde cum in fœminarum mentione, quòd hæ spectatrices etiam testésque pugnantibus adhibeantur, póstque dicat venerationem haberi plerisque earum, non adulatione, nec tanquã faciant deas, hinc cõtinuò subdit, deorum maxime Mercurium colũt. morémque religionum hinc sumpta occasione prosequitur. Abrumpit tamen nonnũquam hanc texturam, ne nimia & proinde leuior affectatio deprehendi possit. Est quidem hoc ordinis genus accommodatissimum historiæ, cuius narrationem volubilem & nusquam insistentem esse cõuenit quod non efficeret, si certis finibus distincta concisáque esset, & singulæ partes suis essent discretæ spatiis. Nunc adeo sunt nexa omnia, vt semel propemodum incipere, semel desinere videatur. Quòd si eadem hæc tractentur, non ab historico, sed à laudatore, vel qui aliàs quomodolibet disputantis præ se speciem ferat, is ea distinguat, digerátque per species, dicátque primum, quæ natura regionis, quæ forma hominum, deinde, quis cultus erga diuina, quales bello, quales pace, cũ publicè tum priuatim, frugalitate vitæ, seueritate matrimoniorum, cultu liberorũ, qua erga principes veneratione, erga populares æquabilitate, erga hospites beneuolentia, erga omnes fide, reliquáque vel ad hunc modum, vel alium quemlibet, dum tamẽ appareat ordinem certum sequi eum, dicereque vnamquamque rem non eo loco quo sit oblata, sed quo sit ab initio disposita, atque destinata. Libera tamen & hæc ipsa disponendi ratio est, vel propter hoc, quòd ad nullã vnam ordinis legem potest alligari. Quisque enim ordinem qui sibi visus est instituit: nec rerũ naturam, sed animum suum sequitur.

Quam dispositionem esse conueniat in expositione oratoria. Cap. X.

Dispositio expositionis oratoriæ.

Libera ferè est etiam oratoria expositio ea, quam diximus alterius rei docendæ gratia parari solere: hactenus tamen libera, vt ordo eius non ex dicentis voluptate, sed causæ vtilitate nascatur. Quoties tamen res ipsa non obstabit, temporum ordo fuerit aptissimus. Quòd si primæ narrationis partes asperiores fuerint, fauorabiliores reliquæ, non ab re fortasse sit, eis quæ benignius accipiẽtur, occupare animos, & ad priora deinde figura aliqua reuerti. Aut si fortè festinabit auditor, quo languenti adhuc animo eius morem geramus, optimum fuerit ab eis incipere, quibus notitia causæ continetur. At vbi excitatus fuerit, incaluerintque aures eius oratione, tum si qua fuerint altius repetenda, vt sæpe solent, præcedũt enim pleraque causam lõgius: quibus præcipuus fauor, maximáque eius continentur momenta, ea cum quæstiones explicabimus, quibus aptissime iungi poterunt, tum erunt inserenda. Quam quidem rem vtilem esse, facilius est ratione colligere, quàm authorum exemplis: quoniam rectus ille melior vtique est ordo quàm iste necessitate detortus. Qui mandat autem literis actionem, quæ sunt optima, ea scribendo maximè cupit exprimere, ne si aliter faciat, non auditoris importunitas, quæ ex scriptis cognosci non potest, defendenda in ea, sed sua ipsius insciti a culpanda videatur. Iam verò partimur interim narrationem, & id quod alio loco vtilius dici poterit, reseruamus, vt in declamatione, quæ (gemini languentes) inscribitur, Quintil facit. Cũ enim ordo mortis quo alter ex geminis in alterius salutẽ occisus dicitur, plurimũ inuidiæ reo mouere potuisset, ad epilogum maluit differre eũ, quòd vehementiori affectui hic aptior esset locus. Cicero itẽ pro Cluentio, cum prioris causæ narratione, quæ iudicij corrupti erat, continuò mortem Oppianici, & quæstiones

de eo habitas ſubiungere potuiſſet, maluit differre eam ad proprium cauſæ ſuæ tractatum, quæ ea de re peragebatur. Contra verò matris odium, quod proprium illius erat cauſæ, cuíque nihil negotij cum cauſa corrupti iudicij erat, id tamen primum putauit narrandum. Erátque alioquin temporis ordine primum, quod quanquã non fuiſſet primum, tamẽ narrandum fuiſſe contenderim: quoniam matri, qua tota cauſa maxime premebatur, detrahẽda antè omnia fuit authoritas. Itaque quanquã pars narrationis videri poteſt, quemadmodum & eſt vtique narratio, vſum tamen & affectũ propemodum eius partis exordij præbet, qua aduerſario odium, nobis beneuolentiam conciliamus. Eiuſdem etiã prudentiæ cõſiliíque eſt, quod non nudum rerũ ordinem continua narratione cõplectitur: ſed ſubinde erumpit in affectus: & quibuſdam, velut digreſſionis, aut indignationis cauſa, ventis conturbat. Cuiuſmodi eſt à principio ſtatim: Nam Saßia mater huius Habiti (mater enim à me nominis cauſa, tametſi in hũc hoſtili odio & crudelitate eſt, mater inquã appellabitur) & quæ ſequũtur. Deinde non ita multo pòſt: O mulieris ſcelus incredibile, & reliqua item. Tum in fine huius partis effuſius, Iam initiũ quod huic cum matre fuerit ſimultatis audiſtis. Sic & in Oppianici criminibus recenſendis, poſt nuptias Saßiæ & Oppianici: Sentio, inquit, iudices vos pro veſtra humanitate his tantis ſceleribus breuiter à me demonſtratis vehementer eſſe commotos. Et paulo pòſt iterum de Auria fratris vxore prægnante ſublata, Rurſus maiore copia poſt Scamãdri Fabritíque condemnationem de ratione iudicij corrupti, cum velut aditum aperit, vt id non à Cluẽtio, ſed ab Oppianico doceat eſſe corruptum. Videmus itaque hac narrandi diligentia artificióque ſic iaci ab eo fun-

damẽta cauſæ, vt ſi etiam nullas deinde ſubiiceret probationes, nihil tamẽ ferè plus iudex deſideraturus videretur. Quod autem ordinis eſt, temporum rectus hac tota narratione ſeruatus eſt decurſus. quod autem artis hic eſt in diſponendo, id in eo eſt, quoniam ſubinde contextus eius interrumpitur: quod quidem ſæpius quàm vt temporum ordo turbetur, in hoc genere narrandi contingere ſolet.

Nihil ineſt in hoc cap. quo explicato ſit opus, præterquã quæ ex Quintiliani Geminis languentibus, & Cic. pro Cluentio oratione afferuntur. Verũ ea eiuſmodi ſunt, vt niſi omnibus ferme illorũ verbis aſcriptis, hoc loco ſatis explicari nõ queãt. Quod cum nimis quàm lõgum foret, & libri illorum vulgò in manibus habeãtur, rectius qui volet inde petierit. Innuit præterea Rodolphus orationes oratorum aliter nonnũquã ſcriptas eſſe quàm dictas. Cuius rei quodam in loco facit mentionẽ & Fabius, & Aſconius Pædianus Ciceronem id pro Milone feciſſe teſtatur.

Orationes Rhetorũm aliter nonnunquam ſcribi quam dici.

DE DISPOSITIONE EIVS ORATIONIS QVÆ ARGVMENTATIONE CONSTAT.

Obiter quomodo diſponendæ ſint ipſæ orationis partes, quæ ſunt exordium, narratio, confirmatio, epilogus. *Cap. XI.*

ALiam diximus rationem eſſe diſponendæ orationis eius, quæ conſtat argumentatione, quales ſunt ſcholaſticæ cõtentiones, ciuiliúmque rerum controuerſiæ, & quæcunque demum repugnanti auditori ſunt approbandæ. In quibus videndum erit, quis ſit ordo quæſtionum inter ſe, quis item in ſingulis quæſtionibus argumẽtationum, tum quis partium argumentationis cuiuſque. Erit fortaſſe, qui partium orationis diſponendarum oblitum me putet, credatque hanc ante alia explicãdam fuiſſe rationem. Nec id ſanè me latebat, nec præteriſſem, ſi vlla huius rei crederem tradenda eſſe præcepta, aut eſſet alius ordo earum, quàm quo numerari ſolent, quíque ex vſu earum colligitur, & quem ipſis penè præferunt nominibus, hoc eſt, vt primum ſit proœmium, hinc narratio, tum confirmatio, poſtremus epilogus. Nam quoties id eſt, orationis genus, vt aliquæ partium iſtarum ſint ei

Quis ordo ſeruandus argumentandi.

Partes orationis quo ordine collocãdę.

ſuperuacuæ, tum cum deſint, nihil eſt quod de earum ordine dicatur. Illud verò neceſſitatis potius quàm præcepti fuerit, quoties vel occupatio auditoris, vel temporis anguſtia cogit nos, vt ſpecie feſtinationis, faſtidium audientis fallamus, incipiamúſque à narratione: tum velut digreßione quadam, quæ fueramus ante narrationem dicturi, dicamus ante cõfirmationem, ſubiiciamuſque narrationi proœmium. Vt tamen non iuutiliter huius loci tractatum attigerimus, illud interim admoneamus, non ſolũ in initio dictionis proœmij vſum venire: ſed in medio quoque orationis decurſu, ſicubi vel noua quæſtio tractetur, vel locus aſperior, ſolere præmuniri ea, & aliquando quod proœmij vicem habeat aures placari, quemadmodum in oratione pro Cluẽtio, cuius modò ſum vſus exẽplis. Cicero de cenſoria nota dicturus: & paulò pòſt, cum Cluentium lege defendere vellet, & oſtendere lege corrupti iudicij tãtum iudicem, non etiam eum qui ad corrumpẽdum coiſſet, teneri. Sic pro Murena Catoni reſponſurus, plurimis verbis contendit à iudicibus, vt Catonis authoritatẽ aduerſus reum pro præiudicio ne accipiant. Scio iſtud à Rhetoribus tum προλῆψιν, id eſt, præſumptionem, tum præmunitionem vocari, numerarique à quibuſdam inter figuras ſentẽtiarum. Quod ſiue hoc, ſiue proœmij nomine vocetur, non magni referre crediderim, dummodo conſtet tamẽ eundem eſſe vſum eius, ex eiſdem duci rebus, ex quibus proœmium petitur. Quod tamen cur non ita vocent, non video quid ſit cauſæ. Nam cum & narrationem præcedere argumentatio poßit, cuiuſmodi ſunt quæſtiones quæ pro Milone tractantur ante narrationem: & epilogus in media dictione fiat, vt in Verrẽ de Philodami ſupplicio, & de Nauarchorum item, Ciceronem videmus feciſſe: cur non etiam & proœmium & nouũ quod-

Quandoque & in media oratione vtẽdũ eſſe proœmio.

dam principium mediæ inseratur dictioni, si præsertim noua tractetur quæstio, vel locus aliquis qui curam eam postulet, & in quo magna causæ momẽta versentur? Id autem quod solet de narratione præcipi, vt ea confirmationem præcedat, sic accipiendum est, vt eius quæstionis cuius narratio est, præcedat confirmationem. Quod si quæstionem eam, alias necesse sit quæstiones præcedere, nimirum necesse erit priores quoque confirmationes earum explicari. Quemadmodum eo in loco de quo iam diximus pro Milone factum videmus. Cum enim narratio quæstionis eius esset propria, qua insidias struxisse Clodium probare voluit, quid attinebat narrari, nisi probatum ante foret, insidiatorem & latronem iustè occidi, & nihil neque à Senatu, neque à Cn. Pompeio contra Milonem esse præiudicatum? Similiter pro Cluentio in quæstione veneficij, nullo vsu ea quæ ad exitium pertinebant Oppianici, superiori narrationi subnectebantur, quanquam rerum continuus esset ordo: ergo ad proprium quæstionis suæ tractatum illa reseruauit orator. Quinetiam in hac ipsa quæstione, cum ex priore orationis parte nota iam essent Oppianici crimina, argumentationes quæ ex causis personisque ducebantur, præposuit narrationi. At cum ex re ipsa & tormẽtorum ratione, quibus aduersarij contra Cluentium vtebantur, confutandi essent: tum demum, quoniam ea continebantur narratione, subiecit illam, simulq; iudicum consuluit tædio, qui lõgam iam orationem audiendo defessi, si rursus narrare fuisset orsus, quoniam longius adhuc dicturum credere poterant, offensiores fuissent. At cum in media rerum velut spatia, ipsos argumẽtando rapuisset, quanquam tum narraret, apparebat tamen eum rem paucis, id quod fecit, esse absoluturum. Sed de partibus orationis hæc obiter admonuisse

Quo sensu cõfirmationem semper præcedat narratio.

ſufficiat, nunc ergo quod inſtituimus proſequamur.

Cicero de Cenſoria nota dicturus.) Cn. Lentulus, & L. Gellius cenſores, notarant Cluentiũ, quaſi is iudicium illud corrupiſſet, quo damnatus fuerat Oppianicus. Qua de re verba facturus Cicero, primũ aures placat, ac velut aditum ſibi munit ad aures iudicum, vt videre eſt in ipſa pro Cluentio oratione. Cum Cluentium lege defendere vellet.) Lex erat primũ dicta Sempronia, deinde Cornelia de ſicariis & veneficis, quę lex præter alia multa, & de eius capite quæri iubebat, qui cũ aut Senator eſſet, aut magiſtratum geſſiſſet, aut tribunus militum legionibus quatuor primus fuiſſet, tamẽ coiſſet, cõueniſſet, cõſenſiſſet, falſúmve teſtimonium dixiſſet, vt quis iudicio publico dãnaretur. Hac ergo lege Cicero defenſurus equitem Romanum Cluentium, quaſi is ea lege non teneretur, mira quadam arte inuidiam huius defenſionis, primùm à Cluẽtio, deinde à ſe etiã ipſe repellit. Cuius rei anſam ei prębuerat T. Actius accuſator, qui inter accuſandũ delatus huc erat, vt diceret iniquiſsime acturum Ciceronẽ, ſi legis præſidio Cluẽtium defenderet: quando æquiſsimũ ſoret, omnes iiſdẽ teneri legibus: quod illius axioma, manibus (quod aiunt) pedibúſque reiicit Cicero. Quòd autẽ addit Rodolphus, lege corrupti iudicii ſolùm teneri iudicem, nõ etiam eũ qui ad corrumpendũ coiſſet: ei dicto planè refragátur ipſa legis verba, id ꝙ facilè animaduertet is, quiſquis ipſam legerit Ciceronis pro Cluentio orationẽ, cuius diſputatio huc ſpectat, legẽ hãc Sempronią pertinere ad magiſtratus, ſenatores, & ad eos qui primis quatuor legionibus fuiſſent tribuni militum: at Cluentiũ nihil horum omnium eſſe: ſed tantum Romanum equitem: proinde hac lege poſtulari illum non poſſe. Plura qui volet, legat iurecõſultos pãdectarum libro duodequinquageſimo, ad legem Corneliã de ſicariis & veneficis. Quorũ verba aliquot aſcripſimus libri ſuperioris capite decimo. Sic pro Murena Catoni reſponſurus.) Murenam cõſulem deſignatum, lege Calphurnia de ambitu reum fecerant Seruius Sulpitius & M. Cato, is qui Vticæ ipſe ſibi mortẽ conſciuit. Hunc ergo Murenã defenſurus Cicero, poſteaquã Seruio reſpõdiſſet, deinde reſpõſurus Catoni, Venio nunc, inquit, ad M. Catonẽ, quod eſt firmamentũ ac robur totius accuſationis: qui tamẽ ita grauis eſt accuſator & vehemens, vt multo magis eius authoritatem quam criminationem pertimeſcam: in quo ego accuſatore, iudices, primũ illud deprecabor, ne quid L. Murenę dignitas illius, ne quid expectatio tribunatus, ne quid totius vitę ſplendor & grauitas noceat, deniq; ne ea ſoli huic obſint bona M. Catonis, quæ ille adeptus eſt, vt multis ꝓdeſſe poſſet. Bis cõſul fuerat P. Aphricanus, & duos terrores huius imperii Carthaginẽ Numãtiãmq; deleuerat, cũ accuſauit L. Cottã. Erat in eo ſumma eloquẽtia, ſũma fides, ſumma integritas: authoritas tãta, quãta in imperio pop. Ro. quod illius opera tenebatur. Sæpe hoc maiores natu dicere audiui, hãc accuſatoris eximiam dignitatem plurimum L. Cottæ ꝓfuiſſe. Noluerũt ſapientiſsimi homines, qui tum rẽ illã iudicabant ita quenquam cadere iudicio, vt nimis aduerſarii viribus abiectus videretur. Quid Sergiũ Galbam: nã traditum memoriæ eſt: nõnne prauo tuo fortiſsimo atq; florentiſsimo viro M. Catoni, incumbenti ad eius pernicię, populus Ro. eripuit? Semper in hac ciuitate nimis magnis accuſatorum opibus, & populus vniuerſus, & ſapientes ac multũ in poſterum ꝓſpicientes iudices reſtiterunt. Nolo accuſator in iudicium potentiã afferat, nõ vim maiorem aliquam, nõ authoritatem excellentem, non nimiam gratiã. Valeant hæc omnia ad ſalutem innocentium, ad opẽ impotentium, ad auxilium calamitoſorum. In periculo verò & in pernicie ciuiũ repudientur. Nã ſi quis hoc fortè dicet, Catonem deſcenſurũ ad accuſandum nõ fuiſſe, niſi prius de cauſa iudicaſſet, iniquá legẽ iudices & miſeram conditionem inſtituet periculis hominũ: ſi exiſtimabit iudiciũ accuſatoris in reum, pro aliquo præiudicio valere oportere. Scio iſtud à Rhetoribus τῦ προλήψιν, id eſt præſumptionẽ.) Quintilianus libro nono, Mire verò in cauſis, inquit, valet pręſumptio quę πρόληψις dicitur: cum id quod obiici poteſt, occupamus. Id neque in aliis partibus rarũ eſt, & pręcipuè procemio cõuenit. Sed quáquã generis vnius, diuerſas tamẽ ſpecies habet. Eſt enim quædam

Lex Sępronia ſeu Cornelia, de ſicariis & veneficis.

Murenæ cauſæ.

προλήψις.

præmunitio, qualis est Ciceronis contra Q. Cæcilium, quod ad accusandum descendat, qui semper defenderat. Quædam cõfessio: vt pro Rabirio Posthumo, quem sua quoque sententia reprehendendum fatetur, quod pecuniam regi crediderit. Quędam prædictio: vt, Dicam enim, nõ augendi criminis gratia. Quędam emendatio, vt, Rogo ignoscatis mihi, si lõgius sum euectus. Frequẽtissima præparatio: cũ plurib⁹ verbis, vel quare facturi quid simus, vel quare fecerimus, dici solet. Cuiusmodi sunt quęstiones, quæ pro Milone tractantur ante narrationẽ.) Tres sunt quæstiones, quas discutit Cicero in oratione Miloniana antequã narrat, Prima, ecquid ei fas sit intueri lucẽ, qui hominẽ quoquo modo à se occisum fateatur. Altera, de præiudicio facto à Senatu. Ter-
Philodamus. tia de Põpeii præiudicio. Et in Verrẽ de Philodami supplicio.) Hic Philodam⁹ ciuis Lãpsacenus fuit, cuius filiã quomodo per vim contenderit violare Verres, & quo deinde modo patrem ipsum vnà cum filio, iniquissimo iudicio dãnandum occidẽdúmq; curarit, tertia in Verrem actione explicat Cicero. Et de nauarchorum item.) De horũ longe miserrimo casu supplicióq; multa Cicero in Verrem actione septima. Similiter pro Cluentio.) Hãc causam iam semel iterumque attigimus, estque hic locus eiusmodi, vt intelligi plenè nõ queat, nisi perlecta oratione tota. Quinetiam in hac ipsa quęstione, cum ex priore orationis parte nota iã essent Oppianici crimina, argumentationes quæ ex causis personisq; ducebantur, præposuit narrationi.) Sic quidem nobis legendum videtur, etiamsi exemplaria habebãt ad hunc modum, Quinetiam in hac ipsa quæstione, cum ex primæ orationis parte, notæ iam essent Oppianici duæ vtiq; personæ, &c. Quę lectio si cui magis probabitur, liberum ei per me quidem erit sequi quod volet. Scripto exẽplari, quamobrem hac vtique parte minus esset habendum fidei, illud cum primis mihi videbatur esse sat causę, quod qui hãc partem descripserat, neque enim ab Rodolpho scripta erat, is hoc loco aliquãtum spatii reliquerat vacuũ, cui pòst ab alio quopiã quædam ex his verbis quæ recensuimus erant inserta. Accedebat huc, quod vbi prior ille librarius, quisquis tãdem is fuit, nõ ex primæ (quemadmodũ certis iudiciis potetat deprehẽdi) sed ex priore orationis parte scriptum reliquerat: ibi hic posterior, paucis literis immutatis, priore illud in primæ trãsformarat. Vt taceam interim, & alia quædã hoc loco in eo exemplari deprauata fic esse, vt omnino dissimulari non queant. Quod genus est, quod prope calcem capitis legitur oportebat, vbi ab Rodol. non oportebat, sed apparebat scriptum fuisse, negari haud potest.

Quo ordine in oratione ea, quæ argumentatione constat, ipsæ inter se disponendæ sint quæstiones. Cap. XII.

Quæstionũ, alias prorsus esse diuersas, alias ex vna aliqua generali quæstione descendere.

QVæstiones quæ veniunt in orationẽ (quoniam de earum dispositione primum dicere ordo propositus nos admonet) eæ quãdoque sunt prorsus diuersæ, neque ab aliquo capite descendunt. Vt omnia in Verrem repetũdarum crimina. Singula enim suam capiunt quæstionem: quæ suis tabulis, testimoniis, decretis, argumẽtis confirmantur. Nec redigitur alia ad aliam, quandoquidem vnaquæuis per se, repetundarũ crimen, in quo summa iudicij versatur, cõtinet. Tale est cum quæritur à philosophis, an materia distinguatur à quãtitate & habeat sine illa partẽ discretam à parte. Vtrumuis enim

horum per se quæri potest, vt alterum de altero negetur aut affirmetur. Aliæ sunt quæstiones, multæ quidē: sed ab vna descendentes origine, quemadmodum secundo libro demonstrauimus multas ab vna deduci quæstiones, diximúsque nasci alias ex verbis ipsis quæstionis, alias in verbis inclusas esse, alias ex conditione quadam accipi. Quæ omnia cuiusmodi sint, illic explicata sunt à nobis. Quoties igitur venient in orationem diuersæ quæstiones, ipsísq; (vt diximus) fontibus discretæ, si quidem nihil alteri explicandæ ab altera afferetur, liberum erit vtique de qua volemus primum differere. Nisi sit grauior aliqua, quæ plus ad explicādum poscat laboris, & reliquæ vel ad dicendum tenuiores sint, vel ad approbandum faciliores, tum recenti adhuc & nulla audiendi molestia fatigato auditori, rectissimè obiicietur ea, cuius difficultas alacres requirat aures: maximè, quòd minoribus posteà & velut appendicibus vel fessus etiam benignius intendet. Deinde quòd pronior erit in ista fides, cum dicētis authoritas maioribus approbandis fuerit confirmata. Cum fuerit enim animis accepta ex oratione priore persuasio, incipiemus deinde non dictioni modo credere, sed homini. At cum quæstionis alterius fides alteri quæstioni innixa quomodolibet est, de ea quæ astruendæ alterius in se continet momenta, prius est dicendum. Vt si quæratur à prisca philosophia, an sit animus humanus immortalis sitq; summū hominis bonum virtus: ei quidem qui veteris Academiæ voluisset esse, id quod prius est, prius explicandum fuisset, immortalem esse animum: deinde, quod iam hinc probari aliqua ex parte potest, virtutem esse summum bonum: quoniam manentibus post mortem animis, multum videatur nostra interesse, rectè secúsue vitam peregisse. Contrà verò dixisset Epicureus,

Non referre quo ordine explicentur quæstiones eæ, quarū altera nihil faciat ad explicandam alteram.

Inter quæstiones quarum altera alteri initiatur, eas esse principio explicandas, è quibus cæteræ dependent.

non virtutem sed voluptatem summum esse bonũ, permagno ad id sibi fuisset adiumento, docere cum corporibus interire animos. Ideo enim stultissimum videretur, splendida virtutũ nomina sectari: cumque mors supra ceruicem immineret, vltrò nos præmori, & exiguis his vitæ bonis fraudare nosmetipsos in vita. Huic ergo idem fuisset ordo seruãdus. At Stoico, qui cum virtutem non summum modò bonum: sed solum putaret, attamen credebat interire animã, quandoque quidẽ simul cum corpore, quandoque vt post corpus maneret, tandem & dissipari tamen atque emori, libera fuisset ei ratio, vtram harum quæstionum præponere maluisset. Aut si quis eligendus ordo, prius de virtute dixisset, tum de interitu animi, ne de illo prædixisse, sequentis de virtute orationis detraheret fidei. Hinc & ciuilibus causis videmus quæstiones eas, quæ magis ad inuidiam reorum quam ad summam iudicij pertinebant, quia ab eis firmari causa, non eæ firmari à causa videbantur, & ab accusatoribus præpositas esse, & à patrono prius esse confutatas. Vt in Murenæ causa, solutius eum in Asia versatum esse saltasseq;. Pauciora quidem hæc. At in Cœlium tam multa, Vt longe maxima pars patrocinij sit de criminibus, quæ sunt extra causam. Ergo cum sint adiumenta causæ ista, prius à Cicerone deliniuntur: Pro Cluentio contrà, quoniam crimina, defensa corrupti iudicij causa, liquidè poterant videri ab accusatorum odio profecta. ista autem cõfutata nihil iudicij corrupti causam adiuuissent, idcirco Cicero in finem ea coniecit orationis. Cum verò ab vna prima quæstione, multas deducimus alias quæstiones, quod plerique diuisionem Rhetorum vocarunt (quam vtilem quidem antè omnia neruis atque ossibus controuersiæ inueniẽdis. Quintilianus rectissimè simul & eruditissimè dixit) tum hęc ob-

ſeruanda diſpoſitionis erit ratio, vt primas eas ponamus quæſtiones, quæ ex ipſis naſcuntur verbis. Proximas, quæ incluſæ ſunt in verbis. Poſtremas, quæ ex conditionibus accedunt. Quod ita eſt accipiendum, ſi rerum de quibus quæritur ſit ea natura, vt poſſint ex eis omnia hęc quæſtionum genera deduci. Quòd ſi res ipſæ aliquod horum generum non admittent, in eis tamen quæ ſuſcipient, præſcriptus ordo ſequendus erit. Primúmque quæſtiones eas quæ naſcũtur ex verbis, quæcunque demum erunt, rectiſſimè excutiemus, antequã ſequentũ generum attingamus quæſtiones. Hæ ſunt enim quæſtiones, quibus an ſit aliquid, quæritur: quas veluti in præſumpto neceſſe eſt eſſe, priuſquam quicquam vlla de re quærere poſſimus. Deinde per ſingula verba quæ continentur quæſtione, ducimus ordinem quæſtionum. Primum quidem earum, quæ verbis incluſæ ſunt, vt quæque maximè generalis eſt, ſic primam facimus. Poſt ſequuntur quæ minus latè patent, ſic, vt poſtrema ſit, quæ cõtractiſſima. Tum cõditionales ſubduntur, quas & ipſas quoque per generales ſpecialéſque diuidimus ſingulatim. Conditionalium verò inter ſe non facilè eſt dare certam vllam diſpoſitionis legem, niſi ſit in eis quæſtio, quæ poſſit alij quæſtioni firmamẽti aliquid afferre, quemadmodum prędixi mus, ea ſemper prius erit tractanda: quod ſi non ſit, tum primam facimus quæſtionem aliquam, quæ maiori vi mentem auditoris occupet: poſtremam verò, quæ ad probandum plurimum poſſit: in medium, quod ſolet in agmine fieri, debiliores recipiuntur. Sumamus exemplum paulò liberius, quò facilius poſſimus hæc omnia vna quæſtione complecti. Quæramus, ſitne inter laudes Achillis numerãdum, quòd Pentheſileam ad Troiam occiderit. Primum eſt, fuerítne Achilles, fuerítne Troia, fuerítne Pentheſilea. Nam quæ de Amazo-

Quę primum ponedæ inter quæſtiones eas, quæ ex eadem generali quæſtione deſcendunt.

nibus Troiáque dicuntur, non defuerunt authores, qui vetustatis hæc cõmenta potius, quàm veritatis monumenta putauerint: vtq; non omnino, maxima tamen ex parte scriptorũ libertate constare. Deinde iam est, an occiderit Achilles Penthesileam, an occiderit ad Troiã. Hinc sequitur iam id quod quæsitum est initio, an sit inter laudes ei ducẽdum. Certũ est, aduersariis non posse de hoc vllo pacto conuenire, nisi conuenerit prius de illis quæ priora sunt. Ergo si quid illorum est quod in dubium vocare velimus, necesse est præcedat id tractatũ huius quæstionis, de qua summa cõtentionis est. Et hæ quidẽ quæstiones in verbis sunt. Post hæc inclusas verbis tractamus: in quibus ferè obseruatum est apud authores, vt ex ordine proinde vnumquodque verbum, vt primum est, per omnes quæstiones explicent: generales primum, deinde conditionales. Mihi rectißimè ordo ex occidendi verbo incipere videbitur: vt, an fuerit cuiusquam offendere aliquem: deinde, an occidere: pòst, an occidere Pentheſileam. Quam per conditiones iam diuidimus, an occidere mulierem, an mulierem armis conspicuam, an nobilitate memorabilem, an auxilium iure ferentem patriæ, amico, regi, afflictæ fortunæ. Iam an ne fuerint hæc Achillis, cuius generalem quæstionem præposuimus, cum diximus, an fuerit cuiusquã. Ergo & ipsum per conditiones diuidemus: an occidere hanc fœminam fuerit viri fortis, an Græci, an præstantißimi inter eos, an his maioribus orti, an hoc pacto instituti. Postremò iam sequitur (quia multum interest excuses tantũ aliquod factũ, an laudem ex facto vindices) an sit propter ista laudandus. Nec hæc eò pertinent, quo credam has omnes quæstiones, vel & alias multò plures, quæ ex quæstione ista possunt deduci, excutiendas esse dicenti: sed vt in eis quas visum fuerit, quasque

expediet explicare differentem, ostendamus uberius in hac copia, quis faciendus sit ordo. Non est quod putemus, solùm principio quæstionũ, quæ ex diuisione nascuntur: habẽdam disponendi rationem, quinetiam & singulæ quæstiones rursum diuisione disponũtur. In declamatione quæ Mathematicus inscribitur apud Quintilianum, quoniã tota propè controuersia ex eo pendet, quod fingitur in themate, mathematicũ prædixisse, virum fortem, deinde parricidam fore, qui nasceretur: quæstiò conditionalis est, an satis magna causa voluntariæ mortis sit prædictio mathematici. Quòd si doceatur verum dixisse, satis utique magna erit causa, hócque est in quod probaturus incumbit. Præmittit tamen quæstionem, an etiam si falsum dixerit, ipsa tamen denunciatio tãti sceleris debeat satis esse causæ consciscendæ mortis. Post hanc iam sequitur, an verum dixerit. Id autem obtineri nõ potest, nisi antè probetur, artẽ esse mathematicã. Quod ex duabus pendet quæstionibus: an siderũ motu res humanæ regantur: &, an possit is humano deprehendi ingenio. Quæ cum utraque docuisset, tum colligit, & hunc mathematicũ verum dixisse: idque multis argumentationibus peruincit. Cicero similiter secunda Philippica, cum respondet Antonio obiicienti sibi ingratitudinem, necesse erat, si debebat conuinci ingratitudinis, ut accepisset aliquid ab Antonio. Deinde, ut quod accepisset, beneficium esset. Postremum illum gratiam non habuisse Antonio. Hunc itaque ordinem sequitur. At beneficio (inquit) sum usus tuo. Quo? Negat scilicet. Dicit tamen id semper præ se tulisse. Subiicit deinde. Sed quo beneficio? quòd me Brundusii non occideris? Docet id, quod acceperit, beneficium non esse. Postremò, sed sit beneficium, quandoquidem maius à latrone accipi nullum potuit, in quo potes me dicere

ingrātum? Sic etiam continuò pòst de literis ſuis, cum eas recitaſſe reprehendit, primum coarguit inhumanitatem eius, qui literas vllas recitandas putet. Deinde, quas ſi ſuas eſſe neget Cicero, probare nequeat illius eſſe. Demum, vt agnoſcat eas, ſicuti facit, nihil eſſe in eis quod accuſare poßit Antonius. Quiſquis viderit iſta, diligentérque perſpexerit, facilè cognoſcet, quo modo cuncta hæc velut gradibus quibuſdam ducātur: vtque peruenīri ad ſequentia niſi per priora non poßit, ſi modo ea quæ priora ſunt, dicēda credamus. Adeóque prioribus adiuuantur ſequentia, vt quanuis priora fortè ſatis conſtanter teneri non poßint, ſequentium tamen integra plerunque maneat fides. Mutatur tamē hic ordo quæſtionū, vt eiuſdem generis quæſtionū alia aliis in cauſis ſit diſpoſitio. Vt pro Murena, de criminibus quæ extra cauſam erāt, primum dixit Cicero, quoniā leuia & inania nulliuſq; momēti erāt, vt ſubleuatis illis atque cōtemptis, totius accuſationis authoritatem ponduſq; primo aditu videretur ſubleuaſſe. Vnde tāquā ex illa fiducia erupit, vt diceret, Bene habet, iacta ſunt fundamenta defenſionis. Pro Plancio, quoniā in dignitatis comparatione præcipua cauſæ illius vis ex accuſatoris opinione nixa erat, inq; eam vehemētiſsimè (quod ex Ciceronis defenſione perſpicere licet) incubuerat: tractat ergo Cicero primam hāc partem, à qua cum deieciſſet eum, quod difficile nō erat, à tota deieciſſe cauſa videretur. Ante omnia enim curādum eſt, vt initio firmum aliquid & quod bene ſperare auditorem de tota cauſa faciat, ponatur. Credendúmque, non ſine ratione iactari ab omnibus, principium cuiuſque rei potiſsimam eſſe partem. Euitatur interim perſpicuus ille & nimiū diligens ordo, quo ars magis in occulto ſit, minusq; ſuſpecta ſit auditori dictio, quæ nō ex dicentis aſtu, ſed ex re nata

videatur. Non quòd non optimus sit ad rem quamque dicẽdam ordo exactissimus, quando & decor etiam præcipuus orationi, quẽadmodum rebus omnibus ex ordine accedit. Sed sicut in vita, qui animorum: sic in oratione, qui aurium gratiam cupit, non quæ rectissima sequitur, sed quæ persuasioni alienæ accommodatissima.

Vt omnia in Verrẽ repetundarum crimina.) Lege repetundarum qui tenerentur, explicauimus prius. Quod ad hunc attinet locũ, cũ C. Sacerdos prætor in Sicilia fuisset, succesit ei in prætura C. Verres, qui cum prouinciã eam obtinuisset triennium, & multa ibi libidinosè, auarè, crudeliterq; egisset, tãdem aliquãdo succedente ei Metello, Romã reuersus, repetundarum à Siculis postulatus est, qui omnes præter Syracusanos & Mamertinos, Marcum Tullium illo tempore florentẽ defensionibus amicorũ, ad accusandum Verrem descendere cõpulerunt, propterea quòd hunc iampridem necessitudine quadã sibi deunctum haberẽt, vt qui quæstor prætoris Sex. Peducei in insula ea fuisset, & cũ inde discederet, multa eis oratione ea, quã Lelybæi habuerat, benignè esset pollicitus. Hac ergo Siculorum causa susceptа, multis criminibus accusauit Verrẽ Cicero, quorum pleraque tam diuersa separataque fuere, vt nullum alteri probando accõmodari posset: sed suis singula essent quæstionibus explicanda. Sitne animus humanus immortalis.) De animi immortalitate variæ fuerunt philosophorũ sententiæ. Plato immortalem facit. Epicurei statim vt à corpore separatur, interire eũ cõ firmant: Stoici, manere quidem eum aliquãdiu, verum pòst tamen disipari, atq; in nihilum redigi. Frequens est in huius rei mẽtione Cicero, qui vbicunq; sese offert occasio, Platonis sententiæ libens subscribit. Qui veteris Academiæ.) Academia locus erat iuxta Athenas, vbi disputare ac docere solebat Plato. Vnde dicti sunt Academici, quorũ etsi nomẽ vnũ, tamen duplex sententia fuit, vnde & duplex facta est Academia: vna vetus, altera noua, quemadmodum explicatum à nobis est libro secundo. Virtutẽ esse summum bonum.) Quam sententiã Stoicorum diximus iam asseri à Cicerone Tusculana quinta, in Paradoxis, & expendi etiam in libris de finibus. Voluptatem summum bonum esse.) Ea sentẽtia Epicuri fuit, quam apud Ciceronem primo libro de finibus defendit Torquatus. Vt in Murenæ causa,) Obiecerãt enim Cato & Sulpitius Murenæ Asiã, & præterea saltatorẽ eum Cato appellarat: quę duo crimina diluit Cicero, priusquam ad reliquas duas accusationis partes progrediatur. At in M. Cœliũ tam multa.) Nã cum auri à Clodia accepti & veneficii esset accusatus Cœlius, tã multa præter hæc obiecta illi fuere, vt vel minimã Ciceronianæ orationis partẽ occupent ea, de quibus erat cõstitutum iudicium. Quæ ex ipsis nascuntur verbis.) Quæ quæstiones ex verbis ipsis nascãtur, quæve ex iis quę verbis inclusa sunt, de his lege libri secundi caput vndecimum. Quòd Penthesileam ad Troiam occiderit.) Hæc Penthesilea regina Amazonum fuit, cõsanguinea earundem reginæ Hippolytes, quã superius diximus occisam fuisse ab Hercule. Qua perempta, Penthesilea exul cum suis, Priamo cõtra Græcos auxilio venit, in eóque bello ab Achille occisa est. Sic ferè Diodorus. In declamatione quæ Mathematicus inscribitur.) Eius declamationis argumẽtum est eiusmodi: Vir fortis optet præmiũ quod volet. Qui causas volũtarias mortis in Senatu nõ reddiderit, insepultus abiciatur. Quidam de partu vxoris mathematicum cõsuluit. Is respõdit, virũ sortẽ futurũ qui nascereture, deinde parricidã. Cum adoleuisset qui erat natus, bello patriæ fortiter fecit, reddiderit causas volũtariæ mortis, pater cõtradicit. Verris causa. Animus an immortalis. Academia. Penthesilea. Hyppolyte.

Cicero similiter in secũda Philippica.) Verba Ciceronis habent ad hunc modũ: At beneficio sum vsus tuo: Quo? Quanquã illud ipsum quod cõmemoras, semper prę me tuli. Malui me tibi debere cõteri, quàm cuiquã minus prudẽti nõ satis gratus videri.

Sed quo beneficio? Quòd me Brunduſii nõ occideris? Quẽ ipſe victor, qui tibi, vt tute gloriari ſolebas, detulerat ex latrombꝰ ſuis principatum, ſaluũ eſſe voluiſſet, in Italiã ire iuſsiſſet, eum tu occideres? Fac potuiſſe. Quod eſt aliud P. C. beneficiũ latronũ, niſi vt cõmemorare poſsint, iis ſe vitam dediſſe quibus nõ ademerint? Quod ſi eſſet beneficium, nunquã ii qui illum intei fecerunt, à quo erant ſeruati, tantam eſſent gloriã cõſecuti. Quale autem beneficium eſt, quòd tẽ abſtinueris à nefario ſcelere? Qua in re nõ tã iucundum videri mihi debuit, nõ interfectum à te: quàm miſerum, id te impune facere potuiſſe. Sed ſit beneficium, quãdoquidem maius à latrone accipi nullum potuit: in quo me potes dicere ingratum? An de interitu Reipub. quæri nõ debui, ne in te ingratus viderer? &c. Sic etiam continuò pòſt de literis ſuis.) At etiã literas, inquit, quas me ſibi miſiſſe diceret, recitauit homo, & humanitatis expers, & vitæ cõmunis ignarꝰ. Quis enim vnquã, qui paulum modo bonorum conſuetudinem noſſet, literas ad ſe ab amico miſſas, offenſione aliqua interpoſita, in medium protulit, palámque recitauit? Quid hoc eſt aliud, quàm tollere è vita, vitæ ſocietatẽ? tollere amicorũ colloquia abſentiũ? Quàm multa *loca ſolent eſſe in epiſtolis, quę prolata ſi ſint, inepta eſſe videãtur. Quàm multa ſeria, neq; tamen vllo modo diuulganda. Sit hoc inhumanitatis tuę. ſtultitiã incredibilẽ videte. Quid habes quod mihi opponas homo diſerte, vt Muſtellę, Thamiſio, & Tironi, Numiſio videris? Qui cum hoc ipſo tempore ſtent cũ gladiis in conſpectu Senatus, ego quoq; te diſertum putabo, ſi oſtenderis, quo modo ſis eos interficarios defenſurus. Sed quid oppones tandem? Si negẽ me vnquam iſtas literas ad te miſiſſe, quo me reſte cõuinces? An chirographo, in quo habes ſcientiã quæſtuoſam? Quî poſsis? ſunt enim librarii manu. Iam inuideo magiſtro tuo, qui te tanta mercede, quantã iam proferam, nihil ſapere docuit. Quid eſt minus, nõ dico oratoris, ſed hominis, quam obiicere aduerſario, quod ille ſi verbo negarit, lõgius pgredi nõ poſsit qui obiecerit? At ego non nego, tẽque in iſto ipſo conuinco, non inhumanitatis ſolũ, ſed etiam amẽtiæ. Quod enim verbum in iſtis literis eſt nõ plenum humanitatis, officii, beneuolentiæ? & quæ ſequuntur. Porrò, de Murenæ, & Plancii cauſa nõ eſt cur hoc loco quicquam dicamus, cum anteà de vtraque dixerimus.

*ioca.

Argumentationum, quibus ſingulæ quæſtiones confirmantur, quæ debeat eſſe diſpoſitio. Cap. XIII.

In genere de monſtratiuo nõ ita magni referre, quæ præcedant argumentationes, & quæ ſequantur.

ARgumentationum diſpoſitio in eis, quæ ἐπιδεικτικὰ Græci, Cicero demonſtratiua vocauit: quæ videlicet ad oſtentationem tantùm voluptatémque audientium diſſeruntur, ex arbitrio ferè pendet eius, qui dicit: abundéque ſatis fecit, ſi decorem, cuius ſolius eſt cura ſibi, diſpoſitione conſequitur. Huiuſmodi ſunt laudationes, vituperationes, & panegyricorum plerique, qui ex laudatione in ſuadendi quandam imaginem nonnũquam deſcendunt. Quoniam autem laudantur bona, vituperantur contraria: in homine quidem laudamus animi bona, vt ſcientias, vt virtutes. Corporis verò & fortunæ bona laudamus dupliciter, vel quia bonorum animi ſunt indicia: vt vires, quia continentiæ

De his Fa. li. 3. cap. 9. & M. Cic. multis in locis.

signum sunt: opes, quia fragilitatis, vel quia bene sit vsus, vt opibus ad liberalitatem, viribus ad fortitudinem. Contraria quoque interpretatione vituperamus hæc ipsa, & horum contraria. Per se enim, nec bona sunt, nec mala: sed ex eius qui habet ingenio accipiunt nomen. In reliquis rebus laudamus vtilitatem, quam præbent nobis: & ea præcipuè parte bona censemus, qua prosunt. Sic deum, patrem, rectorem rerum nostrarum, custodem, protectorem, datorem vitæ, prosperitatis, quietis, omniúmque quæ felicium expetantur votis, fontem originémque laudamus. Deinde similitudine laudum nostrarum. fortunæ quidem, quòd nulli obnoxius sit: corporis, quod malorum omnium, quæ in nos incurrunt sit expers: animi humanarúmque virtutum, vnde iustum eũ, clementem, longanimem, propitium, sapiẽtem dicimus. Eadem ratione in equis, ex vsu nostro, gestandi arandique commoda narrantur: quantum bello, quantum pace nobis præstent. Tum quòd alacritate ad pericula, fide aduersus veteres dominos, patientia laborum, mansuetudine, obsequióque virtutes nostras referunt. Ita in corporis bonis, robur, velocitas, decor. Ita in fortunæ, sunt ornamenta, phaleræ, frena, cultus, & à maxima quaque fortuna maxima cura eis adhibita. Similiter, non apes modò, sicut copiosissimè Virgilius: Georg. lib. 4. *nec psitaci, vt Ouidius, vt Statius: sed inanima quoque, sicut vrbes, portus, regiones, arbores, plantæ, lapidésque laudantur. Sic Plinius terram laudat, quòd propter eximia merita cognomen indidimus eis maternæ venerationis.* Lib. 2. cap 65 *Vtilitas hæc eius est. Iam mitem, benignam, indulgentem, & vsus mortalium semper ancillã vocat. Iam venena nostri misertam instituisse putat. Imitatio quædam est hæc humanæ probitatis. Nec ego sum nescius, ista figuratè dici (propriè*

enim qui possent?) Ideo & imitationem dicimus. Hoc tamen constat, quod initio proposui: similitudine quadam virtutis ista laudari, cum sint re vera longissimè ab ea remota. Sed de laude, quanquam non nostri negotij nunc ea sit, hæc velut in transcursu non inutile fuerit attigisse. Latè patet enim laus, & omnium ciuilium quæstionum ratio propè ex eo fonte descendit. In iudicijs enim, quid æquum, quid iniquum sit: in consilijs, quid expediat, aut noceat, quæ cuncta vtilitatis honestatisque fine metimur. Quis autem nõ videat hæc omnia cum laudatione esse coniuncta? sed tamen laudatio ex dicentis destinatione in aliud transit nomen. Laudationem verò tunc propriè signamus hoc nomine, cum laudamus rem nullum alium in vsum, nisi vt laudemus. In hoc itaque orationis genere, quoniam præcipuè voluptatem admirationémque sectamur audientium, quæ non contingit nisi magnis quibusdã recensendis, quæ persæpè cum fide etiam periculo petũtur, aut minoribus in eum modum extollẽdis, vt magna videantur: sic ergo nonnunquam instituitur dispositio, vt argumentationibus alia super aliam increscentibus velut gradibus quibusdam augeatur oratio. Qualis est apud Ciceronem laus clementiæ Cæsaris, M. Marcellum restituentis. Et ad Quirites item laus beneficij Pop. Ro. quo ipse est ab exilio reductus. Quæ quomodo fiant, superius diximus. At in earum rerum laudibus recensendis, quarum ipsa sibi sufficit magnitudo: vt in Pompeij laudatione pro lege Manila, in vituperatione M. Antonij, L. Pisonis, cæterorumq;, nihil est necesse seruare hac extruendarum argumentationum legem. Sed aut dispartimus bona per sua genera, sic, vt de fortunæ bonis, de corporis tũ de virtutibus dicamus, singulasq; similiter prosequimur, vt quicquid fecit ad vnãquãque virtutum

Cap. 3. huius lib.

pertinens, id ad eam redigam. aut vitam totam, vt natus, vt educatus est, vt sese gesſit, per temporum ordinem digerimus. aut ipſi nobis diſtributionem quādam effingimus, quod pro lege Manilia in laudando Pompeio Cicero fecit. Quod fuit quidem faciendum ſibi, quoniam pura laus non fuit eo loco propoſita: ſed in ſuaſionem vertebatur laudatio, nec Pompeium bonum virū tunc probare voluit, ſed vtiliſſimum imperatorem, in quo dixit quatuor illa eſſe oportere, ſcientiam rei militaris, virtutē, authoritatem, felicitatem. Aut ſi multa ſint argumenta laudis, quorū magna alia, alia leuiora ſint, ne vel leuiora in vnum congeſta locū exilitate ſua vim orationis infringant, vel eam maiorē ſupra modum tollant, ordinē, quē arbitrariū ſupra vocauimus, ſequimur. Itaque vt maiorum robore, leuiorum fulciatur debilitas: & rurſus tenuitate leuiorum, impetus maiorum temperetur, miſcemus ea, iūgimuſque incredibilia probabilibus, ſpendida obſcuris, inſignia ignotis, propria cum his quæ ſunt aliorum communia: vt hac miſtura, concinnatio quædam, & æquabilitas accedat oratio ni. In his verò generibus, quæ fidem ſolam quærunt: fidei quoque eſt ante omnia accōmodanda diſpoſitio, id eſt, quemadmodum de quæſtionibus diximus, ſi ſint argumentatione, quæ non ſolum prodeſſe cauſæ poßint, ſed ex quarum aſſeueratione reliquis argumentationibus aliqua parte veniat fides, vt eas aliis præponamus. Sic Cicero pro Milone in ea quæſtione, cuius ſæpe iam meminimus, qua diſputat an poßit vllus ab altero occidi iure. primùm opponit aduerſariis M. Horatium, qui ſororem occidit, abſolutúſque eſt Po R ſentētia. In quo velut naſcentis rei Romanæ exemplo, legéſque, & teſtimonium ex fabulis quæſitū, innixa ſunt. Similiter Quintilianus in Mathematico, cum probare vult, mathematicū di-

Quis argumētationum ordo in genere deliberatiuo & iudiciali. Cap. proximo.

xisse verum, postquam probauit syderibus regi res humanas, & eorum vim posse ab hominibus comprehẽdi, primum argumentum ponit ipsam mathematici constantiam in respõdendo, qui cum ea, quibus meritò credere consulens eum pater non debuerit, tamen nihil texerit, sed omnia sine dissimulatione protulerit, pendet vtique præcipue quæstionis istius fides ex mathematico. Quemadmodũ in futurorum omniũ prædictione, nulla re magis credimus, quàm eius scientia fideque, cui prædicit. Rectè ergo hoc argumentum tanquam firmamentum primum fecit. Præter hæc, si non sit hæc in argumentis ordinis causa, tamen proxima ratio erit, vt aliquid quod apud audientium animos multũ habiturũ sit viriũ, hoc primum locemus: deinde debiliora in medium recipiamus: postremum faciamus id: quod arctissimè auditorem teneat: quoniam eorũ, vt proxima, sic est efficacissima memoria. Quintilianus itaque in Milite Mariano, in prima quæstione, quã fecit, an licuerit eum qui vim inferret occidere, primam confessionem causæ aduersario extorsit, Non (inquit) me hercule possum tenere, quo minus in accusatorẽ dolor meus prorũpat. Quid dicis? Tu si tribunus esses, hoc feciſſes? si miles, hoc tulisses? Nihil fere potuit efficacius dici pro causſa, quàm quo vel imprudentissimus etiam aduersarius cogeretur secundum reum pronuntiare. In fine vero quæstionis id posuit, quod quamuis non ad firmãdum fidẽ causæ, tamẽ quod maius est, apud iudicis animum, potẽtissimum esse debuit. Itaque cum inuasisset luxuriã nobilitatis quã maxime studebat seuerita te virtutibusq; premere C. Marius: subiecit in fine, Dij profectò magnitudinem tuã curãt imperator ac dirigunt, qui tibi super cæteras laudes attulerunt tam honestæ sentẽtiæ occa sionem. Quod miles fortiter fecit, si absoluis, tuum exemplũ

Libr. huius cap. 3.

est. In affectibus (quod & antè diximus) crescere semper debet oratio, & quemadmodum inter argumentationes ea quæ affectus est capacissima, sic in ipso affectu quod potentissimum, recte ponetur postremum. Cum enim sua sponte citissimè arescant lachrymæ, turpe est eas dicentis frigore siccari. Quod vt lachrymis, sic in omni affectu necesse est euenire: quoties is qui dicit, propositis efficacioribus & acrius in animum penetrantibus, ad leuiora deinde velut destituta omnibus oratione deflectit.

Ordo argumentationum in mouendis affectibus.

Quæ ἐπιδεικτικὰ Græci, Cicero demõstratiua vocauit.) Tria quemadmodum & suprà attigimus, causarum sunt genera, demõstratiuum, deliberatiuum, iudiciale. Demõstratiuum vocât, quod in laudando vituperandoq; versatur. Deliberatiuum, quod in suadendo, aut dissuadendo, hortando, dehortandóue cõsistit. Iudiciale, quo accusam⁹ aut defendimus, petimus, aut abnuimus. Ergo quod ad hunc attinet locum, id quod Latini, Ciceronem in Rhetoricis secuti, vocant genus demonstratiuum, Græcis ἐπιδεικτικὸν dicitur. De quo hũc in modũ Quintilian⁹ lib. 3. Est igitur, inquit, vt dixi, vnũ gen⁹, quo laus & vituperatio cõtinetur: sed est appellatum â meliore parte laudatiuũ. Idem alij demonstratiuum vocant. Vtrunque nomen ex Græco creditur fluxisse, nam & ἐγκωμιαστικὸν & ἐπιδεικτικὸν dicunt. Sed mihi ἐπιδεικτικὸν nõ tam demõstrationis vim habere, quàm ostentationis videtur, & multum ab illo encomiastico differre. Nam vt continet laudatiuum in se genus, ita nõ intra hoc solum consistit. An quisquam negauerit, panegyricos ἐπιδεικτικοὺς esse? Atqui formam suadendi habent, & plerunq; de vtilitatibus Græciæ loquuntur: vt causarum genera tria sint, sed ea tum in negotiis, tũ in ostentatione posita. Nisi fortè non ex Græco mutuantes demonstratiuum vocant: verum id sequuntur, quod laus & vituperatio quale sit quicque demonstrant. Et panegyricorum plerique.) πανήγυρις, laudem, festum, mercatum, conuentum significat. Hinc λόγοι πανηγυρικοὶ, hoc est orationes, quæ in laudem cuiuspiam, aut alioqui in conuentu populi, non tam vtilitatis, quam demulcẽdarum aurium voluptatisque gratia apud Græcos dici solebant. Etiamsi nõnunquá (vt iam ex Quintiliano ostendimus) & suadendi habebant formam, & de vtilitatib⁹ Græciæ loquebãtur, id quod nec Rodolphus dissimulat. Tum quod alicritate ad pericula, fide aduersus veteres dominos.) De hac equorum laude & amore aduersum dominos multa legere est apud Plinij li. 8. capite 24. Nec pśitaci, vt Ouidius, vt Statius.) Ouidius secũdo lib. elegiarum deplorat, simul ac laudat pśitacum mortuum. Idem facit Statius ad Meliorem lib. 2. syluarum.

Tria causarũ genera.

Genus demõstratiuum.

Panegytis Panegyrici.

Vt in Pompeii laudatione pro lege Manilia.) Manilius tribunus plebis legem rogarat, qua Cn. Pompeio decerneretur bellum Mithridaticũ. Eã legem dissuasere summi viri ac principes ciuitatis Catulus ac Hortensius, suasit Cicero: & quidem ita suasit, vt bonam totius orationis partẽ destinarit recensendis laudibus Pompeij, cuius laudationis mentionem hic facit Rodolphus. In vituperatione M. Antonii. In quem plenis, quod aiunt, velis inuehitur Cicero philippica secunda. Er. L. Pisonis.) Hic est ille L. Piso, qui cum Gabinio cõsul erat id temporis, quo in exilium actus est Cicero. Qui cũ postea senatus authoritate, ac populi iussu, esset restitutus in patriã: orationẽ habuit in senatu de prouinciis Cõsularibus: idque ea ratione effecit, vt ambo COSS. Pisõ inquã & Gabinius à prouinciis reuocarentur. Quare vehementer offensus Piso, de insectatione Ciceronis quest⁹ est in senatu, grauiterque in illum inuectus, maxime fiducia Cæsaris generi sui, qui tum Gallias obtinebat. Ergo huic respõsurus Cicero, ita eum retaliat

Lex Manilia.

L. Pisõ.

vt grauissima ei in senatu obiiciat crimina, omniq; eum genere vituperationis proscindat. Atque hæc est vituperatio illa Pisonis, cuius meminit hoc loco Agricola. In eis verò generibus, quæ fidem solam quærunt.) Quorum hic est finis, vt vera credâtur esse quæ dicũtur. vt est genus deliberatiuum & iudiciale. Opponit aduersarius M. Horatium.) Hic qua arte amissis duobus fratribus, tres illos Curiatios, deinde & sororẽ ipse suam occiderit, narrat T. Liuius libro primo ab vrbe cõdita. Legésque.) Duodecim videlicet tabularum: quæ furem nocturnum quoquo modo, diurnũ autẽ si se telo defendisset, impunè sinebant interfici. Et testimoniũ ex fabulis quæritur.) Ait enim, nõ sine causa fictis fabulis doctissimos homines memoriæ prodidisse, eum Orestem, qui patris sui Agamennonis vlciscendi causa, matrem Clytemnestram necauisset, variatis hominum sententiis, sapientissimæ deæ Palladis sentẽtia liberatum. Præter hæc, si non hæc sit in argumẽtis ordinis causa.) Hoc ipsum Fabius libr. 5. capite de vsu argumentorum, & Cicero item non vno in loco docet, nempe firmissima argumenta in principio & fine locãda esse, debiliora velut in medium agmen recipiẽda. Cum enim sua sponte arescant lachrimæ,) Sic Quintilianus libr. 6. Nunquam tamen debet lõga esse miseratio, nec sine causa dictum est, nihil facilius quàm lachrymas inarescere. Nã cum etiã veros dolores mitiget tempus, citius euanescat necesse est illa, quam dicendo effinximus, imago: in qua si moramur, fatigatur lachrymis auditor, & requiescit, & ab illo quem cœperat impetu, ad rationẽ redit. Nõ patiamur igitur frigescere hoc opus, & affectum cum ad summũ perduxerimus relinquamus. neque speremus fore, vt aliena quisquã diu ploret. Et in partitionib⁹ Cicero, Cito enim (iuquit) exarescit lachryma, præsertim in alienis malis.

Orestis fabula.

Tametsi naturalis quidem partium argumentationis ordo is sit, vt propositiones semper præcedant, sequatur conclusio: & in ratiocinatione, primus locus cedat maiori, secundus minori, tertius conclusioni: tamen ordinem hunc adeo anxie obseruandum non esse, quin interdum mutetur: ne dum nimis theologicè pro & contra volumus arguere, in meras incidamus ineptias.

Cap. XIIII.

Naturalis ordo partiũ argumentationis.

PArtes argumentationum quam cupiant dispositionem, non est certis vllis compræhendere præceptis. Quæ sint autem partes argumentationis, proximo libro satis multis

Lib. 2. cap. 14

executi sumus. Et naturalis quidem ordo est earum, vt præcedant propositiones, deinde sequatur id, quod ex eis efficitur. In ratiocinatione quoque, prima sit maior propositio, proxima sit minor, postrema conclusio. Sic in inductione, priores sunt species aut partes, quam genus aut totum, quod colligitur ex eis. Velle tamen hanc legem vsquequaque obseruare, frigidæ prorsus est & friuolæ cuiusdam nescio an curæ dicam an cauillationis, certe infantiæ & fastidij. Infantiæ quidem, quod nihil potest aut mi-

nia velut puerum à magistro dictata ad vnam certam legẽ formámque dicere. Fastidij quoque, quod necesse est sequi eos, qui aures nulla vnquam varietate delicatissimam nostri partem tentant reficere. Varietas enim, sicut rerum omnium, si orationis præcipuè lcuat tædium. Multarum adeo rerum nobis gratia, non ex se, sed vel ex meliorum etiam satietate venit. Iam etiam pleræque sunt argumẽtationes, quarum tota vis aut duabus propositionibus citra conclusionem explicatur, aut altera propositionum pro tota ponitur ratiocinatione. Quæ qualia sint, suo loco demonstrauimus. Lib. 2. cap. 19 *Feras tamen vtcunque leuioribus in rebus hanc ludicram verborum iaculationem, in quibus solum os instruitur, & inanes inter disputandum circulorum clamores petuntur. At in eis rebus, quæ non ideo tantum dicũtur, vt dicãtur, sed vt animos nostros subintrent & emendent, quæque vitiis eradendis ex intimis mentium nostrarum sedibus adhibentur, id est, quæ moralis philosophiæ vocamus, si hac leuitate intra primas subsistant aures, inania profectò, inania tãtum irritáq; verba fundent. Maioribus ergo viribus instructã orationem, & plenioribus ferri eã velis oportet. Auertẽdus enim est ab eis quæ placent, quæque multo tempore probauit animus, & ipse sibi (vt ità dicam) est auferendus. Nec tam docendus, vt sciat meliora: quàm cogendus, vt velit. A qua facultate, quantũ absit contra facta illa & spinosa argumentandi ratio, non est certiore signo colligere, quã quod ea posteaquam philosophorum scholas ingressa est, moralis ista, quam vere philophiam dicimus è scholis prorsus excesſit. Veterum certe neminem nisi stoicorum horridissimum quemque sic disseruisse inuenias, nec id vbique tamẽ. Et si quis paulo lætiore fuit ingenio, huius etiã sectæ victus est dignitate, & splendidius aliquid dicere con-*

Hæc legant filicernia ista, quibus nihil placet, nisi arguitur & reprehendatur.

cupiuit. Aristoteles certe, Plato, & quorũ interea in philosophia paribus laudibus eloquẽtia eruditióque celebratur, rarissime putauerunt vtendum sibi nudis illis & expreßis ratiocinationibus, quod ex libris eorum facile perspectu est. At nostri sæculi philosophis, si, quæritur & arguitur primo & secundo, & notandum quarto aut quinto, & cõsequentia tenet in baroco, & reliquas id genus ineptias demas, destitutos prorsus & nihil quod dicant habituros videbis, Nec hæc eò dico, quod ea putem esse contemnenda. Disci enim illa ab incipientibus in scholis, & quidẽ exactißima cura velim, & exerceri quoque, sed adeo, vt intra scholam maneant. A grauiorum verò rerum tractatu, doctiorúmque virorũ disputatione: ante omnia, cum posteritati erudiendæ res literis mandantur, crediderim maxime hanc leuem ineptamque dicẽdi scrupulositatem remotam esse debere. Nunc autem cum sint omnia in leuißimas etiã digesta quæstiones, & cuilibet quæstioni, velut statutus lege quadã argumẽtationũ & notãdorum debeatur numerus, implentur ingentia volumina librorum, & totis paginis dicũtur, quæ singulis interdum versibus poterant absolui. Equidem argumentationem in oratione cõtrouersa censeo necessariam esse, tanquam neruos sine quibus ea subsistere non posßit. Sed quemadmodum deforme nõ modo sit corpus, sed nec speciem quidem habeat corporis, in quo soli sint omniq; carne nudati nerui, sic nec orationis aut faciẽ aut nomẽ iure habebunt horridæ istæ & vna perpetua specie compositæ argumentationes. Apud Græcos quidem in prouerbio fuit, vt dicerẽt, egregia de lente, quoties minor res maiorem in modum tolleretur. Quanto nunc rectius hi notabuntur, cum puerilibus etiam nugis diuina pertractent? Vertendæ sunt igitur formæ argumentationum, & partes earũ

Quibus flosculis lasciuiant philosophi ætatis nostræ.

Quid Rodolphe si hęc nostri legant Theologi?

varia collocatione disponēdæ. Nec tamē adeo vitādus ordo rectus, vt credamus non interdum ratiocinationē totam proferēdā, quod & Quintilianus fecit in ea declamatione, quæ inscribitur Ignominiosus cōtra tres rogationes, Ergo (inquit) si & ignominiosum vult esse eum, qui ter contradixerit nec tenuerit, & hic contradixit ter nec tenuit, quomodo non sit ignominiosus, inuenire profectò nō poterit. Sic & Cicero cum multis in locis, tū pro M. Cœlio: Si qua nō nupta mulier (inquit) domum patefaceret omniū cupiditati. & reliqua multa, quæ subiicit in eā sententiā, quorū omniū hæc vis est: Nemo poterit dici adulter, qui cū muliere omniū cupiditati expo sita coïre consueuit. Hoc apertū est maiorē propositionem esse ratiocinationis. Addere deinde debebat minorē: Clodia autem talis mulier est, Variauit id dicendi figura, & in eius locum interrogat eam, fateatúrne talē esse se, an neget. Pòst ad vtranq; partem cōcludit, si neget se talē esse, ne debere quidem videri à M. Cœlio petulātius quicquam cum ea factum: sin fateatur, non id videri ex præcedentium propositionum probatione adulterium. At in eadem oratione paulo antè cōuertit prorsus totum ratiocinationis ordinem Cicero, primámque conclusionē ponit: In M. Cœlio nulla luxuries reperitur, nulli sumptus, nullum æs alienum, nulla cōuiuiorum & lustrorum libido, quæq; sequuntur. Hoc est enim, quod probandum est. Deinde cum subdit: Audistis antea cum accusaret: minorē propositionem facit, quæ est, Cœlium summa eloquētiæ studiorúmque cura teneri. Postremo maiorem addit: atque scitote iudices, eas cupiditates quæ obiiciuntur Cœlio, atque hæc studia de quibus disputo, non facile in eodem homine esse posse. Vt sit ratiocinatio: Non possunt in eo in quo est summus studiorum amor esse, & prauæ cupiditates: in

Cælio est summus studiorum amor, non possunt ergo in eo esse prauæ cupiditates. Interim proponitur altera ex propositionibus tantum. Vel maior, vt Quintilianus in Mathematico: Ei (inquit) tantùm debet mors negari, de quo non sufficit hoc pœnæ genus, vt se ipse potius occidat. Hanc propositionem probat: Deinde quod assumpturus, & hoc videlicet quod ex eis concluſurus: ego verò talis non sum, non ergo debet mihi mors negari: ea velut in propositione illa satis intellecta prætermisit. Interim proponitur minor, vt in eadem declamatione: Quid quòd me futurũ dixit parricidam? Ratiocinatio quidem talis sit oportet, Quisquis prædictus parricida est, debet mori: ego prædictus sum parricida: debeo ergo mori. Est ergo quòd proponitur minor propositio: quòd sequitur. est confirmatio maioris, debere mori eum quisquis parricida prædictus est. Quod quanquam posset vniuersaliter pronuntiari, orator singulariter & tanquam de hoc vno pronuntiat. Quoniam (vt priore libro dixi) vniuersales Lib. 2. cap. 14 *propositiones remotiores esse, & minus arcte premere rem præsentem videntur.*

Qui aures nulla vnquam varietate, delicatissimam nostri partem, tentãt reficere) Quis enim inquit ille, est auribus vsqueadeo patiẽtibus, vti vel paulisper ferat orationem vbique sui similem? Tãta vbique vim habet varietas, vt nihil omnino tam nitidum sit, quod nõ squalere videatur citra huius commendationem. Gaudet ipsa natura vel in primis varietate, quæ in tam immensa rerum turba nihil vsquam reliquit, quod non admirabili quodã varietatis artificio depinxerit. Et sicut oculi diuersarum aspectu rerum magis detinẽtur, ita semper animus circumspectat, in quod se velut nouũ intẽdat. Cui si cuncta sui similia occurrãt vndique, tædio protinus auertitur. Et Quintilianus, Ars Porrò, inquit, variandi, cum gratiã præbet ac renouat aures, tum dicentẽ ipsum laboris mutatione reficit: vt standi, ambulã di, sedendi, iacendi vices sunt, nihilq; eorũ pati vnum diu possumus. In quibus solum os instruitur.) In quibus id agitur solum, vt dicẽdi vsum paremus. Et inanes inter disputandum circulorũ clamores petuntur.) Vbi hoc vnum quæritur, vt qui nos disputates vndequaque circunstant, ii nobis applaudãt, & placere sibi ea quæ dicuntur à nobis, plausu ipso ac clamore testẽtur. Et ipse sibi, vt ita dicam, est auferẽdus.) Ita, inquit, afficiendus animus est, vt nõ is sibi esse videatur qui adhuc fuit, vtique probet ea quæ auersatus est hactenus, & auersetur, quæ hucusque probauit. Egregia delente.) Eundem propemodum sensum habet cum eo, quod legitur apud Gellium τὸ ἐν φακῇ μύρον, in lente vnguentum.

Varietas quã placeat auribus.

De cautionibus aliquot inter argumentandum obseruandis ei, qui aduersarium velit conuincere. Cap. XV.

POssent ista extendi, multipléxque horũ forma proferri ex authoribus. Sed longum id est: & nisi alioqui multa cura quis legendis, explicãdis, perspiciendísq; scriptoribus ista cognouerit, frustra docebitur. Nã neque dici omnia possunt, & ex eorũ quæ diximus collatione, facile quis reliqua cognoscet. Illud tamen adiecisse velim, quod si qua sit propositio, vel aliquid propositionis simile, in quo maius quæstionis momẽtum sit positũ, rectissimè aliquãdo antequã id aggredimur quod eo cõficere volemus, in anteceſſum apud auditores est deponẽdum, & tãquam aliud agamus explicandum. Minus enim suspectũ tunc erit, cũ quare dicatur nõ apparebit: credeturque facilius, & securos animos blãdius subibit. Sicut minus timẽtur arma, quorũ non intelligitur vsus. Inde cũ possederit mẽtem paratã semel, fidem tunc quoque perferet, cũ vtendũ erit eo. Fauet enim quisq; persuasioni suæ, nemoq; vel sibi ipse libẽter errorẽ suum fatetur. Credimusq; multa, nõ quia vera videãtur, sed quia credimus. Huiusmodi est apud Ciceronẽ illa expositionis matris Cluẽtij inuidia. quæ quãquã præcipuè veneficij crimini defendẽdo cõueniat: tamẽsi, cum illud defendẽdum erat, primũ poneretur, poterat iam dubia sicut crimẽ videri. Huc pertinẽt altius repetitæ narrationũ præparationes. Et in altercationibus quidẽ præcipuus est obseruationis istius vsus. Ideoq; si qua sunt, quæ plus sint allatura cõfirmãdæ intentioni nostræ, non sunt vtique protinus cũ eo constringẽda. Tergiuersabitur enim & effugia quæret aduersarius, inuitúsq; se in laqueum quem prospexerit dabit. Ergo dimouenda sunt hæc ab eo quod efficere volumus, & altius repetẽda, & multitudine similium propositionum, quas sibi periculo daturus sit aduersarius, obruenda. Quæ cuiusmodi sint, ex Platonis

Cautio obseruanda argumentanti.

dialogis non est difficile perspicere. Sed nos interim aliquo exemplo quod dicimus indicemus. Demus Academicũ probare volentem Epicureo: quisquis sine virtute sit, eum esse infelicem. Non sumet ille tantummodo virtutem esse summum bonum: id enim nihilo probabilius est, quàm id quod intendebatur: nec id etiam vnde istud deducitur, virtutis curam maxime naturalem esse homini. Altius igitur ordietur. Quæret ecquid fateatur animã corpore meliorem esse? Sed hoc quoque muniendum est Socratica inductione. Quærendũ est, an aurigam curru, & naue gubernatorem, & dominũ domo, & principem popularibus, & in vniuersum quod imperet præstantius esse putet eo quod paret: an & animi imperio putet corpus regi. Quæ si concedat, necesse erit concedat animum corpore potiorem esse. Quod vbi constare cœpit, sequatur hinc, propria animi bona propriis corporis bonis esse potiora. Quòd si docuerimus hinc, propriam animi virtutem: propriam corporis, voluptatem esse: constabit virtutem esse meliorem voluptate. Quod ipsum erit fortasse quærendum. Ex longinquo rogabit itaque, putétne eisdem gaudere corpus & animum? quod nimirum negabit. Nam & multa poscit corpus, quæ nec indulgẽda illi credit Epicurus. Ergo horum aduersus animus, qui negat ea corpori, gaudet. Sic & animo multa placent, quæ corpus auersatur. Cum gaudeant autem diuersis, voluptas corporis erit: quòd autem voluptati contrarium sit, non inuenimus, nisi virtutem. Ea pertinebit igitur ad animum. Hæc ergo bona vtriusque erunt. Quòd si est proprium animi bonum virtus, erit & summum bonum, cum demonstratum sit antè, meliora esse quæ ad animum, quàm quæ ad corpus pertineãt. Cũ enim nõ sint alia propria hominis, quàm quæ sunt animi & corporis bona: (Nã for-

tunæ bona solum dicuntur, quia istis deseruiunt) ergo animi bona, quoniã meliora sunt, summa sint oportet. Et iam hæc quidem cum sint virtutes, necesse est qui sine eis sit, esse cum summo malo, quod vitium erit, Atqui quisquis cum summo malo est, infelix est. Ergo iam efficitur, quod intẽdimus, quisquis est sine virtute, infelix est. Quòd si à proximis cœpissemus, & inde digrederemur ad longius posita, insolentior aduersarius negaret omnia, neque peruenire nos ad aliquid sineret vnquam, quod ipse confiteretur. At cum ea proponimus, quæ distãt multum, neque ferè quicquam negotij videtur habere cum eo quod proponimus, facilius dat aduersarius tanquam nihil ad se pertinens. Vnde datur confessum nobis aliquid arripere, in quo pedem (quod dici solet) figamus, ad quod si alio perueniremus ordine, negaret id ipsum aduersarius, ne vinculis argumentationum vinciretur, & aliquid confiteretur, ex quo contra ipsum regredi possemus.

Sed quẽadmodum à summo quodam cacumine petito initio, ad id postremum, quod probare destinamus, delabimur: sic licebit econtrario, & hoc ipsum quod intendimus primum facere, & id adhibita argumentatione confirmare, háncque ipsam argumentationem rursus alia astruere, donec veniamus ad aliquid tãdem, quod inficiari aduersarius non possit.

Similiter etiam poterimus, cum negauerit intentiõnẽ aduersarius, proponere aliquid, quod etiam diuersum videatur à proposito, quod det aduersarius. Id cum fecerit, tum ductu eo quem obliquum priore libro diximus, ex contradicente intentionis, contradicens eius quod aduersarius dedit, colligere. Quod quomodo fiat, suo loco nobis est dictum. Huius tamẽ admonitum altercatorem velim, vt sciat quã potissimũ ex istis disponendi rationem sequatur, duas ferè in alterca- Lib. 2. cap. 14

Duæ in altercatiõe figuræ

tione figuras esse orationis. Aut enim interrogantes, & aduersarij sententias percotando elicientes, differimus, aut asseueramus, & nostrarũ argumentationum cõstantia, in nostrã sententiã eum transire cogimus. Primũ genus est, vt cũ quærimus, sitne virtus proprium animi opus. Quod si dederit aduersarius, rursus quærimus, éstne opus cuiusque bonum ipsius? Deinde si id quoque detur, tũ quæritur, sitne animus optima pars nostri? Post hæc, sitne optimum quod optimo bonum est? Hæc etiã cum data fuerint, tum relinquetur, vtique optimũ, id est, summum bonum esse virtutẽ. Secundũ genus est, cũ dicimus. Virtus est summũ bonũ. idq; probamus. est enim bonũ animi nostri, qui est præstantissimum quod in nobis est. Quòd sit autẽ animi bonũ virtus, id rursus docemus, quoniã propriũ opus est ipsius: reliquaque ad hũc modum asseueramus, donec veniamus ad postremum aliquid, quod probatione non habet opus. Cum possit autẽ duci ordo ille propositionum, aut à primis, atque cõfessis ad intentionem, aut ab intẽtione ad prima & confessa, per vtranque figuram: apta tamen est interrogatio priori ordini, estq; genus ipsum differẽdi tutius, atque modestius, & pluriũ laqueorum aduersus aduersarium capax: Nam si interroganti aliquid nõ det aduersarius, potest inde sine dedecore referre pedem, quod asseuerãti turpe fuisset, repulsum se & frustra conatum fatenti. Asseueratio verò grauior est, atque instantior, & ordini ab intentione ad confessa ducendo aptior. Vrget enim aduersarium, & non illius consensu, sed viribus quæ voluit extorquet. Sed rem subesse oportet eiusmodi, quam ab inuito nos aduersario confidamus exprimere posse. Quæ si non sit, satius erit interrogationes experiri. Socrates itaque apud Platonem, vt qui nihil scire se affirmaret, nihilque habere, quod tanquam pro sua sententia

diceret: interrogatione semper est vsus, omnémque omnibus in locis disputationem ex aduersariorum dictis instituit. Et sicut maximorum omnis ævi virorum in philosophia consensu, primæ tribuuntur Platoni, sic omnem altercationum rationem artémque summo ingenio paríque cura & acumine in dialogis expressit. Quanquam non destiterit eum Aristoteles incessere. tanquam copia effusum, nouitatis cupidum, eloquendo tumidum, orationis ostentatorem. Fama tamẽ pro Platone stetit. & sicut multorum fauore Aristoteles æquauit primũ: sic maximorũ iudicio Plato hunc proximũ quidẽ, sed infra se tamẽ, sicut omnes, reliquit. Quintilianus autem, sicut declamationum, sic altercationum quoque proprium cõdidit volumen, quod in nostras peruenit manus: egregiũ quidem, sicut sunt illius viri omnia. Plato tamẽ, quãuis sint etiã insignes virorum vtriusque linguæ dialogi, in quanuis varios vsus mihi sufficere videtur exemplo. Vt ergo quæ ad dispositionem pertinẽt, in summã quandam redigamus: opus est in primis, quisquis bene disponere volet: vt totam inuentionis suæ syluam, hoc est, omnia quæcunq; dicturus est, velut conspectui suo subiiciat. Tum quid in animo auditoris efficere velit, diligenter expẽdat. Deinde res ipsas, rerúmque partes, & vim naturámque singularum, omnia & inter se cõferat, & cum præceptis omnia. Tum nõ difficulter videbit, vbi temporum sequenda ratio, vbi per species res digerenda, & quibusdam velut limitibus singula discernẽda: vbi aliud ex alio, vt quodque proximum aptissimúmue fuerit, ducendum. Tum quid tribuendum voluptati, quomodo victoriæ certamíniſque seruiendum, quis quæstionum ordo, quis argumẽtationum, quis propositionum seruandus. Est autem diligẽti multáque cura tractãda dispositio, quando veram hæc pars ingenij laudem

Platonis laus.

Quintiliani liber altercationum.

Dictorũ Summa de dispositione.

Dispositionis laus.

meretur. Sicut enim opes fortunæ munere imprudẽtibus perſæpe contingunt: rectè autem miniſtrare eas, circumſpecti cõſultíque viri eſt proprium: ſic inuentionis copia indomitis prope nonnunquam & inſanis datur ingeniis: decor diſpoſitionis & ordo arte iudicióque formatur. Quorum vt illud naturæ felicioris, ſic hoc cultioris doctrinæ ſignum eſt. præparandæ quidem vtraque, iſtud tamen iuſtius laudes.

Fauet enim quiſque perſuaſioni ſuæ.) Suum, inquiunt, cuique pulchrum ſumuſque φίλαυτοι adeò καὶ φιλόνικοι omnes, vt nonnunquã in manifeſtis etiam erratis nobis blãdiamur, ac ne à nobis quidem ipſi vinci velimus. Quis autem neſcit, hodie multa etiã apud magnos quoſdam theologos, maximis vociferationib⁹ idcirco defendi, nõ quod ſint vera, ſed quòd aut nobis, aut iis, quarũ doctrinã profitemur, aliquãdo talia viſa ſint.

Nemóque vel ſibi ipſe libenter errorem ſuum fatetur.) Tantum abeſt, inquit, vt apud alios libẽter fateamur errorem noſtrum, vt nobis etiã ipſis ægre eum fateri ſoleamus, In quo pedem, quod dici ſolet figamus.) Ductũ videri poteſt à bobus, aut equis currum aratrumue trahẽtibus. Nã vt illis firmioris opus eſt ſolo, quo pedẽ firmẽt: ita diſputantẽ, ſolidũ firmúmque aliquid habere oportet, quo ceu fulciméto ac baſi tota diſputatio nitatur. Notum vel pueris eſt prouerbiũ illud, Hieronymianum, Bos laſſus fortius pedem figit, Verùm id alienus eſt ab hoc loco. Et ſicut maximorum omnis ætui virorum in philoſophia conſenſu primæ tribuũtur Platoni.) id vel ex Cicerone cõſtare poteſt, qui Ariſtotelẽ ita principẽ philoſophorũ appellare ſolet, vt Platonẽ tamẽ ſemper excipiat. Vt prima Tuſculana Ariſtoteles, inquit, lõge omnibus (Platonẽ ſemper excipio) præſtãs & ingenio & diligẽtia, cum quatuor illa nota genera eſſet cõplexus &c. Plato hũc proximũ quidem.) Verbis magis quã ſenſu his ſimile eſt illud Ciceronis in Bruto: Duob⁹ igitur ſũmi Craſſo & Antonio, L. Philippus proximus accedebat, ſed longo interuallo, proximus tamẽ. Et hunc æmulatus Virgilius longo, ſed proximus, interuallo. Quintilianus autem ſicut declamationũ.) Demiror ego, cũ nihil fermẽ tam obrutũ fuerit hactenus, quin id noſtra hac tempeſtate in lucem prodeat, quiſ fiat, vt hoc Fabii altercationũ opus nõdum vſquam excuſum ſit. Nam extare ipſum adhuc, id vel inde colligi poteſt, quod Rodolphus ſibi id viſum teſtatur, neq; veriſimile eſt, intra tãtillũ temporis intercidere potuiſſe, Quod autem ad volumen attinet declamationũ, hoc an Quintiliana ſit, video verti in dubium. Sunt enim qui aiant, ſunt qui negent. verum nihil ad hũc locũ. Vt totam inuentionis ſuæ ſyluam.) Materiam rudem impolitámque, & adhuc indigeſtam. Et quibuſdam velut limitibus.) Ductum à diſcretione, diſterminatióneque agrorũ. Porrò, quæ hoc capite ab Rodolpho tractãtur, eadem ferè cum aliis quibuſdam præcipit Ariſtoteles, octauo Topicorum.

Quintiliani liber altercationum.

Parum vtilitatis allatura eſſe hactenus tradita præcepta, niſi vſus qui in omni re plurimum poteſt, accedat. Deinde, cur legendi authores, & quomodo imitandi. Poſtremò quibus liceat conſequi illud, vt expeditè, copioſe, atque ex tempore etiam quauis de re propoſita dicere poſſimus.

Cap. XVI.

VEllem equidem, vt quæcunque de diſpoſitione hactenus dixi, adeò & quæcunque de tota inuentione, cui diſponendi ſubiecimus partes, tam apertè potuiſſent dici à nobis, vt

nihil fuisset præterea requirendum. Feciſſem, vt quemadmodum nunc fides noſtra candido fortaſſe lectori excuſata erit, ſic tum fuiſſet facultas laudata. Iam verò, præterquam quod ingenij nobis perquam tenuis vtique vena eſt, & aptè dicendi apertéque vires exiguæ, rerum fortaſſe natura obſtat, quo minus ſola præceptione & artis ratione demonſtranda, poſſint iſta plenè perfectéque tradi. Quod quidem in omnibus, quæ vſus actioníſque cauſa docentur, euenire videmus: vt niſi fuerint longa cõſuetudine, & exercitatione multa firmata, futuri potius operis in agẽdis rebus ſpem, quam in præſentia ſubſidiũ præſtent. Ita & pictor quanuis multa, vel legerit, vel audierit de figurarum ratione: & quo linearum ductu eminẽtia, quo reducta, quo directa in aſpectum, & ab oculis ſubſidentia, ipſáque velut in ſe deliteſcẽtia: quoque trãſucrſa, item & totã oſtendentia magnitudinẽ ſuam exprimẽda ſint: quæ luminum, quæ vmbrarum vis, quãta oculorum varietas, materia, mixtura: quàm multiplex in corporibus partiũ diuerſitas, quæ forma, quis color cuiuſque, quæ omniũ inter ſe cõuentio (ſi audebimus Latine ſic dicere, quod Græci συμμετρίαν *vocant) quis earum ordo, non modò vt nihil à natura diſtortum ſit, ſed vt diſpoſitio earum motum quendã corporum animorúmque repræſentet. Cuncta hæc quanuis à præceptore percepit, niſi tamen ipſe admouerit tabulæ manũ, & multa tentauerit, multam operam ſpe profectus perdiderit, multáque ſuis fecerit improbanda: ne faciet quidem vnquã, quæ debeant aliquando probari. Hoc idem in muſicis contingit. Nihil profuerint multa illa, quæ de conficiendis muſicorũ præcipiuntur inſtrumentis, quibus proportionibus ſingulæ naſcantur: nihil quæ de vocum interuallis, quæ de conſonantibus, & diſſonantibus, & quæ quibus conſonantiæ rectè aut*

Vſum omni iure plurimũ poſſe.

Pictor.

Muſicus.

ſecus ſubnectantur, quæ temporum ſpatia ſint obſeruãda, qui modi: ſi nõ omnia diligens meditatio aſſuefecerit, firmauerit, indiderit, & prope in naturam verterit. Hoc in rebus ruſticis, hoc in bellis gerẽdis, in Rep. adminiſtrãda, in vniuſcuiuſq; vita rite rectéque formanda euenit, vt ſuperuacua ſit præceptio, quã non fuerit induſtria diſcentis ſequuta. Quæcunque enim diſcuntur operis gratia: præcipuè diſcuntur etiam ex opere. Nec vlla res efficacius rectè nos docet facere, quã vt ſæpè faciamus. Quòd ſi contingit in apertioribus iſtis & propè manuariis artibus, vt difficiliores, & proinde ad percipiendum obſcuriores, ſed & inutiles videantur, niſi vſus acceſſerit: quanto minus erit mirandum, in hac recõditiore arte, primã eius frõtem tractantibus, quædã obſcuriora videri, quæ tamẽ aperiet proferétq; in lucẽ creber & diligens rerum tractatus. Quã ob cauſam nos etiã omnia fuſius diximus, quã ſolẽt, qui iſta præcipiũt. Exẽplis deinde omnia, non impleuimus modo, ſed onerauimus etiã, vt quocũq; poſſemus modo, cũcta quãtũ in nobis erat, veluti in plano conſpicuóque poneremus. Et hæc ipſa tamẽ qualiacũq;, & his quãtũuis meliora, cõtenderim non magnopere profutura, niſi de arte fiat vſus, & in opus verba vertãtur. Vſum duabus his in rebus fore accipio: ſcriptis authorum cuiuſque generis expẽdẽdis, & noſtris deinde ad illorũ exemplũ quantum datur effingendis. Quorum illud eſt ad artis perceptionem commodius, iſtud ad efficiendi facultatem efficacius. Sunt autem reuoluendi authores, non in hoc ſolum, vt inuentionis acumen, diſpoſitionis decorem, in omni rerum orationíſque genere noſcamus: ſed communis rerum humanarum ſenſus peritiáque accipitur, & copia quædam orationis ad omnem vſum paratur. Vnde ſemper velut ex theſauro, vel proferamus ea quæ diſpoſuimus, vel eorum

Vſus quibus cõſtet.

Cur euoluendi authores.

similia effingamus. præter hæc quoque, exempla, sententiæ, diuerbia, & generalis quædam rerũ omnium deguſtatio ſumitur, & ad omnẽ orationis vſum apta quædã ſupellex. Quibus fit, vt iucunda, faceta, grauis, erudita dicatur oratio. Vnde apud Platonem, Ariſtotelem, Ciceronẽ, Quintilianum, reliquóſque quorum in illuſtri nomen eſt, omnium artium omníſque humanitatis peritia elucet. Quam quidem eis qui in populo maioréque ciuilium negotiorum turba verſantur, vſus vtcunque & crebra audiendi experiendíque conſuetudo ſuppeditat. Qui verò tecto & vmbra gaudentes, intra ſtudiorum ſecreta ſe condiderunt, niſi ab eis qui in literas iſta miſerunt deprompſerint, non vide vnde ea conſequi poſſint. Legẽdum eſt ergo authorum omne genus, cum propter hæc quæ diximus, tum propter ea quæ propria noſtri ſunt negotij, vt collatis cum illorum obſeruatione præceptis, & iſta explicatius intelligamus, & illorum virtutibus ex præceptionis ratione cognitis, incipiamus & nos ducibus illis proferre pedem, eorum quoque ſequi veſtigia, quos quantumlibet de longinquo poſſe ſequi, in hac ſæculi noſtri deſidia, vel præcipuam arbitror laudẽ. Initio itaque ſatis habebit tractatas ab aliis, quos imitari volet quæſtiones etiam ipſe tractare, eadémque ferme dicet quæ illi. Interim tamen ne nihil agat, ordinem mutabit (ſi poterit) quæſtionum, argumentationum, partiúmque argumentationis cuiuſque, vel omnium horum, vel quatenus res permittet: ita tamen, vt ſpeciem ordinis aliquã, & ipſe aſſequatur. Tum videbit, ſi qua quæſtio, aut argumẽtatio poſſit à ſe adiici eis, quas ille, cuius ductum ſequitur, ſibi ſumpſit. Hinc paucis collectam argumẽtationem pluribus explicet. Quæ ſtrictim breuitérque dicta ſunt ab alio, ipſe copioſe: quæ vbertim alius, ipſe anguſtius dicat. Non quia ſuæ

Quomodo authorum ſequi debeamꝰ veſtigia.

meliora putet, sed vt hoc pacto, sicut pueri solent, proximis quibusque apprehensis, ponere gradum discat. Post hæc quæstionem aliquam quam simillimam propositæ accipiat, in quæ ea omnem inuentionis dispositionisque rationem quam obseruatam in exemplo volet, quatenus potest, consequatur. Hinc eis quæ dicta sunt ab aliis, contradicere incipiet, aduersariiq; tueri partes. Quod quidem liberius iam est. Multum tamen iuuabitur inuentione partis diuersæ, cum propositis illius argumentis, facilius admonebitur, quid & ipse pro se dicere debeat. Liberrimum id & consummati roboris, cum relicto (vt dicitur) nido volare suo arbitratu cœperit: & quacunque libuit, arripit iter. ipse suo ductu inuenit, quæ dicenda sunt, disponitque inuenta: species iam suo iure, suo exemplo facit. Quod vbi quatenus potest contigerit, tum dãda ventis vela, & non solum id vt bene, sed vt celeriter & sine cunctatione ista faciamus, conandum. Id assequemur, si primum locos omnes & omnia præcepta firmiter affixa memoriæ habeamus, vt quotiescunque libuerit, cuncta velut vno intuitu, sine cunctatione perspicere possimus: deinde, si multo vsu assuefecerimus animum, intentos semper & apertos (vt sic dixerim) habere oculos, vt statim possit ex rebus per locorum ordinem descriptis, consentientia discrepantiaque eruere. Quibus rebus, si vllis alioqui, consequemur, vt expedite, copiose, subitò, de omni re proposita dicere possimus. Difficile id quidem & arduũ, non tamen maius quã vt fieri possit. Ingens enim, immensa, incredibilis est vis mentis humanæ: & cui nihil propemodũ difficile sit, nisi quod non vult. Qua in re vt miracula transeam, quæ vidi, surdum à primis vitæ annis, & (quod consequens est) mutum, didicisse tamen, vt quæcunque scriberet aliquis, intelligeret, & ipse quoque tanquam loqui sciret,

Quomodo non modo bene, sed & celeriter quauis de re dicere possimus.

Quanta vis humani ingenii.

omnia mentis suæ cogitata perscribere posset: cæcos item per ingentia vrbium spatia, non modo vicorũ omniũ flexus ambagésque, sed domum singularum aditus & ostia sine errore permeare solitos: ea potius quæ quotidie fiunt videamus, è quibus vnum hoc suffecerit è multis, quod in eis qui musicis organis canunt, tantum potest animi vis præstare, vt manus pedésque membra rationis expertia, & sequentia alieni imperij nutum, non visos antea canendi modos propositos ex tẽpore psallãt, & cum suum quodque, & ab alterius partis diuersum officium motúmque faciat, omnia tamen in vnum iungantur cõcentum: cum interea ipsa mens præter hæc libro intenta sit, in quo quod canit scriptum est, vnde ministris illis membris, quod sequi debeant, depromit. Quod si potuit animus istud obsequium alia docere membra, repugnãtia etiam & non nisi longo vsu domanda: quanta facilius erit ei suum agere opus, & huius rei facultatem non modo imperare sibi, cum sit ei conatus expeditior, sed & perficere, quanto est vis sua corporis membrorum efficacior.

Quam Græci συμμετρίαν vocant.) μέτρον Græcis mensuram ac modum esse norunt vel pueri: Hinc fit συμμετρία, quã vulgus hodie commensurationem, Rodolphus cõuentionem interpretatur. Budæus in placitis philosophorũ, τὰς τῶν ἀριθμῶν συμμετρίας, interpretatur accommodatas numerorum proportiones. Nisi tamen & ipse ad mouerit tabulæ manum.) Nisi & ipse pingere occeperit. Præter hæc quoque exempla.) Exemplum diximus suprà esse rem gestam, aut perinde vt gestam, quæ ad suadendum aliquid aut dissuadendum, ad laudãdum vituperandúmue adhibetur. Sẽtentiæ.) Sententia est oratio ad mores & cõmunem hominum vitam pertinens, ostendénsque, quid aut fiat in ea plerũq;, aut fieri oporteat. Vt, Princeps qui vult omnia scire, necesse habet multa ignoscere. Necesse est multos timeat, quem multi timent. Feras nõ culpes, quod mutari non potest. Diuerbia.) Parœmiæ, prouerbia, adagia. Est autem parœmia, quèadmodum eam finit Erasmus, celebre dictum, scita quapiam nouitate insigne. Vt, Ego in portu nauigo. Quid cani cũ balneo? ignè gladio ne seces. Qui vero tecto & vmbra gaudẽtes.) Qui in foro & in hominum frequentia non versantur, sed in eis delitescunt locis, quæ strepitu carent, ac proinde aptiora sunt studiis. Cum relicto, vt dicitur, nido.) Ductum hoc est ab auibus, quæ posteaquam diu satis à parentibus in nido alitæ sunt, & volandi, vt sic dixerim, artem seu modum edoctæ, tandem aliquando nido relicto suis ipsæ alis nituntur. Tum danda ventis vela.) Ductum à nauigantibus. Ingens enim, &c.) Sic M. Cicero ad Brutum: Magnum, inquit, opus omnino, & arduum Brute conamur, sed nihil difficile amanti puto. Quocirca si qui facultatẽ hanc disserẽdi ceu difficilem ac arduum nimis perhorrescẽt ac desperabunt, hi primum (vt

Sententia.

Diuerbium. Parœmia.

Quintiliani verbis dicam) renuncient sibi, quanta sit humani generis vis, quam potés efficiendi quæ velit: cum maria transire, syderum cursus numeros que cognoscere, mũdũ ipsum penè dimetiri, minores sed difficiliores artes potuerint. Nil mortalibus arduum est: & dimidium facti, inquit idẽ author, qui cœpit habet. Nihil tã est difficile, quin id labore ac industria vinci queat: nihil rursus tã facile, cui non succumbat inertia. Plura Quintilianus libro duodecimo circa finem.

PERORATIO.

ISta ferè sunt, quæ de parte illa Dialectices, quam inueniẽdi vocant, arbitror potuisse dici. Nec me latet, hæc omnia, vt in breuem admodum præceptorum summam arctarentur, perfacilè fuisse. Sed ego (si quid poterunt ista prodesse) malui spatiosius ea dicere, & legentium etiam vtilitati consulere (si qui erunt, qui legendis istis fructum aliquem consecuturos se credãt) quàm per capita tantum rerum irem, viderérque doctos potius quod didicissent admonere, quàm docendis differere, quid & qua via deberent perscribere. Rectius itaque credidi, cum possem quidem breuiora dicere, breuiore ducere itinere, sed eo aspero difficilique & impedito: lõgo potius flexu, sed læto magis & molliore, minúsque spinis obsito circumire. Nec ista dico, quia laudem huius meæ rationis captem, quam quidem cum ex omni ingenio meo, tum ex hoc præsertim labore minime ausim sperare: sed quo mihi lectoris æquanimitatem conciliem, si sciuerit non mei me facti hac in re, sed vtilitatis profectúsque sui sequutum esse rationem. Quam si consequimur, boni consultum erit: sin minus, voluimus tamen, conatúmque præstitimus: qui sicut plerisque in rebus vel solus laudi sufficit, ita mihi eum non arroganter ad veniam sperauerim suffecturum.

Breuiore ducere itinere.) Sumptum ab imperatoribus ac ducibus exercituum.

Qui sicut plerisque in rebus vel solus laudi sufficit.) Sic Ouidius: Vt desint vires, tamen est laudanda voluntas. Et alius poëta: In magnis & voluisse sat est. At volui ego quoq; studiosis hisce lucubratiũculis nostris quoad possem prodesse, quod si aliqua ex parte sum consecutus satisfactum est voto meo: sin autem minus, tamẽ volui certe, atque conatum præstiti, qui laudari à bonis solet etiam cũ non optimus est rei euentus.

FINIS.

INDEX EORVM quæ in Agricola habentur.

A
Academia 179
Academia duplex 84
Academici negãt quic quam sciri posse 2
Accidens 40
Accidentia 38
Accidẽtium genera quinque ibidem
Accusatores anscrib⁹ & canibus similes 60
Accusatorum mos 53
Accusatorũ potẽtia nimia, reis nõnunquã salutifuit 175
Acta quomodo scribi consueuerint. 83
Actio propriè dicta semper finẽ aliquem respicit 26
Actionis quæstio 97
Actus quid 24
Actuum diuisiones quatuor. 25
Actuũ genus poëmatis 84
Ad aliquid 63
Adiacentia 22
Adiacentia natiua 23
Adiacẽtia quæ accedũt 23
Adiacẽtium diuersitas 24
Adiuncta 40,49
Adiuncta an solum pertineant oratorem 34
Adiuncta quæ dicãtur à Cicerone 34
Æqualitas 37,38
Æqualitas an sit de numero connexorum ibidem
Æschines in Demosthenẽ verbum 67
Affectiones triplices 24
Affectus. 14
Affectus duplices 152
Affectus interim ex psonis, interim ex rebus, interim vtrisque ducuntur 154
Affectus omnis duo exigit 151
Affectus paulatim augẽdi. 154
Affectus qua ratione augeãtur 154
Affectus qui maximam laudẽ attulerint oratoribus. 152
Affectus quid 151
Affectus quomodo minuẽdi ac etiam tollendi 156
Affectus vehementes esse oportet 154
Affectuum ortus 151
Affectuum tractandorum ratio triplex 184
ἀοθήτεις 160
ἀκατάληψία Academicorũ 84
ἀκόλασος 160
ἀκρασία ibidem
Alexander 21
Amazones 104
Ambitus 100
Amphichthyones 104
Amplificatio 83
An sit aliquid rectum 140
Anacharsis. In epistola præambulari.
Anaxagoras 108
Anima 53
Animi partes 26
Anim⁹ an immortalis 179
Annus 35
Anseres custodes Capitolij 61
Antecedens 49
Antecedentium, cõsequentium & adiunctorum nominibus quomodo vtatur Rodolphus 40
Ante inuentam dialecticẽ quanquã disputatum sit, non tamẽ idcirco ipsa inutilis 82
Antichthones 5
ἀπόφανσις 28,87
Appietas 90
Applicita 31
Archimedes 37
Arethusa 34
Argumẽtandi ductus duplex 114,& 117
Argumentandi duæ formæ perfectæ 117
Argumentandi formæ duæ imperfectæ 112,113
Argumentãdi formæ tã perfectæ quã imperfectæ quo distent ibidem,& 117
Argumentandi formæ tam perfectæ quàm impfectæ cõmuniter & ad rhetorem et ad dialecticũ ptinẽt 113
Argumentãdi formis imperfectis quãdo vtendũ, & quando rursum perfectis 114,& 117,120
Argumẽtatio 107,169,& sequen.
Argumẽtatio an in eã veniat orationem qua affectus mouemus 81
Argumẽtatio & cõfirmatio idem 132
Argumẽtatio & expositio miscentur 107
Argumẽtationes quomodo disponendæ inter se 120
Argumẽtationis cuiusque partes quo ordine collocãdæ 165 &,182
Argumentationum solutio duplex 121
Argumentum 141
Argumẽtũ de quo dubites, verti in quæstionem 102
Argumentum κατ' ὑπόθεσιν 94,95
Argumẽtũ idẽ ad diuersos potest referri locos 139
Aristides rhetor 100
Aristippus 92
Aristoteles aliter docuit ac scripsit 5
Aristot. in ore omnium 5,8
Aristoteles obscuritatis amans 5
Aristoteles quas enumerat quæstiones, eas nõ tã quæstiones, quàm prolectamẽta quæstionum esse 87
Aristoteles quomodo finiuerit syllogismum ibidem
Aristotelis nõ per omnia adhærendum. 6
Aristotelis ad Alexandrũ

epistolæ 8
Aristotelis sententia de vtilitate et materia dialecticæs 88,89
Aristotelis sententia refellitur ibidem
Aristotelis Topica cur non vsquequaque satisfaciãt studiosis 6
Ars certior quã natura 83
Ars Lulli 75
Ars quid sit 79
Artes nõ sunt inutiles, etiã si qui id quod ars docet, citra artem facere 82
Artes paulatim inuenti 83
Artes quomodo inuẽtæ 80
Artis dissimilatio 143
Asdrubal 53
Assertor 125
Assumptio 135,117
Atæ Scytharum regis verbum 3
Attributa personarũ & rerum 135,136
Augẽdi seu amplificãdi ratio duplex 155
Authores cur euoluendi & quomodo imitandi 189
Axioma 28
Αὐτὸς ἔφα 173

BEllum Peloponesiacũ 100
Bene, inquit, bene, sed quò istud tuum tam bene? 4
Boetius de locis 7
Boetius quomodo discreuerit dialecticẽ à rhetorica. 136
Boetius reprehenditur, 39, & seq. 84
Bonæ deæ sacra 35
Bona duplicia 30
Breuitas in oratione quomodo paranda 163
Breuitate magis peccatur quàm copia 167

CÆsaris commentarij 132
Cambyses 12
Canes Capitolii custodes 61
Carneades 84
Cassander 140
Casus 20,21
Catalepsis 120
Cato philosophus Stoicus 95
Cato quo argumento persuaserit delendam Carthaginem 94
Cato vxorem suam tradidit Hortensio 95
Catonis de Cicerone verbũ 109,158
Causa 108
Causa quid 28
Causæ vnius vnus per se effectus 32
Causarum genera 28
Causarum genera tria 97 & 182
Causarum locus copiosus, 32
Caute exordiendum 127
Censura de Topicis Aristotelis 6
Cerberum ab inferis extrahere 8
Ciceronis epilogi 84
Ciceronis epilogus pro Milone 83
Ciceronis in stoicorum Paradoxa sales 95
Ciceronis in Verrem ioci 53
Cicero lapsus memoriæ 40
Ciceronis laus ex Iuuenale 60
Ciceronis opinio de adiunctis, antecedentibus, consequentibus 38
Ciceronis quod fuerit institutũ in Tusculanis quæstionibus 103
Cicero reprehẽditur. 85, 96
Ciceronis Topica 7,8
Ciceronis vita reprehensa 3
Cimmerij 72
Circuli 76
Circunstantiæ 94
Ciuitas quid 12
Clades Cannensis 145
Cluentij causa 145
Codex 51
Cognata 28
Cognitionis quæstio 97
Coitus, paruus morbus comitialis 160
Color orationis 153
Comœdia sedatiores habet affectus 153
Comparatio quomodo plura in vno coniungat 55 & seq.
Comparatio, seu comparatorum locus 55
Cõparatione amplificamus dupliciter 155
Comperendinatio 100
Complexio quoddam argumentandi genus 149
Complexio syllogismi 117
Comprehensiones Stoicorũ 92
Conditionalia pronunciata 91
Confirmatio 131
Coniugata 20
Connexa 37
Connexa quo distent ab adiacentibus 50
Connexorum diuisio. 37
Connexorum pronunciatorum veritas 91
Consentanea 3
Consequens. 40.49
Constans assueratio interim pro argumẽto est 9
Consultatio 92
Contingentia 50
Contradicentia 64
Contraria 64
Cõtraria quæ vocet Cicero 66,67
Controuersia 92
Controuersiæ omni tacita subest conditio 92
Copia orationis quomodo paranda 161
Copulata pronũciata an dicenda sint hypothetica, 91
Copulatorum pronunciatorum veritas. 91
Chrysogonus. 33

Chrysippus 84
χρὼν 4
Curij paupertas 21
Cyrus 21

DE asini vmbra certatur 157
Definiendi leges generales 12
Definiendi lex vnica 13
Definitio an semper constituẽda ex genere & differentia 14
Definitio quid Ciceroni 13
Definitio quid 11
Definitionis inueniẽdæ præcepta 12
Delectare 81,160
Delectandi ratio duplex, 158
Delectatio & ipsa duplex, 154
Delectatio nũquam est finis orationis 83
Deliberatiua causa 97
Demonstratiuum causarum genus 97
Demosthenes cane præceptore vsus 61
Demosthenis dictũ in Aeschinem 60,61
Demosthenis & Ciceronis Comparatio 166
Demosthenis fabula 157
Demosthenis vita reprehẽsa 3
Descriptio 11,13
Descriptionis vtilitas 148
Destinata 31,33
Detecta in iudiciis cicatrices 157
Dialectica an sit ars, 28,79
Dialectica & rhetorica discrimen 92
Dialectica finis quid sit. 78,80
Dialectica instrumentũ oratio 105
Dialectica materia quæstio 6
Dialectica nomen latinum 78,80
Dialectica nomen bifariam capitur 92
Dialectica officium an sit definire, diuidere, &c. 86.88, *& seq.*
Dialectice partes duæ, vna inueniendi, altera iudicãdi 4,48,73
Dialectica professores inepti 76
Dialectica vsus indicandus iis qui doceantur 76,80
Dialectica vsus paucis notus ibidem
Dialectice necessaria formãdis artibus 83
Dialectice nõ inutilis, quã quam quidam sine ea non pessimè disputarunt 89
Dialectice post alias artes inuenta 137
Dialectice pugno similis, rhetorice manus explicatæ 108
Dialectice quatenꝰ sibi subiiciat omnia 82,87
Dialectice quid sit 78
Dialectice quomodo doceat 80
Dialectice quomodo fallat 78
Dialecticen ad quæ vtilem esse putauerit Aristoteles 87
Dialectices an sit explicare quid definitio, quid genus &c. 88
Dialectici ætatis nostræ proximè accedũt ad stultitiã Atheniẽsium &c. 87,73
Dialecticorum canones aliquot 114,120
Dictata ẽ scholis decãtare 8
Dies 35
Differentia quid 11
Differentia quando propriè hoc nomine vocetur 17
Differentiarum quãta lacerem penuria 11
Differentia 94
Differentium diuisio ibidẽ
Digrediendi ratio 159
Digressione quomodo elabi contingat 124
Dũ boni, quàm ridiculum habemus consulem 157
Dilemma 48
Diogenis in Aristippum verbum 43
Diogenis in Platonem iocus 17
Dionysij regia plena arcolis mathematicorum 73
Disiunctorum pronunciatorum veritas 91
Disiunctis pronunciatis tacita subest conditio 91,92
Dispositio an possit vllis cõprehendi præceptis 167
Dispositio in argumẽtatione 175
Dispositio in rebus multiplicibus 172
Dispositio historicorum & poëtarum 169
Dispositio quæ seruanda in tradendis artibus 170
Dispositio quid sit 168
Dispositionis laus 124
Disputatura, Dissertura 79
Dissimilitudo 38
Diuersa genere, specie, numero 68
Dies quis secundum Stoicos 123
Diuerbium 190
Diuidendi ratio multiplex. 14
Diuidendi vtilitas 16
Diuidendúmne semper per differẽtias oppositas 14,16
Diuisio & partitio quo distent 19
Diuisio quid 14
Diuisio vocis in significata 16
Diuidendi lex parum firma 14
Docemur reb⁹ & verbis 81
Docendi ratio duplex 1
Docere proprium munus orationis 1
Docere quid sit 81
Doctilitas in exordio 130

Domini ſeruis monoſyllabi 169
Ductus argumentandi duplex 114
Ductus rectus 116
Ductus obliquus ibidem
Ductus rectus ab obliquo quo diſtet 117
Eadem genere, ſpecie, numero 65.68
Effecta 33
Efficiens 28
Efficientium cauſarum diuerſitas ibidem
Ego te conſulem putem, cũ tu me non putes conſularem? 58
Egregia de lente 184
εἰκότα 51.52
ἔκφρασις 145
Elabendi ratio 124
Eleuãdi ratio, quid ſit eleuare 124
Eloquentiæ laus 136
Eludere 142
ἐνάργεια 157
Enarratiuum Poëma 84
ἐνδιάλειχα 26
ἐνέργεια 157
ἐντεύξεις 87
Enthymema 117 & 120
Enthymema quid Ariſtoteli 112.120
Enthymema quid proprie apud rhetores 112
Enthymemati num ſemper altera propoſitionum deſit. 120
Enthymematis nomẽ quid proprie ſignificet 120
Entitas 90
Enumeratio in peroratione 130.132
Enumeratio quæ & inductio 112.117
Enumeratio quid ſit 16
Epilogus pro Milone 84
Epilogus ſeu peroratio 131
ἑρμηνεία 87
Eſſentia 28
Etymologia 52
Euenta 31, 33
Excidere. In epiſto. Rodol. præambulari.
Exemplum nõ omne imperfecta inductio eſt 112,120
Exẽplũ quid 112,117,120
ἕξις. *id eſt habitus aut conſuetudo.* 23,24
Exordiendum caute 127
Exordio quæ facienda 130
Exordium quid 130
Exordiũ ſeu principiũ quo diſtet à peroratione 130
Expoſitio 111,107
Expoſitio, quæ & propoſitio maior, 117
Expoſitio quomodo fiat probabilis & rei accommodata 125
Expoſitioni qua fidẽ facere velim⁹, neceſſaria duo 124
Expoſitionis principiũ quale 125
Expoſitionum genera tria 123
Extremum maius 111,117
Extremum minus 112,117
Factio 24
Fames non docenda 100
Fauet quiſque perſuaſioni ſuæ 187
Fides orationi duobus contingit modis 109
Fides quæ ſit argumentando, aut à ſenſibus, aut à mente proficiſcitur 100
Figura ſyllogiſmorum tres, 120
Figura ſyllogiſmorũ tertia ſuperuacua eſſe putatur. 117,121
Finis. 30
Finis agentis non continuo finis eſt actionis 29
Finium diuerſitas 31
Fines plures in re eadem 31
Forma & finis quandoque idem 32
Forma quid 19
Forma ſeu ſpecies 14
Formæ ſeu ſpecies quo diſtent à partibus. 19
Frãciſci Philelphi elogium de Quintiliano 90
Fundus factus populus qui dicatur 136,138
Furẽ quatenus liceat occidere 182
Generis finitionẽ quomodo reprehendit Vallenſis 12
Genus quid 11
Genus quod ad inuentionẽ pertinet argumentorũ, dicitur quicquid de minus communi in quid prædicatur, etiam ſi propriè non ſit genus 14
Genus quomodo in quid prædicetur 89
Genus quomodo finiat Cicero 13
Gnato Siculus 64
γραμματικὴ ἀποδείξεως 81
Gracchi 161
Hæmatites 22
αἷμα ibidem
Hannibal capere Romam nequit 38
Helotæ 84
Heraclitus σκοτεινὸς dict⁹ 8
Herodotus 12
Hippocratis ſententia de coitu 169
Hippolyte 179
Hippolytus 53
Hiſpanitas 90
Hyſtoriæ lex 128
Hiſtoriographis qui ſeruãdus ordo 168,169
Hoc eſt partem colere &c. 52
Hoc pacto modulari oportet, illo non oportet, Verbum Iſmeniæ 84
Hoc ſcio, quòd nihil ſcio Verbum Socra. 3
Homo deſcribitur per locos omnes 144
Homonyma 55
Homo vnde dictus 145
Hora. 35
Horatius ridẽtis præ ſe fert ſpeciem.

Humani ingenij quãta vis 189
Humanitas 53
Hypotheſes num omnes & ſolæ pertineant ad rhetorem 94
Hypotheſis eſt id ipſum, quod quæſtio conditionalis 94
Hypothetica pronunciata, quæ propriè dicantur 91

I*Dẽ diuerſa ratiõe & cauſa et effectꝰ dici poteſt* 32
Inartificialeſue phationes ſint, quæ ex pronũciatis, teſtimoniis, aut authoritate ducuntur 53
Indicia 52
Indis quibuſdam ſol mane ardentiſſimus 34
Indiuiduum 13
Inductio 118, & 120
Inductio, an ex particularibus probare poſſit vniuerſale 119
Inductio, an neceſſario habeat interrogatiões. ibidẽ
Inductio duplex, perfecta, & imperfecta 13
Inductioni an inſerẽda hæc particula, & ſic de ſingulis &c. 119
Inductionis quatuor modi 116
Inæqualitas 44
Inlente vnguentum 184
In pulicem emũgere qui fuerint ſoliti, vt aliis abſtinẽtibus, ſoli ſeſe ipſi ingurgitarent 64
Iſmenias Thebanus quomodo docuerit 84
Iudiciale cauſarum genus 97
Iureconſultorũ finitiones, ac diuiſiones quædam parum aptæ 83
Iureconſultorum ſcripta actorum ſimilia 83
Iurecõſultis vtilis dialectica. ibidem
Iuris ciuilis cognitio, nõ tã difficilis quàm putatur, 83, 87
Iuris diuiſio ibidem
Ius, quid ſit 12
Ius, quomodo finiatur à Celſo 83
Iuſtitia ibidem
κατηλλήλαις 120
κατηγορέω 93

L*Acedæmonij, qua ratione iuuenibus exoſum fecerint ebrietatem* 84
Lachrymæ facile areſcunt. 182
Lauren. Val. de inductione ſententia 119
Lentulitas 90
Leges apud Roma. innouatæ, ac proinde etiam diuerſa ſortitæ nomina 100
Lex agraria 161
Lex Calphurnia, de ambitu 100
Lex Cornelia, de ſicariis, fo. ibidem
Lex Manilia 182
Lex Repetundarum ibidem
Lex Sempronia, ſeu Cornelia, de ſicariis et veneficis 175
Liber 52
Loci ad triat vtiles 2
Loci cõmunes 113, 120, 121
Loci cur appellati 4
Loci definitio 4
Loci dialectici nihil differunt à locis rhetoricis. 161 & deinceps.
Locorum dialecticorum diſtinctio vnde ſumenda 49, 50
Locorum dialecticorum diuiſio 9
Locorum dialecticorum notitia duobus conſtat 138
Locorum dialecticorum origo. 1
Locorum dialecticorum vtilitas 2
Locorum dialecticorũ vſus 138
Locorum explicatio ad rhetorem non pertinet 136
Locorum varietas 24
Locorum internorum diuiſio 8
Locorũ externorũ diuiſio 9
Locus dialecticus quid 45
Locus quid Ariſtoteli, & quid eo nomine intelligat Rodolphus 34, & *ſeq.*
Logicæ artes 115, 116
λόγος *ibidem*
Lucilij poëtæ verbum. In epiſtola Rodolphi præambulari
L. Piſo 182
Lucumo 172. *Lullus.* 75
Lyſias 143

M*Acedonũ, interrogatio, ecquid violare poſſent Romani* 41
Manium apparitione 103
Manumiſſio. in epiſt. Rodolph. præambula.
M. Marcelli mors 182
Matia à Catone Hortenſio tradita 95
Mathematicorum mos 76, & 148
Materia 19
Materia artium duplex 86
Materiæ nomen quibus cõpetat 20
Materia quid 19
Maximæ an addendæ locis 75
Medeæ fuga 61
Medium ſyllogiſmi 117
Me mea, te delectãt tua 85
Mendacium difficulter tegitur 110
Menſis 36
Mẽtẽ quæ res delectent 158
Mihi cane & muſis 77
Miſericordia quomodo mouenda 82
Mixtum poëma 84
Modalium pronunciatorum modi quatuor 91
Modi pronunciatorum modalium 88
Modus optimus 166

Mouemur reb⁹ et verbis 81
Mouere ibidem
Multi viuũt vt edãt, &c. 160
Murena causa 175

N
Arratio 131
Narratio et expositio idem 130
Narrãtio quo intellectu sem per præcedat confirmatio nem 174
Necessitas perspicax est fo. 100
Nemo artifex tantum reme dia nouit 78
Nero vera proles Æneæ 53
Nihil hoc ad ius, ad Ciceronem inquibat Gallus noster 34
Nili ortus ibidem
Nomen rei 52
Nomina quomodo rebus indita dixerit Anaxagoras 108
Non es mihi Philippe consul 59
Notatio 55
Nouus homo 166
Numeri Pythagoreorum 8

O
Blectamur duobus, rebus & verbis 81
Obuiatio & obuiare 86
Occasio 36
Omnes φίλαυτοι sumus 187
Omnium studiorum contaminatio 73
Opposita 63
Oppositæ quomodo finierit Boëtius 67
Oraculorum ambiguitas 8
Oratio libera vel expressa 55
Oratio perfecta docet, mouet, delectat 1
Oratio quomodo ipsa per se delectet 160
Oratio tam perpetua, quàm concisa ad dialecticũ pertinet 106
Orationis partes, 105, 131
Orationis proprium munus est docere 1
Orationis quanta vis 95
Orationũ alia concisa, alia cõtinens seu perpetua, 105
Orationum alia expositio, alia argumentatio 106
Orator & rhetor idem 136
Orator qui dicendus 139
Orator subinde ab affectu ad causam respicit 83
Ordo triplex, naturalis, arbitrarius, artificialis 167
Orestis fabula 182
Ὅρι ἐστι 89, 90
οὐσία 28

P
Ædia 52
Panegyris 182
Panegyrici ibidem
Parœmia 190
Partitio 18, 19
Partitio quo differat à diuisione 19
Partium diuisio triplex 18
Partium & specierũ discrimen 18
Partium orationis inter se ordo 165
Passionis per se nullus est finis 26
Patauinitas 90
Patrũ potestas in filium. In epistola Rodolphi præambulari: &, 67
Pedem figere 187
Peloponessus 100
Penthesilea 179
Perdere an posim rogas? seruare potui 66
Pericles 132, 100
Perillus 121
Peripateticorum laus 8
Perorandi ratio 130
Perorationis munera tria, 130
Perspicuitas orationis duplex 80
Perspicuitas rerum duplex, 80
Phalaris 121
φιλανθρωπία 29
Philodamus 175
Philosophus per suos locos explicatur 146
Philoxeni dictum de carnibus & piscibus 61
Philoxenus Eryxidis filius folio eodem
Pictura poëma tacens, folio 84
Piratæ ad Scipionẽ veniunt 166
Piso 182
Pisces an spirẽt sub aqua 4
Pisistratus 121
Plato quomodo dixerit hominem esse animal implume 18
Platoni primæ deferuntur inter philosophos 187
Platonis laus ibidem
Platonitas 90
Plinius iurecõsultus In epistola Rodol. præambulari.
Plinius quid scriptori faciẽdum censuerit 97
Plumbeo iugulare gladio, folio 161
Plumbeo pedẽ ad rem accedere 161
Plumbeus pugio, ibidem
Poëma pictura loquens 84
Poëmatum genera tria 84
Poëtis quis ordo conueniat, 174
Positis apud Aristotelem in finitione syllogismi quid significet 120
Possibile 95
Præcepta vtilitati cedunt, 167
Prædicamenta 28
Prædicatum 111
Præstat sua virtute florere, quàm maiorem opinione niti 166
Prætorium 52
Pragmatici 137
Priuatio 64
Prius dicitur aliquid quatuor modis 173
Probabile quid 79
Problema 97
Proœmium & in mediam

orationem cadit 174
πρόληψις 175
Proloquium 28
Pronunciata conditionalia vel duplicia 91
Pronunciata modalia 95
Pronunciata pura 95
Pronunciata vniuersalia à rhetoribus in particularia, aut indefinita, quare vertantur 113
Pronunciatorum compositorum species tres, copulatum, disiunctum, connexũ, quod & conditionale 91
Pronunciatorum genera duo fo. 91
Pronũciatorũ locus 54, 145
Pronunciatorum seu testimoniorum, siue authoritatum diuersitas 54
Pronunciatum 28, 90
Pronũciatũ cõpositũ, ibidẽ.
Pronunciatũ simplex. ibidẽ
Pronunciatum verum, aut falsum 91
Propositio 87, 88
Propositio maior, quæ & ex positio. 111
Propositio minor, ibidẽ.
Propositio non omnis dialectica 86
Propositio pars syllogismi prima, 117
Propositiones syllogismi 111
Propositum 93
Proprii nomine num comprehendatur differẽtia, 17
Proprium 17
Proprium quadruplex 17
πρόταξις 87, 89
Prudentia 79
Punica bella tria 145
Pythagoricorũ sententia de principiis rerum. 8
Pyrrhus, 22

Qualitatis nomẽ quid significet, cum dicitur esse quoddã genus quæstionum, quod dicatur quale est, 89
Quàm sit vtile, traditas ab authoribus argumẽtationes in suos locos resoluere, 138
Quæ laudanda & quæ vituperanda 179
Quæ quibus probandis cõueniant 3
Quærendi duo modi 92
Quærendi duo alij modi 93
Quæstio actionis, aut cognitionis 97
Quæstio an est, & quid est, nũ in forũ veniãt, 85, 86.
Quæstio categorica 22
Quæstio composita duplex, copulata, disiuncta 89
Quæstio generis, finitionis, proprii, accidentis 88
Quæstio hypothetica 92
Quæstio modalis 93, 94
Quæstio oĩs, aut simplex, aut composita 88
Quæstio pura 92, 93
Quæstio quẽadmodum inuenienda 75
Quæstio quid 86, 87, 105 & 117.
Quæstio vna quomodo diducenda in plures 101
Quæstionem aliquem tractant, quicunq; de re quauis dicũt, aut scribunt 97
Quæstiones plures in eadẽ causa 98
Quæstionum diuersitas trifariam sumitur 84
Quæstionum genera duo, cognitionis vnum, alterũ actionis 97
Quæstionũ genera quatuor ex sententia Aristotelis 85
Quæstionũ genera tria. 8.
Quæstionum inter se ordo fo. 175
Quæstionũ simplicium tria genera 85
Qui populus dicatur fundus factus 138
Quibus breuitas, quibusrum copia conueniat. 165
Quibus de rebus, & apud quos breuiter, aut copiose dicendum ibidem
Quid dicas video: quid velis dicere non video 3
Quiditas 90
Quintil. volumen altercationum 7
Quintil. quatenus de locis egerit. 7
Quirinus vnde 53
Quis in scribẽdo lõgus, 100
Quis modus seruãdus inter breuitatem & copiã 164
Quis neget Aeneæ magna de stirpe Neronem &c. 53
Quo artium genere dialectice contineantur 78
Quod tu igitur facturus nõ fis, id ego feci. &c. 62
Quomodo ex locis parãda dicendi copia 138
Quorsum hæc 3, 5

Radius 76
Rectum an sit, 76
Regerendi ratio duplex 124
Regula Lesbia 4, 5
Regulus 21
Relatiua, seu ad aliquid 63
Repugnantia, 40, 63, 49
Repugnantiũ genera duo, fo. 63
Repugnantium locus, 63.
Rerum publicarum formæ tres, 4
Rhetor & orator idem. fo. 96, 136.
Rhetor quatenus omnes res sibi subiectas habeat, 137
Rhetorem quem vocarit Marcus Antonius 137
Rhetores cur tam multa de locis præceperint, cum ad eos horum tractatus non pertineret 134
Rhetori quàm multa subiecerint Cicero & Quintilianus 139
Rhetori solam eloquẽdi rationem propriè subiectam esse 133
Rhetoris nomen quibus tributum 133, 137

Rhetoris officium 133
Rhetoricæ nomen bifariam capitur. 83,134
Rhetorice vnde nomen habeat. 133,137
Rodolphi loca aliquot quæ adhuc lima indigere videantur, 76,132.
Rodolphi loci quo distent à locis cæterorum 68. *& deinceps.*
Rodolphi censura de Aristotele. 6,8
Rodolphus Boetij verba per peram citat, 39,40,63
Rodolphus Boetium reprehēdit sine causa, ibidem
Rodolphus lapsus memoria. 40,57,67,103.186.
Roma à Gothis capta. 38.
Romulus dictus Quirinus. 53.
Rutilius 21

Satyricorum diuersitas. 153
Scipionem visunt Pyratæ. 166
Scopulus pro scopo. 84
Scriptor titulum suum sub inde legat. 100
Sensilia communia & propria 26
Sensum quæ res delectent. 158
Sensus communis 145
Sensuum obiecta duplicia, 22
Sensuum voluptas, quæ turpissima 160
Sententia 190
Seruare potui, perdere an posim rogas? 66,68
Sibi discere 77
Signa 52
Signa an sint referenda inter argumenta, ibidem
Similia. 57
Similitudo 37,38
Similitudinis inueniendæ ratio 59
Similium locus 58
Simonis Terentiani narratio ex Andria 126.
Simonis illius Virgiliani oratio explicatur, 109,110
Socrates dicebat nonnullos homines viuere, vtedant, ac bibant &c. 160
Socratis verbum 2
Socratitas 92
Species à Cicerone forma dicitur 14,15
Species an sit in substantia generis 10
Species collata generi propriè species dicitur: secus habet cum indiuiduis cō paratur 14
Species in locis dicitur, de quocunque aliud in quid prædicatur, etiāsi propriè illud species nō sit, sed in diuiduum, ibidem
Species quid. 11
Species rei 157
Specierum & partium simi litudo & rursum diuersitas. 18
Status plures in eadē quæstione 98
Status quid 98
Stoici quem diuitem vocēt 123
Subiectum 27,111.
Sui animā datam pro sale quis dixerit 84
Supinus 118
Suum cuique pulchrum, 85
Syllogismi partes. 117.
Syllogismorum figuræ tres 120
Syllogismus, 111, 117, *et seq*
Syllogismi partes tres: non quinque 117,121
Syllogismus cornutus, 148
συλλογίζεσθαι 111
συμμετρία 190

Tarquinius Priscus, 143
τεκμήρια 52
Te tua, me delectant mea 85
Tempus quid 35,36
Temporū diuersitas, ibidē
Themistius de locis, 7
Theodoricus Plinius iureconsultus. In epistola Rodolphi præambulari.
Thesis quatenus & ad rhetorem pertineant. 85,94
Thesis 94,96
Thesis id ipsum quod prædicatiua quæstio, ibidē.
Thucydides 128
Tiberius Gracchus 57
Totum an sit in substantia partium 10
Tragœdia affectus habet vehementiores, 152,153
Triplex ratio diducendi vnum in multa 16.

Varietas quàm placeat auribus, 184.
Verbis nouis quatenus vtendum, 90
Vestes in iudiciis scissæ 157
Vnum vni oppone, quomodo intelligendum, 67
Voluptas, quæ turpissima, 160
Vox an diuidatur in sua significata. 16,17
Vsucapio 137
Vsus locorum dialect. 169. *& deinceps.*
Vsus omni in re quantum possit 190
Vsus quibus constet, ibidē.
Vxor per omnes locos describitur. 146
ὕλη 82
Zeno 97
Zonæ quinque, 35

FINIS.